

Jaakko Markus

OIKEUKSIIN PÄÄSY
MASSAVAHINKO-
TILANTEISSA

OIKEUKSIIN PÄÄSY MASSAVAHINKOTILANTEISSA

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-sarja N:o 347

Jaakko Markus

OIKEUKSIIN PÄÄSY MASSAVAHINKOTILANTEISSA

Prosessioikeudellinen tutkimus kollektiivisista
oikeussuojakeinoista, erityisesti kanteiden
yhteiskäsittelystä

Yliopistollinen väitöskirja, joka Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunnan
suostumuksella esitetään julkisesti tarkastettavaksi luentosalissa 2 perjantaina
3.6.2022 klo 12.

WITH AN ENGLISH ABSTRACT

© 2022 Suomalainen Lakimiesyhdistys ja Jaakko Markus

ISSN-L 0356-7206

ISSN 0356-7206

ISBN 978-951-855-425-0

ISBN 978-951-855-426-7 (verkkokirja)

Taitto: Taittopalvelu Yliveto Oy

Oy Nord Print Ab, Helsinki 2022

Esipuhe

Oikeustieteellisen väitöskirjan esipuheessa on tapana kertoa hieman tutkimuksen synnystä ja kiittää tärkeimpiä siihen myötävaikuttaneita henkilöitä. Käsillä oleva väitöstutkimus on syntynyt tyypillisellä tavalla: tutkimus on hahmottunut lukemalla, ajattelemalla ja keskustelemalla, ja se on toteutettu kirjoittamalla lukuisia lauseita peräkkäin. Sen jälkeen tekstiä muokataan, kunnes tuotos ei enää hävetä. Yksityiskohtaisempi selostus olisi puiseva. Aloitteleville tutkijoille mainitsen vain, että tutkimuksen aikana on normaalia tuntea tylsyyttä ja luomisen intoa, ahdistusta ja riemua, itserakkautta ja riittämättömyyttä.

On kiitosten aika. Apulaisprofessori *Tuomas Hupli* ja emeritusprofessori *Risto Koulu* ovat esitarkastajina perehtyneet käsikirjoitukseen huolellisesti ja esittäneet oivallisia huomautuksia. Emeritusprofessori *Antti Jokela* antoi tutkimuksen puolivälintarkastuksen yhteydessä tarkkanäköistä ja rohkaisevaa palautetta, puolen vuosisadan oikeudellisen kokemuksensa pohjalta. Heidän lisäksi kiitän kaikkia juristeja, joilta olen saanut käytännönläheisiä tietoja ja neuvoja; erityisesti on mainittava asianajaja *Jyri Heinonen*, joka on syventynyt käsikirjoituksen osiin vaivojaan säästelemättä.

Tutkimus ei olisi koskaan toteutunut ilman työnohjaajani, professori *Mikko Vuorenpään* panosta. Mikko on kannustanut hyvinä ja huonoina aikoina, opastanut tutkijanalkua akateemisissa ympyröissä ja luotsannut tutkimusta tarkoituksenmukaisille väylille. Niin ikään kiitän OTT, käräjätuomari *Anna-Liisa Autiota*. Suotuisista työskentelyolosuhteista on kiittäminen Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunnan johtoa ja kansliahenkilökuntaa. Heistä olen vainannut etenkin erinomaista ja tomeraa hallintopäällikköämme *Tiina Leppästä*. Tiedekunnan kokeneemmat tutkijat ovat toimineet mainiona tukena ja esimerkkinä; erikseen on mainittava *Mikko Huttunen*, *Anssi Kärki* ja *Juhana Riekkinen*.

Taloudellinen tuki on mahdollistanut tutkimuksen joutuisan etenemisen. Kiitän apurahoista Heldtin stipendirahastosäätiötä, Olga ja Kaarle Oskari Laitisen säätiötä, Maaliskuun 25 päivän rahastoa sekä Suomalaista Lakimiesyhdistystä. Viimemainittua kiitän myös siitä, että se on ottanut kirjan julkaisusarjaansa. Kustannustoimittaja *Taija Haapaniemi* on valaissut suomen kielen vivahteita ja auttanut kehittämään tekstiä huomattavasti. Kielenkääntäjä *Aimo Tattari* on tarkastanut englanninkielisen tiivistelmän nopeasti ja asiantuntevasti.

Juureni ovat Paavolassa Pohjois-Pohjanmaalla. Ennen Lapin yliopistoa olen saanut oppia ja valmiuksia Siikajoen lukiossa, Ruukin yläkoulussa ja Paavolan ala-asteella. Hyvinvointivaltion oivallisiin piirteisiin kuuluu se, että

pystymetsästäkin tulee lahjakkaita nuoria. Suurin kiitos kuuluu vanhemmilleni *Leila* ja *Mikko Markukselle* sekä isoveljelleni *Ollille*.

Omistan teoksen isovanhemmilleni *Toini* ja *Olavi Tapanilalle*, joista ensin mainittu ei enää ole keskuudessamme. Olen yrittänyt tehdä yhtä huolellista jälkeä kuin he omissa toimissaan (vaikka se onkin mahdotonta).

Julkaisuaikataulun vuoksi en ole ottanut huomioon materiaalia, joka on julkaistu myöhemmin kuin 24.3.2022.

Rovaniemellä 30.3.2022

Jaakko Markus

Sisällys

ESIPUHE	V
I JOHDANTO	1
1 TAUSTANA MASSAVAHINGOT	3
2 TUTKIMUSTEHTÄVÄ	7
2.1 Tiedonintressi	7
2.2 Tutkimuskysymykset ja rakenne	8
3 KESKEISET KÄSITTEET JA RAJAUKSET	11
3.1 Vaateenhaltija	11
3.2 Prosessikynnys	11
3.3 Kollektiivinen oikeussuoja – käsite ja lyhyt historiikki	13
3.4 Kollektiivinen lainkäyttö	17
3.5 Joukkokanteet	19
3.6 Selventäviä huomautuksia tutkimuskohteesta	22
4 TEOREETTINEN JA METODINEN POHJA	25
4.1 Oikeusdogmaattinen osa	25
4.1.1 Lähtökohtina argumentaatioteoria ja pohjoismainen oikeuslähdeoppi	25
4.1.2 Sisällöllisen argumentoinnin tarve	29
4.1.3 Periaatteet yleisesti	30
4.1.4 Täsmennyksiä periaatteista ja muista proto-normeista	32
4.2 Arvioiva ja oikeuspoliittinen osa	35
4.2.1 Lähtökohtana <i>access to justice</i>	35
4.2.2 Siviiliprosessin funktiot	36
4.2.3 Metodologia: yhteiskuntatieteellisiä näkökulmia oikeussuojajärjestelmään	39
4.3 Huomioita lähteistä ja aiemmasta tutkimuksesta	43
II OIKEUSSUOJAJÄRJESTELMÄ MASSAVAHINKOJEN KANNALTA	45
1 LÄHTÖKOHTIA	47
1.1 Luvun tarkoitus ja rakenne	47

1.2	Massavahinkojen ehkäisy viranomaisvalvonnalla.....	48
1.3	Vaateenhaltijan ja vastapuolen näkökulmat	50
2	VAKUUTUS- JA RAHASTOJÄRJESTELMÄT.....	55
3	OIKEUSSUOJAA SIVIILIPROSESSIN ULKOPUOLELTA.....	59
3.1	Rikosprosessi.....	59
3.1.1	Lupaava rikosprosessilaki	59
3.1.2	Säädännäisiä ja käytännöllisiä rajoitteita	60
3.2	Hallinto- ja toimitusmenettely.....	63
3.2.1	Korvaus hallintomenettelyssä – ympäristöoikeudellinen erityispiirre	63
3.2.2	Pakkotoimimenettelyt.....	64
3.3	Vaihtoehtoinen riidanratkaisu.....	65
3.3.1	Yleisiä lähtökohtia.....	65
3.3.2	Rasitteina erilaiset resurssit ja strategiat	66
3.3.3	Lautakuntamenettelyt.....	68
3.5	Alakohtaisia kokoavia havaintoja.....	71
4	YKSILÖLLINEN SIVIILIPROSESSI	75
4.1	Ominaispiirteitä	75
4.2	Kuluriskin vaikutus lähitieteiden valossa	78
4.3	Oikeudenkäyntikulut Suomessa	82
5	KOLLEKTIIVISEN LAINKÄYTÖN KEINOVALIKOIMA	89
5.1	Ryhmäkanne.....	89
5.1.1	Käsite, alalajit ja perusasiat.....	89
5.1.2	Suomalaisen ryhmäkanteen toimivuus	93
5.2	Pilottikanne	94
5.3	Siirronsaajan kanne	98
5.4	Yhteiskanne.....	100
5.5	Joukkokanteet.....	104
III	YHTEINEN ASIANAJO.....	109
1	LÄHTÖKOHTIA.....	111
1.1	Tarkastelun kohde.....	111
1.2	Hyvä asianajajatapa normistona	114
1.2.1	Asianajajatavan kaksoisluonne.....	114
1.2.2	Asianajajatavan lähteet ja tulkinta.....	116
1.3	Käsitteellisiä ja analogisia kysymyksiä.....	119
1.3.1	Toimeksianto ja päämies	119

1.3.2	Vertailukohtana konkurssipesän pesänhoitaja.....	121
1.3.3	Vertailukohtana pesänselvittäjä ja -jakaja	124
1.4	Asianajajakunnan perusarvot.....	126
2	ESIKYSYMYKSENÄ ESTEELLISYYS	133
2.1	Tapaohjeiden ja lain lähtökohtia.....	133
2.2	Eturistiriidan käsite.....	134
2.3	Myöhemmin ilmaantuva esteellisyys	137
2.4	Muita toimeksiannon ottamiseen vaikuttavia normeja.....	138
3	YHTEISEN ASIANAJAJAN VELVOLLISUUDET	141
3.1	Suhde päämieheen toimeksiannon aikana.....	141
3.1.1	Lähtökohtia.....	141
3.1.2	Tärkeiden ratkaisujen hyväksyttäminen	142
3.1.3	Yhteinen asianajaja sovintoneuvotteluissa – erityisongelmia	144
3.2	Asianajajan ja päämiehen erimielisyydestä.....	147
3.2.1	Lähtökohtia ja oikeus luopua tehtävästä.....	147
3.2.2	Tehtävästä luopumisen tapa.....	149
3.2.3	Luopumisvelvollisuus sovintotarjouksen jälkeen – erityiskysymyksiä	150
4	TULOSPALKKIOIDEN KÄYTTÖ.....	155
4.1	Käsite, lajit ja tarkoitukset.....	155
4.2	Tulospalkkioiden hyväksyttävyys	158
4.3	Sopimuskysymyksiä.....	163
IV	JOUKKOKANTEIDEN KÄSITTELY TUOMIOISTUIMESSA	167
1	LÄHTÖKOHTIA.....	169
1.1	Tarkastelun kohde.....	169
1.2	Keskeiset käsitteet	172
1.2.1	Prosessinjohto ja asianhallinta	172
1.2.2	Asia, juttu ja myötäpuoli	173
1.2.3	Oikeusvoima- ja todistusvaikutus	175
1.3	Periaatteet joukkokanteiden käsittelyssä	177
2	KATTAVAN ASIANHALLINNAN EDELITYKSET	183
2.1	Kumulaation prosessuaaliset edellytykset.....	183
2.2	Keskittäminen tuomioistuimen sisällä.....	184
3	KUMULOINTIPÄÄTÖS JA HALLINTAMENETELMÄT	187
3.1	Päätöksenteon raamit.....	187

3.2	Yhteinen pääkäsittely	189
3.2.1	Laajentumisen ongelma	189
3.2.2	Väittämistaakka joukkoprosessissa	192
3.2.3	Todistusaineiston laajentuminen	194
3.3	Sisäiset pilottikanteet.....	199
3.3.1	Säädöspohja.....	199
3.3.2	Kanteiden valinta.....	202
3.3.3	Pilottituomioiden vaikutukset	206
3.4	Välituomio	211
3.4.1	Perusasiat ja käyttöala	211
3.4.2	Asianosaisten tahdon merkitys.....	213
3.4.3	Välituomion tarkoituksenmukaisuuden jäsenitys	216
3.5	Kokoavia huomioita kumulaatiosta ja hallintamenetelmistä.....	217
4	ERITYISKYSYMYKSIÄ: JOUKKOKANTEET SEURANNAISPROSESSISSA.....	221
4.1	Perusasioita seurannaisprosessista	221
4.2	Rikostuomion todistusvaikutus	224
4.3	Ratkaisun todistusvoiman taustatekijöitä	228
V	KULUKORVAUSSÄÄNNÖKSET JOUKKOKANTEIDEN KÄSITTELYSSÄ	235
1	TULKINNAN LÄHTÖKOHDAT	237
1.1	Tarkastelun rajat	237
1.2	Peruskäsitteet.....	239
1.2.1	Oikeudenkäyntikulut	239
1.2.2	Asia	241
1.3	Kulusääntelyn päämäärät.....	242
1.3.1	Johdatus aiheeseen	242
1.3.2	Voittajan täydellinen oikeusturva	243
1.3.3	Vastaajan käyttäytymisen ohjaus.....	244
1.3.4	Kanneoikeuden väärinkäytön ehkäisy.....	245
1.3.5	Lainkäytön saatavuus	246
1.3.6	Yleinen ja yksilöllinen kohtuullisuus.....	247
1.3.7	Täydentäviä huomioita.....	249
2	KOKONAISUUS JA JUTTUKOHTAISUUS	251
2.1	Voittanut myötäpuoli	251
2.1.1	Lähtökohtana erillinen kuluoikeus	251
2.1.2	Yhteisten kulujen määrä.....	252

2.1.3	Yhteisten kulujen kohdistaminen	254
2.1.4	Kuluratkaisun tarkkuus	256
2.2	Hävinnyt myötäpuoli	257
2.2.1	Kulujen määrä	257
2.2.2	OK 21 luvun 9 §:n tausta	258
2.2.3	Luvun 9 ja 11 §:ien soveltaminen	259
3	PROSESSIVÄITEKULUT	261
3.1	Asetelma	261
3.2	Argumentteja 3 §:n soveltamisen puolesta ja sitä vastaan.....	262
3.3	Oikeudenmukainen ratkaisu muiden lainkohtien nojalla	264
4	JOUKON ORGANISOINNIN KUSTANNUKSET	267
4.1	Kysymyksenasettelu	267
4.2	Asianajajan laskuttamat kustannukset.....	267
4.3	Organisointikustannukset asianosaiskuluina	269
5	SISÄISEN PILOTTIJUTUN KUSTANNUKSET.....	273
5.1	Voittanut pilottikantaja	273
5.2	Hävinnyt pilottikantaja	276
5.2.1	Käsittely joukko-oikeudenkäynnissä.....	276
5.2.2	Kysymys erilliskanteesta.....	278
6	ASIANAJAJAN TULOSPALKKIO	281
7	KANTAJAN SUOJAN TARVE	285
7.1	Alustavia huomioita osavoitoista.....	285
7.2	Opasteina painopiste, voittosuhde ja lainkäytön saatavuus.....	287
7.3	Joukkokanteet korvikkeena ja täydennyksenä.....	290
8	KULURATKAISU PÄÄASIASSA TEHDYN SOVINNON JÄLKEEN	293
VI	JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA TULEVAISUUDENNÄKYMİÄ.....	297
1	TUTKIMUKSEN YHTEENVETO	299
2	JOUKKOKANTEET OIKEUSSUOJAKEINONA – ARVIOINTIA	303
3	KEHITTÄMISVAIHTOEHTOJA <i>DE LEGE FERENDA</i>	307
3.1	Tarkastelun raamit	307
3.2	Jäsentyneempi joukko-oikeudenkäynti	308
3.3	Vaikuttavampi ryhmäkanne	312

3.3.1	Edustajakannedirektiivin edellyttämät muutokset	312
3.3.2	Erityiskysymyksinä soveltamisala ja kanneoikeus.....	314
3.4	Eräät massavahinkoasiat pois yleisistä tuomioistuimista	316
4	JÄLKIHUOMAUTUS	323
4.1	Oikeutta vai sopua	323
4.2	Kestävät ja tehokkaat markkinat.....	324
	ABSTRACT	327
	LÄHTEET	329
	LYHENTEET	349
	OIKEUSTAPAUSHAKEMISTO.....	353
	ASIAHAKEMISTO.....	357

”Prosessi liittyy välttämättömänä täydennyksenä materiaaliseen oikeusjärjestykseen, jonka ylläpitämistä se tarkoittaa.”

BERTIL SJÖSTRÖM, MUODOLLISESTA PROSESSINJOHDOSTA

”Katsohan, Sinuhe, laki ja oikeus, joka kirjoitetaan savitauluihin, on hidas ja mutkikas ja mutkistuu sitä enemmän, mitä useampia savitauluja pinotaan tuomarien eteen, kunnes paholainenkaan ei pysty ottamaan selvää totuudesta.”

MIKA WALTARI, SINUHE EGYPTILÄINEN

I
JOHDANTO

1 Taustana massavahingot

Elämme massayhteiskunnassa. Hyödykkeet kuten vaatteet, lelut, autot ja sijoitusrahastot tuotetaan kuluttajaryhmiä varten, sen sijasta että ne räätälöitäisiin kunkin henkilön yksilöllisen maun mukaan. Massatuotanto on olennainen osa nykyaikaista markkinataloutta; se mahdollistaa taloudelliset mittakaava-*edut (economies of scale)* ja on myötävaikuttanut siihen, kuinka suuresti elintasomme on kohentunut viimeisen noin kahdensadan vuoden aikana.¹

Vaikka massayhteiskunta on enimmäkseen kiitettävä ilmiö, sillä on myös varjopuolensa. Toisinaan esiintyy massavahinkotilanteita, jotka koskettavat suuria ihmisjoukkoja. Esimerkkeinä voidaan mainita suunnitteluvirheestä johtuvat viat autossa, tehtaan päästöt lähiympäristössä, hintakartellin luomat ylihinnat sekä sijoittajien tappiot, jotka johtuvat pörssiyhtiön harhaanjohtavasta tiedonannosta. Massavahingoilla on usein piirteitä, jotka hankaloittavat oikeus-*suojan hakemista. Vahingon syy saattaa olla kärsijän kannalta etäinen ja vaikea jäljittää. Vaikka vahingonkärsijä saa käsityksen syystä, hänen on usein vaikea näyttää toteen korvausvastuun edellytykset, koska siihen tarvitaan teknistä tai taloustieteellistä todistelua.*² Jos vahinko on yksilöä kohden pieni, harva pitää korvauksen vaatimista vaivan ja riskinoton arvoisena.³

Massavahinkotilanteille onkin tyyppillistä, että vahingonkärsijät jäävät rationaalisen apatian valtaan.⁴ Pohjoismaissa he usein odottavat, että jokin viranomainen hoitaa asian heidän puolestaan. Näin voikin tapahtua, jos esimerkiksi syyttäjä käynnistää rikosprosessin ja ajaa siinä vahingonkärsijöiden korvausvaatimuksia. Toisaalta viranomaisetkin toimivat niukkojen resurssien ja muiden rajoitteiden alaisina eivätkä reagoi kaikkiin massavahinkotilanteisiin. Lisäksi sääntely lähtee usein siitä, että viranomainen puuttuu aiheuttajan toimintaan vain yleisellä tasolla, mikä ei tuo yksittäisille vahingonkärsijöille korvausta.⁵ Mikäli massavahinkoihin puuttuvat yksin viranomaiset, niiden reparaatio eli korjaaminen jää vajavaiseksi ja myös preventio eli ennaltaehkäisy melko vajavaiseksi.

¹ Ks. Cappelletti 1989 s. 25. Toki 2000-luvun teknologinen kehitys on johtanut siihen, että johtavien yritysten kilpailuedut perustuvat yhä useammin aineettomiin tekijöihin, kuten tekoälyyn ja suuriin datamääriin, ks. esim. Dumaine 2021 s. 4, 124–126, 267–270. Ks. myös Viljanen 2008 s. 316–319 yrityskaupan tuotantoparadigmoista.

² Ks. esim. Aine 2016 s. 142–151 ja 157–168.

³ Ks. esim. EU-komission vihreä kirja KOM(2008) 794, kohdat 6–9.

⁴ Ks. esim. Koulu 2017b s. 107; Weimann 2018 s. 16.

⁵ Jos esimerkiksi Finanssivalvonta määrää pörssiyhtiölle hallinnollisen seuraamusmaksun, maksu menee valtiolle eikä auta sijoittajia.

On tuskin toivottava tilanne, jos aiheuttajan vahingonkorvausvastuun suuruus vaihtelee käytännössä sen mukaan, kohdistuuko vahinko laajaan vai suppeaan vahingonkärsijöiden joukkoon. Myös yksittäisen vahingonkärsijän tulisi saada suojaa aineelliselle oikeudelleen riippumatta siitä, onko kyseessä laaja massavahinko vai yksilöllinen pistemäinen vahinko.⁶

Kuinka vahingonkärsijöiden on helpompi hakea oikeussuojaa massavahinkotilanteessa? Heidän kannattaa ryhtyä yhteistyöhön, joka tuottaa heille menettelyllisiä mittakaavaetuja ja madaltaa prosessikynnystä. Mitä enemmän heidän vahinkonsa muistuttavat toisiaan, sitä enemmän niiden selvittelyä voidaan tehostaa. Kyse on kollektiivisesta lainkäytöstä eli yhdestä siviiliprosessista, joka voi tuottaa oikeussuojaa lukuisille massavahingon uhreille. Sen vahvin muoto on ryhmäkanteen (*class action*): yksi kantaja edustaa lukuisia muita henkilöitä, jotka eivät ole prosessin asianosaisia. Ryhmäkanteen mittakaavaedut on havaittu sekä teoreettisessa oikeustaloustieteessä⁷ että empiirisessä tutkimuksessa⁸. Ryhmäkanteen käyttöä on kuitenkin haluttu suitsia niin Suomessa kuin monissa muissakin maissa, koska sen vaikutukset mielletään potentiaalisesti liiankin voimakkaiksi.⁹

Ryhmäkanteiden sijasta Suomessa esiintyy joukkoprosesseja, joihin on koottu lukuisia kanteita. Itsenäisiä toisiinsa liittyviä kanteita kutsutaan jatkossa joukkokanteiksi. Joukkokantajat voivat hyödyntää yhteistä asianajoa ja todistusaineistoa; he voivat myös jakaa keskenään kustannuksia ja häviöön liittyvää kuluriskiä. Lisäksi joukko antaa vertaistukea ja lieventää prosessin psykologista rasitusta.¹⁰ Mittakaavaetuja syntyykin myös kollektiivisen lainkäytön heikommissa muodoissa.¹¹ Tunnetuin kotimainen joukkoprosessi lienee puukartellioikeudenkäynti, jonka eräessä haarassa yli 600 kantajaa (puunmyyjää) toimi yhteistyössä.¹²

⁶ “The value of a plaintiff’s claim should not depend on the number of other plaintiffs facing the same defendant. We think most will agree to this common sense proposition.” Hay – Rosenberg, *Notre Dame L Rev* 2000 s. 1388–1389. (Tässä siis oletetaan, että vastaajan maksukyky riittää kaikkien korvausten maksamiseen.)

⁷ Ks. esim. Posner 2007 s. 615–617.

⁸ Eisenberg – Miller, *J Emp LS* 2010 s. 263–265, 279. Heidän tutkimustensa merkityksestä ks. Barker – Freyens 2015 s. 8–9.

⁹ Oikeushistorioitsija Yeazell 1987 s. 277 kirjoittaa maalailevasti: ”The difficulty of the modern class action is that the justification it has found is very powerful indeed, so powerful that if extended to its maximum reach, it would transform the face of litigation and the adjudicatory system.” Ks. myös Cooter – Ulen 2014 s. 420. Suomen ryhmäkannelain valmistelusta ks. Välimäki LM 2008 s. 3–8.

¹⁰ Ks. Koulou 2017b s. 18–20. Ks. myös Markus OTJP 2019 s. 146–147.

¹¹ Ks. Silver 1999 s. 200–202.

¹² Tämän nk. Suuri Savotta -haaran kanteet hylättiin lukuisilla Helsingin käräjäoikeuden 31.8.2017 antamilla tuomioilla. Nämä tuomiot saivat lainvoiman, mistä ks. MTV 12.1.2018: Oikeuskulut nujersivat metsänomistajat puukartellijupakassa – luopuivat miljoonien korvausvaatimuksista.

Kollektiivinen lainkäyttö luo mielenkiintoisia asetelmia. Kun prosessin taustalla on massavahinko, vastaajana on useimmiten laajasti toimiva oikeushenkilö. Kyseessä voi olla suurehko yritys, valtio tai (kartellitapauksissa) usean yrityksen joukko. Yhtä kaikki vastaajalla on tyypillisesti runsaat resurssit, juridista erityisasiantuntemusta, paljon kokemusta riidanratkaisusta sekä syytä ajatella tulevia tapauksia. Oikeussosiologiassa tällaista toimijaa kutsutaan termillä *repeat player*; suomeksi voidaan puhua vaikkapa institutionaalisesta riitakonkarista.¹³ Sen sijaan vahingonkärsijät ovat usein luonnollisia henkilöitä, joilta puuttuu resursseja ja kokemusta.¹⁴ Prosessia leimaa merkillinen epäsymmetria: vastaajana on vahva toimija, mutta hänellä on suuri määrä vastapuolia ja niin ollen suuret panokset hävittävänä.

¹³ Galanter, *Law Soc'y Rev* 1974 s. 97–103. Koulun 2020 s. 334 kirjoittaa toistuvaisapuolista.

¹⁴ Toki esimerkiksi kartellin uhrin tai sijoittajat voivat olla vahvoja oikeushenkilöitä.

2 Tutkimustehtävä

2.1 TIEDONINTRESSI

Ei ole selvää, mitä Suomen voimassa oleva oikeus määrää joukkoprosesseista. Oikeudenkäymiskaaren menettely- ja kulusäännökset sekä asianajajien tapaohjeet on näet laadittu pitäen silmällä kahden asianosaisen prosesseja.¹⁵ Kyseiset normit soveltuvat myös joukkoprosesseihin, mutta tässä kontekstissa nousee esiin uudenlaisia ongelmia. Tutkimuksen runko on oikeustilan lainopillista selvittämistä eli *de lege lata* -tutkimusta.

Toinen vaihtoehto olisi omaksua oikeuspoliittinen tiedonintressi eli keskittyä *de lege ferenda* -tutkimukseen.¹⁶ Tällainen tutkimus syventyisi sääntelyn mahdollisiin maailmoihin eli siihen, kuinka Suomessa voitaisiin muuttaa kollektiivisen lainkäytön sääntelyä. Kannattaa kuitenkin huomata, että kotimaisessa lainvalmistelussa tai oikeustieteessä ei vielä ole paljontaan tarkasteltu sitä, mikä kaikki on sallittua nykyisen lainsäädännön vallitessa.¹⁷ Lienee viisainta syventyä potentiaaliin lainmuutoksiin vasta, kun on muodostettu nykyistä tarkempi käsitys vallitsevasta oikeustilasta.¹⁸ Tutkimuksen rajaus on suppeampi kuin *Koulun* tutkimuksessa ”Kollektiivinen lainkäyttö – lupauksista sovelluksiin”, jotta erityiskysymyksiä voidaan käsitellä yksityiskohtaisemmin.¹⁹

Tässä tutkimuksessa oikeusdogmaattinen tiedonintressi on selvässä pääroolissa, mutta tutkimus pyrkii lisäksi osallistumaan oikeuspoliittiseen keskusteluun.²⁰ Olisi merkillistä, jos laajahko tutkimus jättäisi *de lege ferenda* -näkökulman täysin syrjään aikana, jona lainsäädäntö on vilkkaasti muuttuvaista ja tavoitteellista. Kuten *Hupli* on todennut, nykyisin oikeustieteellistä tutkimusta ”tarvitaan *samanaikaisesti* sekä voimassa olevasta oikeudesta että siitä, miten

¹⁵ Oikeudenkäymiskaaren osalta ks. *Hupli* JJ 2007 s. 127.

¹⁶ Käsitteistä ks. esim. Viitanen 2003 s. 135; Siltala 2003 s. 131–132. Ymmärrän nämä kaksi käsitettä synonyymeinä. Vrt. Linna 1987 s. 5–9, jossa *de lege ferenda* -tutkimus on suppeampi käsite.

¹⁷ Ks. toki Koulun 2017b *passim*.

¹⁸ Lisäksi *de lege ferenda* -tutkimuksella on vaara jäädä melko irrelevantiksi siinä tapauksessa, että alalla ei ryhdytä uudistuksiin.

¹⁹ Kyseisen tutkimuksen sisällöstä ks. Koulun 2017b s. 50–51. Myös lähestymistavoissa on tietty ero, josta ks. alaviite 116 alla.

²⁰ Oikeusdogmaattinen tarkastelu ei siis ole vain lähtötilan selvittämistä oikeuspoliittista osaa varten. Tällaisesta tutkimusotteesta ks. Linna 1987 s. 66–67. Tässä tutkimuksessa oikeusdogmaattinen osa on keskiössä ja muut osat ovat lisukkeita.

oikeutta ehkä olisi muutettava”.²¹ Jäsenmän eri tiedonintressien suhteet niin, että oikeusdogmaattisen tarkastelun jälkeen on mahdollista arvioida joukkoprosessia oikeussuojakeinona; tämä arvio taas toimii lähtökohtana lyhyelle *de lege ferenda* -tarkastelulle. Tutkimuksen oikeusdogmaattiset ja oikeuspoliittiset osiot siis pysyvät varsin selvästi erillään.²² Jäsenitys ilmenee parhaiten tutkimuskysymyksistä, jotka esitellään seuraavaksi.

2.2 TUTKIMUSKYSYMYKSET JA RAKENNE

Ei ole mikään selviö, että joukkokanteita tarvitaan tehokkaan oikeussuojan saamiseksi. Tunnetusti ihmiset voivat päästä oikeuksiinsa ilman tuomioistuimia-kin. Ensimmäinen tutkimuskysymys toimii johdattelevana siltana tutkimuksen ydinalueelle: siihen vastaamalla perustellaan laajasti, miksi myöhempi tutkimus on relevantti ja tietyllä tavoin kohdistettu.

1) Millaisia oikeuksiin pääsyn katvealueita suomalaisessa oikeussuojajärjestelmässä esiintyy massavahinkojen yhteydessä? Katvealueilla viitataan oikeussuojajärjestelmän tosiasiallisiin heikkoihin kohtiin.²³ Näillä katvealueilla vahingonkäräjillä on tarve turvautua harvinaisiin ja innovatiivisiin keinoihin, kuten kollektiiviseen lainkäyttöön. Oikeussuojajärjestelmän osia ovat muun muassa eräät vakuutusjärjestelyt, rikosprosessi,²⁴ vaihtoehtoinen riidanratkaisu ja siviiliprosessi. Tutkimuskysymys 1 merkitsee toimivuusarviota, joka edellyttää lainopillisen ja (laajasti ymmärretyn) oikeussosiologisen tiedonintressin yhdistämistä.²⁵ Oikeusnormeista on näet tulkinnan lisäksi selvítettävä, kuinka ne toimivat yhteiskunnassa – on kysyttävä esimerkiksi, ovatko oikeussuojakeinot kyllin helppokäyttöisiä ja vaikuttavia. Tutkimuskysymykseen 1 vastattaessa tarvitaan varsin monia metodeja: Siviiliprosessin arvioimiseksi tarkastellaan kulututkimuksia ja eräitä käyttäytymistieteellisiä havaintoja. Vaihtoehtoista riidanratkaisua arvioidaan aiemman lainopillisen ja evaluatiivisen tutkimuksen valossa.

Kollektiivisessa lainkäytössä portinvartijana toimii asianajaja (tai muu lainoppinut avustaja). Jos joukkokantajien yhteinen asianajo ei käy päinsä,

²¹ Hupli 2004 s. 9.

²² Samankaltainen jäsenitys esiintyy *Riekkisen* väitöskirjassa, ks. Riekkinen 2019 s. 7 ja 11–15. Ks. myös Hupli 2004 s. 9–14, joka kyseenalaistaa sanottujen tutkimusotteiden vahvan erottelun.

²³ Ks. Koulu 2012 s. 172 av. 336 tosiasiallisista ja juridisista katvealueista.

²⁴ Rikosprosessi siis antaa oikeussuojaa vahingonkäräjälle silloin, kun vahingonkorvausvaatimus käsitellään rikosasian yhteydessä adheesioperiaatteen mukaisesti (ROL 3:1).

²⁵ Tällainen arvioiva tutkimusote on hiljalleen yleistynyt prosessi- ja insolvenssioikeuden tutkimuksessa. Koulu nimittää sitä järjestelmäanalyyksiksi (Koulu 2009 s. 55–56 ja 2016 s. 62). Ks. myös Nylund 2006 s. 27–28 oikeusjärjestelmän sisäisestä kritiikistä. Oikeussosiologisesta tiedonintressistä yleisesti ks. esim. Siltala 2003 s. 115–117.

mittakaavaetuja ei synny paljoakaan eikä joukkoprosesseja juuri päädy tuomioistuimiin. Näin ollen seuraava tutkimuskysymys on käytännöllisesti ja oikeustieteellisesti kiinnostava.

2) Millä tavoin asianajajan tulee toimia lukuisten kantajien yhteisenä asia-miehenä? Tämä on oikeusdogmaattinen asianajajaoikeudellinen kysymys. Asianajajien tapaohjeita tulee soveltaa varsin uudenaikaisessa ympäristössä. Sellaisiin perusarvoihin kuin lojaalisuuteen ja esteettömyyteen liittyy kiperiä kysymyksiä. Kuinka on reagoitava, jos esimerkiksi yhden päämiehen toimintaohjeet uhkaavat muiden päämiesten etuja? Kollektiivisessa lainkäytössä kiintoisaksi erityiskysymykseksi nousee myös tulospalkkio.

3) Kuinka tuomioistuimen tulee käsitellä joukkokanteiden kimppeä? Tämä kysymys sisältää kaksikin toisiinsa kytkeytyvää kysymystä: Käsitelläänkö kanteet yhdessä? Jos näin tehdään, kuinka tuomioistuin voi hallinnoida näitä kanteita tehokkaasti ja reilusti? OK 18 luvussa säädetään yhteiskäsittelyn edellytyksistä; luvun 6 § antaa tuomioistuimelle laajan harkintavallan, jota tulee jäsentää. Toisinaan on hyvä hallintamenetelmä erottaa kimpusta (yksi tai useampi) sisäinen pilottikanne, joka ratkaistaan ennen muita. Toisinaan on tarpeen antaa välituomio yhteisestä kysymyksestä, kuten vastuuperusteesta. Luvussa selvitetään vaihtoehtojen oikeudellisia edellytyksiä ja vaikutuksia.

4) Kuinka OK 21 luvun kulukorvaussäännöksiä tulee soveltaa joukkoprosesseissa? Kuluriski on myös kollektiivisen lainkäytön avainkysymyksiä. Tuomioistuimen tulee tehdä oikeudenmukainen kuluratkaisu koko kannekimpun tasolla ja myös kunkin kanteen kohdalla. Kaksitasoiselle harkinnalle tarvitaan hyväksyttävä ja työekonomisesti realistinen kehikko. Lisäksi luvussa käsitellään pienempiä joukkokanteille tyypillisiä erityiskysymyksiä, kuten joukon organisoimisen kustannuksia ja sisäisen pilottijutun kuluja.

Nämä neljä kysymystä ovat varsinaisia tutkimuskysymyksiä, joita tarkastelen varsin laajasti. Lopuksi käsitelen kahta muutakin kysymystä, tosin suppeammalla ja alustavalla tavalla: 5) Millaiset mahdollisuudet joukkokanteilla on kohentaa oikeuksiin pääsyä massavahinkotilanteissa (nykyisen lainsäädännön vallitessa)? 6) Millä menettelyuudistuksilla voitaisiin kohentaa oikeuksiin pääsyä massavahinkotilanteissa *de lege ferenda*? Kysymys 5 siis merkitsee toimivuusarviota, jonka tekemiseen tarvitaan toki myös oikeusdogmaattista tietoa eli kysymyksiin 2–4 annettuja vastauksia.

Moniulotteista tutkimuskysymystä 1 tarkastellaan pääluvussa II. Asianajokysymyksiin perehdytään pääluvussa III, menettelykysymyksiin pääluvussa IV ja kulukysymyksiin pääluvussa V. Luvussa VI esitetään johtopäätökset sekä käsitellään lyhyesti tutkimuskysymyksiä 5 ja 6. Johdantoluvussa I selvennetään seuraavaksi keskeisiä käsitteitä. Sen jälkeen esitellään tutkimuksen teoreettinen ja metodinen pohja.

3 Keskeiset käsitteet ja rajaukset

3.1 VAATEENHALTIJA

Yllä olen toisinaan käyttänyt termiä vahingonkärsijä. Ilmaus on kuitenkin turhan tunnepitoinen ja suggestiivinen prosessioikeudelliseen tutkimukseen. Koska prosessissa käsitellään vasta väitetyjä – ja usein riitautettuja – vahinkoja, kyseinen ilmaus loisi eksyttäviä mielikuvia. Sama ajatus pätee myös puhuttaessa ajasta ennen prosessin vireillepanoa, jolloin väitetyt vahingonkärsijät harmitsevat kanteen nostamista. Prosessin hyökkääviä osapuolia kutsutaan tietysti *kantajiksi*, mutta olisi epätarkkaa käyttää samaa termiä myös ”potentiaalisista kantajista”, jotka eivät ole vielä jättäneet haastehakemusta.²⁶

Jatkossa käytän termiä *vaateenhaltija*, kun kyse on ajasta ennen prosessia.²⁷ Vaateenhaltijalla tarkoitan henkilöä, jolla omasta mielestään on aineellinen vaade (odotusoikeus) tiettyä vastapuolta kohtaan.²⁸ Vaateet ovat siis vasta väitetyjä.²⁹ Kotimaisessa kirjallisuudessa on toisinaan sanottu potentiaalisia kantajia intressinhaltijoiksi,³⁰ mutta intressi on turhan väljä ilmaus tämän tutkimuksen tarpeisiin eli kuvaamaan tilanteita, joissa konflikti on jo oikeudellistunut.³¹

3.2 PROSESSIKYNNYS

Prosessikynnys eli oikeudenkäyntikynnys vakiintui juridiseen sanastoon 1990-luvun lopulla.³² Se on kielikuva, joka havainnollistaa henkilön tosiasiallisia mahdollisuuksia viedä asiansa tuomioistuimeen. Kynnys siis muodostuu tekijöistä,

²⁶ OK 5:1:n nojalla riita-asia tulee vireille, kun kanteen (oikeussuojapyynnön) sisältävä haastehakemus saapuu käräjäoikeuden kansliaan.

²⁷ Ilmaus on käännöslaina termistä *Anspruchsinhaber*, jota toisinaan käytetään saksalaisessa keskustelussa. Ks. Weimann 2018 s. 13; Rosenberg – Schwab – Gottwald 2018 s. 261. Myös Ruotsissa termi *anspråkshavare* esiintyy kollektiivisen lainkäytön yhteydessä, ks. esim. SOU 1994:151 A s. 235.

²⁸ Vaateenhaltijan mielestä siis vastapuolella on aineellisoikeudellinen velvollisuus häntä kohtaan. Toisinaan käytän ilmaisun kirkastamiseksi Hohfeldin käsitteistöä, josta ks. Hohfeld, Yale L Rev 1913 s. 30–45 sekä suomeksi Kurki LM 2015 s. 436–439 ja Jääskinen 2009 s. 249–253.

²⁹ Tältä osin termi kärsii samasta ongelmasta kuin vahingonkärsijä mutta ei ole yhtä tunnepitoinen ja suggestiivinen.

³⁰ Ks. esim. Koulu 2017b s. 137; Markus OTJP 2019 s. 108.

³¹ Oikeudellistunut konflikti ymmärretään juridisten vaatimusten ja käsitteiden avulla. Ks. esim. Koulu 2005 s. 33–35 sekä jakso II.3.3.1 alla.

³² Ks. HE 107/1998 vp. s. 4, 12.

jotka erikseen tai yhdessä vaikeuttavat oikeussuojan hakemista tuomioistuimelta.³³ On syytä täsmentää, että prosessikynnys ei tarkoita prosessinestettä eli tilannetta, jonka vallitessa tuomioistuimen tulee jättää kanne tutkimatta.³⁴ Prosessikynnyksen ymmärtämiseksi täytyykin ottaa hieman etäisyyttä muodollisesta oikeusnormien tarkastelusta ja omaksua sosiologisempi näkökulma.

Prosessikynnyksen käsitettä voidaan eritellä ainakin sen koostumuksen mukaan. Kynnys voidaan jakaa yksinkertaisesti taloudellisiin ja henkisiin tekijöihin. Taloudellisia tekijöitä ovat lähinnä henkilön odotetut oikeudenkäyntikulut, vastapuolen odotetut kulut (jotka henkilö voi joutua korvaamaan), riidanalainen intressi sekä henkilön maksukyky.³⁵ Henkiset tekijät voidaan edelleen pilkkoa esimerkiksi tiedollisiin, psykologisiin ja kulttuurisiin.³⁶ Vaateenhaltija voi olla tietämätön oikeussuojakeinoista taikka mahdollisuuksistaan saada asianajopalvelua tai rahoitusta. Psykologisia tekijöitä ovat muun ohessa apatia, pelko ja henkilön muut tunteet oikeusprosessia kohtaan; tärkeää on sekin, kuinka riskiä karttaen tai riskihakuisesti hän suhtautuu raha-asioihin. Oikeudenkäynnin kulluriski muodostuu sekä taloudellisista todennäköisyyksistä että psykologisesta suhtautumisesta niihin.³⁷ Kulttuurisilla tekijöillä tarkoitan yhteisöllisiä ja melko vakaita käsityksiä siitä, missä tilanteissa kuuluu turvautua viranomaiskoneistoon ja tuomioistuihin.³⁸

Äskeinen erittely paljastaa ainakin sen, että prosessikynnys on melko subjektiivinen eli eri henkilöillä eri korkuinen. Se on myös monisyinen ilmiö, jota on vaikea muovata puuttamalla yhteen osatekijään. Toisaalta prosessikynnyksen subjektiivista ja kompleksista luonnetta ei pidä ylikorostaa tavalla, joka vesittää johtopäätösten tekemistä. On esimerkiksi selvää, että useimpien suomalaisten prosessikynnys nousi huomattavasti, kun oikeudenkäyntikulut noin kaksinkertaistuivat vuosina 1995–2008.³⁹

Voidaan ajatella niinkin, että sama vaateenhaltija kohtaa riidan edetessä useita kynnyksiä.⁴⁰ Jo ennen oikeusprosessia hänen tulee päättää, esittääkö hän vastapuolelle korvausvaatimuksen.⁴¹ Jos hän esittää vaatimuksen eikä vastapuoli

³³ Viitanen 2011 s. 2–3; Koulu 2017b s. 15.

³⁴ Prosessinesteistä ks. esim. Jokela 2012 s. 505–508.

³⁵ Viitanen 2011 s. 3–4.

³⁶ Ks. esim. Koulu 2017b s. 17. Hän erottaa vielä sosiaaliset tekijät muista kulttuurisista tekijöistä.

³⁷ Kuluriskistä tarkemmin ks. jakso II.4.2.

³⁸ Sikäli kuin yhteiskunta sisältää muista erottuvia ryhmiä ja alakulttuureja, myös kulttuurinen prosessikynnys voi vaihdella yhteiskunnan sisällä. Ks. Galanter, *Law Soc'y Rev* 1974 s. 128–131.

³⁹ Empiirinen tutkimus ei tue ajatusta, että kulttuurieroilla voisi paljoakaan selittää eroja tuomioistuinriitojen määrissä (Euroopan maiden välillä), ks. *Ervasti – Nylund* 2014 s. 33. Kulujen merkityksestä ks. myös Viitanen 2003 s. 134–135.

⁴⁰ Samansuuntaisesti Koulu 2017b s. 16.

⁴¹ Tässä yhteydessä sivuutetaan konfliktin kehityksen alkuvaiheet, joissa henkilö tiedostaa haitan, kokee sen vääryydeksi, selvittää (omasta mielestään) syyppään ja ottaa yhteyttä juristiin. Ks.

myönny, tulee eteen aloittamiskynnys eli päätös kanteen nostamisesta. Valmistelun loppuvaiheessa selvitetään sovinnon mahdollisuutta; pääkäsittelyyn jatkaminen merkitsee asianosaiselle riskinottoa ja yhden kynnyksen ylittämistä. Ja jos käräjäoikeuden tuomio ei miellytä asianosaista, seuraava kynnyks koskee sitä, ryhtyykö hän muutoksenhakuun.

Prosessikynnyksen yhteiskunnallinen merkitys on helppo ymmärtää. Monet oikeudet jäävät tosiasiaassa heikoiksi, koska niitä täytyisi toteuttaa siviiliprosessissa, joka edellyttää vaateenhaltijalta melkoista aloitteellisuutta ja riskinottoa.⁴² Prosessikynnyksen korkeus määrittää, kuinka hyvin siviiliprosessi voi toimia ja toteuttaa tehtäviään, kuten antaa yksilöille oikeussuojaa, ohjata yleistä käyttäytymistä ja ratkaista konflikteja.⁴³ Toki siviiliprosessi on vain yksi näitä tehtäviä täyttävistä instituutioista. Ympäröivästä oikeussuojajärjestelmästä riippuu, kuinka merkittävä ongelma korkea prosessikynnys on. Voidaan sanoa, että prosessikynnys on lainkäytön saatavuuden kääntöpuoli. Lainkäytön saatavuus taas on osa oikeuksiin pääsyä (*access to justice* laajassa merkityksessä).⁴⁴

3.3 KOLLEKTIIVINEN OIKEUSSUOJA – KÄSITE JA LYHYT HISTORIIKKI

Käsite kollektiivinen oikeussuoja (*collective redress*) on peräisin EU:n 2000-luvun lainvalmistelusta. Se merkitsee oikeussuojaa massavahinkotilanteessa eli silloin, kun ”kaksi tai useampia luonnollisia tai oikeushenkilöitä väittää joutuneensa kärsimään [...] samanlaisen laittoman toiminnan seurauksena vahinkoa, jonka vuoksi heillä on oikeus vahingonkorvaukseen.”⁴⁵ Massavahinkotilanteesta johtuu useita samankaltaisia vaateita, joiden yhdistäminen samaan menettelyyn tehostaa ja helpottaa oikeussuojan toteuttamista.⁴⁶ Kollektiivinen oikeussuoja voi toteutua monilla keinoilla, ainakin siviiliprosessin kautta, rikosprosessin kylkiäisenä, viranomaisen intervention ansiosta tai vaihtoehtoisen riidanratkaisun menetelmin.⁴⁷

esim. Felstiner – Abel – Sarat, *Law Soc’y Rev* 1980 s. 633–636; Ervasti – Nylund 2014 s. 24–27. Nämä vaiheet eivät ole taloudellisen prosessikynnyksen kannalta merkittäviä, sillä alkuneuvottelu juristin kanssa on yleensä ilmainen tai edullinen.

⁴² Viljanen 2019 s. 235–236 kiteyttää asian oivallisesti sanoen, ”että riita-asiain oikeudenkäyntimenettely tekee sopimuserusteisista oikeuksista heikkoja”. Sama pätee vahingonkorvausvaateisiin, joita ei ajeta rikosprosessissa.

⁴³ Ks. esim. OMSO 2021:16 s. 41.

⁴⁴ Ks. esim. Ervo 2005 s. 117–118, etenkin av. 8. Käsitettä *access to justice* tarkastellaan lähemmin jaksossa I.4.2.1.

⁴⁵ Komission suositus 2013/396/EU, kohta 3 b).

⁴⁶ Komission tiedonanto KOM(2013) 401, kohta 1.2 erittelee mainiosti yhdistämisen mahdolliset edut: menettely keventyy, täytäntöönpano tehostuu, oikeussuojan saatavuus helpottuu ja vaateenhaltijoiden neuvotteluasema vahvistuu.

⁴⁷ Ks. esim. Hodges – Voet 2018 s. 1–3; Blennerhassett 2016 s. 12–13.

Kollektiivinen oikeussuoja voidaankin ymmärtää heikkosisältöisenä ja teknisenä yläkäsitteenä, joka kattaa kovin erilaisia ilmiöitä.⁴⁸ Yhdistävä piirre on, että oikeussuoja toteutuu laajamittaisesti, joukkoluonteisesti. Tunnetusti sanalla ”kollektiivinen” on ikäviä mielle yhtymiä eli konnotaatioita. Tässä yhteydessä sana ei kuitenkaan merkitse, että käyttäjät ajaisivat yhteiskunnallista kollektivismia ja väheksyisivät yksilön arvoa.⁴⁹ Toiseksi on huomattava, että määre ”kollektiivinen” merkitsee tässä yhteydessä hieman toista kuin muutamissa muissa oikeustieteellisissä konteksteissa. Esimerkiksi kuluttajien ”kollektiiviset oikeudet” suojaavat ryhmiä, eikä niiden loukkaus perusta yksilölle vaadetta tai asiavaltuutta.⁵⁰ *Kollektiivinen oikeussuoja taas koskee tyypillisesti nippua yksilöllisiä vaateita.*⁵¹ Riittää, että vaateet johtuvat massavahinkotilanteesta. Kollektiivinen oikeussuoja on siis EU:n kehittämä autonominen käsite, joka ei täysin noudata kotimaisen oikeustieteen aiempia erittelyjä.

Kuinka EU on ylimalkaan päätenyt sääntelemään ilmiötä ja käyttämään hie man merkkillistä kieltä? EU:n keskeinen pyrkimys on rakentaa toimivat sisämarkkinat, mikä edellyttää tehokasta kilpailusääntelyä ja tasokasta kuluttajansuojaa. EU onkin luonut runsaasti aineellista kilpailu- ja kuluttajaoikeutta, jonka valvonta ja täytäntöönpano on ymmärretty ennen kaikkea viranomais ten tehtäväksi. Sen sijaan Yhdysvalloissa vastaavia tehtäviä on laajalti jätetty yksityisille tahoille, jotka voivat ajaa vahingonkorvausvaatimuksia ryhmäkan teilla.⁵² Oikeudenkäynneillä ehkäistään markkinatoimijoiden lainvastaista op portunismia niin yksittäistapauksissa kuin laajemminkin. Tällöin korostuvat vahingonkorvausoikeuden preventiivinen funktio ja prosessioikeuden ohjaus funktio. Monet yhdysvaltalaiset erikoisuudet asianajajien voitto-osuuspalkki oista rangaistusluonteisiin vahingonkorvauksiin ovatkin melko johdonmukaisia sopeutumia siihen, että viranomaiskielteisessä ympäristössä asianajotoimis toille on vähitellen muodostunut ”lainvalvojan” rooli.⁵³

Ilmiö tunnetaan nimellä *private enforcement of law*;⁵⁴ suomeksi voisi pu hua oikeusjärjestyksen (tai tiettyjen oikeudenalojen) yksityisestä valvonnasta.⁵⁵

⁴⁸ Käsitteen kehityksestä ja epätarkkuudesta ks. Kowollik 2018 s. 43–48.

⁴⁹ Kollektivismiin käsitteestä ks. Tieteen termipankki: Filosofia: kollektivismi.

⁵⁰ Ks. Viitanen 2003 s. 3–4.

⁵¹ ”Der Schutz kollektiver Interessen ist letztlich nichts anderes als eine Bündelung von Individualinteressen [...]” Kowollik 2018 s. 229.

⁵² Ks. esim. Blennerhassett 2016 s. 232–233; Burch, Cardozo L Rev 2008 s. 2517–2519.

⁵³ Ks. Blennerhassett 2016 s. 28–31; Aine 2016 s. 169–178 ja 185–192. Idea esitettiin jäsen nellysti jo vuonna 1941 Kalvenin ja Rosenfieldin klassikkoartikkelissa, ks. Kalven – Rosenfield, U. Chicago L Rev 1941 s. 684–687.

⁵⁴ Ks. esim. Coffee 2015 s. 4–7.

⁵⁵ Välimäki LM 2008 s. 12–15 käyttää termiä yksityisoikeudellinen valvonta. Aine 2016 s. 40–41 kirjoittaa yksityisoikeudellisesta soveltamisesta, Havu 2013 s. 3–4 taas yksityisoikeudellisesta täytäntöönpanosta. Suomenkieliset termit valvonta, soveltaminen ja täytäntöönpano ovat kaikki tavallaan liian suppeita verrattuna termiin *enforcement*.

Valvonta kattaa sen seuraamisen, noudattavatko kohdetahot lainsäädäntöä, sekä lainmukaisen oikeustilan vahvistamisen ja täytäntöönpanon. Tietysti myös yksityinen valvonta edellyttää tuomioistuimia ja ulosottolaitosta, mutta olennaisinta on, että yksityiset tahot keräävät tietoa ja ajavat vaatimuksia.⁵⁶

Luulojen välttämiseksi täytynee lausua hieman tutkimuksen taustaoletuksista. Toisinaan tutkimuksessa puhutaan yritysten opportunistista, toisinaan taas vaateenhaltijoiden opportunistista. Taustalla ei ole sellaista oletamaa, että yritykset järjestelmällisesti pyrkisivät hankkimaan tuottoja lainvastaisilla menettelytavoilla.⁵⁷ Mutta lainopissa ja *de lege ferenda* -keskustelussa kuuluu käsitellä monenlaisia ja sinänsä harvinaisiakin mahdollisuuksia. Tämä ei ole ominaista vain kollektiivisen lainkäytön vaan myös esimerkiksi kilpailuoikeuden tutkimukselle. Sinänsä on tunnettua, että keskustelussa kollektiivisesta lainkäytöstä käytetään joskus leimakirvestä puolin ja toisin,⁵⁸ mutta tässä ei ole tarkoitus liittää sellaiseen traditioon.

Myös EU:ssa kypsyi 2000-luvun alkuvuosina ajatus siitä, että kilpailu- ja kuluttajaoikeuden julkista valvontaa tulisi täydentää yksityisellä valvonnalla. Näillä aloilla esiintyi usein massavahinkoja, mutta perinteinen siviiliprosessi ei houkutellut vahingonkärsijöitä, jos vahingot olivat esimerkiksi pieniä tai vaikeasti näytettävissä.⁵⁹ Täydentävä rooli merkitsee, että yksityinen valvonta ei korvaa eikä vaarana vahvaa julkista valvontaa.⁶⁰

Uudenlaiset oikeussuojakeinot siis nähtiin EU:ssa tarpeellisiksi, mutta samalla tiedostettiin uudistusten mahdolliset haitat yrityksille. Yhdysvaltalaisilla ryhmäkanteilla on Euroopassa huono maine, sillä ne väitetysti johtavat päätömiin kiristysluonteisiin kanteisiin ja suhteettoman riitaiseen oikeuskulttuuriin. EU onkin nostanut keskustelun ytimeen haittoja ehkäisevät oikeusturvatoimet.⁶¹ EU on tehnyt pesäeroa yhdysvaltalaiseen malliin myös retorisesti, aluksi käyttämällä termiä ”*collective action*” eikä ”*class action*”. Myöhemmin EU:ssa

⁵⁶ Määrittelystä ks. Burbank – Farhang – Kritzer, Lewis & Clark L Rev 2013 s. 639–642.

⁵⁷ OMTR 3:2005 s. 57 eriävässä mielipiteessä esitettiin, että ryhmäkannehanke perustuu tällaiseen yleistykseseen.

⁵⁸ Muutamia esimerkkejä luetellaan Millerin klassikkoartikkelissa, ks. Miller Harvard L Rev 1979 s. 664–667 viitteineen. Ks. myös Thornburg CQJ 2011 s. 74–78.

⁵⁹ Ks. Hodges, J Cons Pol 2014 s. 68–71; Tolani 2019 s. 80–82. Eräänlainen lähtölaukaus oli EU-tuomioistuimen 20.9.2001 antama tuomio asiassa C-453/99 *Courage v. Crehan*. Siinä vahvistettiin, että yksityisillä tahoilla ylipäänsä on oikeus vahingonkorvaukseen EU:n kilpailuoikeuden rikkomisen perusteella. Tämän jälkeen EU-komission tilaamassa Ashurstin tutkimuksessa havaittiin, että EU-maissa kilpailuoikeudellinen vahingonkorvaus oli ”totaalisen alikehittynyt” ilmiö. Ks. Study on the conditions of claims for damages in case of infringement of EC competition rules 2004 s. 1.

⁶⁰ Ks. esim. KOM(2008) 165, kohta 1.2. Oikeustieteellisestä keskustelusta ks. esim. Norros – Kaisanlahti 2021 s. 81–84. Sinänsä kaksi rinnakkaista sanktio- ja valvontajärjestelmää saattavat johtaa ylipreventioon eli vaikeuttaa hyväksyttäväkin liiketoimintaa, ks. Aine 2016 s. 171.

⁶¹ Blennerhassett 2016 s. 234–236; Hodges, CQJ 2009 s. 42–43.

omaksuttiin avainkäsitteeksi *collective redress*, joka kirjaimellisesti kuvaa toiminnan päämäärää eli oikeussuojaa;⁶² sitä tosin käytetään myös keinoista.⁶³ Terminologia ilmentääkin ”eurooppalaisen mallin” monipuolisuutta ja eroa yhdysvaltalaiseen nähden.

Eurooppalaisesta mallista on aihetta puhua lainausmerkeissä, koska mitään yhtenäistä eurooppalaista mallia ei ole.⁶⁴ EU:n toimielimet ovat kyllä pohtineet kollektiivista oikeussuojaa, mutta toiminnan tosiasiallinen vaikutus on toinen asia. EU:n tuotoksista on mainittava ensinnäkin komission kesäkuun 2013 suositus kollektiivisiin oikeussuojakeinoihin sovellettavista yhteisistä periaatteista.⁶⁵ Suositusta ei rajattu ainoastaan kuluttajansuojan ja kilpailuoikeuden alalle, vaan sen soveltamisala jätettiin tarkoituksella yleiseksi.⁶⁶ Suositus ei velvoita; sen antamisen jälkeenkin jäsenmaat ovat kehittäneet kollektiivista oikeussuojaa kansallisten tarpeiden mukaan.⁶⁷ Suositus on kuitenkin sikäli huomionarvoinen, että se kokoaa punnittuja argumentteja ja selventää terminologiaa.⁶⁸ Marraskuussa 2020 EU antoi edustajakannedirektiivin, joka suo tietynlaisille järjestöille ja viranomaisille mahdollisuuden nostaa ryhmäkanteita kuluttajansuoja-asioissa.⁶⁹ Direktiivi koskee vain yhtä kollektiivisen lainkäytön keinoa ja on myös omalla alallaan vain osittaisharmonisoiva, mikä jättää jäsenvaltioille melko laajasti harkinnanvaraa.⁷⁰ Suuremman harmonisoinnin tiellä on poliittisia ja oikeudellisia esteitä.⁷¹

⁶² Ks. Hodges, J Cons Pol 2014 s. 71. Retorinen muutos ilmeni vuonna 2008, kun komissio julkaisi vihreän kirjan KOM(2008) 794 sekä kilpailuvahinkoja koskevan valkoisen kirjan KOM/2008/165.

⁶³ Ks. esim. Komission tiedonannon KOM(2013) 401 englanninkielinen versio, kohta 1.2. Sama koskee saksalaista termiä *kollektiver Rechtsschutz*.

⁶⁴ Nagy 2019 s. 73–108 tarjoaa varsin ajantasaisen yleisesityksen EU-maiden lainsäädännöistä.

⁶⁵ 2013/396/EU. Komissio antoi myös suositusta selittävän tiedonannon KOM(2013) 401. Samana päivänä komissio antoi myös ehdotuksen kilpailuvahinkodirektiiviksi KOM(2013)404. Ehdotuksen johdosta säädettiin direktiivi 2014/104/EU, joka on implementoitu Suomessa KilpVL:lla.

⁶⁶ Komission suositus KOM(2013) 396, johdantokappale 7.

⁶⁷ Ks. esim. Hodges – Voet 2018 s. 7: ”There is no coherence in national class action laws, none of which correspond to the European Commission’s 2013 blueprint. Each national system is tailored to domestic need [...]”

⁶⁸ Ks. Kowollik 2018 s. 115–116.

⁶⁹ Direktiivi 2020/1828/EU. Soveltamisalasta tarkemmin ks. liite 1. Huomattakoon, että direktiivi ei koske kilpailuoikeudellisia vahingonkorvausvaatimuksia.

⁷⁰ Edustajakannedirektiivin luonteesta ks. 2020/1828/EU artikla 1; OMLL 2022:8 s. 17–18. Direktiivi ei siis estä jäsenmaita säätämästä tai pitämästä voimassa muita kollektiivisen lainkäytön mekanismeja. Oikeuskirjallisuudesta ks. Nagy, Revista 2020 s. 128–130. Direktiiviä käsitellään tarkemmin jaksoissa II.5.1.2 ja VI.3.3.1.

⁷¹ Ks. esim. Hodges, J Cons Pol 2014 s. 75; Kowollik 2018 s. 120–129. SEUT 67(1) artiklan mukaan unioni muodostaa vapauden, turvallisuuden ja oikeuden alueen, jolla kunnioitetaan perusoikeuksia sekä jäsenvaltioiden erilaisia oikeusjärjestelmiä ja -perinteitä.

3.4 KOLLEKTIIVINEN LAINKÄYTTÖ

Suomalaisessa kielenkäytössä voidaan kätevästi erottaa päämäärä keinosta eli kollektiivinen oikeussuoja kollektiivisesta lainkäytöstä.⁷² Perinteisesti termillä lainkäyttö viitataan tuomioistuinten toimintaan oikeudenkäynnissä.⁷³ Tämä tutkimus keskittyy prosessilajeista siviiliprosessiin, ei rikos- tai hallintoprosessiin. Termillä kollektiivinen lainkäyttö siis tarkoitan kollektiivisen oikeussuojan hakemista tuomioistuimesta siviiliprosessin kautta.

Myös kollektiivinen lainkäyttö on melko heikko yläkäsite. Se kattaa erilaisia prosesseja, joilla ei välttämättä ole paljon yhteisiä piirteitä.⁷⁴ Ensinnäkin on olemassa hyökkäävä ja puolustava muunnelma: edellisessä joukko toimii kantajapuolella, jälkimmäisessä vastaajapuolella.⁷⁵ Kuten useimmat kollektiivisen lainkäytön tutkimukset, tämäkin tutkimus tarkastelee hyökkäävää muunnelmaa. Kollektiivisia prosesseja voidaan eritellä myös vaatimuksen sisällön eli sen mukaan, ajetaanko niissä kieltovaatimusta vai vahingonkorvausvaatimuksia.⁷⁶ Tämä tutkimus tarkastelee jälkimmäistä lajia. Kolmas ja tärkeä erottelu perustuu menettelyn luonteeseen. Edustuksellisessa oikeudenkäynnissä yhden kanteen kohtalo vaikuttaa suureen määrään vaateenhaltijoita, vaikka nämä eivät ole prosessin asianosaisia. Kumulatiivisessa oikeudenkäynnissä suuri määrä vaateenhaltijoita on asianosaisen asemassa.⁷⁷ Tällöin he ovat keskenään prosessinyhteydessä eli oikeudenkäynnin samalla puolella – hyökkäävässä muunnelmassa kantajapuolella. Heitä kutsutaan vakiintuneesti myötäpuoliksi.⁷⁸

Edustuksellisen lainkäytön puhtain malli on ryhmäkante, jota ajaa ryhmän puolesta yksittäinen⁷⁹ kantaja – ryhmäläinen, järjestö tai viranomainen. Eurooppalaisessa doktriinissa usein erotetaan järjestö- ja viranomaiskanteet ryhmäkanteesta sanan suppeassa merkityksessä.⁸⁰ Ryhmäkanteen alalajeja yhdistää se, että tuomio sitoo oikeusvoimaisesti ryhmän jäseniä. Ryhmään pääsee

⁷² Ks. Koulu 2017b s. 11 av. 1.

⁷³ Autio 2014 s. 55–56.

⁷⁴ Yläkäsitteestä käytetään toisinaan termiä *multi-party action*, ks. esim. Blennerhassett 2016 s. 13–14. Yhdysvalloissa taas käytetään termiä *aggregate litigation*, ks. ALI Principles 2010 § 1.02.

⁷⁵ Ks. esim. Koulu 2017a s. 102.

⁷⁶ Komission suositus KOM(2013) 396, kohta 3 a). Ks. myös Kowollik 2018 s. 58–60.

⁷⁷ Ks. Koulu 2017a s. 42–43, 50; Blennerhassett 2016 s. 16–20. Kahtiajako tunnetaan ympäri Eurooppaa, mutta siihen liittyvä kielenkäyttö on epäyhtenäistä. Yhdysvalloissa käytetään tyypillisesti täsmällisiä termejä *representative* ja *cumulative litigation*, ks. esim. Nagareda, Vand. L Rev 2009 s. 3–4, 33–34.

⁷⁸ Prosessinyhteyden ja myötäpuolen käsitteistä Suomessa ks. Hupli JJ 2007 s. 127–128. Ks. myös luku IV.1.2.2.

⁷⁹ Esimerkiksi Ruotsin GRGL 1 ja 4–6 §:ssä määrätään, että kantajia on nimenomaan yksi. Yhdysvaltain FRCP r. 23 a) mukaan ryhmäkanteen kantajina voi toimia ”one or more members of a class”. Edustuksellinen luonne ei tietenkään häviä, vaikka kantajia olisi yhden sijasta muutama.

⁸⁰ Saksassa erotetaan *Verbandsklage* ja *Gruppenklage/Sammelklage*, ks. Weimann 2018 s. 20, 88–89; Kowollik 2018 s. 79, 101.

eräissä maissa vain ilmoittautumalla (*opt-in*); toisissa maissa ryhmään kuuluvat kaikki tietyn määritelmän mukaiset henkilöt, jotka eivät ole nimenomaan irtautuneet siitä (*opt-out*).⁸¹

Pilottikanne on nimellisesti tavallinen kanne, josta johtuvalla tuomiolla on oikeusvoimavaikutus vain jutun asianosaisiin. Tuomiolla on kuitenkin huomattava tosiasiallinen vaikutus henkilöihin, joilla on samankaltaisia vaateita. Kollektiivisuus näkyy myös siinä, että pilottikantajaa yleensä tukee taustaryhmä.⁸² Suomessa esiintyy siirronsaajan kanteita, jotka myös voidaan lukea edustuksellisen lainkäytön piiriin. Järjestelyssä vaateenhaltijat (esim. työntekijät) siirtävät saatavansa perittäväksi vahvalle instituutiolle, esimerkiksi ammattiliitolle. Tämä toimii mahdollisen oikeudenkäynnin asianosaisena ja tilittää prosessin tuotot vaateenhaltijoille sovitulla tavalla. Siirronsaajan kanne muistuttaa tosiasiallisesti *opt-in*-mallin järjestöryhmäkannetta.⁸³

Kumulatiivinen lainkäyttö voidaan jakaa kahteen malliin. Yhteiskanne merkitsee, että useat vaateenhaltijat ajavat yhtä kannetta. Kukin on itsenäinen asianosainen ja siten esimerkiksi kantaa kuluriskiä. Järjestely soveltuu luontevimmin kieltovaatimuksiin, joskin sitä käytetään myös yksilöllisten korvausvaatimusten esittämiseen esimerkiksi työsuheriidoissa.⁸⁴ Suomessa yhteiskanne syntyy yhteisellä haastehakemuksella; oikeutemme ei näet salli vapaamuotoista asianosaisliityntää muiden henkilöiden väliseen prosessiin.⁸⁵ Vaateenhaltija saattaa toki päästä saman prosessin asianosaiseksi nostamalla vastaajaa vastaan oman kanteen, joka ehkä käsitellään samassa oikeudenkäynnissä. Mutta tällöin on kyse joukkokanteista eli itsenäisistä toisiinsa liittyvistä kanteista. Kyseessä on kumulatiivisen lainkäytön toinen malli, jota tarkastellaan lähemmin seuraavassa alaluvussa.

Kollektiivisen lainkäytön menettelymalleja havainnollistaa seuraava kaavio, joka on muunnelma Koulun esittämästä kaaviosta.⁸⁶ Se kuvaa suomalaisia mahdollisuuksia eikä välttämättä sovellu ulkomaisten järjestelmien tarkasteluun. Siinä ymmärretään kollektiivisen lainkäytön käsite väljästi, sillä esimerkiksi joukkokanteissa voi olla kosolti yksilöllistä ainesta. Kansainvälinen keskustelu kollektiivisesta lainkäytöstä keskittyy melko vahvasti ryhmäkanteisiin, joten

⁸¹ Ks. esim. Komission tiedonanto 11.6.2013 s. 12–13; Biard 2014 s. 48–49.

⁸² Ks. Koulun 2017a s. 50–52; Robberstad 2021 s. 235.

⁸³ Ks. Koulun 2017a s. 55–58. Siirronsaajan kanne herättää kysymyksiä asiavaltuudesta, mutta suomalaisessa oikeuskäytännössä se on vakiintuneesti sallittu. Ennakkopäätöksen KKO 2018:8 (Ään.) perusteella voidaan käyttää sellaista muunnelmaa, jossa ammattiliitto toimii asianosaisena mutta vaatii suoritusten maksua suoraan työntekijöille.

⁸⁴ Ks. Koulun 2017a s. 43–44, 151–154, 160–161.

⁸⁵ Ks. Lappalainen – Hupli 2021 s. 568.

⁸⁶ Koulun 2017a s. 60. Ensimmäinen ero on yläotsikossa: kollektiivisen oikeussuojan keinot eivät ole välttämättä lainkäytöllisiä (siviiliprosessuaalisia). Toiseksi esitän siirronsaajan kanteen erillisenä mallina, koska se on Suomessa ainakin oikeusnormien tasolla erilainen kuin ryhmäkanne.

käsite voidaan ymmärtää suppeamminkin: tällöin käsitteen ydinalueelle kuuluu ryhmäkanne, eri alalajeihin jaettuna, kun taas muut mallit ovat reuna-alueilla.⁸⁷

Kaavio 1. Kollektiivisen lainkäytön lajit

3.5 JOUKKOKANTEET

Tarkastellaan ensin tutkimuksen kielenkäyttöä ja myöhemmin määrittelykysymyksiä. Joukkokannetta ei mainita lainsäädännössä, eikä termi ole kovin vakiintunut suomalaiseen oikeuskieleen. Kuvitellaan kimp pu itsenäisiä toisiinsa liittyviä kanteita. Yhdelle tällaiselle kanteelle tarvitaan ilmaus, joka kuvaa sen erityispiirrettä eli joukkoluonteisuutta; kätevä ilmaus on joukkokanne. Niiden muodostamaa kokonaisuutta kutsutaan jatkossa ”joukkokanteiden kimpuksi” tai lyhyemmin ”kannejoukoksi”. Kun oikeudenkäynnissä käsitellään joukkokanteiden kimpua, kyseessä on ”joukko-oikeudenkäynti” tai lyhyemmin ”joukkoprosessi”.⁸⁸ Selvää on, että kokonaisuutta (tai oikeudenkäyntiä) ei tule oikeuskielessä kutsua joukkokanteeksi, koska kanne tarkoittaa yksittäistä oikeussuojapyyntöä.⁸⁹

Joukkokanteista on yleensä luontevaa puhua monikkomuodossa: tuomioistuim näet käsittelee lukuisia joukkokanteita kerralla ja tyypillisesti samalla

⁸⁷ EU on keskittynyt lähinnä ryhmäkanteisiin, mikä ohjaa myös kirjallisuuden huomiota. Esimerkiksi Biard 2014 s. 46–47 erottaa edustajakanteet (*representative proceedings*), yksityiset ryhmäkanteet (*collective actions*) ja kumulatiiviset menettelyt (*consolidation tools*). Samankaltaisen erittelyn esittää Kowollik 2018 s. 79.

⁸⁸ Ks. Koulu 2017a s. 34–36 ja Koulu 2017b s. 27. Ks. myös Prähl – Puhakka DL 2014 s. 684–685.

⁸⁹ Ks. Lappalainen – Hupli 2021 s. 499. Ks. tarkemmin jakso V.1.2.2 alla. Eri asia on, että arkinen kielenkäyttö noudattaa omia oikkujaan.

tavalla. Mikä pätee yhteen, pätee moniin. Näin ollen tutkimuksessa on mielekästä sanoa esimerkiksi, että hypoteettisessa tapauksessa tuomioistuimen tulee käsitellä joukkokanteita tietyllä tavalla.

Kielenkäyttö voi tuntua erikoiselta, koska suomen kielessä ”joukko”-alkuisen sanan yksikkömuoto viittaa useimmiten laajaan kokonaisuuteen eikä sen osaan (joukkoliikenne, joukkoviestintä). Toisaalta esimerkiksi termi joukkovelkakirja viittaa osaan eli ”joukkovelkakirjalainan yksittäiseen arvo-osuuteen”.⁹⁰ Nähtävästi kieleemme normit ovat joustavia joukkoluonteisten ilmiöiden kohdalla.

Suomessa termiä joukkokanne käytetään ajoittain toisesta käsitteestä, jota tämä tutkimus kutsuu ryhmäkanteeksi.⁹¹ Kyse on usein ryhmäkanteen yhdysvaltalaisesta muunnelmasta (*class action*).⁹² Yksittäinen tutkimus ei voi asettaa normeja muiden kielenkäytölle; moniselitteisyys on kieltämättä harmillinen ilmiö, mutta kontekstin tuntemus onneksi ehkäisee asiallisia sekaannuksia.

Tämäkin tutkimus voisi järkevästi päätyä toisenlaisiin kielellisiin valintoihin. Esimerkiksi kollektiivisen lainkäytön sijasta voisi puhua massalainkäytöstä ja joukkokanteiden sijasta myötäpuolten kanteista⁹³. Tämä tutkimus kuitenkin pyrkii siihen, että kielenkäyttö vastaa kahta aiempaa suomalaista monografiaa⁹⁴ ja kytkeytyy kansainväliseen terminologiaan (*collective redress, group litigation*).⁹⁵ Pienen oikeuskulttuurin aloittelevan tutkimussuunnan kannattaa käyttää akateeminen ruuti pikemminkin oikeuskysymysten tarkasteluun kuin kiistelyyn parhaista termeistä. Näillä mennään.

Vakavampia kysymyksiä liittyy itse käsitteeseen: Milloin kanteita pitäisi kutsua joukkokanteiksi? Millainen yhteys niiden sisällössä ja käsittelytavassa tulee olla? Toistaiseksi käsitteelle ei ole vakiintunut täsmällistä ja selkeää määritelmää. Tämä ei kuitenkaan ole kohtalokas ongelma: täsmällisiä määritelmiä vaaditaan lähinnä oikeuskysymyksissä, joissa yksilön oikeusturva edellyttää vahvaa ennakoitavuutta.⁹⁶ Muulloin voi olla asianmukaista käyttää melko väljiä luonnehdintoja, jotta oikeustieteellinen keskustelu pysyy riittävän joustavana. Tällainen tilanne vallitsee usein silloin, kun ilmiön oikeudellinen tutkimus on varhaisessa vaiheessa eli peruskartoituksessa.⁹⁷

⁹⁰ Heinonen – Saarela 2015 s. 30 av. 1. Aiemminkin termillä viitattiin kokonaisuuden osaan eli yksittäiseen fyysiseen velkakirjaan.

⁹¹ Ks. esim. Tieteen termipankki: Oikeustiede: ryhmäkanne.

⁹² Ks. esim. Pönkä LM 2019 s. 620–621. Sen sijaan prosessioikeuteen erikoistuneissa esityksissä *class action* tavataan kääntää ryhmäkanteeksi, ks. esim. Välimäki LM 2008 s. 9–15; Niemi-Kiesiläinen Oikeus 1998 s. 3–8.

⁹³ Tosin tämä ilmaus saattaisi olla liian rajoittava, kuten seuraavista kappaleista ilmenee.

⁹⁴ Koulou 2017a ja 2017b.

⁹⁵ Kieltämättä eurooppalaiseen terminologiaan on vaikea kytkeytyä, koska se on osin sekavassa tilassa. Ks. esim. van Boom 2014 s. 6–7. Esimerkiksi termiä termiä *group action* käytetään usein pohjoismaisista ryhmäkanteista, ks. esim. Viitanen JFT 3-4/2009 s. 599–600.

⁹⁶ Näin on etenkin rikosoikeuden ja vero-oikeuden aloilla.

⁹⁷ Ks. esim. Karhu JJ 2008 s. 101–102 lojaliteettiperiaatteesta sopimus oikeudessa.

Joukkokanteiden luonnehdintaan käytetään ainakin kolmea tunnusmerkkiä, jotka erottavat ne tavallisista kanteista. Mitä suuremmissa määrin tunnusmerkit ovat käsillä, sitä selvemmin on kyse joukkokanteista. Ensinnäkin kanteet perustuvat samaan historialliseen tapahtumainkulkuun eli massavahinkotilanteeseen. Yleensä voidaan sanoa yksinkertaisesti, että kanteiden perusteena on ainakin yksi yhteinen oikeustositseikka. Saman tapahtumainkulun ja oikeustositseikan käsitteisiin liittyy kuitenkin tulkintaongelmia, joiden vuoksi voi olla liian rajoittavaa pitää niitä välttämättöminä edellytyksinä.⁹⁸ *Perusteyhteys* ei vielä ole riittävä edellytys, sillä kantajat voivat nostaa samaan perusteeseen nojaavia kanteita jopa eri maissa toisistaan tietämättä. Toinen tunnusmerkki onkin, että kanteet ovat samanaikaisesti *vireillä samassa tuomioistuimessa*. Kolmas tunnusmerkki on joukkokantajien *yhteinen asianajo* – tai ainakin jonkinlainen kantajien yhteistoiminta.⁹⁹

Joukkokanteiden käsitteen ydinalueella ollaan silloin, kun tuomioistuin käsittelee kanteet yhdessä.¹⁰⁰ Lienee mielekästä ajatella, että yhteiskäsittely on joukkokanteiden riittävä edellytys.¹⁰¹ Jos halutaan tarkkarajaisia ja suppeita määritelmiä, yhteiskäsittelyä voisi pitää myös välttämättömänä edellytyksenä. Tämä kuitenkin tuottaisi joitakin kielenkäytöllisiä hankaluuksia: kun yhteiskäsittelyä vasta harkitaan, kanteista pitäisi käyttää muuta nimeä.

Tässä tutkimuksessa joukkokanteen käsite ymmärretään siis laajasti. *Joukkokanteilla tarkoitan itsenäisiä toisiinsa liittyviä kanteita, joiden yhteiskäsittelyä tuomioistuin joutuu harkitsemaan*. Tällainen kielenkäyttö on tarkoituksenmukaista erityisesti luvussa IV, jossa arvioidaan, milloin tuomioistuimen tulee käsitellä joukkokanteet yhdessä OK 18 luvun nojalla. Itsenäisyydellä viitataan ennen kaikkea siihen, että joukkokanteet ovat tavallisessa prosessinyhteydessä; tutkimus ei käsittele välttämättöntä prosessinyhteyttä, jossa kantajilla on yhteinen ja jakamaton vaade.¹⁰²

Joukkokanteiden määrittelyssä ei ole mielekästä syventyä siihen, montako kanteita pitäisi olla. Joukkokanteille tyypilliset hyödyt ja ongelmat tulevat kunnolla esiin, kun kanteita on yli kymmenen. Samaa joukkokanteiden kimppuun voi kuulua vähintäänkin satoja kanteita. Nykyaikainen tietotekniikka ja viestintä mahdollistavat laajamittaisen yhteistoiminnan ja suurten asiakirjamassojen hallinnan.¹⁰³

⁹⁸ Tarkastelen kysymystä lähemmin luvussa IV.3.1.

⁹⁹ Tunnusmerkeistä yleisesti ks. Koulu 2017a s. 45–47.

¹⁰⁰ Ks. Koulu 2017a s. 46.

¹⁰¹ Yhteiskäsittely vaatii vireilläoloa samassa tuomioistuimessa ja myös jonkinlaista perusteyhteyttä. Sen sijaan yhteiskäsittely ei sinänsä edellytä kantajien yhteistyötä. On tietystä mielessä ongelmallista puhua joukkokanteista ilman yhteistoimintaa.

¹⁰² Ks. Lappalainen – Hupli 2021 s. 568–569.

¹⁰³ Vanhassa tutkimuksessa arveltiin, että kumulatiivisten kanteiden hyödyt jäävät vähiin, koska suuri joukko ei voi organisoitua ja kommunikoida kyllin tehokkaasti. Ks. esim. Wihuri 1992 s. 27–28; Lindblom 1989 s. 553–554.

3.6 SELVENTÄVIÄ HUOMAUTUKSIA TUTKIMUSKOHTEESTA

Käsillä oleva tutkimus keskittyy riita-asioihin, jotka ovat dispositiivisia eli joissa sovinto on sallittu. Kun riidan kohteena on rahallinen korvausvaatimus, asianosaiset saavat sopia sen haluamallaan tavalla. Luvussa II sivutaan rikosprosessia, hallintoprosessia ja eräitä vaihtoehtoisia riidanratkaisumenettelyjä. Tutkimuksessa ei juuri käsitellä insolvenssimenettelyjä, vaikka esimerkiksi konkurssi ja yrityssaneeraus ovat sinänsä kollektiivisia menettelyjä toteuttaessaan lukuisten henkilöiden vaateita.¹⁰⁴

Tutkimus ei keskity minkään yksittäisen oikeudenalan joukkoprosesseihin. Nähdäkseni eriytetty tarkasteltu on hyödyllisempää sitten, kun kotimainen tutkimus on edennyt nykyistä pidemmälle. On monia oikeudenaloja, joiden normien rikkomisesta voi seurata massavahinkotilanne. EU on maininnut esimerkkeinä kuluttajansuojan, kilpailuoikeuden, ympäristönsuojelun ja henkilötietojen suojan.¹⁰⁵ Erikseen kannattaa mainita sijoittajansuoja, joka on suhteellisen itsenäinen ala kuluttajansuojaan nähden ja kansainvälisesti merkittävä kollektiivisen lainkäytön kasvualusta.¹⁰⁶ Esimerkiksi Norjan toistaiseksi suurin ryhmäkanne koski 180 000 sijoittajan vaateita sijoitusrahaston hallinnoijaa vastaan, ja se ratkaistiin vuonna 2020 korkeimmassa oikeudessa.¹⁰⁷ Tunnetussa Deutsche Telekom -oikeudenkäynnissä käsitellään 17 000 saksalaisen sijoittajan kanteita osakkeiden liikkeellelaskijaa vastaan; prosessi käynnistyi jo vuonna 2003, ja viimeksi joulukuussa 2020 Saksan korkein oikeus palautti pilottikanteen alempaan tuomioistuimeen.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Ks. Hupli 2004 s. 45–48. Jaksossa II.1.3.2 vertaillaan hieman yhteistä asianajajaa ja konkurssipesän pesänhoitajaa.

¹⁰⁵ Komission suositus KOM(2013) 396, johdantokappale 7. Myös eurooppalaisessa oikeuspoliittisessa keskustelussa näkökulma on tyypillisesti laaja-alainen, ks. esim. Weimann 2018 s. 45–46; Kowollik 2018 s. 139.

¹⁰⁶ Sijoittajansuoja sääntelyn alana kattaa muun ohessa sijoituspalvelujen, sijoitusneuvonnan ja arvopaperimarkkinoiden sääntelyn, ks. Luukkonen 2018 s. 21, 38–42, 53–58. Yksi sen keskeinen osa-alue on arvopaperin liikkeellelaskijan tiedonantovelvollisuus.

¹⁰⁷ HR-2020-475-A (DNB). Kantajana oli kuluttajaviranomainen ja vastaajana pankki, joka tarjosi osakerahasto-osuuksia. Pankki veloitti osakerahastojen aktiivisesta hallinnoinnista, joka lupauten mukaan antaa suuremman tuoton kuin passiivinen (ennen hallinnointikuluja). Rahastoja ei kuitenkaan hallinnoitu aktiivisesti, minkä vuoksi pankki oli korvausvelvollinen sijoittajille. Ryhmä muodostettiin *opt-out*-mallin mukaan. Tapauksesta ks. myös Robberstad 2021 s. 249–250.

¹⁰⁸ *Bundesgerichtshof* (korkein oikeus) totesi esitteen osin virheelliseksi 21.10.2016 antamassaan tuomiossa (XI ZB 12/12). Niinpä pilottijuttu palautettiin syy-yhteyksysymyksen käsittelemiseksi toisen asteen tuomioistuimeen (*Oberlandesgericht*). Tämä antoi tuomion, joka osin kumottiin korkeimman oikeuden tuomiolla 19.12.2020 (XI ZB 24/16). Ellei riitoja sovita, seuraavaksi *Oberlandesgericht* lausuu tarkemmin syy-yhteydestä, minkä jälkeen prosessissa käsitellään korvausmääriä. Pääasiavaatimusten yhteismäärä oli vuonna 2018 noin 200 miljoonaa euroa, josta suunnilleen puolet oli prosessin aikana kertyneitä korkoja. Tapauksesta ks. esim. Stadler

Jatkossa pääluvuissa III–V toisinaan viitataan fiktiiviseen esimerkkitapaukseen, jossa lukuisat sijoittajat vaativat AML 16:1:n perusteella pörssiyhtiötä vahingonkorvausta. He vetoavat harhaanjohtavaan markkinointiin eli siihen, että yhtiö antoi esitteessä ja eräissä muissa tiedonannoissa selvästi liian myönteisen arvion tulevaisuudennäkymistään.

Lääkkeiden aiheuttamat massavahingot ovat kansainvälisessä keskustelussa merkittävä aihe,¹⁰⁹ mutta tässä tutkimuksessa aihe jää vähälle huomiolle Suomessa toimivan vakuutusjärjestelmän vuoksi.¹¹⁰ Myös monet työntekijät voivat yhteistyössä vaatia työoikeudellisia saataviaan, joilla on sama peruste. Työoikeudellisilla joukkoprosesseilla on tosin omat erityispiirteensä: kantaja saa usein taloudellista tukea ammattiliitolta, väitetty aiheuttaja on läheisempi kuin yllä mainituilla oikeudenoilla, eikä todistelu ole yhtä teknistä tai taloustieteellistä. Koska erityispiirteiden huomiointi komplisoisi tutkimusta huomattavasti, teosta ei ole laadittu työoikeudellisia joukkoprosesseja silmällä pitäen. Sinänsä tutkimuksessa lienee runsaasti sisältöä, joka soveltuu myös näiden prosessien arviointiin.

Jopa perusoikeusloukkaus julkisten tehtävien hoidossa voi synnyttää massavahinkotilanteen.¹¹¹ Viimeaikaisessa korkeimman oikeuden käytännössä Suomen valtio on usein tuomittu maksamaan vahingonkorvausta EIS 13 artiklan nojalla.¹¹² Kussakin oikeusjutussa on ollut vain yksi vahingonkärsijä, mutta on helppo kuvitella myös massatilanteita: laitoksessa asuvat henkilöt voivat kärsiä huonosta kohtelusta,¹¹³ viranomaisesta voi vuotaa julki arkaluonteisia henkilötietoja, virheellinen neuvonta saattaa tuottaa taloudellisia menetyksiä monille yrittäjille, ja niin edelleen. Jos tällaisesta vahingosta seuraa joukkoprosessi, siinä on kyse muusta kuin markkinatoimijoiden opportunistisiin puuttumisesta eli taloudellisen sääntelyn yksityisestä valvonnasta. Euroopassa kollektiivisen lainkäytön tutkimus kohdistuu taloudellisen sääntelyn loukkauksiin, ja näin on tässäkin tutkimuksessa.

2018 s. 85–86. KapMuG-menettelyä käsitellään jaksossa II.5.2.

¹⁰⁹ Ks. Yhdysvalloista Mullenix U. Cinc. L Rev 2011 s. 395–409, joka koskee kuuluisia Zyprexa- ja Vioxx-riitoja. Opioidikriisiin liittyvistä riidoista ks. Gluck – Burch, NYULR 2021 s. 21–32.

¹¹⁰ Vakuutusjärjestelmää esitellään jäljempänä jaksossa II.2.

¹¹¹ Välimäki LM 2008 s. 18 kummastelee, miksi tämä aihe sivuutettiin ryhmäkannelain valmistelussa.

¹¹² EIS 13 artiklan mukaan jokaisella, jonka sopimuksessa tunnustettuja oikeuksia ja vapauksia on loukattu, on oltava käytettävissään tehokas oikeussuojakeino kansallisen viranomaisen edessä. Keskeisiä ennakkopäätöksiä ovat KKO 2008:10 (kyse vapaudenmenetyksestä), KKO 2011:38 (kyse esitutinnan viivästyisestä) ja KKO 2016:20 (kyse oikeudenmukaisesta oleskelulupamenettelystä).

¹¹³ Tukholman käräjäoikeudessa nostettiin vuonna 2006 ryhmäkanne (T 9593-06), jossa vaadittiin vahingonkorvauksia 41 lapselle, jotka olivat asuneet kunnallisissa lastensuojelulaitoksissa. Se jätettiin tutkimatta, koska vaateet olivat niin erilaisia, ettei ryhmäkanne ollut sopiva menettelytapa. Ks. Hammarskiöld – Törsten 2018 s. 141.

Massavahinkotilanteet vaihtelevat myös sen mukaan, kuinka suuria yksittäiset vaatimukset ovat. Esimerkiksi tuotevahingon uhri voi vaatia korvausta pysyvistä ruumiinvammasta, sijoittaja 1 500 euron menetyksestä ja pankin asiakas 10 euroa liian suuresta palvelumaksusta. Tältä osin en lähde tekemään tarkkoja rajoituksia; tutkimus ei varsinaisesti keskity katastrofitapauksiin, muttei myöskään vähäisiin hajatappioihin.¹¹⁴

Jotta tutkimus pysyisi tiiviinä, en käsittele kansainvälisen prosessioikeuden ongelmia, kuten tuomioistuimen toimivaltaa ja lainvalintaa. Sinänsä kyseinen ongelmakenttä on kollektiivisen lainkäytön kannalta merkittävä ja kiperä, koska massavahingot herkästi ylittävät valtioiden rajoja.¹¹⁵

¹¹⁴ Saksalaisessa doktriinissa erotetaan hajatappiot (*Streuschäden, Bagatellschäden*) varsinaisista massavahingoista (*Masseschäden*) ja katsotaan, että niihin tulee reagoida eri keinoilla. Ks. Kowollik 2018 s. 49–51; Weimann 2018 s. 22.

¹¹⁵ Eräistä toimivaltakysymyksistä EU:ssa ks. esim. Stadler 2014 s. 198–215, 222–224.

4 Teorettinen ja metodinen pohja

4.1 OIKEUSDOGMAATTINEN OSA

4.1.1 Lähtökohtina argumentaatioteoria ja pohjoismainen oikeuslähdeoppi

Tutkimuskysymykset 2–4 merkitsevät voimassa olevan oikeuden selvittämistä. Siihen tarvitaan lainopillista tutkimusta, erityisesti laintulkintaa. Tutkimuksessa sitoudutaan vallitsevaan tuomarinideologiaan eikä siis harjoiteta vaihtoehtoista lainoppia.¹¹⁶ Tulkinnan lisäksi tutkimus osallistuu yleisluonteiseen periaatteelliseen ja käsitteelliseen jäsennystyöhön eli kotimaisen prosessioikeuden systematisointiin.¹¹⁷ Toki prosessioikeudellinen tutkimus on ollut viime vuosikymmeninä niin vilkasta, että systeemi kaipaa lähinnä hienosäätöä ja sovittamista harvinaisempiin asiayhteyksiin.

Lainopillisen osion yleisenä pohjana toimii moderni argumentaatioteoria. Kiperissä kysymyksissä ei ole kyse yhden oikean ratkaisun löytämisestä, vaan käytännöllisestä päätelystä. Siinä eritellään vaihtoehtoja ja yritetään avoimilla perusteluilla vakuuttaa yleisö jonkin kannanoton paremmuudesta. Tämän teorian pohjalta *Aarnio* on kiteyttänyt laintulkinnan regulatiivisen periaatteen: ”Toimi niin, että rationaalisesti harkitsevan oikeusyhteisön enemmistö voisi hyväksyä ratkaisusi.”¹¹⁸ Regulatiivinen periaate on tunnetusti sisällöltään ohut; se ei ole mikään huonekalun kokoamisohje, jota voi seurata ilman harkintaa tyydyttävien tuloksin.¹¹⁹

Argumentaatioteoria saa sisältöä siten, että se vakiintuneesti kytketään tietynlaiseen oikeuslähdeoppiin ja metodiseen malliin.¹²⁰ Tutkimukseni nojaa *Aarnion* ja *Peczenikin* kehittämään pohjoismaiseen oikeuslähdeoppiin, jonka päivitetty versio on vuodelta 2006. Oikeuslähteet ovat auktoritatiivisia tai asiallisia perusteluita, joilla ratkaisu oikeutetaan. Vahvasti velvoittaviksi

¹¹⁶ Käsitteistä Kolehmainen 2016 s. 107–109 ja laajemmin Siltala 2003 s. 51–54, 59–66. Kollektiivisen lainkäytön tutkijoista Koulu 2017b s. 33–35 omaksuu ”intentionaalisen” ja tulkintojen rajoja koettelevan oikeusdogmatiikan, jossa nimenomaan etsitään intressinhaltijoille edullisia tulkintamahdollisuuksia. Nähdäkseni kyseisessä tutkimuksessa on sekä vallitsevan että vaihtoehtoisen lainopin piirteitä, joskin sitä on vaikea lokeroida.

¹¹⁷ Tulkinnasta ja systematisoinnista ks. esim. Siltala 2004 s. 482–489, 510–513.

¹¹⁸ *Aarnio* 2006 s. 196.

¹¹⁹ Ks. *Aarnio* 2006 s. 196–197. Ks. myös Virolainen – Martikainen 2010 s. 455.

¹²⁰ Ks. *Aarnio* 2006 s. 198.

oikeuslähteiksi luetaan EU-oikeuden sitovat osat, Euroopan ihmisoikeussopimus, EUT:n ja EIT:n tietyt prejudikaatit sekä perustuslaki ja kansallinen lainsäädäntö.¹²¹ Lainsäätäjän tarkoitus ja kansalliset ennakkopäätökset ovat heikosti velvoittavia oikeuslähteitä, joista poikkeaminen luo perustelutaakan.¹²² Vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä ja heikosti velvoittavia oikeuslähteitä kutsutaan institutionaalisiksi.¹²³ Sallittuja oikeuslähteitä ovat muun ohessa käytännölliset eli reaaliset argumentit, oikeusperiaatteet, oikeustieteen vallitseva kanta ja oikeusvertailevat argumentit.¹²⁴

Pohjoismaista oikeuslähdeoppia pidetään laajana: sallittujen oikeuslähteiden kategoria avaa oikeudellista harkintaa yhteiskunnallisten arvojen ja tavoitteiden suuntaan. Näin ratkaisutoiminnassa voidaan tyydyttävästi huomioida sekä jäykkyys että jousto – siis ennakoitavuus ja onnistunut sisältö.¹²⁵ Aarnion ja Peczenikin oikeuslähdeoppi noteeraa myös oikeuslähdeopilliset erot oikeudenalojen välillä (ja sisälläkin).¹²⁶ Se kuitenkin eroaa selvästi kontekstualismista eli tilannesidonnaisesta harkinnasta, joka voimakkaasti korostaa onnistunutta sisältöä. Toisinaan kontekstualismi irtautuu oikeuslähdeopin käsitteestä ja lakiperusteisuuden ajatuksesta.¹²⁷

Argumentaatioteoriaan kytkeytyy myös tulkintametodien tasomalli. Kyseessä on väljä ideaali, joka opastaa tulkintametodien tarkoituksenmukaista käyttöä. Mallin kehitti 1990-luvun taitteessa monikansallinen Bielefeldin piiri, joten se kaipaa päivittämistä ja Suomen kontekstiin sovittamista. Tätä ovat 2000-luvulla tehneet *Raitio*, *Virolainen* ja *Martikainen*. Laintulkinta lähtee säännöksen sanamuodon kielellisestä tulkinnasta. Yleiskielisille ilmauksille annetaan yleiskielinen merkitys, kun taas tekniset ilmaukset ymmärretään

¹²¹ Sen sijaan maantapaa ei nykyään voitane luokitella vahvaksi itsenäiseksi oikeuslähteeksi. Ensinnäkin sitä hyödynnetään harvoin, ja lisäksi alkuperäinen OK 1:11 kumottiin lainmuutoksella 683/2016. Samassa yhteydessä säädettiin tuomioistuinelaki, jonka 9:1.1:n mukaan tuomaria sitoo vain laki. Ks. aiheesta HE 7/2016 s. 143, Fredman 2018 s. 59–60 ja Nuotio LM 2020 s. 1243–1244.

¹²² Käsitettä heikosti velvoittava voidaan pitää pulmallisena, ja Siltala 2004 s. 421–423 kutsuukin kyseisiä lähteitä ohjeellisiksi oikeuslähteiksi. Toisaalta ”ohjeellinen” voi antaa liian vähätlevän kuvan niiden merkityksestä.

¹²³ Ks. esim. Virolainen – Martikainen 2010 s. 366.

¹²⁴ Ks. Aarnio 2006 s. 289–294. Olen jättänyt huomiotta Aarnion vähemmän onnistuneita ideoita ja jaotteluja. Esimerkiksi systeemiperuste ei liene niinkään oikeuslähde kuin oikeuslähteitä hyödyntävä perustelutapa (samoin kuin esimerkiksi analogia). Ks. myös Syrjänen 2008 s. 187–189.

¹²⁵ Ks. M. Mikkola LM 2015 s. 691–692; Syrjänen 2008 s. 175–176. Oikeusteoriassa pohjoismaista oikeuslähdeoppia on toki arvosteltu staattisuudesta eli siitä ajatuksesta, että oikeuslähteen velvoittavuus määräytyisi vakioidusti lähteen muodollisen syntyntavan mukaan. Ks. Siltala 2004 s. 374–378.

¹²⁶ Ks. esim. Aarnio 2006 s. 289.

¹²⁷ Ks. esim. Karhu LM 2003 s. 800–805; Syrjänen 2008 s. 143–146. Kontekstualismin esittelystä ja kritiikistä ks. Siltala 2004 s. 289–297.

teknisen erityismerkityksen mukaisesti.¹²⁸ Yksiselitteinen kielellinen tulkinta riittää kannanoton oikeuttamiseen, mutta useinkaan sellaista ei voida tehdä, koska kieli on epämääräistä ja moniselitteistä.

Kielellisesti mahdollisia tulkintavaihtoehtoja punnitaan toisen tason argumenttien eli systeemiargumenttien mukaan. Systeemisessä tulkinnassa voidaan muun ohessa hahmottaa ilmausta ja säännöstä säädöksen kokonaisuuteen nähdessä, tarkastella ilmauksen tulkintaa ennakkopäätöksissä, tutkia ilmauksen asemaa oikeudenalan käsitteellisessä verkostossa tai hakea mahdollisia analogioita.¹²⁹ Systeeminen tulkinta on varsin kontrolloitua ja ennakoitavaa, sillä se kiinnittyy melko vahvasti institutionaalsiin oikeuslähteisiin ja vallitsevaan lainoppiin. Kielellinen ja systeeminen argumentointi voivat yhdessä riittää kannanoton oikeuttamiseen. Tällainen laintulkinta on kuitenkin usein liian formaalia. Kaksi ensimmäistä tulkintatasoa voivat jättää tulkinnan epäselväksi tai sisällöllisesti epätyydyttäväksi.¹³⁰

Säännöstä tulee usein tulkita taustalla olevista arvo- ja tavoiteperiaatteista taikka intentioista käsin. Seurausharkinnassa arvioidaan tulkintavaihtoehtojen seuraukset ja valitaan se vaihtoehto, jossa ne ovat parhaat.¹³¹ Seurausharkintaa voidaan kutsua teleologiseksi tulkinnaksi.¹³² Paremmuuden mittapuuna toimivat oikeudelliset arvoperiaatteet ja tavoiteperiaatteet, joista voidaan käyttää kokoaavaa nimitystä proto-normit.¹³³ Proto-normien etsiminen, niiden painoarvojen määrittäminen ja seurausharkinta on melko vaativaa ja luovaa toimintaa – sisällöllisyys korostuu ennakoitavuuden kustannuksella. Seurausharkinta merkitseeekin reaalisten argumenttien muotoilua, eli reaaliset argumentit ovat proto-normien tapauskohtaisia sovelluksia.¹³⁴

¹²⁸ Ks. tarkemmin MacCormick – Summers 1991 s. 512–513 ja Virolainen – Martikainen 2010 s. 459.

¹²⁹ Ks. MacCormick – Summers 1991 s. 513–514. He mainitsevat tässä yhteydessä myös oikeusperiaatteelliset ja oikeushistorialliset argumentit. Periaatteisiin palaan hieman myöhemmin. Systeemiargumenttien painoarvot vaihtelevat maittain.

¹³⁰ Ks. Virolainen – Martikainen 2010 s. 461–462. Ks. myös MacCormick – Summers 1991 s. 539–540. Systeeminen tulkinta on tällöinkin usein hyödyksi merkitysvaihtoehtojen karsimisessa.

¹³¹ Ks. esim. MacCormick – Summers 1991 s. 514–515, 518–519; Virolainen – Martikainen s. 462.

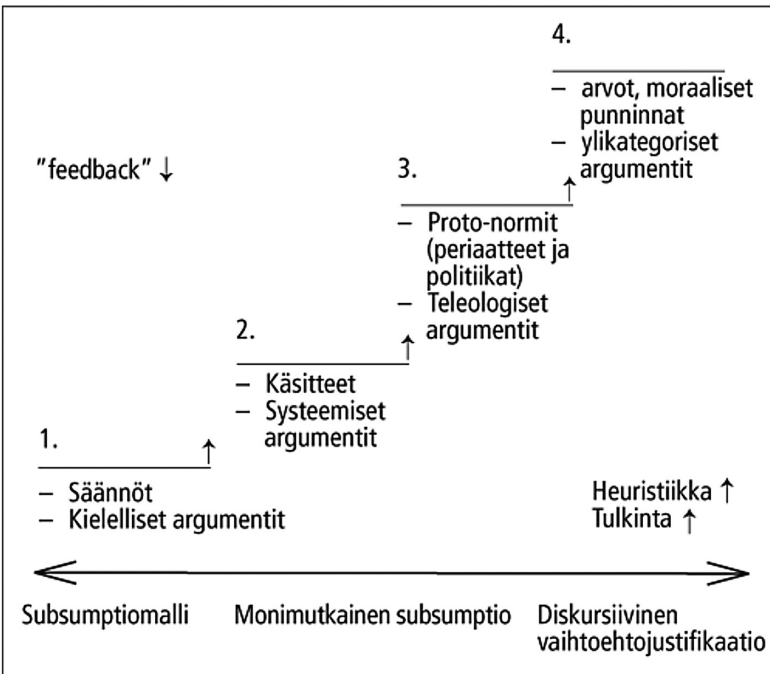
¹³² Tässä tutkimuksessa teleologinen tulkinta ei kuitenkaan ole Ekelöfin radikaaliteleologiaa. Siinä säännöksen objektiivinen tavoite selvitetään tarkastelemalla selviä tapauksia. Erityiset eli kiperät tapaukset ratkaistaan siten, että tämä tavoite toteutuu mahdollisimman hyvin. Ks. Ekelöf – Edelstam 2002 s. 82–92. Metodiiin liittyy eräitä ongelmia: se ei esimerkiksi anna kunnollista johdatusta silloin, kun säännös on usean erisuuntaisen tavoitteen kompromissi. Ks. esim. Leppänen 1998 s. 20–22, 75–76; Peczenik 1995 s. 369–375. (Ekelöfin lainopilliset kirjoitukset ovat silti hyödyllisiä, koska hän oli laintulkinnassa vähemmän radikaali kuin metodilauseumissaan. Ks. Lindell 2003 s. 110–113.)

¹³³ Ks. Siltala 1998 s. 50–51; Raitio 2016 s. 188. Termi on melko harvinainen, mutta lyhyys ja neutraali sävy puoltavat toisinaan sen käyttöä.

¹³⁴ Suhde on myös vuorovaikutteinen siten, että argumentointi yksittäisissä tapauksissa vaikuttaa proto-normien systeemiin. Ks. Pöyhönen 1988 s. 111. Reaalisista argumenteista ks. myös Viro-

Toisenlainen on intentionaalinen tulkintatapa: lainkäyttäjät näkee säännöksen taustalla lainsäätäjän tietynsisältöisen tahdon ja tarkoituksen, joka puoltaa tiettyä tulkintaa. Tahtoargumentti on Bielefeldin ryhmän mukaan ylikategorinen eli voi vaikuttaa monilla tasoilla; suomalaisessa argumentoinnissa se sijoittuu yleensä samalle tasolle kuin ennakkopäätöksillä ja säädöskontekstilla perustelu.¹³⁵ Lainsäätäjän tarkoitus voidaan löytää esitöistä usein, muttei suinkaan välttämättä. Lisäksi esityöt voivat antaa informaatiota relevanteista arvo- ja tavoiteperiaatteista sekä niiden painoarvoista.¹³⁶

Tasomallia havainnollistaa *Raitio* muotoilema kaavio:¹³⁷

Kaavio 2. Tulkintametodien tasot

Nähdäkseni tasomalli merkitsee hyvää ohjenuoraa ja tulkinta-asennetta muttei vahvaa sääntökokoelmaa.¹³⁸ Sen lisäksi täytyy muistaa etenkin perus- ja ihmis-

lainen – Martikainen 2010 s. 453; Oker-Blom 2009 s. 193.

¹³⁵ Ks. MacCormick – Summers 1991 s. 515, 522–524. Tahtojaksi voidaan mieltää historiallinen tai ideaalinen lainsäätäjät, Suomessa yleensä näistä edellinen.

¹³⁶ Ks. Virolainen – Martikainen 2010 s. 387–395. Lainsäätäjän tarkoitus tulee selvittää ja huomioida, mutta voimakas tukeutuminen yksittäiseen esityölausumaan ei välttämättä johda oikeudenmukaiseen tulokseen.

¹³⁷ Raitio 2016 s. 192.

¹³⁸ Esimerkiksi *Peczenik* hylkäsi myöhemmässä tuotannossaan ajatuksen siitä, että teleologiaan

oikeusmyönteinen laintulkinta. Jos perus- tai ihmisoikeudet suorastaan vaativat tietynsisältöistä ratkaisua, siihen tulee pyrkiä heti kielellisen tulkinnan yhteydessä.¹³⁹ Tässä tutkimuksessa kyseinen tilanne aktualisoituu harvoin, mikä liittyy siihen, että siviiliprosessissa perus- ja ihmisoikeuksien vaatimukset ovat verrattain epätäsmällisiä. Toki perus- ja ihmisoikeudet vaikuttavat laintulkintaan myös epäsuoremmin niin, että esimerkiksi useiden arvoperiaatteiden painoarvo johtuu juuri perus- ja ihmisoikeuksista.¹⁴⁰ Tasomallin kehittäjät korostavatkin, että tasojen etusijajärjestys on vain lähtökohtainen (*prima facie*).¹⁴¹ Vaikka jokin tulkinta olisi kielellisesti ja systemaattisesti paras, sitä on usein syytä koetella myös arvojen ja tavoitteiden näkökulmasta.

Yllä esitelty oikeuslähde- ja metodiopit liittyvät analyttisen oikeustieteen traditioon. Analyttinen oikeustiede tunnetusti lähti käsittepäätelyn kritiikistä ja keskittyi erittelemään oikeusasemia ja oikeusvaikutuksia. Se sitoutuu institutio-naalisiin oikeuslähteisiin ja niin ollen lainsäätäjän ja lainsoveltajien yhteiskunnallisiin valintoihin. Perinteisesti analyttinen oikeustiede oli hyvin sääntökeskeistä, mutta 2000-luvulla se on mukautunut myös periaatteiden sekä perus- ja ihmisoikeuksien tarkasteluun. Kyseessä onkin muuntautumiskykyinen ja sisälöltään avoin ajattelutapa, joka soveltuu tämänkin tutkimuksen pohjavireeksi.¹⁴²

4.1.2 Sisällöllisen argumentoinnin tarve

Säännösten kielellinen tulkinta antaa tutkimuskysymyksiin mitääänanomattomia vastauksia. Ratkaisutoiminnalle on vain niukasti hyötyä esimerkiksi OK 18:6:n sanamuodosta, jonka mukaan yhteiskäsittely on mahdollista, ”jos se edistää asioiden selvittämistä”. Myös systeeminen tulkinta tarjoaa usein vain alustavia tai epämääräisiä kannanottoja, kuten luvuissa III–V tarkemmin selviää. Hyvin yleisesti sanoen tämä johtuu joukkokanteiden harvinaisuudesta: lainvalmistelussa on pidetty silmällä lähinnä kahden asianosaisen prosesseja, eikä relevantteja ennakkopäätöksiä ole kertynyt paljoa.

pitäisi turvautua vasta, kun systeemiset metodit eivät tarjoa vastausta. Hänen punnintametodissaan (*sammanvägningsmetod*) hyödynnetään rinnakkain lukuisia tulkintametoodeja. Ks. Peczenik 1995 s. 376. Hän ei eritellyt, kuinka tämä jäsenyy mielekkäästi.

¹³⁹ Samansuuntaisesti Virolainen – Martikainen 2010 s. 464. Tämä tulkinnallinen velvollisuus lähtee PL 22 §:stä, jonka mukaan julkisen vallan on turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Jos säännöksen kielellistä tulkintaa ei voida venyttää perusoikeuksien vaatimalla tavalla, säännös tulee yksittäistapauksessa sivuuttaa PL 106 §:n nojalla. Sivuttaminen on toki harvinaista, sillä kielellisen tulkinnan mahdollisuudet ovat laajat.

¹⁴⁰ Myös Saksan siviiliprosessioikeudessa katsotaan, että perusoikeusnormit tulevat harvoin suoraan sovellettaviksi; pikemminkin ne vaikuttavat teleologiseen tulkintaan osoittamalla arvostusten etusijajärjestyksen. Ks. Rosenberg – Schwab – Gottwald 2018 s. 40.

¹⁴¹ Ks. esim. McCormick – Summers 1991 s. 530–532.

¹⁴² Ks. esim. Siltala 2004 s. 550–555, 600, 608–609; Kaisto 2005 s. 343.

Näin ollen tulkinta kaippaa kolmannen tason argumentteja. Kun arvo- ja tavoiteperiaatteet nousevat merkittävään osaan, johtopäätökset ovat väistämättä verrattain epävarmoja.¹⁴³ Seurausharkinnan tulokset näet riippuvat niin merkittävästi tapauskohtaisista piirteistä. Tämän tutkimuksen tyyli muistuttaakin paikoin *argumentteja kehittelevää tutkimusotetta*, joka ei pyrikään kovin vahvoihin johtopäätöksiin.¹⁴⁴ Toisaalta tällainen ote uhkaa jättää tutkimuksen ”varsin hampaattomaksi”, kuten *Norros* muotoilee. Lainsoveltajalle lienee suuremmaksi avuksi tutkimus, joka argumenttien lisäksi muotoilee parhaansa mukaan nyrkkisääntöjä eli presumtiivisesti parhaita tulkintoja.¹⁴⁵

Mistä sitten saadaan kolmannen tason seurausargumentteja? Niiden muodostamiseen tarvitaan proto-normien joukko, johon jäykkyys ja jousto kohdistavat erisuuntaisia vaatimuksia. Jäykkyyden vuoksi proto-normeja ei saa olla hallitsemattoman paljon, ja niiden tulee olla kyllin oikeudellisia – siis nauttia riittävää institutionaalista tukea. Jouston turvaamiseksi taas proto-normeja tarvitaan melko paljon. Monipuolisessa ongelmakentässä ratkaisutoiminnan on vaikea onnistua, jos harkinnan ohjaamiseen ei ole kyllin rikasta välineistöä. Voidaan puhua argumenttien *adekvaatista kompleksiteetista*.¹⁴⁶

4.1.3 Periaatteet yleisesti

Yllä on mainittu proto-normeiksi arvo- ja tavoiteperiaatteet. Oikeustieteessä periaatteiksi kutsutaan varsin monenlaisia ilmiöitä, joten aiheeseen on syytä hieman syventyä. Vallitsevan käsityksen mukaan sekä periaatteet että säännöt ovat oikeusnormeja.¹⁴⁷ Periaatteet kuitenkin eroavat laadullisesti säännöistä: ne ovat yleisluonteisia siten, että niihin ei kuulu tunnusmerkistöä eikä ainakaan täsmällistä kuvausta oikeusseuraamuksesta. Periaate on optimointikäsky, jonka mukaan soveltajan täytyy toteuttaa jotain niin paljon kuin se on tosiasiallisesti ja oikeudellisesti mahdollista. Periaatteesta siis ilmenee pyrkimys kohti jotain tavoiteltavaa asiantilaa.¹⁴⁸

Koska periaatteet ovat niin yleisluonteisia, ne päätyvät alati ristiriitoihin keskenään. Sääntöjen ristiriitatilanteessa yksi sääntö soveltuu täysin ja toinen

¹⁴³ Myös periaatteilla argumentointiin pätee *Helinin* osuva lausahdus: ”Se, mitä perusoikeusmyllystä tulee ulos, kun jauhaminen loppuu, riippuu suuresti mylläristä.” *Helin* 2012 s. 18.

¹⁴⁴ Ks. *Hemmo* 1998 s. 10–11; *Norros* 2009 s. 12–13.

¹⁴⁵ Ks. *Norros* 2009 s. 14–15.

¹⁴⁶ *Syrjänen* on tuonut adekvaatin kompleksiteetin käsitteen systeemiteoriasta oikeustieteeseen: systeemin täytyy rajata valintavaihtoehtojen määrää ja samalla pitää se riittävän suurena. Hän hyödyntää sitä etenkin oikeuslähdeoppien tarkasteluun. Ks. *Syrjänen* 2008 s. 150–152.

¹⁴⁷ Ks. esim. *Norrgård* 2002 s. 36; *Alexy* 2002 s. 45; *Aarnio* 1989 s. 79–80.

¹⁴⁸ *Alexy* 2002 s. 47–48. Ks. myös *Jonkka* 1991 s. 162–163; *Huovila* 2003 s. 31–32. Sen sijaan sääntö käskee tekemään juuri sen verran, mitä siinä sanotaan. Kriittisiä ja tarkentavia huomioita esittää mm. *Aarnio* 2006 s. 303–304.

syрjäytyy täysin; esimerkiksi pääsääntö syрjäytyy erityisemmän poikkeussäännön tieltä. Sen sijaan periaatteiden ristiriitatilanne ratkaistaan punninnalla, jonka tuloksena toinen periaate taipuu enemmän tai vähemmän. *Punninnassa määritetään periaatteiden tilannekohtaiset painoarvot* vertaamalla kummankin lähtökohtaista (*prima facie*) painoarvoa ja relevanssia kyseisessä tilanteessa. Ajatuksen yksi korollaari on *Alexyn* punnintalaki: mitä enemmän toisen periaatteen toteuttamisesta tingitään (tai mitä enemmän sitä loukataan), sitä tärkeämpää täytyy toisen toteuttamisen olla.¹⁴⁹

Periaate eroaa säännöstä myös siinä, miten sen pätevyys todetaan. Säännön pätevyys todetaan lähinnä sen korrektiin muodollisen syntyvän perusteella, joskin pätevyys riippuu jossain määrin myös säännön hyväksyttävyydestä ja tosiasiallisesta käytöstä (tehokkuudesta).¹⁵⁰ Periaatteen pätevyys sen sijaan edellyttää hyväksyttävyyttä ja institutionaalista tukea. Institutionaalinen tuki voidaan saada erinäisistä auktoriteettia nauttivista lähteistä, kuten oikeuskäytännöstä, lain esitöistä tai oikeustieteestä.¹⁵¹ Lainsäätäjä voi jopa ”legalisoida” periaatteen säätämällä lainkohdan, jonka sisältö vastaa olennaisesti jonkin periaatteen vakiintunutta sisältöä. Lainkohta on tietystikin vahvasti velvoittava oikeuslähde. Tällaisen lainkohdan sisältämä oikeusnormi on tyypillisesti kapea-alaisempi ja merkitykseltään täsmällisempi kuin taustalla oleva periaate.¹⁵² Kyseinen periaate toimii edelleen periaatteena lainkohdan soveltamisalan ulkopuolella.¹⁵³

Oikeusteoriassa on esitetty erilaisia näkemyksiä siitä, millaisia hyviä juuri periaateilla toteutetaan. Kuuluuko periaatteen määritelmä rajata siten, että se merkitsee vain tietynlaisten hyvien optimointikäskyjä? *Dworkin* ja hänen inspiroimansa oikeustieteilijät puhuvat periaateista laajassa ja suppeassa merkityksessä. Viimemainitut eli arvoperiaatteet (*principles*) optimoivat yksilöiden tai ryhmien oikeuksia, jotka liittyvät poliittiseen moraaliiin. Periaatteet laajassa merkityksessä käsittävät myös tavoiteperiaatteet (*policies*), jotka optimoivat yhteisöllisiä hyviä, kuten turvallisuutta tai kansanterveyttä. *Dworkin*in ajattelussa ero on vahva ja arvoperiaatteet ovat lähtökohtaisesti selvästi painavampia.¹⁵⁴

¹⁴⁹ Alexy 2002 s. 49–52 ja 100–102. Ks. myös Huovila 2003 s. 32–33. Periaatteiden vaihtelevan painoarvon teki tunnetuksi *Ronald Dworkin*, ks. *Dworkin* 1977 s. 24–27.

¹⁵⁰ Siltala 2004 s. 490–491 korostaa muodollista syntyä.

¹⁵¹ Ks. *Dworkin* 1977 s. 39–41. Ks. myös Siltala 2004 s. 492–493; Jonkka 1991 s. 165.

¹⁵² Ks. Aarnio 2006 s. 304–306. Tällöin normi lienee usein periaatteen kaltainen sääntö.

¹⁵³ Esimerkiksi lapsenhuoltolain uudistuksessa 190/2019 lapsen edun periaate legalisoitiin LHL 10 §:ssä, jonka mukaan lapsen huoltoja ja tapaamisoikeutta koskeva asia on ratkaistava ennen kaikkea lapsen edun mukaisesti. Monissa muissa asiayhteyksissä lapsen etu toimii periaatteena pienemmällä tai suuremmalla painoarvolla.

¹⁵⁴ *Dworkin* 1977 s. 22, 82–83, 90–91. Suomenkieliset termit ovat Pöyhösen, ks. Pöyhönen 1988 s. 54–55. Ks. myös Huovila 2003 s. 36–39, 54, joka pitää vain arvoperiaatteita *oikeusperiaatteina*.

Sekä erottelua että painotusta on kritisoitu. *Tolonen* on arvostellut kumpaakin ajatusta ja lausunut, että ”kysymys ei ole kategorisesta luokittelusta vaan pikemminkin erilaisista näkökohdista, joiden mukaan erottelu esiintyy milloin selvempänä, milloin vaikeammin tunnistettavissa olevana”.¹⁵⁵ Aarnio pitää erottelua jokseenkin hyödyttömänä, kun taas Alexy kannattaa varsin heikkoa erottelua ja painotuseroja.¹⁵⁶ Yhteiskunnallisesta näkökulmasta kannattaa huomata, että Dworkinin teesit ovat anglosaksisen klassisen liberalismiin melko suoria sovelluksia, joita on vaikea kovin luontevasti omaksua pohjoismaiseen oikeuskulttuuriin. Erottelu on ongelmallinen myös oikeustieteen tradition kannalta, sillä Suomessa on vakiintuneita ja tärkeitä periaatteita, joita on vaikea lokeroida arvo- tai tavoiteperiaatteeksi; yksi esimerkki on prosessin julkisuus.¹⁵⁷ Näistä syistä erottelu vaikuttaa lähtökohtaisesti epäilyttävältä. Sen meriittejä kannattaa kuitenkin arvioida vielä kunkin oikeudenalan oman perinteen kannalta.

4.1.4 Täsmennyksiä periaatteista ja muista proto-normeista

Seuraavaksi keskitetään huomio siviiliprosessioikeuden periaatteisiin ja muutamisiin lähikäsitteisiin. Vanhastaan alan ylimpänä periaatteena pidettiin tarkoituksenmukaisuutta.¹⁵⁸ Nykyään tarkoituksenmukaisuus tyypillisesti eritellään pienemmiksi periaatteiksi, jotka ovat varmuus, nopeus ja halpuus.¹⁵⁹ Nämä saavat institutionaalista tukea lainvalmistelulainesta¹⁶⁰ ja ohjaavat paitsi lainsäätäjää myös lainkäyttäjää.¹⁶¹ Varmuuden eli tuomio-oikeellisuuden periaatteen mukaan menettelyyn tulee mahdollisimman hyvin edistää sitä, että tuomioistuimien tekemä aineellisesti oikean ratkaisun näyttö- ja oikeuskysymyksessä. Nopeus ja halpuus niputetaan melko usein prosessiekonomian periaatteeksi.¹⁶²

Toisen hahmotustavan mukaan varmuus, nopeus ja halpuus eivät kuitenkaan ole prosessioikeuden periaatteita. Pikemminkin ne olisivat laatuvaatimuksia, kuvakielisemmin johtotähtiä (*ledstjärnor*).¹⁶³ Hahmotusero ei ole vain esi-

¹⁵⁵ Tolonen OTJP 1989 s. 353. Ks. laajemmin sama s. 352–358.

¹⁵⁶ Ks. Alexy 2002 s. 65–66; Aarnio 1989 s. 81–83. Alexyn kannanotto liittyy Saksan perustuslakituomioistuimen kontekstiin, kuten Huovila 2003 s. 41–42 on korostanut.

¹⁵⁷ Ks. myös Virolainen–Martikainen 2010 s. 224, joiden mukaan Suomen näkökulmasta heikkoa erotteluteesiä ”voidaan kenties pitää” Dworkinin kantaa realistisempänä.

¹⁵⁸ Ks. Tirkkonen 1974 s. 73.

¹⁵⁹ Ks. Huovila 2003 s. 72–74; Virolainen – Vuorenpää 2021 s. 117; P. Määttä 2013 s. 155. Lappalainen 1995 s. 59 toteaa epävarmasti, että ”varmuutta, nopeutta ja halpuutta voidaan pitää eräänlaisina yleisinä tavoiteperiaatteina”, vaikka nekin ovat ”vailla itsenäisen oikeusperiaatteen statusta”. (Kursivointi poistettu).

¹⁶⁰ Ks. esim. HE 15/1990 vp s. 5.

¹⁶¹ Ks. Virolainen – Vuorenpää 2021 s. 117; Leppänen 1998 s. 48.

¹⁶² Ks. esim. Virolainen – Vuorenpää 2021 s. 117 – 119; Norrgård 2002 s. 41.

¹⁶³ Ks. Nylund 2006 s. 23–26, 121. Ks. myös Jokela 2016 s. 71; Lindblom 2000 s. 261–262. Tämä prosessioikeuden sisäinen hahmotusero liittyy oikeusteoreettisiin näkemyseroihin arvo- ja

tystekninen, vaan esimerkiksi *Nylund* näkee johtotähtien ja (arvo)periaatteiden välillä kaksi varsin merkittävää laatueroa. Hänen mukaansa prosessioikeuden (arvo)periaatteilla on itseisarvo, kun taas johtotähdillä on vain välinearvo.¹⁶⁴ Näkemyksen ydin lienee kestävä, joskin nopeus eli joutuisuus on EIT:n ja perustuslain 21 §:n korostama oikeusturvan perustekijä.¹⁶⁵ Pitkä prosessi näet merkitsee ihmisyksilölle henkistä räsitusta, joka prosessin tuloksesta ja kuluista riippumatta on pahasta. Toisena erona *Nylund* näkee sen, että johtotähdet eivät olisi optimointikäskyjä vaan minimitasoin ilmaisevia vaatimuksia.¹⁶⁶ On helppo kuvitella, kuinka huono olisi esimerkiksi äärimmäisen nopea prosessi.

Mutta täytyy muistaa, että *periaatteiden optimointi merkitsee toteutusta vain siihen asti, kun se on tosiasiallisesti ja oikeudellisesti mahdollista*. Oikeudellisia rajoitteita asettavat erityisesti vastaperiaatteet, kuten nopeuden kohdalla tuomio-oikeellisuus ja kontradiktorisuus. Ei liene mitään määrättyä rajaa, jota nopeuden ei pitäisi ylittää, jos ylitys on mahdollinen ilman liiallista vahinkoa muille periaatteille.¹⁶⁷ Varmuutta, nopeutta ja halpuutta voi perustellusti pitää optimointikäskyinä ja oikeusperiaatteina. Jatkossa termiä proto-normi ei siis tarvita, koska ilmaus ”periaate” kattaa sekä arvo- että tavoiteperiaatteet.

Entä mitä ovat prosessioikeuden arvoperiaatteet? Menettelyn reiluuden periaate on noussut yhä tärkeämmäksi, kun perus- ja ihmisoikeusajattelu on läpäissyt oikeudenalan. Menettelyn tulee siis myös mahdollisimman hyvin täyttää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia. Reiluuden tärkeimpiä osaperiaatteita ovat puolueettomuus, kontradiktorisuus, prosessuaalinen yhdenvertaisuus, määräämisperiaate, ymmärrettävyys ja julkisuus.¹⁶⁸ Tässä yhteydessä nostan esiin myös kanneoikeuden väärinkäytön kiellon, jonka voi lukea reiluuden osaperiaatteeksi. Väärinkäytön kieltö kytkee EU:ssa korostetut uhat kätevästi kotimaiseen periaatekehikkoon. Ajatusta kehitellään jatkossa luvussa IV.1.3.¹⁶⁹

tavoiteperiaatteista.

¹⁶⁴ *Nylund* 2006 s. 24–25.

¹⁶⁵ Ks. esim. *Violainen – Vuorenää* 2021 s. 208.

¹⁶⁶ *Nylund* 2006 s. 26.

¹⁶⁷ *Jonkka* toteaa EIS 6 artiklasta: ”Tulkitsen määräystä niin, että se edellyttää käsittelyn tapahtuvan niin nopeasti kuin suinkin oikeudellisten ja tosiasiallisten mahdollisuuksien puitteissa.” *Jonkka LM* 1998 s. 1268 av. 49. Yleisemmin ks. *Riekkinen* 2019 s. 24: ”Oikeudenkäynnin tulisi olla niin varma, nopea, halpa ja oikeudenmukainen kuin järkevästi on mahdollista ilman, että mistään näistä joudutaan tinkimään liikaa.”

¹⁶⁸ Ks. *Leppänen* 1998 s. 54–58. Ks. myös *Huovila Oikeus* 2007 s. 396 ja *Riekkinen* 2019 s. 23–24, jotka kirjoittavat oikeudenmukaisuudesta. Periaate saa tunnetusti tukea PL 21 §:stä ja EIS 6 artiklasta. Artikla asettaa sääntötyyppisiä vähimmäisvaatimuksia, mutta reilun menettelyn vaatimukset toimivat myös periaatteen tavoin. Ks. tarkemmin *Leppänen* 1998 s. 68–71; *P. Määttä* 2013 s. 223–226.

¹⁶⁹ Kanneoikeuden väärinkäytön kieltö on yleisemmän oikeuden väärinkäytön kiellon sovellus. Ks. *Kulmala DL* 2018 s. 894–901.

Prosessioikeudessa on vanhastaan kutsuttu periaatteiksi myös monia muita prosessin normeja ja yleispiirteitä.¹⁷⁰ Niiden hyväksyttävyyys ja painoarvo on usein hankala määrittää, sillä nämä normit saavat painoarvonsa ylemmistä arvo- ja tavoiteperiaatteista monimutkaisin tavoin.¹⁷¹ Tämä tutkimus ei ryhdy määrittämään, mitä yleistyksiä kuuluisi kutsua periaatteiksi. Mutta tämän tutkimuksen kannalta esimerkiksi suullisuus, välittömyys ja keskitys eivät ole kovin hyödyllisiä työkaluja; jos punninta tapahtuisi niiden avulla, kyse olisi hyvinkin kiharaisesta välikäsitteiden käytöstä. Tutkimuksen ongelmia on kätevämpää käsitellä suoraan keskeisillä arvo- ja tavoiteperiaatteilla.

Siviiliprosessin yleisiä tavoite- ja arvoperiaatteita hyödynnetään etenkin tutkimuskysymyksen 3 tarkastelussa. Sen sijaan tutkimuskysymys 2 asianajajan roolista kaipaa selvästikin toisenlaisia proto-normeja. Suomen Asianajajaliiton tapaohjeisiin on kirjattu asianajajaoikeuden perusarvoja, kuten lojaalisuus ja esteettömyys; hyvän asianajajatavan tarkempi sisältö ”on tulkittava näiden perusarvojen kautta ja avulla”.¹⁷² Perusarvot täyttävät periaatteiden yleiset edellytykset, joten niitä voisi kutsua asianajajaoikeuden periaatteiksi. Tutkimus kuitenkin kunnioittaa vakiintunutta kielenkäyttöä kutsumalla niitä perusarvoiksi.

Siviiliprosessin yleiset periaatteet eivät sovellu myöskään tutkimuskysymykseen 4 eli oikeudenkäyntikulukysymyksiin. Syy on siinä, että *kysymys kulukorvauksesta ei oikeastaan ole menettelykysymys*. Menettelyratkaisulla luodaan tulevan päätöksenteon edellytyksiä, esimerkiksi määritetään laillinen oikeudenkäyntiaineisto. Kuluratkaisulla taas päätetään jo toteutuneen haitan aineellisesti oikeudenmukaisesta jaosta.¹⁷³ Sellaisilla periaatteilla kuin varmuus, nopeus, halpuus ja menettelyn reiluus ei voida kunnolla tarttua kulukysymyksiin: näiden periaatteiden kannalta on varsin yhdentekevää, kuinka laaja on esimerkiksi korvauskelpoisten kulujen piiri. Siksi kulukysymyksiä varten tarvitaan erityiset proto-normit, jotka voidaan jäljittää etenkin lain esitöistä. Voittajan täydellinen oikeussuoja, kohtuullisuus ja muut kulukysymysten proto-normit esitellään luvussa V.1.3. Niitä voisi sinänsä kutsua kulukysymysten periaatteiksi. Ne ovat kuitenkin periaatteiksi sen verran kapea-alaisia ja täsmällisiä, että lienee osuvampaa puhua *kulusääntelyn päämääristä*.¹⁷⁴

¹⁷⁰ Ks. esim. Lindblom 2000 s. 263–270, jonka mukaan yksin perusperiaatteita (*grundprinciper*) on ainakin 13. Saksalaisia näkökulmia prosessiperiaatteisiin esittelee Tolani 2019 s. 7–15.

¹⁷¹ Ks. Huovila 2003 s. 30; Leppänen 1998 s. 87–88 ja 120–122.

¹⁷² Ylönen 2018 s. 306.

¹⁷³ Erottelua selkeyttää oikeusteoreettinen jako käyttäytymis-, reaktio- ja reaktiotapanormeihin. Ks. esim. Makkonen 1981 s. 38–44. Kulunormit ovat reaktionormeja, jotka kertovat, millä oikeusseuraamuksella viranomaisen tulee vastata tietynlaiseen kansalaisen käytökseen. Menettelynormit puolestaan ovat reaktiotapanormeja, jotka kertovat viranomaisen päätöksenteon pelisäännöt. Ks. myös ennakkopäätös KKO 1999:80, jonka mukaan uusia kulusäännöksiä ei sovellettu taannehtivasti, koska ne olivat ”luonteeltaan aineellisoikeudellisia”.

¹⁷⁴ Päämäärä on toki säilyttäen instrumentaalisempi ilmaus kuin periaate, mutta nähdäkseni terminvalinta on silti kelvollinen.

Proto-normeja ja niiden painoarvoja tarkastellaan lähemmin luvuissa III–V. Olennainen osa tutkimusta on selvittää, kuinka proto-normit *sovitetaan joukkokanteiden kontekstiin*. Joukkoprosessit ovat sen verran erilaisia kuin tyypilliset siviiliprosessit, että lähtökohtainen (*prima facie*) painoarvo tulee usein määrittää toisin. Idea on sinänsä tuttu: esimerkiksi prosessiekonomia merkitsee vakavien rikosten käsittelyssä vähemmän kuin dispositiivisissa siviiliasioissa.¹⁷⁵ *Prosessin tyyppi siis muovaa proto-normin lähtökohtaista painoarvoa, mutta tilannekohtainen painoarvo jää toki viime kädessä lainsoveltajan harkinnan varaan.*¹⁷⁶

4.2 ARVIOIVA JA OIKEUSPOLIITTINEN OSA

4.2.1 Lähtökohtana *access to justice*

Siltä osin kuin tutkimuksessani on arvioiva tai oikeuspoliittinen tiedonintressi, teoreettista viitekehystä täytyy muovata. Oikeuslähdeopin tai analyttisen oikeuspositivismin avulla ei voida noin vain vastata esimerkiksi tutkimuskysymyksiin 1 ja 5 oikeussuojajärjestelmän toimivuudesta. Tältä osin olen omaksunut viitekehyyksi *access to justice* -teorian (jatkossa käytän lyhennettä AtJ¹⁷⁷).

Käsite AtJ on monimerkityksinen ja kaipaa joitakin erittelyjä. Ensinnäkin kyseessä on 1960-luvun Yhdysvalloissa syntynyt yhteiskunnallinen uudistusliike, toiseksi taas oikeustieteellinen lähestymistapa.¹⁷⁸ AtJ-ajattelun ytimessä on normatiivinen ideaali: ihmisten tulee päästä oikeuksiinsa. Järjestelmän siis tulee käytännössä toimia niin, että henkilö halutessaan pääsee siihen asemaan, joka hänelle aineellisten oikeusnormien mukaan kuuluu.¹⁷⁹ AtJ-tutkimus laajassa mielessä tarkastelee koko oikeussuojajärjestelmää, kun taas suppeampi AtJ-tutkimus keskittyy tuomioistuinten käyttökelpoisuuteen.¹⁸⁰

On helppo ymmärtää, mitä AtJ-liikkeen ideaali merkitsee oikeustieteelliselle tutkimukselle. Ideaalin toteutumista ei voi arvioida vain muotoilemalla täsmällisempiä normeja, koska nämä normit eivät välttämättä toteudu käytännössä. Tutkimuksen kuuluu selvittää oikeudellisia uudistustarpeita ja niiden toteutusmahdollisuuksia sekä tehtyjen uudistusten vaikutuksia. Tämä edellyttää, että

¹⁷⁵ Havansi 2007 s. 20–22.

¹⁷⁶ Ks. myös Norrgård 2002 s. 43 periaatteiden erityisestä painotuksesta turvaamistoimiprosesseissa.

¹⁷⁷ Lyhenne ei ole Suomessa vakiintunut, mutta Ruotsissa sitä käytetään. Ks. esim. Bellander 2017 s. 155–156. Kirjainlyhenne on toki ruma, mutta vastaava vieraskielinen fraasi on ruma sekin ja vie enemmän tilaa.

¹⁷⁸ Ks. Ervasti Oikeus 3/2011 s. 349.

¹⁷⁹ Ks. Ervasti Oikeus 2011 s. 349; Viitanen 2003 s. 3; Ervo 2005 s. 117 av. 8.

¹⁸⁰ Ks. esim. Autio 2014 s. 82–85.

tutkimus hyödyntää lainopin lisäksi yhteiskuntatieteitä ja empiiristä tutkimusta.¹⁸¹ AtJ-tutkimuksessa on muotoiltu toimivuusarvioinnin pohjaksi erilaisia kriteerejä, joita ovat ennen kaikkea menettelyn kesto, kustannukset, aineellisoikeudellinen laatu ja menettelyn koettu oikeudenmukaisuus.¹⁸² AtJ saa institutionaalista tukea vallitsevasta perus- ja ihmisoikeusjärjestelmästä (PL 21 §, EIS 6 artikla). Vaikka AtJ-ajattelun juuret siis ovat yhteiskuntakritiikissä ja uudistusliikkeessä, ajattelutapa ei ole ristiriidassa 2000-luvun Suomessa vallitsevan oikeusajattelun kanssa.

AtJ-käsitettä voidaan yrittää hyödyntää myös laintulkinnan argumenttina. Sitä on koetettu eri tavoin liittää kotimaiseen prosessioikeuden periaatekehikkoon.¹⁸³ Tehtävä on yleisellä tasolla vaikea, koska AtJ on niin laava ja epämääräinen käsite.¹⁸⁴ On kuitenkin turvallista omaksua seuraava lähtökohta: erityisesti siviiliprosessissa ja pienten massavaatimusten yhteydessä AtJ edellyttää, että prosessi on asianosaisten kannalta mahdollisimman halpa ja nopea. AtJ-ideaali on siis integroitu suomalaiseen prosessioikeuteen ja tämänkin tutkimuksen periaatekehikkoon lähinnä näiden tavoiteperiaatteiden kautta.¹⁸⁵ Lainopillisessa argumentaatiossa on syytä käyttää täsmällisempiä argumentteja kuin itse AtJ-käsitettä.¹⁸⁶

4.2.2 Siviiliprosessin funktiot

Kun keskustellaan oikeussuojakeinojen toimivuudesta ja yhteiskunnallisista vaikutuksista, ei voida sivuuttaa kysymystä siviiliprosessin funktioista. Funktioilla tarkoitetaan tässä yhteydessä tarkoitusperiä eli niitä yleisluonteisia tehtäviä, joita oikeudenkäynnin tulee täyttää yhteiskunnassa.¹⁸⁷ Funktiokeskustelu siis kuuluu pitämisen maailmaan. Ennen kuin pohditaan, mikä on siviiliprosessin tärkein funktio, on syytä kysyä, mihin sellaista tietoa tarvitaan. Funktiot ainakin ovat tarpeellisia oikeuspoliittisia argumentteja, joiden tulisi opastaa lainsäätäjää prosessinormien kehittämisessä. Toisinaan funktioita on käytetty myös lainopillisina argumentteina; on ajateltu, että kiperässä tulkintatilanteessa funk-

¹⁸¹ Ks. *Ervasti Oikeus* 2011 s. 349. Hyvä esimerkki oikeussosiologisen ja oikeuspoliittisen tutkimusotteen käytöstä on Viitanen 2003 s. 133–136 ja *passim*.

¹⁸² Ks. *Autio* 2014 s. 86.

¹⁸³ Ks. esim. *Leppänen* 1998 s. 60–62, 72–75; *Virolainen – Vuorenperä* 2021 s. 121–122.

¹⁸⁴ Ks. *Riikka Koulu*, 2016, s. 275–279, 289–293. *Bellanderin* 2017 s. 32 mukaan AtJ-argumentointi on verrattain laavaa (*svepande*). Ks. myös *Genn* 2010 s. 115.

¹⁸⁵ Ks. *Nylund* 2006 s. 27, 121.

¹⁸⁶ *Vrt. ehkä Koulu* 2017b s. 35, joka lausuu oikeusdogmaattisesta tutkimuksestaan: ”Access to justice -tutkimushan tavallaan lukitsee argumentaatiolinjansa. Sosiaalinen oikeudenmukaisuus – tai modernimmin asiallinen hyväksyttävyyys – korostuu [...]”

¹⁸⁷ Ks. esim. *Nylund* 2006 s. 16–18. Funktioita tarkastelee laajemmin *Ervasti LM* 2002 s. 48–58, 67–69.

tiot auttaisivat tuomaria esimerkiksi määrittämään vastaperiaatteiden painoarvoja.¹⁸⁸ Nähdäkseni funktiot kärsivät lainopillisina argumentteina sekä heikohkosta ohjauskyvystä, koska ne ovat sisällöllisesti abstrakteja ja etäisiä, että heikohkosta institutionaalisesta tuesta, koska ne ovat oikeustieteen ajatusrakennelmia.¹⁸⁹ *Jatkossa hyödynnän funktioita oikeuspoliittisissa mutta en oikeusdogmaattisissa kannanotoissa.*

Kotimaisessa keskustelussa suurinta huomiota ovat saaneet ohjausfunktio, oikeussuojafunktio ja konfliktinratkaisufunktio.¹⁹⁰ Ohjausfunktion mukaan siviiliprosessin tulee myötävaikuttaa siihen, että aineellinen oikeus lyö läpi yhteiskunnassa eli vaikuttaa ihmisten ja oikeushenkilöiden käyttäytymiseen. Prosessin ohjausfunktio siis suuntautuu tulevaisuuteen ja laajaan epämääräiseen henkilöpiiriin.¹⁹¹ Oikeussuojafunktion mukaan siviiliprosessin tulee antaa asianosaisille oikeussuojaa eli vahvistaa heidän subjektiiviset aineelliset oikeutensa ja velvollisuutensa tuomiolla, joka tarvittaessa pannaan täytäntöön pakolla. Katse suuntautuu menneisyyteen eli (väitetyn) oikeudenloukkauksen korjaamiseen; jos prosessilla on laajempaa ohjausvaikutusta, kyse on myönteisistä sivuvaikutuksista, ei itsetarkoituksesta.¹⁹² Konfliktinratkaisufunktion mukaan prosessin tulee olla asianosaisille joustava ja vaivaton keino paitsi riidan myös laajemman konfliktin ratkaisemiseen. Näkökulma on yksilöllinen samaan tapaan kuin oikeussuojafunktiossa, mutta konfliktinratkaisufunktio painottaa intressejä eikä aineellista oikeutta.¹⁹³

Suomessa varsin suosittu on välittävä näkemys, jonka mukaan siviiliprosessilla on kaikki kolme funktiota.¹⁹⁴ Silti jäljelle jää kysymys, mikä on ensisijainen funktio (yleisesti ja erityisissä asiayhteyksissä). Olen taipuvainen ajattelemaan ensinnäkin, että oikeussuoja ja konfliktinratkaisu voidaan hahmottaa yhdeksi funktioksi. Selvää näet on, että asianosaiselle annetaan oikeussuojaa vain niissä kysymyksissä ja siinä laajuudessa kuin hän sitä pyytää. Määräämisperiaatteen vuoksi tuomioistuin toteuttaa aineellista oikeutta vain sikäli kuin asianosaiset

¹⁸⁸ Ks. Leppänen 1998 s. 42–43 ja laajemmin Norrgård JFT 2001 s. 140–141 ja 151–162. Sinänsä prosessin funktioista voidaan käydä myös deskriptiivistä yhteiskuntatieteellistä keskustelua, mutta prosessioikeustieteen piirissä sellaista ei ole oikeastaan nähty.

¹⁸⁹ Ks. samansuuntaisesti ja laajemmin Huovila 2003 s. 62–63 ja 66–72.

¹⁹⁰ Vaikka myös oikeutta luova funktio ja perustuslain kontrollifunktio ovat huomionarvoisia, niiden merkitys on ainakin siviiliprosessissa toissijainen. Näistä funktioista ks. Virolainen – Vuoren­pää 2021 s. 76–77.

¹⁹¹ Ks. Virolainen – Vuoren­pää 2021 s. 71–72; Ekelöf – Edelstam 2002 s. 19–20; Lindblom 2000 s. 55–56.

¹⁹² Ks. Virolainen – Vuoren­pää 2021 s. 70; Lindblom 2000 s. 55. Subjektiivisesta oikeussuojasta prosessin tarkoituksena Saksassa ks. Rosenberg – Schwab – Gottwald 2018 s. 3–4. Nykyaikainen oikeussuojateoria ei edellytä, että vaateenhaltijalla hahmotettaisiin olevan jonkinlainen tuomioistuimeen kohdistuva odotusoikeus (*Rechtsschutzanspruch*), ks. sama s. 19 ja Hupli 2004 s. 37 av. 1.

¹⁹³ Ks. Virolainen – Vuoren­pää 2021 s. 73.

¹⁹⁴ Ks. Leppänen 1998 s. 37–39; Virolainen – Vuoren­pää 2021 s. 74; Jokela 2016 s. 27–29.

tahtovat. Teoriat oikeussuojasta ja konfliktinratkaisusta liittyvät erilaisiin historiallisiin kerrostumiin, mutta nähdäkseni niissä on sama perusidea.¹⁹⁵ Toiseksi katson, että oikeussuoja eli konfliktinratkaisu on yleisesti ottaen ensisijainen ja ohjausfunktio toissijainen. Tätä näkemystä tukee vallitseva perus- ja ihmisoikeusjärjestelmä, jossa prosessin ”design” lähtee yksilön subjektiivisista oikeuksista (PL 21 §).¹⁹⁶ Näkemys on sopusoinnussa omaksumani AtJ-teorian kanssa sekä vahingonkorvausoikeudessa keskeisen hyvitystehtävän kanssa.¹⁹⁷ Epäilemättä siviiliprosessilla on myös huomattava ohjausfunktio, mutta sitä ei tule asettaa ensi sijalle oikeuspolitiikassa eli prosessinormien suunnittelussa.¹⁹⁸

Erytisissä asiayhteyksissä siviiliprosessin funktioita voidaan painottaa tavalla, joka poikkeaa yllä esitetystä lähtökohdasta.¹⁹⁹ Kollektiivisen lainkäytön yhteydessä sekä yksilön oikeussuoja että ohjausfunktio ovat merkittäviä, joskin eri oikeusjärjestelmien ja eri menettelyiden välillä toki on eroja.²⁰⁰ Aiheita koskevissa EU:n oikeuslähteissä on tavallista luetella lukuisia tarkoituseriä niin, että niiden priorisointi jää melko hämäräksi.²⁰¹ Suomen ryhmäkannelain valmistelusta on mainittava, että hallituksen esityksessä oikeussuoja- ja ohjausfunktioit näyttäytyvät varsin tasavertaisina ja että lakivaliokunnan mietinnössä korostuu yksilön oikeussuoja.²⁰² Kotimaisessa vahingonkorvausoikeudessa on massavahinkojen yhteydessä painotettu sekä hyvitys- että preventiotehtäviä.²⁰³

¹⁹⁵ Ajatus ei ole uusi, ks. esim. Virolainen 1995 s. 81; Lindell 2003 s. 89–91; Rosenberg – Schwab – Gottwald 2018 s. 5. Vrt. Leppänen 1998 s. 38 av. 78. Tämä funktio saa eri asiayhteyksissä hieman eri sisältöjä – toisinaan legalistisemmän, toisinaan joustavamman –, mutta myös ohjausfunktio on moni-ilmeinen, ks. esim. Lindblom 2000 s. 54–55.

¹⁹⁶ Samoin Saksan osalta Tolani 2019 s. 52–54, 83–84.

¹⁹⁷ Virolainen ja Vuorenää yhdistävät AtJ-ajattelun konfliktinratkaisuun (Virolainen – Vuorenää 2021 s. 73), ja Huovila 2003 s. 82 kytkee sen yksilön oikeuksiin. Hyvityksestä ja preventiosista yleisessä vahingonkorvausoikeudessa ks. Ståhlberg – Karhu 2020 s. 7–8 sekä arvopaperimarkkinoiden kontekstissa Norros – Kaisanlahti 2021 s. 75–84.

¹⁹⁸ Ks. samoin Nylund 2006 s. 79; Leppänen 1998 s. 40; Tapanila 2021 s. 14–15.

¹⁹⁹ Ks. Leppänen 1998 s. 39–40.

²⁰⁰ Ryhmäkanteiden funktioista ks. esim. Lindblom 1989 s. 447–449, 453–459, 479–481. Eräät menettelyt on suunniteltu konkreettisempaan tarpeeseen eli keventämään tuomioistuintyötä, ks. esim. jakso II.5.2 Saksan KapMuG-menettelystä. Ryhmäkannekin on toki kevyempi tapa käsitellä esimerkiksi 1 500 vaadetta kuin 1 500:n itsenäisen kanteen käsittely, mutta tämä näkökohta on harhaanjohtava – lähtökohtaisesti ryhmäkannestituutio on omiaan lisäämään tuomioistuintyötä koko oikeusjärjestelmässä, koska se alentaa prosessikynnystä merkittävästi. Ks. Coffee 2015 s. 52–53; Lindblom 1989 s. 450–451.

²⁰¹ Epäselvästä tavoitteenasettelusta ja sen haitoista ks. Biard 2014 s. 277–279. Komission suosituksen 2013/396/EU artiklassa 1 mainitaan kaksi oikeussuojaan liittyvää tavoitetta (*access to justice* ja yksilön kompensatiomahdollisuus), yksi ohjaukseen liittyvä tavoite (lainvastaisten käytäntöjen lopettaminen) sekä menettelytakeet perusteettomien prosessien välttämiseksi. Ks. myös direktiivi 2020/1828/EU art. 1.

²⁰² HE 154/2006 vp s. 13–14; LaMV 20/2006 vp, väliotsikko Yleisarvio esityksestä. Esitöitä ei toki pidä lukea kriittömästi, koska esimerkiksi käsitettä oikeussuoja on helppo käyttää poliittisretorisena keulakuvana, jonka varjolla saatetaan ajaa mitä erilaisimpia päämääriä.

²⁰³ Ks. kokoavasti Aine 2016 s. 152–155 ja 650–655. Ks. myös Havu LM 2016 s. 634, etenkin av. 10.

Näin ollen – ja ottaen huomioon edellisen kappaleen sitoumukset – omaksun ensisijaiseksi funktioksi oikeussuojan, kun tarkastelen kollektiivista lainkäyttöä oikeuspoliittisesti.

Kollektiivisen lainkäytön tutkimuksessa voidaan toki käyttää monia oikeuspoliittisia viitekehyksiä. Kansainvälisesti merkittäviä lähestymistapoja ovat muun muassa yksilöllinen *access to justice* sekä oikeusjärjestyksen valvonta (valvontakeinoja voidaan tarkastella esim. utilitaarisen tehokkuuden kannalta).²⁰⁴ Tuoreitten näkökulmien esiin tuojista on mainittava *Elizabeth Chamblee Burch*, joka lähtee – oikeuksien ja tehokkuuden sijasta – kommunitaarisesta moraalifilosofiasta ja sosiaalipsykologiasta.²⁰⁵

Sitoutuminen oikeussuojafunktion ilmenee jo pienen tutkimuskysymyksen 6 muotoilusta: *Millä menettelyuudistuksilla voitaisiin kohentaa oikeuksiin pääsyä massavahinkotilanteissa de lege ferenda?* Kyseisestä oikeuspoliittisesta asiasta mainittakoon jo nyt, että siinä esitellään ja arvioidaan lyhyesti muutamaa prosessioikeudellista keinoa. En kuitenkaan etene niin pitkälle, että valittaisin ja perustelisin parhaan keinon. Toisin sanoen kyse on keinovaihtoehtojen kartoituksesta.²⁰⁶ Tavoite eli oikeuksiin pääsy (*access to justice*) on edellä valittu ja lyhyesti perusteltu.²⁰⁷ Myöhemmin pääluvussa II täsmennetään, millaisia ominaisuuksia menettelyllä tulisi tyypillisesti olla, jotta se edistäisi oikeuksiin pääsyä.

4.2.3 Metodologia: yhteiskuntatieteellisiä näkökulmia oikeussuojajärjestelmään

Tutkimuskysymys 1 edellyttää tietoa oikeussuojajärjestelmän toimivuudesta. (Sama koskee pienempää tutkimuskysymystä 5 siitä, millaiset mahdollisuudet joukkokanteilla on alentaa prosessikynnystä.) Koska kyse on oikeusnormien vaikutuksista sosiaalisessa todellisuudessa, perinteiset oikeustieteelliset menetelmät eivät riitä. Tässä on suureksi avuksi vaihtoehtoisen riidanratkaisun tutkimusperin-

²⁰⁴ Kokoavasti Euroopasta ks. Nagy 2019 s. 9; Yhdysvalloista ks. Burch, Alabama L Rev 2009 s. 3, etenkin av. 1. Saksalaisessa keskustelussa kollektiivinen lainkäyttö yhdistetään objektiivisen oikeusjärjestyksen valvontaan, ks. esim. Tolani 2019 s. 76–82.

²⁰⁵ Ks. esim. Burch, Alabama L Rev 2009 s. 1–6, 45–59.

²⁰⁶ *De lege ferenda* -tutkimuksen muodoista ja päävaiheista lyhyesti ks. Linna 1987 s. 7–11 ja 31–34.

²⁰⁷ Tavoitteenasettelu perustuu osittain yllä mainittuihin oikeuslähteisiin ja osittain tutkijan omiin käsityksiin (myös jälkimmäiset ovat olennaisesti oikeuskulttuurimme muovaamia). Tästä *de lege ferenda* -tutkimusta pidettäneen melko tavoiteavoimena, ks. Linna 1987 s. 19–22 ja 47–53. Sinänsä en ole vakuuttunut siitä, ovatko Linnan dikotomiat (oma rationaalisuuskäsitys vai auktoriteetti; tavoiteavoin vai tavoitesuljettu) kovin hedelmällisiä.

ne eli ADR-tutkimus.²⁰⁸ Lainopillisten menetelmien lisäksi ADR -tutkimuksessa on hyödynnetty esimerkiksi sosiologiaa, psykologiaa, taloustiedettä, peliteoriaa ja antropologiaa.²⁰⁹ Tämän tutkimuksen kannalta olennaista on lähinnä evaluatiivinen ADR-tutkimus, joka arvioi riidanratkaisumekanismien toimivuutta eli laattaa ja saatavuutta. Tähän tarvitaan muun ohessa empiiristä tietoa.²¹⁰

Tässä tutkimuksessa kysymyksellä 1 ja ADR-tutkimuksella on lähinnä johdatteluva rooli. Pyrkimyksenä on selvittää, onko joukkokanteille ja niiden lähemmälle tarkastelulle tarvetta. Roolista johtuu, että luvun II ote on melko yleiskatsauksellinen: luvussa kuvataan oikeudenkäyntikuluja ja muuta lainkäytön todellisuutta aiemman empiirisen tutkimuksen valossa. Siinä myös tarkastellaan aiempien erityistutkimusten ja tilastojen pohjalta, millaisissa tilanteissa siviiliprosessin ulkopuoliset keinot tuottavat tehokasta oikeussuojaa ja millaisissa eivät. Olen tietysti joutunut rajoittamaan käytettävän tutkimustiedon kirjoa. Olisi kovin epätarkoituksenmukaista yrittää ottaa huomioon erittäin monen yhteiskuntatieteen näkökulmat. Koska kollektiivisen lainkäytön keinoilla yritetään ennen kaikkea madaltaa taloudellista prosessikynnystä, on luontevaa nojata oikeustaloustieteeseen.

Oikeustaloustiede hyödyntää mikroekonomista tutkimustietoa siitä, kuinka ihmiset tekevät valintoja reagoiden kannustimiin niukkojen resurssien valitessa. Mikroekonomisia menetelmiä ovat matemaattiset mallit, jotka nojaavat tiettyihin taustaoletuksiin, sekä tilastollinen tutkimus.²¹¹ Kotimaisessa oikeustieteessä on toisinaan ajateltu, että AtJ ei sopisi yhteen oikeustaloustieteen kanssa.²¹² Käsitys perustunee osin siihen, että oikeustaloustieteen kahta roolia ei ole kunnolla erotettu toisistaan. Kuvaileva eli positiivinen oikeustaloustiede ennustaa, mitä vaikutuksia erilaisilla oikeusnormeilla on ihmismassojen toimintaan. Normatiivinen oikeustaloustiede taas tutkii, millaisia oikeussääntöjä jollakin alalla pitäisi olla, jotta alan allokatiivinen tehokkuus olisi mahdollisimman suuri.²¹³ Normatiivinen oikeustaloustiede asettaa päämäärän, joka on ristiriidassa AtJ-ideaalin kanssa. Sen sijaan kuvaileva oikeustaloustiede voidaan hyvinkin valjastaa sen arviointiin, kuinka vaihtoehdotiset säännöt tai tulkinnat vaikuttaisivat vaikkapa tuomioistuinten käyttökelpoisuuteen.²¹⁴

²⁰⁸ Termistä ks. esim. Koulu 2005 s. 21. Vaihtoehdoisen riidanratkaisun käsitettä tarkastellaan luvussa II.2.4.1.

²⁰⁹ Ks. esim. Koulu 2005 s. 47; Ervasti – Nylund 2014 s. 39–41.

²¹⁰ Ks. esim. Koulu 2005 s. 52–54.

²¹¹ Ks. esim. Cooter – Ulen 2014 s. 3.

²¹² Ks. esim. Viitanen 2011 s. 4–5. Ks. myös Autio 2014 s. 89–90, joka luonnehtii oikeustaloustiedettä AtJ-teorian vaihtoehdoksi.

²¹³ Ks. esim. Ogun Chicago-Kent L Rev. 2004 s. 383–384; K. Määttä 2016 s. 31.

²¹⁴ Oivallinen kotimainen esimerkki on Männistö LM 2005 s. 82–97, joka ensin esittää kuvailevan oikeustaloustieteen keinoin, millaisia vaikutuksia kulusäännöillä on, ja sitten ottaa päämääräksi oikeusturvan paremman toteutumisen ja tekee tulkintasuosituksia. Kansainvälisesti AtJ-liike on hyödyntänyt oikeustaloustiedettä, mistä ks. Bellander 2017 s. 155–156. Yleisesti oikeusta-

Tässä tutkimuksessa oikeustaloustiedettä käytetään paitsi oikeussosiologiassa osiossa myös laintulkinnassa seurausharkinnan apuvälineenä. Kun harquitaan tulkintavaihtoehtojen seurauksia, tarvitaan kokemussääntöjä, joita muotoillaan muun ohessa yleisen elämäkokemuksen ja tieteiden avulla. Toiston uhallakin korostan, että seuraukset asetetaan paremmuusjärjestykseen oikeusperiaatteiden pohjalta.

Oikeustaloustieteen käyttö laintulkinnassa on kuitenkin saanut Suomessa osin niuvan vastaanoton. *Timonen* ja *Määttä* ovat korostaneet, kuinka viimesijaisia, tilannesidonnaisia ja painoarvoltaan rajallisia alan argumentit ovat oikeuslähdeopillisesti.²¹⁵ He ovat kenties mieltäneet pohjoismaisen oikeuslähdeopin tarpeettoman jäykäksi. On tärkeää huomata, että argumentaatiotasojen etusijajärjestys on lähtökohtainen.²¹⁶ Kun vielä muistetaan, kuinka moniselitteisiä institutionaaliset oikeuslähteet voivat olla, seurausharkinta saa usein merkittävän roolin.²¹⁷ Kotimaisessa oikeusteoriassa tätä ovat painottaneet lähinnä *Mähönen* ja *Oker-Blom*.²¹⁸ Toki oikeustaloustiede on vain yksi kokemussääntöjen kasvu-alusta. Lisäksi sen käyttöä hankaloittaa se, että oikeustaloustieteen eri koulukunnat voivat antaa yhteen ja samaan kysymykseen eri vastauksia.²¹⁹

Kysymys koulukuntaeroista kaipaa lähempää tarkastelua. Lyhyesti sanoen tärkein jännite vallitsee uusklassisen koulukunnan ja psykologisen oikeustaloustieteen (*behavioral law and economics*) välillä.²²⁰ Uusklassisen koulukunnan oletuksiin kuuluu rationaalisen valinnan teoria, jonka mukaan valinta on sisäisten preferenssien ja ulkoisten kannustimien suoraviivainen tulos; ihmisen preferenssit pysyvät vakaina ja ovat keskenään johdonmukaisia. Sen sijaan psykologinen oikeustaloustiede lähtee siitä, että valintaa mutkistavat merkittävästi peukalosäännöt (*heuristics*), vinoumat (*biases*) ja rajallinen tahdonvoima. Jos esimerkiksi sama valintatilanne kehystetään sanallisesti uudella tavalla, se herkästi johtaa uudenlaisiin valintoihin – toisin kuin rationaalisen valinnan teoria ennustaa. Psykologinen oikeustaloustiede ei esitä, että ihmisten käyttäytyminen olisi satunnaista; päinvastoin esimerkiksi monet vinoumat ovat säännönmukaisia ja kelpaavat mallien oletuksiksi.²²¹

Vaikka uusklassista oikeustaloustiedettä on helppo moitiskella, sillä on etuja puolellaan. Ensinnäkään teorian koetinkivi ei ole siinä, ovatko sen oletukset

loustieteen käyttötavoista ks. K. Määttä 2016 s. 75–78.

²¹⁵ Ks. esim. Timonen 1996 s. 131, 149–150; K. Määttä 2016 s. 67–68.

²¹⁶ Mähönen LM 2004 s. 53 toteaa: ”Oikeustaloustieteilijät ovat olleet tässä suhteessa paavillisempia kuin paavi itse: aarniolainen argumentaatioteoria joustaa näet varsin pitkälle [...]”

²¹⁷ Aarmio 2006 s. 301–302.

²¹⁸ Mähönen LM 2004 s. 55–56; Oker-Blom 2009 s. 191–195.

²¹⁹ Yleisesti ks. esim. K. Määttä 2016 s. 71.

²²⁰ Ks. esim. Jolls – Sunstein – Thaler, Stanford L Rev 1998 s. 1471–1475. Suomenkielisistä termeistä ja eräistä muista koulukunnista ks. K. Määttä 2009 s. 7, 66.

²²¹ Luukkonen 2018 s. 13–19; K. Määttä 2009 s. 66.

realistisia, vaan siinä, tuottaako se paikkansapitäviä ennusteita. Uusklassisen oikeustaloustieteen ennustuskyky vaihtelee aloittain ja kysymyksittäin. Toiseksi uusklassisen koulukunnan mallinnukset ovat verrattain yksinkertaisia.²²² Kolmanneksi uusklassinen tutkimussuunta on verrattain vanha ja runsas, eli se on tarkastellut kysymyksiä, joita psykologinen oikeustaloustiede ei ole vielä ehtinyt tutkia.²²³

Nykyään oikeustaloustieteilijät usein yhdistelevät uusklassisen ja psykologisen koulukunnan argumentteja. Mahdollisimman hyviin ennusteisiin on pyrittävä, vaikka tieteenalan teoriapohja on epäyhtenäinen ja murroksen kourissa.²²⁴ Tämän tutkimuksen lähtökohta on, että vaateenhaltijan valintoja leimaa rajoitettu rationaalisuus; ilmiötä olisi sinänsä osuvinta tarkastella psykologisen oikeustaloustieteen avulla. Kyseinen koulukunta ei kuitenkaan ole vielä paljon tutkinut riidanratkaisua, etenkin kollektiivista lainkäyttöä.²²⁵ Siksi tämä tutkimus hyödyntää usein uusklassisen koulukunnan tuotoksia.

Metodisesti kiinnostava mahdollisuus olisi tarkastella tutkimuskysymystä 1 oman empiirisen tutkimuksen avulla. Koska saatavilla on tuore empiirinen tutkimus oikeudenkäyntikuluista²²⁶, toisen vastaavan tutkimuksen lisäarvo olisi pienehkö suhteessa tutkimuksen vaatimaan panostukseen. Jonkin ADR-menettelyn empiirinen tutkimus taas jäisi koko väitöstutkimuksessa niin pieneksi sivujuonteeksi, ettei se vaikuta tarkoituksenmukaiselta.²²⁷ Lienee mielekkäämpää keskittää tutkimusresurssit oikeusdogmaattisiin osiin.²²⁸

²²² Ks. esim. Posner 2007 s. 15–16. Ks. myös K. Määttä 2016 s. 259.

²²³ Oikeustaloustieteellinen tutkimus käynnistyi toden teolla 1960-luvun taitteessa juuri uusklassisessa muodossa, ks. esim. Cooter – Ulen 2014 s. 1–2. Sen sijaan psykologinen oikeustaloustiede nousi merkittäväksi koulukunnaksi suunnilleen 1990-luvun lopussa.

²²⁴ Eklektisestä lähestymistavasta ks. esim. K. Määttä 2009 s. 7.

²²⁵ Ks. kuitenkin Biard 2014 – väitöskirja, joka hyödyntää muun muassa psykologista oikeustaloustiedettä tutkiessaan sitä, annetaanko tuomareille epärealistisen vaikea rooli kollektiivisen lainkäytön valvojina. Ks. myös Parkinson UCLA L Rev 2018 ja Sibony 2015.

²²⁶ Sarasoja – Carling 2020.

²²⁷ Empiirisen tutkimuksen tarvetta prosessioikeudellisessa väitöskirjassa puntaroi Turunen 2004 s. 67–76.

²²⁸ Yksi mahdollisuus olisi rikastaa lainopillista osaa empiirisellä tutkimuksella siitä, paljonko ja miten joukkokanteita käsitellään Suomessa. Tällainen tutkimus veisi aikaa ja muistuttaisi hakuammuntaa, koska joukkoprosesseja esiintyy harvoin ja koska niille ei ole erityistä diaarimerkintää. Jatkossa viitataan toisinaan kuuluisiin joukkoprosesseihin; esimerkit vain havainnollistavat esitystä, enkä väitä niiden olevan edustavia.

4.3 HUOMIOITA LÄHTEISTÄ JA AIEMMASTA TUTKIMUKSESTA

Jotta teos pysyisi kyllin lyhyenä ja jäntevänä, tässä tutkimuksessa ei ole oikeushistoriallista jaksoa. Historiallisia ääriäviä esiteltiin yllä jaksossa I.3.3.²²⁹

Tutkimuksessa ei ole itsenäistä oikeusvertailevaa tiedonintressiä. Olisi kovin laaja tehtävä selittää oikeusjärjestelmien yhtäläisyyksiä ja eroja, mitä tulee kollektiiviseen lainkäyttöön. Tämä liittyy jo siihen, että jonkin menettelyn tärkein funktio voi vaihdella oikeusjärjestelmien välillä ja aineellisten oikeudenalojen välillä. Niinpä funktionaalinen oikeusvertailu joko muodostuisi hyvin monimutkaiseksi tai sisältäisi karkeita yksinkertaistuksia.²³⁰ Sitä paitsi aiheen onnistunut oikeusvertailu ei voisi rajoittua kollektiivisen lainkäytön menettelysääntöihin, vaan ympäröivistä normeista ja käytännöistä täytyisi ottaa huomioon ainakin asianajajaetiikka ja oikeudenkäyntien rahoitus.²³¹

Toki tämä tutkimus hyödyntää ulkomaista oikeutta monissa oikeusdogmaattisissa kysymyksissä. Ulkomaisissa oikeusjärjestelmissä on herännyt sellaisia ongelmia ja esitetty sellaisia reaaliargumentteja, jotka ovat relevantteja myös Suomen oikeuden kannalta. Niiden avulla voidaan osoittaa, että tulkintasuosituksen taustalla on muutakin kuin yksittäisen tutkijan päänäpistö. Ulkomaisella oikeudella on siis laintulkinnassa vihjearvoa, kuten *Aarnio* asian ilmaisee. Sillä voi olla suurempikin arvo, jos kyse on läheisestä oikeuskulttuurista, jossa kysymyksestä on samankaltaista sääntelyä.²³² Tässä tutkimuksessa Ruotsin oikeudella on merkittävä arvo ainakin kulukysymyksissä. Muissa kysymyksissä viitataan toisinaan Pohjoismaiden, Saksan, Englannin ja Yhdysvaltain oikeuteen. Näiden viittausten pohjaksi jaksossa II.5 esitellään eräiden ulkomaisten menettelyiden peruspiirteitä.

Jos tutkimus keskittyisi *de lege ferenda* -tutkimukseen, oikeusvertailu nousisi keskeisemmäksi metodiksi. Aihepiirin eurooppalainen tutkimus onkin ollut leimallisesti oikeuspoliittista ja vertailevaa.

Merkittäviä ja tuoreita eurooppalaisia monografioita ovat ainakin *Joanne Blennerhassettin* *A Comparative Examination of Multi-Party Actions* (2016), *Eva-Maria Kowollikin* *Europäische Kollektivklage* (2018), *Élodie Fallan* *The Role of the Court in Collective Redress Litigation* (2014) sekä *Alexandre Biardin* *Judges and Mass Litigation* (2014). Teoksille on ominaista

²²⁹ Tiiviitä johdatusia kollektiivisen lainkäytön historiaan ovat Blennerhassett 2016 s. 25–27 ja Niemi-Kiesiläinen *Oikeus* 1998 s. 3–12. Laaja ja kiehtova monografia *common law* -maiden historiasta on Yeazell 1987.

²³⁰ Oikeusvertailevasta tiedonintressistä ks. Husa 2013 s. 32 ja 42–44 sekä funktionaalista oikeusvertailusta sama s. 145–153.

²³¹ Ks. esim. Coffey 2015 s. 198–201. Yllä jaksossa I.3.3 esiteltiin joitakin Yhdysvaltain ja EU-maiden peruseroja.

²³² Ks. Aarnio 1989 s. 236.

oikeusvertaileva tutkimus lainvalmistelun tueksi. Eurooppalaisen tutkimuksen kulmakivistä on mainittava myös *Christopher Hodgesin*²³³ ja *Csongor Istvan Nagyn*²³⁴ monipuolinen tuotanto. Kokoomateoksista mainittakoon *Christopher Hodgesin* ja *Stefaan Voetin* toimittama *Delivering Collective Redress: New Technologies* (2018).

Pohjoismaissa *Per Henrik Lindblomin* teos *Grupptalan* (1989) nosti kollektiivisen lainkäytön oikeuspoliittiseen keskusteluun ja myötävaikutti ryhmäkannelakien valmisteluun. Suomessa *Risto Koulu* on julkaissut kaksi laaja-alaista ja tuoretta monografiaa: *Yhdessä vai erikseen? – kollektiivisen lainkäytön lupaus* (2017) ja *Kollektiivinen lainkäyttö – lupauksista sovellukseen* (2017).

Lisäksi on kosolti kotimaista tutkimusta, jolla on merkitystä erityisempien kysymysten kannalta. Oikeussuojajärjestelmää koskevista väitöstutkimuksista mainittakoon *Klaus Viitasen* Lautakuntamenettely kuluttajariitojen ratkaisukeinona (2003) ja *Anna-Liisa Aution* Lainkäyttö yritysten riidanratkaisussa (2014). Kulukysymyksissä merkittäviä ovat *Satu Saarensolan* väitöskirja *Oikeudenkäyntikulut ja kohtuullisuus* (2017) sekä *Antti Jokelan* monografia *Oikeudenkäyntikulut ja maksuton oikeusapu* (2019). Menettelykysymyksissä *Bertil Sjöströmin* teoksella *Muodollisesta prosessin johdosta alioikeudessa tavallisissa riita- ja rikosasioissa Suomen oikeuden mukaan* (1948) on enää oikeushistoriallista arvoa.

²³³ Ks. esim. Hodges, J Cons Pol 2014 ja Hodges, CJQ 2009.

²³⁴ Ks. esim. lyhyt monografia *Collective Actions in Europe* (Nagy 2019) sekä artikkelit Nagy, MJECL 2015 ja Nagy, Revista 2020.

II
OIKEUSSUOJAJÄRJESTELMÄ
MASSAVAHINKOJEN
KANNALTA

1 Lähtökohtia

1.1 LUVUN TARKOITUS JA RAKENNE

Tässä pääluvussa pyritään vastaamaan tutkimuskysymykseen 1): Millaisia oikeuksiin pääsyn katvealueita suomalaisessa oikeussuojajärjestelmässä esiintyy massavahinkojen yhteydessä? Kyse on toisin sanoen siitä, onko tietynlaisten massavahinkojen uhreilla erityisiä vaikeuksia saada oikeussuojaa. Katvealueilla viitataan oikeussuojajärjestelmän tosiasiallisiin heikkoihin kohtiin.¹ Luku on melko yleiskatsauksellinen ja nojaa monenlaisiin aiempiin tutkimuksiin. Kyse on järjestelmän toimivuuden arvioinnista; eräissä menettelyissä oikeuksiin pääsy on mahdotonta jo oikeusnormien perusteella, kun taas eräissä menettelyissä se on vaikeaa esimerkiksi oikeussosiologisen tai tilastollisen tiedon valossa.

Lainkäytölle on tietenkin sitä vähemmän kysyntää, mitä paremmin massavahinkoja pystytään estämään ennalta. Aluksi tarkastellaankin, kuinka kattavasti suomalainen viranomaisvalvonta onnistuu massavahinkoja estämään. Vahingon tapahduttua ei välttämättä synny riitaa (väitetyn) aiheuttajan kanssa, jos vaateenhaltija saa korvauksen muulta taholta, esimerkiksi vakuutusjärjestelmän kautta; tämä on jakson II.2 aiheena. Laajassa jaksossa II.3 tarkastellaan, kuinka vaateenhaltija saa oikeussuojaa siviiliprosessin ulkopuolella, kuten rikosprosessissa, hallintomenettelyssä tai vaihtoehtoisessa riidanratkaisumenettelyssä. Jos vaateenhaltijat pääsevät kätevästi oikeuksiinsa ilman lainkäyttöä, he onnistuvat kiertämään prosessikynnyksen. Jaksossa II.4 arvioidaan, kuinka oikeussuojaa saadaan yksilöllisestä siviiliprosessista, jota leimaa korkea prosessikynnys.

Jaksoissa II.1–II.4 perustellaan kollektiivisen lainkäytön tarve eli koko myöhemmän tutkimuksen kohdistaminen. Lopuksi jaksossa II.5 käydään läpi tarkemmin kuin johdannon kohdassa I.3.3, mitä ovat kollektiivisen lainkäytön lajit ja mikä niistä on Suomessa *de lege lata* käyttökelpoisin. Näin perustellaan myöhemmän tutkimuksen tarkempi painotus. Samalla esitellään perusasiat eräistä ulkomaisista kollektiivisen lainkäytön malleista, joihin viitataan myöhemmissä luvuissa.

¹ Ks. Koulu 2012 s. 172 av. 336 tosiasiallisista ja juridisista katvealueista.

1.2 MASSAVAHINKOJEN EHKÄISY VIRANOMAISVALVONNALLA

Suomessa eri viranomaiset valvovat toimintoja, joihin liittyy massavahingon vaara. Tässä yhteydessä merkittäviä ovat sekä perinteiset lupa- ja valvontaviranomaiset että julkiset asiamiehet, kuten kuluttaja-asiames. Suomessa vallitseekin perinne, jossa massayhteiskunnan lieveilmiöitä ehkäistään ennen kaikkea viranomaistoimin. Tämä on myös koko Euroopan unionin perinteinen linja kuluttajansuojan ja etenkin kilpailuoikeuden aloilla, kuten jo johdantojaksossa I.3.3 todettiin. Jos oikeusjärjestelmän julkinen valvonta on erittäin tehokasta, kollektiivisen lainkäytön keinoille jää vain pienehkö tarve. Kotimaisen ryhmäkannelain valmistelussa onkin esitetty, että lupajärjestelmä torjuu kyllin tehokkaasti ympäristövahinkojen syntymistä.²

Kansainvälinen tutkimus oikeusjärjestyksen julkisesta ja yksityisestä valvonnasta on paljastanut kummankin valvontamekanismin ongelmakohtia. Seuraavassa käydään lyhyesti läpi ilmiöitä, jotka *rajoittavat julkisen valvonnan kykyä ehkäistä ennalta massavahinkoja*. Tarkoituksena ei ole kritisoida Suomen oikeusjärjestelmän yleislinjausta eikä ajaa julkisen valvonnan korvaamista yksityisellä. Sen sijaan tarkoituksena on osoittaa sellaisia julkisen valvonnan heikkouksia, joiden vuoksi massavahinkoja toisinaan esiintyy ja yksityistä valvontaa toisinaan tarvitaan *täydentämään* viranomaisten työtä.

Viranomaisten toivottua heikompaan valvontatehoon voidaan esittää monia syitä. Yksinkertaisin on viranomaisten *taloudellisten resurssien niukkuus*, joka pakottaa jättämään eräät tapaukset ja toiminnot vähemmälle huomiolle.³ Niukkuudesta seuraa myös, että viranomaisillakin on jonkinasteinen *taipumus karttaa riskinottoa* eli sellaisia sinänsä tärkeitä operaatioita, joiden kohdalla merkittävä panostus voi mennä hukkaan. Esimerkkinä voidaan mainita hallintoprosessuaalinen muutoksenhaku YSL:n mukaisissa asioissa: jos Vaasan hallinto-oikeus on vaikkapa laajassa asiassa muuttanut aluehallintoviraston päätöstä, viranomainen ottaa melkoisen riskin valittaessaan KHO:een.⁴ Kolmanneksi on selvää, että viranomaiset eivät millään saa kaikesta vahinkoherkästä yritystoiminnasta *riittäviä ja paikkansapitäviä tietoja ennen vahinkojen aiheutumista*.⁵

² Ks. OMTR 2006:4 s. 148, 150. Kyse on kahdesta eriävästä mielipiteestä.

³ Ks. esim. kuluttaja-asiamehen osalta Viitanen 2017 s. 482, 485 ja kilpailuviranomaisten priorisointitarpeista TEM 16/2017 s. 89–91.

⁴ Valitusoikeus hallinto-oikeuden päätöksestä voi toki olla muullakin viranomaisella kuin lupapäätöksen antajalla, ks. HAOL 109.3 §.

⁵ Epäsymmetrinen informaatio on yksi keskeinen muuttuja, kun arvioidaan julkisen ja yksityisen valvonnan tehoa eri aloilla. Ks. esim. Välimäki LM 2008 s. 14 ja laajemmin Shavell JLS 1984 s. 357–360, 365–370.

Julkiseen valvontaan liittyy myös se vaara, että viranomainen joutuu niin kutsutun sääntelykaappauksen (*regulatory capture, agency capture*) uhriksi.⁶ Tällöin yritykset onnistuvat vaikuttamaan valvovaan viranomaiseen niin, että yritysten intressit saavat suhteettoman painoarvon viranomaistoiminnassa. Sääntelytutkimuksessa on esitetty monia vaikutusmekanismeja: pyöröovi-ilmiössä sama henkilö toimii milloin elinkeinoelämän, milloin valvovan viranomaisen palveluksessa.⁷ Tämä luo sosiaalisia verkostoja, joiden myötä virkamiehet saavat vaikutteita yrityksiltä ja alkavat kartella ristiriitoja näiden kanssa.⁸ Lisäksi viranomaisten tietopohja voi hiljalleen vinoutua, kun yritykset pystyvät tuottamaan monimutkaisista aiheista perusteellisia raportteja, joihin muut intressitahot tuskin voivat vastata samalla mitalla.⁹ Sääntelykaappaus kannattaa-kin ymmärtää kognitiivisena ja rakenteellisena ilmiönä, jossa viranomaisen vähitellen omaksuu samanlaisia kielenkäyttötapoja, menetelmiä ja arvoja kuin alan yritykset.¹⁰ Sääntelykaappauksen teorioita on kritisoitu runsaasti,¹¹ mutta ne kuitenkin valaisevat mahdollisia uhkia silloin, kun lainsäädännön valvonta jollakin alalla jätetään liaksi vain viranomaisten varaan.

Suomalaista viranomaisvalvontaa pidetään verrattain laadukkaana, joskin alakohtaista vaihtelua esiintyy.¹² Julkinen valvonta ei kuitenkaan voi eliminoida massavahinkoja, vaan aina jää tapauksia, joissa viranomainen ei ehdi, rohkene tai halua puuttua yrityksen toimintaan.¹³ Koska vahinkojen ehkäiseminen tuottaa kustannuksia, on oikeastaan jo kansantaloudellisesta rationaalista, että kaikkia massavahinkoja ei yritetä ehkäistä julkisella valvonnalla. Tällöin tarvitaan jälkikäteisiä oikeussuojakeinoja. Euroopassa kuluttajiin on viime vuosi-
na kohdistunut merkittäviä massavahinkoja, joista puhutuinkin lienee niin kutsuttu *Dieseltgate*-päästöhuijaus.¹⁴ Tämä on osaltaan ohjannut oikeuspoliittista keskustelua siihen suuntaan, että massavahinkoihin tulee vastata myös kollektiivisen lainkäytön keinoin.¹⁵

⁶ Sääntelykaappaus voi kohdistua jopa lainsäätäjään, mutta kyseistä mahdollisuutta ei tarkastella tässä tutkimuksessa. Aihepiiristä laajemmin ks. Paukku – Markus, Oikeus 2021 s. 340–357.

⁷ Ks. esim. Devaux, Eur. LJ 2018 s. 464.

⁸ Ks. Kwak 2013 s. 77–92.

⁹ Ks. Wagner, Duke LJ 2010 s. 1325–1337.

¹⁰ Ks. Devaux, Eur. LJ 2018 s. 464–465.

¹¹ Ks. esim. Croley 2007 s. 46–47.

¹² Ks. esim. Hollo YJ 2/2014 s. 3–5; Viitanen 2017 s. 513–516.

¹³ Kokoavia havaintoja viranomaisten roolista esittävät mm. Välimäki LM 2008 s. 14–15 ja Koulou 2017a s. 59–60. Ruotsista ks. SOU 151:1994 A s. 56, 212.

¹⁴ Päästöhuijauksen myötä miljoonat autot siis olivat odotettua saastuttavampia ja niiden jälleennyyntiarvo oli odotettua pienempi. Ks. Huemer, JFT 3/2020 s. 375–387. Vastaajan (Volkswagen-konsernin) vahingonkorvausvastuu on vahvistettu Saksan korkeimman oikeuden mallituomiossa (BGH 25.5.2020 VI ZR 252/19).

¹⁵ Ks. Weimann 2018 s. 80–81; Hodges, J Cons Pol 2019 s. 71.

1.3 VAATEENHALTIJAN JA VASTAPUOLEN NÄKÖKULMAT

Jälkikäteisiä oikeussuojamekanismeja arvioidaan yleensä vaateenhaltijan näkökulmasta. AtJ-tutkimuksissa keskeiset arviointikriteerit ovat oikeuden saatavuus ja laatu.¹⁶ Saatavuus eli käyttökynnys riippuu lähinnä menettelyn kustannuksista ja kestosta. Oikeuden laadulla tarkoitetaan ensinnäkin sitä, tuottaako mekanismi ratkaisuja, jotka ovat aineellisen oikeuden mukaisia.¹⁷ Aineellisoikeudellista laatua on vaikea suoraan mitata, mutta tietyt ominaisuudet – kuten ratkaisijoiden asiantuntemus, kollegiaalinen päätöksenteko ja perusteluvollisuus – ovat omiaan tuottamaan laadukkaita ratkaisuja.¹⁸ Oikeuden laatu edellyttää myös sitä, että menettely on kyllin oikeudenmukaista. Osatekijöistä voidaan mainita osallistumisoikeus, ymmärrettävyys, tasa-arvo ja puolueettomuus.¹⁹ Lisäksi mekanismi tuottaa sitä laadukkaampaa oikeussuojaa, mitä todennäköisemmin vastapuoli noudattaa ratkaisua – vapaaehtoisesti tai pakko-täytäntöönpanon kautta.²⁰

Herää kysymys, unohtuuko AtJ-tutkimuksissa vastapuolen oikeussuoja. Onhan selvää, että väitetty aiheuttaja ansaitsee aineellisille oikeuksilleen suojaa siinä missä väitetty uhrikin.²¹ Kyseessä ei kuitenkaan ole unohdus eikä syrjintä vaan aiheellinen painotusero, joka koskee vain tiettyä vaihetta. *Se, että vaatimus tulee vireille ja käsiteltyksi, ei vielä pääsääntöisesti loukkaa vastapuolen oikeussuojaa.* Loukkaus tapahtuisi vasta, jos vastapuoli kärsisi haittaa virheellisestä tuomiosta. Asian jääminen käsittelemättä on toki usein vastapuolen intressissä sikäli, että se on hänelle mieluisin vaihtoehto. Tämä intressi ei kuitenkaan ole juridisesti suojattu, kun taas vaateenhaltijan intressi saada asia tuomioistuinkäsittelyyn on perustuslaissa suojattu (PL 21.1 §).

Vaateenhaltijan näkökulmaa painotetaan tutkimuksissa sen vuoksi, että asioiden vireilletulo riippuu käytännössä hänen valinnastaan.²² Ellei vaateenhaltija tee aloitetta, asia jää tyypillisesti vaille oikeudellista arviointia. Vireillepano onkin sellainen vaihe, jossa oikeuden toteutuminen riippuu ennen kaikkea siitä, kuinka käyttökelpoisia eri mekanismit ovat hyökkäävän osapuolen

¹⁶ AtJ-tutkimuksessa käytetyistä kriteereistä ks. esim. Autio 2014 s. 45–48 ja 86.

¹⁷ Ks. esim. Viitanen 2003 s. 124.

¹⁸ Ks. Koulu 2012 s. 231–233.

¹⁹ Ks. esim. Bayles 1990 s. 127–139. Nykyisessä tutkimuksessa AtJ ja oikeudenmukainen oikeudenkäynti kytetään kiinteästi toisiinsa, ks. esim. Riikka Koulu 2016 s. 274–275.

²⁰ Täytäntöönpanosta osana oikeuden saatavuutta ks. Ervo 2005 s. 117–119.

²¹ Kotimaisessa oikeustieteessä puhutaan yleensä neutraalisti ”asianosaisista”, ks. esim. Leppänen 1998 s. 33–34. Vastaajan oikeussuojatarpeesta nimenomaisesti ks. esim. Tolani 2019 s. 83–84; Rosenberg – Schwab – Gottwald 2018 s. 4.

²² Jos massavahinko aiheutetaan (virallisen syytteen alaisella) rikoksella, vaateenhaltijan aloitteellisuudella ei juuri ole merkitystä.

näkökulmasta. Sinänsä näkökulman valinta ei paljonkaan vaikuta arvioinnin tuloksiin, koska esimerkiksi edullinen menettely on tyypillisesti edullinen molemmille osapuolille.²³

Yllä mainittiin *pääsäännöksi*, että asian vireillepano ja käsittely eivät vielä loukkaa vastapuolen oikeussuojaa. Kollektiivisessa lainkäytössä voi poikkeuksellisesti syntyä asetelmia, joissa loukkauksen vaara on olemassa. Tätä argumenttia tulee tarkastella lähemmin sen selvittämiseksi, millaisia arviointikriteerejä tutkimuksessa pitää käyttää. EU:n toimielimet ovat usein muistuttaneet, että kollektiivinen lainkäyttö ei saa edistää prosessin väärinkäyttöä (*abusive litigation*).²⁴ Komissio pitää väärinkäyttönä sitä, että vaatimuksia tahallaan kohdistetaan laillisesti toimiviin yrityksiin, jotta niille koituisi mainehaittaa tai suhteeton taloudellinen rasitus.²⁵

Prosessin väärinkäytön kieltö on yleisemmän oikeusnormin eli oikeuden väärinkäytön kiellon sovellus. Oikeuden väärinkäyttö ymmärretään EIS 17 artiklassa toiminnaksi, jonka tarkoituksena on tehdä tyhjäksi jokin toinen oikeus taikka rajoittaa sitä sallittua enemmän.²⁶ Kotimaisessa oikeustieteessä oikeuden väärinkäyttöä on yritetty määritellä tarkemmin: kyseessä on muodollisesti sallittu menettely, joka loukkaa toisten oikeuksia tai yhteiskunnan perusarvoja. Tarkempia tunnusmerkkejä ovat vahingollisuus sekä menettelyn tarkoituksenvastaisuus eli keinotekoisuus.²⁷

Komission kuvailema toiminta täyttää oikeuden väärinkäytön tunnusmerkit. Se aiheuttaa taloudellista vahinkoa yritykselle; lisäksi siinä käytetään oikeudenkäyntiä muuhun kuin aineellisten oikeuksien vahvistamiseen, konfliktinratkaisuun tai oikeuden läpilyöntiin yhteiskunnassa. Euroopan maissa ajatellaan vakiintuneesti, että oikeudenkäynnin vireillepano tai muut prosessitoimet saattavat poikkeuksellisesti merkitä oikeuksien väärinkäyttöä.²⁸ Myös EU-komissio

²³ Arviointi tosin monimutkaistuisi huomattavasti, kun pitäisi ottaa huomioon vaikkapa se, että halpuus tai oikeellisuus on tyypillisesti toiselle tärkeämpää kuin toiselle.

²⁴ Ks. Komission suositus 2013/396/EU, johdantokappale (15) ja artikla 1; Komission tiedonanto KOM(2013)401 kohta 1.1. Suomennos lienee siinä mielessä johdonmukainen, että EIS 17 artiklan ”abuse of rights” käännetään oikeuksien väärinkäytöksi.

²⁵ Komission tiedonanto KOM(2013) 401, kohta 2.2.2. Oikeustieteellisistä määritelmistä ks. esim. Kowollik 2018 s. 131–133; Stadler GPR 2013 s. 286. Erityisesti yritysjärjestelyjen hidastamisesta ryhmäkanteilla ks. Coffee 2015 s. 86–94.

²⁶ Sopimusmääräyksen tulkinnasta ks. Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2018 s. 1053–1055. Samankaltainen määritelmä on EU:n perusoikeuskirjan 54 artiklassa.

²⁷ Ks. Linna LM 2004 s. 631–632; Kulmala DL 2018 s. 895–897; A. Kärki 2020 s. 56–59. Eri oikeustieteilijöillä on hieman erilaisia määritelmiä. Kansainvälisestä kirjallisuudesta mainittakoon Brown 1994 s. 514–515, jonka neljä kriteeriä ovat 1) oikeuden käyttö, 2) kohtuuttomalla (*unreasonable*) tavalla, 3) aiheuttaen vahinkoa toiselle, 4) tahallaan tai huolimattomuudella. EU-tuomioistuimella on oma erityinen väärinkäyttödoktriininsa, ks. esim. C-251 *Cussens ym. v. Brosnan*, EU:C:2017:881, mutta siinä on kyse pikemminkin oikeusnormien kiertämisestä yksityisen tahon ja valtion välisessä suhteessa, ks. esim. Schammo ELJ 2008 s. 358–368.

²⁸ Etenkin Ranskasta ja Saksasta ks. Gajda-Roszczyńska, Access to Justice in Eastern Europe

on jo vuonna 1996 erään kilpailuoikeudellisen kantelun yhteydessä määritelty väärinkäyttöliseksi kanteen, jonka ”tarkoituksena ei kohtuudella voida pitää yrityksen oikeuksien toteuttamista, minkä vuoksi sitä on pidettävä vain vastapuolen ahdistelemisena”.²⁹

Huoli vastapuolen asemasta on siis periaatteellisessa mielessä perusteltu, sillä uhkakuva kieltämättä merkitsisi oikeuden väärinkäyttöä ja vastapuolen oikeus-suojan loukkausta. Vielä täytyy kuitenkin kysyä, kuinka realistinen uhkakuva on. Suhteettomalla rasiituksella komissio nähtävästi viittaa niin kutsuttuihin kiristysluonteisiin sovintoihin.³⁰ Jos vastaajana oleva yritys haluaa ennen kaikkea eliminoida täyden häviön riskin, kantaja voi onnistua tienaamaan sovinnolla, vaikka hänen vaateensa olisi perusteeton. Kun eurooppalaisessa oikeuskirjallisuudessa haetaan tukea tälle argumentille, usein viitataan yhdysvaltalaiseen oikeustapaukseen *Rhône-Poulenc*.³¹ Kyseessä on vuonna 1995 annettu liittovaltion vetoomustuomioistuimen tuomio, jonka mukaan erästä lääkevahinkojuttua ei pitänyt käsitellä ryhmäkanteena.³²

Tuomioistuimen mukaan jutun käsittely ryhmäkanteena olisi luonut sen mahdollisuuden, että *jury* olisi tuominnut noin viiden miljoonan dollarin vahingonkorvauksen (jokaiselle) noin 5 000:lle ryhmäläiselle, siis yhteensä noin 25 miljardin dollarin korvaukset. Niinpä ryhmäkanneprosessissa sovintopaine olisi ollut hyvin voimakas, vaikka kanneperuste oli todennäköisesti heikko: vaateenhaltijat olivat hävinneet miltei kaikki yksilölliset oikeudenkäynnit, jotka olivat liittyneet samaan lääkevahinkoon. Näin ollen pelkkä asian vireilletulo ryhmäkanteena olisi ollut vastaajan kannalta kohtuutonta.³³

Rhône-Poulenc-tuomio siis koski tapausta, joka oli Yhdysvalloissakin erikoislaatuinen ja jopa äärimmäinen.³⁴ On melko selvää, että Euroopassa vastaavaa

2019 s. 54–57, 69–70. Ks. myös oikeusvertaileva klassikkoartikkeli Catala – Weir, Tulane L Rev 1963–1964 s. 225.

²⁹ Asia eteni EU:n ensimmäisen asteen tuomioistuimeen, joka antoi tuomion T-111/96 *ITT-Promedia v. Komissio*, EU:T:1998:183 (sitaatti perustelukohdasta 29). Tapaus koski kahden belgialaisen teleyhtiön välisiä oikeusriitoja, joista ITT-Promedia kanteli komissiolle. Komissio ja tuomioistuin ymmärsivät kanneoikeuden väärinkäytön samoin – joskin hylkäsivät kantelun näytön puuttuessa.

³⁰ Ks. KOM(2013) 401, kohta 2.2.2: “Law-abiding defendants may be prone to settle the case only in order to prevent or minimise possible damage.”

³¹ Ks. esim. Falla 2014 s. 71 av. 8; Gibbons, CJC 2008 s. 213.

³² *Rhône-Poulenc Rorer Inc., Re* 51 F 3d 1293 (7th Cir.). Perustelut kirjoitti Richard Posner, vaikutusvaltainen tuomari ja oikeustieteilijä. Mainittakoon, että hän suhtautuu ryhmäkanteisiin yleisesti ottaen suopeasti, ks. esim. Posner 2007 s. 615–617.

³³ Perustelujen s. 1297–1299. Ratkaisua avaa oivallisesti Silver, NYULR 2003 s. 1370–1375. Vaateiden ratkaiseminen erikseen ei olisi tuottanut vastaajalle ainakaan täydellistä häviötä vaan jakauman erilaisia tuloksia; sen sijaan ryhmäkanneprosessi uhkaa tuottaa yhden joko–tai-tyyppisen tuomion.

³⁴ Perusteluja on myös kritisoitu siitä, että esitetty skenaario nojautui osin huteriin oletuksiin. Ks. Silver, NYULR 2003 s. 1376–1380.

sovintopainetta ei hevin synny edes sallivan ryhmäkannesääntelyn maissa. Vahingonkorvausten taso on näet matalampi, ammattituomarit antavat ennakoitavampia päätöksiä kuin *jury*, ja kulukorvaussäännöt ehkäisevät perusteettomia kanteita.³⁵ Monissa Euroopan maissa on käytössä ryhmäkanteita ja muita kollektiivisen lainkäytön malleja, eikä niissä vielä ole raportoitu esimerkiksi oikeudellisesta kiristyksestä.³⁶ Aihetta on toki vaikea selvittää aukottomasti, mutta esimerkiksi Ruotsissa on järjestetty liikejuridiikan asianajotoimistoille kyselytutkimus, jonka perusteella ruotsalainen ryhmäkanne ei ole ruokkinut oikeudellista kiristämistä tai muita lieveilmiöitä.³⁷

Merkittäviä uhkakuvia ei siis liity niinkään menettelyjen lopputuloksiin eli tuomioihin tai sovintoihin. Huoleksi jää lähinnä se, että perättömät väittämät jäävät kiertämään ja vahingoittavat yrityksen mainetta ja ennen pitkää taloudellisia etuja.³⁸ Tällöin on kuitenkin varsin kaukaa haettava sanoa, että menettely on loukannut yrityksen oikeussuojaa. Jos yritykset kärsivät perusteettomista väitteistä, vika lienee jossain muualla kuin prosessioikeuden normeissa.³⁹

Edellä on perusteltu, että on aiheellista arvioida eri mekanismien käyttökelpoisuutta juuri vaateenhaltijan eli väitetyn uhrin näkökulmasta. Voidaan pitää vahvana pääsääntönä, että kyseinen lähestymistapa ei merkitse vastapuolen oikeussuojan sivuuttamista. Poikkeusta ei enää jäljempänä toistella, mutta se pysyy jatkuvasti esityksen taustalla. Huolenpito vaateenhaltijan oikeuksista ei tietenkään merkitse sitä, että vaateenhaltija saisi jotain suojaa perättömille vaatimuksille. Suomessa sellaisia vaatimuksia torjutaan ja ehkäistään jo kulusäännöksillä sekä mahdollisuudella hylätä kanne haastetta antamatta (OK 5:6.2).⁴⁰ On myös sinänsä mahdollista, että kantaja joutuu vahingonkorvausvastuuseen, jos perättömistä väitteistä seuraa mainehaittaa ja todennettavia varallisuusvahinkoja.⁴¹

³⁵ Näitä eroja on korostettu Ruotsin ja Norjan ryhmäkannelakien valmistelussa, ks. Ot.Prp. 51 2004–2005 s. 332–333 ja RP 2001/02:107 s. 29–31. Eurooppalaisesta kirjallisuudesta ks. esim. Nagy 2019 s. 52–59 ja tarkemmin Nagy, *Columbia J Eur Law* 2013 s. 482–495.

³⁶ Ks. Euroopan parlamentin päätöslauselma 2.2.2012 kohta 9; *Study on the State of Collective Redress* 2016 s. 40–41, 173, 179, 271–272.

³⁷ *Ds.* 2008:74 s. 15, 59, 255–264.

³⁸ Mainevaikutusten arviointi tosin on vähintäänkin vaikeaa, ks. esim. *Koulu* 2017b s. 280–281.

³⁹ Viittaa lähinnä median toimintatapoihin ja väestön medialukutaitoon.

⁴⁰ Näistä prosessin väärinkäytön torjuntakeinoista ks. *Kulmala DL* 2018 s. 899–901. Lisäksi turvaamistoimiprosessia koskee erityissääntely, joka ehkäisee väärinkäyttöä ja tasapainottaa sitä, että väliaikainen turvaamistoimi voidaan määrätä vastaajaa kuulematta. Hakijan tulee pääsääntöisesti asettaa vakuus (UK 8:2 ja OK 7:7), ja jos turvaamistoimi katsotaan myöhemmin tarpeettomaksi, hakijalla on ankara vahingonkorvausvastuu vastaajaa kohtaan (OK 7:11). Ks. *Linna Oikeus* 2012 s. 352–355.

⁴¹ Vahingonkorvausvelvollisuus määrittäisiin vahingonkorvauslain mukaisesti ja voisi tulla oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden lisäksi. Ks. *Norjan oikeudesta Nagelhus JV* 2008 s. 191 ja *Saksan oikeudesta Rosenberg – Schwab – Gottwald* 2018 s. 16–17.

2 Vakuutus- ja rahastojärjestelmät

Vaateenhaltija voi saada vahingon johdosta rahallisen korvauksen muulta taholta kuin vastapuolelta. Tällaisia ulkopuolisia tahoja ovat muun muassa vakuutusyhtiöt ja eräät rahastot.⁴² Mikäli vahinkotapahtuma korvataan vaateenhaltijan omasta vakuutuksesta, korvaus tietystikin tulee vastikkeena hänen aiemmista suorituksistaan vakuutusyhtiölle.⁴³ Kyseessä on siis kovin vajavainen oikeus-suojan muoto, jota seuraavassa ei enää tarkastella. Toisinaan korvaus maksetaan vastapuolen ottamasta vakuutuksesta. Myöhemmin vakuutusyhtiö voi vaatia korvausta vastapuolelta takautumisoikeuden nojalla. Kun vakuutusyhtiöt vakuuttavat lukuisia saman alan yrityksiä, vahinkoriski hajautuu eli pulverisoituu varsin tehokkaasti. Korvausrahaston perusidea on samankaltainen: useat alan yritykset antavat varojaan rahastoon, josta jaetaan korvauksia määrättyjen edellytysten täytyessä.⁴⁴

Vakuutukset ja rahastot ovat yksittäisen vaateenhaltijan kannalta varsin houkuttelevia mekanismeja, ainakin jos vertailukohtana on riita vastapuolen kanssa. Menettely on suhteellisen nopea ja halpa, koska vaateenhaltijan ei tarvitse näyttää, että kaikki vahingonkorvauksen edellytykset ovat käsillä. Menettelyssä ei tarvitse tutkia esimerkiksi sitä, oliko vastapuolen toiminta tuottamukselista.⁴⁵ Lisäksi vakuutusyhtiöt ja rahastot kykenevät suorittamaan korvauksen silloinkin, kun vastapuoli on maksukyvytön. Nämä mekanismit onkin tyypillisesti kehitetty korvauksen turvaamiseksi kaikissa tapauksissa. Siksi nämä mekanismit ovat usein toissijaisia siten, että niistä saa korvauksen vasta, jos sitä ei voi saada vastapuolelta. Tosin esimerkiksi lääkevahinkovakuutuksesta saa korvauksen ilman, että sitä haetaan ensin lääkeyhtiöltä.

Lääkevahinkovakuutus lieneekin tärkein vakuutus- tai rahastojärjestelmä aiheen eli massavahinkojen näkökulmasta.⁴⁶ Järjestelmä pohjautuu lääkealan itesesäätelyyn ja on toiminut jo vuodesta 1984.⁴⁷ Korvaus edellyttää, että käyttäjälle on aiheutunut sairaus tai vamma, jonka on todennäköisesti aiheuttanut

⁴² Erilaisista korvausjärjestelmistä yleisesti ks. Hemmo 2005 s. 1–10. Tässä tutkimuksessa sosiaaliturvajärjestelmä jätetään tarkastelun ulkopuolelle.

⁴³ Lisäksi vakuutuskorvauksesta vähennetään omavastuuosuus.

⁴⁴ Ks. Viitanen 2003 s. 15–17.

⁴⁵ Ks. esim. Urho 2015 s. 138–139.

⁴⁶ Alalla tosin käytetään termiä sarjavahinko, ks. Lääkevahinkovakuutuksen ehdot, kohta 1.4. Merkittävistä massavahingoista lääkealalla ks. Urho 2015 s. 37–38, 300–324 ja 406–413.

⁴⁷ Järjestelmän historiallisesta taustasta ks. Urho 2015 s. 39–42 ja 62–67.

lääke.⁴⁸ Ehdot määrittelevät lääkevahingon täsmällisellä ja rajoitetulla tavalla: vakuutuksesta ei korvata esimerkiksi kohtuudella siedettäviä haittoja taikka lääketieteellisesti välttämättömän riskinoton haittoja.⁴⁹ (Tässä on muistettava lääkkeiden perusluonne voimakkaina kemikaaleina, joita henkilö käyttää vapaaehtoisesti torjuakseen pahemman häneen itseensä kohdistuvan haitan.⁵⁰) Järjestelmään päätyy vuosittain osapuulle 200 vahinkoilmoitusta, joista noin puolet johtaa korvaukseen.⁵¹ Vaateenhaltijat eivät juuri milloinkaan vie lääkevahinkoasioita tuomioistuimeen, vaikka se on mahdollista niin vahingonkorvauslain kuin tuotevastuulainkin nojalla.⁵² Oikeuskirjallisuudessa *Urho* katsoo vakuutusjärjestelmän toimineen hyvin.⁵³ Oikeussojua lääkevahinkoasioissa ei käsitellä enemmälti tässä tutkimuksessa.

Vakuutusjärjestelmistä on mainittava myös potilasvakuutus ja liikennevahinkovakuutus. Vaateenhaltijoiden näkökulmasta ne muistuttavat lääkevahinkovakuutusta; ne eivät tosin perustu itsesääntelyyn vaan ovat molemmat pakollisia ja lakisääteisiä järjestelmiä. Liikennevahinko- tai potilasvakuutuksesta korvattavat vahingot eivät tyypillisesti ole massavahinkoja, eivät ainakaan kovin laajoja.⁵⁴ Näin ollen jatkossa ei tarkastella potilasvakuutus- tai liikennevakuutuslain mukaisia vahinkoja.

Ympäristövahinkoihin reagoidaan ensinnäkin julkisoikeudellisella, rikosoikeudellisella ja vahingonkorvausoikeudellisella vastuulla; kaikki nämä vastuumuodot kohdistuvat aiheuttajaan.⁵⁵ Lisäksi ympäristövahinkojen varalta on olemassa lakisääteinen ympäristövahinkovakuutus ja öljysuojarahasto. Näitä kahta mekanismia kutsutaan toissijaisiksi vastuujärjestelmiksi (TOVA). Niitä näet käytetään vain silloin, kun aiheuttaja on maksukyvytön, tuntematon tai tavoittamattomissa.⁵⁶ Kumpikaan mekanismi ei keskity yksityisoikeudellisiin va-

⁴⁸ Lääkevahinkovakuutuksen ehdot, kohta 4.

⁴⁹ Ks. tarkemmin Lääkevahinkovakuutuksen ehdot, kohdat 4, 5 ja 6.

⁵⁰ Ks. *Urho* 2015 s. 3–9.

⁵¹ Ks. *Urho* 2015 s. 101–102.

⁵² Ks. *Urho* 2015 s. 127–129 ja 183–186. Tapauksessa KKO 1995:53 poliorokotteen saanut A ajoi kannetta vahingonkorvauslain nojalla rokotusten toimeenpanijaa eli valtiota vastaan. Kanne hyväksyttiin. (Myös rokotteet kuuluvat lääkevahinkovakuutuksen piiriin, mutta tapauksessa oikeus vakuutuskorvaukseen oli jo vanhentunut.) Tapaus KKO 2016:86 liittyi sikainfluenssarokotuksiin: siinä ei ollut kyse itse henkilövahingosta vaan välillisistä esinevahingoista rokotetun isälle. Ks. myös Viitanen 2020 VII.3, väliotsikko Lääkevahinkojen korvaaminen.

⁵³ Ks. *Urho* 2015 s. 333–342. Tässä nojataan ainoastaan yhteen tutkimukseen siksi, että muita ei ole tarjolla.

⁵⁴ Toki PotVL 23.1 §:n 6 kohdan nojalla korvataan esimerkiksi hoituhuoneiston palosta aiheutuneet vahingot, jotka voidaan luokitella massavahingoiksi.

⁵⁵ Ks. VN TEAS 2020:14 s. 36–37.

⁵⁶ VN TEAS 2020:14 s. 43. Pilaantunutta ympäristöä puhdistetaan viime kädessä myös valtion ja kuntien budjettivaroilla, ks. myös laki pilaantuneiden alueiden puhdistamisen tukemisesta (246/2019). Aiheeseen ei tässä esityksessä syvennyttä, sillä kyseessä on julkisoikeudellinen ympäristötoimi eikä niinkään korvaus vahingonkärsijälle.

hingonkorvauksiin, vaan niistä kustannetaan lähinnä ympäristön ennallistamista ja puhdistamista sekä kaluston ylläpitoa.⁵⁷ Ympäristövahinkovakuutusta on tarvittu odotettua harvemmin. Vakuutusmekanismi toimii kustannustehokkaasti vain silloin, kun vahinkotapauksia on huomattava määrä ja niistä koostuva kokonaisriski on ennakoitavissa. Näin ollen vakuutus soveltuu heikosti pienen maan toissijaiseksi vastuujärjestelmäksi.⁵⁸ Lähivuosina lainsäädäntöä luultavasti muutetaan siten, että uusi ympäristövahinkorahasto korvaa lakisääteisen ympäristövahinkovakuutuksen ja öljysuojarahaston.⁵⁹

Muutoin ei ole nähtävissä merkittäviä alakohtaisia vakuutus- tai rahastomekanismeja. Herää kysymys, olisiko sellaisten kehittäminen aiheellista *de lege ferenda*. On kuitenkin hyvä ja yksinkertainen syy siihen, miksi vakuutuksia tai rahastoja ei pitäisi luoda ainakaan ensisijaiseksi oikeussuojakeinoksi: vahinkojen kustannukset tulee kohdistaa aiheuttajan kontolle niin kauan kuin aiheuttajalla riittää maksukykyä. Muutoin aiheuttaja saisi oikeudetonta hyötyä, jonka kustannukset päätyisivät koko toimialan ja viime kädessä kuluttajien kontolle.⁶⁰ Aiheuttajan vastuuta korostetaan etenkin ympäristöoikeuden alalla, mikä ilmenee esimerkiksi SEUT 191 artiklasta.⁶¹ (Lääke- ja potilasvahinkojen erityispiirteistä taas johtuu, että vakuutus voi toimia ensisijaisena oikeussuojakeinona ilman moraalikatoa tai muita vakavia lieveilmiöitä.⁶²) Toissijaisten vastuujärjestelmien luominen taas usein tuottaisi suhteettomat kustannukset käyttötarkpeeseen nähden.

⁵⁷ Mekanismien sisältö ilmenee ympäristövahinkovakuutuksesta annetun lain (81/1998) 1 §:stä sekä öljysuojarahastosta annetun lain (1406/2004) 1 §:stä.

⁵⁸ Arvioista ks. VN TEAS 2020:14 s. 14 ja 122–123; Tuomainen YJ 2010 s. 49–50. Käytännössä vakuutusjärjestelmään on kerätty noin 100 euroa vakuutusmaksuja jokaista korvattua euroa kohden. Vakuutusten toimintalogiikasta yleisemmin ks. Viljanen 2008 s. 422–424.

⁵⁹ Ks. Ympäristöministeriön luonnos hallituksen esitykseksi laiksi ympäristövahinkorahastoksi (yleisperustelut) s. 1, 29–30.

⁶⁰ Ks. Viitanen 2003 s. 18.

⁶¹ Ks. myös VN TEAS 2020:14 s. 37–39.

⁶² Laajemmin ks. Urho 2015 s. 327–329.

3 Oikeussuojaa siviiliprosessin ulkopuolelta

3.1 RIKOSPROSESSI

3.1.1 Lupaava rikosprosessilaki

Massavahingon taustalla on usein rikollinen teko. Jos siitä nostetaan syyte, vaa-teenhaltijat voivat saada tehokkaasti oikeussuojaa, sikäli kuin korvausvaati-
mukset käsitellään rikosasian yhteydessä. Heidän etunaan on erityisesti se, että
he voivat nojata syyttäjän esittämiin todisteisiin ja oikeudellisiin argumenttei-
hin. Suomen prosessioikeudessa vallitsee liitännäis- eli adheesioperiaate, jonka
mukaan rikosprosessissa voidaan käsitellä rangaistusvaatimuksen lisäksi muut-
kin rikoksesta johtuvat vaatimukset.⁶³ Asiasta säädetään ROL 3:1:ssä. Kansain-
välisessä kirjallisuudessa sanotaan nokkelasti, että yksityisoikeudelliset vaati-
mukset kulkevat rikosasian käsittelyn reppuselässä (*piggy-back*).⁶⁴

Oikeussuoja toteutuu rikosprosessin kautta helpoimmin silloin, kun syyttä-
jä ajaa syytteen lisäksi vahingonkorvausvaatimuksia. Syyttäjällä on ROL 3:9:n
mukaan velvollisuus tähän, kun kyse on rikokseen perustuvasta asianomista-
jan yksityisoikeudellisesta vaatimuksesta, joka ei ole ilmeisen perusteeton ja
jonka esittäminen voi tapahtua ilman olennaista haittaa. Tämä velvollisuus ase-
tettiin vuoden 1997 rikosprosessiuudistuksessa, ja se kohensi asianomistajan
eli rikoksen uhrin asemaa.⁶⁵ Asianomistajan kuluriski on vähäinen, kun syyttäjä
ajaa hänen yksityisoikeudellista vaatimustaan.⁶⁶ Voidaan myös olettaa, että oi-
keudenkäynti tuottaa tällöin asianomistajalle verrattain vähän työtä ja henkis-
tää rasitusta. Toisaalta kirjallisuudessa on esitetty, että adheesiomenettelyssä va-
hingonkorvausoikeudelliset kysymykset voivat jäädä liian vähälle huomiolle.⁶⁷

Kannattaa huomata, että kaikki rikoksesta johtuvat korvausvaatimukset
(ROL 3:1) eivät ole rikokseen perustuvia asianomistajan korvausvaatimuksia

⁶³ Ks. HE 82/1995 vp s. 53; Jokela 2018 s. 309–310.

⁶⁴ Ks. Hodges – Voet 2018 s. 2, 289. He arvioivat ilmiötä myönteisesti. Kyseinen esitys perustuu belgialaiseen eikä pohjoismaiseen järjestelyyn.

⁶⁵ Ks. Jokela 2018 s. 320.

⁶⁶ Syyttäjän syytteeseen yhtyneen asianomistajan on vastattava ainoastaan puhevallan käyttämi-
sestä aiheutuneista erityisistä kuluista (ROL 9:8.2). Jokela 2018 s. 692–693 toteaa osuvasti, että
asianomistaja voi esiintyä ikään kuin valtion ”levittämän sateensuojan alla”.

⁶⁷ Ks. Jämsä 2020 s. 159–160. Tämän seurauksena oikeuden laatu jäisi odotettua heikommaksi.

(ROL 3:9).⁶⁸ Vaateenhaltijan korvausvaatimukset saatetaan siis käsitellä rikosprosessissa (adheesio), vaikka hänellä ei ole asianomistajan statusta.

3.1.2 Säädännäisiä ja käytännöllisiä rajoitteita

Ensimmäinen rajoite on tietenkin siinä, että eräiden massavahinkojen aiheuttamista ei ole kriminalisoitu. Lainsäätäjälle rikoslaki on *ultima ratio* eli viimesijainen sanktiokeino vaikuttaa käyttäytymiseen. Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate (PL 8 §, RL 3:1) merkitsee muun ohessa, että lainsäätäjän ei pidä laatia kovin ylimalkaisia rangaistussäännöksiä.⁶⁹ Kilpailuvahingot ovat merkittäviä massavahinkoja, joiden aiheuttaminen ei kuitenkaan ole rikollista. Sijoittajansuojan alalla sääntelyä tehostetaan sekä rikos- että yksityisoikeudellisilla sanktioilla (samoin kuin hallinnollisilla ja itsesääntelyyn perustuvilla sanktioilla). Yksityisoikeudellinen sanktioperusta on AML 16:1, joka liittää vahingonkorvausuhan paljon yleisluonteisemmin eli useampiin tekoihin kuin rikoslain 51 luku.⁷⁰

Toiseksi erälle aloille on tyypillistä, että rikoslaki kyllä antaa mahdollisuuksia, joita syyttäjät tosiasiaassa kuitenkin harvoin käyttävät. Empiirisen tutkimuksen mukaan ympäristörikosasiat päättyvät esitutkinnan rajoittamiseen tai syyttämättä jättämisspäätökseen selvästi useammin kuin rikosasiat yleensä: syytteeseen johtaa vain 43 % syyttäjän ratkaisuksista, kun kaikissa rikoksissa keskiarvo on 14 %-yksikköä korkeampi.⁷¹ Taustalla lienee resurssien priorisointi, jonka vuoksi ei haluta käynnistää monimutkaista oikeudenkäyntiä silloin, kun syytteen hyväksyminen johtaisi oikeuskäytännön mukaan vain sakkorangaistukseen.⁷²

Kolmanneksi massavahingosta voi seurata rikosprosessi, jossa vaateenhaltijoiden on kuitenkin mahdotonta tai vaikeaa saada oikeussuojaa. Tarkemmin sanoen tuomioistuin ei salli adheesiota tai syyttäjällä ei ole velvollisuutta ajaa korvausvaatimuksia. Jälkimmäisessä tapauksessa oikeuksien hakeminen on käytännössä vaikeaa: ilman valtion ”sateensuojaa” se käy riskialttiiksi ja vaivalloiseksi. Kuten yllä ilmeni, ROL 3:9:n mukainen velvollisuus syntyy vain, kun vaateenhaltijalla on asianomistajan status. Asianomistajaa ei määritellä yleisesti lainsäädännössä; oikeuskäytännössä ja -kirjallisuudessa on kannatettu

⁶⁸ Ks. HE 82/1995 s. 58. Yksityiskohtaisesti kysymystä käsittelee Vuorenpää 2014 s. 119–124.

⁶⁹ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019 s. 103–105, 114–116, 131–135.

⁷⁰ Knuts – Norros LM 2010 s. 1408–1409 ja 1416–1420. Sääntelyä on sittemmin uudistettu, mutta heidän johtopäätöksensä ovat edelleen päteviä.

⁷¹ Suvantola YJ 2019 s. 20–27. Hänen tutkimuksensa aineistona oli sekä rikoslain että ympäristöalan erityislakien mukaisia rikosasioita.

⁷² Nissinen DL 2003 s. 630 on kuitenkin arvioinut ympäristörikossyytteiden korkeahkon hylkäysasteen perusteella, että syytekynnys ei ole ympäristörikosasioissa korkeampi kuin muissa rikoslajeissa.

lähinnä aineellisoikeudellista määritelmää, jonka mukaan asianomistaja on rikoksella välittömästi loukatun tai vaarannetun oikeushyvän (suojeluobjektin) haltija. Lisäksi asianomistajana pidetään usein sitä, jolle syntyy välittömästi rikoksen johdosta yksityisoikeudellinen vaade; myös tuomioistuinekonomisilla seikoilla voi olla merkitystä asianomistajapiirin rajoittamisessa.⁷³

Kysymys asianomistajasta on kiperä, kun rikollinen teko aiheuttaa varsin etäisiä massavahinkoja. Esimerkiksi markkinointirikoksella ei esitöiden perusteella ole asianomistajaa.⁷⁴ Ympäristörikoksissa vahingonkäräjät voi sinänsä olla asianomistaja.⁷⁵ Tätä voidaan perustella ainakin välittömällä yksityisellä vaateella ja ehkä myös sillä, että rikossäännöksen taustalla voi olla ensisijaisen yhteisöllisen suojeluobjektin lisäksi myös yksilöllisiä oikeushyviä. Arvopaperimarkkinarikoksilla ei ole asianomistajaa ainakaan ennakkopäätöksen KKO 2000:82 mukaan.

Tapaus liittyi niin sanottuun Kansallisanti-vyyhtiin. Syyte koski ensi sijassa melko klassista pörssirikosta, totuudenvastaisten tietojen antamista markkinoinnissa; asiasta säädetään nykyisin RL 51:5.1:n 1 kohdassa. Syytteen perustana oli AML 8:2.1:n (26.5.1989/495) säännös, joka on sittemmin siirretty rikoslakiin ja ollut muutosten kohteena. Korkeimman oikeuden perustelut olivat siinä määrin yleiset, että ne ovat pysyneet ajankohtaisina ja soveltuvat kaikenlaisiin arvopaperimarkkinarikoksiin.⁷⁶

Korkein oikeus jätti syytteen sivuvaatimuksineen tutkimatta, koska sen nostaneilla sijoittajilla ei ollut asianomistajan asemaa eikä siis syyteoikeutta. Kriminialisoinnilla näet suojataan ensi sijassa markkinoiden toimivuutta ja luotettavuutta. Sitä paitsi kyseessä on tekorikos, joka ei vielä välittömästi aiheuta sijoittajalle tappiota eli yksityistä vaadetta; tappion syntyminen edellyttää muutakin.⁷⁷ Kenties päätökseen on vaikuttanut myös tuomioistuinekonomia, joskaan tätä ei lausuta perusteluissa.

Ennakkopäätöstä on kritisoitu laajasti. Koska tässä ei ole tilaa huolelliseen analyysiin, tyydyn viittaamaan Hakamiehen⁷⁸, Tuomolan⁷⁹, Timosen⁸⁰ sekä Häyrysen ja Kurenmaan⁸¹ kommentteihin. Ratkaisun lopputulos ei vaikuta sisällöllisesti kovin onnistuneelta, mutta siihen on nojattu myöhemmässä oikeuskäytännössä⁸² eikä se ole täysin perusteeton. Ratkaisun oikeusohjetta täytynee siis pitää voimassa olevana oikeutena.

⁷³ Määritelmistä ks. Jokela 2018 s. 74–78.

⁷⁴ HE 66/1988 vp s. 79.

⁷⁵ Ks. esim. Kokko 2017 s. 117, 233.

⁷⁶ Ks. Kotiranta 2014 s. 216–217; Hakamies OTJP 2008 s. 106. Vrt. varauksellisemmin Tuomola 2001 s. 281.

⁷⁷ Ratkaisua selittää valaisevasti Timonen KKO 2000:82.

⁷⁸ Hakamies OTJP 2008 s. 106–107.

⁷⁹ Tuomola 2001 s. 277–288.

⁸⁰ Timonen KKO 2000:82.

⁸¹ Häyrynen – Kurenmaa 2006 s. 144.

⁸² Ks. esim. Helsingin käräjäoikeuden tuomio 05/6342, annettu 20.6.2005 (R04/10852). Tapauksessa oli kysymys törkeästä sisäpiirintiedon väärinkäytöstä.

Tapauksessa KKO 2000:82 oli kyse vain asianomistajan määrittelystä eikä mahdollisuudesta käsitellä korvausvaatimuksia syyttäjän ajaman rangaistusvaatimuksen yhteydessä. Ennakkopäätös ei siis estä ROL 3:1:n mukaista adheesiota. Rikosoikeudenkäynnissä on sinänsä mahdollista esittää korvausvaatimuksia myös ilman asianomistajan statusta. Toki puuttuva asianomistaja-asema käytännössä vaikeuttaa huomattavasti sijoittajansuojan toteutumista.

Vaikka vaateenhaltijalla olisi asianomistajan status, syyttäjä voi kieltäytyä korvausvaatimuksen ajamisesta ROL 3:9:n poikkeamisperusteiden nojalla. Näistä vaatimuksen ilmeinen perusteettomuus jätetään maininnan varaan, kun taas kieltäytyminen olennaisen haitan vuoksi on kiinnostava massavahinkojen kannalta. Korvausvaatimuksen ajamisesta on olennaista haittaa, mikäli se pitkittäisi käsittelyä tai lisäisi merkittävästi syyttäjän työmäärää. Näin käy herkästi, jos korvausvaatimuksen tueksi pitäisi vedota seikkoihin, jotka eivät ole rikosasiassa relevantteja. Myös asianomistajien suuri määrä lisää helposti työmäärää, elleivät tapaukset ole identtisiä. Tällöin syyttäjän objektiivisuus edellyttäne, että hän ei aja kenenkään korvausvaatimuksia.⁸³

Syyttäjä voi siis poiketa velvollisuudestaan käsittelyekonomisella perusteella, ja tuomioistuimella on samankaltainen mahdollisuus poiketa adheesiosta. ROL 3:3:n nojalla tuomioistuin voi määrätä, että syyteasian yhteydessä esitetty yksityisoikeudellinen vaatimus käsitellään *erikseen riita-asian järjestyksessä*.⁸⁴ Erottaminen haittaa vaateenhaltijoita esimerkiksi siten, että sen jälkeisiin oikeudenkäyntikuluihin sovelletaan täysimääräisesti riita-asioiden säännöksiä. Esimerkiksi Talvivaaran kaivoksen ympäristörikosjutussa suuri enemmistö asianomistajista perui korvausvaatimuksensa sen jälkeen, kun käräjäoikeus päätti käsitellä ne erikseen.⁸⁵

Lyhyen katsauksen perusteella rikosprosessi tarjoaa massavahingon uhreille oikeussuojaa epävarmasti ja aukollisesti. Tilanne on sinänsä helppo ymmärtää: rikoslaki on verrattain kapea-alainen ohjauskeino. Sitä paitsi syyttäjän ja rikosprosessin päätehtävä on toteuttaa rikosvastuuta, mikä ohjaa niukkojen resursien käyttöä.

⁸³ HE 82/1995 vp s. 58. Ks. myös Vuorenpää 2014 s. 126–129 ja VKS 2006:3 s. 5.

⁸⁴ Lainkohdasta ks. HE 82/1995 vp s. 55 ja Jokela 2018 s. 55.

⁸⁵ Ks. Koulu 2017a s. 189–192; Yle 9.10.2017: Pattitilanne: Ihmiset odottavat korvauksia Talvivaaran ympäristövahingoista, maksajaa ei löydy.

3.2 HALLINTO- JA TOIMITUSMENETTELY

3.2.1 Korvaus hallintomenettelyssä – ympäristöoikeudellinen erityispiirre

Jos jokin toiminta on omiaan aiheuttamaan massavahingon ympäristössä, se on tyypillisesti luvanvaraista. Lupajärjestelmä ja viranomaisvalvonta epäilemättä ehkäisevät ennalta ympäristövahinkoja. Toinen huomionarvoinen seikka on, että vaateenhaltijat voivat saada korvauksia lupaviranomaisen eli aluehallintoviraston hallintopäätöksellä. Tämä on mahdollista toiminnan aiheuttaessa vesistön pilaantumista, joka on käytännössä yleinen ympäristövahinkojen laji. Kyseessä on verrattain vaivaton oikeussuojakeino, koska virallisperiaate keventää vaateenhaltijoiden prosessuaalisia taakkoja ja vähentää tahattomien oikeudenmenetysten vaaraa. Sitä paitsi menettely on heille maksuton ja vailla kulu-riskiä.⁸⁶ Menettelyn reiluutta turvaavat viime kädessä hallintolain säännökset ja hyvän hallinnon periaatteet.⁸⁷

Korvaus hallintopäätöksellä vesistön pilaantumisasioissa on poikkeama ympäristövahinkojen yleislain eli YVL:n järjestelmästä. YVL:n mukaisissa asioissa lähtökohtainen oikeussuojatie on käräjäoikeus. Lainsäätäjä on kuitenkin halunnut, että yhteen luvanvaraiseen hankkeeseen liittyvät kysymykset käsitellään yhdessä toimielimessä samalla kertaa. Tästä säädetään YSL 124 §:ssä ja muualla YSL 13 luvussa.⁸⁸ Luvasta ja korvauksista päätetään lähtökohtaisesti yhtä aikaa; tällöin korvaus koskeekin tulevia ja niin sanotusti laillisia vahinkoja, jotka ennakoidaan lupapäätöksessä. Jos jokin pilaantumisvahinko jäi ennakkoimatta lupapäätöksessä tai johtui lupaehtojen rikkomisesta, vahingonkärsijä voi myöhemmin hakea lupaviranomaiselta korvausta myös siitä (YSL 130 §). Lupaviranomaisella ei kuitenkaan ole toimivaltaa, jos korvausvaatimus johtuu rikoksesta. Nämä ja eräät muut ympäristövahinkoasiat kuuluvat käräjäoikeuden yksinomaiseen toimivaltaan.⁸⁹

Suomessa ei ole esimerkiksi kuluttajansuojan tai kilpailuoikeuden alalla vastaavaa järjestelmää, jossa viranomainen voisi hallintotoimintansa yhteydessä päättää korvauksesta massavahingon uhreille. Energiavirasto voi tosin määrätä palauttamaan asiakkaalle virheellisesti perityn maksun.⁹⁰ Kansainvälisesti ei ole järkeä harvinaista antaa kuluttajaviranomaisille tällaista toimivaltaa (*regulatory*

⁸⁶ Ks. Hollo – Vihervuori- Utter 2018 s. 113–117.

⁸⁷ Hallintolaki soveltuu toissijaisesti, kun erityislainsäädäntö ei sääntele menettelyä tarkoin.

⁸⁸ Eräitä merkityksellisiä säännöksiä on myös VL 13 luvussa.

⁸⁹ Käräjäoikeuden toimivallasta säädetään YSL 131 §:ssä ja VL 13:6:ssä. Ks. myös Hollo – Vihervuori – Utter 2018 s. 114–115, 368.

⁹⁰ Tästä säädetään sähkö- ja maakaasumarkkinoiden valvonnasta annetun lain (590/2013) 9 §:ssä. Huomionarvoisia ovat myös lain 14 ja 36 §:t.

redress).⁹¹ Kuluttajaoikeudellinen sanktiojärjestelmä toki tehostui heinäkuussa 2020 siten, että markkinaoikeus voi kuluttaja-asiamiehen esityksestä määrätä seuraamusmaksun erinäisistä lainvastaisista menettelyistä.⁹² Lisäksi kuluttajalle tulee laajempi oikeus saada hinnanalennusta tai vahingonkorvausta sopimatoman menettelyn johdosta, jahka niin kutsuttu Omnibus-direktiivi pannaan täytäntöön.⁹³ Seuraamusmaksua ja kuluttajan kompensatiota ei kuitenkaan näillä näkymin tulla käsittelemään yhdessä, koska jälkimmäisen kohdalla oikeussuojatie on yleinen tuomioistuin.

3.2.2 Pakkotoimimenettelyt

Ympäristövahinkoihin lukeutuvat melu, tärinä ja muut immissiovahingot. Luonnonlaeista johtuu, että ne eivät yleensä vaikuta niin laaja-alaisesti kuin vaikkapa vesistön pilaantuminen; silti nekin voivat merkitä pienen mittakaavan massavahinkoja. Immissiovahinko aiheutuu usein hankkeesta, johon myönnetään lupa pakkotoimimenettelyssä.⁹⁴ Merkittävin pakkotoimi on LunL:n mukainen lunastus, joka voi kattaa paljon muutakin kuin kiinteän omaisuuden pakkolunastuksen. Esimerkiksi LunL 38 §:n mukaan lunastustoimituksessa voidaan määrätä vahingonkorvausta naapurille tai muulle hankkeesta merkittävästi kärsivälle. Pakkotoimituksessa käsitelläänkin usein erinäisiä riitoja.⁹⁵ Tämän laajentuman taustalla on käytännöllisiä syitä: hankkeeseen liittyvät korvauskysymykset kannattaa ratkaista samassa menettelyssä yhdellä kertaa. YVL 12 §:ssä säädetäänkin selvyden vuoksi, että pakkotoimimenettelyissä sovelletaan useimpia YVL:n aineellisia säännöksiä.⁹⁶

Pakkotoimien menettely on järjestetty kiinnostavasti. Lunastusmenettely koostuu lupavaiheesta sekä lunastustoimituksesta, joka sisältää tarvittavat kiinteistönmuodostukset ja korvauspäätökset. Lunastustoimituksen suorittaa lunastustoimikunta, johon kuuluu virkasuhteessa oleva toimitusinsinööri ja kaksi uskottua miestä (LunL 12 §). Systemaattisesti lunastustoimitus on kiinteistötoimitus, ja LunL 16 §:n nojalla lunastustoimitukseen sovelletaankin toissijaisesti KML:n menettelysäännöksiä.⁹⁷ *Kiinteistötoimitus taas on oikeudellisesti*

⁹¹ Kokoavasti ks. Hodges – Voet 2018 s. 153–157. Tällainen mahdollisuus on esimerkiksi Englannin finanssivalvonnalla. Vastapuolen oikeusturva voidaan taata niin, että vastapuolelle annetaan mahdollisuus valittaa tuomioistuimeen.

⁹² Laki kuluttajansuojaviranomaisten eräistä toimivaltuuksista 9.7.2020/566, 13–16 ja 21 §:t.

⁹³ Ks. direktiivi 2019/2161/EU ja sen kansallisesta täytäntöönpanosta työryhmämietintö OMML 2021:22 s. 19–23 ja 56–61.

⁹⁴ Hollo – Vihervuori – Utter 2018 s. 347–350.

⁹⁵ Vihervuori LM 1998 s. 607–608.

⁹⁶ Hollo – Vihervuori – Utter 2018 s. 344–346.

⁹⁷ Vihervuori LM 1998 s. 607.

erityislaatuista hallintomenettelyä. Toimitusmenettelyä leimaa virallisperiaate, joskin siinä on myös siviiliprosessin ominaispiirteitä, kuten suullisuus.⁹⁸ Muis- ta pakkotoimilaeista myös MAL 9 § määrää maa-ainesten ottamiseen liittyvän vahingonkorvausriidan toimitusmenettelyyn.

Toimitusmenettely merkitsee vaateenhaltijalle samankaltaisia etuja kuin hal- lintomenettely. Ryhmäkannelain valmistelussa onkin pohdittu, korvataanko ym- päristövahingot jo nykyisin tyydyttävästi hallinto- ja toimitusmenettelyissä.⁹⁹

3.3 VAIHTOEHTOINEN RIIDANRATKAISU

3.3.1 Yleisiä lähtökohtia

Vaateenhaltijan ja hänen vastapuolensa välillä on *riita* sanan oikeussosiologisessa merkityksessä. Edellinen on esittänyt jälkimmäiselle korvausvaatimuksen, johon tämä ei myönnä ainakaan suoralta kädeltä. Jo erimielisyys ja ristiriita merkitse- vät sitä, että osapuolten välillä on *konflikti*. Jotkin konfliktit muuntuvat riidoik- si, kun vaatimukset muotoillaan oikeudellisiksi; samalla konflikti kaventuu, kun sen joitakin osatekijöitä ei voida tai haluta oikeudellistaa. Siinä missä konfli- tin osapuolet puhuvat usein epätäsmällisistä intresseistään, riidan osapuolet pu- huvat jäykistä oikeuksistaan. Oletetun asetelman vuoksi tässä tutkimuksessa pu- hutaan riidanratkaisusta eikä konfliktinratkaisusta. Samoin on mielekästä puhua oikeuksiin pääsystä ja oikeussuojasta, koska osapuolilla on jo selviä oikeusturva- odotuksia.¹⁰⁰ Vastapuoli on *repeat player*, institutionaalinen riitakonkari.

Vaihtoehtoinen riidanratkaisu merkitsee tässä monenkirjavaa keinovalikoi- maa, johon kuuluvat ainakin neuvottelut, erilaiset sovittelut sekä lautakunta- ja välimiesmenettelyt. Joukossa on vapaamuotoisia ja jäykkiä, intressipohjaisia ja oikeuspohjaisia, julkisia ja yksityisiä mekanismeja. Niitä yhdistää se, että kyse on jostain muusta kuin oikeudenkäynnistä eli perinteisestä tuomioistuinmenet- telystä.¹⁰¹ (Hallinto- tai toimitusmenettelystäkään ei ole kysymys.) Vaihtoehtoi- set eli ADR-mekanismit ovat myös tyypillisesti valinnaisia ja korostavat osa- puolten itsemääräämisoikeutta.

Tutkimuskysymyksen 1 asettelusta johtuu, että tämä luku ei anna vaihtoeh- toisesta riidanratkaisusta kovin ruusuista kuvaa. Maaliksi on näet asetettu tehokas pääsy *oikeuksiin*, kun taas ADR-ideologiassa tavoitellaan jokseenkin eri

⁹⁸ Korhonen 1999 s. 40, 113–118; Vihervuori LM 1998 s. 606. Toimitusmenettelyä uudistettiin joustavammaksi lainmuutoksella 989/2021. Menettelyperiaatteista ja keskeisistä uudistuksista ks. HE 26/2021 vp s. 6–8, 13–14.

⁹⁹ Ks. OMTR 2006:4 s. 43–45 ja 144.

¹⁰⁰ Riidan ja konfliktin käsitteistä laajemmin ks. Ervasti – Nylund 2014 s. 7–12; Koulu 2005 s. 33–35; Lindell 2020 s. 33–43.

¹⁰¹ Ks. Koulu 2006 s. 4; Genn 2010 s. 80.

asiaa, nimittäin intressipohjaista konfliktinratkaisua.¹⁰² Tutkimus kuuluu niin kutsuttuun legalistiseen diskurssiin, joka painottaa aineellisia oikeuksia ja menettelytakeita siinä missä vaihtoehtodiskurssi painottaa subjektiivisia reiluuskokemuksia. Nämä ajattelutavat ovat yhteismitattomia.¹⁰³ Jos tutkimuskysymys koskisi oikeussuojan sijasta intressejä, vaihtoehtoinen riidanratkaisu saisi varmaankin myönteisempiä arvioita.¹⁰⁴

Äskeinen kappale on varsin kärjistetty ja kuvaa ideaalimalleja. Todellisuudessa osapuolten intressit vastaavat usein heidän aineellisia oikeuksiaan, tai pikemminkin heidän käsityksiään niistä. Vaihtoehtoinen riidanratkaisu voi olla luovaa ja intressipohjaista, mutta se voi myös olla ”kaupankäyntiä oikeuden varjossa”¹⁰⁵ – tinkimistä sen pohjalta, kuinka juttu ehkä ratkaistaisiin aineellisen oikeuden mukaan. Siksi myös vaihtoehtoinen riidanratkaisu voi tuottaa pääsyn oikeuksiin tai ainakin lähelle niitä. Ja vaikka moni ADR-mekanismi tuottaa laadullisesti vajavaista oikeutta, tätä kompensoi saatavuus eli mekanismien matala käyttökynnys.¹⁰⁶ Oikeussuoja voi muodostua tyydyttäväksi, jos se on helposti saatavilla ja laadultaan kohtalaisen hyvää. On myös muistettava *Viitansen* osuva huomautus, että ”ilman oikeuden saatavuuden riittävää huomioimista oikeuden laadulla ei ole suurtakaan merkitystä, sillä siitä nauttiminen jää käytännössä harvojen etuoikeudeksi”.¹⁰⁷ Näiden abstraktien lähtökohtien jälkeen on syytä tarkastella erilaisia mekanismeja.

3.3.2 Rasitteina erilaiset resurssit ja strategiat

Vaihtoehtoisen riidanratkaisun yksinkertaisimpana muotona pidetään neuvottelua osapuolten välillä. Osapuolet ryhtyvät neuvotteluun erimielisinä eli yhteensopimattomin tavoittein, mutta he pitävät yhteisenä päämääränään sovintoratkaisua. Tämän tutkimuksen asetelmassa neuvottelu perustuu lähinnä vastakkainasetteluun ja kilpailuun: siinä on kyse pikemmin kakun jakamisesta kuin kasvattamisesta.¹⁰⁸

Kun neutraali kolmas osapuoli tulee avustamaan neuvotteluja, on kyse sovittelusta (*mediation*). Vaihtoehtoisen riidanratkaisun perikuva onkin

¹⁰² Ks. Koulu 2006 s. 7; Genn 2010 s. 81, 116–118; Wagner 2014 s. 287. Kaikki ADR-mekanismit tosin eivät noudata tätä ideologista lähtökohtaa.

¹⁰³ Ks. Ervasti – Nylund 2014 s. 43–45; Koulu 2011 s. 51–53.

¹⁰⁴ Aiheeseen palataan lyhyesti jaksossa VI.4.

¹⁰⁵ Ilmauksesta ks. Mnookin – Kornhauser, Yale LJ 1979 s. 968–970.

¹⁰⁶ Laadusta ja saatavuudesta ks. esim. Viitanen 2003 s. 124; Koulu 2006 s. 4. Oikeuden laatua voidaan toki arvioida muutenkin kuin ratkaisujen aineellisen oikeellisuuden mukaan, esimerkiksi prosessuaalisten perusoikeuksien valossa.

¹⁰⁷ Viitanen 2003 s. 125. (Kursivointi poistettu.)

¹⁰⁸ Ks. esim. Ervasti – Nylund 2014 s. 103–107; Koulu 2005 s. 42.

fasilitatiivinen eli tukeva sovittelu. Siinä ulkopuolinen ja neutraali sovittelija auttaa osapuolia selvittämään riitaansa ja pääsemään sovintoon. Fasilitatiivinen sovittelu korostaa osapuolten intressejä ja määräysvaltaa; sovittelija ei esimerkiksi lähde arvioimaan, kumpi osapuoli on riidassa oikeassa. Hän kuitenkin edesauttaa ratkaisua kehittämällä osapuolten kommunikaatiota ja auttamalla heitä näkemään tilanteen uusin silmin.¹⁰⁹ Sekä neuvottelu että fasilitatiivinen sovittelu ovat vapaamuotoisia ja osapuolivetoisia menettelyjä: kummankin osapuolen suostumus tarvitaan aloittamiseen, jatkamiseen ja sovinnon solmimiseen. Jos menettelyt päättyvät onnistuneesti eli sovintoon, se tyypillisesti edellyttää kummankin osapuolen myönnytyksiä.

Molemmat menettelyt soveltuvat tasavahvojen osapuolten riitoihin mallikkaasti, olipa kyse sitten kahdesta naapurista tai kahdesta pk-yrityksestä. Tässä tutkimuksessa toinen osapuoli on institutionaalinen riitakonkari (*repeat player*), kun taas vaateenhaltija on useimmiten yksityishenkilö. Neuvottelutokset riippuvat olennaisesti osapuolten resursseista: riitakonkarilla on paremmat tietoresurssit kaupankäyntiin oikeuden varjossa. Mikä tärkeintä, vaateenhaltija karttaa riskinottoa heikomman taloudellisen asemansa vuoksi.¹¹⁰ Siksi hän ei todennäköisesti vie riitaa tuomioistuimeen tai ainakaan riitele tuomioon asti; ja vastapuolella riitakonkari tietää tämän. Samat havainnot pätevät fasilitatiiviseen sovitteluun. Mikäli vaateenhaltija ei kykene uskottavasti uhkaamaan tuomiolla, vastapuolella ei ole syytä tehdä myönnytyksiä. (Poikkeuksia voi joutua mainesyistä, jos tapaus nousee tai uhkaa nousta mediahuomion kohteeksi.) Ilman tuomiouhkaa neuvottelu ja sovittelu ovat heikommalle osapuolelle kuin antaisi aplodeja yhdellä kädellä: siihen saa kyllä kulumaan energiaa, mutta tuloksia ei synny.¹¹¹

Samansuuntaisesti vaikuttaa laajempi strateginen tilanne. Vaateenhaltija ei tyypillisesti odota muita vastaavia riitoja. Sen sijaan vastapuolella riitakonkari ottaa huomioon muut samankaltaiset riidat, jotka massavahingon vuoksi ovat jo puhjenneet tai ehkä puhkeavat myöhemmin. Riitakonkarin ei kannata hankkia pehmeän neuvottelijan mainetta, vaan sen kannattaa olla vielä tinkimättömämpi kuin se ilman muita riitoja olisi.¹¹² Jos massavahingon tilanteessa neuvottelu tai sovittelu päättyy sovintoratkaisuun, se on todennäköisesti yksipuolinen eli hyvin epäedullinen vaateenhaltijan aineellisiin oikeuksiin nähden.

Suomessa merkittävä sovittelun muoto on tuomioistuinsovittelu, joka on vaatimattoman alun jälkeen yleistynyt 2010-luvulla.¹¹³ Se on erilainen menettely

¹⁰⁹ Ks. esim. Ervasti – Nylund 2014 s. 133–137, 146–148.

¹¹⁰ Ks. esim. Fiss, Yale LJ 1984 s. 1076–1077.

¹¹¹ Genn 2010 s. 125: ”Mediation without the credible threat of judicial determination is the sound of one hand clapping.” Kotimaisesta lainvalmistelusta ks. OMML 2022:8 s. 77.

¹¹² Ks. Galanter, Law & Soc’y Rev. 1974 s. 97–99; Koulu 2006 s. 256–257; Lindell 2020 s. 139.

¹¹³ Ks. Siro – Aaltonen LM 2019 s. 776.

kuin sovinnon edistäminen siviiliprosessin yhteydessä. Menettely voi käynnistyä erillisellä hakemuksella tai siten, että valmistelussa oleva riita-asia siirretään tuomioistuinsovitteluun (SovL 4 §). Kyse on ensi sijassa fasilitatiivisesta sovittelusta, joka toimii vapaamuotoisesti ja intressipohjaisesti.¹¹⁴ Muista sovittelun muodoista se eroaa lähinnä siinä, että tuomioistuimet ovat tunnettuja ja arvostettuja oikeussuojateitä; lisäksi se on julkista SovL 12 §:n rajoissa. Tämän tutkimuksen asetelmassa tuomioistuinsovittelu ei juuri poikkea muusta sovittelusta. Riitakonkarille ei ole lähtökohtaisesti kannattavaa suostua sovitteluun tai ainakaan tehdä myönnytyksiä.

Laki kilpailuoikeudellisista vahingonkorvauksista sisältää erityissäännöksiä vaihtoehdoisen riidanratkaisun ja vahingonkorvausprosessin suhteesta. Kilp-VL 12 ja 13 §:t kannustavat sovintoratkaisuun lähinnä siten, että ADR-menettelyt voivat keskeyttää vahingonkorvausprosessin eivätkä jätä niihin osallistunutta vastaajaa korvauksen laskennassa muita huonompaan asemaan.¹¹⁵ Säännökset ovat käsittelyekonomisesti järkeviä, mutta tälläkin alalla vaateenhaltijoiden neuvotteluvoima jää riippumaan siitä, millaiseksi vastapuoli kokee tuomiouhan.

3.3.3 Lautakuntamenettelyt

Vaihtoehdoisen riidanratkaisun eräät rönsyt ovat kehittyneet hyvinkin oikeudelliseksi eli ”lainkäytöllisiksi”. Niissä neutraali kolmas osapuoli arvioi eli evaluoi riitaa aineellisen oikeuden valossa. Evaluoinnin tulosta sanotaan usein *suositukseksi*. Kyseessä on siis asiantunteva käsitys siitä, kuinka riita tulee juridisesti ratkaista; suositus eroaa tuomiosta ennen kaikkea siinä, ettei se ole täytäntöönpanokelpoinen. Koska mekanismilla tavoitellaan luotettavia oikeudellisia arvioita, se on ymmärrettävästi kehittynyt jäykemmäksi, hitaammaksi ja kalliimmaksi kuin esimerkiksi fasilitatiivinen sovittelu.¹¹⁶ (Jonkinlainen väli- tai sekamalli on evaluatiivinen sovittelu, jossa sovittelija antaa arvion esim. osapuolten perusteista tai riidan oletettavasta tuomiosta. Käsite on hajanainen ja jopa epämääräinen.¹¹⁷)

Suomessa suosituksia tarjoavat lukuisat lautakunnat, jotka ovat vakinaisia monijäsenisiä ADR-mekanismeja.¹¹⁸ Niitä ei pidä sekoittaa sellaisiin

¹¹⁴ Ks. Ervasti – Nylund 2014 s. 396–402.

¹¹⁵ Säännöksistä ks. HE 83/2016 vp s. 18, 64–68.

¹¹⁶ Ks. esim. Koulu 2011 s. 42–46; Ervasti – Nylund 2014 s. 74–75; Viitanen 2003 s. 21 (joka puhuu suositusmenettelystä).

¹¹⁷ Ks. Ervasti – Nylund 2014 s. 155–159. Suomalaisessa tuomioistuinsovittelussa on ripaus evaluatiivisuutta, sillä SovL 7 §:n mukaan sovittelija voi tehdä ratkaisuehdotuksen osapuolten pyynnöstä tai suostumuksella.

¹¹⁸ Ks. Viitanen 2003 s. 21.

lautakuntiin, jotka kuuluvat hallinnolliseen muutoksenhakujärjestelmään ja antavat täytäntöönpanokelpoisia ratkaisuja julkisoikeudellisissa asioissa;¹¹⁹ jatkossa tarkoitan lautakunnilla vain ADR-mekanismeja. Lautakunnat voivat olla yksityisiä, kuten Finen alaiset sijoitus-, pankki- ja vakuutuslautakunnat. Yksityiset lautakunnat ovat muotoutuneet järjestötoiminnan ja alakohtaisen itse-sääntelyn pohjalta. Lautakunnat voivat olla myös julkisia eli säädöksillä perustettuja ja tyypillisesti julkisen vallan rahoittamia: tunnetuin esimerkki on kuluttajariitalautakunta, joka perustettiin Suomeen jo vuonna 1978 muiden pohjoismaiden mallin mukaan.¹²⁰

Lautakuntamenettelyllä on potentiaalia tarjota laadukasta ja kohtuuhintaista oikeussuojaa. Kollektiivisen oikeussuojan eurooppalaisessa tutkimuksessa julkiset lautakunnat ovat saaneet myönteisiä arvioita.¹²¹ Tarkastellaan lähemmin suomalaisia lautakuntia tutkimuskysymyksen kannalta.

Kuluttajariitalautakunta on merkittävä ADR-mekanismi, joka käsittelee vuosittain yli 6 000 asiaa.¹²² Ratkaisujen eli suositusten juridinen laatu on oletettavasti korkea, asiat näet ratkaistaan lähtökohtaisesti kolmen jäsenen jaostossa esittelijän ehdotuksen pohjalta (KRL 15–16 §:t). Jäsenet ja esittelijät ovat pitkälti erikoistuneita, koska lautakunta jakautuu kolmeentoista jaostoon.¹²³ Suositusten laatu ei kuitenkaan vielä takaa sitä, että mekanismi tuottaa vaa-teenhaltijalle laadukasta oikeussuojaa. Vaikka lautakunta suosittaa elinkeinonharjoittajaa suorittamaan hyvitystä, elinkeinonharjoittaja voi olla välittämättä suosituksesta, ellei häneen kohdistu suoraa pakkotäytäntöönpanon uhkaa. On toki luultavaa, että tuomioistuin arvioi riitaa samalla tavoin kuin lautakunta, jos kuluttaja myöhemmin nostaa kanteen. Mutta prosessikynnys voi olla kuluttajan näkökulmasta huomattava myös näissä tapauksissa.

Kuluttajariitalautakunta on kerännyt empiiristä tietoa siitä, kuinka sen hyvitussyys suosituksia noudatetaan. Viimeisin tieto on vuodelta 2021, jolloin noudattamisaste oli 71 %. Noudattamisaste on pysynyt 70 ja 73 %:n välillä vuosina 2018–2021.¹²⁴ Numeroiden ja trendien tulkinnessa tulee olla melko varovainen, sillä lautakunta ei saa noudattamistietoa läheskään kaikista tapauksista, joissa se on suosittanut hyvitystä.¹²⁵ Pidetäänpö noin 70 %:n noudattamisastetta hyvänä,

¹¹⁹ Tällaisia ovat verotuksen oikaisulautakunta, sosiaaliturva-asiain muutoksenhakulautakunta sekä opintotuen muutoksenhakulautakunta.

¹²⁰ Lautakuntien taustoista ja ryhmittelystä ks. Koulu 2011 s. 82–88. Ks. myös Viitanen 2003 s. 111–113.

¹²¹ Ks. esim. Hodges – Voet 2018 s. 2–3, 7–8, 292–293. Kannattaa huomata, että heidän kielenkäytössään *ombudsman* merkitsee juuri ADR-mekanismeja eikä alan laillisuusvalvojaa.

¹²² Ks. Kuluttajariitalautakunnan tiedote 11.1.2022.

¹²³ Laatu arvioi myönteisesti Viitanen 2003 s. 393–396, 401–402.

¹²⁴ Suositusten noudattaminen jaostoittain 2021, 2020, 2019, 2018. (Tilastot ovat saatavissa kuluttajariitalautakunnalta.)

¹²⁵ Esimerkiksi vuonna 2021 noudattamistieto jäi saamatta 76 %:ssa tapauksista, kun taas vuonna 2018 näin kävi vain 33 %:ssa tapauksista.

riippuu siitä, millaisen vaatimustason arvioija asettaa. Sinänsä on muistettava, että toisinaan suositusten laiminlyönnit johtuvat yrityksen maksukyvyttömyydestä eivätkä -haluttomuudesta; tällöin edes pakkotäytäntöönpano ei auttaisi. Silti voidaan sanoa, että pakkotäytäntöönpanon puute merkitsee kuluttajalle oikeussuojan heikkoutta – lievää muttei vähäistä.¹²⁶

Kun arvioidaan kuluttajariitalautakuntaa oikeussuojakeinona, tulee tietenkin huomioida myös kustannukset ja nopeus. Menettelyn kuluriski on vähäinen: käsittelymaksuja ei peritä, ja asian ajaminen kirjallisessa menettelyssä on melko edullista. Asianosaiset kantavat pääsääntöisesti omat kustannuksensa, mutta asianosaisen hankittua esimerkiksi tarpeellisen asiantuntijalausannon lautakunta voi suositella myös kustannusten korvaamista (KRL 19 §). Sen sijaan täysimittaisen käsittelyn kesto on muodostunut ongelmaksi.¹²⁷ Vuonna 2021 käsittelyajan mediaani oli 13,6 kuukautta ja vuonna 2020 se oli 12,3 kuukautta.¹²⁸ Näihin keskilukuihin on laskettu muun muassa sovinnot ja hakemuksesta luopumiset, joiden yhteismäärä on merkittävä. Mikäli asia käsitellään täysimittaisesti eli jaostossa, menettely kestää olennaisesti kauemmin: esimerkiksi vuonna 2018 näiden asioiden mediaanikäsitelyaika oli 21,1 kuukautta kaikkien asioiden mediaaniajan ollessa 12,9 kuukautta.¹²⁹ Kesto merkitsee kuluttajalle jonkinlaista oikeussuojan laimennusta.

Kuluttajariitalautakunnalla on myös erityinen käsittelytapa massavaatimuksille. KRL 4.1 §:n mukaan lautakunta voi käsitellä asian ryhmävalituksena, jos useilla kuluttajilla on (tai voidaan olettaa olevan) samaa elinkeinonharjoittajaa kohtaan sellaisia vaatimuksia, jotka voidaan ratkaista yhdellä päätöksellä. Kuluttajat eivät voi itse saattaa vireille ryhmävalitusta, vaan vireillepano-oikeus on ainoastaan kuluttaja-asiamiehellä (KRL 4.2 §). Tämä rajoittaa menetelmän käyttöä oikeussuojakeinona.¹³⁰

Lautakuntajärjestelmä on aukollinen kuluttajansuojan ulkopuolella. Esimerkiksi ympäristö- tai kilpailuvahinkojen uhreille ei ole tarjolla lautakuntamenettelyä. Sijoittajansuoja suljetaan kuluttajariitalautakunnan toimivallan ulkopuolelle KRL 3 §:n 2 kohdassa. Eräitä sijoittajansuojariitoja voidaan käsitellä Finen sijoituslautakunnassa. Fine on finanssialan riippumaton neuvonta- ja riidanratkaisuelin, jonka toiminta perustuu etujärjestön ja viranomaisten väliseen

¹²⁶ *De lege ferenda* olisi toki mahdollista muuttaa lainsäädäntöä niin, että lautakunnan ratkaisu olisikin täytäntöönpanokelpoinen. Idea herättää kysymyksiä siitä, pitäisikö menettelyä samalla muovata siviiliprosessin suuntaan esimerkiksi sallimalla suulliset käsittelyt. Tällöin monet lautakuntamenettelyn edut häviäisivät. Ks. OMTR 2006:4 s. 41 ja laajasti Viitanen 2003 s. 488–540.

¹²⁷ Näin arvioi esimerkiksi Pöysti 13.11.2019.

¹²⁸ Keskimääräiset käsittelyajat vuosina 2021 ja 2020.

¹²⁹ Keskimääräiset käsittelyajat vuosina 2018 ja 2017. (Myös käsittelyaikatilastot ovat saatavissa lautakunnalta.)

¹³⁰ Toistaiseksi on esiintynyt yksi ryhmävalitus. Tapauksesta ks. State of Collective Redress 2017 s. 580–581. Kirjallisuudessa Koulu 2022 s. 188–190 pitää nykymuotoista ryhmävalitusta tehottomana keinona.

sopimukseen.¹³¹ Finen alaisen sijoituslautakunnan toimivalta kattaa sijoitusvakuutuksiin sekä sijoitusrahasto- ja sijoituspalveluihin liittyvät riidat, joissa asiakas ei ole ammattimainen toimija.¹³² Sijoituslautakunta voi siis arvioida sijoitusneuvojan ja arvopaperien välittäjän menettelyä, muttei arvopaperin liikkeelle laskeneen yrityksen toimintaa.¹³³ Sijoituslautakuntaan saatetaan niukasti asioita: esimerkiksi vuonna 2020 se antoi 23 ratkaisua. Finen lautakuntien antamia suosituksia noudatetaan lähes aina.¹³⁴

Kun tarkastellaan evaluatiivisia ADR-mekanismeja, ei voida täysin sivuuttaa välimiesmenettelyä. Se eroaa yksityisistä lautakunnista lähinnä siten, että ratkaisut eli välitystuomiot ovat täytäntöönpanokelpoisia.¹³⁵ Eduistaan huolimatta välimiesmenettely ei ole relevantti oikeussuojakeino tämän tutkimuksen kannalta, koska se on kallista yrityksille ja sitä suuremmalla syyllä yksityishenkilöille.¹³⁶ Se onkin Suomessa jäänyt liike-elämän sisäiseksi riidanratkaisukeinoksi.¹³⁷

3.5 ALAKOHTAISIA KOKOAVIA HAVAINTOJA

Kuluttajansuojan kannalta rikosvastuun merkitys on marginaalinen.¹³⁸ Kun alalla ei juuri esiinny rikosprosesseja, kuluttajat eivät voi hakea korvauksia rikosprosessilain tarjoamilla keinoilla. Kuluttajaviranomaiset ovat tärkeitä yleisvalvojia ja massavahinkojen ehkäisijöitä, mutta niillä on niukasti keinoja ja halua puuttua tapahtuneiden vahinkojen korvaamiseen. Kuluttajariitalautakunta on melko tyydyttävä oikeussuojakeino, mutta ratkaisujen suositusluonne ja menettelyn hidastuminen ovat ilmeisiä heikkouksia.¹³⁹ Lautakunta ei voi ottaa kuluttajansuojan perälaudan roolia, vaan aina toisinaan esiintyy tapauksia, joissa kuluttajan keinoksi jää vain oikeudenkäynti.¹⁴⁰

Kilpailuvahingon korvaamisesta sinänsä ei voida päättää rikosprosessin tai hallintoasian yhteydessä. Toki vuoden 2016 KilpVL:ssa hallintopäätös

¹³¹ Finen vuosikertomus 2020, kohta 2. Sopimuspuolet ovat Finanssivalvonta, Kilpailu- ja kuluttajavirasto sekä Finanssialan keskusliitto. Riippumattomuutta lautakunnan kontekstissa pohtii Koulu 2011 s. 137–147.

¹³² Finen ohjesääntö 6 §.

¹³³ Sijoituslautakunnan edeltäjää eli arvopaperilautakuntaa tarkastelee laajemmin E.Kärki 2011 s. 87–89. Analyysi on yhä ajankohtainen.

¹³⁴ Finen vuosikertomus 2020, kohta 8.

¹³⁵ Tästä säädetään UK 2:2.1:n 3 kohdassa. Täytäntöönpanokelpoiseksi vahvistamisesta säädetään UK 2:19 ja VML 43 §:ssä.

¹³⁶ Ks. Autio 2014 s. 218–219.

¹³⁷ Ks. esim. Ervo DL 2017 s. 661–665.

¹³⁸ Ks. esim. Viitanen 2017 s. 525–534. Hän toki käsittelee lähinnä yhtä osa-aluetta, markkinointia.

¹³⁹ Ks. OMTR 2006:4 s. 41; Pöysti 13.11.2019.

¹⁴⁰ Ks. OMTR 2005:3 s. 39, 42.

rikkomuksesta sekä korvauksia koskevat ADR- ja tuomioistuinmenettelyt yritetään niveltää toimivaksi kokonaisuudeksi. Aiempi lainsäädäntö jätti vaateenhaltijat melko suojattomaan asemaan; uuden järjestelyn tehokkuutta on toistaiseksi vaikea arvioida, mutta siviiliprosessia epäilemättä tarvitaan tuomiouhan luomiseksi ja toisinaan myös kiperien tapausten ratkaisemiseksi.

Ympäristövahinkojen saralla oikeussuojan laatua ja saatavuutta voi pitää hyvänä silloin, kun vaateenhaltijoiden käytettävissä on hallinto- tai toimitusmenettely. Eräillä katvealueilla tilanne on kuitenkin ongelmallisempi. Toisinaan esiintyy äkillisiä ympäristövahinkoja, esimerkiksi öljy- ja muita kemikaaliviuotoja tuotantolaitoksista, säiliöistä ja kuljetusvälineistä. Seurauksia ei aina pystytä poistamaan puhdistamalla, jolloin syntyy korvausvaateita. Äkillisiä vahinkoja ei tietenkään ole ennakoitu ympäristöluvassa, eikä myöskään YSL 130 § ennakoimattomista vahingoista soveltu kaikkiiin tilanteisiin.¹⁴¹ Kaikenlaisille immissiovahingoille ei ole soveltuvaa toimitusmenettelyä.¹⁴² Silloinkin kun ympäristövahingon kärsijä panee korvausasian vireille hallintomenettelyssä, korvauskysymys voidaan siirtää käräjäoikeuteen esimerkiksi YSL 131.2 §:n nojalla ja käsitellä siellä erikseen riita-asian järjestyksessä.¹⁴³ Pelkästään ympäristövahinkokanteiden pienistä määristä¹⁴⁴ on vaikea päätellä, että muu oikeussuojajärjestelmä toimisi hyvin kattavasti. Taustalla voi näet vaikuttaa myös prosessikynnys. *Kokko* arvioikin, että jälkikäteiset oikeussuojaprosessit, siviiliprosessi mukaan lukien, eivät kaikilta osin toimi riittävän hyvin.¹⁴⁵

Sijoittajansuojan alalla rikosprosessi tarjoaa vaateenhaltijoille heikosti oikeussuojaa, koska kriminalisoinnit ovat suppeita ja koska syyttäjän ei välttämättä ole velvollisuutta ajaa korvausvaatimuksia. Sijoituslautakunnan asiallinen toimivalta on rajallinen, ja sen ratkaisut ovat suosituksia. Tuoreessa oikeuskirjallisuudessa *Norros* ja *Kaisanlahti* ovat eritelleet vaikeuksia, joita liittyy AML 16:1:n mukaisen korvausvastuun toteuttamiseen. Heidän mukaansa ei ole pois suljettua ajatella, että säännös on ”ainakin osassa vahinkotilanteita käytännössä *kuollut kirjain*”.¹⁴⁶ *Matti Rudangon* arvion mukaan arvopaperimarkkinoilla ”vain ryhmäkannejärjestelmä mahdollistaa piensijoittajien suojan”.¹⁴⁷ On

¹⁴¹ Äkillisistä vahingoista ks. Tuomainen – Särkkä, *Oikeus* 2013 s. 427–429. Tuoreista tilastotiedoista ks. Ympäristöministeriön luonnos hallituksen esitykseksi laiksi ympäristövahinkorahastoksi (yleisperustelut) s. 18–19.

¹⁴² Jos esimerkiksi katutyön tuottama tärinä vahingoittaa rakennuksia, oikeussuojatie on käräjäoikeus tapauksen KKO 2001:61 tavoin.

¹⁴³ Ympäristöoikeuden jälkikäteisistä oikeussuojakeinoista ks. esim. *Kokko* 2017 s. 231–233, 243–245.

¹⁴⁴ Määrissä esiintyy vuosittaista vaihtelua: useimpina vuosina YVL:iin perustuvia juttuja ratkaistaan vain muutama, mutta vuonna 2017 niitä ratkaistiin peräti 29. Ks. *OMTH* 2018:11, liite Siviiliasioiden nimikkeet ja käsittelyajat, liitesivu 102.

¹⁴⁵ *Kokko* 2017 s. 243.

¹⁴⁶ *Norros – Kaisanlahti* 2021 s. 71. Ks. laajemmin sama s. 70–74, 78–84.

¹⁴⁷ *M. Rudanko JJ* 2007 s. 478.

muistettava, että hallinnollinen valvonta ja pörssin itsesääntely todennäköisesti pitävät massavahinkojen määrän pienenä. Pieni kuitenkin eroaa olemattomasta, ja yksittäinen massavahinko voi koskea huomattavia henkilö- ja rahamääriä.¹⁴⁸ Edellä jaksossa I.3.6 mainittiin, millaisia massavahinkoja sijoittajille on 2000-luvulla sattunut Norjassa ja Saksassa.¹⁴⁹

Lyhyesti sanoen kotimaiseen oikeussuojajärjestelmään on jäänyt faktisia katvealueita, joista huomattavimmat liittyvät kilpailuvahinkoihin ja sijoittajansuojaan.

¹⁴⁸ Tuoreista kotimaisista tapauksista voi mainita, että syksyllä 2019 Nokia Oyj päätti olla julkaisematta erillistä tulosvaroitusta. Kun yhtiön odotettua heikompi tilanne tuli ilmi vasta lokakuun osavuositarkastuksessa, osakkeen arvo heikkeni päivässä 24 %. (Tulosvaroituksen viipyessä on mahdollista, että tietoja vuotaa ennen osavuositarkastusta, mikä loukkaa sijoittajien yhdenvertaista tiedonsaantia.) Osakesäästäjät ry toivoi tapauksen johdosta ryhmäkannetta, joka toki on mahdollon ryhmäkannelain 1 §:n vuoksi, ks. Länsi-Suomi 2.11.2019: ”Osakesäästäjät: Nokian olisi pitänyt antaa tulosvaroitusta etukäteen.” Finanssivalvonta päätyi asiassa siihen, ettei Nokian toiminnassa ollut huomautettavaa, ks. Finanssivalvonnan lehdistötiedote 2.10.2020: Finanssivalvonta on päättänyt selvityksen Nokia Oyj:n tiedottamisesta.

¹⁴⁹ Ruotsista voidaan mainita pienempi tapaus, Tukholman käräjäoikeuden asia T 17420-10 ym., jossa noin 200 sijoittajaa esitti korvausvaatimuksia omaisuudenhoitoyhtiötä vastaan, kun eräät joukkovelkakirjat olivat menettäneet arvonsa. Vahingon aiheutumisesta ei kuitenkaan ole lainkäyttöraatkaisua, koska asia sovittiin jo alioikeusvaiheessa. Ks. Hammarskiöld – Törsten 2018 s. 142.

4 Yksilöllinen siviiliprosessi

4.1 OMINAISPIIRTEITÄ

Siviiliprosessi on harvinaisen järeä oikeussuojamekanismi. Asia näet viedään valtion viranomaiskoneiston ja vieläpä tuomiovallan käyttäjän käsiteltäväksi. Menettely on muodollinen, vastakkain asetteleva ja riitaisa.¹⁵⁰ Lopuksi tuomioistuimien ratkaisee asian sen mukaan, kummalla on oikeus puolellaan.¹⁵¹ Kun ratkaisu on suoritustuomio, se voidaan panna täytäntöön pakolla eli ulosotto-laitoksen avulla. Mekanismi on järeä myös sikäli, että se tuottaa asianosaisille merkittäviä taloudellisia ja henkisiä rasituksia.

Tässä jaksossa arvioidaan siviiliprosessin kärjistettyä ideaalimallia, jossa asianosaiset riitelevät tuomioon asti. Käytännössä jopa noin puolet kärjäoikeuksien laajoista riita-asioista päättyy sovintoon tai jää sillensä.¹⁵² Suomalainen siviiliprosessi onkin kehittynyt sovintokulttuurin suuntaan.¹⁵³ Riidanratkaisussa on toki edelleen aivan olennaista arvioida, millainen tuomio jutussa luultavasti tulisi: tuomitseminen on potentiaalinen uhkakuva ja mahdollisuus, loppupeli, joka osaltaan ohjaa sovintoneuvotteluja. Asian sopiminen oikeudenkäynnissä on sekin eräänlainen oikeussuojamekanismi, jota tosin voi luonnehtia epäitsenäiseksi. Kysehän on sekamallista, joka asettuu sovittelun ja lainkäytön välimaastoon, kun käytetään mittareina esimerkiksi nopeutta ja halpuutta. Sopimista oikeudenkäynnissä ei arvioida tässä enemmälti.¹⁵⁴ Tämä jakso keskittyy yksilölliseen siviiliprosessiin, jossa vaateenhaltija hakee oikeussuojaa yksin ja edustamatta muita; kollektiivista siviiliprosessia tarkastellaan seuraavassa luvussa.

Yksilöllistä siviiliprosessia voidaan arvioida siinä missä muitakin oikeussuojamekanismeja. Laadusta on mainittava ensinnäkin, että siviiliprosessin selvä etu on tuomioiden täytäntöönpanokelpoisuus. Siviiliprosessissa pyritään tietyissä

¹⁵⁰ Ks. esim. Ervasti – Nylund 2014 s. 76.

¹⁵¹ Dispositiivisessa asiassa oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluu tietenkin, että tuomioistuimien on sidottu asianosaisten vaatimuksiin, myöntämiin, väitteisiin ja tunnustuksiin. Samoin tuomion faktapremissi riippuu siitä, mitä todistelua asianosaiset esittävät. Tuomioistuimien siis tutkii prosessin kohdetta eikä historiallista tapahtumaa itseään. Ks. esim. Havansi 2007 s. 22 ja saksalaisesta doktriinista Tolani 2019 s. 40–41.

¹⁵² Siro – Aaltonen LM 2019 s. 773. Silloinkin kun asia kirjataan sillensä jääneeksi, taustalla on usein asianosaisten sovinto.

¹⁵³ Siro – Aaltonen LM 2019 s. 775–776. Taustatekijöistä ja käsitteistä ks. Kuuliala LM 2012 s. 1105–1110.

¹⁵⁴ Oikeudenkäynnissä sopimista on tutkinut Kuuliala LM 2012 s. 1111–1118.

rajoissa siihen, että ratkaisu olisi mahdollisimman oikeellinen niin lainsoveltamisen kuin näyttöratkaisunkin puolesta.¹⁵⁵ Käytännössä tavoite ei aivan toteudu, vaan oikeellisuudesta syntyy kaksijakoinen kuva: epätavallisissa asioissa ratkaisujen laatuaste vaihtelee huomattavasti.¹⁵⁶ Käräjäoikeuksissa laajatkin riita-asiat ratkaistaan lähes aina yhden tuomarin kokoonpanossa,¹⁵⁷ vaikka tällä tuomarilla ei välttämättä ole riittävästi erityisasiantuntemusta.¹⁵⁸ Mitä tulee menettelylliseen oikeudenmukaisuuteen, siviiliprosessia voidaan pitää laadukkaana.¹⁵⁹

Menettelyn nopeus vaikuttaa olennaisesti siihen, kuinka toimiva ja suosittu mekanismi siviiliprosessi on.¹⁶⁰ Vuonna 2019 pääkäsittelyssä ratkaistua riita-asiaa oli käsitelty käräjäoikeudessa keskimäärin 13,3 kuukautta (mediaani).¹⁶¹ 2010-luvulla mediaani on ollut 10 ja 14 kuukauden välillä, lukuun ottamatta epätavallista vuotta 2017.¹⁶² Hovioikeudessa riita-asian keskimääräinen käsitteilyaika oli vuonna 2019 vain 6,5 kuukautta, joskin käsiteltyiksi lasketaan myös ne lukuisat asiat, joissa hovioikeus ei myönnä jatkokäsittelylupaa.¹⁶³ Korkein oikeus käytti vuonna 2019 hylättyihin valituslupa-asioihin keskimäärin 3,8 kuukautta ja asiaratkaisuihin 18 kuukautta.¹⁶⁴ Kaiken kaikkiaan siviiliprosessia pidetään verrattain hitaana mekanismina.¹⁶⁵

Siviiliprosessi on myös kallista ja taloudellisesti riskialtista. Toki oikeudenkäyntejä rahoitetaan muun muassa julkisella oikeusavulla ja yksityisillä oikeusturvavakuutuksilla. Julkista oikeusapua saa taloudellisen asemansa vuoksi noin 30 % pääkäsittelyyn edenneiden juttujen asianosaisista.¹⁶⁶ Enemmistö muista

¹⁵⁵ Ks. Virolainen – Vuorenpää 2021 s. 117–118. Rajoitteita luovat mm. nopeuden, halpuuden ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset.

¹⁵⁶ Ks. Autio 2014 s. 101, 231–235. Aution kyselytutkimus tehtiin yrityksille, ja se koski niiden keskinäisiä liikeriitoja. Myös massavahinkotilanteiden johdosta syntyy herkästi riitoja, jotka ovat aineellisoikeudellisesti kiperiä ja epätavallisia.

¹⁵⁷ Vuonna 2019 kolmen tuomarin kollegio käsitteli vain noin viisi prosenttia niistä riidoista, jotka ratkaistiin pääkäsittelyssä. Sarasoja – Carling 2020 s. 16.

¹⁵⁸ Tässä suhteessa laadukkaampana voi pitää kuluttajariitalautakuntaa, jonka jäsenet ja esittelijät ovat erikoistuneita ja jossa säännönmukainen ratkaisija on kolmen jäsenen jaosto.

¹⁵⁹ Esimerkiksi vuonna 2012 tehdyssä kyselytutkimuksessa asianosaiset antoivat enimmäkseen myönteisiä arvioita tuomarista ja menettelystä. Ks. Ervasti – Aaltonen 2013 s. 31–33, 43–44.

¹⁶⁰ Ks. esim. Virolainen DL 2006 s. 568–569 ja Autio 2014 s. 211–212.

¹⁶¹ OMTH 2020/4 s. 42.

¹⁶² Ks. Sarasoja – Carling 2020 s. 12–13. Vuonna 2017 mediaani oli peräti 16,8 kuukautta – lähinnä siksi, että tuolloin Helsingin käräjäoikeus ratkaisi yli 500 puukartellikannetta.

¹⁶³ OMTH 2020/4 s. 6. Kaikista hovioikeuksien riita- ja rikosasioista noin 30–40 % päättyy siihen, että jatkokäsittelylupaa ei myönnetä, ks. sama s. 8–16. Ellei riita-asiaa ratkaista alle kolmessa kuukaudessa (eli käytännössä kielteisellä JKL-päätöksellä), käsittelyajat jakautuvat kohtalaisen tasaisesti kolmen ja 18 kuukauden välille.

¹⁶⁴ OMTH 2020/4 s. 1.

¹⁶⁵ Ks. esim. Autio 2014 s. 101. Toisaalta jaostokäsittely kuluttajariitalautakunnassa on nykyisin keskimäärin hitaampi kuin riita-asian käsittely käräjäoikeudessa ja hovioikeudessa, jos jälkimmäinen ei anna jatkokäsittelylupaa.

¹⁶⁶ Sarasoja – Carling 2020 s. 76–77. Kotimaisesta oikeusapuasääntelystä laajemmin ks. Koulu 2020 s. 135–151.

asianosaisista saanee korvausta oikeusturvavakuutuksesta; vuoden 2019 aineistossa tyypillinen enimmäiskorvaus (8 500 euroa) riitti kattamaan asianosaisen omat kulut kokonaan vain noin kolmasosassa tapauksista.¹⁶⁷ Pohjola on tosin 1.4.2019 alkaen korottanut enimmäiskorvausmäärän 11 400 euroon.¹⁶⁸ Julkinen oikeusapu ja tavanomaiset oikeusturvavakuutukset koskevat asianosaisen omia kuluja eivätkä ulotu niihin kulukorvauksiin, jotka hän voi joutua maksamaan vastapuolelle.¹⁶⁹

Siviiliprosessi poikkeaa kaikista muista oikeussuojamekanismeista siten, että asianosaisella on huomattava mahdollisuus joutua maksamaan omien kulujaan lisäksi vastapuolen kulut.¹⁷⁰ OK 21 luvun lähtökohta on, että dispositiivisessa asiassa kuluratkaisu seuraa pääasiallisen sisällön. Joka häviää oikeudenkäynnin täysin, kohtaa täyden kuluvastuun eli korvaa kaikki vastapuolensa tarpeellisista toimenpiteistä johtuvat kohtuulliset kulut (1 §). Osittaisen voiton tilanteissa kumpikin asianosainen kantaa omat kulunsa, taikka häviäjälle syntyy osittainen tai täysi kuluvastuu (3 §). Eräistä poikkeuksellisista syistä tuomioistuimien voi antaa kuluratkaisun, joka ei seuraa pääasiallisen (4, 5, 8 a ja 8 b §:t).¹⁷¹

Kuluvastuun mahdollisuus epäilemättä muovaa vaateenhaltijan ja vastapuolen käyttäytymistä. Kuluriskin käsitteellä viitataan tyypillisesti siihen vaaraan, että henkilö saattaa joutua maksamaan omat ja vastapuolen oikeudenkäyntikulut. Riskin suuruus riippuu sekä epätoivottujen tulosten sisällöstä että niiden toteutumisen todennäköisyydestä; molemmat muuttujat ovat epävarmoja.¹⁷² Teknisemmässä yhteydessä kuluriskillä voidaan tarkoittaa epätoivotun tuloksen luultavaa sisältöä eli asianosaisten oikeudenkäyntikulujen summaa.¹⁷³

¹⁶⁷ Sarasoja – Carling 2020 s. 78. Osuus on laskettu niistä asianosaisista, jotka eivät saaneet julkista oikeusapua.

¹⁶⁸ Ks. <https://www.op.fi/henkiloasiakkaat/vakuutukset/kotivakuutus/vastuuvakuutus-ja-oikeusturvavakuutus>. Ilman 15 %:n omavastuun huomioimista enimmäismäärät siis ovat 14 000 ja 10 000 euroa. Ks. myös Koulun 2020 s. 162–163. Useimmilla vakuutusyhtiöillä enimmäismäärä on edelleen 8 500 euroa, ks. esim. <https://www.if.fi/henkiloasiakkaat/vakuutukset/kotivakuutus/oikeusturvavakuutus-kuuluu-kotivakuutukseen>; Lähi-Tapiola Kotivakuutus 2022 s. 19; Fennianturvan kotivakuutukset 2021 s. 14.

¹⁶⁹ Eräiden vakuutusyhtiöiden valikoimaan kuuluu myös laajennettu oikeusturvavakuutus, joka koskee myös tuomittuja kulukorvauksia ja jossa enimmäiskorvaus on kaksinkertainen. Niiden käyttöä on pidetty marginaalisena, ks. Lasola – Rissanen 2013 s. 52; OMSO 2021:16 s. 15.

¹⁷⁰ Rikosprosessin asianomistajan kuluriski on yleensä pienehkö. Ks. ROL 9:8.2 ja alaviite 66 yllä.

¹⁷¹ OK 21 luvun sääntelystä ks. HE 107/1998 s. 6, 12–13 sekä laajemmin Jokela 2019 s. 78–85, 122–143 ja 150–157. Yllä oleva teksti on tiivistetty esityksestä Markus DL 2020 s. 168.

¹⁷² Ks. esim. HE 107/1998 s. 4; Koulun 2017b s. 16. Riskin käsitteestä riskienhallinnan tutkimuksessa ks. Kuusela – Ollikainen 2005 s. 16. Arviomuistiossa OMSO 2021:16 ei määritellä käsitettä, vaikka siinä nimenomaan kartoitetaan keinoja pienentää oikeudenkäyntikuluriskiä. Ilmeisesti käsite ymmärretään laajasti, koska osa keinoista vaikuttaisi asianosaisen omien kulujen määrään, osa tuomittavan kulukorvauksen todennäköisyyteen ja osa kulukorvauksen määrään.

¹⁷³ Ks. Sarasoja – Carling 2020 s. 38.

Kuluriskiä pidetään siviiliprosessimme keskeisenä ongelmana ja prosessikynnyksen tärkeänä taustatekijänä.¹⁷⁴ Aiheen pariin on syytä hetkeksi pysähtyä. Seuraavassa jaksossa kerrotaan lähitieteiden tulosten avulla, kuinka kuluriski vaikuttaa inhimilliseen päätöksentekoon. Sen jälkeen esitellään suomalaisen siviiliprosessin todellisuutta tuoreen empiirisen tutkimuksen pohjalta.

4.2 KULURISKIN VAIKUTUS LÄHITIEDEIDEN VALOSSA¹⁷⁵

Oikeussuojan hakeminen on monivaiheinen tapahtumasarja, jossa vaateenhaltija kohtaa erilaisia kiperiä päätöksentekotilanteita.¹⁷⁶ Seuraava karkea hahmotelma valaisee kahta tilannetta. Oletetaan, että vaateenhaltija on ollut yhteydessä vastapuoleen, joka ei miltään osin suostu suoritukseen tai vaihtoehtoiseen riidanratkaisuun. Ensimmäiseksi vaateenhaltijan on päätettävä, tyytyykö hän vallitsevaan tilanteeseen,¹⁷⁷ joka ei hänen mielestään ole aineellisesti oikeudenmukainen, vai hakeeko hän oikeutensa toteuttamista riskialttiissa oikeusjutussa. Oletetaan, että hän päättää nostaa kanteen. Riita-asian valmisteluvaiheen lopussa vastapuoli tarjoaa sovintoa, jossa hän maksaisi vaateenhaltijalle pienehkön osan (esim. kolmanneksen) kanteesta vaaditusta määrästä.¹⁷⁸ Tyytyykö vaateenhaltija sovintotarjoukseen, vai hakeeko hän lisää riitelemällä riskialttiiseen tuomioon saakka?¹⁷⁹

Kummassakin päätöstilanteessa on varma vaihtoehto ja epävarma vaihtoehto. Varman vaihtoehdon rahallinen arvo on ensimmäisessä päätöstilanteessa (A) nolla euroa, kun taas toisessa (B) se on pienehkö positiivinen luku.¹⁸⁰ Epävarma vaihtoehto voi olla raha-arvoltaan huomattavasti positiivinen tai negatiivinen kuluriskin vuoksi. Tarkastellaan seuraavaksi, *millaisten käyttäytymismallien pohjalta ihmiset tyypillisesti reagoivat* tällaisiin valintatilanteisiin. Esitys perustuu aiempiin oikeustaloustieteellisiin tutkimuksiin. Niiden joukossa on

¹⁷⁴ Ks. esim. OMSO 2021:16 s. 39–42.

¹⁷⁵ Jakso perustuu löyhästi esitykseen Markus OTJP 2019 s. 214–216.

¹⁷⁶ Ks. jakso I.3.1 aloittamis- ja muista kynnyksistä.

¹⁷⁷ Aiemmassa kotimaisessa kirjallisuudessa Viitanen 2011 s. 5 on korostanut tätä skenaariota, josta hän käyttää ilmausta ”asian jääminen kokonaan ratkaisematta”.

¹⁷⁸ Oletetaan, että sovintotarjouksen mukaan kumpikin kantaa omat kulunsa.

¹⁷⁹ Vastapuoli voi toki tarjota jotain suoritusta muussakin vaiheessa, esimerkiksi ennen kanteen nostamista. Hahmotelmassa tärkeitä ovat päätöstilanteet, eivät niinkään niiden tapahtuma-ajat tai muut yksityiskohdat.

¹⁸⁰ Herää kysymys, pitäisikö varman vaihtoehdon raha-arvosta vähentää siihenastiset asianajokulut. Päätöstilanteessa A ne ovat vähäiset ja päätöstilanteessa B varsin merkittävät. On kuitenkin mielekästä ajatella päätöstilanteita vain tulevien tuottojen ja kustannusten kannalta, kuten myöhemmin ilmenee. Johdonmukaisuus merkitsee, että myöskään epävarman vaihtoehdon laskennassa ei huomioida siihenastisia kuluja tai mahdollisuutta saada korvausta siltä osin.

mallinnuksia ja empiirisiä tutkimuksia, niin uusklassista kuin psykologistakin oikeustaloustiedettä.¹⁸¹ Tietty varovaisuus on tarpeen: oikeustaloustiede ei ole kehittynyt kyllin pitkälle, jotta se voisi antaa tyhjentäviä vastauksia näin kompleksisiin kysymyksiin.¹⁸² Jonkin verran osviittaa on silti saatavissa.

Ensimmäiseksi täytyy lähteä odotusarvon ja hyödyn käsitteistä. Odotusarvo on yksinkertaisesti se (rahallinen) arvo, joka on odotettavissa epävarman vaihtoehdon valinnasta.¹⁸³ Kun ihmiset tekevät päätöksiä, he eivät yritä maksimoida lopputuloksen odotusarvoa vaan odotetun hyödyn (*expected utility*). Odotusarvot eivät riitä selittämään valintoja. Odotettu hyöty perustuu toki olenaisesti odotusarvoon mutta riippuu myös muista tekijöistä. Ero ilmenee esimerkiksi siinä, että useimmat ihmiset valitsevat mieluummin varman voiton kuin odotusarvoltaan hieman paremman epävarman vaihtoehdon, joka saattaa johtaa nolatulokseen. Tätä käyttäytymismallia sanotaan riskinkarttamiseksi (*risk aversion*). ”Pyy pivossa on parempi kuin kymmenen oksalla” on riskinkarttajan sanonta. Vähävaraiset henkilöt karttavat riskiä enemmän kuin varakkaat; samoin riskinkarttaminen on sitä vahvempaa, mitä suuremmista panoksista on kyse.¹⁸⁴

Riskinkarttaminen vaikuttaa päätöstilanteessa B siten, että vaateenhaltija tyytyy melko laihaankin sovintotarjoukseen. Usein riskinkarttamisella selitetään myös vallitsevaan tilaan tyytymistä päätöstilanteessa A. On syytä muistaa, että vaateenhaltija on lähtökohtaisesti yksityishenkilö ja vastapuoli varakas riitakonkari, *repeat player*. Tuomioon asti riitely merkitsee kummallekin riskiä, mutta vähävaraisempi osapuoli eli vaateenhaltija karttaa sitä enemmän. Vastapuoli tietää tämän ja voi sovintoneuvotteluissa hyödyntää suurempaa riskinsietokykyään.¹⁸⁵

Riskinkarttaminen ei kuitenkaan riittävästi selitä tiettyjä käyttäytymistapoja. Miksi niin monet vaateenhaltijat tyytyvät sovintotarjouksiin silloinkin, kun

¹⁸¹ Oikeustaloustieteen koulukunnista ja niiden hyödyntämisestä ks. johdantojako I.4.2.3.

¹⁸² Samansuuntaisesti Eisenberg – Miller, Cornell LR 2013 s. 334–335, 339.

¹⁸³ Odotusarvo lasketaan siten, että mahdollisten lopputulosten arvot kerrotaan todennäköisyyksillä ja saadut tulot lasketaan yhteen. Kuvitellaan esimerkiksi yhden nopan peli, jossa pariton silmäluku tuottaa pelaajalle 10 euroa ja parillinen 0 euroa. Peliin ryhtymisen odotusarvo on $\frac{1}{2} * 10 \text{ €} + \frac{1}{2} * 0 \text{ €} = 5 \text{ €}$.

¹⁸⁴ Ks. Zamir – Ritov, JLS 2010 s. 253, 270; Kahra – Kuusela – Kanto 2005 s. 75–76. Kielenkäytöstä mainittakoon, että eräät taloustieteilijät myös erottavat riskin epävarmuudesta. Tällöin riskin alueella liikutaan vain, kun toimija tuntee kunkin vaihtoehdon objektiivisen todennäköisyyden; epävarmuuden alueella ollaan muulloin eli useimmissa arkielämän päätöksissä. Erittelyn hyödyistä ei kuitenkaan ole yksimielisyyttä, ks. esim. Sunstein 2009, s. 159–161. Pidän erittelyä tämän kirjoituksen kannalta tarpeettomana ja pitäydyn tavallisessa kielenkäytössä: riski merkitsee myös epävarmuutta ja todennäköisyysarviot voivat olla subjektiivisia.

¹⁸⁵ Ks. Katz – Sanchirico 2010 s. 11, 34; Sherman, Texas LR 1997–1998 s. 1864, 1871. He vertailevat kulukorvaussäännön ja kulujen kuittaussäännön vaikutuksia. Koska kulukorvaus on Suomessa käytännössä vahva pääsääntö, päätelmät sen vaikutuksesta vaateenhaltijaan ovat relevantteja.

panokset ovat pienet? Miksi niin monet tyytyvät vallitsevaan tilanteeseen? Riskinkarttamisen pitäisi vaikuttaa silloin, kun tehdään valintaa varman ja epävarman voiton välillä – se ei niinkään selitä, miksi vaateenhaltija valitsee päätöstilanteessa A nollatuloksen.¹⁸⁶

Prospektiteoria tarjoaa kysymykseen hieman toisenlaisen ja täydentävän selityksen, joka on tappion karttaminen (*loss aversion*). Ihmiset eivät miellä lopputuloksia niinkään sellaisenaan, vaan voittoina tai tappioina suhteessa vertailukohtaan. Yleensä vertailukohdaksi hahmotetaan nykytila eikä esimerkiksi vahinkoa edeltävää tila.¹⁸⁷ Tappio koetaan vahvemmin kuin samansuuruinen voitto. Kun edessä on kolmen lopputuloksen peli, jossa voi seurata niin voittoja, tappioita kuin nollatulokin, ihminen tyyppillisesti painottaa valinnoissaan tappion välttämistä.¹⁸⁸ (Terminologiasta kannattaa huomata, että riskinkarttaminen on tekninen taloustieteen termi. Oikeustieteellisessä kielessä taas on tavanomaista ja mielekäästä puhua kuluriskistä laajasti; voi siis sanoa, että kuluriski vaikuttaa sekä vaateenhaltijan riskinkarttamisen että tappion karttamisen taustalla.)

Tappion karttaminen selittää vaateenhaltijan tyytymistä vallitsevaan tilanteeseen – ja eräissä tilanteissa tyytymistä sovintotarjoukseen. Empiirisisissä tutkimuksissa on havaittu, että ihmiset ovat valmiita tinkimään voiton odotusarvosta huomattavasti muuttaakseen kolmen lopputuloksen pelin kahden lopputuloksen peliksi, jossa voi seurata voitto tai nollatulos.¹⁸⁹ Koska varmuutta arvostetaan, on turvallista odottaa samankaltaista käytöstä myös silloin, kun kolmen lopputuloksen pelin eli oikeudenkäynnin vaihtoehtona on varma nollatulos (tai laiha sovinto).

Myös tappion määrällinen epävarmuus lienee merkityksellinen tekijä. Oikeuskirjallisuudessa pidetään luultavana, että tappion karttaminen vaikuttaa vaateenhaltijaan eniten silloin, kun mahdollisen kulukorvausvelvollisuuden määrä ei ole kunnolla ennakoitavissa ennen oikeudenkäyntiä.¹⁹⁰ Kuluvastuun yksi mahdollinen sääntelytapa on taulukointi, jossa kulukorvaus määritetään

¹⁸⁶ Prospektiteorian keskeisiä teesejä on, että riskinkarttamisen aluetta on juuri voitollisten vaihtoehtojen vertailu. Ks. Guthrie, NWULR 2003 s. 1118.

¹⁸⁷ Ks. Zamir – Ritov, JLS 2010 s. 268–269.

¹⁸⁸ Ks. perustutkimuksesta Tversky – Kahneman J Risk & Unc. 1992 sekä yleisesityksistä Guthrie, NWULR 2003 s. 1118–1119 ja Kahra – Kuusela – Kanto 2005 s. 77–78. Prospektiteorian muista väitteistä voidaan mainita seuraavat: Kun valinta tehdään kahden tappion välillä, riskihakaisuus vallitsee. Erittäin pienet todennäköisyydet tuottavat usein anomaalisia valintoja. Varmuutta yliarvostetaan, eli 100 %:n todennäköisyyden suhde 50 %:n todennäköisyyteen koetaan suurempana kuin vaikkapa 50 %:n ja 25 %:n todennäköisyyksien suhde.

¹⁸⁹ Ks. Zamir – Ritov, JLS 2010 s. 254 aiemmasta ja s. 268–271 uudesta tutkimuksesta. Jälkimmäisen tutkimuksen koehenkilöistä 57 % suosi kahden lopputuloksen peliä silloinkin, kun kolmen lopputuloksen peli tarjosi kaksi kertaa niin suuren odotusarvon kuin ensin mainittu.

¹⁹⁰ Ks. Vrendenbarg 2016 s. 84–85. Ennakoitavuuden merkityksestä ks. myös Hodges – Vogeaner – Tulibacka 2009 s. 35–38.

riidanalaisen intressin mukaan ja ennakoitavalla tavalla. Tällainen sääntely valitsee esimerkiksi Saksan ja Alankomaiden siviiliprosessissa sekä Suomessa OK 21 luvun 8 c ja d §:ien mukaisissa varsin summaarisissa asioissa.¹⁹¹ Eri sääntelytapojen vaikutuksista puuttuu vankkaa empiiristä tietoa, mutta alankomaalainen kyselytutkimus antaa kiinnostavaa osviittaa: Alankomaissa tehtiin vuonna 2007 lainmuutos, jonka mukaan immateriaalioikeudellisissa riidoissa kulukorvaus on taulukoidun sijasta täysimääräinen. Asianajajille tehdyn kyselyn perusteella lainmuutos lisäsi prosessia edeltäviä sovintoja ja mahdollisesti vähensi kanteiden nostamista.¹⁹²

Kuluriskin hillitsemiseksi on kehitetty monenlaisia rahoituskeinoja.¹⁹³ Suomessa ja yleensäkin Manner-Euroopassa tärkeimpiä keinoja ovat yksityiset oikeusturvavakuutukset ja julkinen oikeusapu. *Common law* -maissa taas hyödynnetään esimerkiksi asianajajien tulospalkkioita ja oikeudenkäyntien kaupallista rahoitusta. Tyypillisesti rahoituskeinot toimivat siten, että asianosaisen omat oikeudenkäyntikulut eivät viime kädessä jää hänen maksettavakseen, ainakaan täysimääräisesti. Kannattaa toki huomata, että jonkinasteista asianosaisen kuluriskiä pidetään oikeuspoliittisesti välttämättömänä. Riskitön prosessi kannustaisi nostamaan perusteettomia kanteita ja ajamaan juttua suhteettoman suurilla resursseilla.¹⁹⁴ (Tässä yhteydessä ei yritetä arvioida, millainen kulu- ja rahoitussääntely tuottaisi oikeuspoliittisesti optimaalista käyttäytymistä. Kysymys on laaja ja vaikea.¹⁹⁵)

Tarkoitus on arvioida, kuinka käyttökelpoinen oikeussuojamekanismi yksilöllinen siviiliprosessi on vaateenhaltijan näkökulmasta. Selviä rasitteita ovat menettelyn hitaus ja kuluriski. Oikeustaloustieteilijät *Katz* ja *Sanchirico* toteavat vastapuolen kuluihin liittyvästä riskistä kokoavasti: “It also encourages parties with poorly grounded legal claims to settle or to avoid litigating them in the first place, and has a similar effect on litigants who are averse to risk, regardless of the merits of their cases.”¹⁹⁶ Nämä yleiset ennusteet ovat uskottavia suhteessa suomalaisiin kokemuksiin, joita käsitellään seuraavaksi.

¹⁹¹ Ks. esim. van Boom 2016 s. 6. Intressiperusteinen taulukko määrää Saksassa lähtökohtaisesti myös asianajajapalkkion päämiehen ja asianajajan suhteessa. Saksan palkkiojärjestelmästä ks. RVG ja kirjallisuudesta Rosenberg – Schwab – Gottwald 2018 s. 161.

¹⁹² Vrendenbarg 2016 s. 83–94. Vastaajista 56 % arvioi prosessia edeltävien sovintojen lisääntyneen ja 8 % vähentyneen; lisäksi 44 % arvioi kanteiden vähentyneen ja 13 % lisääntyneen. Vastauksista ilmeni toki myös epävarmuutta.

¹⁹³ Ks. esim. van Boom 2016 s. 5, 9–13.

¹⁹⁴ Ks. esim. De Mot – Faure – Visscher 2016 s. 34–35. Kotimaisesta kirjallisuudesta ks. Koulu 2020 s. 73, 100.

¹⁹⁵ Aiheesta ks. esim. Katz – Sanchirico 2010 s. 2–19; Eisenberg – Miller, Cornell LR 2013 s. 335–341; van Boom 2016 s. 19–26.

¹⁹⁶ Katz – Sanchirico 2010 s. 34 (kursivointi JM). Tarkkaan ottaen he kirjoittavat kulukorvaussäännön vaikutuksista verrattuna kulujen kuittaukseen. Aiheesta suomeksi ks. myös Männistö LM 2005 s. 79–97.

4.3 OIKEUDENKÄYNTIKULUT SUOMESSA

Riita-asian oikeudenkäyntikuluja Suomessa on selvitetty *Sarasojan* ja *Carlingin* tuoreessa tutkimuksessa. Tutkimuksen aineistona käytettiin 538:aa riita-asiaa, jotka ratkaistiin käräjäoikeuksien pääkäsitelyssä tammi–huhtikuussa 2019. Aineisto on siis runsas ja antaa muutoinkin edustavan kuvan vuoden 2019 laajoista riita-asioista.¹⁹⁷

Tutkimustuloksista tässä yhteydessä relevantteja ovat etenkin kantajan ja vastaajan kuluvaatimukset sekä tuomitut kulukorvaukset. Kuluvaatimukset antavat varsin päteväen kuvan asianosaisille koituneista kuluista, koska asianosaiset vaativat kaikkien kulujensa korvaamista miltei aina – paitsi perheoikeudellisissa asioissa.¹⁹⁸ Vuonna 2019 kantajan kuluvaatimuksen mediaani oli 9 213 euroa ja vastaajan kuluvaatimuksen mediaani 10 246 euroa. Tapauskohtainen vaihtelu on suurta: niin kantajan kuin vastaajankin kuluvaatimuksista noin joka neljäs alittaa 4 000 euroa, kun taas useampi kuin joka kymmenes ylittää 30 000 euroa. Vuoteen 2008 verrattuna kantajan kuluvaatimuksen mediaani on kasvanut noin 22 % ja vastaajan peräti 61 %.¹⁹⁹ (Kaikissa ajallisissa vertailuissa käytetään reaalihintoja, joissa on jo huomioitu yleinen hintatason nousu.²⁰⁰)

Trendi johtuu ainakin juttukannan muutoksesta: nykyisin tyypillinen pääkäsitelyyn etenevä juttu on laajempi ja vaativampi kuin 2000- tai 1990-luvuilla. Juttukannan muutokseen viittaa etenkin se, että riidanalaisen intressin mediaani eli pääasiavaatimuksen euromäärä on kasvanut tasan 25 000 euroon, siis 43 % suuremmaksi kuin vuonna 2008.²⁰¹ Toisaalta vuoden 2019 tapauksissa kuultiin keskimäärin harvempia todistajia kuin vuoden 2008 tapauksissa.²⁰²

OK 21 luvun sääntelyn vuoksi on kiinnostavaa, millainen on jutun kuluvaatimusten yhteismäärä. Vuonna 2019 sen mediaani oli 15 962 euroa eli 23 % suurempi kuin vuonna 2008.²⁰³ Kyseisen luvun laskemisessa huomioitiin nekin

¹⁹⁷ Tutkimuksen aineistosta tarkemmin ks. *Sarasoja – Carling* 2020 s. 4–6.

¹⁹⁸ *Sarasoja – Carling* 2020 s. 64. Aiemmasta empiirisestä tutkimuksesta ks. *Ervasti* 2009 s. 27–28.

¹⁹⁹ *Sarasoja – Carling* 2020 s. 36–38. Huomionarvoista on, että vastaajan kuluvaatimus on keskimäärin suurempi kuin kantajan. Aiemmin tilanne on ollut päinvastainen. Nykytila nähtävästi johtuu siitä, että työoikeudellisissa riidoissa vastaajan kuluvaatimuksen mediaani on lähes 50 % suurempi kuin kantajan, ks. sama s. 44–45.

²⁰⁰ *Sarasoja – Carling* 2020 s. 4.

²⁰¹ Mitä suurempi on intressi, sitä pidempi on käsittelyaika ja sitä suurempia ovat kuluvaatimukset. *Sarasoja – Carling* 2020 s. 23–24, 41. Intressin laskemisessa ei ole huomioitu elatusapujuttuja, koska niissä vaaditaan jatkuvaa kuukausittaista suoritusta ja (lähes kaikissa) muissa jutuissa kertasuoritusta.

²⁰² Ks. *Sarasoja – Carling* 2020 s. 30, etenkin kuvio 19 ja alaviite 36. Vuoden 2008 aineisto lieinee ollut tässä suhteessa anomaalinen.

²⁰³ *Sarasoja – Carling* 2020 s. 38–39. Jos elatusapujuttuja ei huomioida, mediaani on hieman pienempi eli 15 343 euroa.

jutut, joissa toisen tai kummankin kuluvaatimus oli 0 (nolla) euroa.²⁰⁴ Asianosaista kiinnostaa tietysti sekin, kuinka usein häviäjä tosiasiasa tuomitaan maksamaan kaikki voittajan vaatimat kulut. Kun vuonna 2019 vastaaja hävisi kokonaan, kulukorvaus tuomittiin 79 %:ssa tapauksista täysimääräisenä ja 19 %:ssa määrältään pienempänä – vain 2 %:ssa tapauksista kulukorvaus jäi poikkeussäännösten vuoksi tuomitsematta. Kun kantaja hävisi kokonaan, kulukorvaus oli 61 %:ssa täysimääräinen, 32 %:ssa pienempi ja 7 %:ssa olematon. Silloin kun kokonaan voittanut asianosainen ei saanut täyttä kulukorvausta, ”leikattu” osuus oli keskimäärin 29 % kuluvaatimuksesta (mediaani). Osittaisen voiton tilanteista noin puolessa asianosaiset kantoivat omat kulunsa. Kun huomioidaan sekä täyden että osittaisen voiton tilanteet, tuomitun kulukorvauksen mediaani oli 7 235 euroa. *Lyhyesti sanoen on odotettavissa, että täydestä häviöstä seuraa vastuu voittajan kaikista kuluista*; vasta kuluvaatimuksen ylittäessä 30 000 euroa leikkaus käy todennäköiseksi. Täysi korvaus on vahva pääsääntö myös käytännössä.²⁰⁵

Yllä esitellyt tiedot koskevat käräjäoikeuskuluja. Hovioikeuskuluista ei ole empiiristä tutkimustietoa. *Viitanen* on arvioinut, että hovioikeuskulut vastaavat 60–80:tä % käräjäoikeuskuluista.²⁰⁶ Tällöin voidaan karkeasti sanoa, että asianosaiselle koituu keskimäärin 5 800–7 800 euron hovioikeuskulut; hajonta on luultavasti suurta.²⁰⁷ Muutoksenhakukulujen korvaamisesta säädetään OK 21:16:ssä.²⁰⁸

Massavahinkojen kannalta on erityisen kiinnostavaa, miten käyttökelpoiselta yksilöllinen siviiliprosessi vaikuttaa pienten vaateiden kohdalla. Keskustelu kollektiivisesta lainkäytöstä lähtee usein siitä, että yksilöllisen vaateen suuruutta verrataan vaateenhaltijan odotettaviin omiin oikeudenkäyntikuluihin. Jos jälkimmäiset olisivat paljon suuremmat, vaadetta sanotaan tosiasiasa prosessikelvottomaksi.²⁰⁹ Vaateenhaltija suhtautuu vaateeseen rationaalisen apaattisesti. Tämä on kuitenkin Suomen näkökulmasta kovin vajavainen hahmotustapa:

²⁰⁴ *Ibid.*, av. 46. Siksi luku näyttää pieneltä suhteessa kantajan ja vastaajan mediaaneihin (9213 ja 10 246 euroa). Näiden laskemisessa huomioitiin vain 0 (nollaa) euroa suuremmat kuluvaatimukset, ks. Sarasoja – Carling 2020 s. 36 taulukko 3.

²⁰⁵ Ks. Sarasoja – Carling 2020 s. 59, 65–68.

²⁰⁶ Viitanen 2011 s. 157.

²⁰⁷ Kantajan ja vastaajan käräjäoikeuskulujen keskiarvo 9 729,5 euroa on kerrottu 0,6:lla ja 0,8:lla. Tulokset on pyöristetty sadan euron tarkkuudelle. Arvio menee todennäköisesti alakanttiin, koska hovioikeudessa käsiteltävät jutut ovat luultavasti keskimäärin monimutkaisempia kuin Sarasojan ja Carlingin aineiston jutut.

²⁰⁸ Hovioikeus voi määrätä paitsi muutoksenhakukulujen myös käräjäoikeuskulujen kohtalosta. Ks. HE 191/1993 s. 21; Jokela 2019 s. 185–188.

²⁰⁹ Ks. esim. HE 154/2006 s. 10. Kyseinen testi on osuva Yhdysvalloissa, jossa voittaja ei pääsääntöisesti saa korvausta asianajokuluistaan. Liittovaltion korkeimman oikeuden tuomari Breyer on todennut iskevästi: “The realistic alternative to a class action is not 17 million individual suits, but zero individual suits, as only a lunatic or a fanatic sues for \$30.” (*Concepcion*, 1750 U.S. 151, s. 1761.)

siinä ei huomioida mahdollista kulukorvausta, jonka yksi perusidea on tehdä ansiokkaat pienet kanteet kannattaviksi.²¹⁰ Myös oikeusturvavakuutus ja julkinen oikeusapu jäävät huomiotta.

Intressin ja kulujen vertailu on silti hyödyllinen lähtöpiste. Se auttaa huomaamaan, että Suomessa *kulut reagoivat vaatimuksen kokoon jäykästi*. Jos jutun X intressi on viidesosa keskimääräisestä intressistä, jutun kulut²¹¹ ovat todennäköisesti suuremmat kuin viidesosa keskimääräisistä kuluista. Vastaavasti silloin, kun jutun intressi on kahdeksan kertaa niin suuri kuin keskimäärin, kulut ovat todennäköisesti vähemmän kuin kahdeksan kertaa niin suuret kuin keskimäärin. Oikeudenkäyntikulut siis eivät skaalaudu sulavasti jutun intressiin nähden.²¹² Jäykkyyttä voidaan havainnollistaa diagrammilla, joka kuvaa intressin ja kulujen yhteismäärän suhdetta kolmessa erikokoisessa jutussa. Jutut ovat kuvitteellisia mutta tyypillisiä: kulujen yhteismäärä on tuon kokoiselle jutulle tavanomainen Sarasojan ja Carlingin tutkimuksen valossa.²¹³

Jana pisteestä (0, 0) keskisuuren jutun pisteeseen (18,8; 20) kertoo, kuinka suuria kulut ja intressi olisivat, *jos niiden keskinäinen suhde* olisi pienemmissäkin jutuissa sama kuin keskisuuressa jutussa. Jäykkyys ilmenee siitä, että pienenhkö ja pienen jutun pisteet jäävät janan alapuolelle, jälkimmäinen vieläpä enemmän. Kulujen jäykkyys johtunee olennaisesti siitä, että pienissäkin jutuissa tarvitaan lainoppinutta avustajaa tai asiamiestä.²¹⁴ Tällä on velvollisuus hoitaa kaiken kokoiset toimeksiannot tietyllä vähimmäishuolellisuudella.²¹⁵ Tällöin päämiehelle väkisinkin aiheutuu jonkinasteiset kustannukset. Sitä paitsi intressiltään pienikin juttu saattaa olla juridisesti tai näytöllisesti kiperä.

Kulujen jäykkyys on yksi syy siihen, miksi pienten vaateiden jutuissa vallitsee rationaalinen apatia. Kun hahmotellaan suomalaisen vaatehaltijan tilannetta, täytynee kuitenkin huomioida myös mahdollisuus saada kulukorvausta,

²¹⁰ Ks. esim. Katz – Sanchirico 2010 s. 10; Jokela 2019 s. 36–37.

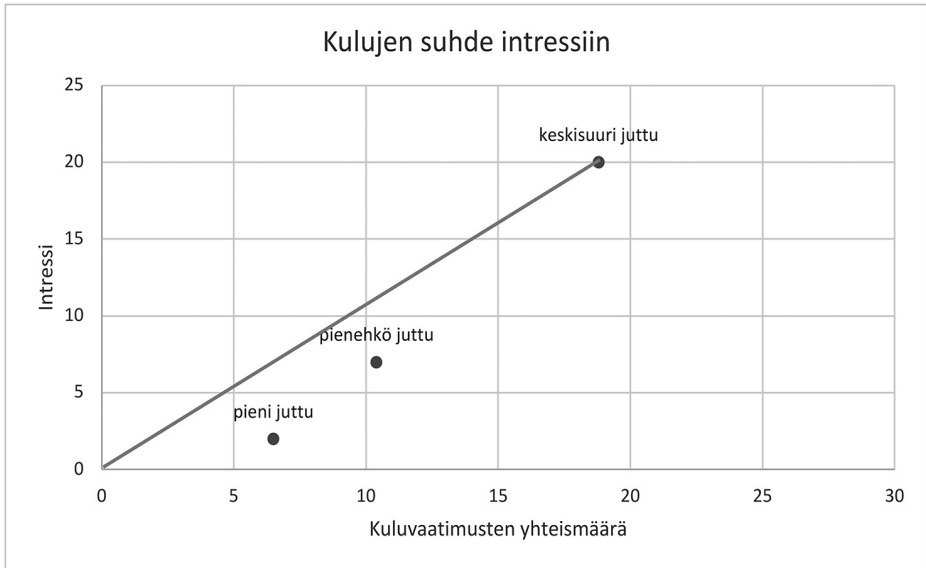
²¹¹ Jäykkyuden tarkastelussa on sinänsä samantekevää, käytetäänkö toisena suurena (intressin lisäksi) yhden asianosaisen kuluja vai molempien asianosaisten kulujen yhteismäärää. Olennaista on, että käyttö on kaikissa tapauksissa johdonmukaista; kysehän on suhteen vertaamisesta erikokoisissa tapauksissa. Tässä käytetään yhteismäärää.

²¹² Tämä ilmenee etenkin Sarasoja – Carlingin 2020 s. 41 ja s. 88 numeroista. Esimerkiksi intressiltään 10 000–30 000 euron jutussa keskimääräinen kulujen yhteismäärä on 18 847 euroa. Jaetaan jälkimmäinen määrä luokan aritmeettisella keskiarvolla (20 000 euroa), jolloin saadaan kulujen ja intressin suhteeksi noin 0,94. Intressiltään 4 000–10 000 euron jutussa suhde on 10 396/7 000 eli noin 1,49. Intressiltään pienimmissä eli alle 4 000 euron jutuissa vastaava suhde on 6 528/2 000 eli noin 3,26. Kyseisiin tilastoihin ei sisälly elatusapujuttuja.

²¹³ Numeroarvot ovat samat kuin edellisessä alaviitteessä, pyöristettynä yhden desimaalin tarkuudelle. Ei ole tietenkään aivan varmaa, että esimerkiksi 10 396 euron kulut ovat tyypillisiä 7 000 euron jutulle. (Teoriassa välillä 4 000–10 000 voisi olla kaksi 5 000 euron juttua ja 65 kappaletta 9 500 euron juttuja.) Oletus on kuitenkin turvallinen.

²¹⁴ Ks. HE 107/1998 s. 3. Ks. myös Viitanen 2011 s. 57–59.

²¹⁵ Asianajajan huolellisuusvelvollisuudesta ks. tapaohjeiden kohta 4.1. Samasanainen säännös on LOAL 8.1 §:n 6 kohdassa. Asianajovelvollisuudesta ks. Lehtinen 2014 s. 340–342, 347–351.

Kaavio 3. Kulujen suhde intressiin

mahdollisuus joutua kuluvastuuseen sekä oikeusturvavakuutus. Seuraavaksi esitän yksinkertaistettuja esimerkinomaisia laskelmia siitä, millainen vaihtoehto vaateenhaltijalle on riidellä käräjäoikeudessa.²¹⁶ Juttujen intressit ja kulut ovat samat kuin äskeisessä diagrammissa; oletetaan yksinkertaisuuden vuoksi, että vastaajan ja kantajan kulut ovat yhtä suuret. Oletetaan lisäksi, että pääasiavaatimus hyväksytään määrältään kokonaan taikka hylätään. Voittaja saa kulukorvauksen, jonka määrä on 90 % hänen kuluistaan.²¹⁷ Kantaja arvioi voittavansa 60 %:n todennäköisyydellä. Asia ei pääty sovintoon vaan tuomioon.

Keskisuuressa jutussa (a) pääasiavaatimus on 20 000 euroa ja kummankin kulut ovat 9 400 euroa. Tällöin kantaja 60 %:n todennäköisyydellä voittaa 19 060 euroa ja 40 %:n todennäköisyydellä häviää 17 860 euroa.²¹⁸ Tämän

²¹⁶ Laskelmissa esitetään kustakin tapauksesta kaksi versiota: ensimmäisessä kantajan tukena ei ole mitään ulkopuolista rahoitusta, kun taas toisessa apuna on oikeusturvavakuutus. Ensimmäinen versio ei ole kovin realistinen, mutta se havainnollistaa osuvasti kulujen jäykkyyttä ja ulkopuolisen rahoituksen tarvetta. Oikeusapu vaikuttaisi pitkälti samalla tavoin kuin oikeusturvavakuutus. Oikeusavun käytöstä ja suhteesta oikeusturvavakuutukseen ks. Sarasoja – Carling 2020 s. 76–78.

²¹⁷ Oletus on realistinen, sillä vuonna 2019 kokonaan voittanut kantaja sai keskimäärin 5 154/5 395 eli noin 95 % vaatimistaan kuluista ja kokonaan voittanut vastaaja keskimäärin 10 327/10 997 eli 94 % vaatimistaan kuluista. Ks. Sarasoja – Carling 2020 s. 61 taulukko 38. Sivuuatan laskelmassa sen, että keskisuurta kuluvaatimusta leikataan todennäköisemmin kuin pientä.

²¹⁸ Voittotapauksen tulos saadaan kaavalla $V - K1/10$, jossa V on vaatimus ja $K1$ kantajan kulut. (Kaavan pidempi ja havainnollisempi muoto on $V + 0,9K1 - K1$.) Häviötapauksen tulos saadaan kaavalla $-1,9K$. (Pidempi muoto on $-0,9K2 - K1$, jossa $K2$ merkitsee vastaajan kuluja. Oletuk-

perusteella voidaan sinänsä laskea, että tuomion odotusarvo kantajalle on 4 292 euroa, siis melkoisen positiivinen.²¹⁹ Odotusarvo antaa kuitenkin yksilöllisen kuvan tilanteesta, sillä se sivuuttaa inhimillisen riskinkarttamisen ja tappion karttamisen.²²⁰ Siksi merkitsen mahdolliset lopputulokset ja niiden todennäköisyydet näkyviin.

Jutun (a) laskelman äskeisessä versiossa ei huomioitu oikeusturvavakuutusta. Vakuutus kohentaa kantajan asemaa vähentämällä hänen omia kulujaan etenkin häviötapauksessa ja hieman myös voittotapauksessa. (Tyypillisten vakuutusehtojen mukaan voittaja voi saada vakuutuskorvausta vain siltä osin kuin hän ei saa kulukorvausta vastapuolelta; muutenhan hän rikastuisi oikeudenloukkauksen ja sitä koskevan prosessin tuloksena.²²¹) Häviötapauksessa oikeusturvavakuutus kattaa lähtökohtaisesti 85 % kantajan kuluista, koska 15 % jää omavastuun piiriin. Vakuutuskorvausta maksetaan kuitenkin enimmillään 8 500 euroa tapausta kohden.²²² Näin ollen jutussa (a) oikeusturvavakuutuksen soveltuessa kantaja 60 %:n todennäköisyydellä voittaa 20 000 euroa ja 40 %:n todennäköisyydellä häviää 9 870 euroa.²²³ Näkymä on melko suotuista myös riskinkarttaminen ja tappion karttaminen huomioon ottaen.

Pienehkössä jutussa (b) vaatimus on 7 000 euroa ja kummankin kulut ovat 5 200 euroa. Jos oikeusturvavakuutus ei sovellu, kantaja 60 %:n todennäköisyydellä voittaa 6 480 euroa ja 40 %:n todennäköisyydellä häviää 9 880 euroa.²²⁴ Oikeusturvavakuutuksen soveltuessa kantaja 60 %:n todennäköisyydellä voittaa 7 000 euroa ja 40 %:n todennäköisyydellä häviää 5 460 euroa.²²⁵

Pienessä jutussa (c) vaatimus on 2 000 euroa ja kummankin kulut ovat 3 250 euroa. Ilman oikeusturvavakuutusta kantaja 60 %:n todennäköisyydellä voittaa 1 675 euroa ja 40 %:n todennäköisyydellä häviää 6 175 euroa.²²⁶ Jos oikeustur-

sen mukaan $K1 = K2$.)

²¹⁹ $0,6 * 19\,060 + 0,4 * (-17\,860)$.

²²⁰ Ks. myös Koulu 2020 s. 174, joka sanoo voittoon ja kulukorvaukseen luottamista optimistien rahoituskeinoksi.

²²¹ Ks. esim. If: Yksityishenkilön oikeusturvavakuutusehdot, kohta 5.3. Pohjola Vakuutus: Mittaturvan vakuutusehdot 1.4.2020, Oikeusturvavakuutus, kohta 7.6.2. Tarkempi yhteensovitus on monimutkaista, mutta tässä laskelmassa oletan yksinkertaisuuden vuoksi, että kulukorvaus ja vakuutuskorvaus yhdessä eliminoivat voitokkaan kantajan kulut.

²²² Nämä ovat tyypillisiä ehtoja, ks. Perustietoa oikeusturvavakuutuksista 2018 s. 5. Laskelmasa ei käytetä Pohjolan nykyistä enimmäiskorvausmäärää, joka omavastuu huomioiden on 11 400 euroa, ks. alaviite 168 yllä. Se johtaisi jutun (a) häviötapauksessa hieman edullisempaan tulokseen ja muissa jutuissa samoihin tuloksiin.

²²³ Voittotapauksesta ks. alaviite 218. Häviötapauksessa 9 400 euron kuluista korvataan 85 % eli 7 990 euroa. (Määrä kuuluu 8 500 euron enimmäiskorvauksen piiriin.) Vakuutusettoman häviötapausten tulokseen -17 860 lisätään 7 990, jolloin saadaan -9 870.

²²⁴ Voittotapaus: $7\,000 - 5\,200/10$. Häviötapaus: $1,9 * 5\,200$.

²²⁵ Voittotapauksesta ks. av. 218. Häviötapauksessa $-9\,880 + (5\,200 * 0,85) = -5\,460$.

²²⁶ Voittotapaus: $2\,000 - 3\,250/10$. Häviötapaus: $1,9 * 3\,250$ euroa.

vavakuutus soveltuu, kantaja 60 %:n todennäköisyydellä voittaa 2 000 euroa ja 40 %:n todennäköisyydellä häviää 3 412,5 euroa.²²⁷ Intressin pienentyessä näkymät käyvät heikommiksi, koska kulut reagoivat jäykästi. *Vaikka voitto on todennäköinen, jo tuomion odotusarvo kantajalle on negatiivinen* (165 euron verran).²²⁸ Kun lisäksi huomioidaan riskin ja tappion karttaminen, on odotettavissa, että pieniä epävarmoja juttuja ei viedä tuomioistuimeen. Niistä on tullut taloudellisesti prosessikelvottomia.

Nähtävästi Suomessa on vuoden 1993 uudistusten jälkeen tapahtunut juuri niin, että pienet rahalliset riidat eivät enää päädy tuomioistuimiin tai ainakaan pääkäsitteilyyn saakka.²²⁹ Tämä voidaan havaita jo keskimääräisen intressin kasvusta. Erään selvityksen mukaan vuonna 2018 Suomen alioikeuksissa esiintyi riitaisia siviilioikeudellisia asioita vähemmän kuin missään muussa EU-maassa (väkilukuun suhteutettuna).²³⁰ Oikeussosiologien mukaan tällaiset erot länsimaiden välillä eivät juurikaan kerro kansanluonteen ”riitaisuudesta” vaan tuomioistuinjärjestelmän käyttökelpoisuudesta muihin mekanismeihin nähden.²³¹

Jaksojen 3 ja 4 analyysi eri oikeussuojamekanismeista voidaan tiivistää oikeeseen taulukkoon.²³² Siinä pidetään silmällä massavahinkotilanteita ja vaateenhaltijan näkökulmaa.

Taulukko 1. Oikeussuojamekanismit pähkinänkuoressa

	Rikosprosessi	Hallintomenettely	Sovittelu	Lautakuntamenettely	Siviiliprosessi (yksilöllinen)
Nopeus	melko hidias	melko nopea	nopea	melko hidias	melko hidias
Halpuus	melko edullinen	edullinen	edullinen	edullinen	kallis
Tulosten oikeellisuus	yleensä korkea	yleensä korkea	ei takeita (eri taustaidologia)	korkea	yleensä korkea
Menettelyn reiluus	korkea	melko korkea	ei takeita (eri taustaidologia)	melko korkea	korkea
Laaja-alaisuus	melko laaja	kapea	laaja	melko suppea	laaja
Muuta	+ pakko-täytäntöönpano - epävarmuus käsitteilytavasta	virallis-periaate	+ menettelyn kontrolli - edellyttää vastapuolen suostumusta	- ei pakko-täytäntöönpanoa	+ pakko-täytäntöönpano - epävarmuus kuluista

²²⁷ Voittotapauksesta ks. av. 218. Häviötapauksessa $-6\,175 + (3\,250 \cdot 0,85) = -3\,412,5$.

²²⁸ $0,6 \cdot 2\,000 + 0,4 \cdot (-3\,412,5) = -165$.

²²⁹ Tämä havaittiin jo 2000-luvun taitteessa, ks. esim. KM 2003:3 s. 88 ja Ervo LM 2000 s. 1096.

²³⁰ EU Justice Scoreboard 2019 s. 11. Ks. myös Siro – Aaltonen LM 2019 s. 758, 763–767, 779–780.

²³¹ Ks. Ervasti – Nylund 2014 s. 33.

²³² Inspiraationa on toiminut Aution 2014 s. 101 taulukko eri riidanratkaisumekanismeista (yriysten liikeriitojen kannalta)

5 Kollektiivisen lainkäytön keinovalikoima

5.1 RYHMÄKANNE

5.1.1 Käsite, alalajit ja perusasiat

Tässä jaksossa esitellään ensin ryhmäkanteen perusidea, ja myöhemmin käsitellään suomalaisen ryhmäkanteen toimivuutta. Ryhmäkanteen keskeinen tavoite on madaltaa taloudellista prosessikynnystä ja siten helpottaa lainkäytön saataavuutta.²³³ Eräät pienehköt vaateet ovat yksilöllisessä lainkäytössä taloudellisesti prosessikelvottomia mutta kollektiivisessa lainkäytössä prosessikelpoisia.²³⁴ Tämä johtuu mittakaavaeduista: kunhan perusteet ovat kyllin samanlaiset, suuri määrä vaatimuksia voidaan käsitellä kerralla niin, että menettelykustannukset kasvavat paljon hitaammin kuin vaatimusten lukumäärä (ja yhteenlaskettu intressi). Kulujen jäykkyysongelma ratkeaa. Ryhmäkanteiden mittakaavaedut tunnetaan teoreettisessa oikeustaloustieteessä,²³⁵ ja ne on havaittu myös yhdysvaltalaisissa empiirisissä tutkimuksissa²³⁶. Ryhmäkanne voi olla tarpeellinen silloinkin, kun vaateet olisivat yksilöllisessä lainkäytössä prosessikelpoisia, koska mittakaavaetuja voi hyvinkin esiintyä myös näissä tapauksissa.²³⁷

Ryhmäkanne määritellään tyypillisesti asianosaisasetelman ja oikeusvoimaikutuksen avulla.²³⁸ Kotimaisen legaalimääritelmän mukaan kantaja ajaa ryhmäkannetta kanteessa määritellyn ryhmän puolesta siten, että asiassa annettava tuomio tulee myös ryhmän jäseniä sitovaksi (RyhmäKL 1.2 §). Esitöissä asiaa täsmennetään kahdella tavalla: ryhmäläiset eivät ole oikeudenkäynnin asianosaisia, eivätkä he ole nimenomaisesti valtuuttaneet kantajaa.²³⁹ Kantajalla on siis erikoislaatuinen asiavaltuus ajaa oikeudenkäynnissä omissa nimissään

²³³ Ks. esim. HE 154/2006 vp s. 13. Muut tavoitteet ovat preventio (käyttäytymisen ohjaus) ja massavahinkojen prosessiekonominen käsittely (tuomioistuimen näkökulmasta). Eri oikeusjärjestelmissä painotetaan eri tavoitteita, ks. esim. Biard 2014 s. 277–278.

²³⁴ Ks. OMTR 4/2006 s. 48.

²³⁵ Ks. esim. Silver 1999 s. 199–206.

²³⁶ Ks. Eisenberg – Miller, J Emp LS 2010 s. 263–265, 279. Mittakaavaedut ilmenivät siten, että suuremmat ryhmäkanteet olivat kustannustehokkaampia kuin pienemmät. Ks. myös Burch, NY-ULR 2015 s. 101–102, jonka mukaan ryhmäkanteet ovat kustannustehokkaampia kuin MDL-menettely. MDL on kollektiivisen lainkäytön kevyempi, kumulatiivinen muoto, ks. jakso II.5.5 alla.

²³⁷ Ks. esim. OMTR 4/2006 s. 48; Ot.Prp. nr. 51 2004–2005 s. 324–325.

²³⁸ Ks. esim. Lindblom 1989 s. 19; OMTR 3:2005 s. 1.

²³⁹ HE 154/2006 s. 4. Ruotsissa mainitaan jo legaalimääritelmässä, etteivät ryhmäläiset ole asianosaisia (GRGL 1 §).

toisten henkilöiden vaateita. Asiavaltuus on järjestetty poikkeuksellisesti myös esimerkiksi eräissä osakeyhtiötä ja konkurssivarallisuutta koskevissa riidoissa (OYL 22:7 ja KonkL 3:3).²⁴⁰

Ryhmäkanteen totunnaista määritelmää on arvosteltu turhan muodolliseksi ja tekniseksi.²⁴¹ Vaikka ryhmäkanteen ja muiden kollektiivikanteiden eroja ei pidäkään korostaa liiaksi, ryhmäkanteella on kuitenkin myös oikeussosio- logisesti merkittäviä erityispiirteitä, jotka johtuvat juuri asianosaisasetelmasta ja oikeusvoiman laajuudesta. Koska vaateenhaltija (ryhmäläinen) ei ole asian- osainen, hän ei pääsääntöisesti voi joutua korvaamaan vastaajan oikeudenkäyn- tikuluja.²⁴² Kantajan kustannuksiin hän tyypillisesti osallistuu vain sopimuksen perusteella tai voitollisissa tapauksissa.²⁴³ Vaateenhaltija voi siis luottaa siihen, että ryhmäkanneprosessi tuottaa hänelle voittoa tai nollatuloksen, mutta ei tap- piota.²⁴⁴ Prosessi ei myöskään tuota hänelle asianosaisen psyykkistä raskautta. Kun ryhmäkanteen on ratkaistu lainvoimaisella tuomiolla tai vahvistetulla sovinnolla, ratkaisu koskee myös vaateenhaltijaa suoraan ja varmuudella. Hänen ei tarvitse enää itse käydä prosessia, jossa vastapuoli saattaisi kehittää uusia vasta- väitteitä.²⁴⁵ Vaateenhaltijan tarvitsee enintään hakea täytäntöönpanoa.²⁴⁶

Ryhmäkanteen käsite on käynyt hajanaiseksi. Kyseessä on näet suosittu oi- keudellinen siirrännäinen, josta on eri maissa omaksuttu kovin erilaisia ver- sioita. Ryhmäkanteen totunnainen määritelmä ei olekaan enää kovin erot- telukykyinen. Ilman mutkikkaampia kriteerejä ei ole selvää, pitäisikö eräitä eurooppalaisia versioita kutsua ryhmäkanteiksi.²⁴⁷

Ryhmäkanteet voidaan jakaa alalajeihin ensinnäkin sen mukaan, millainen taho kanteen on nostanut. Kun ryhmäkanteen nostaa joku vaateenhaltijoista, puhutaan yksityisestä ryhmäkanteesta. Yhdysvaltalainen ryhmäkanteen (*class action*) on yksityinen.²⁴⁸ Toinen mahdollinen alalaji on järjestöryhmäkanteen,

²⁴⁰ Asiavaltuudesta ks. Lappalainen – Hupli 2021 s. 409–411; Laukkanen JJ 2004 s. 170–172.

²⁴¹ Ks. Koulu 2017a s. 232.

²⁴² Poikkeuksia voi johtua väärinkäytöillisestä toiminnasta, kuten esimerkiksi RyhmäKL 17.2 §:n toisessa virkkeessä säädetään.

²⁴³ Yhdysvalloissa katsotaan, että kantajan (tuomiolla tai sovinnolla) saamat korvaukset muodostavat ryhmän yhteisrahaston (*common fund*). Tästä rahastosta erotetaan ensin kantajapuolen asianajajan voitto-osuus, minkä jälkeen rahasto jaetaan ryhmäläisten kesken. *Common fund* -doktriinista ks. esim. Manual for Complex Litigation 2004 s. 185–192; Nagareda 2007 s. 231. Ruotsissa ryhmäläisen kuluvastuu kantajalle on harvinainen ja joka tapauksessa vähäinen, ks. GRGL 33–35 §:t. Suomessa ei ole vastaavia sääntöjä.

²⁴⁴ Tämän huomioi ryhmäkanteen kilpailuetuna myös Koulu 2017a s. 250.

²⁴⁵ Ks. OMT 4:2006 s. 49–50. Ks. myös Weimann 2018 s. 13–16.

²⁴⁶ Täytäntöönpanovaiheeseen voi liittyä erikoislaatuisia ongelmia *opt*-out-mallin ryhmäkanteis- sa. Ks. esim. Ot.Prp. nr. 51 (2004–2005) s. 339.

²⁴⁷ Hyvä esimerkki on saksalainen mallimenettely (*Musterverfahren*), jota tarkastellaan jaksossa II.5.2.

²⁴⁸ FRCP r. 23 (a):n mukaan edustajan täytyy olla ryhmän jäsen. Yhdysvalloissa esiintyy myös viranomaisten ja järjestöjen edustuksellisia kanteita, mutta niille on omat normipohjansa ja käsit-

kolmas taas viranomaisen ryhmäkante.²⁴⁹ Ruotsissa, Tanskassa ja Norjassa nämä kaikki ovat mahdollisia,²⁵⁰ kun taas Suomen RyhmäL tuntee (helmikuussa 2022) vain viranomaisen eli kuluttaja-asiamiehen nostaman ryhmäkanteen. Vuoden 2022 aikana lakia muutettaneen edustajakannedirektiivin johdosta siten, että kanneoikeus annetaan myös tietyt edellytykset täyttävälle järjestöille.²⁵¹

Ryhmäkanteen soveltamisala voi olla suppeampi tai laajempi. Tyypillisesti ryhmäkanteella voidaan ajaa vahvistusvaatimusta, kieltovaatimusta taikka aktiivista suoritusvaatimusta, kuten vahingonkorvausta.²⁵² Suomessa edustajakannedirektiivi tullaan luultavasti implementoimaan niin, että kieltovaatimuksia koskevia ryhmäkanteita säännellään erityislaissa ja aletaan lainsäädännössä kutsua ”edustajakanteiksi”. Aktiivista suoritusta eli ”hyvitystä” koskeviin ryhmäkanteisiin soveltuisi edelleen ryhmäkannelaki.²⁵³

Soveltamisalaa saatetaan myös rajata aihealueen mukaan, tai se voi olla yleinen eli kattaa lähtökohtaisesti koko riita-asioiden kentän. Ruotsi, Tanska, Norja ja Yhdysvallat ovat esimerkkejä jälkimmäisestä mallista.²⁵⁴ Monissa Keski-Euroopan maissa ryhmäkanteet ovat mahdollisia kuluttaja-asioissa ja paikoin myös esimerkiksi syrjintäkysymyksissä.²⁵⁵ Suomessa ryhmäkanteen voi helmikuussa 2022 koskea vain kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välistä riita-asiaa, kuluttaja-asiamiehen toimivallan rajoissa (RyhmäL 1.1 §). Sääntely estää esimerkiksi kilpailu- ja ympäristövahinkoja koskevat ryhmäkanteet.²⁵⁶ Kun edustajakannedirektiivi pannaan täytäntöön vuoden 2022 aikana, ryhmäkannelain soveltamisalaa tullaan muuttamaan niin, että se kattaa kuluttajaoikeuden kentän aiempaa laajemmin. Samassa yhteydessä tullaan näillä näkymin poistamaan RyhmäL 1.1 §:n toinen virke; lainkohta on estänyt ryhmäkanteet, jotka koskevat arvopaperin liikkeellelaskijan tai julkisen ostotarjouksen tekijän toimin-

teensä. Ks. ALI Principles AGGLIT 2010 § 1.02, Reporters’ Notes, Comment (b)(1)(B).

²⁴⁹ Ks. Koulu 2017a s. 235. Ranskalainen ryhmäkante (*action de groupe*) on yksinomaan järjestöryhmäkante. Se tuli mahdolliseksi vuonna 2014 kuluttajalain muutoksen myötä. Ks. C. conso. L.623-1 – L.623-32 sekä taustasta ja menettelystä Biard 2014 s. 50–56; Study of the State of Collective Redress 2015 s. 586–590.

²⁵⁰ Ruotsista ks. GRGL 4–6 §, Tanskasta RPL § 254 c, Norjasta TVL § 35-3.

²⁵¹ Ks. OMML 2022:8 s. 71.

²⁵² Ks. HE 154/2006 s. 16. Myös kieltovaatimukset luokitellaan Suomessa suoritusvaatimuksiksi, ks. Lappalainen – Hupli 2021 s. 500. Kollektiiviset kieltö- ja korvausvaatimukset ovat toki käsitteilyn kannalta kovin erilaisia. Erottelusta ks. esim. Komission suositus 2013/396/EU; Kowolik 2018 s. 58–60. Koulu 2017a s. 233–234 mainitsee myös muotoamiskanteet, mutta esimerkkejä ryhmän muotoamiskanteista on varsin vaikea kuvitella.

²⁵³ Ks. OMML 2022:8 s. 63–64. Edustajakanteet käsiteltäisiin markkinaoikeudessa, (hyvitystä koskevat) ryhmäkanteet yleisissä tuomioistuimissa. Edustajakanteita koskeva kanneoikeus olisi eräillä muillakin viranomaisilla kuin kuluttaja-asiamiehellä.

²⁵⁴ Ks. Ruotsista GRGL 2 §, Norjasta TVL § 35-3; Tanskasta RPL 254a §. Pohjoismaista yleisesti ks. Viitanen JFT 2009 s. 600–601; Yhdysvalloista ks. Manual for Complex Litigation 2004 s. 243–244.

²⁵⁵ Ks. Nagy 2019 s. 85–87.

²⁵⁶ Lainkohdan taustasta ks. esim. Koulu 2017a s. 241–243; Välimäki LM 2008 s. 4–8.

taa.²⁵⁷ Tällainen muutos antaisi kuluttaja-asiamiehelle oikeuden ajaa kuluttajien puolesta sijoitustuotteita koskevia ryhmäkanteita, sikäli kuin tuotteet katsotaan KSL 1:3 §:n mukaisiksi kulutushyödykkeiksi.²⁵⁸

Ryhmäkanteet voidaan jakaa alalajeihin myös ryhmän muodostamistavan perusteella. Kriteerinä voidaan käyttää ilmoittautumista, jolloin henkilö pääsee ryhmän jäseneksi vain aktiivisella tahdonilmauksella (*opt-in*). Toinen vaihtoehto on, että ryhmään kuuluvat automaattisesti kaikki henkilöt, jotka täyttävät tietyn määritelmän eivätkä ole tahdonilmauksellaan irtautuneet ryhmästä (*opt-out*).²⁵⁹ Esimerkiksi Suomen ja Ruotsin ryhmäkannelait edustavat *opt-in*-sääntelyä. Kolmas vaihtoehto on pakottava ryhmäkanteen, jossa henkilö kuuluu ryhmään automaattisesti ilman irtautumisen mahdollisuutta. Yhdysvaltalainen *class action* on pakottava kanteen koskiessa esimerkiksi kieltovaatimusta; jos kyseessä on korvauskanteen, vaateenhaltijat voivat irtautua ryhmästä.²⁶⁰ Käytännössä *opt-out*-sääntely tuottaa merkittävästi suurempia ryhmiä kuin *opt-in*-sääntely, sillä tyypillisesti irtautumisaste on vähäinen eikä liittymisaste ole suuri. Järjestelmän ”oletusasetukset” saavat suuren painoarvon inhimillisen päätöksenteon vinoumien vuoksi.²⁶¹ EU ja useat eurooppalaiset oikeusoppineet kannattavat *opt-in*-sääntelyä. Se ensinnäkin kunnioittaa paremmin määräämisperiaatetta ja muita oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin laatuvaatimuksia.²⁶² Toisekseen taustalla vaikuttaa huoli siitä, että *opt-out*-sääntely kasvattaisi riidanalaisen intressin massiiviseksi ja siten ruokkisi lieveilmiöitä.²⁶³

Koska ryhmäkanneprosessi ei jätä ryhmäläiselle osallistumisen mahdollisuuksia, vastapainoksi tarvitaan erityisiä oikeusturvatakeita. Lyhyesti sanoen tuomioistuimien valvoo, että ryhmäläisten etuja ajetaan prosessissa asianmukaisesti. Alkuvaiheessa tuomioistuin harkitsee, ovatko haastehakemuksessa mainitut asia, ryhmä ja kantaja sellaisia, että ryhmäkanteen on sovelias menettelytapa. Jos esitetty ryhmä on esimerkiksi liian heterogeeninen, ryhmäkanteen ei ehkä palvele kunnolla kaikkien ryhmäläisten intressejä.²⁶⁴ Tällöin se tulee jättää tutkimatta.

²⁵⁷ Ks. OMLL 2022:8 s. 26, 70.

²⁵⁸ Kulutushyödykkeen käsitteestä ks. esim. E. Kärki 2011 s. 58–60, joka analysoi silloisen oikeustilan taustoja. Suunnitellussa lainmuutoksessa järjestön kanneoikeus olisi asiallisesti rajoitettumpi kuin kuluttaja-asiamiehen, ja muista viranomaisista esimerkiksi Finanssivalvonta ei saisi kanneoikeutta. ks. OMLL 2022:8 s. 71, 108–109.

²⁵⁹ Ks. Komission tiedonanto KOM(2013) 401 s. 12–13; Blennerhassett 2016 s. 17–20.

²⁶⁰ Ks. FRCP Rule 23(b) ja (c) ja sen tulkinnasta Blennerhassett 2016 s. 139–142.

²⁶¹ Parkinson UCLA L Rev 2018 s. 1116–1121, 1126–1129 selittää matalaa irtautumisastetta psykologisen oikeustaloustieteen avulla.

²⁶² Komission suositus 2013/396/EU artikla 21; Tolani 2019 s. 243–244; Kowollik 2018 s. 231–234; Koulu 2022 s. 160–161. Vrt. Nagy 2019 s. 23–33, joka kritisoi *opt-in*-mallia voimakkaasti. Selvästikin *opt-in*-malli nojaa oikeussuoja-ajatteluun, kun taas *opt-out*-mallilla havitellaan vastaajan käyttäytymisen ohjausta. Ks. OMTR 3:2005 s. 5.

²⁶³ Ks. esim. Weimann 2018 s. 29.

²⁶⁴ Merkittävässä ennakkopäätöksissä *Amchem* ja *Ortiz* Yhdysvaltain korkein oikeus ei sertifioinut ryhmäkanteita, koska ryhmät olisivat olleet liian hajanaisia oikeudenmukaisen käsittelyn

Ryhmäkanteen käsittelylle on siis yleisten prosessinedellytysten lisäksi erityisiä prosessinedellytyksiä, jotka Suomessa luetellaan RyhmäKL 2 §:ssä.²⁶⁵ Edellytykset paitsi palvelevat ryhmäläisten oikeusturvaa myös ehkäisevät perättömiä kanteita ja epätarkoituksenmukaisia menettelyjä. Perustelutaakka erityisten edellytysten olemassaolosta asetetaan useimmissa oikeusjärjestelmissä kantajalle.²⁶⁶ Kansainvälisesti toinen tärkeä oikeusturvatae on se, että kantajan ja vastaajan sovinto sitoo ryhmäläisiä vain, jos tuomioistuin hyväksyy sovinnon kohtuullisena.²⁶⁷ Usein tuomioistuin päättää samalla kantajapuolen asianajopalkkiosta.²⁶⁸ Sovinnon tuomioistuinkontrollilla pyritään muun muassa siihen, että vastaaja ja kantaja asianajajineen eivät tee kollusiivista sovintoa ryhmäläisten kustannuksella.²⁶⁹

5.1.2 Suomalaisen ryhmäkanteen toimivuus

Suomessa ei ole nostettu yhtään ryhmäkannetta, vaikka laissa on ollut tällainen mahdollisuus 1.10.2007 lähtien.²⁷⁰ Syinä on pidetty suppeaa soveltamisalaa ja kanneoikeuden antamista vain kuluttaja-asiamiehelle.²⁷¹ Kuten yllä todettiin, vuonna 2022 ryhmäkannelakiin tulee maltillisia muutoksia edustajakannedirektiivin johdosta; tätä kirjoitettaessa on vaikea arvioida, onko niiden tosiasiallinen vaikutus pieni vai merkittävä.²⁷² Ruotsissa on vuoteen 2018 mennessä pantu vireille arviolta 30–50 ryhmäkannetta, joista selvä enemmistö on ollut yksityishenkilöiden nostamia.²⁷³ Vaikuttaa siis siltä, että pohjoismainen kuluttajaviranomainen tai kuluttajajärjestö ei ole aloitteellinen ajamaan yksittäisten

kannalta. Kumpikin ryhmäkanteen olisi koskenut asbestille altistuneiden henkilöiden nykyisiä ja tulevia vaateita. Ks. *Amchem Products, Inc. v. Windsor*, 521 U.S. 591 (1997); *Ortiz v. Fibreboard*, 527 U.S. 815 (1999). Päätösten merkityksestä ks. esim. Nagareda 2007 s. 73–94.

²⁶⁵ Ks. HE 154/2006 s. 17–20 ja prosessinedellytyksistä yleisesti Jokela 2012 s. 505–508.

²⁶⁶ Yhdysvalloissa edellytysten täyttymisestä annetaan erillinen myöntöpäätös eli sertifiointi, ks. FRCP Rule 23(c)(1). Ryhmäkanteen sertifiointi on vaikeutunut Yhdysvalloissa huomattavasti 1990-luvulta lähtien, mutta ryhmäkanteilla on edelleen tärkeä rooli esimerkiksi kilpailuvahinko-, syrjintä- ja sijoittajansuojajutuissa. Ks. ALI Principles AGGLIT 2010 § 1.02, Reporters' Notes, Comment (b)(1)(B); Blennerhassett 2016 s. 34–36.

²⁶⁷ Merkittistä kyllä, Suomen RyhmäKL ei sisällä erityissäännöksiä sovinnosta. Toki RyhmäKL 1.3 §:n viittaussäännöksen nojalla kantaja voi pyytää, että tuomioistuin vahvistaa sovinnon OK 20 luvun nojalla. Esitöiden mukaan sovinto tulee tällä tavoin ryhmäläisiä sitovaksi, ks. HE 154/2006 s. 22. Ruotsista ks. GRGL 26 §.

²⁶⁸ Asianajajan ja ryhmäläisten välillä ei tarvitse olla sopimussuhdetta. Yhdysvaltalaisesta *common fund* -doktriinista ks. alaviite 243 yllä.

²⁶⁹ Sovinnon tuomioistuinkontrollista eri oikeusjärjestelmissä ks. Biard 2014 s. 100–107 ja erityisesti Yhdysvalloissa ks. Nagareda 2007 s. 71–75.

²⁷⁰ Ks. OMMML 2022:8 s. 75.

²⁷¹ Ks. esim. Prähl 2018 s. 67.

²⁷² Ks. OMMML 2022:8 s. 77–78, 185–189. Vaikutukset näet riippuvat olennaisesti muun muassa siitä, kuinka viranomaisia ja järjestöjä resursoidaan.

²⁷³ Ks. Hammarskiöld – Törsten 2018 s. 140–143. Ruotsin GRGL tuli voimaan 1.1.2003.

kuluttajien vaatimuksia ryhmäkanteella.²⁷⁴ Tämä on jossain määrin ymmärrettävää, koska ryhmäkanteen nielisi viraston resurssit ja koska kuluttaja-asiamies yrittää ylläpitää hyvää neuvotteluilmapiiriä.²⁷⁵ Kuluttaja-asiamiehen kuuluu keskittää rajalliset voimavaransa sellaiseen ohjeistus-, valvonta-, kielto- ja lainvalmistelutoimintaan, joka parhaiten toteuttaa kuluttajien yleistä etua.²⁷⁶

Ryhmäkanteiden tähänastainen puute ei vielä sinänsä tarkoita, että ryhmäkanteiden laki olisi ollut tarpeeton. Ryhmäkanteen uhka vahvistaa kuluttaja-asiamiehen neuvotteluasemaa yrityksiin nähden, mikä on väitetysti eräissä tapauksissa vaikuttanut kuluttajien eduksi.²⁷⁷ Toki uhka olisi nykyistä voimakkaampi, jos ryhmäkanteita olisi tosiasiallisesti nostettu.²⁷⁸ Ennen pitkää niitä luultavasti nähdään, sillä esimerkiksi vuosina 2019–2020 kuluttaja-asiamies harkitsi ryhmäkanteen nostamista kahta pikaluottoyhtiötä vastaan.²⁷⁹

Kun puhutaan oikeuksiin pääsystä Suomen nykyisessä siviiliprosessissa, ryhmäkanteen on kapea-alainen ja melko hampaaton keino.²⁸⁰ Niinpä sen sijasta on käytetty muita kollektiivisen lainkäytön keinoja, joita käsitellään seuraavaksi.

5.2 PILOTTIKANNE

Pilottikanteista ei ole kotimaista erityissääntelyä, mutta Suomen näkökulmasta sitä voidaan luonnehtia seuraavasti: pilottikanne on edustuksellisen lainkäytön tosiasiallinen laji. Muodollis-juridisessa mielessä pilottijuttu tosin näyttää tavanomaiselta kahden asianosaisen oikeudenkäynniltä. Pilottijutun erityisluonne johtuu siitä, että tuomion odotetaan vaikuttavan muihin samankaltaisiin oikeudenkäynteihin. Pilottituomio opastaa tuomareita, jotka myöhemmin ratkaisevat samankaltaisia oikeus- ja faktakysymyksiä. Koska myöhempien riitojen asianosaiset tietävät tämän, pilottituomio ohjaa heitä sopimaan asiansa. Odotettu vaikutus heijastuu itse pilottioikeudenkäyntiin siten, että asianosaiset argumentoivat erityisen huolellisesti ja tuomioistuin perustelee ratkaisunsa

²⁷⁴ Toki kuluttaja-asiamies ajoi Norjan suurinta ryhmäkannetta tapauksessa HR-2020-475-A (DNB).

²⁷⁵ Edilex 9.7.2012: Aamulehti: Ryhmäkanteita ei nosteta – Kuluttajavirasto pelkää isoja oikeudenkäyntikuluja; Koulu 2017a s. 235–236.

²⁷⁶ Lyhyesti ks. Viitanen 2020 VII.1, väliotsikko Kuluttajaviranomaiset. Yleisemmin julkisen asiamiehen rooleista ks. Koulu 2022 s. 15–16, 95–101.

²⁷⁷ Ks. Viitanen 2020 VII.1, väliotsikko Ryhmäkanteesta saatuja kokemuksia; Pråhl 2018 s. 68.

²⁷⁸ Ks. Koulu 2017b s. 80–81.

²⁷⁹ Kanteita ei nostettu, koska neuvottelut päättyivät kuluttajille suotuisiin tuloksiin. Ks. Edilex 12.10.2020: Kuluttaja-asiamiehen neuvottelut Euro24:n ja Gothian kanssa etenivät vapaaehtoiseen hyvityksiin – ryhmäkanteelle ei tällä erää tarvetta; Edilex 17.3.2021: Pikaluottojen ryhmäkanteen: Kuluttaja-asiamiehen neuvottelut J.W.-Yhtiöiden ja WestStarin kanssa päättyivät yli miljoonan euron hyvitysten maksamiseen.

²⁸⁰ Ks. laajemmin Koulu 2022 s. 180–187. Vrt. OML 2022:8 s. 75.

kattavasti. Pilottikanteen takana toimii tyypillisesti taustaryhmä, joka tukee pilottikantajaa rahallisesti, tietotaidollisesti tai henkisesti.²⁸¹ Kotimaisissa kuluttajariidoissa taustatukena voi toimia kuluttaja-asiamies.²⁸²

Pilottikanne muistuttaa läheisesti ryhmäkannetta, ja sitä voisi kuvailla epäviralliseksi ryhmäkanteeksi. Prosessilain kannalta pilottikantaja ei toimi oikeudenkäynnissä taustaryhmänsä edustajana. Pilottituomion vaikutus myöhemmissä jutuissa ei myöskään ole sitova eli oikeusvoimainen, vaan epämääräisempää laatua.²⁸³ Faktakysymyksissä pilottituomio saa todistusvaikutuksen, kuten oikeuskäytännöstä ilmenee.²⁸⁴ Pilottituomion sisältö on todistusosiseikan asemassa, aiheuttaa usein todistustaakan siirtymisen ja voi jopa tehdä muun todistelun tarpeettomaksi. Todistusvaikutus toimii vahvimmissaan oikeusvoimavaikutuksen tavoin, kun pilottituomio on syntynyt täystutkintaisessa kontradiktorisessa menettelyssä ja myöhempi juttu vastaa tosiseikoiltaan pilottijuttua.²⁸⁵ Oikeuskysymyksissä pilottituomiolla on prejudikaattivaikutus, sillä tuomioistuin huomioi aiemman laintulkintalinjansa ja poikkeaa siitä vain erityisestä syystä. Myös toisen tuomioistuimen pilottituomiolla voi olla prejudikaattivaikutus, kunhan siitä tiedetään. Prejudikaattivaikutus ei siis edellytä, että kyseessä olisi korkeimman oikeuden ennakkopäätös.²⁸⁶

Pilottikanteet voidaan jakaa ulkoisiin ja sisäisiin. Kanteen laatu pilottina – koekappaleena, airuena, tienraivaajana – ilmenee selvimmin, jos kanne on viireillä yksin ja saa seuraajia myöhemmin. Muut vaateenhaltijat siis odottavat pilottituomiota ja esittävät omat vaatimuksensa, jos tuomio on riittävän myönteinen. Tällöin pilottikannetta sanotaan ulkoiseksi eli itsenäiseksi. Sisäinen pilottikanne taas valitaan lukuisten samankaltaisten, jo viireillä olevien kanteiden kimpusta.²⁸⁷ Sisäinen pilottikanne on siis keino käsitellä tuomioistuimeen tulleiden joukkokanteiden nippua – yksi joukkoprosessin välivaihe. Samassa joukkoprosessissa voidaan valita useita sisäisiä pilottikanteita, esimerkiksi puukartellioikeudenkäynnissä niitä oli 13.²⁸⁸ Sisäisen pilottikanteen valitsee viime kädessä tuomioistuin, kun taas ulkoisen pilottikanteen valitsee taustaryhmä.²⁸⁹

²⁸¹ Koulu 2017a s. 38–39, 51–52. Ks. myös Robberstad 2021 s. 235; Kowollik 2018 s. 79.

²⁸² Tästä säädetään KKVL 13 §:ssä. Aiheesta laajemmin ks. Koulu 2022 s. 114–117, 232–237.

²⁸³ Tuomion oikeusvoimavaikutus ei näet pääsääntöisesti ulotu asianosaispiirin ulkopuolelle. Ks. Lappalainen – Hupli 2021 s. 772–773; Jokela 2015 s. 607–610. Poikkeusperusteita ovat esimerkiksi yleis- ja erityisaseuraanto ja välttämätön prosessinyhteys, mutta ne eivät nyt tule kyseeseen.

²⁸⁴ Ks. esim. KKO 2020:54, perustelukohta 16 ja siinä mainitut ennakkopäätökset.

²⁸⁵ Ks. Koulu 2016 s. 118–125, Turunen DL 2017 s. 567–568. Sisäisen pilottituomion todistusvaikutusta tarkastellaan lähemmin jaksossa IV.3.3.3.

²⁸⁶ Ks. Lappalainen 2001 s. 404 sekä Koulu 2017b s. 291–293 (joka puhuu yhtenäistämisaikutuksesta). Vaikutus perustuu yleiseen ennakoitavuuteen ja yhdenvertaisuuteen, jossain määrin myös tuomioistuinlain 8:2:iin, jonka nojalla laintulkinnan yhtenäisyyttä on pidettävä arvossa.

²⁸⁷ Ulkoisesta ja sisäisestä pilottikanteesta ks. Koulu 2017a s. 40–41.

²⁸⁸ Ks. Prähli – Puhakka DL 2014 s. 684–685.

²⁸⁹ Toki asianosaiset tyypillisesti vaikuttavat sisäisten pilottikanteiden valintaan. Ks. jakso IV.3.3.2 alla.

Pilottikanteen vahvat kytkennät niin ryhmäkanteeseen kuin joukkokanteisiin osoittavat, että kollektiivisen lainkäytön lajeille ei ole selviä raja-aitoja. Kunkin käsitteen ydinalue voidaan tunnistaa, mutta tarkemmat määritelmät on helppo kyseenalaistaa.²⁹⁰ Hyvä esimerkki on saksalainen mallimenettely (*Musterverfahren*), jota voi kuvailla pilottikanteen erityiseksi ja formaaliksi muunnelmaksi. Siinä kantaja pyytää tuomioistuinta vahvistamaan, että kanteessa väitetyt tosiasialliset tai oikeudelliset olosuhteet ovat käsillä. Vahvistustuomio saa oikeusvoiman yli pilottijutun asianosaispiirin eli kaikkiin niihin vaateenhaltijoihin nähden, jotka ovat tahdonilmaisullaan sitoutuneet siihen. Mallimenettely muistuttaakin olennaisesti *opt-in*-mallin ryhmäkannetta, joskaan siinä ei suoraan ratkaista suoritusvaateita, vaan yksittäisiä fakta- ja oikeuskysymyksiä. Kun mallimenettelyssä on ensin esimerkiksi todettu pörssiyrityksen esite harhaanjohtavaksi, sen jälkeisessä prosessissa arvioidaan yksittäisten sijoittajien vaateita muilta osin. Mallimenettelyn voi siis ymmärtää joukkoprosessin sisäiseksi pilottivaiheeksi. Saksassa on olemassa kaksikin hieman erilaista mallimenettelyä, joista toinen koskee vain arvopaperimarkkinoiden tiedonantoja (KapMuG) ja toinen kuluttajariitoja (ZPO 606–613 §). KapMuG-menettelyssä kantajana on yksi sijoittaja, jälkimmäisessä menettelyssä kuluttajajyhdistys.²⁹¹ Tämän tutkimuksen luokittelu on laadittu ennen kaikkea suomalaisen järjestelmän ymmärtämiseksi, eikä se jäsennä kätevästi kaikkia ulkomaisia innovaatioita.

Pilottikanteella on erinäisiä etuja asianosaisten oikeuksiin pääsyn kannalta. Erityissäätelyn puute mahdollistaa joustavan ja keveän käsittelyn, siinä missä ryhmäkanneprosessi voi käydä raskassoutuiseksi erityisten prosessinedellytysten vuoksi. Pilottikanteita voidaan käyttää kaikenlaisissa riita-asioissa oikeudenalasta riippumatta. Riidan osapuolet voivat suhtautua pilottijuttuihin yhteistoiminnallisesti esimerkiksi sopimalla etukäteen juttujen valinnasta ja käsittelystä ja jopa pilottituomioon sitoutumisesta.²⁹² Lainvalmistelussa on paikoin esitetty pilottikanteista hyvinkin myönteisiä arvioita.²⁹³ Kotimainen esimerkki vaikuttavasta pilottituomiosta on ratkaisu KKO 1992:50, joka koski pankin oikeutta nostaa asuntolainan korkoa yksipuolisesti.²⁹⁴

Pilottikanteisiin kuitenkin liittyy rakenteellisia heikkouksia, jotka rajoittavat niiden käyttökelpoisuutta Suomessa. Vaateenhaltijoiden saatavat vanhentuvat, jos pilottioikeudenkäynti kestää pitkään eivätkä vaateenhaltijat sillä välin katkaise vanhentumista.²⁹⁵ Koska pilottijuttu on epätavallisen merkittävä, se tuot-

²⁹⁰ Ks. myös Koulu 2017a s. 52.

²⁹¹ KapMuG-menettelystä ja sen taustasta ks. Kowollik 2018 s. 81–85, Stadler 2018 s. 83–85. Laki annettiin alun perin vuonna 2005 siksi, että *Deutsche Telekom* -tapaus oli täyttänyt Frankfurtin alioikeuden yli 17 000:lla joukkokanteella. Kuluttajariitojen *Musterstellungsverfahren* tuli voimaan vuonna 2018, menettelystä ks. Hirsch, ZKM 2019 s. 68–69 ja Tolani 2019 s. 79–80.

²⁹² Ks. Koulu 2017a s. 267–268.

²⁹³ Ks. OMTR 3:2005 s. 38.

²⁹⁴ Tapauksesta ks. Koulu 2017a s. 270–271.

²⁹⁵ Ks. HE 154/2006 vp s. 10. Lähtökohtainen vanhentumisaika on VanhL:n 4 §:n mukaan kolme

taa kantajalle huomattavan henkisen kuorman. Kantaja kohtaa myös kuluriskin, joka voi olla pienempi tai suurempi riippuen taustajoukon tuesta. Näin ollen jo pilottikantajan löytäminen voi olla vaikeaa. Vireillepanon jälkeenkin pitkä ja epävarma prosessi voi rasittaa kantajaa siten, että hän taipuu vastaajan sovintotarjoukseen. Taustaryhmän kannalta pilottioikeudenkäynti valuu tyypillisesti hukkaan, ellei se tuota pilottituomiota.²⁹⁶ Sopimusjärjestelyillä taustaryhmä voi pienentää epälojaalin toiminnan uhkaa, mutta ei poistaa sitä. Pilottikantaja ja vastaaja saavat päättää prosessin oman mielensä mukaan; tuomioistuimella ei ole valtaa puuttua asiaan, koska oikeudenkäymiskaari ei määrää ketään valvomaan ulkopuolisten etuja pilottioikeudenkäynnissä.²⁹⁷ Pilottikanteiden käyttö on vaateenhaltijoiden kannalta sitä haavoittuvampi strategia, mitä vähemmän pilottikantajia on. Jos heitä on vain yksi, koko pilottivaihe on altis sattuman oikuille.

Rakenteelliset heikkoudet eivät pääty siihen, kun pilottituomio tulee. On näet epävarmaa, kuinka vahvasti pilottituomio vaikuttaa. Sen todistus- ja prejuddikaattivaikutukset ovat toki lähtökohtaisesti vahvoja, sillä pilottioikeudenkäynti on täystutkintainen, riitaisa ja perusteellinen menettely.²⁹⁸ Silti on mahdollista, että vastaaja näkee myöhempien juttujen eroavan pilottijutusta jossakin olennaisessa suhteessa. Tällöin vastaaja ei ensinnäkään suostu pilottituomiota vastaaviin sovintoihin. Toiseksi vastaaja voi onnistua vakuuttamaan tuomioistui-
men siitä, että myöhemmissä oikeudenkäynneissä tarvitaan lisää todistelua; oikeudenkäynnit käyvät kantajille hitaiksi ja epävarmoiksi. Skenaario on vaateenhaltijoille kaikkea muuta kuin houkutteleva, koska jo pilottivaiheeseen on voinut kulua vuosikausia.²⁹⁹ Näistä syistä pilottikannetta on mielekästä käyttää lähinnä silloin, kun vastaajana on ”julkisyhteisö tai vakaa kaupallinen toimija, esimerkiksi maineestaan huolehtiva yritys”.³⁰⁰ Heikkouksistaan huolimatta pilottikanne on Suomessa tarpeellinen ja joustava kollektiivisen lainkäytön keino.

vuotta. Vaateenhaltijoille vielä vaarallisempia ovat kannemääräajat, joiden kulumista ei voi katkaista vapaamuotoisesti, ks. esim. Koulu 2017 s. 101.

²⁹⁶ Ks. Koulu 2017a s. 281–284; OMTR 3:2005 s. 42; SOU 151:1994 A s. 236–237.

²⁹⁷ Saksalaisessa mallimenettelyssä sovinnon edellytyksenä on, että tuomioistuin hyväksyy sen kaikin puolin kohtuullisena. Mallikanteen peruuttaminen taas ei päättä mallimenettelyä vaan johdattaa uuden mallikantajan valintaan. Ks. KapMuG 13 ja 17–19 §:t sekä ZPO 611 §.

²⁹⁸ Todistusvaikutus jää heikoksi, jos ratkaisu joltain osin perustuu myöntämiseen. Tämä ilmenee esimerkiksi ennakkopäätöksen KKO 2020:54 perustelukohdasta 16.

²⁹⁹ Ks. Koulu 2017a s. 285–291; OMTR 3:2005 s. 42.

³⁰⁰ Ks. Koulu 2017b s. 83. Sen sijaan ”markkinahäirikön” kohdalla pilottioikeudenkäynti tuottaa suurempia hankaluksia.

5.3 SIIRRONSAAJAN KANNE

Kotimaisessa oikeuskäytännössä kehittyi ryhmäkanteen kaltainen järjestely jo ennen ryhmäkannelain säätämistä. Tätä edustuksellista kannemallia kutsutaan uudemmassa tutkimuksessa siirronsaajan kanteeksi. Vaateenhaltijat siirtävät saatavansa perittäväksi vahvalle organisaatiolle eli siirronsaajalle. Tämä ajaa oikeudenkäynnissä kyseisiä vaateita omista nimissään ja omalla riskillään siten, että tuomio ratkaisee vaateiden kohtalon oikeusvoimaisesti. Siirronsaaja maksaa vaateenhaltijoille sopimuksen mukaiset suoritukset, eli jopa kaiken sen, mitä oikeudenkäynti tuottaa tuomiolla tai sovinnolla. (Toimiessaan kaupallisesti siirronsaaja tilittää vaateenhaltijoille noin 65–80 % prosessin tuotoista.) Prosessin taloudellinen logiikka on melko samanlainen kuin ryhmäkanteessa: kantaja ajaa toisten henkilöiden vaateita. Mutta siirron avulla vaateille on annettu sellainen uusi juridinen muotoilu, että kanteen tutkimiselle ei ole prosessioikeudellista estettä.³⁰¹

Suomalaisen siirronsaajan kanteen taustalla ovat normit asiavaltuudesta, prosessimandaatin kiellosta ja perimissiirrosta. Kyseiset normit eivät perustu lakiin vaan oikeuskäytäntöön. Asiavaltuus eli asialegitimaatio merkitsee oikeutta prosessata omista nimissään eli asianosaisena oikeudenkäynnin kohteesta. Kyseessä on ehdoton prosessinedellytys. Riita-asian kantajan asiavaltuus ja rikosasian kantajan syyteoikeus ovat rinnakkaisilmiöitä; olisikin tavallaan johdonmukaista ja läpinäkyvää kutsua riita-asian kantajan asiavaltuutta kanneoikeudeksi.³⁰² Termi kanneoikeus on tosin harmillisen laava: sitä käytetään hieman toisessa merkityksessä esimerkiksi silloin, kun kuolinpesän legaalinen edustaja päättää kanteen nostamisesta ilman asianosaisen statusta.³⁰³ Varallisuusoikeudellisessa jutussa asiavaltuuden syntyyn riittää kantajan väite, jonka mukaan kantajalla on vastaajaa kohtaan aineellinen oikeus.³⁰⁴ Henkilöllä ei ole asiavaltuutta ajaa kannetta esimerkiksi sukulaisensa tekemän lahjoituksen johdosta, jos hän ei väitä sen koskevan omaa aineellista oikeuttaan.³⁰⁵ Toinen samankaltainen sovellus tunnetaan prosessimandaatin kieltona: henkilöllä ei pääsääntöisesti ole asiavaltuutta prosessata omista nimissään toisen puolesta – siis

³⁰¹ Ks. Koulu 2017a s. 50, 55. Kansainvälisessä keskustelussa järjestely tunnetaan nimellä *assignment of claims*. Ilmiöstä Keski-Euroopassa ks. Stadler 2016 s. 201–204.

³⁰² Toisinaan näin tehdäänkin, ks. esim. Jokela 2012 s. 41–42 ja ryhmäkanteen yhteydessä RyhmäKL 4 § ja HE 154/2006 vp s. 20.

³⁰³ Ks. esim. KKO 2020:9 ja Lohi LM 2020 s. 744–756. Lisäksi ”kanneoikeuden menettämistä” puhutaan pohdittaessa sitä, onko kantaja nostanut kanteen ajoissa, ks. esim. KKO 2017:49.

³⁰⁴ Ks. esim. KKO 1982 II 112. Tapauksessa vastaaja vaati kauppahintaa koskevan suorituskanteen tutkimatta jättämistä sillä perusteella, että ostaja oli eri henkilö kuin hän. Tämän johdosta kannetta ei olisi pitänyt jättää tutkimatta, vaan vastaajan kannanoton menestymisen olisi pitänyt johtaa kanteen hylkäämiseen. Asiavaltuudesta oikeushistoriallisesti ks. Hannele Tolonen 2015 s. 103–107.

³⁰⁵ Ks. KKO 1992:186.

oikeudesta, jota väittää tämän toisen omaksi. Eri asemassa on oikeudenkäyntiasiamies, joka ajaa kannetta tai vastausta päämiehensä nimissä.³⁰⁶

Prosessimandaatin kieltoon on poikkeus, jota kutsutaan perimissiirroksi. Henkilö siirtää saatavansa toiselle tämän nimissä tapahtuvaa perimistä varten. Siirtäjä kuitenkin pysyy sen aineellisen oikeussuhteen osapuolena, johon saatava perustuu; siirronsaajan määräysvalta koskee vain perintää sanan laajassa merkityksessä. Perimissiirto luo esimerkiksi ammattijärjestölle asiavaltuuden vaatia omissa nimissään jäsentensä työsuhdessaatavia.³⁰⁷

Ennakkopäätös KKO 2018:8 (Ään.) koski perimissiirron muunnelmaa, jossa ammattijärjestö ajoi kannetta omissa nimissään ja vaati suoritusten maksamista suoraan nimetyille työntekijöille. Korkeimman oikeuden enemmistön mukaan kanne tuli tutkia, koska ei ollut riittäviä asiasyitä kohdella järjestelyä toisin kuin perimissiirtoja yleensä.³⁰⁸

Myös perintäyhtiöt ajavat summaarisia velkomusasioita tyypillisesti perimissiirron nojalla. Tämä on kotimainen esimerkki siitä, että perimissiirron ehdot voivat olla täysin kaupalliset. Ammattijärjestön kanteet ovat sen sijaan jäsenetu, joka rahoitetaan kaikkien suorittamista jäsenmaksuista.³⁰⁹

Siirronsaajan kanteella on selviä etuja oikeuden saatavuuden kannalta. Samoin kuin ryhmäkanne, se eliminoi vaateenhaltijan kuluriskin ja rasituksen. Vastaajan on melko vaikea torjua tai hidastaa käsittelyä prosessiväitteillä, koska siirronsaajan kanteen tutkimiselle ei ole niin tulkinnanvaraisia edellytyksiä kuin ryhmäkanteen käsittelylle ryhmäkannelaissa tai joukkokanteiden yhteiskäsittelylle OK 18 luvussa.³¹⁰ Vakiintunut velvoiteoikeudellinen periaate on, että henkilö saa vapaasti siirtää saatavansa eli saamisoikeutensa ulkopuoliselle. Tämä koskee niin sopimukseen kuin vahingonkorvaukseenkin perustuvia saatavia. (Erityisen henkilökohtaista saamisoikeutta ei kuitenkaan pääsääntöisesti saa siirtää, ellei siihen ole velallisen lupaa. Tästä huolimatta, siis poikkeuksen poikkeuksena, työntekijä saa TSL 1:7.2:n nojalla siirtää erääntyneen palkka-saatavan myös ilman työnantajan lupaa.)³¹¹ Suomen oikeudessa ei siis sinänsä ole estettä sille, että vaateenhaltijat siirtävät saamisensa perittäväksi vahvalle

³⁰⁶ Ks. KKO 2018:8, kohdat 11, 12 ja 16; Lappalainen – Hupli 2021 s. 407–408.

³⁰⁷ KKO 2018:8, kohdat 18 ja 19; Laukkanen JJ 2004 s. 172.

³⁰⁸ Äänestys 4–1. Tapauksesta tarkemmin ks. Koulu KKO 2018:8 ja Tapanila 2021 s. 75–77.

³⁰⁹ Keskieurooppalaisessa kirjallisuudessa Stadler 2016 s. 213 toteaa, että jos halutaan enemmän yksityistä valvontaa, tarvitaan idealististen kantajien eli siirronsaajien lisäksi kaupallisia siirronsaajia.

³¹⁰ Ks. Koulu 2017a s. 56–58. Oikeuskäytännössä on toki nähty onnistuneitakin prosessiväitteitä: esimerkiksi tuomioissa HHO 11.1.2019 Nro 27 kanne hylättiin, koska siirtoa ei ollut tehty pätevästi. Tapauksessa kanne koski vuosien 2010–2012 palkkasaatavia, vaikka siirtosopimukset oli allekirjoitettu jo 31.12.2009. (Tutkimatta jättäminen olisi ollut prosessuaalisesti oikeampi ratkaisu kuin hylkääminen.)

³¹¹ Ks. Norros 2018 s. 326–330.

toimijalle esimerkiksi kuluttajan- tai sijoittajansuojajutussa.³¹²

Siirronsaajan kanteen tosiasiallinen käyttöala on kuitenkin jäänyt kapeaksi eli keskittynyt työriitoihin ja summaarisiiin velkomusasioihin.³¹³ Tämä johtunee ennen kaikkea siitä, että siirronsaajan täytyy olla varsin vakavarainen ja luotettu toimija. Myös kokemus neuvotteluista ja oikeudenkäynneistä on tarpeen. Kotimaiset ammattijärjestöt soveltuvat siirronsaajiksi, koska ne ovat institutionaalisia riitakonkareita (*repeat player*).³¹⁴ Suomesta puuttuvat suuret kuluttajajärjestöt, joiden taloudellinen riskinotto kyky riittäisi laajoihin oikeudenkäynteihin.³¹⁵ Sitä vastoin esimerkiksi Itävallassa on toistuvasti nähty siirronsaajan kanteita kuluttajan- ja sijoittajansuojan aloilla.³¹⁶ Myös Norjassa järjestöt ajoivat monenlaisia tosiasiaa edustuksellisia kanteita ennen kuin laaja-alainen ryhmäkanne otettiin käyttöön vuonna 2008.³¹⁷

Siirronsaajan kanne on Suomessa suhteellisen riskitön, tehokas ja nopea kollektiivinen oikeussuojakeino omalla ydinalueellaan eli tietyissä työoikeudellisissa massatilanteissa. Sen käyttö kuitenkin edellyttää vahvaa organisaatiota, jollaisia Suomessa ei oikeastaan ole muilla relevanteilla oikeudenoilla.

5.4 YHTEISKANNE

Tarkastellaan seuraavaksi kollektiivisen lainkäytön *kumulatiivisia* lajeja. Niissä samaan oikeudenkäyntiin kokoontuu suuri määrä vaateenhaltijoita. Kukin osallistuu prosessiin asianosaisen asemassa, jolloin heitä sanotaan myötäpuoliksi ja heidän keskinäistä suhdettaan prosessinyhteydeksi. Kumulatiiviset lajit voidaan eritellä sen mukaan, missä muodossa ja vaiheessa kokoontuminen tapahtuu. Erittely liittyy myös siihen kysymykseen, kuinka yhteistä taikka yksilöllistä vaateiden ajaminen on.

³¹² Oikeuskäytännön ollessa niukkaa ei tosin ole varmaa, kuinka tuomioistuimet suhtautuisivat perimissiiroihin tällaisissa tapauksissa.

³¹³ Ks. kuitenkin Helsingin kärjäoikeuden välituomio 36492 4.6.2013 asiassa nro. 11/16750. Tapauksessa suomalaisyhtiö Kemiralta vaadittiin noin 21 miljoonan euron kilpailuoikeudellisia vahingonkorvauksia ns. vetyperoksidikartellin perusteella. Kantajana oli belgialainen prosessiyhtiö Cartel Damages Claims, jolle eräät yritykset olivat siirtäneet vaateensa. Kun kärjäoikeus välituomiossa muun ohessa hylkäsi vastaajan prosessiväitteet, asia sovittiin pian. Taustoista ks. Stadler 2016 s. 203–205.

³¹⁴ Galanterin klassikkoartikkelin mukaan heikot ja hajanaiset toimijat kohentavat asemaansa juuri organisoitumalla riitakonkarien kaltaisiksi esimerkiksi järjestöjen kautta. Ks. Galanter, *Law & Soc’y* 1974 s. 141–143.

³¹⁵ Ks. Kuluttajahallinnon toimivuus Suomessa 2007, s. 123–126. (Kuluttajaliitto ja Kuluttajat – Konsumenterna ovat tosin sittemmin yhdistyneet.) Ilmiö johtuu sekä pienestä väestöpohjasta että pohjoismaisesta tavasta panostaa viranomaisvalvontaan, ks. Kowollik 2018 s. 40–41.

³¹⁶ Ks. Kodek AAAPS 2009 s. 87–88. Järjestely on ehdoiltaan kaupallinen.

³¹⁷ Ks. Ot.Prp. nr. 51 (2004–2005) s. 317; Bernt, AAAPS 2009 s. 221–222.

Yhteiskanteesta puhutaan silloin, kun useat kantajat ajavat samaa kannetta. Kansainvälisessä keskustelussa tähän viitataan tyypillisesti ilmauksella *joinder of parties*³¹⁸. Tämä tutkimus käsittelee tilanteita, joissa kullakin kantajalla on itsenäinen aineellinen vaade ja heidän välillään on tavallinen prosessinyhteys. Ulkopuolelle siis jätetään ne yhteiskanteet, joissa on kyse välttämättömästä prosessinyhteydestä. Välttämätön prosessinyhteys seuraa siitä, että useilla henkilöillä on yhteinen aineellinen vaade, esimerkiksi kiinteistön yhteisomistajina. Prosessissa heitä kohdellaankin yhtenä tahona, joka voidaan oikeuttaa tai velvoittaa johonkin vain yhteisesti.³¹⁹ Sen sijaan tavallinen prosessinyhteys merkitsee yhteiskanteessakin sitä, että kantaja voi itse disponoida omasta vaateestaan, esimerkiksi tehdä sovinnon, peruuttaa vaatimuksensa tai tyytyä käräjäoikeuden tuomioon.³²⁰ Yhteiskanteen kantajille prosessi voi tuoda erilaisia tuloksia jopa siksi, että he voivat esittää määrältään poikkeavia vaatimuksia.³²¹ (Tutkimus keskittyy korvausvaatimukseen; kieltovaatimuksen ajamiseen yhteiskanne on omiaan, mutta aihetta ei tarkastella lähemmin.³²²)

Oheisen lainopillisen selvennyksen jälkeen täytyy korostaa, että *yhteiskanteen idea on ajaa vaateita mahdollisimman yhtenäisellä tavalla*. Kantajat välttävät itsenäisiä disponointeja, koska ne merkitsevät yhteisen neuvotteluvoinman murenemistä. Oikeudenkäynnissä kantajat pyrkivät siihen, että samat kanneperusteet ja todisteet tukevat jokaisen vaatimuksia. Tämä edellyttää, että vaatimukset muotoillaan mahdollisimman yhdenmukaisella tavalla. Saman asianajotoimiston käyttö turvaa yhtenäisen asianajon ja säästää kustannuksia. Yhteiskanteesta peritään vain yksi oikeudenkäyntimaksu (MaksuL 6.3 §). Kullakin kantajalla on kuluriski, mutta sen suuruus jäänee henkilöä kohden siedettäväksi.³²³ Oikeustaloustieteessä on todettu, että myös kumulatiivinen lainkäyttö tuottaa mittakaavaetuja ja neuvotteluvallan kasvua.³²⁴ Toisaalta nämä hyödyt

³¹⁸ Ks. Blennerhassett 2016 s. 133–134. *Joinder of claims* taas viittaa lähinnä joukkokanteiden kumulaatioon, ks. esim. Wagner 2014 s. 266. Pelkkä *joinder* on ylimalkainen termi siinä mielessä, että sillä voidaan tarkoittaa kaikkea kumulatiivista lainkäyttöä, ks. ALI Principles AGGLIT 2010 § 1.02. Terminologiasta laajemmin ks. Black’s Law Dictionary 2019: Joinder.

³¹⁹ Tavallisesta, välttämättömästä ja sekamuotoisesta (erityisestä) prosessinyhteydestä ks. Hupli JJ 2007 s. 128.

³²⁰ Ks. Koulu 2017a s. 159. Ks. myös Hupli JJ 2007 s. 132, jonka mukaan (sekä yhteis- että joukkokanteissa) ”on epäilyksetöntä, että myötäpuolten itsenäisyys on meilläkin pääsääntö”. Itsenäisyys suhteessa vastapuoleen on kirjattu lakiin esimerkiksi Ruotsissa (RB 14:8.1) ja Saksassa (ZPO 61 §).

³²¹ Oikeuskäytännössä yhteiskanteen kantajat toimivat näin esimerkiksi tapauksessa KKO 2004:59.

³²² Ks. Koulu 2017a s. 160. Yhteiskanteella voidaan ajaa myös sellaista vahvistusvaatimusta, joka luo perustan yksilöllisille suoritusvaateille. Yhteiskanteessa esimerkiksi vaaditaan vahvistettavaksi, että sopimusehtoa on tulkittava tietyllä tavalla. Vahvistustuomion jälkeen yksilölliset vaateet sovitaan, tai riitely jatkuu siltä osin.

³²³ Ks. Koulu 2017a s. 154–156.

³²⁴ Ks. Silver 1999 s. 200–202. Tässä tarkoitettu yhteiskanne on Silverin terminologiassa

jäävät määrältään pienemmiksi, koska kumulatiivinen lainkäyttö ei kokoa vaateita ja keskitä käsittelyä yhtä tehokkaasti kuin ryhmäkanteet.³²⁵

Yhteiskanteen tyypillisenä ja puhtaana muotona pidetään alkuperäistä yhteiskannetta. Siinä kantajat liittyvät yhteen jo oikeudenkäynnin alla ja jättävät yhteisen haastehakemuksen. Eräissä oikeusjärjestelmissä toinen mahdollisuus on jälkiperäinen yhteiskanne, jossa uusia vaateenhaltijoita liittyy vireillä olevaan prosessiin kanteen taakse.³²⁶ Suomessa oikeudenkäymiskaari ei salli vapaata asianosaisliityntää muiden henkilöiden väliseen prosessiin.³²⁷ Sivullinen vaateenhaltija voi kylläkin liittyä kesken prosessin toisen puolelle väliintulijana OK 18 luvun 8–10 §:ien mukaisesti. Tätä ei kuitenkaan kannata luonnehtia yhteiskanteeksi. Tavallinen väliintulija ei ole asianosaisen asemassa, vaan hän voi ainoastaan esittää näyttöä ja juridisia argumentteja asianosaisen tukena. OK 18:10.2:ssa säädetään itsenäisestä väliintulijasta, johon tuomion oikeusvoima ulottuu. Hänellä on asianosaisen valta esimerkiksi esittää väitteitä; tuomiota ei kuitenkaan anneta hänen nimissään, eikä hän voi vaatia sellaista, mitä alkuuperäinen asianosainen ei ole vaatinut.³²⁸ OK 18:10.2 ei siis sovellu yksilöllisiin massaluonteisiin suoritusvaateisiin: sopimusriita A:n korvausvaateesta X:ää kohtaan ei ratkaise oikeusvoimaisesti B:n korvausvaadetta X:ää kohtaan.³²⁹ Itsenäisen väliintulon ydinaluetta ovat jakamattomat vaateet esimerkiksi yhtiöoikeudellisissa moiteasioissa.³³⁰ Vahva pääsääntö onkin, että Suomessa yhteiskanne syntyy yhteisellä haastehakemuksella eikä jälkiperäisesti.

Suomessa on ajettu yksilöllisiä korvausvaateita niin pienillä kuin suurillakin yhteiskanteilla. Tapauksessa KKO 2004:59 kanteen takana oli peräti 227 kunnallista viranhaltijaa ja työntekijää, jotka vaativat tasa-arvolain mukaista rahallista hyvitystä syrjivän lomautuksen perusteella.³³¹ Muutamien kantajien yhteiskanteita on nähty esimerkiksi tapauksissa KKO 2012:59 ja KKO 2013:11.³³² Tapauksissa vastaaja tai tuomioistuimet eivät kyseenalaistaneet menettelymuotoa. Niissä ilmeisesti ajettiin vaateita hyvin yhtenäisellä tavalla, mikä oli

”consensual group lawsuit”.

³²⁵ Ks. Ontario Law Report Commission 1982 s. 85; Ulen, Eur J Law Econ 2011 s. 189.

³²⁶ Ks. Koulu 2017a s. 165–168. Yhdysvaltain *permissive joinder* -sääntelystä ks. FRCP r. 20 ja ALI Principles AGGLIT 2010 § 1.02, Comment b(1)(A).

³²⁷ Ks. Lappalainen – Hupli 2021 s. 568.

³²⁸ Ks. Lappalainen – Hupli 2021 s. 487–489; Jokela 2012 s. 352–359. Ks. myös KKO 2004:11.

³²⁹ Kanteen koskiessa vahvistusvaatimusta tilanne ei ole yhtä selvä, vaan sivulliselle vaateenhaltijalle pitäneen joissakin olosuhteissa antaa itsenäisen väliintulijan asema. Ks. alaviite 322 yllä.

³³⁰ Ks. HE 15/1990 s. 125.

³³¹ Korkein oikeus hylkäsi kanteen. Hovioikeus oli hyväksynyt sen perusteeltaan, mutta tuominut vaadittua pienemmän hyvityksen. Käräjä- ja hovioikeusvaiheessa toisten kantajien hyvitysvaatimus oli hieman suurempi kuin toisten.

³³² Tapauksista ks. Kekäläinen 2018 s. 41–43. Tapaus KKO 2013:11 koski TSL:n mukaista palkkasyrjinnän kieltoa, KKO 2012:59 taas palkkaturvaa yrityssaneerauksen yhteydessä. Molemmat riidat päättyivät korkeimpaan oikeuteen ennakkopäätösvalituksen kautta.

mahdollista tiettyjen erityispiirteiden vuoksi. Jokaisessa kanneperuste oli riittävä vain oikeuskysymyksen osalta. Myöskään suorituksen määrä ei vaatinut yksilöllistä todistelua: tapauksessa KKO 2004:59 ei vaadittu tapahtuneen varallisuusvahingon korvaamista, vaan hyvitystä, jonka määrän tuomioistuin harmitsee.³³³ Tapauksissa KKO 2012:59 ja KKO 2013:11 määrät olivat alusta asti riittämättömiä. Yhdenmukainen asianajo olisi vaikeampaa, jos riita koskisi esimerkiksi sijoittajien vahingonkorvausvaateita (AML 16:1), joiden määrän laskeminen on vaikeaa ja jokseenkin yksilöllistä.³³⁴

On selvää, ettei tuomioistuin ala käsitellä sellaista ”yhteiskannetta”, jossa kantajien perusteet poikkeavat liiaksi toisistaan.³³⁵ Prosessinedellytyksiin kuuluu jutun oikeanlainen vireillepanotapa (OK 5:6.1).³³⁶ Oikeudenkäymiskaarssa ei tosin nimenomaisesti säädetä, kuinka heterogeeninen juttu voidaan panna vireille yhdellä haastehakemuksella. Normipohja on tavanomaisessa oikeuskäytännössä. Lisätukea saadaan siitä, että hajanainen ”yhteiskanne” merkitsisi tosiasiasa tuomioistuinmaksulain kiertämistä. Tämä näkökohta on relevantti siksi, että oikeudenkäyntimaksujen taustalla on julkistaloudellisten syiden lisäksi tavoite ehkäistä perusteettomia ja kiusanhenkisiä juttuja.³³⁷ Oikeuskäytännössä nähtävästi sallitaan kantajien erisuuruiset vaatimukset, kunhan ne eivät eriytä käsittelyä. Kanneperusteen täytyy olla käytännössä samanlainen kunkin kantajan kohdalla.

Kuvitellaan, että oikeudenkäynnin aikana myötäpuolille syntyy erimielisyys siitä, kuinka yhteiskannetta tulisi ajaa. Yhteinen asianajaja vetoaisi useimpien kantajien puolesta oikeustositseikkoihin α ja β sekä kantajan X puolesta seikkoihin α , β ja γ .³³⁸ Ääritapauksessa erimielisyydet johtavat umpikujan tai vähintään epäselvyyteen siitä, kuinka disponointien pitäisi vaikuttaa oikeudenkäyntiaineistoon. Käytännössä asianajaja ja vaateenhaltijat haluavat tietenkin ennakkollisesti välttää tällaisia erimielisyyksiä ja siitä seuraavia hankaluuksia. Yhteiskanne edellyttää vankkaa luottamusta ryhmän yhtenäisyyteen, mikä tietenkin rajoittaa ryhmän kokoa ja siten mittakaavaetuja.³³⁹

Suomalaisella yhteiskanteella on potentiaalia madaltaa prosessikynnystä, ja sitä voidaan teoriassa käyttää kaikenlaisissa riita-asioissa. Yhteiskanteella on

³³³ Tasa-arvolain mukaisesta hyvityksestä ks. esim. K. Nieminen 2005 s. 201–203.

³³⁴ Aihepiiristä tiivistetysti ks. Norros – Kaisanlahti 2021 s. 440–443.

³³⁵ Ks. Koulu 2017a s. 156–157 ja Koulu 2017a s. 74–75.

³³⁶ Ks. Jokela 2012 s. 508; Koulu 2017a s. 175–176.

³³⁷ Ks. HE 29/2015 vp s. 18–19, 22.

³³⁸ Välttämättömän prosessinyhteyden tilanteissa tuomioistuin tulkitsee erimielisyyttä niin, että kaikkiin asianosaisiin pätee laajin vetoaminen (tai muu prosessitoimi). Ks. Hupli JJ 2007 s. 132–135; Jokela 2012 s. 327. Samanlainen normi ei voine soveltua silloin, kun aineelliset vaatteet ovat yksilöllisiä.

³³⁹ Ks. Koulu 2017b s. 183, 188.

kuitenkin tosiasiallisia rajoitteita ja haavoittuvuuksia: Vaateenhaltijoiden on vaikea yhdistää voimiaan ennen prosessia, elleivät he tunne toisiaan ennestään esimerkiksi työtovereina tai naapureina. (Internet ja sosiaalinen media ovat toki helpottaneet vaateenhaltijoiden organisoitumista.) Jos massavahingot eivät ole perusteiltaan identtisiä, tuomioistuin ei ehkä salli yhteiskannetta. Samoin voi käydä, jos vahingon määrästä tarvitaan yksilöllistä todistelua. Yhteiskanne soveltuukin lähinnä silloin, kun vain oikeuskysymys on riittävä. Yhteiskanne tuo oikeudenkäyntiin lukuisia vaateenhaltijoita, joiden välille voi myöhemmin syntyä erimielisyyksiä. Toisin kuin yhteiskanne, joukkokanteiden käyttö sie-tää kantajien yksilöllistä asianajoa; yhteiskanneprosessi voi siis kesken käsitte-lyn hajota väljemmäksi joukkoprosessiksi. Näistä syistä on ymmärrettävää, että Suomessa pannaan vireille mieluummin kimppu joukkokanteita kuin yksi laa-ja yhteiskanne.³⁴⁰

5.5 JOUKKOKANTEET

Joukkokanteiden määrittelyä on pohdittu jo yllä jaksossa I.3.5. Tässä käsitel-läänkin seuraavia kysymyksiä: Mitä yhteyksiä joukkokanteilla on muihin kollektiivisen lainkäytön keinoihin? Mitkä ovat joukkokanteiden erityispiirteet kollektiivisen lainkäytön kentässä? Onko olemassa suosittuja ulkomaisia jouk-kokannejärjestelyjä? Kuinka käyttökelpoiselta keinolta joukkoprosessi vaikut-taa Suomessa *de lege lata*?

Joukkokanteissa ja yhteiskanteessa on paljon samaa. Molemmissa on kyse kumulatiivisesta lainkäytöstä, jossa oikeudenkäynti kokoaa lukuisia vaateen-haltijoita. Joukkokanteissa kokoaminen vain tapahtuu tuomioistuimen kumu-lointipäätöksellä, siis verrattain myöhäisessä vaiheessa. Kuten jaksossa II.5.2 todettiin, myös pilottikanteella on yhteyksiä joukkoprosessiin. Tuomioistuin voi näet hallinnoida joukkoprosessia valitsemalla yhden tai useamman kanteen sisäiseksi pilottikanteeksi, joka ratkaistaan ennen muiden kanteiden enempää käsittelyä.

Joukkoprosessia voi luonnehtia kollektiivisen lainkäytön pehmeäksi la-jiksi. Kukin joukkokanne pannaan vireille yhtenä itsenäisenä kanteena, ja se myös pysyy itsenäisenä, vaikka kanteiden käsittely olisi sinänsä keskittävää. Mittakaavaetuja syntyy siitä, että todistelua tai oikeudellisia argumentteja ei tarvitse esittää moneen kertaan.³⁴¹ Kukin joukkokantaja kykenee halutessaan rikastamaan aineistoa uusilla todisteilla tai argumenteilla; jos hän arvioi mui-den kantajien menneen väitteissään liian pitkälle, hän voi halutessaan rajata

³⁴⁰ Ks. Koulu 2017a s. 176; Koulu 2017b s. 187–188.

³⁴¹ Ks. OMTR 3:2005 s. 33.

kanneperusteensa toisin (oikeustosiselkkojen tasolla).³⁴² Kantajat eivät välttämättä ole keskenään yhteydessä ennen kanteiden nostamista, eivätkä he ehkä oikeudenkäynnissäkään tee merkittävää yhteistyötä. Tällöin liikutaan jo kollektiivisen lainkäytön käsitteen ääri rajoilla.³⁴³

Toki kantajat usein ajavat joukkokanteitaan yhteistyössä, siis yhteisen asianajajan avulla, samoilla perusteilla ja kustannuksia jakaen. Jos joukkokantajat häviävät kanteensa, heistä kunkin kuluvastuu jää yleensä verrattain pieneksi, koska vastaajan kulut jakautuvat lukuisten kantajien korvattavaksi.³⁴⁴ Toisaalta joukkokantajat ovat lähtökohtaisesti yhteisvastuussa toistensa kuluista OK 21:9:n mukaisesti, eli jonkun maksukyvyttömyys koituu toisten rasi-tukseksi.³⁴⁵ Joka tapauksessa mittakaavaetujen saavuttaminen edellyttää käytännössä, että kanteet päätetään käsitellä samassa oikeudenkäynnissä OK 18 luvun säännösten nojalla.³⁴⁶ Väljimmän perusteen eli OK 18:6:n mukaan tuomioistuin voi päättää kumulaatiosta, jos se edistää asioiden selvittämistä. Kriteeri täytyy, jos yhteiskäsittely ”asioissa esitettävän selvityksen kannalta on *tarkoituksenmukaista*.”³⁴⁷ Joukkokantajat voivat siis tehdä yhteiskäsittelyn todennäköiseksi vetoamalla samoihin oikeustosiselkkoihin ja todisteisiin. Suomessa ei ole muuta erityissäätelyä joukkokanteista.

Mitä tulee ulkomaisiin oikeusjärjestelmiin, Yhdysvalloissa esiintyy runsaasti kiinnostavia joukkoprosesseja. Koska Yhdysvalloissa ryhmäkannetta on yhä vaikeampi saada vireille, tuomioistuimeen voi saapua kasapäin itsenäisiä toisiinsa liittyviä kanteita. Niiden hallitsemiseen käy välineeksi *consolidation*, jota voi luonnehtia kumulaatioksi: erilliset kanteet käsitellään yhdessä tuomioistuimen päätöksellä.³⁴⁸ Kukin tuomioistuin voi tietenkin kumuloida vain sille saapuneet kanteet; laajassa liittovaltiossa *consolidation* ei siis riitä estämään kanteiden hajaantumista. Tähän puututaan toisella menetelmällä nimeltä

³⁴² Oikeudenkäyntiaineiston laajentumista käsitellään yksityiskohtaisesti jaksossa IV.3.2. Suppeammalla rajauksella kantaja voi hallita omaa kuluriskiään.

³⁴³ Johdannon jaksoissa I.3.3–I.3.4 kollektiivinen oikeussuoja ja lainkäyttö ymmärrettiin laajasti ja melko muodollisesti. Määritelmään voitaisiin ottaa myös sisällöllinen kriteeri, joka vaatisi vaa-teenhaltijoiden oma-aloitteista yhteistyötä. Ks. Kowollik 2018 s. 51, 88.

³⁴⁴ Ennakkopäätöksen KKO 2018:65 perustelukohdassa 32 havaittiin, että [vastaajan eli] ”X Oy:n oikeudenkäyntikulut ovat lisäksi jakautuneet useiden samanlaisia asioita ajaneiden kantajien kesken, minkä johdosta A:han kohdistetut kuluvaatimukset ovat määrältään olennaisesti alhaisemmat kuin asian laatuun ja laajuuteen nähden olisi tavanomaista”.

³⁴⁵ Lainkohdasta ks. Jokela 2019 s. 168–169. Aihetta tarkastellaan lähemmin jaksossa V.2.2.

³⁴⁶ Ks. Koulu 2017b s. 175–176. Ks. myös Kowollik 2018 s. 99–100.

³⁴⁷ Ks. Jokela 2012 s. 324–325 (kursivointi lähteessä). Ks. laajemmin Koulu 2017a s. 211–218.

³⁴⁸ Periaatekokoelmassa esitetään seuraava määritelmä: ”Consolidation occurs when judges bring related cases together for litigation. It may occur at the trial level or on appeal. The cases remain formally separate after consolidation. They are merely processed together in hope of reducing costs by avoiding duplication and delay.” ALI Principles AGGLIT 2010 § 1.02, Comment (B)(2). Liittovaltion tuomioistuimissa normipohjana on FRCP r. 42, ja eri osavaltioissa on samankaltaisia säännöksiä, ks. Blennerhassett 2016 s. 134 av. 14.

MDL (*multidistrict litigation*), joka säädösten avulla merkitsee alueellisen toimivallan erityisjärjestelyä: hajaantuneet joukkokanteet siirretään yhteen tuomioistuimeen koordinoitua tai yhdistettyä valmistelua varten.³⁴⁹ Valmisteleva tuomari edistää aktiivisesti kanteiden sopimista ja voi sitä varten esimerkiksi valita kantajapuolen johtavia asianajajia ja käsitellä sisäisiä pilottikanteita.³⁵⁰ Käytännössä käsittely on hyvinkin keskittävää ja tähtää ripeisiin massasovintoihin niin voimakkaasti, että siinä on nähty reiluusongelmia.³⁵¹ Yhtä kaikki MDL-menettely on käynyt yhä yleisemmäksi joustavuutensa ja prosessiekonomisten etujensa vuoksi.³⁵²

Myös Englannissa³⁵³ on mainitsemisen arvoinen erityisjärjestely joukkokanteille. Tuomioistuin voi määrätä, että toisiinsa liittyvien kanteiden kimppua hallinnoidaan yhtenäisesti. Järjestelyä kutsutaan nimellä *group litigation order*, GLO. Tuomioistuimella on laaja harkintavalta käyttää erilaisia hallintamenetelmiä, joista melko tyypillinen on sisäinen pilottikanne.³⁵⁴ Pilottituomio saa pääsääntöisesti oikeusvoiman kaikissa niissä jutuissa, jotka on tuomion hetkellä rekisteröity saman GLO-määräyksen alle.³⁵⁵ Tässä suhteessa GLO-menettely muistuttaa olennaisesti saksalaista mallimenettelyä.³⁵⁶ Sen sijaan yhdysvaltalaisessa MDL-menettelyssä pilottituomioilla ei ole oikeusvoimaa, vaan ainoastaan merkittävä informaatiovaikutus.³⁵⁷ Koska joukkokanteiden käsittely on Suomessa joustavaa ja erikseen sääntelemätöntä, menettelykysymyksiin voidaan hakea asia-argumentteja ulkomaisesta oikeudesta.

Tarkastellaan vielä joukkokanteiden käyttökelpoisuutta Suomen kannalta. Kun joukkokanteita ajetaan yhteistyössä, todistelukustannukset, asianajokulut

³⁴⁹ The Multidistrict Litigation Statute – 28 USCA § 1407. Ks. myös ALI Principles AGGLIT 2010 § 1.02, Comment (B)(2).

³⁵⁰ Ellei jotakin MDL-juttua sovita valmistelussa, se siirretään takaisin alkuperäiseen tuomioistuimeen pääkäsittelyä varten. Käytännössä tuomarit pitävät tällaista epäonnistumisena, ja noin 97 % jutuista sovitaan niiden ollessa siirrettyinä. Ks. Redish – Karaba, Boston ULR 2015 s. 128–129. Siirronsaajatuomioistuimen valtuuksista ks. sama s. 118–128; Manual for Complex Litigation 2004 s. 372–375.

³⁵¹ Tästä kritiikistä ks. Redish – Karaba, Boston ULR 2015 s. 110–115; Gluck – Burch, NYULR 2021 s. 51–57, 67–71, 74–75.

³⁵² Ks. Bradt, Georgia L Rev 2019 s. 1376–1388, etenkin av. 4; Redish – Karaba, Boston ULR 2015 s. 116–118.

³⁵³ Puhuttaessa Englannin prosessioikeudesta tarkoitetaan Englannin ja Walesin oikeutta. Skotlantia ja Pohjois-Irlandia koskevat omat oikeusnorminsa.

³⁵⁴ Ks. CPR 19.10–13. Ks. myös Blennerhassett 2016 s. 199–201. GLO-sääntely otettiin vuoden 1999 CPR:iin sen jälkeen, kun tuomari Woolf oli esittänyt sitä vaikutusvaltaisessa raportissaan (Woolf 1996 kappale 17).

³⁵⁵ CPR 19.12. Ks. myös Zuckerman 2013 s. 679–681. Kantaja voi halutessaan ennen tuomiota irtautua GLO-määräyksen ja siten oikeusvoiman piiristä (CPR 19.14).

³⁵⁶ Saksalaisista mallimenettelyistä ks. jakso II.5.2 yllä. GLO- ja KapMuG-menettelyjen vertailusta ks. Kowollik 2018 s. 84–87. Oikeuskulttuuriset erot toki näkyvät siinä, että saksalainen mallimenettely on tarkemmin säädelty, ennakoitavampi ja jähmeämpi.

³⁵⁷ Ks. Savage, NYULR 2013 s. 452–455; Lahav, Rev. Litig. 2018 s. 185–186.

ja tappioon liittyvä kuluriski liudentuvat kantajaa kohden siedettävälle tasolle. Järjestely ei toki poista vaateenhaltijan riskiä siten kuin ryhmäkanne ja muut edustukselliset kanteet. Yleensäkin oman kanteen nostaminen edellyttää enemmän oma-aloitteisuutta kuin muut kollektiivisen lainkäytön keinot. Kansainvälisessä keskustelussa esitetäänkin melko usein, että joukkokannejärjestelyt eivät merkittävästi kohenna oikeuden saatavuutta – etenään silloin, kun on kyse yksilöllisesti prosessikelvottomista vaateista.³⁵⁸ Kukin joukkokannehan on itsenäinen kanne, jollaista rationaalinen henkilö ei nosta, jos hänen vaateensa on yksilöllisesti prosessikelvoton. Tämä argumentti ei kuitenkaan huomioi kontekstia, jossa kukin kanne pannaan vireille. Jos vaateenhaltijat ovat tosiasiaassa yhteistyössä jo ennen vireillepanoa, he odottavat tuomioistuimen käsittelevän homogeenisen kannejoukon yhdessä; odotetut mittakaavaedut vaikuttavat sen arviointiin, ovatko vaateet prosessikelpoisia.³⁵⁹ Lienee selvää, että esimerkiksi puukartellitapauksen Suuri Savotta -haarassa ei olisi nostettu noin 600:a kannetta ilman yhteistyötä, jonka vuoksi kunkin kantajan omat oikeudenkäyntikulut jäivät noin 13 000 euron tasolle.³⁶⁰

Joukkokanteiden ongelmaksi voi muodostua myös hidas menettely. Koska yksilöllistä käsittelyä tarvitaan enemmän tai vähemmän, prosessi voi osoittautua raskaaksi ja mittakaavaedut luultua pienemmiksi.³⁶¹ Menettelyn kulku ei ole ennakoitavissa yhtä hyvin kuin esimerkiksi siirronsaajan kanteessa. Ongelma on sitä merkittävämpi, mitä useampia joukkokanteita yritetään saada samaan oikeudenkäyntiin. Voidaan karkeasti arvioida, että tuhansien joukkokanteiden kimppu tuottaisi suomalaiselle tuomioistuimelle ylivoimaisia hankaluuksia.³⁶² Kovin laajamittaisissa massavahingoissa oikeuksiin pääsy edellyttääkin jotain muuta keinoa.

On syytä huomata, että kansainvälinen kritiikki kumulatiivista lainkäyttöä kohtaan kytkeytyy oikeuspoliittiseen eli *de lege ferenda* -keskusteluun. Vertailu koskee sitä, millaisia kannemalleja voitaisiin säätää. Kun puhutaan *de lege lata* Suomen nykyisestä järjestelmästä, joukkoprosessi on selvästikin monikäyttöisempi ja vaikuttavampi keino kuin ryhmäkanne. Siirronsaajan kanteen tosiasiallinen käyttöala rajoittuu työoikeudellisiin massavahinkoihin. Yhteiskanteita ja pilottikanteita voi pitää joukkokanteiden hieman hauraampina lähisukulaisina.

³⁵⁸ Ks. *common law* -näkökulmasta Blennerhassett 2016 s. 179–180, 209–210 ja Norjasta Ot.Prp. nr. 51 (2004–2005) s. 324–330.

³⁵⁹ Myös Koulu 2017b s. 55, 143–144, 148–150 katsoo joukkokanteiden madaltavan taloudellista prosessikynnystä.

³⁶⁰ Ks. Lahtinen 2018 s. 40–42. Toki sekin summa on yksityishenkilölle melko suuri ja kertoo paljon siitä, kuinka monimutkainen tapaus oli aineellisoikeudellisesti.

³⁶¹ Ks. esim. Jokela 2012 s. 314; Kowollik 2018 s. 100.

³⁶² Suomalaisten tuomioistuinten kyvystä hallita ns. mammuttiasioita ks. Autio 2014 s. 276; Koulu 2017b s. 23–24. Saksassa on arvioitu, että KapMuG-menettely ei ole ollut kyllin tehokas väline *Telekom*-tapauksen noin 17 000 kanteen käsittelyyn. Ks. Tilp – Roth 2014 s. 131–142; Weimann 2018 s. 85–89. (Tilp toimii tapauksessa asianajajana.)

Joukkokanteiden kimppu on varsin iskunkestävä malli siksi, että se on hajautettu: yksittäisen vaatehaltijan toisinajattelu tai kolluusio vastaajan kanssa ei juuri haittaa muita. Joukkoprosessissa voidaan toisinaan käyttää sisäistä pilot-tijuttua eli saavuttaa valtaosa pilottimenettelyn eduista; siinä voidaan käyttää myös muuta, olosuhteisiin sopivampaa menetelmää.

Joukkokanteiden nostaminen on yleiskäyttöisenä ja joustavana keinona – paremman puutteessa – käyttökelpoisin Suomen nykyisistä kollektiivisen lainkäytön keinoista. Siksi tutkimus keskittyy tästä lähtien joukkokanteisiin eli pyrkii selvittämään tarkemmin, mitä Suomen voimassa oleva oikeus määrää niistä.

III

YHTEINEN ASIANAJO

1 Lähtökohtia

1.1 TARKASTELUN KOHDE

Tässä luvussa oletetaan, että monet joukkokanteiden kantajat käyttävät samaa asianajotoimistoa. Sovintoneuvotteluissa ja oikeudenkäynnissä heitä edustaa yksi ja sama asiamies. (Toki hänen taustatukenaan on muita toimiston lakimiehiä.) Saman toimiston käyttöä voi kutsua yhteiseksi asianajoksi tai asianajamisen personaaliunioniksi.¹ Kyse on yhteisestä asianajosta, riippumatta siitä, kuka toimiston asianajajista tapaa kommunikoida kunkin päämiehen kanssa. Toimeksiantosopimus näet syntyy yhtiön (toimiston) ja kunkin päämiehen välille.² Kun asiamies toimii neuvotteluissa tai oikeudenkäynnissä, hänen päämiehiään ovat näin ollen kaikki ne asianosaiset, joilla on toimeksiantosuhde hänen toimistoonsa.

Yhteinen asianajo tuottaa kantajille ilmeisiä hyötyjä verrattuna hajautettuun asianajoon. Järjestely on kustannustehokas, kun kovinkaan monen toimiston ei tarvitse perehtyä asiaan, sen näytöllisiin ja aineellisoikeudellisiin kiemuroihin. Neuvottelu- ja asianajotaktiikka on verrattain helppo koordinoida, sillä tiedon kulku toimistojen välillä ei muodostu ongelmaksi. Yhdessä ajettava kannekimppu merkitsee vastapuolelle uskottavaa uhkaa ja siten hyödyttää kantajakollektiivia sovintoneuvotteluissa.³

Kantajakollektiivin ominaispiirteitä voidaan luonnehtia näin: Kyseessä on lukuisten henkilöiden vapaaehtoinen, epävirallinen ja väliaikainen yhteenliittymä, joka tavoittelee projektista (oikeusjutusta) lähinnä yksilöllisiä taloudellisia etuja. Sitä yhdistävät sama vastapuoli ja sama organisaattori (asianajotoimisto).⁴ Jäsenten välistä kommunikaatiota tai yhteisöllisyyden tunnetta ei välttämättä ole, mutta voi sinänsä olla.⁵ Kantajakollektiivia voi verrata esimerkiksi

¹ Ks. Koulu 2017b s. 38, 87–88. Yhdysvaltalaisen tilanteen kiteyttää Erichson, U. Chi. Legal Forum 2003 s. 532: ”In mass litigation, it has become common for a single lawyer or firm to represent hundreds or thousands of similarly situated clients. Each client signs an individual retainer agreement with the lawyer.” Ilmiö tunnetaan myös Saksassa, ks. esim. Kowollik 2018 s. 100 ja Christl, Neue Justiz 2017 s. 309–313.

² Ks. Ahtinen 2017 s. 78–79.

³ Hyödyistä ks. esim. Koulu 2017b s. 38 ja Erichson, U. Chi. Legal Forum 2003 s. 543–550.

⁴ Rakenteellisista piirteistä ks. Silver – Baker, Wake Forest L. Rev. 1997 s. 741–743.

⁵ Yhdysvalloissa Elizabeth Chamblee Burch on hahmotellut, millä edellytyksillä kantajakollektiivista tulee myös yhteisö sanan sosiaalipsykologisessa mielessä. Hän korostaa keskustelun luomaa yhteistä agenda ja keskinäisiä lupauksia, ks. Burch, Alabama L. Rev. 2009 s. 1–6, 21–27, 41–46.

osakeyhtiöihin, konkurssipesiin ja eräisiin muihin yhteenliittymiin, kuten tässä esityksessä myöhemmin tehdäänkin.

Yhteinen asianajo ei ole suinkaan ainoa tapa tehostaa joukkokanteiden asianajoa. Myös eri toimistojen välinen yhteistyö voi onnistuessaan johtaa samantapaisiin tuloksiin.⁶ Yhteistyökin olisi kiinnostava tutkimuskohde suomalaisen asianajajatajan kannalta, mutta tutkimusekonomisista syistä olen rajannut sen tarkastelun ulkopuolelle.⁷ Keskityn yhteiseen asianajoon, joka on asianajon koordinoinnin vahvempi ja ideaalisempi muoto.

Tärkeimpiä asianajopalvelujen tarjoajia ovat asianajajat eli Suomen Asianajajaliiton (SAL) jäsenet. Heillä on tunnetusti velvollisuus noudattaa vaativaa ammattieettistä normistoa nimeltä *hyvä asianajajatapa*. Kun asianajaja toimii monien kantajien yhteisenä asiamiehenä, kuinka hänen tulee toimia? Ei ole selvää, mikä on hyvän asianajajatajan täsmällinen sisältö tässä erityisessä toimintaympäristössä. Hyvä asianajajatapa määrää, kuinka virtaviivaisella eli kustannustehokkaalla tavalla yhteinen asianajo saadaan järjestää. Keskityn tarkastelemaan *yhteisen asianajajan* asemaa. (Sinänsä tutkimustulokset pätevät pitkälti myös luvan saaneisiin oikeudenkäyntiavustajiin.⁸)

Yhteistä asianajoa on tutkittu varsin vähän kotimaisessa asianajajaoikeudessa. On toki pohdittu esimerkiksi sitä, saako asianajaja avustaa oikeudenkäynnissä useampaa kuin yhtä rikosasian vastaajaa.⁹ Suomessa esiintyy – joskin useimmiten pienessä mittakaavassa – yhteistä asianajoa, jossa asianajajalla on prosessissa päämiehiä kaksi tai muutama. Laajamittaista yhteistä asianajoa on nähty esimerkiksi puukartellioikeudenkäynnissä.¹⁰ Mitä laajamittaisempaa yhteinen asianajo on, sitä vähemmän yksittäinen päämies vaikuttaa ja osallistuu esimerkiksi sovintoneuvottelujen kulkuun. Tämä tutkimus pitää silmällä lähinnä laajamittaista yhteistä asianajoa.¹¹

Luvussa tarkasteltavat osakysymykset ovat seuraavat:

a) Milloin asianajajan tulee kieltäytyä yhteisestä asianajosta esteellisyyden, siis tyypillisesti asiakkaiden välisen eturistiriidan vuoksi? Tässä on tulkittavana etenkin tapaohjeiden kohta 6.1. Kysymys on esikysymyksen asemassa, sillä

⁶ Ks. Erichson, U. Chi. Legal Forum 2003 s. 539–541.

⁷ Eräitä kysymyksiä esittelee Koulu 2017b s. 215–217.

⁸ Luvan saaneen oikeudenkäyntiavustajan eli lupalakimiehen velvollisuuksista on LOAL 8 §:ssä 19-kohtainen luettelo. Siihen on poimittu hyvän asianajajatajan keskeisiä normeja, joten asianajajan ja lupalakimiehen velvollisuudet ovat paljolti samantapaiset. Sikäli kuin esimerkiksi palkkiokysymyksissä esiintyy erilaisia normeja, mainitsen asiasta erikseen. On myös kehitetty hyvän asianajotavan käsite. Tämä tapa koskee kaikkia asianajopalvelun tarjoajia, mutta sen sisältö on varsin epämääräinen. Ks. Hölttä 2019 s. 29–30.

⁹ Ks. esim. Ahtinen 2017 s. 160–162.

¹⁰ Ks. esim. Koulu 2017a s. 206–208.

¹¹ On vaikea asettaa määrällisiä rajoja sille, milloin yhteinen asianajo muuttuu laajamittaiseksi. Sama pätee siihen, montako kannetta tarvitaan joukkoprosessiin, ks. luku I.3.4 yllä.

asianajajan tulee pohtia mahdollista esteellisyyttään ennen sen ratkaisemista, millä tavoin hän järjestää yhteisen asianajon.¹²

b) Missä määrin yhteinen asianajaja on riippuvainen kunkin päämiehensä tahdosta? Kysymys voidaan muotoilla täsmällisemmin näin: Mihin toimenpiteisiin yhteinen asianajaja tarvitsee päämiehensä hyväksynnän? Erityisen kiinnostavaa on, voiko asianajon kollektiivinen luonne muovata tilannetta. Kysymys liittyy ennen kaikkea tapaohjeiden kohtaan 5.5. Päämiehen tahdonmuodostus edellyttää tietenkin riittävää informointia, eli kyse on myös yhteydenpidosta.

c) Kuinka asianajajan tulee reagoida, jos hän ja päämies ovat eri mieltä siitä, mitä asianajajan tulee tehdä? Kyse on siis toimenpiteistä, joihin asianajaja tarvitsee päämiehensä hyväksynnän; hyvä esimerkki on sovintoon sitoutuminen.¹³ Tilanteen jännite johtuu siitä, että asianajajan kuuluu valvoa *päämiehen etua*, joka voi olla ristiriidassa päämiehen mielipiteen eli tahdonilmauksen kanssa. Tilanteen vaikeusaste kasvaa entisestään yhteisessä asianajossa, kun asianajaja helposti ajattelee myös päämiesjoukon kokonaisetua. Viimesijainen ratkaisukeino on asianajajan oikeus luopua tehtävästä (tapaohjeiden kohta 5.9).

d) Kiinnostava erityiskysymys liittyy palkkioihin. Yhteisessä asianajossa voidaan käyttää monenlaisia palkkioperusteita, esimerkiksi tavanomaista aika-veloitusta. Taloudellisessa mielessä jonkinlainen tulospalkkio voi sopia hyvin yhteen kollektiivisen lainkäytön ja yhteisen asianajon kanssa. Jos päämiesten osallistuminen jää vähäiseksi, tulospalkkiojärjestely voi toimia hyödyllisenä asianajajan motivointi- ja valvontakeinona.¹⁴ SAL:n palkkio-ohje suhtautuu tulospalkkioihin lähtökohtaisesti kielteisesti, ja tulospalkkiot ovatkin Suomessa harvinaisia.¹⁵ Kysymys kuuluu, milloin ne ovat yhteiselle asianajajalle sallittuja.

Luku on oikeusdogmaattinen tutkimus siitä, millaisia normeja yhteiseen asianajajaan nähden on voimassa. Asianajajaoikeuden erityispiirteiden vuoksi on kuitenkin hieman epäselvää, missä mielessä hyvän asianajajatavan tutkimus on oikeusdogmaattista. Ennen luvun tutkimuskysymyksiin syventymistä täytyykin lyhyesti perehtyä hyvän asianajajatavan luonteeseen, lähteisiin ja tulkintamodeihin alaluvussa 1.2. Päämiehen käsitettä ja eräitä mahdollisia analogioita tarkastellaan alaluvussa 1.3, minkä jälkeen alaluvussa 1.4 käydään läpi asianajajakunnan perusarvot. Esteellisyyttä käsitellään luvussa 2, päämiehen tahdon

¹² Mahdollista esteellisyyttä tulee tietysti arvioida myöhemminkin toimeksiannon aikana. Tapaohjeiden kohdan 5.8 mukaan asianajaja on velvollinen luopumaan tehtävästä, jos sen vastaanottamisen jälkeen ilmaantuu seikka, jonka perusteella asianajaja on ollut esteellinen tai tullut esteelliseksi.

¹³ Aiheesta yleisesti ks. esim. Ylönen 2018 s. 381.

¹⁴ Ks. esim. Koulu 2017b s. 88 ja Markus OTJP 2019 s. 130–131, 151 lähteineen.

¹⁵ SAL:n palkkio-ohjeen kohdan 1.5 mukaan tulospalkkion käyttö edellyttää erityistä aihetta. Ks. yleisesti Ylönen 2018 s. 552–553.

merkitystä aluvussa 3.1 ja erimielisyystilanteita aluvussa 3.2. Tulospalkkioiden sallittavuutta tarkastellaan luvussa 4.

1.2 HYVÄ ASIANAJAJATAPA NORMISTONA

1.2.1 Asianajajatavan kaksoisluonne

Hyvä asianajajatapa on ensinnäkin ammattieettinen normisto. Kyse on ammattikunnan kehittämistä arvoista ja käytännöistä, joita on sittemmin kirjattu ylös ja jotka ovat saaneet viranomaisten huomion.¹⁶ Asianajajakunnan perusarvot ovat eri oikeusvaltioissa pitkälti samansisältöiset sikäli, että niihin kuuluvat ainakin lojaalisuus, riippumattomuus, luottamuksellisuus ja eturistiriitojen välttäminen.¹⁷ Kuten korkein oikeus on todennut ennakkopäätöksessään KKO 2009:10, asianajajia sitovat ammattieettiset ohjeet perustuvat keskeisesti ammattikunnan omassa piirissä hyväksytyihin sääntöihin ja käytäntöihin. Hyvä asianajajatapa voidaan tältä osin rinnastaa muiden professioiden eettisiin normistoihin. Profiolla tarkoitetaan vaativaa ja vastuullista asiantuntija-ammattia; klassisia esimerkkejä ovat lääkärit ja papit.¹⁸ Muutkin kuin klassiset professiot ovat kehittäneet alakohtaisia hyviä käytäntöjä ja kirjanneet niitä. Esimerkkeinä voidaan mainita journalistit ja sosiaalialan ammattihenkilöt.¹⁹

Ammattieettinen luonne ohjaa myös hyvän asianajajatavan tulkintaa. Tavan sisältö avautuu ennen kaikkea asianajajakunnan perusarvoja pohtimalla. Esimerkiksi tapaohjeet eivät ole varsinainen säädös, jonka kirjoitustekniikasta tai systematiikasta tulisi tehdä kovin kauaskantoisia päätelmiä. Pikemminkin tapaohjeet ovat hyväksytyjen arvojen ja käytäntöjen kodifointia, muistiin merkitsemistä.²⁰

Hyvä asianajajatapa on myös oikeudellinen normisto. Tälle väitteelle on ainakin kaksi selvää perustaa: *lainsäädännöllinen tuki* ja virallinen *lakisääteinen sanktiojärjestelmä*. AAL 5.1 §:n mukaan asianajajan tulee noudattaa hyvää asianajajatapaa.²¹ Tämä voidaan hahmottaa niin, että lainsäätäjät on delegoinut ulkopuoliselle taholle sääntelyvaltaa yksityiskohtaisissa kysymyksissä. Selvää on ainakin, että lakiviittaus antaa tavalle oikeuslähdeaseman, jonka turvin

¹⁶ Ks. esim. Ahtinen 2017 s. 116–117, Peltonen RHO 2006 s. 35 ja Aarnio DL 2010 s. 541.

¹⁷ Ks. esim. VRGA med kommentarer 2020 s. 5.

¹⁸ Ks. Pursiainen 2004 s. 17–19. Klassisille professioille on tyypillistä, että ammattilainen auttaa päämiestä eli klienttiä, haavoittuvaista asemassa olevaa henkilöä.

¹⁹ Erilaisia ammattieettisiä ohjeistuksia esittelee laajemmin Nieminen 2017 s. 18–21.

²⁰ Ks. Peltonen 2006 s. 35–36. Arvoperustasta hän toteaa varsin rohkeasti, että se on ”luonteeltaan universaali ja yleismaailmallisesti vakiintunut ja muuttumaton”.

²¹ Vastaavanlainen viittaus on Ruotsin RB 8:4 §:ssä. Asianajajatavan valvonnasta ja sanktioista säädetään muualla RB 8 luvussa siten, että järjestelmä on pitkälti samanlainen kuin Suomessa.

tuomioistuimet hyödyntävät hyvää asianajajatapaa.²² Sen sijaan esimerkiksi journalistit korostavat, että heidän eettiset ohjeensa ovat vain itsesääntelyä varten ja että tuomioistuinten ei tulisi viitata niihin.²³

Asianajajien sanktiojärjestelmä perustuu asianajajalain 6–7 k §:iin. Valvontalautakunnalla on valta määrätä kurinpidollisia sanktioita, jotka ovat liitosta erottaminen, seuraamusmaksun määrääminen, varoitus ja huomautus (7 §). Valvontalautakunta ei sinänsä ole viranomainen,²⁴ mutta sen toiminnassa on monia julkishallinnollisia piirteitä: Sen tehtävät ja toimivalta on määritelty laissa. Menettelyyn sovelletaan toissijaisesti hallintolakia (7 j §). Jäsenet toimivat tuomarin vastuulla (7 k §). Osa jäsenistä on asianajajakuntaan kuulumattomia ja valtioneuvoston valitsemia (7 a §). Valvontalautakunta ja koko Suomen Asianajajaliitto luokitellaan välilliseksi julkishallinnoksi eli viranomaiskoneiston ulkopuoliseksi tahoksi, jolla on julkisia hallintotehtäviä. Näitä tehtäviä hoidtaessaan taho rinnastuu viranomaiseen.²⁵ Normiston laiminlyöntiin liittyvä virallinen sanktio on yksi tunnusmerkki, joka antaa normistolle oikeudellisen luonteen.²⁶

Voidaan mainita myös pienempiä viimeaikaisia trendejä, joiden myötä hyvä asianajajatapa on kiinnittynyt lähemmin oikeusjärjestelmään. Asianajajatavan sisältö on yhä useammin noussut riittäväksi kysymykseksi tuomioistuimessa, koska asianajajalla on AAL 10 §:n mukaan oikeus valittaa valvontalautakunnan valvonta-asiassa antamasta päätöksestä Helsingin hovioikeuteen. Viime kädessä asia voi päättyä korkeimpaan oikeuteen, jos se antaa valitusluvan. Korkein oikeus on käsitellyt valituksia ennakkopäätöksissä KKO 2009:10, KKO 2015:30, KKO 2016:44 ja KKO 2019:11, ja Helsingin hovioikeudessa valituksia käsitellään vuosittain noin kaksikymmentä.²⁷

Valitustie ei kuitenkaan merkitse sitä, että hyvän asianajajatavan tulkintaa oltaisiin viemässä pois valvontalautakunnan käsistä. Korkein oikeus on ennakkopäätöksessään KKO 2009:10 muotoillut tuomioistuinten roolin seuraavasti:

10. [...] Tähän nähden hyvän asianajajatavan valvonta onkin lähtökohtaisesti uskottu asianajajalaitokselle itselleen ja sen piirissä toimivalle valvontalautakunnalle.

²² Aarnio DL 2010 s. 543. Ks. myös Koulu 2009b s. 130–132 pehmeän sääntelyn (kuten asianajajatavan) oikeudellisesta merkityksestä.

²³ Ks. Nieminen LM 2020 s. 1084, etenkin av. 12.

²⁴ Viranomaisen määrittelystä ks. Mäenpää 2018 II.5, väliotsikko Viranomaiset. Valvontalautakunta ei ole valtiollinen eikä kunnallinen hallintoelin, vaan se toimii SAL:n yhteydessä. Ks. esim. HE 318/2010 vp s. 11.

²⁵ Ks. Mäenpää 2018 II.5, väliotsikko Välillinen julkishallinto. Ks. myös Lappalainen – Hupli 2021 s. 484.

²⁶ Ks. esim. Makkonen 1981 s. 40–43. Sanktioiden vaikutuksesta hyvän asianajajatavan statukseen ks. Aarnio DL 2010 s. 543.

²⁷ Ks. esim. Valvontakertomus 2019 s. 49.

11. Tuomioistuimet toimivat valvonta-asioissa oikeussuojaa takaavina valitusasteina. Niissä korostuvat kysymykset kurinpitotarkaisujen mahdollisesta kohtuuttomuudesta tai ilmeisestä virheellisyydestä sekä ihmis- ja perusoikeuksien asettamien vaatimusten täyttymisestä valvonta-asiassa.

Tämän roolin mukaisesti tuomioistuimet ovat olleet pidättyväisiä ja vain hyvin harvoin muuttaneet valvontalautakunnan ratkaisuja.²⁸ Oikeusjutuissa on kyse ennen kaikkea siitä, onko valvontalautakunta toiminut laajan harkintavaltansa rajoissa.²⁹

Oikeuskirjallisuudessa tämä kaksoisluonne hahmotetaan usein niin, että hyvää asianajajatapaa luonnehditaan tapaoikeudeksi.³⁰ Tapaoikeuden käsite on monimerkityksinen, mutta tyypillisesti sillä tarkoitettaneen vakiintunutta ja hyväksyttävää alakohtaista käytäntöä, joka on muodostunut täydentäväksi oikeuslähteeksi.³¹ Eräät kirjoittajat taas hahmottavat asian niin, että asianajajien tapaohjeet ovat pehmeää sääntelyä (*soft law*).³² Pehmeän sääntelyn alaan luetaan monenlaisia ohjauskeinoja, jotka joko eivät velvoita tai ainakin velvoittavat vähemmän kuin tavanomainen oikeudellinen sääntely.³³ Tässä tutkimuksessa ei ole tarpeellista arvioida näitä luokitteluja perusteellisesti. Mainitsen vain, että määre ”pehmeä” ei ehkä kuvaa osuvasti sitä, kuinka hyvä asianajajatapa ymmärretään asianajajakunnan keskuudessa. Myös edellä kuvattu sanktiojärjestelmä lienee ankarampi ja virallisempi kuin pehmeään sääntelyyn yleensä liittyvä.³⁴ Mutta nyt kun olemme todenneet hyvän asianajajatavan kaksoisluonteen, on aika perehtyä tulkinnallisiin kysymyksiin.

1.2.2 Asianajajatavan lähteet ja tulkinta

Aivan aluksi täytyy selvittää, millainen näkökulma tässä tutkimuksessa omakсутaan, kun lähestytään hyvää asianajajatapaa oikeusdogmaattisesti. Yleensä hän oikeusdogmaattinen tutkimus tarkastelee oikeuskysymyksiä sellaisesta

²⁸ Ks. esim. Esko DL 2017 s. 170. Korkein oikeus on kahdesti jopa kumonnut hovioikeuden ratkaisun ja jättänyt lopputuloksen valvontalautakunnan ratkaisun varaan (KKO 2015:30 ja KKO 2016:44). Tuoreesta hovioikeuskäytännöstä ks. Valvontakertomus 2019 s. 49.

²⁹ Silti toisinaan on käynyt niinkin, että tuomioistuin on myös tulkinnut hyvän asianajajatavan sisältöä. Ks. Peltonen RHO 2006 s. 39 ja Turunen KKO 2016:44.

³⁰ Ks. Fredman 2018 s. 47; Kunnas DL 2005 s. 1293–1294.

³¹ Ks. Siltala 2003 s. 272–274; Neuvonen LM 2005 s. 414–423, 430–432. Tässä yhteydessä ei voida enää puhua sitovasta maantavasta, ks. johdantojako I.4.1 edellä.

³² Ks. Koulu 2009b s. 130. Nähtävästi samalla kannalla on Ahtinen 2017 s. 149–151.

³³ Pehmeästä sääntelystä ks. Koulu 2009b s. 117–118; Nieminen LM 2020 s. 1081–1084.

³⁴ Erilaisista pehmeän sääntelyn sanktiotavoista ks. Koulu 2009b s. 123.

näkökulmasta, joka hyvin pitkälti muistuttaa tuomarin näkökulmaa.³⁵ Tuomarin suhde hyvään asianajajatapaan on kuitenkin toisenlainen kuin tuomarin suhde lakiin, kuten äsken todettiin. Tässä tutkimuksessa otetaankin *lähinnä valvontalautakunnan näkökulma hyvään asianajajatapaan*. Kyseessä on tiedollisesti sisäinen näkökulma, joka mahdollistaa kokonaisvaltaisen tarkastelun. (Voidaan ajatella niinkin, että näkökulma on asianajajan, joka yrittää hahmottaa, mitä hyvä asianajajatapa häneltä vaatii. Tämä tulee tietystikin erottaa siitä, kuinka asianajaja tulkitsee oikeusnormien sisältöä esiintyessään prosessissa päämiehenä puolesta. Tällöin asianajajan rooliin kuuluu, että hän tulkitsee oikeuslähteitä tarkoitushakuisesti päämiehensä eduksi.³⁶)

Hyvän asianajajatavan lähteet määritellään tapaohjeiden kohdassa 1.1. Ensinäkin hyvä asianajajatapa ilmenee lainsäädännöstä, joka määrää ehdottoman vähimmäistason. Toiseksi asianajajan tulee noudattaa SAL:n sääntöjä, jotka ovat oikeusministeriön vahvistamat.³⁷ Seuraavaksi lähteeksi mainitaan tapaohjeet ja muut asianajajaa velvoittavat SAL:n ohjeet, joita ovat esimerkiksi palkkio-ohje ja markkinointiohje. Käytännössä tapaohjeiden rooli on merkittävä, koska hierarkkisesti ylemmät lähteet jättävät hyvän asianajajatavan sisällön niin avoimeksi. Tapa- ja muut ohjeet asettavat asianajajalle pitemmälle meneviä velvollisuuksia kuin laki.³⁸ Hyvä asianajajatapa ilmenee myös valvontalautakunnan ratkaisuksista. Julkinen ratkaisukäytäntö täsmentää tapaohjeiden sisältöä sekä mahdollistaa sen, että hyvä asianajajatapa voi kehittyä ja silti pysyä kyllin yhdenmukaisena.³⁹ Lisäksi hyvä asianajajatapa ilmenee toiminnan tasolla eli asianajajakunnan omaksumista hyväksyttävistä käytännöistä.

Tapaohjeiden kohdassa 1.1 lueteltujen lähteiden lisäksi voidaan mainita myös asianajajaoikeudellinen kirjallisuus, jossa kootaan järjestelmällisesti yhteen muiden lähteiden sisältöä ja ehdotetaan tulkintoja.⁴⁰ Tämä lähde on siis vastaavassa roolissa kuin oikeustiede yleensäkin oikeusdogmaattisessa tutkimuksessa.⁴¹ Kirjallisuudesta on mainittava etenkin SAL:n työryhmän laatima Tapaohjeiden kommentaari vuodelta 2011 ja *Markku Ylösen* teos *Asianajajaoikeus*.⁴²

³⁵ Monet oikeusteoreetikot ovat esittäneet, että tuomarilla ja oikeusdogmaattisella tutkijalla on sama episteemisesti sisäinen näkökulma oikeuteen, muun ohessa samanlainen oikeuslähdeoppi ja tulkintastandardit. Ks. Aarnio 2006 s. 248–249; Siltala 2003 s. 108–109.

³⁶ Fredman 2018 s. 57–58 esittelee oivallisesti tätä asianajollista näkökulmaa oikeuslähteisiin.

³⁷ Ylönen 2018 s. 294–295 luettelee eräitä relevantteja säännöksiä. Lisäksi voidaan mainita perintökaaren säännökset pesänselvittäjästä ja -jakajasta sekä konkurssilain säännökset pesänhoitajasta.

³⁸ Ks. esim. KKO 2009:10, etenkin kohdat 10 ja 12. Esimerkiksi provosoiva markkinointi ei ole laissa kiellettyä eikä rangaistavaa, mutta asianajajalle siitä voidaan antaa kurinpidollinen sanktio.

³⁹ Ks. Ylönen 2018 s. 297.

⁴⁰ Ruotsissa *Ebervall* käyttää tutkimuksessaan hyvän asianajajatavan lähteinä liiton aiheesta antamia sääntöjä sekä valvontaratkaisuja ja kirjallisuutta. Ks. metodista ja lähteistä *Ebervall* 2002 s. 28–39.

⁴¹ Ks. esim. Tolonen 2003 s. 63, 133–134.

⁴² Ratkaisussaan KKO 2015:30 korkein oikeus on viitannut kommentaariin ja Ylösen teoksen edelliseen painokseen.

Hyvän asianajajataavan yhteydessä puhutaan usein normeista, ja niin tehdään tässäkin tutkimuksessa. On hyvä huomata, että en tarkoita normilla sitä kielellistä ilmausta, joka esiintyy vaikkapa tapaohjeen jossakin kohdassa. Kielellinen ilmaus on vasta normiformulaatio, jossa normi on yritetty muotoilla. Normi taas on se merkityssisältö, joka ymmärretään tulkitsemalla yhtä tai useampaa normiformulaatiota. Esimerkiksi tapaohjeissa toistuva muotoilu ”ilman erityistä syytä” voitaisiin korvata sivulauseella ”ellei asianajajalla ole erityistä syytä”, jolloin normi pysyisi samana vaikka normiformulaatio muuttuisi. Tässä suhteessa tapaohjeiden kohdat muistuttavat lakien säännöksiä, jotka nekin ovat oikeastaan normiformulaatioita eivätkä vielä normeja.⁴³

Tapaohjeiden kohtia voidaan tulkita pitkälti samoilla menetelmillä kuin esimerkiksi lakien säännöksiä. Kielelliset, systeemiset ja teleologiset tulkintametodit ovat soveliaita työkaluja.⁴⁴ Tapaohjeet on kirjoitusteknisesti muotoiltu lainsäädännön tapaan: niissä luetellaan käskyjä ja kieltoja, jäsennetään tilanteita pääsääntöjen ja poikkeusten avulla, havitellaan kattavuutta abstrakteilla ilmauksilla. Huomionarvoista on, että mitään tapaohjeiden kohtia ei ole muotoiltu suosituksiksi tai suuntaviivoiksi.⁴⁵

Tapaohjeiden rinnastusta säännöksiin ei kuitenkaan pidä viedä loppuun asti. Tapaohjeiden tulkinnassa täytyy kunnioittaa ohjeiden erityisluonnetta ja noudattaa joitakin erityisiä tulkintamaksiimeja. Yksittäisiä kohtia tulkitaan asianajajakunnan perusarvojen valossa: tulkintavaihtoehtoista siis valitaan se, joka parhaiten toteuttaa perusarvoja.⁴⁶ Tämä tuo tapaohjeiden tulkintaan hyvin sisällöllisen otteen, joka jossain määrin heikentää kielellisten ja systeemisten argumenttien painoarvoa. Esimerkiksi nimenomaisen kiellon puute ei noin vain merkitse vastakohtaispäätelmää, että teko olisi sallittu (TO 1.1). Tapaohjeiden tulkinnassa ei ole käytössä lain esitöiden kaltaista lähdettä, jonka pohjalta voisi laatia argumentteja norminantajan tahdosta.

⁴³ Ks. Aarnio 1989 s. 162; Klami OTJP 1979 s. 140–146. Ks. myös. Kaisto 2005 s. 145–146, jossa huomioidaan myös tavanomaiseen oikeuteen perustuvat normit.

⁴⁴ Esimerkiksi Koulu 2009b s. 125 toteaa, että ”jokseenkin kaikki lainopin tutut tulkintamenetelmät soveltuvat sellaisenaan myös pehmeän sääntelyn tulkintaan”. Näistä tulkintameteodeista ks. johdantojako I.4.1 edellä.

⁴⁵ Tapaohjeita voitaisiin muotoilla monin tavoin. Yhdysvaltain merkittävimmän asianajajayhdistyksen ABA:n *Model Code of Professional Responsibility* vuodelta 1969 sisälsi kahdenlaisia normeja: *Disciplinary Rule* oli velvoittava ja sanktiouhkainen, kun taas *Ethical Consideration* antoi suuntaviivoja. Vuonna 1983 ABA antoi uuden normiston *Model Rules of Professional Conduct*, joka ei rakennu vastaavalle kahtiajaolle. Osavaltiotasolla *Model Rules* on vähitellen syrjäyttänyt *Model Coden*. Ks. Ebervall 2002 s. 52–53. Suomessa ainakin Tapaohjeiden kommentaari tarjoaa pehmeämpiä suuntaviivoja.

⁴⁶ Tapaohjeiden kommentaari 2011 s. 5: ”[t]apaohjeiden myöhempi sisältö on näiden perusarvojen ilmentymää konkreettisemmassa muodossa. Tapaohjeiden yksityiskohtaisia sääntöjä tulee lukea yhdessä perusarvojen kanssa.” Tietysti myös lainsäädännön tulkinta on usein teleologista, eli kyse on painotuserosta.

Hyvän asianajajatavan lähteillä ja niiden huolellisellakin tulkinnalla on omat rajansa. Ei ole takeita siitä, että niiden perusteella voisi muotoilla selvän vastauksen kiperään erityiskysymykseen. Jossakin vaiheessa oikeusdogmaattisen tutkimuksen täytyy todeta, että varsinaisille tulkintasuosituksille ei ole riittävää perustaa, vaan on tyydyttävä argumenttien kehittelyyn ja arviointiin.⁴⁷ Argumenttien kehittelyssä hyödyllinen tietolähde on ulkomainen asianajajaoikeus.⁴⁸ Kun tutkittavana on yhteisen asianajon kaltainen erityiskysymys, rajoittuminen vain kotimaiseen aineistoon uhkaksi jättää tutkimuksen ideaköyhäksi ja triviaaliksi. Täytynee vielä korostaa, että ulkomaiseen aineistoon ei siis viitata auktoriteetilähteenä.

1.3 KÄSITTEELLISIÄ JA ANALOGISIA KYSYMYKSIÄ

1.3.1 Toimeksianto ja päämies

Asianajotehtävät jaetaan syntyvän perusteella toimeksiantosopimuksenvaraisiin, nimityksenvaraisiin ja määräyksenvaraisiin tehtäviin. Tässä tutkimuksessa on kyse vaateenhaltijoiden sopimuksilla antamista eli toimeksiantosopimuksenvaraisista tehtävistä. Näissä tehtävissä lainsäädännön ohjaus on varsin heikkoa ja ammattietisten lähteiden merkitys niin ollen suurimmillaan.⁴⁹

Sopimussuhteen toista osapuolta eli toimeksiantajaa kutsutaan asianajajaoikeudessa vakiintuneesti *päämieheksi*.⁵⁰ Tämä perinteikäs termi juontaa juurensa siitä, että asianajo on kehittynyt yleisemmän asiamiestoiminnan pohjalta. Asiamiehellä on kelpoisuus tehdä oikeustoimia päämiehensä puolesta sekä sopimusperusteinen velvollisuus valvoa tämän etua.⁵¹ Tapaohjeissa puhutaan päämiehen sijasta asiakkaasta. Asianajajaoikeudellinen kirjallisuus suosii termiä päämies, joka tuo erityisen luottamussuhteen ja lojaalisuuden esiin paremmin

⁴⁷ Myös ruotsalaisessa asianajajaoikeudessa Ebervall 2002 s. 26, 35–36 tekee eron normatiivisten tulosten ja argumentaatioanalyysin välillä. Argumentteja kehittelevästä lainopista yleisesti ks. johdantojako I.4.2.1.

⁴⁸ Ebervall 2002 s. 27 lausuu, että ulkomaisen oikeuden käytössä hänen tarkoituksensa on ”att illustrera, problematisera och inspirera diskussionen”. Hän hyödyntää erityisesti yhdysvaltalaista ja englantilaista kirjallisuutta, koska näissä maissa on vilkasta asianajajaoikeudellista keskustelua. Ulkomaisen asianajajaoikeuden hyödyntämisestä ks. myös Fredman 2018 s. 43.

⁴⁹ Ks. Peltonen DL 2017 s. 174, 177–178. Nimityksenvaraiset tehtävät syntyvät yksityisillä, esimerkiksi yhtiöoikeudellisilla nimityksillä; määräyksenvaraiset tehtävät perustuvat tuomioistuinten määräyksiin esimerkiksi insolvenssimenettelyissä.

⁵⁰ Ylänkö 1985 s. 35.

⁵¹ Ks. Hemmo – Hoppu 2021 luku 5, väliotsikko Asiamiessopimukset. Asiamiehen ja päämiehen suhteesta säädetään KK 18 luvussa niukoilla mutta yhä voimassa olevilla säännöksillä. Termiä päämies käytetään lainsäädännössä myös esimerkiksi OK 15 luvussa ja AAL 5.3 §:ssä.

kuin jokapäiväinen termi asiakas.⁵² *Hölttä* kutsuu asiakkaaksi jokaista, joka ottaa yhteyttä asianajotoimistoon oman asiansa johdosta, ja päämiehiksi vain niitä, jotka päätyvät tekemään toimeksiantosopimuksen.⁵³ Pidän tätä erittelyä tarkoituksenmukaisena ja hyödynnän sitä jatkossa esimerkiksi arvioidessani, saako asianajaja esteellisyyssäännösten valossa tehdä sopimuksen asiakkaan kanssa. Asiakas on siis eräänlainen potentiaalinen päämies.⁵⁴

Hyvä asianajajatapa asettaa asianajajalle merkittäviä velvollisuuksia juuri päämiestä kohtaan. Asianajajan kuuluu näkökulmaansa rajoittaen valvoa päämiehen etua ja antaa merkitystä nimenomaan päämiehen tahdolle.⁵⁵ Tähän nähden on syytä hieman tarkastella, ketä pidetään päämiehenä silloin, kun toimeksiantoon kytkeytyy jonkinlainen ihmisten yhteenliittymä. Siviilioikeuden pohjalta on lähdettävä siitä, että *päämies on se luonnollinen tai juridinen henkilö, jonka nimi sopimuksessa lukee*. Suomen oikeusjärjestys tuntee monenlaisia oikeushenkilöitä, esimerkiksi yhtiöitä, yhdistyksiä ja säätiöitä.⁵⁶ Jos päämiehenä on esimerkiksi osakeyhtiö, yksittäisen osakkeenomistajan antamalla toimintaohjeilla ei ole suoranaista merkitystä asianajajalle; yhtiömuotoinen päämies muodostaa tahtonsa yhtiöoikeudellisten sääntöjen mukaisesti. (Eri asia on, että päämiehen ollessa pienyhtiö asianajajalla on tietty lojaalisuusvelvollisuus myös yhtiön omistajia kohtaan. Tällöin asianajajan tulee katsoa oikeushenkilökuoren taakse esimerkiksi esteellisyyden arvioinnissa.⁵⁷) Toisenlainen asetelma esiintyy silloin, kun asianajajalla on useita toimeksiantoja ja siten useita päämiehiä samassa asiassa.

Mutta kompleksinen välimallikin on mahdollinen: päämiehen asemassa voi olla eräänlainen konsortio eli henkilöiden yhteenliittymä, jolla ei ole itsenäistä oikeushenkilön statusta. Vakiintuneen käytännön mukaan esimerkiksi jakamaton kuolinpesä voi harjoittaa liiketoimintaa ja antaa asianajajalle siihen liittyviä toimeksiantoja.⁵⁸ Sosiaalisessa todellisuudessa toimii erilaisia statuksettomia yhteenliittymiä tuttavien lottoporukoista yritysten *joint venture* -hankkeisiin.⁵⁹ Voidaan kuvitella, että joukko vaateenhaltijoita on ryhtynyt yhteis-

⁵² Ks. Peltonen DL 2010 s. 551; Ahtinen 2017 s. 3.

⁵³ Hölttä 2019 s. 74.

⁵⁴ Nähdäkseni erittely sopii melko hyvin yhteen sen kanssa, mitä yllä sanotaan lojaaliteetista, sillä lojaalisuus ja luottamussuhde syvenevät vasta toimeksiannon edetessä.

⁵⁵ Pursiainen 2004 s. 20, 25–26 käsittelee oivallisesti näkökulman rajoittamisen moraalisuutta. Lastenhoitokaan ei toimisi, jos kaikki kaupungin isät ja äidit tunkisivat siihen asuntoon, jossa kulloinkin on kaupungin nälkäisin lapsi.

⁵⁶ Ks. esim. Immonen – Nuolimaa 2017 s. 2–3; Hoppu – Hoppu – Hoppu 2020 s. 42–50.

⁵⁷ Ks. Ylönen 2018 s. 412–416.

⁵⁸ Ks. Ylänkö 1985 s. 35. Tässä siis tarkoitetaan toimeksiantosopimuksenvaraisia tehtäviä, ei määräyksenvaraisia tehtäviä pesänselvittäjänä tai -jakajana.

⁵⁹ Juridisesti nämä yhteenliittymät hahmotetaan lähinnä kimpuksi velvoiteoikeudellisia suhteita. Toisinaan käytetään termiä yksinkertainen yhtiö, vaikka kyseessä ei ole mikään lainsäädännön tuntema yhtiömuoto. Ks. Pönkä 2008 s. 457–459.

työhön ja lähestyy asianajajaa yhteenliittymänä. Onko asianajajan pidettävä jokaista vaateenhaltijaa erillisenä päämiehenä, vai voiko hän pitää yhtenä päämiestähona? Tässä siis oletetaan, että kullakin vaateenhaltijalla on aineellisoikeudellisesti itsenäinen vaade, esimerkiksi oikeus vahingonkorvaukseen.

Asianajajan on huomattava se mahdollisuus, että statukseton yhteenliittymä voi aina hajota alkutekijöihinsä erimielisyyksien vuoksi. Sitä paitsi, jos toimeksiannossa on tarpeen panna oikeudenkäynti vireille, epävirallisen yhteenliittymän henkilöt täytyy joka tapauksessa yksilöidä haastehakemuksessa tai -hakemuksissa. Onkin syytä katsoa *Ylängön* tavoin, että epäselvissä tilanteissa kyse on useista eri päämiehistä.⁶⁰ Selkeintä on *laatia kunkin vaateenhaltijan kanssa erillinen toimeksiantosopimus*.⁶¹ Jos vaateenhaltijat haluavat tulla kohdelluksi yhtenä tahona, heidän tulee perustaa oikeusasiaansa varten esimerkiksi osakeyhtiö tai yhdistys; tällöin oikeusjutussa on kyse siirronsaajan kanteesta.

Äskeisestä esityksestä on helppo havaita, että ”päämies” on viime kädessä apukäsite. Se on sinänsä hyödyllinen ja tärkeäkin, mutta rajanvedolle ei pidä antaa liian ratkaisevaa merkitystä. Asianajajalla voi olla velvollisuuksia myös muodollisen päämiehen taustahenkilöihin, ja päämiestäho voi toimeksiannon aikana pirstoutua. Lopulta tärkeintä on kysyä, mitä velvollisuuksia asianajajalle kuuluu asettaa kussakin henkilösuhteessa, jotta asianajajakunnan perusarvot toteutuisivat mahdollisimman hyvin.⁶²

1.3.2 Vertailukohtana konkurssipesän pesänhoitaja

Suomessa toimii vakiintuneesti asianajajia sellaisissakin tehtävissä, joissa valvotaan laajan ja löyhän yhteenliittymän intressejä. Hyvä esimerkki on konkurssipesän pesänhoitaja. Itse konkurssia sanotaan kollektiiviseksi insolvenssi-menettelyksi, sillä sen piiriin kuuluu koko velallisen varallisuus ja kaikki hänen velkojansa. Kokonaisvaltainen käsittely oletettavasti tuottaa velkojille paremman yhteenlasketun tuloksen kuin erillisten perintätoimien kilpajuoksu tuottaisi.⁶³ Koska pesänhoitajan roolista on erityissäätelyä, on syytä tarkastella menettelyn ominaispiirteitä sen arvioimiseksi, voisiko tämä sääntely toimia

⁶⁰ Ylänkö 1985 s. 36 lausuu: ”Koska ei ole mitään syytä ilman pätevää syytä sitoa päämiehen tahtoa muiden päätöksiin, lienee epäselvissä tapauksissa paras aina asettua sille kannalle, että kysymyksessä on useampia erillisiä toimeksiantoja ja päämiehiä [...]”

⁶¹ Sopimusten sisältö voidaan toki laatia pitkälti saman kaavan mukaan. Yhdysvalloissa kullekin henkilölle tehdään erillinen toimeksiantosopimus. Ks. esim. Erichson, U. Chi. Legal Forum 2003 s. 532.

⁶² Teema tuo mieleen käsiteläinopin ja analyttisen oikeustieteen kuuluisan näkemyseron. Käsiteläistä ei pidä päätellä enempää kuin niihin on sisällytetty, ks. esim. Kaisto 2005 s. 207.

⁶³ Ks. esim. Koulu 2017c s. 88, 105–106 ja Hupli 2004 s. 45–48.

analogiatukena määritettäessä yhteisen asianajajan velvollisuuksia.⁶⁴ (Pesänhoitajan ei tarvitse olla asianajaja, mutta käytännössä hän useimmiten on sellainen.⁶⁵)

Pesänhoitajalla on konkurssihallinnossa kahtalainen rooli. Konkurssipesä ymmärretään varallisuusmassaksi, jonka määräysvalta on siirretty tuomioistuimen päätöksellä velalliselta konkurssihallinnolle.⁶⁶ Osa konkurssihallinnon päätösvallassa kuuluu lain nojalla yksinomaan pesänhoitajalle (KonkL 14:8.1). Pesänhoitaja muun ohessa laatii pesäluettelon, selvittää saatavia ja laatii jakoluettelon. Kyse on sisällöllisesti lainkäytöllisistä päätöksistä, jotka on konkurssilaissa ikään kuin delegoitu tuomioistuimelta ulkopuoliselle organille.⁶⁷ Pesänhoitaja myös edustaa konkurssipesää konkurssilain 14:6:n nojalla esimerkiksi takaisinsaantioikeudenkäynneissä. Velkojakollektiivin päätösvallassa taas ovat ne asiat, jotka eivät lain mukaan kuulu pesänhoitajan päätettäväksi tai hoidettavaksi (KonkL 14:2); kyse on taloudellisista päätöksistä, kuten omaisuuden realisointitavasta.⁶⁸ Sikäli kuin asia on velkojien päätösvallassa, pesänhoitaja toimii heidän agenttinaan, jonka on noudatettava heidän toimintaohjeitaan (KonkL 14:3.2).⁶⁹ Pesänhoitajan on konkurssilain 14:3.1:n nojalla toimittava velkojien yhteiseksi eduksi, ja hänen lojaalisuutensa kohdistuu kollektiiviin, ei yksittäisiin velkojiin.⁷⁰ Pesänhoitajan tulee saman lainkohdan mukaan noudattaa myös hyvää pesänhoitotapaa, joka sekin on laissa tunnustettu tapanormisto.⁷¹

Voidaan havaita monia selviä eroja pesänhoitajan ja joukkoprosessin yhteisen asianajajan välillä. Yhteisen asianajajan toimivalta perustuu toimeksiantosopimuksiin, kun taas pesänhoitaja saa toimivaltansa valtiolta tuomioistuimen määräyksellä (KonkL 14:1).⁷² Pesänhoitajalla ei ole sopimussuhteita eikä ainakaan täysimääräistä lojaalisuusvelvollisuutta velkojia kohtaan. Toiseksi yhteisen asianajajan päämiehet muodostavat vapaaehtoisen yhteenliittymän;⁷³ konkurssivelkojat sen sijaan muodostavat pakkoyhteenliittymän, sillä he eivät saa ajaa vaateitaan konkurssimenettelyn ulkopuolella. Tämän eron täytynee

⁶⁴ Myös yrityssaneerauksen selvittäjästä on erityissäätelyä, mutta keskityn tässä vain konkurssiin.

⁶⁵ Smalén DL 2014b s. 329.

⁶⁶ Ks. HE 26/2003 vp s. 32; Könkkölä – Linna 2020 s. 809–810. Jatkossa konkurssihallinnolla tarkoitain yksityistä eli velkoja-autonomista hallintoa, ei julkisvelvitystä.

⁶⁷ Ks. Smalén DL 2014a s. 207–210.

⁶⁸ Ks. esim. Koulu 2017c s. 88–89.

⁶⁹ Velkojakollektiivi muodostaa tahtonsa KonkL 15 luvun säännösten mukaisella tavalla.

⁷⁰ Ks. tarkemmin Smalén DL 2014b s. 341.

⁷¹ Hyvästä pesänhoitotavasta ks. Smalén DL 2014b s. 338–340.

⁷² Ks. Ruotsista Ebervall 2002 s. 292–294 ja Suomesta Smalén DL 2014b s. 325.

⁷³ Vaateenhaltija voi halutessaan ottaa sellaisen asianajajan, jolla ei ole jutussa muita päämiehiä. Ks. Silver – Baker, Wake Forest L. Rev. 1997 s. 769, jotka tekevät rinnastuksia yhdistyksiin ja muihin vapaaehtoisin yhteenliittymiin.

heijastua siihen, kuinka asianajaja tahi pesänhoitaja hallinnoi kokonaisuutta. Kolmanneksi yhteisessä asianajossa ajetaan vaateita, jotka ovat koko ajan aineellisoikeudellisesti itsenäisiä. Sitä vastoin monissa konkurssivarallisuutta koskevissa asioissa, kuten takaisinsaantioikeudenkäynnissä, pesänhoitaja ajaa lakimääräisenä edustajana *velkojakollektiivin vaadetta*.⁷⁴

Erojen vuoksi analogia on yleisesti melko heikolla pohjalla. Silti esittelen lyhyesti, kuinka arvioidaan pesänhoitajan esteellisyttä sekä hänen rooliaan takaisinsaantiprosessissa ja sovintoneuvotteluissa. Viimeaikaisessa oikeuskirjallisuudessa on aiheellisesti tulkittu, että pesänhoitajan esteellisyysarvioinnissa otetaan lähtökohdaksi tuomarın esteellisyysperusteet.⁷⁵ Kun perustana ovat OK 13 luvun säännökset ja soveltamiskäytäntö, esteellisyysarviointi on ankarampaa kuin asianajajan tavanomaisissa eli sopimuksenvaraisissa tehtävissä: asianajaja on esteellinen pesänhoitajaksi esimerkiksi, jos hän on konkurssin alla avustanut jotakuta velkojaa perimään saatavaansa velalliselta. Pesänhoitajan tulee olla riippumaton velkojista ja velallisesta.⁷⁶

Takaisinsaantiprosessi on kiinnostava esimerkki konkurssivarallisuutta koskevasta prosessista. Siinä velkojakollektiivilla on selkeä vastapuoliasetelma vastaajaan nähden. Prosessissa pesää edustaa pesänhoitaja, mutta TakSL 23.1 §:n mukaan myös kullakin velkojalla on itsenäinen asiavaltuus ajaa takaisinsaantikannetta omissa nimissään pesän hyväksi.⁷⁷ Takaisinsaantiprosesseissa pyritään ja useimmiten päästäänkin sovintoon.⁷⁸ Konkurssilaki ei edellytä, että sovinnon tulisi saada kaikkien velkojien hyväksyntä, vaan pesänhoitaja saa tehdä pesän puolesta sellaisen sovinnon, jota äänten enemmistö kannattaa.⁷⁹ Yksimielisyysvaatimus epäilemättä vaikeuttaisi pesän ja vastaajan sovintoneuvotteluja.⁸⁰ Toisaalta olisi arveluttavaa, jos jokainen velkoja olisi ehdottomasti sidottu sovintoon, jota äänten enemmistö on kannattanut; muistetaan, että konkurssi on pakkoyhteenliittymä. Oikeustieteessä *Hupli* on vastannut dilemmaan tulkitsemalla, että takaisinsaannissa sovinto on kantajakohtainen asia. Pesänhoitajan tekemä sovinto sitoo vain sitä kannattaneita ja siihen tyytyviä velkojia,

⁷⁴ Ks. *Hupli* 2006 s. 35–36. Tällaisille käsitteellisille erittelyille ei kuitenkaan kannata asettaa liikaa painoa, kuten *Hupli*kin toteaa.

⁷⁵ Ks. Smalén DL 2014b s. 330 ja Peltonen DL 2010 s. 554–555. Tulkinta perustuu analogiaan pesänhoitajan ja pesänjakajan välillä. Esteellisyysarvioinnissa korkein oikeus on rinnastanut pesänjakajan ja tuomarın esimerkiksi ennakkopäätöksessä KKO 2011:31.

⁷⁶ Asianajajapesänhoitajaan sovelletaan tietenkin myös asianajajan esteellisyttä koskevia normeja. Hän voi olla esimerkiksi toimistojäävi sen vuoksi, että saman toimiston muu lakimies on avustanut pesän velkojaa. Ks. laajemmin Smalén DL 2014b s. 329–331.

⁷⁷ Säännöksestä ks. *Hupli* 2006 s. 47–50, 58–59. Itsenäinen asiavaltuus edellyttää, että velkoja on valvonut saatavansa konkurssissa tai että hänen saatavansa on otettu muuten huomioon jakoluettelossa. Käytännössä itsenäistä asiavaltuutta hyödynnetään harvoin.

⁷⁸ *Koulu* 2017c s. 330.

⁷⁹ Ks. *Hupli* 2006 s. 75–76. Tarkkaan ottaen pesänhoitajalla on kelpoisuus laatia sovinto myös ilman velkojien tukea, mutta tällöin hän voi joutua vahingonkorvausvastuuseen.

⁸⁰ Ks. *Hupli* 2006 s. 82–83.

eli erimielinen velkoja saa omissa nimissään ja omalla kuluriskillään havitella parempaa takaisinsaantitulosta.⁸¹

Pesänhoitajaa koskeva sääntely ja doktriini eivät paljontaan auta, kun selvitetään yhteisen asianajajan velvollisuuksia. Ne voivat silti toimia kiinnostavana vertailukohtana ja reaaliargumenttien lähteenä.

Konkurssimenettely voi olla hyvä ideoiden lähde, jos lainsäätäjät ryhtyy uudistamaan kollektiivisen lainkäytön sääntelyä. Konkurssilaisissa on päädytty tietynlaiseen kompromissiin tehokkuusvaatimusten ja velkojan vaikutusmahdollisuuksien välillä. Kollektiivisen lainkäytön malleista ryhmäkanteen tyypillisesti leikkaa vahvasti yksittäisen ryhmäläisen vaikutusmahdollisuuksia, kun taas joukkoprosessi kunnioittaa yksittäisten kantajien oikeuksia tehokkuuden kannalta liikaakin.⁸² Konkurssilaki on valinnut kolmannen tien: se nojaa enemmistöpäätöksentekoon, jossa kunkin velkojan äänimäärä on hänen konkurssisaatavansa suuruinen (KonkL 15:3.1).⁸³ Myös Yhdysvaltain oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että kollektiivinen lainkäyttö ottaisi mallia insolvenssimenettelyistä.⁸⁴

1.3.3 Vertailukohtana pesäselvittäjä ja -jakaja

Myös kuolinpesän selvitystä ja perinnönjakoa voi pitää kollektiivisena menettelyinä, sillä siinä käsitellään keskitetysti osakkaiden ja muiden intressitahojen taloudelliset vaateet. Kuolinpesä ymmärretään varallisuusmassaksi, jolla on erityinen lakisääteinen hallinto.⁸⁵ Asianajaja tulee hallinnon organisaattoriksi niissä tavallista monimutkaisemmissa tapauksissa, joissa tarvitaan tuomioistuimen määräämää pesäselvittäjää tai -jakajaa. Käytännössä on yleistä, että pesäselvittäjä toimii myöhemmin myös pesänjakajana, mikä onkin PK 23:4.3:n mukainen lähtökohta.⁸⁶ Pesäselvittäjä ja -jakaja on usein asianajaja, vaikka laki ei tätä edellytä (PK 19:4.1 ja 23:4.1).⁸⁷

Pesäselvittäjälle on annettu yleinen ja varsin laaja toimivalta pesää koskevissa asioissa. Hänen tulee PK 19:12:n mukaan ryhtyä kaikkiin pesän selvittämiseksi tarpeellisiin toimiin. Hän ei ole pesän osakkaiden asiamies, vaan hänen ”tulee huolehtia kaikkien niiden oikeudenomistajien eduista, joiden oikeus on

⁸¹ Hupli 2006 s. 68–83 puoltaa tulkintaansa monilla systeemiperusteluilla, joihin ei voida syventyä tässä.

⁸² Ks. jakso II.5 edellä.

⁸³ Päätöksenteosta tarkemmin ks. Könkkölä – Linna 2020 s. 667–675.

⁸⁴ Ks. McKenzie, NYULR 2012 s. 999–1024.

⁸⁵ Vakiintuneen kannan mukaan jakamatonta kuolinpesää ei pidetä oikeushenkilönä. Ks. esim. KKO 2020:9, kohta 12.

⁸⁶ Ks. Aarnio – Kangas 2016 s. 211–215, 469–470.

⁸⁷ Ks. Aarnio – Kangas 2016 s. 1284.

pesänselvityksestä riippuvainen”.⁸⁸ Pesänselvittäjä edustaa kuolinpesää ulkopuolisiin nähden muun ohessa oikeudenkäynneissä (PK 19:13). Lainkohta jättää avoimeksi sen, onko pesänselvittäjän kanneoikeus yksinomainen eli osakkaiden kanteet poissulkeva.⁸⁹ Ennakkopäätösten KKO 2006:29 (Ään.) ja KKO 2020:9 (Ään.) perusteella yksinomaista kanneoikeutta on pidettävä vähintäänkin selvänä pääsääntönä.⁹⁰ Edellä sanottu ei koske testamentin moitetta, vaan PK 14:5:n nojalla kullakin perillisellä on itsenäinen kanneoikeus.⁹¹

Myös pesänjakajalla on laaja toimivalta jakoon liittyvissä kysymyksissä.⁹² Oikeuskirjallisuudessa toimitusjakoa on luonnehdittu tuomioistuimen ulkoistamaksi ja kontrolloimaksi riidanratkaisuksi.⁹³ Näin ollen on tärkeää, että pesänjakaja valvoo tuomarin tavoin tasapuolisesti kaikkien osakkaiden etua ja oikeutta.⁹⁴ Ennakkopäätöksessä KKO 2011:31 (Ään.) katsottiin, että pesänjakajan esteellisyysarvioinnissa otetaan lähtökohdaksi tuomarin esteellisyysperusteet.⁹⁵ Tätä on myöhemminkin toistettu korkeimman oikeuden ja valvontalautakunnan käytännössä.⁹⁶ Kuten edellisessä jaksossa todettiin, tämä merkitsee jossain määrin ankarampaa arviointia kuin asianajajan tavanomaisissa sopimuksenvaraisissa tehtävissä.⁹⁷

Pesänselvittäjän ja pesänjakajan roolit eroavat monin olennaisin tavoin yhteisen asianajajan roolista. Pesänselvittäjä ja pesänjakaja ovat tehtävässään määräyksen perusteella, eikä heillä ole sopimussuhteita eikä täysimääräistä lojaalisuutta osakkaisiin. Kuolinpesää voi luonnehtia pakkoyhteenliittymäksi lähinnä siksi, että osakkaan asema syntyy lain nojalla ja että osakkaalla on rajoitetut mahdollisuudet ajaa tiettyjä vaatimuksia tuomioistuimessa ohi pesänselvittäjän ja -jakajan.⁹⁸ (Eri asia on, että yksimieliset osakkaat voivat järjestää

⁸⁸ Aarnio – Kangas 2016 s. 531.

⁸⁹ Ks. Lohi LM 2020 s. 744–745.

⁹⁰ Molemmissa tapauksissa äänestys päättyi 3–2 siihen, että osakkailla ei ollut kanneoikeutta. Tapauksissa nähtiin erilaisia ja sinänsä kiinnostavia järjestelyjä. Aiheesta ks. Lohi LM 2020 s. 747–756 ja Aarnio – Kangas 2016 s. 551–553.

⁹¹ Testamentin moite ei näet ole yhteishallintotoimi eli kollektiivisesti pesää koskeva asia, ks. Aarnio – Kangas 2015 s. 813–815 ja Lappalainen 2001 s. 477–478.

⁹² Ks. KKO 2011:31 kohta 4. Ks. myös Aarnio – Kangas 2016 s. 1329–1336. Pesänjakaja muun ohessa tulkitsee testamenttia ja avioehtosopimusta sekä ratkaisee ennakkoperintöön liittyviä kysymyksiä.

⁹³ Ervo DL 2011 s. 495–496.

⁹⁴ Aarnio – Kangas 2016 s. 1284; Välimäki 2021 s. 217.

⁹⁵ Vahvennettu jaosto, äänestys lopputuloksesta 10–1. Tässä yhteydessä olennaisimpia ovat enemmistön perustelukohdat 5–6.

⁹⁶ Ks. KKO 2016:44, perustelukohdat 20 ja siinä mainitut ratkaisut.

⁹⁷ Pesänjakajan esteellisyysarvioinnista tarkemmin ks. Aarnio – Kangas 2016 s. 1284–1291; Ervo DL 2011 s. 500–502.

⁹⁸ Ks. esim. ennakkopäätökset KKO 1989:108 ja KKO 2011:75, joissa kanne jätettiin tutkittamatta. Osakkaan erilliskanne ennen perinnönjakoa tai sen aikana kuitenkin tutkitaan, jos hänellä on oikeussuojan tarve. Ks. esim. KKO 1987:48 (Ään.) ja laajemmin Aarnio – Kangas 2016 s. 1327–1328, 1335–1336.

jaon haluamallaan tavalla ilman pesänjakajaa.) Joukkoprosessi on jo asetelmaltaan hyvin erilaista kuin perinnönjako, koska jälkimmäisessä on kyse kollektiivin sisäisistä relaatioista eikä suhteesta vastapuoleen. Pesänselvitysvaiheen oikeudenkäynnissä taas on kysymys ennemminkin kollektiivin vaateesta kuin yksilöllisistä vaateista.⁹⁹

Lopuksi on muistettava, että kuolinpesän osakkaina on tyypillisesti pieni määrä toisilleen tuttuja ihmisiä. Pesänselvitystä ja perinnönjakoa ohjaavat taloudellisten etujen ohella ihmissuhdekysymykset; tässä suhteessa kuolinpesä poikkeaa kantajakollektiivista vielä enemmän kuin konkurssipesä. Lyhyesti sanoen pesänselvitys ja perinnönjako eivät ole hyödyllisiä vertailukohtia.

1.4 ASIANAJAJAKUNNAN PERUSARVOT

Tapaohjeiden mukaan asianajajakunnan perusarvot ovat lojaalisuus, riippumattomuus, esteettömyys, luottamuksellisuus ja kunniallisuus. Kunkin perusarvon sisältöä ja painoa on syytä lyhyesti esitellä.

Tapaohjeiden kohta 3.1 kuuluu: ”Asianajajan on oltava asiakkaalleen lojaali. Asianajaja on velvollinen lakia ja hyvää asianajajatapaa noudattaen parhaan kykynsä mukaan valvomaan asiakkaansa etua ja oikeutta.” Lojaalisuutta pidetään asianajajan päällimmäisenä velvollisuutena ja asianajajakunnan perusarvona eri oikeusvaltioissa.¹⁰⁰ Lojaalisuus on ”asianajotoiminnan ydin”,¹⁰¹ ideologinen tukiranka, jonka puuttuessa hyvä asianajajatapa jäisi hajanaiseksi sääntökokoelmaksi.¹⁰²

Lojaalisuus on laaja ja abstrakti käsite, jonka sisältöä on mahdotonta määrittellä tarkkarajaisesti.¹⁰³ Se käsittää vähintäänkin velvollisuuden valvoa päämiehen etua – eikä millä tahansa tavalla, vaan uutteralla ja huolellisella tavalla.¹⁰⁴ Päämiehen edun on tultava ennen asianajajan omaa etua ja kollegojen etua.¹⁰⁵ Lojaalisuus merkitsee myös sitä, että asianajajan kuuluu olla uskollinen ja luotettava päämiestä kohtaan.¹⁰⁶

⁹⁹ Ks. osakkaan asiavaltuutta koskevan ennakkopäätöksen KKO 2006:29 kohta 11, josta päätellen kyse ei ole vielä henkilön oikeudesta saada *oma asiansa* käsitellyksi tuomioistuimessa.

¹⁰⁰ Ks. Ruotsista VRGA 1 kohdan toisen kappaleen ensimmäinen ja toinen virke, joiden mukaan lojaalisuus on asianajajan ”främsta plikt”. Eurooppalaisista tapaohjeista ks. EUTO kohta 2.7. Yhdysvalloista ks. etenkin ABA Model Rules, johdantokappaleet [1] ja [2].

¹⁰¹ Ylönen 2018 s. 306.

¹⁰² Ks. Ahtinen 2017 s. 111.

¹⁰³ *Ibid.*

¹⁰⁴ Ks. esim. Niemistö DL 2000 s. 568. Kotimaisissa tapaohjeissa tämä kvalifointi ilmaistaan sanoilla ”parhaan kykynsä mukaan”. Yhdysvaltalaisessa asianajajaoikeudessa käytetään vakiintuneesti määrettä *zealous*, ks. esim. ABA Model Rules, johdantokappale [2].

¹⁰⁵ Ks. EUTO kohta 2.7.

¹⁰⁶ Ks. Ahtinen 2017 s. 121–123.

Lojaalisuus liittyy läheisesti toimimis- ja huolellisuusvelvollisuuksiin.¹⁰⁷ Asianajajaa ei nimittäin yleensä oteta henkiseksi tueksi vaan juridiikan ja riidanratkaisun ammattilaiseksi. Lojaalisuutta konkretisoi esimerkiksi tapaohjeiden kohta 4.1, jonka mukaan tehtävät on hoidettava huolellisesti, täsmällisesti, tarpeellisella joutuisuudella sekä tarpeettomia kustannuksia aiheuttamatta. Kaksi ensimmäistä velvollisuutta ovat jännitteisessä suhteessa jälkimmäisiin, ja päämiehelle edullisin menettelytapa ratkaakin tapauskohtaisen punninnan perusteella. Ylisuorittaminen tai perfektionismi ei tyypillisesti ole lojaalia asianajoa, sillä se tuottaa niin suuret kustannukset.¹⁰⁸ Koska yhteinen asianajo säästää kunkin päämiehen kustannuksia, se palvelee lojaalisuuden näkökulmasta hyvää tarkoitusta.¹⁰⁹

Lojaalisuus päämiestä kohtaan on rajoitettu, kuten jo tapaohjeiden kohdasta 3.1 ilmenee. Lainsäädäntö ja hyvä asianajajatapa sisältävät sellaisia kieltoja ja käskyjä, jotka estävät asianajajaa ajamasta päämiehen etua keinolla millä hyvänsä. Asianajaja ei saa esimerkiksi antaa tuomioistuimelle lausumia, jotka hän tietää epätosiksi (TO 8.2), eikä painostaa vastapuolta sopimattomasti (TO 7.3). Tällaiset asianajajan niin kutsutut *bona fides* -velvollisuudet ovat kansainvälisesti tavanomaisia.¹¹⁰ Näiden velvollisuuksien taustalla on se käsitys, että asianajaja on yksi oikeudenhoidon orgaani eikä vain asiamies.¹¹¹

Kun lojaalisuuden käsitteelle annetaan sisältöä, täytyy täsmentää, mitä tarkoitetaan päämiehen edulla. Päämiehen käsitettä on jo valaistu edellä.¹¹² Yhteisellä asianajajalla on kuhunkin päämieheen kahdenkeskinen toimeksiantosuhde, jossa asianajaja on sitoutunut lojaalisti valvomaan juuri kyseisen päämiehen etua. Olisi kovin arveluttavaa ajatella, että asianajajan lojaalisuusvelvollisuus olisi yhteisen asianajon kontekstissa olennaisesti normaalia heikompi eli että päämies hiljaisesti luopuisi joistakin oikeusturvatakeistaan. Ajatus on lähtökohdaisesti vastoin klientin auttamisen ideaalia, eikä sille ole riittävää oikeuslähdetukea. Jos päämiehet nimenomaan haluavat tinkiä yksilöllisistä oikeuksistaan virtaviivaistaakseen asianajoa, he voivat esimerkiksi siirtää vaateensa erilliselle oikeushenkilölle. Jäljempänä kohdassa II.3.1.3 esitellään muita lupaus- ja sopimusjärjestelyjä.

¹⁰⁷ Ks. esim. Ylänkö 1985 s. 113.

¹⁰⁸ Ks. Tapaohjeiden kommentaari 2011 s. 10; Ahtinen 2017 s. 188–191.

¹⁰⁹ Mielenkiintoista kyllä, tapaohjeiden johdattelevissa osissa 1–3 ei suoraan mainita oikeuden saatavuutta (*access to justice*). Vrt. Yhdysvalloista ABA Model Rules, johdantokappale [6].

¹¹⁰ Totuusvelvollisuudesta ks. EUTO kohta 4.4; VRGA 6.2.1; ABA Model Rules 3.3. Totuusvelvollisuuden kotimaisesta tutkimuksesta ks. esim. Peltonen 2004 s. 431–434, 450–488.

¹¹¹ Ks. esim. Fredman 2018 s. 97–98. Käsite on omaksuttu Saksan oikeudesta. Siellä BRAO 1 § kuuluu ytimekkäästi, että asianajaja on riippumaton oikeudenhoidon orgaani, ”ein unabhängiges Organ der Rechtspflege”. Yhdysvaltalaisessa ja englantilaisessa asianajajaoikeudessa käytetään jokseenkin samassa merkityksessä käsitettä ”*officer of the court*”, ks. Ebervall 2002 s. 71–72, 300.

¹¹² Ks. jakso III.1.3.1.

Suomessa ajatellaan vakiintuneesti, että päämiehen etu merkitsee objektiivisesti arvioitua kokonaisuutta. Objektiivisen edun vastaista on esimerkiksi päämiehen tahdonilmausten sokea seuraaminen silloin, kun se käytännössä varmasti ei tuota päämiehen toivomaa tulosta.¹¹³ Asianajajan tulee olla ulkopuolinen asiantuntija eikä päämiehensä jatke tai kirjuri.¹¹⁴ Valvontalautakunnan mukaan asiamiehen ei tule esittää asiakkaansa perusteettomia vaatimuksia, vaikka asiakas sitä edellyttäisikin.¹¹⁵ Myös Ruotsissa päämiehen etu ymmärretään objektiivisesti.¹¹⁶ On toki selvää, että objektiivisen edun selvittämisessä asianajajan tulee kuunnella valppaasti päämiestä ja ottaa tämän pyrkimykset ja mielipiteet vakavasti.

Kotimainen näkökanta ei ole kansainvälisesti mikään selviö, vaan esimerkiksi Yhdysvalloissa annetaan enemmän painoarvoa päämiehen subjektiiviselle käsitykselle edusta.¹¹⁷ Siellä asianajaja voidaan jopa mieltää työkaluksi tai aseenkantajaksi, joka kunnioittaa viimeiseen asti päämiehen autonomiaa ja välttää holhoavaa asennetta, paternalismia.¹¹⁸

Lojaalisuus on niin laaja-alainen käsite, että se nousee relevantiksi argumentiksi kaikkien tämän luvun kysymysten yhteydessä. Lojaalisuuden lähtökohtainen painoarvo on suuri.¹¹⁹ Argumentointia kuitenkin vaikeuttaa se, että lojaalisuus ei ole sisällöltään täsmällinen. Kun jotakin tulkintaa perustellaan lojaalisuudella, onkin syytä tarkentaa, puhutaanko esimerkiksi luotettavasta käytöksestä vai huolellisesta toiminnasta. Lojaalisuutta ei ole myöskään helppoa erottaa muista perusarvoista, koska se kietoutuu niihin monin tavoin.

Riippumattomuus ja esteettömyys tekevät lojaalin asianajon mahdolliseksi, koska ne turvaavat luottamussuhdetta. Riippumattomuutta ja esteettömyyttä on syytä tarkastella yhdessä, sillä niillä on pitkälti päällekkäinen merkitysisältö.

¹¹³ Ks. Tapaohjeiden kommentaari 2011 s. 6; Ahtinen 2017 s. 171–172; Peltonen RHO 2006 s. 54.

¹¹⁴ Ks. Tarkka JJ 1999 s. 267–268, Hölttä 2019 s. 24.

¹¹⁵ Valvontalautakunta 1. jaosto 11.12.2015 § 23. Kyseessä tosin oli lupalakimies, ja tapaukseen sovellettiin LOAL 8.1 §:n 6 kohtaa. Lupalakimies oli jättänyt korkeimmalle oikeudelle samanlaisen ylimääräisen muutoksenhakemuksen, joka oli jo aiemmin jätetty tutkimatta. Hänelle annettiin huomautus. Asianajajan vastaavaa toimintaa arvioitaisiin samoin TO 4.1 kohdan perusteella.

¹¹⁶ VRGA med kommentarer 2020 s. 7 todetaan ytimekkäästi: ”Att advokaten slutligen är fri och obunden även gentemot klienten är nödvändigt, inte bara [...], utan också därför att advokaten skall kunna ge klienten de råd och det biträde som objektivt sett är bäst för klienten och inte de råd och det biträde som klienten vill ha.” Linja on tässä suhteessa lähellä neuvonantaja-asianajajan ideologiaa, josta ks. Ebervall 2002 s. 78–79.

¹¹⁷ Ks. ABA Model Rules 1.2, jonka mukaan asianajajan täytyy kunnioittaa päämiehen päätöstä esimerkiksi siviiliasian sovinnosta tai rikossyytteen sopimisesta.

¹¹⁸ Ks. Ebervall 2002 s. 55–65. Näkökannan moraalifilosofisia perusteita esittelee ja kritisoi Mendez, South Car. L. Rev. 2013 s. 408–436.

¹¹⁹ Lojaali asianajo saa tukea jopa perus- ja ihmisoikeusjärjestelmästä. Ks. Ahtinen 2017 s. 101–102; Katja Hoppu DL 2021 s. 744; KKO 2020:21 kohta 32.

Käsitteiden suhde voidaan hahmottaa siten, että riippumattomuus on päämäärä tai ideaali, jota esteettömyys konkreettisemmalla tasolla toteuttaa; voidaan myös sanoa, että riippumattomuus yläkäsitteenä sisältää esteettömyyden ja eräitä rakenteellisia vaatimuksia.¹²⁰ Asianajajan riippumattomuus on kansainvälisesti tunnustettu perusarvo.¹²¹

Tapaohjeiden kohdan 3.2 ensimmäisen virkkeen mukaan asianajajan on tehtävää hoitaessaan oltava riippumaton sellaisista ulkopuolisista vaikutteista, jotka voivat haitata hänen kykyään täysipainoisesti valvoa asiakkaansa etua. Samassa kohdassa luetellaan lukuisia tällaisia sivuvaikutteita sekä todetaan, että riippumattomuus on tarvittaessa säilytettävä sellaisillakin ratkaisuilla, jotka eivät miellytä muita. Tapaohjeiden kohdassa 3.3 määrätään lakonisesti, että asianajajan on tehtävää vastaanottaessaan ja sitä hoitaessaan oltava esteetön.

Riippumattomuuden tärkeä osatekijä on rakenteellinen ja taloudellinen riippumattomuus. Henkilöä ei hyväksytä asianajajaksi, jos hänen toimeentulonsa on riippuvainen valtiovallasta tai taloudellisesta vallasta. Jäsenyyden estää esimerkiksi virkasuhde valtioon tai kuntaan taikka työsuhde muuhun yhtiöön kuin asianajoyhtiöön (AAL 3.4 §).¹²² Asianajajan riippumattomuus edellyttää myös sitä, että hän kykenee ansaitsemaan elantonsa asianajotehtävillä.¹²³ Asianajajan tulee olla riippumaton jopa päämiehestä siinä mielessä, että hän ei saa henkisesti samastua päämieheensä; tätä käsiteltiin jo äsken lojaalisuuden yhteydessä.¹²⁴

Esteettömyys on helpointa ymmärtää negatiivisesti siten, että käsillä olevaa toimeksiantoa ei rasita mikään sopimaton sivuvaikutte.¹²⁵ Lyhyesti sanoen esteellisyysperusteena on tyypillisesti eturistiriita eri asiakkaiden (nykyisten tai entisten) välillä taikka kielto hyödyntää luottamuksellista tietoa.¹²⁶ Tapaohjeiden 6 luvussa luetellaan esteellisyys tilanteita tarkemmin, joskaan ei tyhjentävästi.¹²⁷ Jos joku toimiston tai toimistoyhteisön asianajaja on esteellinen, muutkin siinä toimistossa tai toimistoyhteisössä työskentelevät henkilöt ovat esteellisiä tapaohjeiden kohdan 6.7 mukaisesti; samastamista ei kuitenkaan

¹²⁰ Ks. Ahtinen 2017 s. 151–153.

¹²¹ Ks. esim. EUTO 2.1 (*Independence*) ja VRGA 1 kohdan toisen kappaleen toinen ja kolmas virke. Esteettömyydestä keskustellaan kansainvälisesti useimmiten käsitteellä *conflict of interests*. Eurooppalaisissa tapaohjeissa intressikonfliktien välttäminen luokitellaan yleiseksi velvollisuudeksi (EUTO 3.2) eikä 2 luvun perusarvojen joukkoon.

¹²² Poikkeusmahdollisuuksista ja soveltamiskäytännöstä ks. Ylönen 2018 s. 43–44.

¹²³ ”Köyhtynyt ammatinharjoittaja ei pysty toimimaan taloudellisista sivuvaikutteista vapaana. Tästä syystä asianajajien palkkiotason minimoiminen ei voi olla yhteiskunnallisesti tavoiteltava lopputulos.” Niemistö DL 2000 s. 575.

¹²⁴ Ks. esim. Niemistö DL 2000 s. 568–572.

¹²⁵ Tapaohjeiden kommentaari s. 7.

¹²⁶ Ks. Peltonen DL 2010 s. 551–555; Ylönen 2018 s. 310. Lojaalisuudesta johtuva esteellisyys siis merkitsee eturistiriitaa aiemman päämiehen ja uuden asiakkaan välillä. Eurooppalaisissa tapaohjeissa molemmat esteellisyysperusteet jäsennetään käsitteen intressikonflikti alle, ks. EUTO 3.2.

¹²⁷ Tapaohjeiden kommentaari 2011 s. 33–34.

tehdä, jos esteellisyys perustuu asianajajan taloudelliseen tai henkilökohtaiseen liityntään.¹²⁸

Asianajajakunnan neljäs peruservo, tietojen luottamuksellisuus, on elintärkeä osa perinteisten professioiden etiikkaa. Se konkretisoi ja turvaa lojaalisuutta.¹²⁹ Tietojen luottamuksellisuus (*confidentiality*) tunnustetaan asianajajajoi-keuden peruservoksi eri oikeusvaltioissa.¹³⁰ Asiasta määrätään sääntömäisesti tapaohjeiden kohdassa 3.3:

Asianajaja ei saa luvattomasti ilmaista sellaista yksityisen tai perheen salai-suutta taikka liike- tai ammatillisalaisuutta, josta hän tehtävässään on saanut tiedon (salassapitovelvollisuus).

Asianajaja ei saa myöskään luvattomasti ilmaista muita tietoja, joita hän on tehtävää hoitaessaan saanut tietää asiakkaasta ja tämän oloista (vaitiolovel-vollisuus).

Salassapito- ja vaitiolovelvollisuus siis kattavat yhdessä kaiken sen tiedon, jonka asianajaja on tehtävää hoitaessaan saanut asiakkaasta tai tämän oloista. Henkilöllisesti suojaa ulottuu paitsi päämiehiin myös muihin asiakkaisiin, jot-ka keskustelevat asianajajan kanssa ryhtymättä toimeksiantoon. Tieto kuuluu salassapito- tai vaitiolovelvollisuuden piiriin, vaikka se olisi sinänsä saatavil-la julkisista asiakirjoista.¹³¹ Salassapitovelvollisuuden ja vaitiolovelvollisuuden erotelulla on merkitystä lainsäädännössä: AAL 5 c §:n ilmaisukielto koskee vain salassa pidettäviä tietoja. Vain niiden ilmaiseminen ja hyödyntäminen on rangaistavaa RL 38 luvun 1 ja 2 §:ien mukaan.

Luottamuksellisuus ymmärretään paitsi asianajajan velvollisuutena, myös asiakkaan oikeutena.¹³² Salaisuuden herra eli se henkilö, jota koskevista tiedois-ta on kysymys, voi vapauttaa asianajajan salassapito- tai vaitiolovelvollisuudes-ta. Tämä ilmenee jo tapaohjeiden ilmauksesta ”luvattomasti”.¹³³ Vapauttamis-mahdollisuus epäilemättä joissakin suhteissa sujuvoittaa yhteistä asianajoa.¹³⁴

¹²⁸ Tapaohjeiden kommentaari 2011 s. 39.

¹²⁹ Ks. Ebervall 2002 s. 324 lojaalisuuden ja vaitiolovelvollisuuden suhteesta.

¹³⁰ Ks. esim. EUTO 2.3; VRGA 2.2; ABA Model Rules 1.6; Peltonen RHO 2006 s. 36–38.

¹³¹ TO 3.4 kohdan sisällöstä ks. Ylönen 2018 s. 320–322.

¹³² Hohfeldin käsitteillä ilmaistuna päämiehellä on odotusoikeus siihen, että asianajaja käsittelee hänen tietojaan luottamuksellisesti, sekä toimivalta muovata asianajajan sanottuja velvollisuuksia. Ks. Hohfeld, Yale L Rev 1913 s. 30–45; Kurki LM 2015 s. 436–439.

¹³³ Ks. Ylönen 2018 s. 90–92, 320–322. Kun päämies on yhtiö, on ratkaistava tapauskohtaisesti, tarvitaanko suostumus myös joiltakin entisiltä osakkeenomistajilta tai johtohenkilöiltä. Toinen tulkinnanvarainen kysymys on, koskevatko salassapitovelvollisuus ja vaitiolovelvollisuus myös vastapuolen ja ulkopuolisten salaisuuksia, ks. Katja Hoppu DL 2021 s. 743–757. Kysymys on tässä tutkimuksessa vähemmän tärkeä.

¹³⁴ Peltonen DL 2010 s. 555 pitää yhteisen asianajon lähtökohtana, että ”molemmat päämiehet suostuvat nimenomaisesti tietojensa käyttämiseen kummankin päämiehen asian hoidossa”. Ks. myös Tapaohjeiden kommentaari 2011 s. 35. Muutoinhan asianajajan pitäisi jopa varoa paljasta-

Tässä on kuitenkin syytä muistuttaa, että yhteisen asianajon ei tarvitse eikä pitä johtaa esimerkiksi terveystietojen leviämiseen satojen päämiesten kesken.¹³⁵ Uskollisuus päämiestä kohtaan edellyttää, että asianajaja ei yritä hankkia lupaa manipuloivalla tai painostavalla tavalla.

Asianajon luottamuksellisuutta suojataan oikeudenkäynnissä todistamiskielolla (OK 17:13). Kyseessä on varsin monimutkainen säännös, joka soveltuu muihinkin asiamiehiin ja avustajiin kuin asianajajiin. Todistamiskielto syrjäytyy salaisuuden herran luvalla tai, tietyissä poikkeuksellisissa olosuhteissa, tuomioistuimen määräyksellä.¹³⁶

Asianajajan salassapitovelvollisuus ja vaitiolovelvollisuus väistyvät erinäisissä laissa säädetyissä tilanteissa. Asianajajan tulee salassapito- ja vaitiolovelvollisuuden estämättä esimerkiksi ilmoittaa RL 15:10:ssä mainitusta törkeästä rikoksesta, joka on ”hankkeilla” mutta ei vielä tapahtunut.¹³⁷

Kunniallisuus täydentää perusarvojen järjestelmää siten, että se kohdistuu lähinnä suureen yleisöön. Perusarvoissa ei ole kyse vain päämies- ja asiakassuhteista, vaan asianajajien tulee näyttää kunniallisilta muidenkin ihmisten silmissä, niin työtehtävissä kuin vapaa-ajallakin.¹³⁸ Kansainvälisessä keskustelussa puhutaan asianajajien integriteetistä.¹³⁹ Tapaohjeiden kohdassa 3.5 velvoitetaan asianajaja täyttämään tehtävänsä rehellisesti, esiintymään asiallisesti ja moitteettomasti sekä muutenkin välttämään kaikkea, mikä saattaa alentaa asianajajakunnan arvoa tai vähentää luottamusta asianajajakuntaan.

Kunniallisuus ohjaa muun muassa asianajajien markkinointia. Ohjaus jää toki melko suurpiirteiseksi, sillä kunniallisuuden käsite on abstrakti ja muuttuvainen. Historialliset ja vertailevat katsaukset paljastavat nopeasti, että asianajopalvelujen kunniallisesta markkinoinnista on vallinnut monenlaisia käsityksiä.¹⁴⁰ Valvontalautakunta on toki 2000-luvullakin antanut sanktioita markkinointitavoista, joita se on pitänyt liian provosoivina asianajajakunnan arvolle.¹⁴¹ Markkinoinnista annetaan tarkempia määräyksiä tapaohjeiden kohdassa 10.2.

Koska tässä tutkimuksessa keskitytään yhteisen asianajajan päämies- ja asiakassuhteisiin, kunniallisuus ei juuri nouse aktueelliseksi kysymykseksi.

masta mitään sellaista, josta päämies A voisi päätellä päämies B identiteetin; tieto toimeksiantosuhteen olemassaolostakin näet kuuluu vaitiolovelvollisuuden piiriin.

¹³⁵ Lieveilmiöistä Yhdysvalloissa ks. esim. Silver – Baker, Wake Forest L Rev 1997 s. 756–759 ja heitä kritisoiva Moore, Fordham L Rev 2013 s. 3260–3265.

¹³⁶ Poikkeamisperusteista säädetään OK 17:13:n 2 ja 3 momenteissa sekä OK 17:15:ssä. OK 17:13:stä ks. Vuorenpää 2020 s. 28–55.

¹³⁷ Salassapito- ja vaitiolovelvollisuuden väistymisestä laajemmin ks. Ylönen 2018 s. 92–108.

¹³⁸ Ks. Ylönen 2018 s. 323–326.

¹³⁹ EUTO 2.2 edellyttää, että asianajajan ”personal honour, honesty and integrity are beyond doubt”. Ks. myös VRGA 1 kohdan 3 kappale ja VRGA med kommentarer 2020 s. 6–7.

¹⁴⁰ Ks. esim. Ylöstalo – Tarkka 2001 s. 264–266.

¹⁴¹ Ks. Valvontalautakunta täysistunto 26.4.2007 (Varoitus, jäi voimaan ennakkopäätöksessä KKO 2009:10) sekä Valvontalautakunta täysistunto 17.4.2008.

Kunniallisuus toki sinänsä vaikuttaa yhteiseen asianajoon siten, että asianajaja ei saa havitella itselleen asiakkaita aggressiivisella markkinoinnilla.¹⁴² Tämä esivaihe jää kuitenkin luvun tutkimuskysymysten ulkopuolelle; tarkastelu alkaa siitä, kun asiakas ottaa yhteyttä asianajajaan.

¹⁴² Keskustelusta Saksassa ks. esim. Christl, Neue Justiz 2017 s. 313.

2 Esikysymyksenä esteellisyys

2.1 TAPAOHJEIDEN JA LAIN LÄHTÖKOHTIA

Kyse on siitä, milloin asianajajan tulee esteellisenä kieltäytyä yhteisestä asianajosta. Tapaohjeiden kohdan 6.1 ensimmäinen kappale kuuluu: ”Asianajaja ei saa ottaa vastaan tehtävää samassa asiassa kahdelta tai useammalta asiakkaalta, jos asiakkaiden edut tai oikeudet asiassa ovat ristiriitaiset tai eturistiriidan mahdollisuus on ilmeinen.” Yhteisen asianajon kannalta kyseinen määräys on tärkeä ja potentiaalisesti kohtalokas, koska se rajaa, keitä asianajaja saa ottaa päämiehiksi. Eturistiriidan ollessa käsillä asianajaja ei saa vastaanottaa toimeksiantoja, vaikka kaikki asiakkaat pitäisivät ristiriitaa vähäisenä ja haluaisivat yhteistä asianajoa. Tässä kohtaa asianajajatapa asettaa jyrkän kahtiajaon eikä tunne mitään välitilaa, jossa asiakkaiden suostumus poistaisi esteellisyyden.¹⁴³

TO 6.1 sisältää kaksi väljää ja tulkinnanvaraista käsitettä, nimittäin käsitteet ”sama asia” ja ”ristiriita”. Vakiintunut ja perusarvojen mukainen tulkinta on, että saman asian käsite ymmärretään laajasti: sen piiriin kuuluvat konfliktit, jotka perustuvat samoihin oikeustositseikkoihin, vaikka näitä konflikteja käsiteltäisiin eri menettelyissä.¹⁴⁴ Kun vaateenhaltijoiden vaatimukset pohjautuvat samaan massavahinkoon, niiden ajamisessa on selvästikin kyse samasta asiasta TO 6.1 kohdan kannalta. Ongelma onkin siinä, milloin syntyy eturistiriita tai sen ilmeinen mahdollisuus.

Jätän tarkastelun ulkopuolelle tai vähemmälle huomiolle eräät muut kohdat. Tapaohjeiden kohdan 6.1 toisessa kappaleessa määrätään, millaisissa sopimus- tai sovittelutehtävissä asianajaja poikkeuksellisesti ei ole esteellinen.¹⁴⁵ Tapaohjeiden 6 luvun muita esteellisyysmääräyksiä käsitellään jakson lopussa pintapuolisesti, sillä ne eivät ole yhteisen asianajon kannalta yhtä tärkeitä kuin TO 6.1. Myös OK 15:3.3:n viimeinen virke asiamiehen tai avustajan

¹⁴³ Ks. Tapaohjeiden kommentaari 2011 s. 35. Kohdissa 6.2–6.4 suostumukselle annetaan merkitystä. Yhdysvalloissa ABA Model Rules 1.7 mahdollistaa – monimutkaisten edellytysten täytyessä – sen, että asiakkaiden informoitu suostumus poistaa esteellisyyden samassa asiassa.

¹⁴⁴ Ks. Tapaohjeiden kommentaari 2011 s. 34. Ratkaisussa Valvontalautakunta 2. jaosto 13.6.2008 asianajaja sai varoituksen, koska hän oli ensin avustanut asunto-osakeyhtiötä rakentajaa vastaan ja muutamaa kuukautta myöhemmin esittänyt eräiden osakkeenomistajien puolesta vaatimuksia asunto-osakeyhtiötä kohtaan siten, että molemmissa menettelyissä oli ollut kyse samoista rakennusvirheistä. Varoitus on annettu myös myöhemmässä samankaltaisessa tapauksessa Valvontalautakunta 4. jaosto 14.5.2021 § 10.

¹⁴⁵ Kohta ei ole tässä tutkimuksessa kovin relevantti, mutta sitä sivutaan alla jaksossa II.3.2.3.

esteellisyydestä on tässä tutkimuksessa epäolennainen. Kyseistä lainkohtaa tosin tulkitaan siten laajentavasti, että esteellisyys ymmärretään toimistokohtaisesti ja saman asian käsite laajasti; tämä ilmenee etenkin ennakkopäätöksestä KKO 2020:21.¹⁴⁶ Pykälän mukaan esteellisyys kuitenkin edellyttää, että henkilö on osallistunut asian käsittelyyn tuomioistuimen jäsenenä, esittelijänä tai pöytäkirjanpitäjänä taikka ollut siinä vastapuolen asiamiehenä tai avustajana. Ilmausta ei pidä tulkita niin rajusti sanamuotoa venyttäen, että *myötäpuolen* avustaminen voisi synnyttää OK 15:3.3:n mukaisen esteellisyyden.¹⁴⁷

2.2 ETURISTIRIIDAN KÄSITE

Tapaohjeiden kohdassa 6.1 puhutaan etujen tai oikeuksien ristiriidasta. Käsitteet etu ja oikeus lienevät pitkälti päällekkäiset siten, että päämiehen oikeudet ovat päämiehen etujen alalaji.¹⁴⁸ Ilmauksella on kaikesti haluttu korostaa, että esteellisyysarvioinnissa tulee huomioida niin muodollisjuridiset kuin tosiasiallisetkin edut. Käsitteitä ei ole ryhdytty erittelemään valvontakäytännössä tai asianajajaoikeudellisessa kirjallisuudessa. Saman kohdan mukaan asianajaja on esteellinen myös silloin, kun eturistiriidan mahdollisuus on ilmeinen. Toisin sanoen, jos asianajaja ottaa tehtävän vastaan molemmilta asiakkailta, eturistiriidasta ei synny heti, mutta se todennäköisesti nousee esiin jonkin verran myöhemmin. Esimerkiksi kanssasytety voi prosessin aikana muuttaa kertomustaan siten, että rikoskumppani näyttää aiempaa syyllisemmältä ja hän itse vähemmän syylliseltä.¹⁴⁹

Itse ristiriidan käsite kaipaava lähempää tarkastelua. TO 6.1 kohdan tulkintaan ei ole saatavilla analogia-apua lainsäädännöstä, koska tuomarien ja virkamiesten esteellisyyssäännöksissä ei käytetä ristiriidan käsitettä. OK 13 luvun säännökset ja HL 28 § on rakennettu eri tavalla kuin asianajajan esteellisyyttä määräävät jo siksi, että tuomarin tai virkamiehen ei pidä ajaa kenenkään yksittäisen henkilön etua: heidän tulee olla etäällä kaikista asianosaisista ja prosessin kohteesta.

¹⁴⁶ Äänestys 3+1–1. Enemmistö arvioi toimistokohtaista esteellisyyttä kohdissa 11–16 ja saman asian käsitettä kohdissa 19–32. Enemmistö ammensi argumentteja muun ohessa hyvän asianajajatavan sisällöstä kohdissa 13 ja 19.

¹⁴⁷ Ei ole hyviä syitä venyttää tulkinnalla OK 15 luvun vaatimuksia täsmälleen samansisältöisiksi kuin hyvän asianajajatavan vaatimukset. Laki voi käsitellä karkeampia ja hyvä asianajajatapa lievempiä virheitä, kuten ennakkopäätöksen KKO 2020:21 eriävissä mielipiteissään arvioidaan.

¹⁴⁸ Subjektivistien oikeuksien terminologiasta ks. esim. Havu 2013 s. 153–155.

¹⁴⁹ Ks. Tapaohjeiden kommentaari 2011 s. 35; Valvontalautakunta 3. jaosto 23.2.2018 § 16. Kummassakin muotoillaan, että asianajajan tulee pohtia prosessin todennäköistä tapahtumainkulkua.

Sekä luonnollisessa että juridisessa kielessä käytetään termiä ristiriita erinäisistä asetelmista. Kun asioiden sanotaan olevan ristiriidassa, ne mielletään suorastaan vastakkaisiksi tai, väljemmin, keskenään yhteensopimattomiksi.¹⁵⁰ (Eri-tyistapaus on looginen ristiriita, jossa propositio näyttää olevan sekä tosi että epätosi – deonttisessa logiikassa sallittu ja kielletty.¹⁵¹ Ihmissuhdekonfliktiakin voidaan sanoa ristiriidaksi.) Myös tapaohjeita on syytä tulkita niin, että *ristiriita voi merkitä paitsi muodollisten asemien vastakkaisuutta myös etujen yhteensopimattomuutta*. Jo lojaali edunvalvonta vaatii, että ristiriidan käsitettä ei ymmärretä suppeasti.

Tulkinta saa tukea valvontalautakunnan ratkaisukäytännöstä (3. jaosto 23.2.2018, 16 §). Taustalla oli riitaprosessi, jossa yhtiön konkurssipesän pesänhoitaja oli vaatinut, että vastaajien A:n ja B:n oli yhteisvastuullisesti korvattava konkurssipesälle kirjanpidon loppuun saattamisesta aiheutuneet kustannukset KonkL 9:5:n nojalla. Vastaajista A oli toiminut yhtiön toimitusjohtajana ja hallituksen jäsenenä, B ainoastaan hallituksen jäsenenä. Oikeudenkäynnissä sama asianajaja oli avustanut molempia vastaajia, vaikka hän oli saanut tietää, että B:n rooli hallitustyöskentelyssä oli ollut vähäisempi kuin A:n. Valvontalautakunta katsoi, että eturistiriidan mahdollisuus oli ollut ilmeinen, ja antoi asianajajalle varoituksen. Ratkaisu täytynee ymmärtää niin, että koska asianajaja oli valvonut myös A:n etua, hän ei ollut kyennyt täysipainoisesti valvomaan B:n etua esimerkiksi argumentoimalla, että B:n korvausvastuun tulisi olla pienempi kuin A:n.¹⁵² Näin ollen A:n ja B:n edut rajoittivat toisiaan merkittävästi eli olivat yhteensopimattomia.¹⁵³

Lähtökohtaisesti joukkokantajien eli vaatimuksia ajavien myötäpuolten edut ovat keskenään yhteensopivat.¹⁵⁴ Kotimaisessa asianajajaoikeudessa on vakiintuneesti arvioitu, että rikosasian asianomistajien tai riita-asian myötäpuolten välillä harvemmin vallitsee eturistiriitoja.¹⁵⁵ Eturistiriita vaikuttaa suorastaan mahdottomalta silloin, kun myötäpuolilla A ja B on yhtä perustellut aineelliset vaateet ja samanlainen päämäärä, esimerkiksi mahdollisimman hyvä rahallinen nettotulos tuomiolla tai sovinnolla. Silloinkin kun päämäärissä ja

¹⁵⁰ Kielitoimiston sanakirja mainitsee sanan ristiriita synonyymeiksi seuraavat: yhteensopimattomuus, vastakkaisuus; erimielisyys, selkkauus, konflikti.

¹⁵¹ Tulkittujen normien loogisista ristiriidoista ks. Makkonen 1981 s. 104–108 ja 113–116. Uudemmassa tutkimuksesta ks. T. Määttä LM 2013 s. 171–186, etenkin av. 9.

¹⁵² Yhteisvastuullisen korvausvastuun jakautumisesta ks. esim. Perätalo OTJP 2017 s. 236–240.

¹⁵³ Yhdysvalloissa ABA:n Model Rules 1.7 sisältää valaisevan käsite-erittelyn: “A concurrent conflict of interest exists if: (1) the representation of one client will be *directly adverse* to another client; or (2) there is a significant risk that the representation of one or more clients will be *materially limited* by the lawyer’s responsibilities to another client, a former client or a third person or by a personal interest of the lawyer.” (Kursivoinnit JM.)

¹⁵⁴ Samoin ja jyrkemmin ks. Koulu 2017b s. 87.

¹⁵⁵ Ks. asianomistajista Ylönen 2018 s. 423 ja Ahtinen 2017 s. 162 av. 760 sekä riita-asian myötäpuolista Peltonen DL 2010 s. 555.

kanneperusteissa on jonkinasteisia eroja, myötäpuolten edut voivat hyvinkin olla yhteensopivat. Kun muistetaan yhteisen asianajon hyödyt päämiehille, käy ilmeiseksi, että pieniä eroja ei pidä mielessä paisutella eturistiriidoiksi.¹⁵⁶

Voidaan kuitenkin kuvitella poikkeuksellisia tilanteita, joissa joukkokantajien välillä on eturistiriitoja. Oletetaan, että useimmat asiakkaat tavoittelevat prosessista ennen kaikkea hyvää rahallista nettotulosta. Lisäksi asiakkaiden joukossa on muutamia niin sanotusti ideologisempia kantajia, jotka haluavat ennen kaikkea, että vastaaja joutuu täysimääräisesti ja julkisesti vastuuseen teoistaan. Heille voi olla myös tärkeää tulla kuulluksi julkisessa oikeudenkäynnissä.¹⁵⁷ Jos päämäärät ovat näin jyrkästi erilaiset, asiakkaiden välillä on eturistiriita. Asianajajan on syytä ottaa selvää päämäärästä heti alkuneuvottelussa, jotta ristiriita ei paljastuisi vasta sovintoneuvottelujen yhteydessä.

Toisessa poikkeuksellisessa tilanteessa vastaajan varat eivät tule riittämään kaikkien korvausvaatimusten täyttämiseen ja uuden asiakkaan vaatimus on perusteeltaan erilainen kuin asianajajalla jo olevien päämiesten vaatimukset.¹⁵⁸ Uuden asiakkaan vaatimus voi siis olla heikommin tai vahvemmin perusteltu esimerkiksi siksi, että hän on ostanut vastaajayhtiön osakkeita myöhemmin kuin asianajajan päämiehet. Lisäksi vastaajan maksukyky on niin rajoittunut, että sovintoneuvotteluissa joidenkin kantajien täytyy tinkiä vaatimuksistaan. (Toki yksi vaihtoehto on ajaa vastaaja konkurssiin, mutta sekään tuskin tuottaa täysimääräisiä tai edes sovintoa parempia korvauksia.) Kaikkien vaateenhaltijoiden kuuluu saada juuri heille lojaalia asianajoa, ja yllä kuvatussa tilanteessa he voivat saada sitä vain eri asianajotoimistoilta.¹⁵⁹

Kun lukuisat vaateenhaltijat ottavat yhteyttä asianajajaan hieman eri aikaan, ensimmäisellä vastaanotetulla toimeksiannolla on eräänlainen suuntaa-antava vaikutus. Ensimmäisen päämiehen päämäärät ja kanneperusteet ohjaavat sitä, millaisia muita vaateenhaltijoita asianajaja voi ottaa päämiehiksi samassa asiassa. Asianajaja ei näet saa luopua ensimmäisestä toimeksiannostaan vain siksi, että haluaa ottaa ajaakseen omalta kannaltaan hyödyllisempiä tai

¹⁵⁶ Jonkinasteiset erot ovat väistämättömiä laajempien massavahinkojen yhteydessä, ja yhteisen asianajon hyvin herkkä epäminen tuntuisi kovin jyrkältä rajoitukselta. Yhdysvaltalaisesta keskustelusta ks. esim. Erichson, U. Chicago Legal Forum 2003 s. 558–563.

¹⁵⁷ Joukkokantajien erilaisista päämäärästä ja arvoista ks. Erichson, U. Chicago Legal Forum 2003 s. 552–553; Burch, Wake Forest L. Rev. 2009 s. 37–43. Tiettyssä mielessä on hassua puhua ideologisemmista henkilöistä, koska rahan havittelukin lienee ideologia muiden joukossa.

¹⁵⁸ Nähdäkseni sekä rajoittunut maksukyky että kanneperusteiden erilaisuus ovat itsenäisiä välttämättömiä edellytyksiä. Toisin sanoen vastaajan rajoittunut maksukyky ei estäne asianajajaa ajamasta yhtä perusteltuja vaateita (jotka voivat olla erisuuruisia). Tällöin *pari passu* eli yhtäläinen maksunsaanti saatavan suuruuden mukaan on lähtökohtaisesti oikeudenmukainen jakoperuste. Pelkkä kanneperusteiden erilaisuus ei luone eturistiriitaa silloin, kun vastaaja on vakavarainen.

¹⁵⁹ Yhdysvaltalaisessa keskustelussa Moore, Fordham L Rev 2013 s. 3249–3251 suosittelee, että vahvoja ja heikkoja vaateita ei ajaisi sama asianajotoimisto.

oikeusjärjestelmän kannalta ansiokkaampia vaatimuksia.¹⁶⁰ Ellei käsillä ole TO 5.8 tai 5.9:n mukaista luopumisperustetta, hänen tulee saattaa toimeksianto loppuun ja kieltäytyä sellaisista muista toimeksiannoista, jotka olisivat ensimmäisen kanssa ristiriidassa. Tehtävästä luopumista käsitellään tarkemmin tuonnempana.

2.3 MYÖHEMMIN ILMAANTUVA ESTEELLISYYS

Ensisijaisesti asianajajan on torjuttava esteellisyys ennakoita siten, että hän ei ota toimeksiantoa, joka tekisi hänestä esteellisen samassa asiassa. On kuitenkin mahdollista, että esteellisyysperuste syntyy tai paljastuu vasta toimeksiannon aikana. Näissä myöhemmin ilmaantuvan esteellisyyden tilanteissa asianajaja on velvollinen luopumaan tehtävästä tapaohjeiden kohdan 5.8 nojalla.¹⁶¹ Mikäli samassa asiassa ilmaantuu eturistiriita, tapaohjeissa ei tehdä selväksi, tuleeko asianajajan luopua kaikista toimeksiannoista vai ainoastaan niistä, joiden ”karsiminen” riittää poistamaan päämiesten väliset eturistiriidat.¹⁶² Voidaan puhua kaikenkattavasta luopumisesta ja osittaisesta luopumisesta. Toimeksiannon kuлуessa voi esimerkiksi käydä ilmi, että 50:stä päämiehestä kolmella on prosessissa jyrkästi erilaiset päämäärät kuin muilla. Käsityksensä mukaan asianajaja kykenisi edelleen valvomaan lojaalisti muiden 47:n päämiehen etua, ja nämä päämiehet haluavat asianajajan jatkavan heidän toimeksiantojensa hoitamista.

Kysymys kaikenkattavasta ja osittaisesta luopumisesta on monivivahteinen. Kotimaisessa asianajajaoikeudessa ei ole omaksuttu kysymykseen kategorista kantaa, vaan ratkaisun katsotaan riippuvan olosuhteista, esimerkiksi asianajajan mahdollisuuksista valvoa jäljelle jäävän päämiehen etua lojaalisti.¹⁶³ Kaikenkattavan luopumisen puolesta voidaan esittää erinäisiä perusteita: tapaohjeiden kohdan 5.8 kielellisesti ennakoitavin tulkinta lienee se, että eturistiriita rasittaa esteellisyysperusteena kaikkia samaan asiaan liittyviä tehtäviä (toimeksiantoja). Esteettömyys perusarvona ohjaa siihen suuntaan, että kovin epävarmoissa

¹⁶⁰ Valvontalautakunnan ratkaisu 24.10.2014 § 8 liittyy jossain määrin tähän teemaan. Tapauksessa lupalakimies ”oli ilmoittanut kantelijalle, ettei hän voi jatkaa asian eteenpäin viemisessä, koska hänellä oli mielestään tärkeämpi talousrikosasia hoidettavanaan”. Lupalakimies sai huomautuksen. Nähtävästi kyse ei kuitenkaan ollut toisiinsa liittyvistä toimeksiannoista.

¹⁶¹ Kokoavaa termiä ”myöhemmin ilmaantuva esteellisyys” käyttää Tapaohjeiden kommentaari 2011 s. 24.

¹⁶² Voitaisiin puhua myös niistä, jotka ovat aiheuttaneet eturistiriidan, mutta ilmaus olisi käsitteellisesti kovin epätarkka. Ristiriitahan on suhderekäsite.

¹⁶³ Ks. Ahtinen 2017 s. 160. Valvontakäytännöstä voidaan mainita iäkäs tapaus Kurinpitovalio-kunta 2.10.1992: Asianajaja hoiti erään toimeksiantajan riita-asiaa, jossa saman toimiston asianajaja tuli edustamaan vastapuolta (konkurssipesän pesänhoitajana). Kumpikin oli velvollinen luopumaan tehtävästä.

tilanteissa asianajajan tulisi päätyä jääväämään itsensä.¹⁶⁴ Osittaisen luopumisen jälkeen saattaa olla käytännössä vaikea jatkaa muiden juttujen asianajoa ilman, että siinä hyödynnetään myös entiseltä päämieheltä luottamuksellisesti saatuja tietoja. Eurooppalaisten tapaohjeiden mukaan asianajajan tulee eturistiriidan ilmetessä luopua kaikista asiaan liittyvistä toimeksiannoista.¹⁶⁵

Toisaalta kaikenkattava luopuminen on kovin jyrkkä ja päämiehille haitallinen toimenpide. Vaikka päämiehet saavat toisen asianajajan, vaihto tuottaa viivytystä, lisäkustannuksia ja mieliharmia. Esteellisyysperuste ei ole oikeastaan voinut häiritä toimeksiantojen siihenastista hoitamista, koska sitä ei ole vielä ollutkaan, ainakaan asianajajan tiedossa.¹⁶⁶ Jos asianajaja kykenisi toimeksiantojen karsinnan jälkeen ajamaan jäljelle jäävien päämiesten etuja täysipainoisesti, herää kysymys, ketä tai mitä kaikenkattava luopuminen oikein palvelisi.¹⁶⁷ Kenties se antaisi ulospäin paremman vaikutelman eli edistäisi kunniallisuutta, mutta tätä hyötyä on verrattava niihin haittoihin, joita lukuisille päämiehille koituisi. Näistä syistä tulkitsen TO 5.8 kohtaa niin, että osittainen luopuminen on mahdollista laajamittaisessa yhteisessä siviiliasianajossa, esimerkiksi yllä kuvatussa esimerkkitapauksessa.¹⁶⁸

2.4 MUITA TOIMEKSIANNON OTTAMISEEN VAIKUTTAVIA NORMEJA

Myös yhteisen asianajajan täytyy tietystikin varoa, ettei mahdolliseen toimeksiantoon liity jokin muu esteellisyysperuste kuin joukkokantajien välinen eturistiriita. Tapaohjeiden kohdan 6.2 mukaan ”asianajaja ei saa ottaa tehtävää nykyistä tai entistä asiakastaan vastaan, jos tehtävän vastaanottaminen rikkoo lojaalisuusvelvollisuutta uutta asiakasta tai vastapuolena olevaa nykyistä tai entistä asiakasta kohtaan”. Asianajotoimisto antaisi itsestään tietysti epälojalin vaikutelman, mikäli se avustaisi joukkokantajia sellaista yhtiötä vastaan, jota toimisto samanaikaisesti avustaisi eri asiassa. Se, kauanko lojaalisuusvelvollisuus entistä päämiestä vastaan kestää, riippuu ainakin tehtävien laadusta ja laajuudesta, toimeksiantosuhteen kestosta, hoidetun asian merkityksestä päämiehelle sekä päämiehen merkityksestä asianajajalle. Rutiininomainen, kapea-alainen ja lyhyt toimeksianto ei luo sellaista lojaalisuutta, joka estäi-

¹⁶⁴ Ks. Tapaohjeiden kommentaari s. 33.

¹⁶⁵ EUTO 3.2.2.: ”A lawyer must cease to act for both or all of the clients concerned when a conflict of interests arises between those client [...]”

¹⁶⁶ Ks. Yläkö 1985 s. 117.

¹⁶⁷ Tässä siis oletetaan, että asianajaja ei loukkaa salassapito- tai lojaalisuusvelvollisuuksiaan entistä päämiestä kohtaan.

¹⁶⁸ Huomattakoon, että edellisen kappaleen perustelut, jotka puoltavat kaikenkattavaa luopumista, ovat joko muodollisia tai kovin abstrakteja.

si asianajajaa toimimasta entistä päämiestä vastaan eri asiassa muutama vuosi myöhemmin. Konsernin jonkin tytäryhtiön avustaminen saattaa luoda lojaalisuusvelvollisuuden emoyhtiötä ja muita tytäryhtiöitä kohtaan; konsernitilanteiden arviointi on kovin tapauskohtaista. Asianajaja vapautuu kohdan 6.2 mukaisesta esteellisyydestä, jos hän saa suostumuksen siltä päämieheltä, johon kohdistuvaa lojaalisuutta uusi toimeksianto rikkoisi.¹⁶⁹

Myös asianajajan aiemmin saamat tiedot voivat aiheuttaa esteellisyyden. Tapaohjeiden kohdan 6.3 mukaan asianajaja ”ei saa ottaa hoitaakseen tehtävää, jos muussa tehtävässä saadut salassapito- tai vaitiolovelvollisuuden piiriin kuuluvat seikat saattavat haitata asianajajan kykyä täysipainoisesti valvoa asiakkaansa etua”. Tämä peruste täydentää lojaalisuusvelvollisuuteen perustuvaa esteellisyyttä ja vaikuttaa kauemmin, koska asianajajan salassapito- ja vaitiolovelvollisuudet kestävät rajattoman ajan.¹⁷⁰ Tavanomainen ja lyhytkin toimeksianto yhtiön hyväksi voi antaa asianajajalle yhtiön toimintatavoista sellaisia tietoja, joiden vuoksi hän ei saa myöhemmin toimia avustajana yhtiötä vastaan. Asianajaja ei ole kohdan 6.3 nojalla esteellinen, jos se, jota koskevista tiedoista on kyse, vapauttaa hänet salassapito- ja vaitiolovelvollisuudesta. Asianajaja ei kuitenkaan saa pyytää suostumusta sitä varten, että tietoja käytettäisiin suostumuksen antajaa vastaan, siis esimerkiksi vastaajana olevaa yhtiötä vastaan. Kuten yllä kohdassa II.1.3.4 mainittiin, joukkokantajien antama suostumus heitä koskevien tietojen käyttämiseen sujuvoittaa yhteistä asianajoa.¹⁷¹

Tapaohjeisiin sisältyy myös eräänlainen esteellisyyden kaatopykälä muista taloudellisista ja henkilökohtaisista kytköksistä. Kohdan 6.4 ensimmäinen kappale kuuluu:

Asianajaja ei saa ottaa vastaan tehtävää, jos hänellä, hänelle läheisellä henkilöllä tai samassa toimistossa tai toimistoyhteisössä toimivalla henkilöllä on tehtävään sellainen taloudellinen tai henkilökohtainen liityntä, joka saattaa haitata asianajajan kykyä täysipainoisesti valvoa asiakkaansa etua.

Kyseistä esteellisyysperustetta sovellettaessa ei siis tehdä sellaista asianajajan ja toimiston samastamista kuin muiden perusteiden kohdalla; jonkun työtöveerin jääviys ”ei estä samassa asianajotoimistossa tai toimistoyhteisössä työskentelevää, esteetöntä asianajajaa hoitamasta tehtävää” (TO 6.5.2). Kohdan 6.4 toisen kappaleen mukaan asiakkaan suostumus poistaa asianajajan esteellisyyden,

¹⁶⁹ TO 6.2 kohdan soveltamiskäytännöstä ks. Ylönen 2018 s. 424–431.

¹⁷⁰ Ks. Tapaohjeiden kommentaari 2011 s. 37.

¹⁷¹ En tarkoita, että aiempien joukkokantajien suostumukset tietojen antamiseen olisivat välttämättömiä. Yhteinen asianajaja voi hyvinkin valvoa täysipainoisesti myöhemmän joukkokantajan etua, vaikka esimerkiksi 50:stä aiemmasta päämiehestä monet kieltäytyisivät tietojensa antamisesta. Ratkaisu riippuu lähinnä tietojen laadusta ja merkityksestä.

mikäli liityntä ei ole olennainen. Mahdollisia liityntöjä on niin monenlaisia, ettei tässä voida syventyä niiden käsittelyyn.¹⁷²

Myös tapaohjeiden kohdan 10.2 toinen kappale vaikuttaa siihen, kuinka yhteinen asianajaja voi saada muita samaan perusteeseen liittyviä toimeksiantoja. Kyseinen kappale koskee ainoastaan asianajajan oma-aloitteisia yhteydenottoja toisiin asianosaisiin asiassa, jossa hänellä on jo (ainakin yksi) päämies. Vaikuttaa perustellulta, että asian ja asianosaisen käsitteet ymmärretään laajasti: asianosainen siis tarkoittaisi myös sellaisia vaateenhaltijoita, jotka eivät ole ainakaan vielä panneet oikeudenkäyntiä vireille.¹⁷³ Asianajajan yhteydenotot heihin ovat lähtökohtaisesti kiellettyjä, mutta sallittuja ne ovat silloin, kun siihen on alkuperäisen päämiehen suostumus, kun päämiehen tai oikeudenkäynnin etu vaatii toisten päämiesten hankkimista ja kun asianajajalla on perusteltu syy olettaa, ettei vaateenhaltija ole jo antanut tehtävää toiselle asianajajalle. Tapaohjeiden kommentaarissa on huomattu, että alkuperäiselle päämiehelle voi syntyä etuja kustannussäästöjen tai muun asianhoidon tehostumisen kautta.¹⁷⁴ Yhteydenotto voi tietenkin kohdistua vain sellaiseen vaateenhaltijaan, jonka avustaminen ei synnyttäisi TO 6.1:n mukaista eturistiriitaa tai sen ilmeistä mahdollisuutta. Tapaohjeiden kohta 10.2 antaa ensimmäiselle päämiehelle päätösvalan sen suhteen, voiko asianajaja oma-aloitteisesti koota hänen ympärilleen kantajajoukkoa. Massatilanteissa asianajajan ensimmäinen toimeksianto on tästäkin syystä suuntaa-antava.

¹⁷² Esimerkiksi vastaajayhtiön taloudellinen menestyminen voi olla epäsuorasti asianajajan intressissä silloin, kun asianajaja on sijoittanut omia varojaan osakerahastoihin. Tällöin riippuu ainakin sijoitusten määrästä ja riidan aiheesta, voiko liityntä ensinkään haitata asianajotoimeksianton suorittamista.

¹⁷³ Koska määräyksen taustaideana on lojaalisuus päämiestä kohtaan, toisen vaateenhaltijan muodollisen statuksen ei pitäisi saada ratkaisevaa merkitystä.

¹⁷⁴ Tapaohjeiden kommentaari 2011 s. 60.

3 Yhteisen asianajajan velvollisuudet

3.1 SUHDE PÄÄMIEHEEN TOIMEKSIANNON AIKANA

3.1.1 Lähtökohtia

Toimeksiannon aikana asianajajan suhdetta päämieheen ohjaavat hyvä asianajajatapa, toimeksiantosopimus ja päämiehen antamat ohjeet. Hyvä asianajajatapa asettaa päämiehelle muun ohessa toimimis- ja huolellisuusvelvollisuuden (TO 4.1).¹⁷⁵ Näiden velvollisuuksien tarkempi sisältö vaihtelee toimeksiannon ominaispiirteiden eli tärkeyden, laadun ja laajuuden mukaan.¹⁷⁶ Myös päämiehen välillä on merkittäviä eroja ainakin kahdessa suhteessa: toiset suhtautuvat toimeksiantoon varsin passiivisesti ja antavat asianajajalle vapauksia, kun taas toiset suhtautuvat toimeksiantoon innokkaasti ja jopa yliaktiivisesti.¹⁷⁷ Toiset päämiehet ymmärtävät niukasti asiaan liittyvästä juridiikasta, toiset taas ovat asiantuntevia. Myös yhteisen asianajajan päämiehet voivat olla kovin erilaisia näissä suhteissa. Jos kuitenkin yksilölliset vaatimukset ovat pieniä, käy herkästi niin, että valtaosa päämiehistä on melko passiivisia.¹⁷⁸

Hyvä asianajajatapa ei sääntele täsmällisesti toimeksiannon arkisia osia, kuten oikeustilan ja tosiseikkojen selvittämistä, argumenttien muotoilua ja prosessitaktiikan laatimista. Voisi sanoa, että asianajotaitoon liittyvät valinnat eivät hevin herätä asianajajaeettisiä ongelmia. Taitokysymyksissä asianajaja voi siis valita parhaana pitämänsä keinot, sikäli kuin päämies ei ole antanut tarkempia toimintaohjeita. Nämä valinnat eivät ole asianajajaeettisesti kiinnostavia niin kauan kuin asianajon laatu pysyy vähintään TO 4.1 kohdan mukaisella kohtuullisella normaalitasolla.¹⁷⁹ Mutta toimeksiannon aikana tulee eteen hetkiä, jolloin asianajajan täytyy tehdä eräitä tärkeitä päätöksiä. Tällöin hyvä asianajajatapa edellyttää, että asianajaja tiedustelee päämiehensä tahtoa ja hankkii päämiehen hyväksynnän (TO 5.5). Tässä jaksossa II.3 keskitytään näihin tärkeisiin hetkiin.

Ensin on kuitenkin noteerattava asianajajan yhteydenpitovelvollisuus. Tapaohjeiden kohdan 5.4 mukaan asianajajan on pidettävä päämies ajan tasalla tehtävän edistymisestä ja erityisesti huolehdittava, että tehtävässä saadusta

¹⁷⁵ Tapaohjeiden kommentaari 2011 s. 9.

¹⁷⁶ Erityisesti toimimisvelvollisuudesta ks. Ylänkö 1985 s. 43.

¹⁷⁷ Ks. esim. Hölttä 2019 s. 109.

¹⁷⁸ Ks. samoin Koulu 2017b s. 212.

¹⁷⁹ Ks. Tapaohjeiden kommentaari 2011 s. 9–10 ja vanhemmasta kirjallisuudesta Ylänkö 1985 s. 63–65.

ratkaisusta, päätöksestä tai sovinnosta annetaan viipymättä tieto päämiehelle. Toimeksiannon ominaispiirteistä riippuu, mistä kaikesta päämiehelle on tiedotettava. Mikäli yhteisen asianajajan päämiehillä on pieniä vaatimuksia, joihin he eivät suhtaudu järin innokkaasti, velvollisuutta ei pidä ymmärtää laajasti. Muutoinhan tiedotukset tuottaisivat tarpeettomia kustannuksia ja ajanhukkaa, joita asianajajan tulee välttää TO 4.1 kohdan nojalla.

Yhteiseen asianajoon voidaan päämiesten luvalla kehittää tiedotusjärjestelyjä, jotka säästävät asianajajan aikaa ja kustannuksia. Asianajaja esimerkiksi pitää yhteyttä vain joihinkin päämiehiin, joukon puuhenkilöihin, jotka välittävät tiedot eteenpäin muille päämiehille. Tietoa välittäviä päämiehiä voi olla muutamia tai vaikkapa vain yksi. Mikäli järjestelylle ei ole jonkun päämiehen hyväksyntää, asianajajan täytyy olla tähän päämieheen suoraan yhteydessä.¹⁸⁰ Tiedonvälitys ei tietystikään saa luvattomasti loukata salassapito- tai vaitioloovelvollisuutta.

3.1.2 Tärkeiden ratkaisujen hyväksyttäminen

Tapaohjeiden kohdan 5.5 mukaan asianajajan on saatava päämiehensä hyväksyminen ”tämän oikeutta koskeviin tärkeisiin toimenpiteisiin, elleivät asian kiireellisyys tai muut painavat syyt sitä estä”. Valvontakäytännön valossa tärkeitä ratkaisuja ovat lähtökohtaisesti ainakin sellaiset prosessitoimet, jotka rajoittavat päämiehen vaatimuksia taikka kasvattavat hänen kuluriskiään.¹⁸¹ Tärkeisiin toimenpiteisiin tarvitaan yksilöllinen hyväksyntä myös yhteisen asianajon kontekstissa.¹⁸² Eri asia on, että asiayhteys vaikuttaa joidenkin rajatapausten tulkintaan.

Esimerkiksi valvontalautakunnan 2. jaoston ratkaisussa 20.2.2009 § 16 puolustusasianajaja sai huomautuksen, koska hän oli rajoittanut valituksen koskemaan kahden syytekohtaan sijasta vain yhtä, ilman että päämies oli selkeästi suostunut tähän.¹⁸³ Eräänlainen saman teeman muunnelma on 1. jaoston ratkai-

¹⁸⁰ Valvontalautakunnan ratkaisussa vuodelta 2004 asianajaja oli samassa asiassa avustanut kahden sisarusta ja näiden asiamiehenä valittanut käräjäoikeuden päätöksestä hovioikeuteen. Saatuaan hovioikeuden päätöksen asianajaja oli lähettänyt tämän vain toiselle asiakkaistaan. Kun asianajaja ei ollut lähettänyt päätöstä molemmille tai ainakin varmistautunut siitä, että myös toinen asiakkaista sai tiedon päätöksestä toisen asiakkaan kautta, hänen katsottiin toimineen vastoin hyvää asianajajatapaa. (Kursivointi JM.) Kursivoidusta kohdasta voidaan päätellä, että tiedonvälityksen saisi sinänsä järjestää myös toisen päämiehen kautta. Ratkaisua ei ole valvontaratkaisujen hakemistossa, vaan tietolähteenä on Tapaohjeiden kommentaari 2011 s. 20.

¹⁸¹ Ks. myös Ylönen 2018 s. 380.

¹⁸² Ks. kuitenkin Koulu 2017 s. 36, joka kertoo ”intressinhaltijan” ja asianajajan suhteesta jonkin verran hämmäntävästi. Nähtävästi kyseinen kohta esittelee ulkomaisia käytäntöjä eikä Suomen voimassa olevaa asianajajaoikeutta.

¹⁸³ Tapaus ei ole esimerkkinä ihanteellinen, koska valvontalautakunta joutui nähtävästi pohti-

su 12.6.2006 § 2, jossa asianajaja sai niin ikään huomautuksen. Hän oli noin vuoden ajan avustanut laajan riita-asian kantajaa oikeudenkäynnin valmistelussa, kunnes suunnitellun pääkäsittelyn alla oli peruuttanut kanteen ilman päämiehen lupaa. Kanteen peruuttaminen ei tosin sinänsä (oikeusvoimaisesti) estä päämiestä ajamasta samoja vaatimuksia myöhemmin uudessa oikeudenkäynnissä, ellei vastaaja vaadi ensiprosessissa asian ratkaisemista tuomiolla (OK 14:5).¹⁸⁴ Joka tapauksessa kanteen peruuttaminen oli epäilemättä vaikeuttanut ja hidastanut päämiehen pyrkimyksiä, minkä vuoksi siihen olisi tarvittu nimenomainen suostumus. Valvonta-asiassa oli kyse myös siitä, että asianajaja ei ollut kyllin huolellisesti hankkinut todistelua pääkäsittelyä varten.

Uudehkoissa valvontalautakunnan ratkaisussa 3. jaosto 24.9.2018 27 § todettiin suorasanaisesti, että ”oikeudenkäynteihin liittyviä tärkeitä toimenpiteitä ovat sellaiset toimet, jotka saattavat lisätä asiakkaan kuluriskiä”. Tapauksessa lupalakimies oli valittanut käräjäoikeuden tuomiosta hovioikeuteen sen jälkeen, kun päämies oli käräjäoikeuden istunnon jälkeen antanut luvan valittaa mahdollisesti epäedullisesta tuomiosta. Valvontalautakunta antoi huomautuksen, koska valitus oli kasvattanut kuluriskiä ja koska lupalakimies ei ollut saanut siihen riittävän nimenomaista hyväksyntää. Mainittakoon, että valituksen tekemättä jättäminen taas rajoittaa päämiehen vaatimuksia, minkä vuoksi päätös kumpaan tahansa suuntaan edellyttää päämiehen nimenomaista hyväksyntää.

Valvontalautakunnan mukaan päämiehen hyväksyntä on toisinaan tarvittu myös pienemmissä kysymyksissä, jotka ovat varsin lähellä asianajotaidollisia valintoja. Toisinaan päämiehen on saatava perehtyä kirjelmän asiasisältöön ja vaikuttaa siihen. Tällöin valvontalautakunta on perustellut ratkaisujaan asian laadulla ja toimeksiannon suurella merkityksellä päämiehelle.¹⁸⁵ Kirjallisuudessa *Ylönen* on luonnehtinut oikeustilaa niin, että päämiehelle on annettava mahdollisuus kommentoida kirjelmää ”joissakin tilanteissa”.¹⁸⁶ Yhteisen asianajon kontekstissa kirjelmien kommentointi olisi kovin hidastava käytäntö, johon on lähtökohtaisesti suhtauduttava nuivasti.

Yllä on käsitelty ainoastaan oikeudenkäynnissä tapahtuvia prosessitoimia. TO 5.5:n mukaisiin tärkeisiin ratkaisuihin kuuluu epäilemättä myös sitoutuminen sopimukseen, kuten prosessinulkoiseen sovintoon.¹⁸⁷ Esimerkiksi valvonta-

maan sitäkin, mikä versio tapahtumainkulusta oli uskottavin.

¹⁸⁴ Ks. Lappalainen – Hupli 2021 s. 553–554.

¹⁸⁵ Valvontalautakunnan 3. jaoston ratkaisussa 26.9.2011 § 12 asianajaja sai huomautuksen. Asianajaja oli toiminut kantelijoiden avustajana ympäristöoikeudellisessa hallintoasiassa, jossa kantelijat eivät pyynnöistään huolimatta olleet saaneet tutustua asianajajan laatimaan valitukseen ennen sen toimittamista hallinto-oikeudelle. Ratkaisua perusteltiin asian laadulla ja suurella merkityksellä.

¹⁸⁶ Ks. Ylönen 2018 s. 377.

¹⁸⁷ Tarkoitan ilmauksella samaa kuin melko vakiintuneella termillä ulkoprosessuaalinen sovinto, josta ks. esim. Lappalainen 2001 s. 352. Jälkimmäinen ilmaus lienee suora käännöslaina ruotsalaisesta termistä *utomprocessuell*. Koska ulkopuolella-sana on suomen kielessä pääsanana post-

lautakunnan ratkaisussa 16.6.2014 § 23 asianajaja sai huomautuksen allekirjoitettuaan sovintosopimuksen ilman, että hänellä oli ollut siihen päämiehen hyväksyntää.¹⁸⁸ Ratkaisu vastaa vakiintunutta kantaa.¹⁸⁹

Tapaohjeiden kohdan 5.5 sivulause sisältää poikkeusperusteen. Asianajaja tarvitsee toimilleen päämiehen hyväksynnän, ”elleivät asian kiireellisyys tai muut painavat syyt sitä estä”. Kommentaarin mukaan kyse on sellaisesta tilanteesta, että asianajaja ei saa ajoissa selville päämiehen kantaa esimerkiksi päämiehen terveydentilan, matkan, tietoliikenneyhteyksien tai puuttuvien yhteystietojen vuoksi.¹⁹⁰ Tietotekniikan kehityksen ansiosta esimerkiksi matka ei 2020-luvulla yleensä merkitse kommunikaation estettä. Nykyisin vakavin este lieneekin se, että päämies joutuu oikeustoimikelvottomaan tilaan, jonka kesto on vaikea ennakoida. Kun asianajaja poikkeuksellisesti tekee tärkeitä toimenpiteitä ilman päämiehen hyväksyntää, hänen täytynee ottaa ohjenuoraksi päämiehen oletettu tahto. Oletus perustuu aiempaan kommunikaatioon ja viime kädessä asianajajan käsitykseen päämiehen edusta. Toinen ohjenuora on, että asianajajan tulisi mahdollisuuksien mukaan välttää peruuttamattomia toimia, esimerkiksi vaatimusten rajoittamista tai sopimukseen sitoutumista.¹⁹¹

3.1.3 Yhteinen asianajaja sovintoneuvotteluissa – erityisongelmia

Massavahinkotilanteiden yhteisessä asianajossa kullakin päämiehellä on yksilöllinen aineellinen vaade ja sen ajamiseen yksilöllinen asiavaltuus. Näin ollen myös sovintoon sitoutuminen on kunkin päämiehen oma päätös.¹⁹² Päämiehet voivat reagoida vastapuolen samansisältöisiin sovintotarjouksiin eri tavoin esimerkiksi siksi, että heidän suhtautumisensa riskinottoon vaihtelee. Osa päämiehistä voi hyväksyä sovintotarjouksen yhteisen asianajajan edustamana ja osa voi jatkaa oikeudenkäyntiä hänen edustamanaan ilman, että järjestelyyn liittyy asianajajaeettistä ongelmaa.

Voidaan kuitenkin kuvitella sovintoneuvottelu, jossa useimmille päämiehille koituu haittaa siitä, että heidän kantansa hajaantuvat. (Seuraavassa hahmotelmassa päämiehiä kutsutaan kantajiksi olettaen, että neuvottelut käydään

positio eikä prepositio, pidän muotoilua ”prosessinulkoinen” luontevampana.

¹⁸⁸ Ratkaisua ei ole valvontaratkaisujen hakemistossa, mutta julkinen ratkaisuseloste valvontasiassa Dnro 18514 on saatavissa valvontalautakunnasta.

¹⁸⁹ Ks. Ylänkö 1985 s. 106; Ylönen 2018 s. 381.

¹⁹⁰ Tapaohjeiden kommentaari 2011 s. 22.

¹⁹¹ *Ibid.* Kuitenkin 1990-luvun valvontakäytännössä on sallittu sekin, että asianajaja on kiiretilanteessa hyväksynyt sovintosopimuksen päämiehen puolesta ilman suostumusta. Ks. Tarkka JJ 1999 s. 273.

¹⁹² Ks. jakso II.1.3.1 edellä. Itse asiassa sovintoon sitoutuminen voi olla kantajakohtainen päätös jopa silloinkin, kun kullakin kantajalla on yksilöllinen asiavaltuus vaatia aineellisesti jakamattomaa vaadetta. Ks. konkurssitakaisinsaanin osalta Hupli 2006 s. 74–78.

oikeudenkäynnin ollessa vireillä ja että kantajilla on sama yhteinen asianajaja.) Oletetaan, että vastaaja voimakkaasti toivoo riidan *lopullista* ratkeamista ja oikeusrauhaa, eli henkilöllisesti kattavaa sovintoa.¹⁹³ Siksi vastaaja tarjoaa sovintoa seuraavilla ehdoilla: Vastaaja maksaa kantajille sangen edullisen laskentaperusteen¹⁹⁴ mukaan, jos kaikki kantajat hyväksyvät tarjouksen. Mikäli joku kantaja kieltäytyy, vastaaja on oikeutettu vetämään sovintotarjouksensa pois myös suhteessa muihin kantajiin. Kun sovintotarjous sidotaan hyväksymisas- teeseen, kantajien välille syntyy uudenlainen ja aiempaa vakavampi kohtalonyhteys. Vastaaja voi tietysti edellyttää pienempääkin kuin 100 %:n hyväksymysastetta, vaikkapa 85 %:n astetta; tässä esimerkissä käytän 100 %:n astetta siksi, että se on selkein keino havainnollistaa pulmia.

Mainittu kohtalonyhteys tuottaa päänvaivaa kantajille ja heidän yhteiselle asianajajalleen. Sovintotarjouksen hyväksyminen on oletettavasti ainakin useimpien päämiesten edun mukaista. Mutta asetelma houkuttaa siihen, että muutama opportunistinen päämies lykkää sovinnon hyväksymistä toivoen, että laskentaperustetta vielä rukattaisiin heidän edukseen. Tällaisia ongelmia esiintyy yhdysvaltalaisissa massavahinkojen sovintoneuvotteluissa,¹⁹⁵ ja samankaltaisista pulmista on Suomessa ja Ruotsissa keskusteltu konkurssitarkastuksien yhteydessä.¹⁹⁶ Jos asianajaja ei onnistu ehkäisemään ongelmaa ennalta, herää kysymys, onko hänellä oikeus luopua joistakin toimeksiannoista – tai äärimmillään jopa luopumisvelvollisuus jälkeensä syntyneen esteellisyyden vuoksi (TO 5.8.1 ja 6.1). Luopumista tarkastellaan vasta seuraavassa jaksossa, sillä sitä ennen hahmotellaan ennaltaehkäisyn mahdollisuuksia.

Päämiesten muodostamaa kantajakollektiivia luonnehdittiin edellä henkilöiden vapaaehtoiseksi, epäviralliseksi ja väliaikaiseksi yhteenliittymäksi, joka tavoittelee projektista (oikeusjutusta) lähinnä yksilöllisiä taloudellisia etuja. Heidän välillään ei välttämättä ole kommunikaatiota tai yhteisöllisyyden tunnetta. Mutta he voivat keskustella projektinsa päämääristä ja keinoista sekä tehdä lupauksia keskenään. Tällöin heille voi syntyä kokemus samassa veneessä olemisesta, mikä osaltaan ohjaa heidän käyttäytymistään vähemmän opportunistiseen suuntaan.¹⁹⁷ Asianajajalla ei ole valtaa määrätä ketään päämiestä

¹⁹³ Tämä voi johtua esimerkiksi mainesyistä tai kiireellisistä liiketoiminnan tarpeista. Oikeusrauhan arvosta yrityksille ks. esim. Nagareda 2007 s. x–xi.

¹⁹⁴ Tarkoitin, että jokin kaavamainen laskusääntö määrää, kuinka suuren rahasumman kukin kantaja saisi sovinnolla. Rahausuma ei siis ole kaikille sama, muttei myöskään yksilöllisesti räätälöity.

¹⁹⁵ Ks. esim. Silver – Baker, Wake Forest L. Rev. 1997 s. 765–768; Burch, Alabama L. Rev. 2009 s. 15–16. Yhdysvaltalainen asianajajatapa lähtee siitä, että myös kohtalonyhteystilanteissa yhteisen asianajajan täytyy hankkia kunkin päämiehen kirjallinen suostumus sovintoon, ks. ABA Model Rules 1.8 (g). Tausta eli yksilöllisen suostumuksen tarve on siis vastaavanlainen kuin Suomessa.

¹⁹⁶ Ks. Hupli 2006 s. 83, etenkin av. 86.

¹⁹⁷ Burch, Alabama L. Rev. 2009 s. 42–59 käsittelee aihetta huolellisesti. Epäilemättä massa-

keskustelemaan toisten päämiesten kanssa, mutta hän voi luoda edellytyksiä päämiesten keskinäiselle kommunikaatiolle.

Jos yhteinen asianajaja muotoilee päämiestensä lupauksia formaaliksi sopimusjärjestelyksi, herää kysymys, onko mekanismi enää TO 5.5 kohdan mukainen. Kyse on siis sitoumuksista, joita päämiehet antavat ennen sovintoneuvotteluja tai ainakin ennen sovintotarjouksen valmistumista. Esimerkkinä voidaan mainita toimeksiantosopimuksia täydentävä ehto, jonka mukaan kukin päämies etukäteen sitoutuu hyväksymään vastaajan sellaisen sovintotarjouksen, jota päämiesjoukon vaikkapa 75 %:n määränemmistö kannattaa.¹⁹⁸ Tällainen ehto lieventäisi merkittävästi opportunistin luomia ongelmia silloin, kun vastaaja kytkee sovintotarjouksen osallistumisasteeseen. *Ehto olisi kuitenkin lähtökohdaisesti TO 5.5 kohdan vastainen*, sillä perinteisen ymmärryksen mukaan asianajaja tarvitsee päämiehen nimenomaisen hyväksynnän lopullisesti muotoiltuun sovintosopimukseen.¹⁹⁹ Suomen oikeusjärjestelmä toki tuntee sitovan etukäteissuostumuksen siviili- ja jopa eräissä yhtiöoikeudellisissa kysymyksissä,²⁰⁰ mutta tästä ei pidä päätellä, mikä on asianajajalle sallittua.

On syytä huomata, että TO 5.5 ei ehdottomasti edellytä päämiehen hyväksyntää vaan sisältää poikkeusperusteen. Poikkeus on kuitenkin tarkoitettu tilanteisiin, joissa asianajaja ei saa ajoissa selville päämiehen tahtoa, kuten edellä todettiin. Poikkeusta ei pidä ymmärtää niin, että asianajaja saisi toimia päämiehen ilmaiseman tahdon vastaisesti vedoten esimerkiksi aiempaan etukäteissuostumukseen.²⁰¹ Täytynee siis suhtautua torjuvasti ajatukseen, että yhteinen asianajaja laatisi ehtoja päämiehen etukäteisestä sitoutumisesta määränemmistön tahtoon. Eri asia on, että keskenään päämiehet voivat tehdä lupauksia ja laatia sopimuksiakin.²⁰² Sellaiset vain jäävät asianajajan toiminnan ja siten myös asianajajaeettisen arvioinnin ulkopuolelle.

vahingon ja vahingonkärsijöiden ominaispiirteet vaikuttavat siihen, syntykö yhteisöllisyyttä. Kommunikaatiosta kotimaisen puokartellioikeudenkäynnin kantajien kesken ks. Koulu 2017a s. 206–211.

¹⁹⁸ Yhdysvalloissa vallitseva kanta on, että päämies ei voi etukäteen pätevästi sitoutua määränemmistön tahtoon. Merkittävä aiheeseen liittyvä oikeustapaus on *Hayes v. Eagle-Picher Industries, Inc.*, 513 S.W.2d 892 (10th Cir. 1975), jossa liittovaltion vetoomustuomioistuimien tulkitsi hyvää asianajajatapaa. Eräät oikeustieteilijät ovat kannattaneet tapaohjeiden muuttamista niin, että tällainen etukäteissuostumus tulisi mahdolliseksi, ks. Silver – Baker, *Wake Forest L. Rev.* 1997 s. 769–780; ALI Principles 2010 § 3.17.

¹⁹⁹ Ks. Valvontalautakunta 16.6.2014 § 23. Ks. myös Valvontalautakunnan 1. jaosto 7.5.2010 § 23. Vrt. ehkä Koulu 2017a s. 304.

²⁰⁰ Esimerkiksi osakkeenomistajien välinen osakassopimus voi sisältää (myös osakeyhtiöoikeudellisesti) pätevän suostumuksen osakkeiden suunnattuun lunastamiseen. Pätevyys riippuu sopimusehtojen riittävästä yksilöinnistä. Ks. aiheesta KKO 2020:34 perustelukohdat 15–19 ja Pönkä DL 2020 s. 740–750.

²⁰¹ TO 5.5:n poikkeusperusteen suppea tulkinta on perusteltua lojaalisuuden valossa.

²⁰² Sopimuksista ks. Koulu 2017b s. 209.

3.2 ASIANAJAJAN JA PÄÄMIEHEN ERIMIELISYYDESTÄ

3.2.1 Lähtökohtia ja oikeus luopua tehtävästä

Tässä jaksossa tarkastellaan yhteisen asianajajan asemaa silloin, kun hän on jonkun päämiehen kanssa eri mieltä siitä, kuinka tämän asiassa tulisi menettellä. Pidän silmällä ennen kaikkea tilannetta, jossa asianajaja pitää vastapuolen tekemää sovintotarjousta päämiehen edun mukaisena mutta päämies haraa vastaan. Erimielisyys voi koskea myös esimerkiksi valituksen mielekkyyttä tai vaatimusten rajaamista.

Asianajajan on ensisijaisesti pyrittävä poistamaan erimielisyys keskustelemalla. Sosiaalisesti taitava asianajaja kykenee usein vakuuttamaan päämiehen siitä, mikä ratkaisu on päämiehen kokonaisedun kannalta järkevin. *Niemistö* on todennut.²⁰³

Ylipäänsä kommunikointitaidolla on tavattoman suuri merkitys asianajajan työssä, ja sen kiperin testi on kommunikointi omaan päämieheen päin. Aika usein esiintyy tilanteita, joissa asianajaja toteaa sovinnollisen menettelytavan päämiehen kannalta edullisimmaksi, erityisesti riskien minimoinnin kannalta, mutta päämies on jämähtänyt omiin ehdottomiin näkökantoihinsa. [...] Suuri osa asianajajan käytännön työstä on keskustelua, suostuttelua, ohjausta.

Yhdysvalloissa empiirisenkin tutkimuksen perusteella maallikkopäämies tyyppillisesti noudattaa asianajajansa neuvoa sovinnon hyväksymisestä.²⁰⁴ Viime kädessä hän asianajaja on riidanratkaisun konkari ja asiantuntija. Keskustelu voi toki johtaa siihenkin, että asianajaja taipuu päämiehen tahtoon.²⁰⁵

Ellei erimielisyys poistu keskustelemalla, tilanne voi laueta lähinnä kahdella tavalla. Ensinnäkin päämies voi irtisanoa toimeksiantosopimuksen milloin tahansa mistä tahansa syystä. Tämä on yksinkertainen ja melko tyyppillinen konfliktien ratkaisutapa, mutta toisinaan päämies haluaa pitää kiinni sekä asianajajasta että omasta kannastaan.²⁰⁶ Yhteisen asianajajan kontekstissa päämiehellä voi olla tavallista vahvempia syitä pitää kiinni asianajajasta, koska järjestely tuo mittakaavaetuja. Toinen mahdollisuus on, että asianajaja luopuu tehtävästä. Luopuminen on poikkeuksellinen ja jopa äärimmäinen ratkaisu, mutta sitä pidetään pienimpänä pahana silloin, kun asianajaja ei voisi jatkaa toimeksiannon hoitamista lojaalisti eli päämiehensä kokonaisetua edistäen.²⁰⁷

²⁰³ Niemistö DL 2000 s. 575. Ks. myös Hölttä 2019 s. 34.

²⁰⁴ Ks. Burch, Alabama L. Rev. 2009 s. 14 ja etenkin av. 39.

²⁰⁵ Ebervall 2002 s. 61–64 ja 193 tarkastelee tällaisen asianajajan eettisiä perusteita.

²⁰⁶ Ks. Niemistö DL 2000 s. 574.

²⁰⁷ Ks. Ahtinen 2017 s. 222.

Luopuminen erimielisyyden vuoksi voi vaikuttaa lyhytnäköiseltä ratkaisulta, jonka etiikkaa on vaikea yleistää kestäväällä tavalla.²⁰⁸ Päämies ottaa uuden asianajajan, ja jos uusi asianajaja toimii yhtä eettisesti, hänkin luopuu tehtävästä, ja niin edelleen. Jos taas uusi asianajaja on eettisesti joustavampi eli taipuu päämiehen tahtoon, tilanne lienee päämiehen edun kannalta suunnilleen yhtä keho kuin siinä tapauksessa, että ensimmäinen asianajaja olisi taipunut. Ensimmäinen asianajaja on tavallaan pessyt omat kätensä, mutta onko hän toiminut eettisesti?²⁰⁹ Ongelma ei liene aivan kohtalokas, koska kuten Ylänkö on todennut, ”toinen asianajaja ehkä paremmin saa päämiehen ymmärtämään antamiensa toimiohjeiden virheellisyyden”.²¹⁰ Asianajajan luopumisoikeus siis antaa päämiehelle mahdollisuuden oppia, että erimielisyydessä ei ollut kyse vain yhden asianajajan päänäpintymästä.²¹¹

Oli miten oli, hyvä asianajajatapa sallii asianajajan luopua tehtävästä tietyissä olosuhteissa. Tapaohjeiden kohdan 5.9 mukaan hänellä on luopumisoikeus, jos päämies menettelee vilpillisesti, jos päämiehen menettelyn vuoksi on syntynyt luottamuspuola tai jos luopumiseen muuten on olemassa erityinen syy. Saman kohdan toisen kappaleen mukaan erityinen syy on käsillä muun muassa silloin, kun asianajajan huomautuksen jälkeenkin päämies ”on asianajajan kanssa olennaisesti eri mieltä siitä, millä tavalla tehtävää pitäisi hoitaa”.²¹² Jos tehtävään kuuluu toimiminen vireillä olevassa oikeudenkäynnissä, on huomattava myös OK 15:11, joka kuuluu: ”Valtuusmiehen älköön olko lupa Oikeudessa luopua asiasta, jonka hän on siinä alottanut [sic], ellei Oikeus katso hänellä olevan siihen syytä.” Säännös on vuodelta 1734 ja, vaikkei se olekaan suoranainen *desuetudo*-pykälä, sen ohjauskyky on väljä ja heikko. Toisin sanoen asianajajan tulee ilmoittaa luopumisaikestaan tuomioistuimelle, jolla on lopullinen päätösvalta.²¹³ Käytännössä tuomioistuin sallii luopumisen, kunhan se vaikuttaa hyvän asianajajatavan mukaiselta.²¹⁴

Valvontakäytännössä on toistuvasti katsottu, että asianajajalla on oikeus luopua tehtävästä, jos päämies ei hyväksy itselleen edullista sovintotarjousta. Varsin hyviä esimerkkejä ovat 2. jaoston ratkaisu 8.9.2006²¹⁵ sekä 1. jaoston

²⁰⁸ Ks. Ebervall 2002 s. 302–303. Kuten hän huomauttaa, tehtävästä luopuminen on arveluttavaa esimerkiksi kantilaisen kategorisen imperatiivin kannalta.

²⁰⁹ Samansuuntaisesti pohtii Pölönen DL 2005 s. 989 (syytetyn puolustajan kannalta).

²¹⁰ Ks. Ylänkö 1985 s. 107.

²¹¹ En tarkoita, että tämä argumentti täysin poistaisi ongelmaa. Argumentti nojaa sellaiseen käytäytymistä koskevaan oletukseen, joka pätee toisissa tapauksissa ja toisissa taas ei.

²¹² Muita erityisiä syitä ovat muun muassa epäasiallinen käyttäytyminen ja palkkioennakon maksamatta jättäminen. TO 5.9 kohdan sisällöstä yleisesti ks. Ylönen 2018 s. 390–395.

²¹³ Ks. Lappalainen – Hupli 2021 s. 471; Pölönen DL 2005 s. 983.

²¹⁴ Ks. esim. Ylänkö 1985 s. 20.

²¹⁵ Päämies oli ollut kantajana työsuhteen irtisanomista koskevassa riidassa. Vastaja oli tarjonnut sovintona 15 000 euron vahingonkorvausta, mutta päämies oli kieltäytynyt, vaikka asianajaja

ratkaisu 7.5.2010 § 24.²¹⁶ Lisäksi voidaan mainita 2. jaoston ratkaisu 26.9.2019 § 13, jossa asianajaja tosin sai varoituksen muiden laiminlyöntiensä vuoksi.²¹⁷ Taustalla on se Pohjoismaissa vanhastaan vakiintunut käsitys, että asianajaja ei ole päämiehensä kirjuri, vaan hänen tulee itsenäisesti arvioida päämiehelle edullisinta menettelytapaa.²¹⁸

3.2.2 Tehtävästä luopumisen tapa

Silloinkin kun asianajajalla on oikeus luopua tehtävästä, hänen tulee menetellä päämiehelle lojaalilla tavalla. Tapaohjeiden kohdassa 5.10 määrätään ensinnäkin yleisesti, että asianajajan on tehtävästä luopuessaan ”vältettävä menettelytapaa, joka saattaa vahingoittaa” päämiehen etua.²¹⁹ Luopuvan asianajajan tuleekin tarvittaessa esimerkiksi pyytää pääkäsittelyn lykkäämistä (OK 6:10) tai jonkin määräajan pidennystä.²²⁰ Kohdassa myös määrätään konkreettisemmin, että asianajajan on viipymättä ilmoitettava päämiehelle luopumisesta sekä varattava päämiehelle kohtuullinen aika kääntyä toisen asianajajan puoleen. Asianajajan täytyykin siirtää luopumista, jos valitus tai muu prosessitoimi on välttämättä suoritettava niin pian, että päämiehelle ei luopumisen jälkeen jäisi kohtuullista aikaa ottaa toista asianajajaa.²²¹

Kohtuullinen aika on väljä käsite. Lojaali edunvalvonta edellyttää sellaisen ajan jättämistä, että uusi asianajaja ehtii riittävästi perehtyä päämiehen asiaan. Näin ollen kohtuullisen ajan pituus riippuu jossain määrin toimeksiannon ominaispiirteistä, kuten laajuudesta ja juridisesta vaikeudesta sekä asian tärkeydestä

oli pitänyt oikeudenkäynnin häviöriskiä suurena. Vastaavanlaisista tilanteista yleisesti ks. Hölttä 2019 s. 33–34.

²¹⁶ Työsuhderiidassa päämies, asianajaja ja vastapuoli olivat jo päässeet yhteisymmärryksen sovinnon suuntaviivoista mutta päämies ei ollut hyväksynyt lopullista sopimustekstiä. Päämiehen ja asianajajan suhde oli ratkaisuselosteesta päätellen muutoinkin tulehtunut. (Ratkaisua ei ole valvontaratkaisujen hakemistossa, mutta julkinen ratkaisuseloste valvonta-asiassa Dnro 39409 on saatavissa valvontalautakunnasta.)

²¹⁷ Tapauksen tosiseikasto on varsin erikoinen. Päämies oli nostanut kaupunkia ja Potilasvakuutuskeskusta vastaan kanteen, jossa hän vaati peräti 37 600 euron vahingonkorvausta. Valmistelustunnossa asianajaja suosittelee päämiehelle sovintoa, jonka mukaan tämä luopuisi kanteestaan ja vastaajat eivät vaatisi oikeudenkäyntikulujensa korvaamista. Asianajajan mukaan kanteella ei ollut menestymismahdollisuuksia. Valvontalautakunnan mukaan asianajajalla oli ollut oikeus luopua tehtävästä.

²¹⁸ Ks. esim. Wiklund 1973 s. 236–237; Ylänkö 1985 s. 103–106. Sen sijaan Yhdysvalloissa asianajajatapa määrää, että asianajajan täytyy päämiehen tahdonilmauksen mukaan hyväksyä tai hylätä sovintotarjous, ks. ABA Model Rules 1.2 (a). Ks. toki alaviite 204 yllä asianajajan tosiasiallisesta vallasta.

²¹⁹ Ruotsissa vakiintunut käsitys on samanlainen, vaikka asiasta ei määrätäkään itse tapaohjeissa. Ks. Peyron 2017 s. 120.

²²⁰ Tapaohjeiden kommentaari 2011, s. 28.

²²¹ Ks. Ylönen 2018 s. 396–397. Ruotsista ks. Ebervall 2002 s. 329, 363–364.

päämiehen kannalta. Valvontalautakunta on monissa tapauksissa tulkinnut kohtuullisen ajan käsitettä. Esimerkiksi 4. jaoston ratkaisussa 5.3.2015 § 17 asianajaja oli luopunut tehtävästä keskiviikkona iltapäivällä, jolloin päämiehelle oli jäänyt vähän yli kaksi arkipäivää ja viikonloppu uuden asianajajan hankkimiseen ennen lähestymiskieltoasian oikeudenkäyntiä maanantaina. Valvontalautakunta ei pitänyt tätä kohtuullisena aikana vaan antoi huomautuksen. Valvontalautakunnan 3. jaosto katsoi ratkaisussaan 1.10.2018 § 23, että kolme täyttä arkipäivää eivät riittäneet kohtuulliseksi ajaksi.²²²

TO 5.10 kohdan mukainen kohtuullinen aika onkin lähtökohtaisesti hieman pidempi kuin kaksi tai kolme arkipäivää, ellei toimeksiannon erityispiirteistä muuta johdu. Massavahinkojen yhteisessä asianajossa yksilöllinen vaade voi olla varsin pieni eli toimeksiannon tärkeys päämiehelle keskimääräistä vähäisempi; toisaalta asia voi olla aineellisoikeudellisesti vaikea, minkä vuoksi kohtuullinen aika perehtyä asiaan ei voi olla kovin lyhyt.

3.2.3 Luopumisvelvollisuus sovintotarjouksen jälkeen – erityiskysymyksiä

Kuten yllä jaksossa III.2.3 kerrottiin, asianajaja on velvollinen luopumaan tehtävästä, jos esteellisyys ilmaantuu toimeksiannon aikana (TO 5.8). Samalla päädyttiin sille kannalle, että yhteisen asianajon kontekstissa luopuminen voi olla osittaista eli koskea vain joitakin toimeksiantoja. Vastaajan sovintotarjous voi synnyttää päämiesten joukossa erilaisia näkemyksiä, mutta tilanteen pitäisi lähtökohtaisesti ratketa pehmeämmillä keinoilla kuin luopumisvelvollisuuden kautta. Yhteisen asianajajan päämiehet voivat ensinnäkin päätyä eri ratkaisuihin ilman asianajajaestettä ongelmaa. Asianajajan ja päämiehen erimielisyys-tilanteessa päämies voi irtisanoa toimeksiannon tai asianajaja voi käyttää luopumisoikeuttaan.

Voidaan kuitenkin hahmotella skenaario, jossa sovintotarjouksen jälkeen yhteiselle asianajajalle syntyy luopumisvelvollisuus. Vastaaja kytkee sovintotarjouksen korkeaan hyväksymisasteeseen, esimerkiksi 100 %:n asteeseen.²²³ Tarjous on edullinen päämiesten selvälle enemmistölle, mutta päämiehistä yhdellä, A:lla, on harvinaisen vahvasti perusteltu ja merkittävän suuruinen vaatimus. Sovintotarjous sisältää kaavamaisen laskentaperusteen, joka ei kunnolla noteeraa A:n erikoislaatua. A haluaa torjua sovintotarjouksen ja haluaa jatkaa prosessia saman asianajajan edustamana. Hän voisi suostua sovintoon, kunhan

²²² Tapauksessa istunto oli peruutettu ja pidetty vasta myöhemmin, minkä vuoksi päämiehelle oli lopulta jäänyt kohtuullinen aika etsiä uusi asianajaja. Asianajaja oli silti toiminut hyvän asianajajataavan vastaisesti, koska hän oli luopunut tehtävästä tietämättä peruutuksesta.

²²³ Ks. tästä jakso III.3.1.3 edellä.

laskentaperustetta korjattaisiin hänen edukseen; vastaaja ei enää haluaisi ruka-
ta laskentaperustetta, paitsi jos sitä samalla muutettaisiin muilta osin vastaajan
eduksi.²²⁴

Tässä skenaariossa on vaikea järkevästi väittää, että päämies A toimisi kiel-
tättyessään oman etunsa vastaisesti. Näin ollen asianajajalla ei voine olla luopu-
misoikeutta TO 5.9.2 kohdan mukaisesti. Asianajajalla ja A:lla on kahden-
keskinen toimeksiantosuhde, jossa asianajaja on sitoutunut ajamaan A:n etua.
Mutta asianajajan dilemma syntyy siitä, että hän on muilla sopimuksilla sitou-
tunut ajamaan myös muiden päämiesten (B, C, D...) etuja. Vastaajan sovinto-
tarjouksen ehdot luovat kohtalonyhteyden: muiden päämiesten (B, C, D...) etu
vaatisi A:n taipumista, joka taas olisi vastoin A:n omaa etua. Kyseessä on var-
sin selvä etujen tosiasiallinen yhteensopimattomuus eli eturistiriita, joka on TO
6.1 kohdan mukainen esteellisyysperuste. Skenaariossa asianajajalla on TO 5.8
kohdan mukaan velvollisuus luopua tehtävästä ainakin A:n osalta.²²⁵ Toinen asi-
anajaja voi lojaalisti valvoa juuri A:n etua, jos esimerkiksi sovintoneuvotteluis-
sa vielä muokataan laskentaperustetta.

Toinen kiinnostava erityistapaus on könttäsommatarjous, jossa vastaaja jät-
tää tarjoamansa yhteissumman jakamisen kantajapuolen omaksi asiaksi. Täl-
löinkin tarjous on siis sidottu siihen, että 100 % kantajista hyväksyy sen. Ti-
lanteen erikoisuus on siinä, että yksittäinen päämies ei tiedä itselleen tulevaa
määrää pelkän tarjouksen perusteella.²²⁶ Jatkossa oletetaan, että yhteinen asi-
anajaja pitää tarjousta kantajajoukolle sinänsä edullisena. Jos tarjous on kes-
kimäärin keho, hänen tulee toki neuvoa kutakin päämiestä vastustamaan sitä.
Herää kysymyksiä siitä, kuinka könttäsomman jaosta pitäisi päättää. Ensinnä-
kin on suositeltavaa, että kantajapuoli päättää jaosta ennen sovintoon sitoutu-
mista.²²⁷ Jos hyvin käy, päämiehet onnistuvat sopimaan jaosta keskenään. Jos
päämiesten välille syntyy erimielisyyksiä jaosta, millaisen roolin yhteinen asi-
anajaja voi ottaa?

Könttäsomman jaossa päämiesten edut ovat väistämättä keskenään yhteen-
sopimattomat eli ristiriitaiset.²²⁸ Lähtökohtaisesti TO 6.1 siis estää asianaja-
jaa osallistumasta päätöksentekoon. TO 6.1 kohdan 2 kappaleen mukaan asi-
anajaja saa kuitenkin ottaa vastaan sopimuksen laatimista koskevan tehtävän
tai sovittelijan tehtävän kahdelta tai useammalta asiakkaalta, vaikka näillä

²²⁴ Toisin sanoen laskentaperusteen avaaminen koituisi asianajajan muiden päämiesten (B, C, D...) haitaksi.

²²⁵ Tarkemmista olosuhteista riippuu, voiko hän jatkaa muiden päämiesten asianajajana.

²²⁶ Aiheesta ks. esim. Erichson, Notre Dame L Rev 2005 s. 1783–1788. Kotimaisessa kirjallisuus-
dessa aiheet ei ole käsitelty, vaikka könttäsommatarjouksia esiintyy myös Suomessa ainakin laa-
joissa työoikeudellisissa riidoissa.

²²⁷ Muutoin voidaan odottaa, että jälkeenpäin esiintyy päämiesten välisiä riitoja ja jopa yrityksiä
haastaa sovintosopimus.

²²⁸ Ks. jakso III.2.2 edellä, erityisesti Valvontalautakunnan 3. jaosto 23.2.2018 § 16.

olisi vastakkaisia intressejä, jos kaikki kyseiset asiakkaat pyytävät häntä tehtävään. Ristiriitatilanteessa yhteiselle asianajajalle ei sovi delegoida enempää valtaa.²²⁹ Sovittelijana yhteisen asianajajan tulee toimia fasilitatiivisen sovittelemallin mukaan eli parantaa päämiesten kommunikaatiota, kirjata sovittuja asioita muistiin ja muutoinkin edesauttaa neuvotteluja. Sen sijaan olisi epäilyttävää, mikäli hän alkaisi arvioida, minkä verran kullekin kuuluu – saati taivutella joitakin päämiehiä.²³⁰ TO 6.1.2 on näet ymmärrettävä suppeasti. Kyseisessä kohdassa määrätään edelleen, että sovittelijana asianajaja on velvollinen ottamaan huomioon kaikkien asiakkaiden edut tasapuolisesti eikä hän saa avustaa heistä ketään, jos asiasta syntyy myöhemmin riita. Mikäli asianajaja siis ryhtyy jakokysymyksen sovittelijaksi, epäonnistuminen johtaa kaikenkattavaan luopumiseen.

Könttäsunnan jaossa yksi mahdollisuus on ottaa avuksi tuomioistuin.²³¹ Kun pyrkimyksenä on saavuttaa sovintoratkaisu, osuvin menettely on tuomioistuinsovittelee.²³² Vireillä oleva riita-asia voidaan osoittaa soviteltavaksi asianosaisien suostumuksella (SovL 4.2 §).²³³ Toki ”asia” muuntuu melkoisesti, kun sovittelu keskittyy könttäsunnan jakamiseen kantajien välillä.²³⁴ Vastaajakin on sinänsä sovittelun osapuoli, mutta hän oletettavasti tyytyy passiiviseen rooliin. Tuomioistuinsovittelee yksi etu on, että toisin kuin sovitteleva asianajaja, sovitteleva tuomari voi osapuolten pyynnöstä ehdottaa sovintoratkaisua (SovL 7.2 §). Lukuisten henkilöiden neuvottelut voivat helpottaa suuresti, kun tuomari ehdottaa, millaisen laskentaperusteen mukaan könttäsomma olisi tarkoituksenmukaista jakaa.

Melko kiperä kysymys on, voiko yhteinen asianajaja jatkaa toimeksiantojen hoitamista tuomioistuinsovittelee. Könttäsunnan jaossa päämiesten edut ovat ristiriidassa keskenään, eli lähtökohtaisesti käsillä on esteellisyysperuste. Vaikuttaa kuitenkin mahdolliselta, että yhteinen asianajaja jatkaa TO 6.1.2:n nojalla, kunhan kaikki päämiehet hyväksyvät järjestelyn. Toki hänen roolinsa muuntuu niin, että tehtävä on avustaa sovintoon pääsemisessä ja sopimuksen

²²⁹ Yhdysvaltalaisessa käytännössä jaosta päättää toisinaan asianajaja, vaikka sitä pidetään eettisesti ongelmallisena. Ks. Erichson, Notre Dame L Rev 2005 s. 1788.

²³⁰ Sovittelijan toiminnasta ks. Ervasti – Nylund 2014 s. 271–278 ja sovittelun malleista sama s. 146–160.

²³¹ Yhdysvalloista ks. Erichson, Notre Dame L Rev 2005 s. 1788. Englannissa kuuluisassa Woolf-raportissa esitettiin, että massariidan sovinto edellyttäisi aina tuomioistuimen hyväksyntää, etenkin jos kyseessä olisi könttäsomma. Ks. Woolf 1996 17.79. Tältä osin lainsäätäjä ei toteuttanut Woolfin ehdotusta.

²³² Toki tuomioistuin saattaa antaa erilaisia vihjeitä myös edistäessään sovintoa esimerkiksi riita-asian suullisessa valmistelussa. Tällainen sovittelun ja lainkäytön sekajärjestelmä kuitenkin sisältää ongelmia, ks. esim. Salminen – Ervasti LM 2015 s. 598–599.

²³³ Jos sovintoneuvotteluja käydään prosessin ulkopuolella, tuomioistuinsovittelee pannaan vireille hakemuksella SovL 4.1 §:n mukaisesti.

²³⁴ Tämä ei sinänsä estä tuomioistuinsovittelee, koska menettely on tarkoitettu luovaksi ja joustavaksi ongelmanratkaisuksi.

laatimisessa.²³⁵ Järjestely voi olla perusarvojen ja kunkin päämiehen edun mukainen; tässä yhteydessä myös sovittelijatuomari valvoo menettelyn ja tulosten reiluutta. Jos joku päämies vastustaa järjestelyä, asianajajan täytyy luopua ainakin kyseisestä toimeksiannosta ja tilanteen ominaispiirteiden vuoksi nähtävästi kaikista muistakin toimeksiannoista.

Könttäsommatarjous voi siis synnyttää asianajajaeettisiä vaaratilanteita ja siten päämiehille joko oikeusturvaongelmia tai harmillisia viivytyksiä.²³⁶ Niinpä asianajajan on hyväksyttävää suhtautua sellaiseen tarjoukseen niin, että kokonaisuutena on oltava kantajajoukolle edullinen tietyllä marginaalilla. Tällöin päämiesten on helpompi jakaa se tavalla, joka on heille kaikille siedettävä.

Yllä esitellyt erityiskysymykset havainnollistavat muutamia yleisempiä teemoja. Ensinnäkin yhteinen asianajaja voi joutua prosessin edetessä vaikeuksiin, jos hän ei ole ollut valikoiva toimeksiantojen ottamisessa. Pyrkimys ajaa kovin erilaisia vaateita on siis riskialtis.²³⁷ Yhteisen asianajon tärkeimmistä kysymyksistä esteettömyys ja lojaali edunvalvonta sovintoneuvotteluissa liittyvät kiinteästi toisiinsa.

²³⁵ Roolijako täytyy pitää sikäli selvänä, että tuomari johtaa sovittelua ja asianajaja ennen muuta avustaa sovintosopimuksen laatimisessa. Ks. *Ervasti – Nylund* 2014 s. 255.

²³⁶ Viivytyksiä ja lisäkustannuksia siis seuraa, jos asianajaja luopuu tehtävästä ja päämies ottaa uuden asianajajan.

²³⁷ Ks. *Moore, Fordham L Rev* 2013 s. 3250–3251.

4 Tulospalkkioiden käyttö²³⁸

4.1 KÄSITE, LAJIT JA TARCOITUSPERÄT

Tässä jaksossa tarkastellaan yhteisen asianajajan mahdollisuuksia käyttää palkkioperusteena jonkinlaista tulospalkkiota. Koska se on Suomessa harvinainen palkkiojärjestely, täytyy aluksi selvittää, mistä on kysymys.

Tulospalkkiolla tarkoitetaan sitä, että asianajajapalkkion saanti tai määrä riippuu toimeksiannon lopputuloksesta. Termi viittaa yläkäsitteeseen, joka kattaa monenlaisia järjestelyjä. Suomessa terminologia ei ole täysin vakiintunut, vaan yläkäsitteestä on käytetty ainakin termejä tulospalkkio²³⁹, tulosperusteinen palkkio²⁴⁰ ja voittopalkkio²⁴¹. Tulospalkkio nähdäkseni on läpinäkyvä, lyhyt ja kyllin yleisluonteinen termi. Sen sijaan ehdollinen palkkio merkitsee jatkossa tulospalkkion lajia, jossa asianajaja jää kielteisessä tapauksessa kokonaan ilman palkkiota (*no win, no fee*).²⁴²

Englanninkielisessä keskustelussa käytetään toistuvasti termejä *contingent fee* ja *contingency fee*. Toisinaan näitä termejä käytetään laajassa merkityksessä monenlaisista tulospalkkioista, mutta usein niillä tarkoitetaan vain tiettyä palkkiolajia: voitto-osuuspalkkiota.²⁴³ Ruotsissa ylätasoin terminä toimii *riskavtal*, joka kuvaa selvästikin asianajajan eikä niinkään päämiehen näkökulmaa.²⁴⁴ Saksassa yläkäsitteestä käytetään termiä *Erfolgshonorar*.²⁴⁵

Tulospalkkioiden lajeja on monenlaisia. Ensinnäkin voidaan sopia, että palkkio on tietty murto-osa siitä rahamäärästä, jonka päämies voittaa tuomiolla tai sovinnolla. Jos päämies ei saa mitään, asianajajakaan ei saa. Järjestelyä kutsutaan *voitto-osuuspalkkioksi* (*pactum de quota litis*).²⁴⁶ Yhdysvalloissa sitä käytetään runsaasti esimerkiksi henkilövahinkojutuissa ja toisinaan myös yritysten väli-

²³⁸ Jakso perustuu väljästi esitykseen Markus OTJP 2019.

²³⁹ Koulu 2017b s. 117–118.

²⁴⁰ Lehtinen 2014 s. 150–151. Viitanen 2011 s. 350–352 kirjoittaa tulosperusteisesta veloituksesta.

²⁴¹ Turunen DL 2000 s. 606 av. 2.

²⁴² Samoin Turunen DL 2000 s. 606.

²⁴³ Ks. Hodges – Vogenauer – Tulibacka 2009 s. 28–29; Shajnfeld, N.Y.L. Sch. L Rev 2009/2010 s. 775; Black’s Law Dictionary 2019: Contingent Fee.

²⁴⁴ Ks. esim. VRGA 4.2.2.

²⁴⁵ Ks. esim. RVG § 4 a.

²⁴⁶ Koulu 2017a s. 30. Toisinaan samaa asiaa kutsutaan provisio- tai prosenttiperusteiseksi palkkioksi.

sissä liikeriidoissa.²⁴⁷ Siellä yleisin murto-osan suuruus on yksi kolmasosa.²⁴⁸ Voitto-osuuspalkkiota käyttävä asianajaja ansaitsee tuntia kohti keskimäärin enemmän kuin aikaveloitusta käyttävä, mikä on tarkoituskin ja johtuu poikkeuksellisesta riskinjaosta.²⁴⁹ Euroopassa voitto-osuuspalkkioihin on vanhastaan suhtauduttu kielteisesti; nykyäänkin ne ovat esimerkiksi Saksassa, Englannissa ja Espanjassa harvinaisia, joskin sallittuja tietyissä olosuhteissa.²⁵⁰ Eurooppalaisten asianajajien tapaohjeissa vuodelta 2006 kielletään voitto-osuuspalkkion käyttö rajat ylittävissä toimeksiannoissa.²⁵¹

Toisenlainen tulospalkkion laji tunnetaan nimellä *conditional fee*. Se on yleinen Englannissa.²⁵² Tässäkin järjestelyssä palkkio on ehdollinen eli edellyttää myönteistä tulosta, jonka toteutuessa palkkio koostuu työmäärän mukaisesta perusosasta ja korotusosuudesta.²⁵³ Korotusosuus on sovittu prosenttiosuus perusosasta, ja se on sitä suurempi, mitä epätodennäköisempi voitto oli. Lähtökohtaisesti korotusosuus lasketaan jakamalla tappion todennäköisyys voiton todennäköisyydellä ja kertomalla tulos sadalla prosentilla.²⁵⁴ Englannissa korotusosuus on kuitenkin enintään 100 % perusosasta.²⁵⁵

Kolmas huomionarvoinen tulospalkkion laji on lisä- eli *bonuspalkkio* (*pactum de palmario*).²⁵⁶ Asianajaja ja päämies sopivat ensinnäkin, että asianajaja saa tuloksesta riippumatta peruspalkkion, esimerkiksi tietyn tuntihinnan mukaan. Lisäksi he sopivat, että asianajaja saa voiton johdosta bonuksen, esimerkiksi kiinteän summan tai tuntihinnan korotuksen.²⁵⁷ Heidän tulee tarkasti määrittellä, mikä katsotaan voitoksi. Järjestely laskee prosessikynnystä silloin, kun peruspalkkio on pienempi kuin se palkkio, jonka asianajaja veloittaisi ilman bonussopimusta. Bonuspalkkio vaikuttaa asianajajan kannustimiin lievemmin

²⁴⁷ Richmond, Buff. L. Rev 2017 s. 916–918. Historiallisesta taustasta ks. Coffee 2015 s. 19–21.

²⁴⁸ Kritzer, Wash. U. L. Q. 2002 s. 759.

²⁴⁹ Brickman, Wash. U. L. Q. 2003 s. 655–656. Arviossa on siis huomioitu myös jutut, joissa palkkio on 0 (nolla) dollaria. Voitto-osuuspalkkio vähentää päämiehen taloudellista riskiä ja kasvattaa asianajajan riskiä; siksi asianajajaa tarvitsee kompensaaion, jotta järjestely olisi molemmille taloudellisesti mielekäs.

²⁵⁰ State of Collective Redress 2017, s. 919, 969; Hodges – Vogenauer – Tulibacka 2009 s. 29. Saksassa tulospalkkioiden poikkeuksettomasta kiellosta luovuttiin sen jälkeen, kun perustuslakituomioistuin ratkaisussaan BVerfG 1 BvR 2576/04 (12.12.2006) totesi sen rajoittavan liiaksi elinkeinovapautta. Nykyisestä saksalaisesta oikeustilasta ks. BRAO § 49 b (3), RVG § 4 a; Kilian – Kothe, Int. J. Legal Prof. 2013 s. 248–262.

²⁵¹ EUTO 3.3.

²⁵² *Conditional fee* sallittiin asteittain 1990-luvulla, ja sillä on rahoitettu muun muassa satoja tuhansia henkilövahinkojuttuja, ks. Slapper – Kelly 2011 s. 674–676.

²⁵³ CLSA § 58.

²⁵⁴ Turunen DL 2000 s. 606–607, 617. Jos esimerkiksi tappion todennäköisyydeksi arvioidaan 1/3 ja voiton todennäköisyydeksi 2/3, korotusosuus on 50 % perusosasta.

²⁵⁵ CFAO 2013 art. 3.

²⁵⁶ Viitanen 2011 s. 366–368; Koulu 2017b s. 118.

²⁵⁷ Ks. Hodges – Vogenauer – Tulibacka 2009 s. 28.

kuin ehdollisen palkkion lajit. Se sallitaankin esimerkiksi Ranskassa, jossa voitto-osuuspalkkiot ovat lailla kiellettyjä.²⁵⁸

Tulospalkkioiden käytölle on ainakin kahdenlaisia tarkoituksia: kuluriskien hillitseminen ja asianajajan motivoiminen. Päämiesten näkökulmasta tulospalkkio on oikeudenkäynnin rahoituskeino,²⁵⁹ joka madaltaa kuluriskiä. Tappion yhteydessä tulospalkkio toimii vakuutuksen tavoin eli kattaa päämiehen oman asianajopalkkion, kokonaan tai osittain. Voitollisissa tapauksissa tulospalkkio toimii luoton tavoin eli antaa päämiehelle maksuaikaa, kunnes korvaukset ovat hänen hallussaan.²⁶⁰ Eräässä empiirisessä tutkimuksessa useimmat koehenkilöt valitsivat mieluummin voitto-osuuspalkkion kuin kiinteän palkkion, vaikka edellisen odotusarvo oli 2,5-kertainen verrattuna kiinteään palkkioon.²⁶¹ Käyttäytymismalli johtunee lähinnä tappion karttamisesta.²⁶² Näin suuri vaikutus syntyi kuittaussäännön vallitessa, kun päämies ei voinut joutua korvaamaan vastapuolen kuluja. Vaikutus ei liene yhtä suuri kulukorvaussäännön vallitessa, kun kantaja voi tulospalkkiolla siirtää asianajajalleen ”vain” noin puolet kuluriskistä.

Tulospalkkiot toimivat myös asianajajan motivointi- ja valvontakeinona. Tulospalkkio antaa asianajajalle tavallistakin suuremman kiihokkeen ajaa tarmokkaasti päämiesten etua.²⁶³ Siksi esimerkiksi jotkin varakkaat yritykset solmivat tulospalkkioehtoja antaessaan oikeusasian ulkopuolisen toimiston hoidettavaksi.²⁶⁴ Oikeustaloustiede tarjoaa mielenkiintoisen näkökannan asianajajan ja päämiesten suhteeseen. Kyseessä on eräänlainen *päämies-agentti-suhde*, jossa päämies edistää omia etujaan käyttämällä toista toimijaa eli agenttia.²⁶⁵ Tällainen suhde vallitsee myös osakeyhtiön osakkeenomistajien ja johdon välillä samoista syistä: päämiehillä ei ole asiantuntemusta eikä aikaa päättää itse, *miten* yhtiön pitäisi toimia.²⁶⁶ Ongelmia syntyy, jos agentti saavuttaa itselleen suurimman edun työtavalla, joka ei maksimoi päämiehen etua.²⁶⁷ Osakeyhtiöis-

²⁵⁸ State of Collective Redress 2017 s. 589.

²⁵⁹ Ks. Koulu 2020 s. 220–230. Hänen jäsenyyksessään tulospalkkio on yksi mahdollinen osa praktiikkarahoitusta, joka taas on yksi oikeudenkäyntien rahoituskeinoista.

²⁶⁰ Vakuutus- ja luottovertauksista ks. Zamir – Ritov, JLS 2010 s. 246. Ks. myös Shajnfeld, N.Y.L. Sch. L Rev 2009/2010 s. 776; Koulu 2020 s. 233.

²⁶¹ Zamir – Ritov, JLS 2010 s. 267–268.

²⁶² Zamir – Ritov, JLS 2010 s. 270–271. Valinnat eivät näet juurikaan riippuneet koehenkilöiden vauraudesta tai summien suuruudesta. Myöskään asianajajan motivointi ei vaikuttanut merkittävältä taustatekijältä, koska valinnat olivat samankaltaisia silloinkin, kun ylijäämä ei mennyt asianajajalle.

²⁶³ Ks. aiheesta Koulu 2020 s. 233 ja jo Ylänkö 1985 s. 62.

²⁶⁴ Ks. Kilian – Kothe, Int. J. Legal Prof. 2013 s. 262. He pitivät silmällä Saksaa ja myös muita kuin tuomioistuinasioita.

²⁶⁵ Maurer – Thomas – DeBooth, Nw. J. Int’l L. & Bus 1999 s. 280–281. Päämiehestä puhutaan siis taloustieteessä laajemmassa merkityksessä kuin asianajajaoikeudessa.

²⁶⁶ Mähönen – Villa 2015 s. 195–196.

²⁶⁷ Maurer – Thomas – DeBooth, Nw. J. Int’l L. & Bus 1999 s. 280–281. Tätä tietysti yritetään

sä on arkipäivää yhdenmukaistaa johdon ja osakkeenomistajien intressejä kannustimilla, esimerkiksi palkitsemalla johtoa yhtiön osakkeilla ja optioilla.²⁶⁸ Esimerkiksi voitto-osuuspalkkio tyypillisesti yhdenmukaistaa päämiehen ja asianajajan intressejä paremmin kuin tuntipalkkio tai kiinteä palkkio.²⁶⁹

Yhteisen asianajon kontekstissa asianajajan motivointi ja valvonta toimivat eri tavalla kuin yksilöllisessä asianajossa. Toimeksianto on todennäköisesti asianajajalle taloudellisesti tärkeämpi kuin yhdellekään päämiehistä – etenkin silloin, kun yksilölliset vaatteet ovat pieniä. Yhteisessä asianajossa käy herkästi niin, että päämiehistä kenelläkään ei ole syytä käyttää asianajajan valvontaan aikaa ja resursseja. Kun asianajajaa valvotaan heikosti, kasvaa se päämies–agentti-suhteen vaara, että asianajaja edistää omaa etuaan päämiesten kustannuksella.²⁷⁰ Tilanne muistuttaakin osakeyhtiön johdon ja osakkeenomistajien suhdetta, jossa tulospalkkiot toimivat muutoin passiivisen valvonnan tehosteena. Lisäksi on huomattava, että juuri voitto-osuuspalkkio on yhteisessä asianajossa käytännöllinen laskutusperuste, koska sitä varten ei tarvitse eritellä, onko kukin työtunti hyödyttänyt kaikkia päämiehiä, tiettyä osaa heistä vai ko vain yksittäistä päämiestä.²⁷¹ Tulospalkkiot siis sopivat yhteiseen asianajoon taloudellisesti varsin hyvin.

4.2 TULOSPALKKIOIDEN HYVÄKSYTTÄVYYS

Tulospalkkioista ei ole erityislainsäädäntöä. Oikeusapujutuissa lainsäädäntö kuitenkin estää niiden käytön: Asianajaja ei voi periä päämieheltä mitään muuta kuin mahdollisen omavastuuosuuden (OAL 17.2 §). Asianajaja saa PalkkioA 6 §:n nojalla 110 euron tuntipalkkion, jota voidaan korottaa 8 §:n mukaisilla perusteilla. Omavastuuosuus on OAA 5 ja 7 §:ien määräämä prosenttiosuus PalkkioA:n mukaisesta palkkiosta. Koska oikeusapulaki ja asetukset ovat pakkavaa lainsäädäntöä, niihin nähden ristiriitaiset sopimusehdot väistyvät.²⁷²

Tulospalkkioiden hyväksyttävyyttä arvioidaan tässä ennen kaikkea hyvän asianajajatavan valossa. Tulospalkkiosopimus saattaa toki olla yksityisoikeudellisesti pätemätön, mutta oletan, että asianajaja laatii pätevän sopimuk-

estää hyvän asianajajatavan normeilla. Tutkimuksessa on silti hyvä pitää mielessä, että laajaan ammattikuntaan kuuluu eettisesti monenlaisia yksilöitä.

²⁶⁸ Mähönen – Villa 2015 s. 245–248.

²⁶⁹ Maurer – Thomas – DeBooth, Nw. J. Int'l L. & Bus 1999 s. 293–295. Samoin kollektiivisesta lainkäytöstä Ulen, Eur J Law Econ 2011 s. 194. Erytistilanteissa näin ei välttämättä tapahdu, kuten pian kerrotaan.

²⁷⁰ Koulou 2017b s. 212–213; Silver 1999 s. 211–216; Ulen, Eur J Law Econ 2011 s. 192. Päämies–agentti-ongelma on toki joukkokanteissa lievempi kuin *opt-out*-mallin ryhmäkanteissa, joissa valtaosa kantajista ei tiedä kanteen olemassaolustaan. Ks. Silver 1999 s. 200–201.

²⁷¹ Tämä on todettu myös Valvontalautakunnan täysistuntoratkaisussa 7.2.2020 § 2.

²⁷² Lehtinen 2014 s. 90–91.

sen.²⁷³ Hyvä asianajajatapa on asianajajan kannalta siviili- ja kuluttajaoikeutta ankarampi normijärjestelmä, ja siksi arvioinnissa kannattaa keskittyä tapanormeihin. Sen sijaan lupalakimiehelle ei aseteta LOAL 8 §:ssä palkkiota koskevia normeja. Lupalakimiehen mahdollisiin tulospalkkioihin sovelletaankin siviili- ja kuluttajaoikeudellisia normeja. Ensinnäkin KK 18:5:n mukaan asiamiehellä on oikeus saada kohtuullinen palkkio vaivastansa. Säännös on iäkäs eikä tarjoa tarkempia arviointikriteerejä. Lupalakimiehen palkkiosopimusta saatetaan sovittelulla OikTL 36 §:n nojalla ja, päämiehen ollessa kuluttaja, myös KSL 4:1:n nojalla.²⁷⁴

Asianajajan tulospalkkioihin liittyy monia tapanormeja, jotka voidaan luetella etenemällä yleisluonteisemmista erityisempiin. Perusarvoista on mainittava ensinnäkin lojaalisuus, sillä palkkioperuste voi vaikuttaa edunvalvonnan tehoon. Toinen relevantti perusarvo on riippumattomuus, koska palkkioperuste voi luoda häiritseviä sivuvaikutteita. Jopa kunniallisuus saattaa toimia täydentävänä argumenttina tulospalkkioiden yhteydessä.²⁷⁵ Tapaohjeiden kohdassa 5.12 määrätään hieman konkreettisemmin, että asianajajan ”palkkion on oltava kohtuullinen sekä säädösten ja asianajajaliiton ohjeiden mukainen”. SAL:n palkkio-ohjeessa annetaan tarkempia määräyksiä palkkiosta. Palkkio-ohjeen kohdassa 1.1 kohtuullisuuden käsitettä avataan siten, että palkkion ”on oltava oikeassa suhteessa tehtävän laatuun ja sen vaatimaan työn määrään sekä muutoinkin kohtuullinen”.

Palkkio-ohjeen kohdassa 1.5 määrätään erikseen tulospalkkioiden sallitusta käyttöalasta:

Jos on erityistä aihetta, voidaan palkkio sopia etukäteen määräosaksi siitä, mitä tehtävällä asiakkaalle saavutetaan (pactum de quota litis), tai tehdä sopimus erityisen hyvityksen maksamisesta asianajajalle siinä tapauksessa, että tarkoitettu tulos saavutetaan (pactum de palmario).

Kohdassa mainitaan kaksi keskeistä tulospalkkioiden lajia. Voidaan tulkita yleisemmin, että sama normi soveltuu kaikenlaisiin tulospalkkioihin.²⁷⁶ On näet vaikea keksiä mitään asiasyytä sille, miksi esimerkiksi *conditional fee* -järjes-

²⁷³ Vanhan oikeuskäytännön perusteella asianajajien tulospalkkiosopimukset eivät ole itsessään pätemättömiä. Ks. esim. KKO 1950 II 137; Ylänkö 1985 s. 61–62. Sen sijaan Saksassa tulospalkkiosopimuksia pidettiin vuoteen 2006 saakka peräti hyvän tavan vastaisina ja siten BGB § 138:n nojalla pätemättöminä, ks. Kilian – Kothe, Int. J. Legal Prof. 2013 s. 245–248.

²⁷⁴ Oikeuskäytännöstä on mainittava Pirkanmaan kärjäoikeuden tuomio 25.4.2019 nro 13720: Palkkioriidan taustalla oli potilasvahinkoasia, josta lakiasiaintoimisto oli veloittanut sovittuun 45 %:n suuruisen voitto-osuuspalkkion. Tuomion mukaan sopimusta ei ollut sovittelava. (Turun hovioikeus 30.8.2019: ei jatkokäsittelylupaa.)

²⁷⁵ Ks. Valvontalautakunnan täysistunto 7.2.2020 § 2, eriyvät mielipiteet. Kunniallisuutta konkretisoivat muun ohessa asianajajan *bona fides* -velvollisuudet tuomioistuinta ja vastapuolta kohtaan.

²⁷⁶ Samoin Turunen DL 2000 s. 611.

telyä pitäisi arvioida eri tavalla. Kohdan kielellinen muotoilu antaa ymmärtää, että tulospalkkiosopimus on kielletty, jos erityistä aihetta ei ole.²⁷⁷ Tämä on tullut selväksi myös valvontalautakunnan käytännöstä: asianajajan on tarvittaessa osoitettava, että toimeksiannossa on jokin tavallisesta poikkeava piirre, joka oikeuttaa tulospalkkioehdon.²⁷⁸

Erityinen aihe on väljä ja arvostuksenvarainen käsite. Kun sille annetaan sisältöä, voidaan tarkastella ensinnäkin eräitä argumentteja, jotka kumpuavat lähinnä asianajajakunnan perusarvoista. Sitten edetään tarkastelemaan valvontakäytäntöä.

Tulospalkkioiden sallittu käyttöala voidaan ymmärtää hyvin suppeasti, jos ajatellaan, että juuri tulospalkkiot vaarantavat asianajajan taloudellisen riippumattomuuden ja tekevät asianajajasta asiaan ”osallisen”.²⁷⁹ Jos riippumattomuus katoaa, asianajaja voi pyrkiä voittoon epärehellisillä menettelytavoilla.²⁸⁰ Argumentti on kuitenkin sikäli hutera, että palkkioperusteesta riippumatta asianajaja havittelee voittoja osin oman maineensa ja tulevaisuutensa vuoksi.²⁸¹ Tulospalkkioita käyttävän ja aikaveloitusta käyttävän asianajajan riippumattomuudessa voi olla aste-ero, mutta ei jyrkkää laatueroa.²⁸² Riippumattomuus vaarantuukin lähinnä siinä vaiheessa, jos jonkin jutun voitto-osuus tai bonus on kovin merkittävä asianajajan liiketoiminnalle.²⁸³

Tulospalkkioiden hyvin suppeaa käyttöä voidaan puoltaa myös väittämällä, että juuri ne mahdollistavat kohtuuttomia palkkioita.²⁸⁴ Taustalla lienee ajatus siitä, että tulospalkkioehdon yhteydessä asianajaja voi hyödyntää tiedollista etulyöntiasemaa, joka hänellä on päämieheen nähden.²⁸⁵ Esimerkiksi voitto-osuuspalkkioon liittyy asianajajan liiallisen sovintohalun vaara; jos asianajaja voi saavuttaa vähällä ajankäytöllä melko edullisen sovinnon ja suurella ajankäytöllä vielä edullisemmän tuomion, hänelle syntyy kannustin suosittelaa päämiehelle tämän edun vastaista sovintoa.²⁸⁶ Kyseinen ongelma ei ole

²⁷⁷ Vertailun vuoksi Ruotsissa VRGA 4.2.1 kohdassa määrätään voitto-osuuspalkkiosta selkeämmin: ”En advokat får inte med klienten ingå ett arvodesavtal som ger rätt till en kvotdel av uppdragets resultat, om inte särskilda skäl därtill föreligger.”

²⁷⁸ Ks. esim. Valvontalautakunnan täysistunto 7.2.2020 § 2.

²⁷⁹ Suomessa tämän on ilmaissut selkeimmin Niemistö DL 2000 s. 576. Ks. myös Ylönen 2018 s. 553 ja Saksan osalta Kilian – Kothe, Int. J. Legal Prof. 2013 s. 251–252.

²⁸⁰ Tämä on yksi syy sille, että Wiklund 1973 s. 380 suhtautui tulospalkkioihin kielteisesti tuomioistuinasioissa.

²⁸¹ Ks. Koulu 2020 s. 231 av. 517; Turunen DL 2000 s. 612.

²⁸² Arvio siitä, uhkaako tulospalkkio liiaksi riippumattomuutta, edellyttää sopimusehtojen tarkempaa analyysiä. Kategorisia lausumia tulisi varoa.

²⁸³ Ruotsissa VRGA 4.2.2 sisältääkin osuvan yleislausekkeen: riskisopimus ei saa tarkoittaa, että asianajajan oma taloudellinen intressi tulee suhteettomaksi tai voi vaikuttaa kielteisesti asian hoitamiseen.

²⁸⁴ Ks. esim. Ylönen 2018 s. 553; Wiklund 379–380.

²⁸⁵ Ks. Kilian – Kothe, Int. J. Legal Prof. 2013 s. 252.

²⁸⁶ Ks. esim. Shajnfeld, N.Y.L. Sch. L Rev 2009/2010 s. 797–798. Kotimaisesta kirjallisuudesta

merkittävä käytettäessä bonussopimusta tai *conditional fee* -sopimusta, joissa peruspalkkio määräytyy yleensä ajankäytön mukaan.²⁸⁷ Sen sijaan näissä sopimuksissa syntyy asianajajalle kannustin sanoa voiton todennäköisyyttä pienemmäksi kuin hän pitää sitä todellisuudessa: aliarviointi näet kasvattaa bonusta tai korotusosuutta. Toisaalta on ilmeistä, että myös aikaveloitus ja kiinteä palkkio luovat kielteisiä kannustimia.²⁸⁸ *Jokainen palkkioperuste ruokkii sille ominaisia intressikonflikteja*, eikä konflikteja voida kokonaan välttää päämies-agenttisuhteessa.

Intressikonflikteja voidaan sen sijaan lieventää sopimusehdoilla. Tulospalkkion kohtuullisuus onkin syytä hahmottaa itsenäiseksi kysymykseksi, jota arvioidaan hyväksyttävyyden jälkeen.²⁸⁹ Sopimusehtojen tärkeys johtaa siihen, että tulospalkkioon sitoutuminen edellyttää huolellisempaa harkintaa kuin aikaveloituksesta sopiminen. Jos päämies on tavallista impulsiivisempi, heikkolahjaisempi, stressaantuneempi tai ahdistuneempi, tulospalkkion käyttö ei liene hyväksyttävää. Valvontalautakunta pitikin ratkaisussaan 13.6.2005 § 3 tulospalkkiota hyvän asianajajatavan vastaisena, koska päämies oli ollut ”avioeron sekä oman että lapsensa toimeentulon aiheuttaman huolen rasittama”.²⁹⁰

Erityinen aihe käyttää tulospalkkiota on käsillä ainakin silloin, kun päämiehen muut mahdollisuudet rahoittaa oikeudenkäyntiä ovat epätavallisen kehot. Myös valvontalautakunta on yhdistänyt erityisen aiheen käsitteen päämiehen oikeuden saatavuuteen.²⁹¹ Suomessa pienituloisilla henkilöillä on laaja-alainen oikeus saada julkista oikeusapua, ja lähes kaikilla muilla on yksityishenkilön oikeusturvavakuutus. Vakuutusehdot sisältävät kuitenkin monia rajoituksia. Vakuutuskorvausta ei saa esimerkiksi riidoissa, jotka liittyvät työhön tai muuhun tulonhankkimistoimintaan.²⁹² Tällaisia riitoja voidaan usein rahoittaa ammattiliiton oikeusavulla tai ryhmäoikeusturvavakuutuksella, mutta järjestelmä on aukollinen.²⁹³ Yksityishenkilön oikeusturvavakuutusta ei saa myöskään, jos asialla on vakuutetulle vähäinen merkitys. Toiset vakuutusyhtiöt pitävät lähtökohtaisena rajana 500:a euroa, toiset taas pienintä omavastuusummaa eli noin 200–300:a euroa.²⁹⁴ Oikeusapuakaan ei myönnetä, jos asialla on

ks. Ylönen 2018 s. 553 av. 2. Uhkakuvan kritiikistä ks. Faure – Fernhout – Philipsen 2010 s. 37–39.

²⁸⁷ Turunen DL 2000 s. 615.

²⁸⁸ Ks. esim. Koulu 2020 s. 234–235; Turunen DL 2000 s. 612.

²⁸⁹ Ks. Valvontalautakunta 7.2.2020 § 2; Ylönen 2018 s. 554.

²⁹⁰ Ratkaisua ei ole valvontaratkaisujen hakemistossa, mutta julkinen ratkaisuseloste valvontasiassa 25904 on saatavilla valvontalautakunnasta.

²⁹¹ Ks. esim. Valvontalautakunnan täysistunto 23.10.2017 § 2 ja Valvontalautakunnan täysistunto 7.2.2020 § 2, joihin syvennytään pian. Saksassa RVG § 4 a:n mukaan tulospalkkio on sallittu vain, jos päämies muutoin pidättyisi ajamasta oikeuksiaan taloudellisten olosuhteidensa vuoksi.

²⁹² Ks. esim. OP Mittaturvan vakuutusehdot s. 9, ehto 5, kohta 2.

²⁹³ Ks. tarkemmin Markus OTJP 2019 s. 136.

²⁹⁴ Lasola – Rissanen 2013 s. 10, 16.

hakijalle vähäinen merkitys (OAL 7 §:n 1 kohta).²⁹⁵ Erityinen aihe tulospalkki-osopimuksille voi siis esiintyä esimerkiksi pienten massavaatimusten kohdalla; jos tulospalkkioiden käyttö ei olisi mahdollista, vaateenhaltijat herkästi luopuisivat oikeuksien hakemisesta rationaalisen apatian vuoksi.²⁹⁶

Valvontalautakunta on arvioinut tulospalkkioiden hyväksyttävyyttä tuoreessa täysistuntoratkaisussa 7.2.2020 § 2. Tapauksessa oli kyse yhteisestä asianajosta omalaatuisessa kontekstissa: Asianajotoimisto oli edustanut lukuisia yrityksiä, tekijänoikeuden haltijoita, jotka vaativat yksityishenkilöiltä TekijäL 57 §:n mukaisia hyvityksiä ja korvauksia vedoten oikeudenloukkauksiin. Toimisto oli esittänyt vaatimuksia tekijänoikeuskirjeillä menestyksellisesti, niin että valtaosa asioista ei päätynyt markkinaoikeuteen. Toimisto oli käyttänyt toimeksiannoissa voitto-osuuspalkkiota.²⁹⁷ Kysymys palkkioperusteesta päättyi SAL:n hallituksen aloitteesta valvontalautakuntaan, joka antoi ensimmäisen täysistuntoratkaisunsa 23.10.2017. Voitto-osuuspalkkion käyttöä pidettiin aiheettomana ja myös palkkion määrää kohtuuttomana; asianajaja sai varoituksen.²⁹⁸ Asianajajan valituksen johdosta Helsingin hovioikeus kumosi ratkaisun ja palautti asian valvontalautakuntaan, koska kuuleminen oli suoritettu puutteellisesti.²⁹⁹ Uudessa täysistuntoratkaisussa 7.2.2020 valvontalautakunta katsoi voitto-osuuspalkkion käytön aiheelliseksi mutta piti palkkion määrää eräissä tapauksissa kohtuuttomana ja antoi siksi huomautuksen.³⁰⁰

Uudempi lainvoimainen ratkaisu valaisee kiinnostavasti erityisen aiheen käsitettä. Valvontalautakunnan mukaan päämiehen nimenomainen pyyntö tulospalkkion käytöstä otetaan harkinnassa huomioon, mutta se ei vielä yksinään muodosta erityistä aihetta.³⁰¹ Lautakunta katsoi selvitetyn, että yhteisen asianajon kontekstissa voitto-osuuspalkkio oli koitunut päämiehille muita palkkioperusteita edullisemmaksi ja tarkoituksenmukaisemmaksi.³⁰² Voitto-osuuspalkkio oli edistänyt oikeuksiin pääsyä siinä määrin, että erityinen aihe oli ollut käsillä. Ratkaisu

²⁹⁵ Esitöissä ei mainita edes suuntaa-antavia rahamääriä, vaan rajanveto riippuisi hakijan oloista. Ks. HE 82/2001 vp s. 85.

²⁹⁶ Kyse ei toki ole siitä, että vaateenhaltijalla ei olisi teknisesti ottaen varaa maksaa pienehköä aikaperusteista asianajopalkkiota. Mutta rationaalinen apatia vallitsisi, koska vaateenhaltija ei haluaisi ainakaan menettää rahojaan jutussa, jossa olisi kovin pieni summa voitettavana. Tätäkin voi pitää erityisenä syynä, kuten pian ilmenee.

²⁹⁷ Osuuden suuruus ei ilmene julkisista ratkaisuselosteista, koska kyseessä on toki liikesalaisuus.

²⁹⁸ Valvontalautakunta 23.10.2017 § 2.

²⁹⁹ HHO 28.11.2018 päätös Nro 1566.

³⁰⁰ Valvontalautakunta 7.2.2020 § 2. Määrän kohtuullisuuden suhteen äänet jakautuivat 6–4, ja enemmistössä oltiin myös eri mieltä perusteluista. Ratkaisu on lainvoimainen.

³⁰¹ Valvontalautakunnan mukaan erityisasiantuntemuksen tarve tai toimistoon kohdistunut kielteinen julkisuus ei muodostanut erityistä aihetta tulospalkkion käyttöön, toisin kuin asianajaja esitti.

³⁰² Perusteluissa viitattiin nimenomaisesti yksinkertaisen laskutusperusteen tarpeeseen silloin, kun toimenpiteet hyödyttävät useita päämiehiä.

suhtautuu tältä osin melko suopeasti tulospalkkioihin yhteisessä asianajossa: institutionaalinen riitakonkari (*repeat player*) kykenisi sinänsä hankkimaan asianajopalvelua muullakin palkkioperusteella, mutta jos se olisi kovin epätarkoituksenmukaista ja tuottaisi rationaalista apatiaa, tulospalkkioiden käyttöön olisi erityinen aihe. Samaa ajatusmallia voidaan soveltaa myös yksityishenkilöihin, joilla on pieniä massavaatimuksia.³⁰³ Ratkaisu osoittaa myös, että voitto-osuus-palkkiotkin ovat sinänsä mahdollisia suomalaisille asianajajille, vaikka kyseessä on vahvimmin riippumattomuutta uhkaava tulospalkkioiden laji.³⁰⁴ Eri asia on, että ehtojen muotoilu ei saa johtaa kohtuuttomiin tuloksiin.

4.3 SOPIMUSKYSYMYKSIÄ

Tässä ei käsitellä tulospalkkioehtoja yksityiskohtaisesti vaan keskitytään kahteen keskeiseen kysymykseen: palkkion määrään ja toimeksiannon ennenaikaiseen päättymiseen. Myös tulospalkkioon sovelletaan palkkio-ohjeen kohtaa 1.1, eli palkkion tulee olla oikeassa suhteessa tehtävän laatuun ja tehtävän vaatimaan työn määrään ja olla muutoinkin kohtuullinen. Valvontalautakunta on siksi suositellut alennusta palkkioriiita-asiassa, jossa asianajaja oli laskuttanut pesänselvityksestä ja perinnönjaosta yhden prosentin 14 miljoonan kuolinpesän jakoarvosta.³⁰⁵ Tapauksessa määrä oli kohtuuton, koska se ei vastannut työpanosta ja koska asianajaja ei ollut ottanut mainittavaa riskiä. Väljän muotoilun ”muutoinkin kohtuullinen” vuoksi voidaan huomioida se, että tulospalkkiosta sopinut asianajaja ottaa kantaakseen huomattavaa osan päämiehen kuluriskistä.³⁰⁶ Tämän tulee olla merkittävä kriteeri etenkin käytettäessä ehdollisia palkkioita. Asianajajan kannalta vaarana ei ole pelkästään se, että päämiehen kanne hylätään: tuomittu rahamäärä saattaa jäädä pettymykseksi, tai tuomittua määrää voi vastapuolen heikon maksukyvyyn vuoksi olla mahdotonta periä.³⁰⁷

Näin ollen tulospalkkiota ei kuulu pitää kohtuuttomana pelkästään sen vuoksi, että se on jossakin määrin suurempi kuin samankaltaisen jutun tavallinen palkkio.³⁰⁸ Samoin kuin pankki tarvitsee koron luottoriskien kattamiseen,

³⁰³ Jos kohtelu vaihtelee päämiehen aseman mukaan, tulospalkkioiden käytön tulisi *access to justice* -systä olla vapaampaa silloin, kun päämiehet ovat tavallisia yksityishenkilöitä.

³⁰⁴ Ks. esim. Hölttä 2019 s. 85, joka suhtautuu myönteisesti muihin tulospalkkioihin ja kielteisesti voitto-osuus-palkkioihin.

³⁰⁵ Valvontalautakunta 2. jaosto 15.6.2007 § 7.

³⁰⁶ Ks. Koulu 2020 s. 232; Turunen DL 2000 s. 616–617.

³⁰⁷ Erilaisia riskitekijöitä luettelee Shajnfeld, N.Y.L. Sch. L. Rev. 2009/2010 s. 788.

³⁰⁸ Myös Pirkanmaan käräjäoikeus on tuomiossaan 25.4.2019 nro 13720 todennut: ”Toisaalta provisio-palkkion tuleekin olla jonkin verran suurempi kuin tuntityöhön perustuva taksa olisi ollut, koska provisioehto sisältää toimiston kannalta häviöriskin.” Kyse oli lupalakimiehen palkkion sopimusoikeudellisesta kohtuullisuudesta, mutta sama perusidea pätee nähdäkseni myös asianajajaoikeudessa.

tulospalkkioasianajaja tarvitsee voitollisesta jutusta verrattain korkean palkkion.³⁰⁹ Palkkio-ohjeen kohtaa 1.1 voidaankin soveltaa tulospalkkioon niin, että palkkion määrä ei saa olla *riskinjakoon nähden kohtuuton eikä ilmeisessä epäsuhteessa* tehtävän laatuun ja tehtävän vaatimaan työmäärään. Kohtuullista riskinjakoa tulisi arvioida ensisijaisesti sen valossa, mitä asianajaja ja päämies tiesivät sopimishetkellä. Ei ole poissuljettua, että valvontalautakunta suosittelee palkkion alentamista *ex post facto*, myöhempien tapahtumien tuoman jälkivii-sauden turvin; tällaista mahdollisuutta tulisi kuitenkin käyttää varoen.³¹⁰

Määrää koskevilla sopimusehdoilla voidaan puuttua myös voitto-osuuspalkkion potentiaaliseen ongelmaan: asianajajan liialliseen sovintohaluun. Murto-osuus voidaan porrastaa esimerkiksi sen mukaan, missä vaiheessa asia ratkeaa. Jos sovinto syntyy heti vaatimuskirjeen lähettämisen tai kanteen nostamisen jälkeen, murto-osuus on vaikkapa 20 tai 25 %. Se on korkeampi, jos voitto saavutetaan myöhemmällä sovinnolla, tuomiolla tai vasta muutoksenhaulla.³¹¹ Osuus voidaan porrastaa myös voiton euromääräisen suuruuden perusteella.³¹²

Voitto-osuusopimuksessa on myös tärkeää määrätä, mikä rahasumma tarkalleen katsotaan voitoksi eli laskentaperusteeksi.³¹³ Lasketaanko osuus esimerkiksi tuomitusta määrästä vai siitä, mitä vastapuolelta tosiasiaassa kyetään tiettyssä ajassa perimään? Kumpikin ratkaisu voi olla sopusoinnussa hyvän asianajajatavan kanssa.³¹⁴ Entä lasketaanko osuus pääasiaratkaisusta vaiko sen ja kulukorvauksen summasta? Vaihtoehtoja voidaan kutsua nettotavaksi ja bruttotavaksi. Nettotapa lienee hyvän asianajajatavan kannalta suositeltavampi.³¹⁵

Toimeksianto voi päättyä ennenaikaisesti eli ennen tuloksen syntymistä, jos päämies irtisanoo asianajajan tai asianajaja luopuu tehtävästä. Tulospalkkioehdoilta putoaa tavallaan pohja pois.³¹⁶ Ennenaikaisen päättymisen varalta tulospalkkiosopimukseen tarvitaan erityisiä ehtoja. Asianajajan kuuluu saada voitto-osuus tai bonus alkuperäisten ehtojen mukaisesti, jos sen saanti oli käytännössä

³⁰⁹ Ks. Shajnfeld, N.Y.L. Sch. L. Rev. 2009/2010 s. 789.

³¹⁰ Samoin Turunen DL 2000 s. 617.

³¹¹ Kritzer, Wash. U. L. Q. 2002 s. 759. Ks. myös Koulu 2017b s. 117 av. 183.

³¹² Silver 1999 s. 229.

³¹³ Valvontalautakunnan ratkaisussa 7.2.2020 palkkio katsottiin kohtuuttomaksi siksi, että toimisto oli kaavamaisesti laskuttanut suuremman määräosan niissä tehtävissä, joissa vastapuoli oli väitetytse tehnyt useamman oikeudenloukkauksen. Toimisto ei ollut tyydyttävästi selvittänyt käytännön kohtuullisuutta. Hyvän asianajajatavan loukkaus siis johtui kovin tapauskohtaisesta syystä.

³¹⁴ Jälkimmäinen vaihtoehto on tiettyssä mielessä päämiehelle edullisempi, paitsi jos päämies arvostaa nopeaa ja yksinkertaista ratkaisua.

³¹⁵ Nettotapaa puoltavat päämiehen etu ja myöskin sujuva oikeudenhoito; bruttotapa näet tekisi vastapuolelle kalliista prosessista asianajajalle edullisen.

³¹⁶ Bonuspalkkiosopimuksesta jäänee voimaan ehto peruspalkkiosta. Tuloksen syntymishetkinä voidaan pitää sovintosopimuksen solmimishetkeä ja tuomioistuinratkaisun lainvoimaiseksi tuloa; ylimääräisen muutoksenhaun mahdollisuutta tuskin kannattaa ottaa huomioon, koska se viivyttäisi taloudellisten välien selvittämistä. Irtisanomistilanteista ks. Markus OTJP 2019 s. 141.

varmaa toimeksiannon päättyessä.³¹⁷ Muutoinhan päämies voisi kiertää sopimusehtoja irtisanomalla asianajajan vaikkapa juuri ennen voitollisen tuomion lainvoimaiseksi tuloa. Hyvään asianajajatapaan ei sopisi ehto, jonka mukaan asianajaja olisi ilman muuta oikeutettu voitto-osuuteen tai bonukseen, vaikka hänet irtisanottaisiin kesken prosessin.³¹⁸ Sen sijaan voitto-osuussopimukseen voidaan kirjata, että jos toimeksianto päättyy ennenaikaisesti ja juttu myöhemmin tuottaa päämiehelle voittoa, asianajaja saa voitto-osuuden sijasta työmäärään perustuvan palkkion.³¹⁹ Hänen ei tule saada työmäärään perustuvaa palkkiota lopputuloksesta riippumatta, koska se vinouttaisi riskinjakoa ja loisi häviötä ennakoivalle asianajajalle nurinkurisia kannustimia.³²⁰

Mainittakoon vielä, että yhteisen asianajajan ei tarvitse sopia samasta palkkioperusteesta kaikkien päämiestensä kanssa. Olisi hyvin ankaraa edellyttää, että joko kaikki sopivat tulospalkkiosta tai kukaan ei sovi siitä. Päämiesten rahoitusmahdollisuudet voivat vaihdella, samoin heidän suhtautumisensa riskiin ja heidän vaateidensa menestysmahdollisuudet. On vaikea nähdä, että pelkääntään erilaiset palkkioperusteet tekisivät päämiesten edut yhteensopimattomiksi eli muodostaisivat esteellisyysperusteen (TO 6.1).³²¹ Sinänsä päämiesten väliset merkittävät erot voivat johtaa esteellisyyteen, kuten edellä on usein todettu; päämiehille edullista asianajoa ei kuitenkaan pidä ehkäistä ylettömän ankarilla linjauksilla.

³¹⁷ Turunen DL 2000 s. 613–614. Yhdysvaltalaisesta *substantial performance* -opista ks. Richmond, Buff. L Rev 2017 s. 1004–1005.

³¹⁸ Sopimusoikeuden periaatteidenkin mukaan positiivinen sopimusetu kuuluu sopimusrikkomuksen uhrille, eikä päämiehen päätös irtisanoa asianajaja voi olla sopimusrikkomus. Ks. Hemmo – Hoppu 2021 luku 8, väliotsikko Vahingon yleinen määrittely.

³¹⁹ Ks. Richmond, Buff. L Rev 2017 s. 998–1000; Shajnfeld, N.Y.L. Sch. L. Rev. 2009/2010 s. 795; Turunen DL 2000 s. 613.

³²⁰ Tässä tilanteessahan asianajajalla olisi merkittävä kannustin käyttäytyä tavalla, joka provosoisi päämiehen irtisanoamaan hänet. Ks. Shajnfeld, N.Y.L. Sch. L. Rev. 2009/2010 s. 796.

³²¹ Aiheesta laajemmin ks. Markus OTJP 2019 s. 154.

IV
JOUKKOKANTEIDEN
KÄSITTELY TUOMIO-
ISTUIMESSA

1 Lähtökohtia

1.1 TARKASTELUN KOHDE

Luvussa käsitellään alioikeusmenettelyä. Lähtökohta on seuraava: Käräjäoikeus vastaanottaa lyhyehkön ajan sisällä suuren määrän kanteita, joita yhdistävät samat tai samankaltaiset faktat.¹ Esimerkiksi lukuisat sijoittajat vaativat AML 16:1:n perusteella pörssiyhtiöltä vahingonkorvausta väittäen yhtiön tiedonantaja harhaanjohtaviksi. Luvun tutkimuskysymys on, *kuinka tuomioistuimen tulee käsitellä eli hallita tällaista joukkokanteiden kimppua*. Tämä sisältää kaksikin toisiinsa kytkeytyvää kysymystä: Käsitelläänkö kanteet yhdessä? Jos näin tehdään, kuinka tuomioistuin voi hallinnoida niitä tehokkaasti ja reilusti?

Lähdetään liikkeelle siitä, millainen olisi selvästi keho menettelytapa. Kehonossa menettelyssä kukin kanne käsitellään muista erillään niin, että sama todistusaineisto esitetään useassa oikeudenkäynnissä ja eri tuomarit harkitsevat samoja näyttö- ja oikeuskysymyksiä toisistaan piittaamatta. Tämä kuluttaisi tarpeettoman paljon asianosaisten ja tuomioistuinten resursseja sekä mahdollistaisi keskenään ristiriitaiset tuomiot. Näillä argumenteilla onkin perusteltu kumulaation ja ryhmäkanteen olemassaoloa.² Yleensäkin oikeuskirjallisuudessa on muotoiltu yhden oikeudenkäynnin ideaali, jossa samasta syntyäalustasta nousseet riidat ratkaistaan yhdellä kertaa kokonaisuudessaan.³

Suomen oikeusjärjestelmä antaa tuomioistuimelle monenlaisia keinoja, joiden avulla se voi käsitellä joukkokanteita huomattavasti äskeistä esimerkkiä tehokkaammin. *Lappalainen* totesi jo vuoden 1993 uudistuksen jälkeen: ”Nykyinen valmisteluun ja pääkäsitelyyn jakautuva prosessisysteemi ’nieleekin’ joustavasti laajoja juttukokonaisuuksia.”⁴ Myöhemmät lainmuutokset ovat kasvattaneet tuomioistuinten työkalupakkia edelleen niin, että Lappalaisen esitystä pitää täydentää. Seuraavaksi esittelen luettelomaisesti ja pintapuolisesti keinot, joista tärkeimpiä analysoin jatkossa tarkemmin.

Ensinnäkin tuomioistuin voi asioiden jakamisessa keskittää joukkokanteet saman osaston samoille tuomareille. Jakamisesta säädetään tuomioistuinlain

¹ Lukija ymmärrettävästi kysyy, kuinka ”samuus” ja ”samankaltaisuus” määritellään. Kysymystä ei käsitellä johdantojaksossa, vaan lukijan on toistaiseksi nojattava omaan esiyymmärrykseensä. Sama koskee ilmauksia ”lyhyehkö aika” ja ”suuri määrä”.

² Kumulaation taustasyistä ks. HE 15/1990 vp s. 120; Lappalainen 1995 s. 419; Jokela 2012 s. 313. Ryhmäkannelain osalta ks. esim. HE 154/2006 vp s. 14.

³ Ks. Koulou 2016 s. 21. Palaan yhden oikeudenkäynnin ideaaliin kohdissa IV.1.3 ja IV.2.

⁴ Lappalainen 1995 s. 420.

8:7:ssä väljällä tavalla. Tuomioistuin voi OK 18 luvun säännösten nojalla päättää kanteiden yhteiskäsittelystä eli kumulaatiosta. Joukkokanteiden yhteydessä ovat mahdollisia pakollinen (18:2) ja harkinnanvarainen (18:6) subjektiivinen kumulaatio. Kumulaation johdosta kunkin jutun laillinen oikeudenkäyntiaineisto muodostuu laajaksi eli kattaa kaiken sen, mitä yhteisessä pääkäsittelyssä esitetään.⁵ Harkinnanvaraisen kumulaation tuomioistuin voi myöhemmin purkaa.

Tuomioistuin voi valita joukkokanteiden kimpusta yhden tai useamman sisäisen pilottikanteen, joka käsitellään ja ratkaistaan ennen muita.⁶ Pilottituomio epäilemättä ohjaa muiden juttujen asianosaisia sovintoon, sillä se antaa informaatiota menestysnäkyistä. Menetelmää ei ole erikseen säännelty, mutta sen mahdollistavat eräät lainkohdat: OK 14:4 :n nojalla muut kanteet voidaan jättää lepäämään, jos on tärkeää, että toisessa oikeudenkäynnissä käsiteltävä kysymys ratkaistaan ensin. Pilottijuttu voidaan lisäksi määrätä kiireelliseksi OK 19:1:n nojalla, jolloin tuomari käsittelee sen ennen muita hänelle jaettuja asioita. Lainvoimainen pilottituomio voidaan saada verrattain nopeasti, jos muutoksenhaussa käytetään ennakkopäätösvalitusta. Tämä toki edellyttää kummankin asianosaisen suostumusta (OK 30a:1.2) eli jäänee harvinaiseksi ilmiöksi, koska suostuminen lienee harvoin kummankin intressissä.⁷

Laajoissa prosesseissa hyödynnetään myös osa- ja välituomioita.⁸ Joukkokanteiden yhteydessä merkittävä on kanteen sisäinen välituomio: OK 24:6.2:n mukaan tuomioistuin voi ensin ratkaista kysymyksen, jonka selvittämiseksi asian ratkaiseminen muilta osin riippuu. Esimerkiksi kysymys korvausperusteen olemassaolosta voidaan ratkaista ennen vahingon määrän selvittelyä.⁹ Välituomio tekee prosessista nopeamman ja halvemmän, jos siinä todetaan kanneperusteen puuttuvan tai jos hyväksyvä välituomio johtaa kyllin moniin sovintoihin.¹⁰ OK 24:5:n mukaan osatuomiolla ratkaistaan itsenäinen vaatimus asiassa, jossa on esitetty useita vaatimuksia. Vakiintuneen käsityksen mukaan vaatimukset eivät ole itsenäisiä, jos niiden perustana on samoja riitaisia oikeustositseikkoja.¹¹ Niinpä lienee harvinaista, että jokin joukkokanne voidaan ratkaista osatuomiolla ennen muita; tämä keino jääkin jatkossa syrjään.

Joukkokanteiden hallintaa välituomiolla edistävät myös OK 5:23 ja 5:30. Niiden nojalla tuomioistuin saa erikseen valmistella asian erillisen osan ja

⁵ Ks. Koulu 2017a s. 216–219.

⁶ Ks. HE 154/2006 vp s. 6; Koulu 2017b s. 29.

⁷ Ks. Kekäläinen 2018 s. 53–56, joka tarkastelee myös kollektiivisia prosesseja. Tosin epidemia-vakuutuksia koskevassa joukkoprosessissa yksi erityiskysymys käsitellään korkeimmassa oikeudessa ennakkopäätösvalituksen johdosta. Ks. valituslupa KKO VL:2022-27 sekä Helsingin KäO:n välituomio 21/53412 11.11.2021.

⁸ Ks. esim. Lappalainen 1995 s. 420.

⁹ Ks. Lappalainen – Hupli 2021 s. 736; Koulu 2017b s. 257.

¹⁰ Välituomioiden prosessiekonomisista hyödyistä ks. esim. Ekelöf – Edelstam – Pauli 2011 s. 232–237.

¹¹ Lappalainen – Hupli 2021 s. 733.

siirtää sen pääkäsitteeseen, vaikka valmistelu on muilta osin kesken. Esitöiden ja kirjallisuuden perusteella säännökset sallivat kumuloitujen kanteiden eritahtisen käsittelyn.¹²

Ulkomaisessa kirjallisuudessa esitetään usein, että kollektiivisessa lainkäytössä tuomioistuimen avaintehtäviin kuuluu myös sovinnon hyväksyminen. Sovinnon tuomioistuinkontrollia tarvitaan nimenomaan ryhmäkanteiden yhteydessä, koska poissa olevien vaateenhaltijoiden intressit ovat potentiaalisesti vaarassa.¹³ Suomalaisen joukkoprosessin yhteydessä ei ole vastaavaa tarvetta, koska kukin joukkokantaja on oikeudenkäynnin asianosainen ja päättää itse sovintoon sitoutumisesta.¹⁴ Suomen siviiliprosessin perusasioihin kuuluu, että myös kesken oikeudenkäynnin asianosaiset saavat sopia dispositiivisen riidan haluamallaan tavalla.¹⁵ Tuomioistuin arvioi sovinnon sisältöä vain silloin, kun riidan asianosaiset pyytävät sovinnon vahvistamista täytäntöönpanokelpoiseksi OK 20 luvun mukaan. Mahdollinen vahvistuksen pyytäminen on kunkin joukkokantajan oma päätös siinä missä sovintoon sitoutuminenkin. Tuomioistuin ei vahvista sovintoa, jos se on lainvastainen tai selvästi kohtuuton taikka jos se loukkaa sivullisen oikeutta (OK 20:3.1). Tuomioistuimen näkökulmasta joukkoprosessien sovintoihin ei liity niin merkittäviä kysymyksiä, että niitä täytyisi analysoida tässä tutkimuksessa.¹⁶

Luvun rakenne on seuraavanlainen: Lainopillisen analyysin pohjaksi esitellään tärkeimmät käsitteet sekä pohditaan keskeisten menettelyperiaatteiden painoarvoa joukkoprosessin yhteydessä. Jaksossa 2 tarkastellaan, millaisissa tilanteissa kattava yhteiskäsittely on ylipäänsä mahdollista. Jaksossa 3 tarkastellaan joukkokanteiden hallintamenetelmiä ja yritetään lopuksi jäsentää sitä, milloin yhteiskäsittely on perusteltua. Näissä jaksoissa en oleta mitään sen suhteen, onko joukkoprosessin taustalla aiempaa, eri prosessilajissa käytyä menettelyä.¹⁷ Euroopassa joukkokanteet käsitellään usein seurannaisprosessissa (*follow-on action*), jolloin taustalla on samaan massavahinkoon liittyvä tuomioistuimen tai muun viranomaisen ratkaisu (esimerkiksi kilpailunrikkomuksesta tai arvopaperimarkkinarikoksesta).¹⁸ Luvun viimeisessä jaksossa 4 raja-

¹² Ks. HE 15/1990 vp s. 120; Lappalainen 1995 s. 420. Käsitteiden myöhemmin kohdassa IV.3.3.1 näiden säännösten ja OK 14:4:n suhdetta.

¹³ Ks. kuitenkin Biard 2014 s. 100–107, joka tarkastelee sovinnon tuomioistuinkontrollia monenlaisten kollektiivisten menettelyjen yhteydessä.

¹⁴ Ks. myös Koulu 2017a s. 304.

¹⁵ Ks. esim. Helenius – Linna 2021 s. 244, 249.

¹⁶ OK 20:3:n tulkinnasta ks. Helenius – Linna 2021 s. 250–252. Käsitteet lainvastaisuus, selvä kohtuuttomuus ja sivullisen oikeuden loukkaaminen tulee lähtökohtaisesti ymmärtää joukkoprosesseissa samalla tavalla kuin muulloinkin. Selvää on, että kantaja A:n ja vastaaja X:n sovinto A:n yksilöllisestä vaateesta ei tyypillisesti koske muiden kantajien oikeuksia eikä voi loukata niitä.

¹⁷ Jaksot 1–3 siis pätevät lähtökohtaisesti sekä itsenäisiin että seurannaisiin joukkoprosesseihin.

¹⁸ Kilpailuoikeudellisten vahingonkorvauskanteiden osalta ks. Havu 2013 s. 123–124. Ks. myös komission suositus 2013/396/EU, artikkelit 33 ja 34.

tarkastelun seurannaisprosessiin, jolloin tärkeäksi erityiskysymykseksi nousee rikostuomion vaikutus siviiliprosessissa.

1.2 KESKEISET KÄSITTEET

1.2.1 Prosessinjohto ja asianhallinta

Tuomioistuimen merkittävät prosessitoimet jakautuvat kahteen luokkaan, nimittäin ratkaisuihin ja prosessinjohtoon. Prosessinjohto jaetaan tyypillisesti aineelliseen ja muodolliseen: edellinen koskee oikeudenkäyntiaineistoa ja jälkimmäinen oikeudenkäynnin ulkoista kulkua. Yllä esitetyt aiheet, kuten kumulaatio ja käsittelyn vaiheistus, luetaan muodolliseen prosessinjohtoon.¹⁹ Muodollista prosessinjohtoa ohjaa OK 6:2a.1:n yleissäännös: ”Tuomioistuimen on valvottava, että asian käsittelyssä noudatetaan selvyttä ja järjestystä. Tuomioistuin voi myös määrätä, että asian erilliset kysymykset tai erilliset osat käsitellään erikseen.” *Virolaisen* mukaan lainkohdan loppuosasta ilmenee muodollisen prosessinjohtoon yleinen tavoite: *tarkoituksenmukaisuus*.²⁰

Kotimaisessa kirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä muodollinen prosessinjohto on saanut varsin vähän huomiota. Tämä johtuu siitä ymmärrettävästä syystä, että yksilöllisessä lainkäytössä aihe ei ole yleensä merkittävä. *Jokela* on toki huomionut, että ”monitahoisissa ja laajoissa asioissa kokonaisuuden hallinta” voi olla todella vaikeaa ja vaatia huolellista suunnittelua.²¹ Kollektiivisessä lainkäytössä asianosaisille onkin tärkeää, millaista muodollinen prosessinjohto on.²² Laajassa joukkoprosessissa kokonaisuuden hallinta on jotain muuta kuin se, mitä muodollisen prosessinjohtoon käsite tuo mieleen. Sen vuoksi *Koulu* käyttää mieluummin asianhallinnan (*case management*) ja asioidenhallinnan (*case flow management*) käsitteitä. Asianhallinta on tuomarin toimintaa oikeudenkäynnissä, kun taas asioidenhallinta on päällikkötuomarin toimintaa tuomioistuimen juttukannan ohjailmiseksi.²³ Tämä tutkimus koskee lähinnä asianhallintaa ja lisäksi jaksossa IV.2 asioidenhallintaa.

¹⁹ Ks. esim. *Jokela* 2015 s. 55; *P. Määttä* 2013 s. 126–128.

²⁰ *Virolainen* 1988 s. 43. Hän kommentoi silloista OK 14:4:ää, (laissa 362/1960), jonka sisältö oli sama kuin nykyisen OK 6:2a:n. Sinänsä jo *Sjöström* 1948 s. 26–27, 48 piti muodollista prosessinjohtoa ennen muuta tarkoituksenmukaisuuskysymyksenä.

²¹ *Jokela* 2015 s. 56.

²² Kumulaation tärkeydestä ks. esim. *Koulu* 2017b s. 241. Kansainvälisestä keskustelusta ks. *Blennerhassett* 2016 s. 5, 213.

²³ *Koulu* 2017a s. 66–68; *Koulu* 2017b s. 192–193, 224. Asianhallinta siis sisältää perinteisen muodollisen prosessinjohtoon mutta on jokseenkin laajempi käsite ja ulottuu myös materiaalisen prosessinjohtoon puolelle. Asioidenhallinta taas käsittää esimerkiksi juttujen jakamisen osastoille ja tuomareille siten, että lainkäyttö voi olla reilua, tuloksellista ja yhtenäistä. Asioidenhallinnan yleiset normit sisältyvät tuomioistuinlain 8 lukuun.

Asianhallinnan käsitettä täytynee vielä täsmentää. Tarkoiton sillä ensinnäkin sen harkintaa, pitäisikö jutut käsitellä yhdessä, sekä yhteiskäsittelyn järjestämistä tarkoituksenmukaisella ja reilulla tavalla. Asianhallinnassa on kyse melko suurista linjoista, niin että käsitteen ydinalueelle ei kuulu yksityiskohtaisempi prosessinjohto, esimerkiksi tuomarin kyselytoiminta. Sen sijaan sovintoa edistävä prosessinjohto on asianhallinnan olennainen osa. Asianhallinta tapahtuu edellisessä jaksossa mainituilla keinoilla, joita kutsun jatkossa *hallintamenetelmiksi*.²⁴ Joukkokanteiden yhteydessä olennaisia hallintamenetelmiä ovat sisäiset pilottikanteet, välituomiot, yhteiset valmisteluistunnot ja yhteinen pääkäsitely.

1.2.2 Asia, juttu ja myötäpuoli

Lainvalmistelun ohjenuoriin kuuluu, että laissa käytetään samaa termiä samasta käsitteestä. Oikeudenkäymiskaassa tämä ei toteudu, sillä se on hyvin laaja laki, joka on käynyt läpi lukemattomia osittaisuudistuksia. Termiä *asia* käytetään kahdessa merkityksessä. Se voi yhtäältä viitata oikeudenkäyntiin eli tiettyyn tuomioistuineläitöksessä etenevään tapahtumasarjaan. Asianhallinnassa on kyse juuri oikeudenkäynnin hallinnasta. Toisaalta termi *asia* voi viitata prosessin kohteeseen – pääasiaan eli riitaan, jonka yksilöivät kanne ja vastine.²⁵ Nykyisessä pohjoismaisessa oikeustieteessä prosessin kohteen käsitettä ei enää pidetä viisasten kivenä, jonka määrittely *ratkaisisi* lukuisia ongelmia.²⁶ Toki käsite-erittely on tarpeellinen vaihe ongelmien jäsentämisessä. (Täsmällisyyden vuoksi vältän jatkossa termin ”asia” käyttöä, paitsi silloin, kun se on välttämätöntä lakitekstin analysoimisessa.)

Englanninkieliseen materiaaliin liittyy samankaltaisia ja usein vielä kiharaisempia ongelmia: Yhdysvalloissa termit *action* ja *suit* viittaavat tyypillisesti oikeudenkäyntimenettelyyn, kun taas *case* ja *cause* tarkoittavat pikemminkin prosessin kohdetta, etenkin kantajan näkökulmasta.²⁷ Termit ovat siis laveita verrattuna kanteeseen, joka suomen oikeuskielessä merkitsee kantajan oikeussuojajäpyntöä.²⁸ Termin *action* suora kääntäminen kanteeksi on toisi-

²⁴ Kansainvälisessä keskustelussa käsitteestä käytetään useita termejä, kuten *managerial mechanisms*, *case management techniques* ja *case management tools*. Ks. esim. Blennerhassett 2016 s. 5; Hodges 2001 s. 11; Falla 2014 s. 200–201. Kansainvälisistä *soft law* -lähteistä *Magna Carta of Judges* toteaa: ”Judges shall use appropriate case management methods.” (kohta 16).

²⁵ Ks. Lappalainen 1995 s. 49. Esimerkiksi OK 12:9:ssä *asia* (oikeudenkäynti) jätetään sillensä, kun taas OK 14:2:n mukaan kanteen muuttaminen ei saa muuttaa asiaa (prosessin kohdetta) toiseksi.

²⁶ Laukkanen 1995 s. 109–116 esittelee oivallisesti, kuinka paljon painoa Saksassa on annettu prosessin kohteen määrittelylle.

²⁷ Black’s Law Dictionary 2019: *suit*, *case*.

²⁸ Ks. Jokela 2012 s. 245; Lappalainen – Hupli 2021 s. 499. Kielenkäyttö oli vakiintunut jo viime vuosisadan puolimaissa, ks. J. Halila 1950 s. 1.

naan eksyttävää, mutta eräissä asiayhteyksissä tämä käänös on vakiintunut käytäntö.

Kumulaatio tunnetusti merkitsee, että samassa oikeudenkäynnissä käsitellään useita itsenäisiä prosessin kohteita. Itsenäisyys tarkoittaa, että kukin kohde voitaisiin sinänsä käsitellä erillisessä oikeudenkäynnissä. Lakiteksti käyttää ilmausta kanne, mutta olisi kielellisesti väkinäistä puhua esimerkiksi kanteen tosiasioiden selvittämisestä. Prosessin kohteita, joita saatetaan käsitellä yhdessä tai erikseen, kutsutaan usein *jutuiksi*.²⁹ Myös termille juttu annetaan toisinaan erilaisia merkityksiä, mutta tässä tutkimuksessa käytän sitä yllä sanotussa merkityksessä. On tärkeää huomata, että kumulaatio ei merkitse eri vaatimusten yhteen sulautumista; kumuloitujen juttujen ei esimerkiksi tarvitse päättyä samaan lopputulokseen.³⁰

Subjektiiivisessa kumulaatiossa asianosaispiiri vaihtelee saman oikeudenkäynnin eri jutuissa. Subjektiiivista kumulaatiota kutsutaan myös tavalliseksi prosessinyhteydeksi. Sen sijaan niin kutsuttu välttämätön prosessinyhteys ei merkitse kumulaatiota, koska erilliset oikeudenkäynnit eivät siinä tapauksessa ole mahdollisia.³¹ Subjektiiivinen kumulaatio synnyttää *myötäpuolia*; termiä ei käytetä laissa, mutta kotimaisessa kirjallisuudessa myötäpuoliksi on määriteltynä, joilla on yhteinen vastapuoli,³² ja toisaalta ne, jotka ovat oikeudenkäynnissä samalla puolella (kantajina tai vastaajina).³³ Määritelmät merkitsevät useimmiten samaa, mutta jälkimmäinen on tarkkaan ottaen laajempi.³⁴ Samassa oikeudenkäynnissä saatetaan esimerkiksi käsitellä A:n ja B:n kanteet K:ta kohtaan sekä C:n kanne L:ää kohtaan; määritelmästä riippuu, pidetäänkö A:ta ja C:tä myötäpuolina. Kyse voi olla esimerkiksi kilpailuvahinkoprosessista, jossa kantajat ovat valinneet eri vastaajat aineellisoikeudellisista tai tosiasiallisista syistä. Määrittelykysymys ei ole merkittävä, sillä myötäpuolisuhde sinänsä ei tuota oikeusvaikutuksia. Tässä tutkimuksessa myötäpuoli ymmärretään laajemman määritelmän mukaisesti.

²⁹ Ks. Lappalainen 1995 s. 49, 419; Jokela 2012 s. 313. Vrt. Helenius – Linna 2021 s. 182, joiden mukaan on selkeintä puhua oikeudenkäyntien yhdistämisestä. Näin saattaa olla, mutta en pidä myöskään perinteistä kielenkäyttöä eksyttävänä.

³⁰ Ks. esim. Helenius – Linna 2021 s. 182.

³¹ Välttämättömässä prosessinyhteydessä myötäpuolilla ei ole itsenäisiä kannevaatimuksia vaan yksi jakamaton vaade. Esimerkiksi jakamattoman kuolinpesän osakkailla on yhteinen vaade pesää koskevassa asiassa. Välttämättömässä ja tavallisessa prosessinyhteydessä myötäpuolten prosessitoimia koskevat eri säännöt. Ks. Lappalainen – Hupli 2021 s. 560.

³² Ks. Lappalainen 1995 s. 51.

³³ Ks. Hupli JJ 2007 s. 127. Tällöin määrittelyssä voidaan huomioida vain alkuperäiset kanteet, ei mahdollisia vastakanteita.

³⁴ Ks. ruotsalaisesta kirjallisuudesta Lehrberg 2003 s. 139.

1.2.3 Oikeusvoima- ja todistusvaikutus

Kun puhutaan rikostuomion tai sisäisen pilottituomion vaikutuksista joukko-prosessissa, tarvitaan väistämättä käsitteitä oikeusvoimavaikutus ja todistusvaikutus. Oikeusvoimavaikutuksen perinteinen määritelmä on edelleen osuva: kyseessä on aiemman tuomioistuinratkaisun (tuomiolauselman) sitova vaikutus myöhemmässä oikeudenkäynnissä.³⁵ Oikeusvoima edellyttää tuomion lainvoimaa eli sitä, että tuomioon ei voida enää hakea muutosta varsinaisella muutoksenhaulla.³⁶ Oikeusvoimavaikutusta ei määritellä lainsäädännössä, mutta sen olemassaolo ilmenee epäsuorasti OK 31 luvusta, jossa säädetään ylimääräisen muutoksenhaun edellytyksistä.³⁷

Tunnetusti oikeusvoimalla on negatiivinen ja positiivinen vaikutustapa sekä objektiivinen ja subjektiivinen ulottuvuus. Oikeusvoima vaikuttaa negatiivisesti siten, että uutta kannetta samasta asiasta ei tutkita, vaan oikeusvoima muodostaa ehdottoman prosessinesteen. Oikeusvoima vaikuttaa positiivisesti eli rakentavasti siten, että aiempi ratkaisu otetaan uudemman ratkaisun perustaksi – sikäli kuin aiemmassa on käsitelty uudemman kannalta relevantteja oikeustositiseikkoja. Esimerkiksi kiinteistön omistusoikeutta koskeva vahvistustuomio ratkaisee sitovasti omistuskysymyksen, joka nousee esiin myöhemmässä vahingonkorvausprosessissa.³⁸ Objektiivinen ulottuvuus viittaa siihen kysymyseen, missä asiallisessa laajuudessa tuomio saa oikeusvoimavaikutuksen.³⁹ Kysymys on monimutkainen.⁴⁰ Subjektiivisella ulottuvuudella taas tarkoitetaan sitä, keitä henkilöitä tuomion oikeusvoima koskee. Vakiintuneen lähtökohdan mukaan oikeusvoima ulottuu vain alkuperäisen jutun asianosaisiin (*res judicata ius facit inter partes*).⁴¹ Olisi näet arveluttavaa, jos tuomio vaikuttaisi sitovasti sellaiseen henkilöön, joka ei ole voinut osallistua jutun käsittelyyn.⁴²

³⁵ Ks. jo Tirkkonen 1933 s. 31; Mantila 2020 s. 20–23.

³⁶ Ks. Tapanila 2021 s. 605. Sanottu siis koskee interprosessuaalista eli oikeudenkäyntien välistä oikeusvoimaa. Saksassa puhutaankin lainvoiman sijaan muodollisesta oikeusvoimasta (*die Formelle Rechtskraft*), ks. Rosenberg – Schwab – Gottwald 2018 s. 927.

³⁷ Kyseisiä erityissäännöksiään ei tarvittaisi, mikäli asianosainen voisi noin vain käynnistää uuden oikeudenkäynnin samasta asiasta. Ks. Lappalainen 2001 s. 400–401, 405. Oikeusvoiman ja ylimääräisen muutoksenhaun käsitteistä syvällisemmin ks. Vähätalo 2022 s. 41–45 alaviitteineen.

³⁸ Ks. Lappalainen 2001 s. 401–402. Omistusoikeutta pidetään tyyppillisesti (kompleksisena) oikeustositiseikkana, ks. esim. J. Rudanko 2020 s. 96.

³⁹ Lappalainen 2001 s. 426–427.

⁴⁰ Nykyisessä oikeuskäytännössä negatiivinen oikeusvoimavaikutus mielletään laajaksi sikäli, että uusi kanne jätetään lähtökohtaisesti tutkimatta, jos kantaja *olisi voinut* ajaa kyseistä vaatimusta aiemmassa oikeudenkäynnissä kanteenmuutoskiellon estämättä. Ks. KKO 2013:23 ja KKO 2013:72. Oikeusvoimaopeista ks. esim. Koulu 2016 s. 73–78, 82–94; Linna LM 2015 s. 356–366.

⁴¹ Lappalainen – Hupli 2021 s. 772–778; Jokela 2015 s. 607–610. Tärkeimpiä poikkeustilanteita ovat aineellisoikeudellinen yleis- ja erityisseuraanto, asialegitiimaation poikkeuksellinen järjestely (KonkL 3:3), eräät aineellisoikeudelliset riippuvuusuhteet – kuten välttämätön prosessin- yhteyks – sekä eräät statussuhderatkaisut. Ks. jo Tirkkonen 1933 s. 519–520.

⁴² Ks. Lappalainen 2001 s. 469–470 ja Norjasta Robberstad 2021 s. 402.

Karkeasti sanoen oikeusvoimavaikutus merkitsee tuomioistuimelle asetettua tutkintakieltoa, joka voi koskea koko asiaa (negatiivinen muoto) tai yksittäistä ennakkokysymystä (positiivinen muoto).⁴³ Olisikin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja tuomioistuimen itsenäisyyden kannalta ongelmallista, jos oikeusvoima vaikuttaisi erittäin laajasti – objektiivisessa tai subjektiivisessa ulottuvuudessa.⁴⁴ Tätä argumenttia ei pidä ymmärtää oikeusvoiman olemassaolon kritiikiksi; tuomioiden pysyvyydelle ja sitovuudelle on vahvat asiaperusteet, nimittäin oikeusrauha, voittaneen asianosaisen oikeussuoja ja prosessiekonomia.⁴⁵

Positiivinen oikeusvoimavaikutus on ennen kaikkea siviiliprosessin sisäinen ilmiö.⁴⁶ Vallitseva oikeustila on sellainen, ettei esimerkiksi rikostuomio saa oikeusvoimavaikutusta myöhemmässä siviiliprosessissa.⁴⁷ Tuomion vaikutusta toisessa prosessilajissa hahmotetaan muilla käsitteillä, joista tärkein on todistusvaikutus. Se tarkoittaa, että aiemman tuomion sisältö toimii todistusvoimaisena myöhemmässä prosessissa. Vaikutuksen vahvuus ratkaistaan joustavasti osana vapaata todistusharkintaa.⁴⁸ Todistusvaikutus ei edellytä, että tuomio olisi lainvoimainen.⁴⁹ Todistusvaikutus koskee näyttökysymyksiä eli sitä, onko tietty todistusteema näytetty toteen. Käsitteellisesti todistusvaikutus on erotettava prejudikaattivaikutuksesta eli siitä, kuinka aiemman tuomion oikeudellinen argumentaatio vaikuttaa myöhemmässä prosessissa.⁵⁰ Käytännössä todistus- ja prejudikaattivaikutus voivat toimia yhdessä, jos todistusteemoissa on kompleksista tai arvottavaa ainesta.

Vahva todistusvaikutus muistuttaa tosiasiallisesti oikeusvoimavaikutusta. Toimintamekanismia voi luonnehtia niin, että aiemman tuomion näyttöratkaisulla on huomattava näyttöarvo eli todistusvoima⁵¹ uudessa harkintatilanteessa. Aiemman näyttöratkaisun horjuttaminen edellyttäisi käytännössä uutta

⁴³ On hyvä huomata, että oikeusvoima on reaktiotapanormi, joka velvoittaa tuomioistuinta. Asianosaisille oikeusvoima ei merkitse mitään suoranaisia velvollisuuksia, vaan ainoastaan kyvyttömyyttä pyytää uutta pääasiaratkaisua. Tästä voi toki sanoa kuvakielisesti, että oikeusvoima sitoo asianosaisia.

⁴⁴ Ks. Mantila 2020 s. 24; Koulu 2016 s. 28–29.

⁴⁵ Ks. Linna LM 2015 s. 362–365; Robberstad 2021 s. 386; Vähätalo 2022 s. 37–40. Rosenberg – Schwab – Gottwald 2018 s. 933 toteavat: ”Die Bewahrung des Rechtsfriedens unter den Parteien fordert, dass jeder Streit einmal ein Ende hat.“

⁴⁶ Ks. Mantila 2020 s. 24–27. Erityislainsäädännöstä ks. kuitenkin KilpVL 3.1 §.

⁴⁷ Ks. KKO 2011:58, kohdat 7–8. Asiaa käsitellään tarkemmin kohdassa IV.4.2.

⁴⁸ Määrittelystä ks. esim. Lappalainen 2001 s. 403.

⁴⁹ Koulu 2016 s. 121.

⁵⁰ Ks. Lappalainen 2001 s. 403–404. Koulu 2017b s. 275–276 puhuu yhtenäistävästä vaikutuksesta hieman suppeammassa merkityksessä. Käsitteet todistus- ja prejudikaattivaikutus tunnetaan muissakin läheisissä oikeuskulttuureissa, ks. esim. Norjasta Robberstad 2021 s. 385.

⁵¹ Käytän termejä todistusvoima ja näyttöarvo synonyymeinä, kuten Suomessa usein tehdään. En sitoudu tässä esityksessä todistusarvometodiin tai muuhun todistusharkinnan teoriaan. Terminologiasta ks. J. Rudanko 2020 s. 80 av. 187.

vahvaa vastanäyttöä.⁵² Korkea todistusvoima muovaa koko uutta menettelyä: esimerkiksi todistustaakka siirtyy sille, joka väittää aiempaa näyttöratkaisua vastaan. Äärimmillään tuomioistuimien voi torjua tarpeettomana uuden todistelun, jota asianosainen haluaa esittää teemasta. Vahvakin todistusvoima on kuitenkin ennakoimattomampi kuin oikeusvoima, mikä johtuu juuri joustavuudesta.⁵³ Käsitellen myöhemmin jaksossa IV.4, mistä seikoista tuomion todistusvoiman suuruus riippuu.

1.3 PERIAATTEET JOUKKOKANTEIDEN KÄSITTELYSSÄ

Hallintamenetelmien käyttöä ei ole säännelty yksityiskohtaisesti.⁵⁴ Myöskään ennakkopäätökset tai esityöt eivät paljon täsmennä oikeustilaa. Oikeuskirjallisuudessa onkin perinteisesti katsottu, että tuomioistuimella on laaja harkintavaltta prosessinjohtoon alaan kuuluvassa päätöksenteossa.⁵⁵ Uudemman doktriinin mukaan myös prosessinjohtoa ohjaavat oikeusperiaatteet.⁵⁶ Käsitelmä on perusteltu; hallintamenetelmien yhteydessä on kuitenkin liioiteltua puhua sidotusta toiminnasta, sillä päätöksenteko on niin epävarmaa. Pikemminkin *periaatteet ohjaavat jäsentämällä harkintaa ja antamalla suuntaa*.⁵⁷

Seuraavaksi täytyy tunnistaa relevantit oikeusperiaatteet. Jo yllä mainittu tarkoituksenmukaisuus käsittää varmuuden ja prosessiekonomian. Ne ovat siviiliprosessin yleisiä periaatteita, kuten johdantoluvussa I.4.1 todettiin. Lisäksi menettelyn reiluus on välttämätön osa siviiliprosessin periaatekehikkoa. Kaikki nämä periaatteet ovat selvästikin olennaisia myös joukkokanteiden kontekstissa. Eri asia on, että tässä kontekstissa ne saavat toisenlaisia painoarvoja kuin monissa muissa. Voisi luulla, että painoarvojen määrittäminen auttaisi suuresti komission 11.6.2013 antama suositus, joka nimensäkin mukaan koskee kollektiivisiin oikeussuojakeinoihin sovellettavia yhteisiä periaatteita. Suositukset on kuitenkin muotoiltu melko konkreettisiksi säännöiksi, jotka vieläpä pitävät silmällä lähinnä ryhmäkanteita.⁵⁸ Tälle tutkimukselle hyödyllisiä ovat lähinnä artikla 1 suosituksen tarkoituksesta sekä eräät yleisluonteiset johdantokappaleet.

⁵² Tästä voidaan poiketa, jos uudessa menettelyssä näyttökynnys on korkeampi kuin aiemmassa.

⁵³ Ks. Koulu 2016 s. 119–122. Ks. myös Mantila 2020 s. 27.

⁵⁴ Täsmällisen sääntelyn totesi mahdottomaksi jo Sjöström 1948 s. 45–46.

⁵⁵ Ks. esim. Virolainen 1988 s. 46. Harkinnanvaraisen kumulaation osalta ks. Jokela 2012 s. 324–325. Vaitoja 2014 s. 363–370 esittää kokoavasti, mitä harkintavallasta aineellisessa prosessinjohtossa on ajateltu.

⁵⁶ Ks. Vaitoja 2014 s. 371 ja 438–439. Koulu 2017b s. 190 av. 306 katsoo: ”Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimus tuntuu kuitenkin oikeudellistavat [sic] täysin myös nämä [prosessinjohtolliset] valtuudet.” Rikosprosessista ks. P. Määttä 2013 s. 144–145, 337–338.

⁵⁷ Ks. Leppänen 1998 s. 72. Ks. myös P. Määttä 2013 s. 217–220.

⁵⁸ Ks. Kowollik 2018 s. 109–116.

Argumentoinnissa periaatteiden käytön pitää olla riittävän kontrolloitua. Periaatteen ei pidä olla niin laava, että se antaa samaan kysymykseen monia, kenties jopa ristiriitaisia, vastauksia. Toisinaan on syytä eritellä periaate pienempiin osiin. Prosessiekonomin periaate on jäänyt sisällöltään melko epätasemmiseksi. Esimerkiksi tuomioistuimen kannalta prosessiekonominen voi olla sellainenkin päätös, joka ei ole prosessiekonominen jollekin asianosaiselle.⁵⁹

Perinteistä käsiteparaattia voidaan muuttaa tarkemmaksi siten, että prosessiekonomia paloitellaan. Kutsun tuomioistuinekonomiaksi periaatetta, jonka mukaan tuomioistuimen tulee toimia mahdollisimman kustannustehokkaasti. *Vaitoja* nimittää samaa periaatetta prosessitaloudelliseksi tehokkuudeksi.⁶⁰ Arvio tulee perustaa etujen ja kustannusten kokonaisuusharkintaan; vaikka toimenpiteellä olisi joitakin etuja, se voi paljastua tehottomaksi. Tuomioistuinekonomia on asiallisesti hyväksyttävä periaate, mutta sen tukena ei kuitenkaan ole niin tärkeitä arvoja tai tavoitteita kuin muiden periaatteiden. Vaikka se täytyy noteerata ”käytännöllisen välttämättömyyden pakosta”,⁶¹ sen painoarvo ei lähtökohtaisesti ole suuri. Merkittävään rooliin se nousee lähinnä silloin, kun ajateltu linjaus olisi tuomioistuimelle käytännössä epärealistinen ja halvauttaisi sen päätöstuotannon.⁶²

Prosessiekonomin muut osaperiaatteet ovat *nopeus ja halpuus*, joita tässä tarkastellaan asianosaisten kannalta. Käsitteet on syytä pitää lähtökohtaisesti erillään sen sijaan, että puhuttaisiin esimerkiksi asianosaisekonomiasta. Nopealla prosessilla on näet ihmisyksilölle itsenäinen merkitys, joka ei täysin sulaudu halpuuteen eli asianajajan työtuntien määrään.⁶³ (Käytännössä on toki yleistä, että nopeus, halpuus ja myös tuomioistuinekonomia kulkevat käsi kädessä.)

Halpuus on huomattavan tärkeä periaate joukkokanteiden käsittelyssä. Ellei menettelyä järjestetä riittävän edulliseksi, hyvin harvat kokevat, että on vaikeaa ja riskinoton arvoista ajaa pienehköjä perusteltuja vaateita. Tällöin koko joukkokanneinstituutio jäisi pitkälti käyttökeltottomaksi. Nopeudella on kohdalainen painoarvo, mutta nopeus ei ole aivan samanlainen kynnyskysymys

⁵⁹ Koulu 2017a s. 164 toteaa kärkevästi: ”Prosessiekonomia on niin epämääräinen käsite, että sillä voidaan perusteella jokseenkin jokaista toimintatapaa, minkä tuomari voi keksiä.” Prosessioikeuden yleisesityksissä ei eritellä, kenen prosessiekonomiaa pitäisi korostaa. Ks. esim. Havansi 2007 s. 21; Virolainen – Vuorenpää 2021 s. 118–119.

⁶⁰ *Vaitoja* 2014 s. 456–457. Myös Viitanen 2003 s. 127–129 huomioi riidanratkaisun tehokkuuden julkisyhteisön kannalta.

⁶¹ *Vaitoja* 2014 s. 441.

⁶² Viime kädessä oikeuksiin pääsy edellyttää sitä, että hyvin monimutkaisissa prosesseissa tuomioistuintyötä voidaan virtaviivaistaa, eli kuten Weimann 2018 s. 68 muotoilee, että ”ohne Justizentlastung keinen effektiven Rechtsschutz geben kann”.

⁶³ Käsitteily ilman aiheetonta viivytystä on subjektiivinen perusoikeus PL 21.1 §:n mukaan. Ks. myös P. Määttä 2013 s. 80–84. Mitä pidempi prosessi on, sitä useammat asianosaiset kyllästyvät ja luopuvat vaateistaan. Ks. Koulu 2017b s. 84, 152.

kuin halpuus.⁶⁴ Kollektiivisessa lainkäytössä nopeutta ja halpuutta ajatellaan ensi sijassa joukon enemmistön kannalta: vaikka menettelytapa hidastaisi joidenkin pääsyä oikeuksiin, se voi olla perusteltu suuremman joukon prosessin nopeuttamiseksi.⁶⁵

Kuitenkaan halpuutta ei pidä nostaa muiden periaatteiden yläpuolelle. Varmuus ei ole suorastaan toissijainen halpuuteen nähden, vaan lähtökohtaisesti suunnilleen yhtä tärkeä. Joukkoprosessi näet tuottaa tuomioita, jotka yhdessä eivät koske vähäistä pikkuasiaa. Vaikka yksittäiset vaateet olisivat pieniä, niiden summa eli merkitys voi olla huomattava niin vastaajalle kuin yleisemmin yhteiskunnan kannalta.⁶⁶ Voidaankin eritellä, että on tärkeää ratkaista tarkoin korvausperusteen olemassaolo ja korvausten suuruusluokka, kun taas esimerkiksi korvausten kohdentaminen myötäpuolten kesken voi olla summittaisempaa.⁶⁷

Myös menettelyn reiluus säilyy sikäli tärkeänä periaatteena, että sen ytimeen ei pidä kajota. Toisin sanoen kukin kantaja pitää määräysvallan eli autonomian siitä, missä määrin ja miten hän haluaa toteuttaa omia aineellisia oikeuksiaan.⁶⁸ Menettely on kontradiktorinen ja kunnioittaa osallistumisoikeutta.⁶⁹ Kantaja saa tiedon vastapuolen väitteistä, todisteista ja argumenteista sekä saa ilmaista näkemyksensä niiden johdosta. Häntä myös kuullaan tärkeissä menettelykysymyksissä. Osaperiaatteista myös esimerkiksi puolueettomuus ja ymmärrettävyys pysyvät tärkeinä. Kirjoitustekniikasta mainittakoon, että jatkossa viitataan reilun osaperiaatteisiin lähinnä tyyllillä ”tulkintaa x puoltaa reiluus (osaperiaate y)”.⁷⁰

*Kollektiivisessa lainkäytössä täytyy joustaa reilun menettelyn yksityiskohdista, jotta prosessi pysyisi kohtuullisen nopeana ja tuomioistuinekonomisesti realistisena.*⁷¹ Jousto voi näkyä esimerkiksi siinä, kuinka tuomioistuin suhtautuu

⁶⁴ Oikeusvertailevassa kirjallisuudessa korostetaan, kuinka kollektiivisen lainkäytön päätarkoitus on kohentaa oikeuden saatavuutta luomalla mittakaavaetuja. Rahoituskysymyksiä luonnehditaan elintärkeiksi ja kriittisiksi. Ks. Blennerhassett 2016 s. 69–71.

⁶⁵ Kollektiivinen lainkäyttö on tässä suhteessa jossain määrin utilitaarista. Ks. Koulu 2017a s. 215; Blennerhassett 2016 s. 91–92. Rajoitteena on toki se, että prosessi ei saa olla kenellekään kohtuuttoman hidasta tai kallista. Tätä edellyttää jo PL 21 §.

⁶⁶ Kowollik korostaa kollektiivisen lainkäytön uhkia, ks. Kowollik 2018 s. 60–67, 130–136, 225–238.

⁶⁷ Koulu 2017b s. 247–251 tarkastelee, kuinka tuomioistuin voi päättää korvausmäärästä kaavamaisesti OK 17:2.3:n arviointivaltuuden nojalla.

⁶⁸ Autonomiasta eli määräämisperiaatteesta ks. Virolainen – Vuorenpää 2021 s. 195–196. Esimerkiksi *opt-out*-mallin ryhmäkanteet sisältävät tässä suhteessa ongelmia: tiedotuksesta huolimatta on täysin mahdollista, että vaateenhaltijan oikeuksia koskeva päätös tehdään vaateenhaltijan tietämättä. Ks. esim. Tolani 2019 s. 18–21, 243–244.

⁶⁹ Prosessuaalinen yhdenvertaisuus (*equality of arms*) voidaan joko mainita erikseen, tai sen voi ajatella kietoutuvan yhteen kontradiktorisen periaatteen kanssa, ks. esim. Ervo 2008 s. 160. Ks. myös Jämsä 2020 s. 82–83. Jatkossa viitataan tähän käsitteimppuun termeillä kontradiktorisuus ja osallistumisoikeus.

⁷⁰ Esimerkiksi ”reiluus (autonomia)”.

⁷¹ Ks. Blennerhassett 2016 s. 82–83. Koulu 2017a s. 118–119 kirjoittaa prosessuaalisten oikeuksien leikkaamisesta ja kollektiivisesta oikeudenkäynnistä pakettimatkana. Ks. myös Wösthoff 2015 s. 90; Falla 2014 s. 74; Woolf 1996 17.69.

ylimääräisiin kirjelmiin, kuinka tarpeellisena se pitää asianosaisen kuulemistodistelutarkoituksessa, kuinka lyhyitä kuulemismääräaikoja se asettaa ja kuinka suppeasti se perustelee asianhallintapäätöksiansä. On myös jokseenkin väistämätöntä, että pääkäsittely osuu ajankohtaan, joka ei miellytä jotakuta lukuisista kantajista. Tuomarin tulee ottaa aktiivinen managerirooli menettelyn järjestämisessä.⁷²

Kun tingitään menettelyn reiluudesta, täytyy pitää mielessä EIS 6 artiklan laatuvaatimukset. Iäkstä *Lithgow*-tapausta on tulkittu kirjallisuudessa niin, että EIT pitää tuomioistuinekonomiaa hyväksyttävänä päämääränä ja antaa jäsenvaltioille laajan harkintamarginaalin massavaatimusten käsittelyyn.⁷³ Euroopan maissa on 2000-luvulla otettu käyttöön monenlaisia kollektiivisen lainkäytön malleja, joista yhtäkään EIT ei ole katsonut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vastaiseksi. Tämä on ymmärrettävää jo ottaen huomioon, kuinka vaihtelevia eurooppalaiset sääntelymallit ovat.⁷⁴

Kollektiivisen lainkäytön yhteydessä tärkeä eurooppalainen keskustelunaihe on sen väärinkäyttö (*abuse*). Kuten edellä jaksossa II.1.3 kerrottiin, keskustelun ytimessä on ollut kiristysluonteisen sovinnon uhka: vastaaja taipuu sovintoon, vaikka vaatimus on perusteeton. Periaatekehikko voidaan hahmottaa niin, että reiluuteen sisältyy myös prosessuaalisten oikeuksien väärinkäytön kieltö; tämä osaperiaate vain nousee harvoin esiin. Sen taustalla on tietenkin oikeuden väärinkäytön kieltö, joka on Suomessa tunnustettu ja laaja-alainen oikeusperiaate.⁷⁵ Edellä on päädytty siihen, että merkittävä kiristysuhka on Suomessa varsin kaukaa haettu ajatus. Väärinkäyttöargumenteilla on paikkansa muun muassa *de lege ferenda* -keskustelussa, mutta tässä luvussa niiden rooli jää vähäiseksi. Joukkoprosessin menettelykysymyksissä punnitaan useimmiten vastakkain tarkoituksenmukaisuusyytä ja autonomiaa, ei niinkään tarkoituksenmukaisuutta ja väärinkäytösuhkaa.⁷⁶

⁷² Ks. Kowollik 2018 s. 190. Koulu – Koulu – Koulu 2019 s. 220 eivät näe merkittävää ristiriitaa tehokkaan asianhallinnan ja reiluuden välillä: ”Tuomarin niin sanottu järjestelyrooli eli asianhallintarooli kestää melko hyvin aktiivisuutta; yksittäisen oikeudenkäynnin saaminen joutuisaksi, tehokkaaksi ja halvaksi kun ei hevin loukkaa kummankaan asianosaisen reiluusodotuksia.” Mahdollisista ongelmista ks. kuitenkin Burch, Wake For. L Rev 2009 s. 32–33, 43.

⁷³ Kodek 2015 s. 126; Nagy 2019 s. 26–27. *Lithgow ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta* 8.7.1986 tosin oli monin tavoin erikoinen tapaus, joka koski yritysten kansallistamista ja lunastushinnan määrittäystä erityisessä legaalissa välimiesmenettelyssä. Vaikka osakkeenomistaja ei saanut menettelyssä esittää suoraan näkemyksiään, hänen prosessuaalisten oikeuksiensa ”the very essence” ei tullut loukatuksi. EIT näet katsoi menettelysääntöjen ajaneen legittimejä tavoitteita ja olleen oikeasuhtaisia. (Kohdat 196–197.)

⁷⁴ Tuoreen yleiskatsauksen tarjoaa Nagy 2019 s. 72–109.

⁷⁵ Ks. Kulmala DL 2018 s. 894–901. Oikeuden väärinkäytön kiellosta määrätään yleisesti EIS 17 artiklassa, joskin artiklaa on hyödynnetty lähinnä sananvapauskysymyksissä eikä niinkään kotimaisessa prosessi- tai yksityisoikeudessa. Ks. A. Kärki 2020 s. 49–52.

⁷⁶ Samanlaisia havaintoja on tehty hallintamenetelmien ulkomaisessa tutkimuksessa, ks. Biard 2014 s. 98–99.

Yllä mainittu yhden oikeudenkäynnin ideaali on yhteydessä oikeusperiaatteisiin. Se on tavoiteltava ideaalitila juuri siksi, että siinä periaatteet toteutuvat hyvin. Käsittely yhdellä kertaa ja ilman päällekkäisyyksiä säästää asianosaisten ja tuomioistuinjärjestelmän kustannuksia.⁷⁷ Tällöin myös aineellisesti oikeaan ratkaisuun on verrattain hyvät mahdollisuudet: mitä useammat osallistuvat käsittelyyn, sitä todennäköisemmin siinä esitetään kaikki yhteisissä kysymyksissä tarpeelliset väitteet, todisteet ja juridiset argumentit. (Vaikutukset nopeuteen ja reiluuteen ovat epäselvempiä.) Näyttää kuitenkin siltä, että yhden oikeudenkäynnin ideaalimallilla ei ole kovin rikasta sisältöä. Näin ollen laintulkintaongelmia on syytä arvioida suoraan periaatepunninnan avulla eikä niin, että mitapuuksi otettaisiin yhden oikeudenkäynnin ideaalimalli. Ideaaliin viitataan jatkossa hetkittäin, kun se auttaa hahmottamaan laaja-alaisia kysymyksiä.

⁷⁷ Ideaalista ks. Koulu 2016 s. 21–23. Käsittelyn pirstoutumisen ongelmista ks. myös Koulu 2012 s. 187–192.

2 Kattavan asianhallinnan edellytykset

2.1 KUMULAATION PROSESSUAALISET EDELLYTYKSET

Asianhallintaa voidaan sanoa kattavaksi, jos kyseinen asia eli oikeudenkäynti käsittää suuren osan saman syntyalustan riidoista. Mitä kattavampaa asianhallinta on, sitä paremmin toteutuu yhden oikeudenkäynnin ideaali. Kattavuus voi jäädä heikoksi monenlaisista syistä: Tuomari voi esimerkiksi päättää käsitellä jutut niin erillään, että mittakaavaetuja menetetään. Jutut voivat jo tätä ennen hajautua siten, että tuomari ei voi yltää kattavaan asianhallintaan eli käsitellä toisiinsa liittyviä juttuja kerralla kokonaisuudessaan. Tuomarista riippumattomia syitä on luontevaa sanoa kattavan asianhallinnan esteiksi tai kääntäen edellytyksiksi. Ne voivat liittyä ainakin oikeuspaikkoihin, menettelymuotoon tai juttujen jakamiseen tuomarien kesken. Kahta ensimmäistä sanotaan kumulaation prosessuaalisiksi edellytyksiksi.⁷⁸

Jos joukkokanteita käsitellään eri tuomioistuimissa, asianhallinta ei voi olla kovin kattavaa. Esimerkiksi yhteistä valmisteluistuntoa tai pääkäsitelyä ei voida järjestää yli forumrajan (OK 18:7.1). Tuomari voi pitää yhteyttä toiseen käräjäoikeuteen ja esimerkiksi odottaa sen pilottituomiota, mutta yleisesti ottaen hallinnointi tuomioistuinten välillä on olennaisesti tehottomampaa kuin tuomioistuimen sisällä.⁷⁹ Koordinointi on vielä vaikeampaa silloin, kun osa joukkokanteista on vireillä ulkomaisessa tuomioistuimessa.

Alueellinen hajautuminen ei kuitenkaan ole mikään selviö. Kun vaateenhaltijat ryhtyvät yhteistyöhön jo varhaisessa vaiheessa, he voivat halutessaan⁸⁰ keskittää kanteensa samaan eli vastaajan kotipaikan käräjäoikeuteen, vaikka moni saisikin nostaa kanteen myös valinnaisessa oikeuspaikassa (esimerkiksi kuluttaja kotipaikkansa käräjäoikeudessa). EU:ssa päällekkäisiä ja ristiriitaisia prosesseja torjutaan Bryssel I -asetuksen 9 jakson säännöksillä: 30 artiklan nojalla tuomioistuin voi keskeyttää asian käsittelyn tai eräissä tapauksissa jättää asian tutkimatta, jos se on jo pantu vireille toisessa toimivaltaisessa

⁷⁸ Ks. Jokela 2012 s. 315. Kolmannen edellytyksen merkitys ei sen sijaan johdu laista, vaan jakamisen tosiasiallisista vaikutuksista.

⁷⁹ Koulu 2017b s. 230.

⁸⁰ Toki vaateenhaltijat voivat omaksua myös sellaisen strategian, jossa saman massavahingon johdosta saadaan eri käräjä- ja hovioikeuksien tuomioita. Jos oikeuskäytäntö hajautuu, voi olla helpompi saada valituslupa korkeimpaan oikeuteen. Ks. Hölttä 2019 s. 156–157.

tuomioistuimessa.⁸¹ Kotimaisissa ja eurooppalaisissa forumsäännöksissä on vaurauduttu myös siihen, että toisiinsa liittyviä kanteita nostetaan useita vastaajia kohtaan. Niin kutsuttu asiayhteysforum on toimivaltainen käsittelemään kaikki kanteet, kunhan joku vastaajista on velvollinen vastaamaan siellä ja kanteiden väliset yhteydet ovat riittävät.⁸²

Toinen prosessuaalinen edellytys on samanlainen menettelymuoto (OK 18:7.1). Esimerkiksi tavallista riita-asiaa ei voida käsitellä yhdessä maa-oikeus-asian tai tietynlaisen merioikeusjutun kanssa, koska ratkaisukokoonpanossa toisaalta täytyisi ja toisaalta ei saisi olla asiantuntijajäsentä.⁸³ Suomessa säännös tulee harvoin sovellettavaksi, ja tyypillisesti on selvää, että joukkokanteilla on samanlainen menettelymuoto.⁸⁴

2.2 KESKITTÄMINEN TUOMIOISTUIMEN SISÄLLÄ

Kolmas kattavan asianhallinnan edellytys koskee jännitteisempää aihetta. Asioiden⁸⁵ jakamisesta säädetään nykyisin tuomioistuinlaissa, koska aihe on periaatteellisesti merkittävä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta.⁸⁶ Lain 8:7:n mukaan asiat on jaettava työjärjestyksessä vahvistettujen perusteiden mukaan. Perusteiden on oltava selkeitä ja turvattava asianosaisten oikeus saada asiansa ratkaistuksi riippumattomasti, puolueettomasti ja joutuisasti. Säännöksen keskeisin *ratio* onkin torjua tarkoitushakuista lainkäyttöä, jossa asianosainen, tuomioistuimen henkilöstö tai ulkopuolinen taho vaikuttaa tuomarın valintaan saadakseen asiassa tietyn lopputuloksen.⁸⁷ Jakoperusteiden taustalla saa olla muitakin kuin reiluuteen liittyviä kriteerejä: lakitekstissä mainitaan joutuisuus sekä esitöissä erityisasiantuntemus ja tehokkaasti järjestetty lainkäyttö.⁸⁸

⁸¹ Kansainvälisen prosessioikeuden kysymyksiä käsitellään tässä hyvin pinnallisesti, ks. johdantojako I.3.6 edellä.

⁸² Yhteyskriteeri ilmaistaan varsin eri tavoin Bryssel I -asetuksen (2012/1215/EU) 8 art. 1 kohdassa ja OK 10:10.2:ssä: edellinen ilmaisee haviteltavan seurauksen eli ristiriitaisten tuomioiden välttämisen, jälkimmäinen taas väljät käsitteelliset tuntomerkit eli samanaikaisen vireillepanon ja olennaisesti samat perusteet. Lainkohdasta ks. Koulu 2017b s. 238.

⁸³ Ks. KML 20 luku ja merilain 21 luku. Sen sijaan vanha oppikirjaesimerkki patenttioikeudellinen riita-asia ei ole enää pätevä, koska patenttilain (550/1967) nykyisen 64 §:n (23/2016) mukaan kyseiseen lakiin perustuvat riita- ja hakemusasiat käsitellään markkinaoikeudessa eikä käräjäoikeudessa.

⁸⁴ Koulu 2017b s. 238–240.

⁸⁵ Tässä alaluvussa käytetään runsaasti termiä ”asia”, koska niin tehdään tuomioistuinlaissakin. Sillä tarkoitetaan prosessin kohdetta.

⁸⁶ Ks. esim. LaVM 8/2016 vp.

⁸⁷ HE 7/2016 vp s. 53. Tarkoitushakuisesta lainkäytöstä ks. Koulu – Koulu – Koulu 2019 s. 153–156.

⁸⁸ HE 7/2016 vp s. 53.

Nopeus, varmuus ja tuomioistuinekonomia ovat siis hyväksyttäviä perusteita myös asioiden jakamisessa. Näin ollen tuomioistuin saa tehdä tarkoituksemukaisen linjauksen eli *keskittää joukkokanteet pienehkölle määrälle saman osaston tuomareita, mikä huomioidaan muiden asioiden jaossa*. Monista käytännön syistä johtuu, että keskittämistä tarvitaan kattavaan ja tehokkaaseen asianhallintaan: mitä useampi tuomari joukkokanteita käsittelee, sitä vaivalloisempaa heidän on toimia yhtenäisesti.⁸⁹ Saman osaston tuomareilla on parhaat edellytykset tiiviiseen yhteistyöhön. Kumulaatio edellyttää, että asiat ovat viireillä samalla osastolla. Joukkoprosessin tuomareille on syytä työmäärän taasaamiseksi jakaa vähemmän muita asioita, koska keskittämisessä heille on jaettu asioita normaalin vuorojärjestyksen ohii.⁹⁰ Tuomioistuinlaki ei siis aseta työjärjestyksille sellaisia sisältövaatimuksia, jotka estäisivät joukkokanteiden keskittämisen.⁹¹

Entä voiko keskittäminen estyä sen vuoksi, että tuomioistuin ei ole selkeästi sallinut sitä työjärjestyksessään? Tyypillisesti työjärjestykset käsittelevät asioiden jakoa yleisluonteisesti, ja lähtökohtana pidetään asioiden jakoa vuoroperiaatteella eli sattumanvaraisesti.⁹² Useissa työjärjestyksissä toki viitataan yksityiskohtaisempaan jako-ohjeeseen, mutta on kyseenalaista, täyttääkö tämä lain vaatimusta eli selkeiden jakoperusteiden vahvistamista työjärjestyksessä. Lienee sinänsä mahdollista perustaa keskittäminen jako-ohjeeseen tai työjärjestyksen yleiseen poikkeusklausuuliin.⁹³ Joka tapauksessa olisi reilun (ymmärrettävyyden) valossa parempi, että käräjäoikeudet mainitsisivat toisiinsa liittyvistä asioista työjärjestyksessään. Hyvä malli on Vaasan hovioikeuden työjärjestyksen muotoilu: ”Asiat, jotka niiden keskinäisen yhteyden tai muun erityisen syyn vuoksi on käsiteltävä yhdessä, jaetaan samalle osastolle.”⁹⁴ Läpinäkyvät ja ennalta vahvistetut perusteet ovat tärkeitä etenkin siksi, että asioiden jako ei ole kontradiktorista.⁹⁵

⁸⁹ Tämä koskee asianhallintaa ja aineellista lainsoveltamista. Esimerkiksi Britanniassa GLO-joukkokanteille nimetään yksi asianhallintatuomari (*managing judge*), joka on vastuussa kokonaisuuden hallinnasta. Ks. Hodges 2001 s. 65.

⁹⁰ Joukkokanteiden keskittämistä puoltaa myös Koulu 2017b s. 224, 228. Rikosprosessia tarkasteleva P. Määttä 2013 s. 385 toteaa: ”Samaa vastaajaa koskevien juttujen suunnittelu edellyttää, että ne jaetaan samalle tuomarille. Siihen on syytä pyrkiä aina silloin, kun se on mahdollista.”

⁹¹ On vaikea nähdä, kuinka pelkkä joukkokanteiden keskittäminen tuottaisi mainittavia reiluusongelmia.

⁹² Työjärjestyksiä on tarkastellut empiirisesti Orasmaa LM 2016 s. 1181–1184. Vuorojaosta ks. esim. Helsingin käräjäoikeuden työjärjestys 2021 § 12 ja sen heikkouksista Koulu – Koulu – Koulu 2019 s. 156–157.

⁹³ Yleisluonteinen poikkeus on esimerkiksi ”muusta painavasta ja hyväksyttävästä syystä”, ks. Helsingin käräjäoikeuden työjärjestys 2021 § 12.

⁹⁴ Vaasan hovioikeuden työjärjestys § 13.

⁹⁵ Aihetta pohtivat myös Koulu 2017b s. 225–226 ja Koulu – Koulu – Koulu 2019 s. 192.

Kattavaa asianhallintaa uhkaa myös joukkokanteiden hajaantuminen ajallisesti.⁹⁶ Jotkut vaateenhaltijat ovat aloitteellisempia kuin toiset, silloinkin kun he tekevät yhteistyötä. Jotkut esimerkiksi odottavat ennen mahdollisen kanteen nostamista, kuinka vastaaja vastaa ensimmäisiin kanteisiin. Eräät vaateenhaltijat odottavat mielellään tuomioon tai sovintoon asti, ellei sitä estä esimerkiksi aineellinen vanhentumisaika. Huomattava ajallinen hajaantuminen aiheuttaa peräkkäisiä joukkoprosesseja ja monenlaista haittaa. Tuomioistuimien saattaa valita sellaisia sisäisiä pilottikanteita, joista ei olekaan juuri hyötyä myöhemmin nostettavien kanteiden kannalta. Vasta myöhemmässä oikeudenkäynnissä saatetaan esittää todiste, jolla olisi ollut merkitystä jo aiemmassa.

Vaikuttaa kuitenkin siltä, että tuomareilla ei ole tehokkaita keinoja puuttua ajalliseen hajautumiseen. Sisäinen pilottituomio ei saa positiivista oikeusvoimaa eri kantajien samankaltaisissa kanteissa (*res judicata ius facit inter partes*); näin ollen tuomari ei voi asettaa mitään prosessuaalista määräaikaa, johon mennessä kantajan pitäisi nostaa kanne, jotta hän pääsisi oikeusvoiman piiriin.⁹⁷ Tuomari ei voine myöskään kehottaa valmistelun alussa joukon puuhenkilöiden välityksellä, että odottavien vaateenhaltijoiden olisi syytä nostaa kanteensa pian. Se ei näyttäisi reilulta (puolueettomalta) vaan kantajapuolta kannustavalta ennakoasenteelta.⁹⁸ Ajallinen hajautuminen vaikuttaa kattavan asianhallinnan esteeltä, joka on tuomarin vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella. Tyypillisesti tuomarin pitää alkaa käsitellä kannekimppua, kun aiemmin jaetut ja kiireelliset asiat on käsitelty; nopeusperiaate ei lähtökohtaisesti salli uusien joukkokanteiden odottelua.

Kattava asianhallinta voi vesittyä ja yhden oikeudenkäynnin ideaali särkyä jo ennen kuin tuomarit alkavat käsitellä joukkokanteita. Kanteet voivat hajaantua alueellisesti tai ajallisesti vaateenhaltijoiden omien toimien vuoksi. Tuomioistuimen sisällä kanteet saatetaan jakaa epätarkoituksenmukaisella tavalla, mutta tämä uhka voidaan torjua valppaalla asioidenhallinnalla, tarkemmin sanoen keskittämisellä.

⁹⁶ Ilmiöstä ks. esim. Koulu 2017b s. 172–173.

⁹⁷ *Opt-in*-mallin ryhmäkanteiden perusidea on, että henkilön pitää määräajassa ilmoittautua ryhmään, jotta pääsee tuomion oikeusvoiman piiriin. Ks. Ryhmäkl 6, 8 ja 12 §:t sekä GRGL 13, 14 ja 18 §. Brittiläisissä GLO-joukkokanteissa voidaan asettaa määräaika, jonka jälkeen kanne ei enää pääse rekisteriin eikä siten esimerkiksi sisäisen pilottituomion oikeusvoiman alaisuuteen. Ks. CPR 19.13.

⁹⁸ Tältä näyttäisi siitä huolimatta, että kehoitus tosiasiaa perustuisi hyväksyttäviin motiiveihin: tuomioistuinekonomiaan ja varmuuteen.

3 Kumulointipäätös ja hallintamenetelmät

3.1 PÄÄTÖKSENTEON RAAMIT

Täsmennetään hieman asetelmaa, joka esitettiin pääluvun alussa. Muutamille saman osaston tuomareille on jaettu suuri määrä kanteita, joissa esiintyy samankaltaisia perusteita. Heillä ei ole syytä olettaa, että lähiaikoina nostettaisiin vielä enemmän samankaltaisia kanteita. Kaikki kumulaation prosessuaaliset edellytykset ovat käsillä (OK 18:7).

Mitkä kanteet pitää käsitellä yhdessä? Hyvä käsittelyratkaisu edellyttää, että tuomioistuin tutustuu jossain määrin juttujen sisältöön. Asianosaisia tulee kuulla ennen päätöksentekoa, sillä kumulaatio on merkittävä ratkaisu. Kuulemista ja tutustumista varten on hyödyllistä pitää järjestelyistunto eli asianhallintaan keskittyvä valmisteluistunto.⁹⁹ Järjestelyistunnossa juttujen sisältöä tarkastellaan vain siinä laajuudessa kuin hyvät asianhallintaratkaisut vaativat.

OK 18:2:n nojalla tuomioistuimen täytyy kumuloida kanteet, jotka on nostettu samanaikaisesti ja jotka johtuvat olennaisesti samasta perusteesta. Molemmat edellytykset ovat melko epätasällisiä. Kanteet katsotaan samanaikaisesti nostetuiksi, jos aikaero on ”käytännössä merkityksetön”.¹⁰⁰ Tämä ei kuitenkaan selvennä, paljonko samanaikaisuuden käsite joustaa. Järjestelyistunnon osallistujista yksi kantaja on nostanut kanteensa vaikkapa neljä kuukautta siten, toinen taas kuukausi sitten. Aikaero on vähämerkityksinen siinä mielessä, että ensimmäistä kannetta ei ole vielä käsitelty enempää kuin toista; kuitenkin ennakoitavuus puhuu sitä vastaan, että kanteita pidettäisiin samanaikaisesti nostettuina. Olennaisesti sama peruste merkinnee sitä, että keskeiset oikeus tosiseikat ovat yhteiset. Edellytys siis täyttyy silloin, kun korvausvaatimukset perustuvat esimerkiksi samaan onnettomuuteen tai sopimusehtojen muutokseen. Tulkintaongelmia syntyy ainakin, kun perusteena on pistemäisen sijasta jatkuva tapahtuma, vaikkapa ympäristön pilaantuminen. Laajassa joukkokanneryppäessä on melko varmasti joitakin kanteita, jotka täytyy kumuloida OK 18:2:n nojalla. Mutta mukana on paljon niitäkin kanteita, jotka eivät täytä edellytyksiä; tällöin tulee kyseeseen harkinnanvarainen kumulaatio.¹⁰¹

⁹⁹ Ks. Koulu 2017a s. 215–216, 221; Kowolik 2018 s. 192–193. Asianosaisten kuulemista prosessikysymyksissä korostaa myös P. Määttä 2013 s. 136. Käsitteellisesti voidaan sanoa, että jo sama järjestelyistunto merkitsee yhteiskäsittelyä eli kumulaatiota.

¹⁰⁰ HE 15/1990 vp s. 121.

¹⁰¹ Myös Koulu 2017a s. 216–217 pitää pakollisen kumulaation soveltamisalaa varsin kapeana ja keskittyy harkinnanvaraiseen kumulaatioon.

OK 18:6:n nojalla tuomioistuin voi käsitellä kanteet yhdessä, jos se edistää asioiden selvittämistä. Kuten *Koulu* on huomauttanut, lakitekstin kriteeri on tyhjä ja jopa harhaanjohtava.¹⁰² Esitöissä sekä oikeuskäytännössä ja kirjallisuudessa toki tehdään selväksi, että päätöksenteko perustuu *tarkoituksenmukaisuuteen*.¹⁰³ Olennaisia menettelyperiaatteita siis ovat halpuus, nopeus ja tuomioistuinekonomia. Lainopissa on kehitelty joitakin täsmällisempiä kriteerejä päätöksenteon avuksi: kumulaatio on sitä parempi vaihtoehto, mitä enemmän jutuissa on yhteisiä riittäviä oikeustositseikkoja ja yhteistä todistelua.¹⁰⁴

Edellyttääkö juttujen A ja C kumulointi, että jutuissa on perusteena sama riittävä oikeustositseikka? Vai riittääkö kumulointiin, että juttuja A ja B yhdistää seikka α sekä juttuja B ja C seikka γ ?¹⁰⁵ Riittääkö tätäkin väljempi peruste yhteys? Säännöksen sanamuoto tai muut institutionaaliset oikeuslähteet eivät aseta mitään tiukkoja rajoituksia. Joukkokanteiden lähi-ilmioilta ryhmäkanteelta edellytetään ryhmäkannelain 2 §:ssä, että vaatimukset perustuvat samoihin tai samankaltaisiin seikkoihin; esitöiden mukaan tämä edellytys on lievempi kuin OK 18:2:ssä ja nähtävästi lähellä OK 18:6:n mukaista tilannetta.¹⁰⁶ Ruotsin oikeudesta mainittakoon, että RB 14:6 vastaa OK 18:6:ää ja ymmärretään joustavasti. Soveltamista pidetään mahdollisena, jos eri juttujen kanneperusteet eroavat tilassa ja ajassa mutta muistuttavat olennaisesti toisiaan. Esimerkkitapauksessa sama rakentaja on rakentanut useita taloja, joissa esiintyy samankaltainen virhe.¹⁰⁷ Tiukka saman oikeustositseikan edellytys toisi jo asianhallintavaiheeseen kiperiä rajanvetokysymyksiä sen suhteen, onko käsillä sama virhe vai kokoelma hieman eri virheitä. Tällaista on vaikea nähdä asiallisesti perusteltuna. Perusteyhteys kannattaa ymmärtää joustavammin niin, että *samankaltaisuus voi riittää*. Toki kumulaatio on helposti epätarkoituksenmukaista, jos yhteisiä oikeustositseikkoja on vaikea hahmottaa.

Onnistuneen käsittelyratkaisun tekemiseksi tuomioistuimen on ymmärrettävä, mitä eri vaihtoehtoista seuraa. Tuomioistuin siis arvioi, olisiko yhteiskäsittely erilliskäsittelyä parempi vaihtoehto relevanttien periaatteiden valossa. Tätä varten on syytä ennakoida, millaista kanteiden yhteiskäsittely kyseisessä tapauksessa olisi. Koska yhteiskäsittely on varsin erilaista eri hallintamenetelmiä käytettäessä, tuomioistuimen pitää jo tässä vaiheessa arvioida, mikä olisi sopivin

¹⁰² Koulu 2017a s. 217.

¹⁰³ Ks. HE 15/1990 vp s. 123; KKO 2016:55 perustelu kohta 6; Jokela 2012 s. 324–325. Ks. myös Sjöström 1948 s. 86–95. Ruotsin vastaavasta lainkohdasta (RB 14:6) ks. Ekelöf – Edelstam – Pauli 2015 s. 206.

¹⁰⁴ Ks. Ekelöf – Edelstam – Pauli 2015 s. 207; Koulu 2017a s. 218. He mainitsevat useita yhteiskäsittelyä puoltavia tunnusmerkkejä, jotka ovat osittain päällekkäisiä. Rikossyytteiden kumulatiosta ks. ROL 5:18 ja P. Määttä 2013 s. 383–390.

¹⁰⁵ α ja γ siis ovat riittäviä oikeustositseikkoja.

¹⁰⁶ HE 154/2006 vp s. 35. Muotoilu vastaa Ruotsin GRGL 8 §:n 1 kohtaa.

¹⁰⁷ Ks. Lindell 2021 s. 309–310; Ekelöf – Edelstam – Pauli 2015 s. 207.

hallintamenetelmä. Päätöksenteossa tarvitaan muun ohessa tietoa eri hallintamenetelmien oikeusvaikutuksista, eduista ja haitoista. Hallintamenetelmistä tärkeimpiä ovat sisäiset pilottikanteet, välituomiot ja yhteinen pääkäsitteily.¹⁰⁸

Saman joukkoprosessin sisällä voidaan käyttää eri hallintamenetelmiä. Hallintamenetelmät voivat limittyä yksinkertaisemmin tai monimutkaisemmin tavoin: *a)* Käsittelemällä sisäisen pilottikanteen tuomioistuin sinänsä tutkii vain yksittäisen jutun. Samalla tuomioistuin kuitenkin antaa asianosaisille informaatiota, joka opastaa heitä muiden juttujen sopimisessa.¹⁰⁹ Informaatiota tarjoaa pääasiaratkaisu, jota sanotaan pilottituomioksi; se voi olla koko kannetta koskeva tuomio tai kanteen sisäinen välituomio (pilottivälituomio).¹¹⁰ Jutut, joita asianosaiset eivät saa sovituksi, voidaan sittemmin käsitellä yhteisessä pääkäsitteilyssä. Tällöinkin taustalla oleva pilottituomio keventää monin tavoin tuomioistuimen työtaakkaa. *b)* Välituomiolla voidaan jäsentää myös joukkoprosessia, jossa ei hyödynnetä pilottikanteita. Silloin välituomio annetaan yhteisen pääkäsitteilyn päätteeksi, ja se edistää juttujen sopimista. Jutut, joita asianosaiset eivät sovi, voidaan käsitellä loppuun yhdessä tai erikseen. *c)* Yhteinen pääkäsitteily saattaa toimia myös joukkoprosessin ainoana hallintamenetelmänä, jos tuomioistuin pitää pilottikanteita ja välituomioita epätarkoituksenmukaisina.

Esitys jatkuu siten, että käsittelen yhteistä pääkäsitteilyä ennen muita menetelmiä ja sisäisiä pilottikanteita ennen välituomioita. Tällä tavoin uusien asioiden esitys rakentuu edellisten alalukujen pohjalle.

3.2 YHTEINEN PÄÄKÄSITTELY

3.2.1 Laajentumisen ongelma

Keskeinen kysymys on, mitä yhteinen pääkäsitteily merkitsee laillisen oikeudenkäyntiaineiston kannalta. Kirjallisuudessa *Koulu* toteaa kumulaatiosta seuraavaa:¹¹¹

¹⁰⁸ Eri oikeuskulttuureissa käytetään samankaltaisia joukkokanteiden hallintamenetelmiä. Yhdysvalloissa keskeisiä menetelmiä ovat kanteiden ryhmittely, pilottijutut (*bellwether*, kirjaimellisesti ”laumassa kelloa kantava lammas”) sekä oikeudenkäynnin jako (*bifurcation*) vastuukysymysten ja määrän käsittelyyn. Ks. Blennerhassett 2016 s. 33 av. 132. Hallintamenetelmistä Englannissa ks. Hodges 2001 s. 71–73.

¹⁰⁹ Ks. esim. Biard 2014 s. 96.

¹¹⁰ Esimerkiksi Pohjolan epidemiaavauksia koskevassa oikeudenkäynnissä pilottikanteiden johdosta annettiin ensin välituomiot vastuuperusteen sisäisestä kysymyksestä, tarkemmin sanoen siitä, olivatko tietyt sulk- ja rajoitustoimet vakuutusehtojen mukaan korvattavia vakuutustapah-tumia. Ks. Helsingin KäO välituomiot 21/53409, 21/53411, 21/53412, 21/53413 ja 21/53414 (kaikki annettu 11.11.2021). Taustasta ks. myös Suomen Kuvalehti 13/2021 s. 12.

¹¹¹ *Koulu* 2017a s. 219.

Useista erillisistä oikeudenkäynneistä tulee todistuksellisesti yksi oikeudenkäynti. Oikeudenkäyntiaineisto muuttuu yhteiseksi, tai toisin ilmaistuna yhdessä ”asiassa” esitetty (esim. todistelu) katsotaan esitetynksi kaikissa ”asioissa”. Tätä voidaan kutsua vaikkapa oikeudenkäyntiaineiston laajentumisen säännöksi.

Koulun mukaan laajentumissäännön yksityiskohdat eivät ole selviä, mutta sääntö koskisi kiistatta todisteita sekä johdonmukaisuuden vuoksi myös oikeustositseikkoihin vetoamisia ja prosessiväitteitä.¹¹² Lappalainen ja Hupli taas lausuvat, että oikeustositseikkoihin vetoaminen ja muut prosessitoimet koituvat vain tekijänsä eduksi tai haitaksi.¹¹³ Kirjallisuudessa ei ole täsmennetty, mihin lainkohtiin ja millaiseen laintulkintaan laajentuminen perustuu. On toki sinänsä tunnettua, että yhteiskäsittelyssä välttyään moninkertaiselta todistelulta.¹¹⁴ Silti jäljelle jäävät kysymykset: Mikä toiminta aiheuttaa laajentumisen, ja mikä voi estää sen? Mikä on laajentumissäännön tarkka kohde? Mitä velvollisuuksia tuomarille syntyy?

Eritellään ongelmakokonaisuus pienempiin osiin. Pääkäsittelyssä esitetään vaatimuksia, prosessiväitteitä, oikeustositseikkoja, todistustositseikkoja, todistustositseikkoja, aputositseikkoja, kokemussääntöjä ja oikeudellisia argumentteja. Riidatonta on, että myötäpuolten tekemiset eivät vaikuta asianosaisen vaatimistaakaan. Kysymys prosessiväitteistä on laajentumisen kannalta vähemmän tärkeä, koska prosessiväitteitä tekee tyypillisesti vastaaja.¹¹⁵ Jos joukkoprosessissa on vain yksi vastaaja, hänen prosessiväitteensä koskee pääsääntöisesti kaikkia juttuja. Prosessiväitteitä koskeva menettely on hajanainen ja monimutkainen asiakokonaisuus, jota ei tässä käsitellä enemmälti.

Tuomioistuin huomioi samat oikeudelliset argumentit kaikissa jutuissa, joissa ne ovat relevantteja. Tuomioistuin näet tuntee lain ja muut oikeusnormit viran puolesta.¹¹⁶ Tämä *jura novit curia* -periaate ilmenee jo OK 17:4.1:stä. Pääkäsittelyssä käydään laintulkinnasta kontradiktoriaalinen keskustelu, jonka jälkeen tuomiossa sovelletut normit eivät tule yllätyksenä asianosaisille.¹¹⁷ Oikeudellista argumentointia on toki usein vaikea erottaa oikeustositseikkoihin vetoamisesta. Vaikka oppikirjoissa esitetäänkin oikeustositseikat puhtaina

¹¹² Koulu 2017a s. 219–220.

¹¹³ Lappalainen – Hupli 2021 s. 568. Myös Saksassa korostetaan varsin voimakkaasti myötäpuolten itsenäisyyttä, ks. Rosenberg – Schwab – Gottwald 2018 s. 264.

¹¹⁴ Tämä otetaan annettuna lain esitöissä, ks. esim. HE 15/1990 vp s. 120. Myös oikeuskäytännössä käytetään samaa todistelua: esimerkiksi asfalttikartellioikeudenkäynnissä Espoon kaupungin jutun tuomion sivut 112–224 ovat samat kuin Helsingin kaupungin jutun tuomion sivut 60–173. Ks. Helsingin käräjäoikeuden tuomiot 28.11.2013 jutuissa L 09/10623 ja L 09/49467.

¹¹⁵ On toki mahdollista, että joku kantaja esittää prosessiväitteen tuomarin esteellisyydestä.

¹¹⁶ Näin ollen yksittäisen kantajan esittämä oikeudellinen argumentaatio vaikuttaa tosiasiallisesti myös hänen myötäpuolensa juttuihin – riippumatta siitä, ovatko myötäpuolet itse samalla kannalla.

¹¹⁷ Ks. esim. Rautio – Frände 2020 s. 44.

havaintomaailman tosiasioina,¹¹⁸ käytännössä asianosaiset joutuvat käyttämään vetoamislausemissaan abstrakteja ja arvostuksenvaraisia ilmauksia. Esimerkiksi ilmauksia sopimus ja velka on mahdotonta ymmärtää pelkän havaintomaailman pohjalta, ilman yhteiskunnallisia instituutioita.¹¹⁹ Olisi myös vähintään hidasta ja vaikeaa pilkkoa nämä käsitteet sellaisiin alkutekijöihin, joita voidaan suoraan havainnoida. Siksi nykyään katsotaankin, että asianosainen voi täyttää väittämistaakkansa myös vetoamalla institutionaaliseen tosiasiaan eli kompleksiseen oikeustositteeseen.¹²⁰ Jotkut normien ja oikeustositteiden rajankäynnit ovat opillisesti vaikeita, mutta informoivalla prosessinjohtolla tuomari voi tehdä selväksi, mikä oikeudenkäynnissä kuuluu *jura novit curia* -periaatteen ja mikä väittämistaakan piiriin.

Tarkastellaan seuraavaksi todistelua. Termillä todiste viitataan todistuskeinoihin, kuten todistajaan, tai niiden välittämiin todistustositteisiin, kuten todistajanlausunnon sisältöön. Todistustositteillä asianosainen tukee näkemystään joko oikeustositteestä (välittömästi relevantista faktasta) tai toisesta todistustositteestä. Todistelussa esitetään myös kokemussääntöjä eli yleistä tietoa tosiasioiden syysuhteista. Niiden avulla tuomioistuin arvioi, kuinka vahvasti todistustositteikka puhuu todistustiteeman puolesta tai sitä vastaan. Koska kokemussäännöt ovat yleisluonteisia, saatetaan esittää todistelua siitäkin, kuinka ne soveltuvat jutun tosiseikkojen selvittämiseen; tällöin kerrotaan apufaktoja.¹²¹ Todistuskeinot ja -tosiseikat sekä kokemussäännöt ja apufaktat kuuluvat samaan kokonaisuuteen eli todisteluun. Jatkossa kirjoitankin toisinaan vain todistusaineistosta tarkoittaen kaikkia edellä mainittuja.¹²²

Todistusaineiston laajentumiseen liittyy kolme eriteltyä kysymystä. Jos kantajat A, B ja C nimeävät todistajan X, tuleeko X:n esittämä todistusaineisto ilman muita toimia lailliseksi oikeudenkäyntiaineistoksi myötäpuolten jutussa? Ellei tule, pitääkö tuomarin kysyä myötäpuolilta, haluavatko he X:n esityksen myös omien juttujensa aineistoksi? Jos tulee ja jos myötäpuoli D nimenomaan ei halua X:n lausumia oman juttunsa oikeudenkäyntiaineistoon, kuinka tuomioistuimen tulee toimia?¹²³

¹¹⁸ Ks. esim. Lappalainen – Hupli 2021 s. 508–509. Käsitys perustuu ruotsalaisen oikeustieteen (ja skandinaavisen realismin) filosofisiin sitoumuksiin, ks. esim. Olivecrona 1966 s. 218–220.

¹¹⁹ Ks. Kaisto 2005 s. 207–210, 275–277, 307–308. Myös J. Rudanko 2020 s. 119–122 suhtautuu kriittisesti perinteiseen ruotsalaiseen ja suomalaiseen doktriiniin.

¹²⁰ Ks. Vaitoja 2014 s. 35–39, 75–82. Institutionaaliset tosiasiat siis kuuluvat Popperin maailmaan 3, puhtaat havaintomaailman tosiasiat Popperin maailmaan 1. Ks. Siltala 2004 s. 214–217. Tyypillisesti väittämistaakan kohde täsmentyy oikeudenkäynnin aikana, ks. esim. Leppänen 1998 s. 131–136.

¹²¹ Ks. Lappalainen – Rautio 2021 s. 594. Monimutkaisissa tapauksissa valtaosa todistelusta voi olla varsin etäistä oikeustositteiden kannalta: esimerkiksi kilpailuvahinkoprosessissa olennainen osa todistelusta voi koskea apufaktoja ja kokemussääntöjä, kuten jonkin ekonometrisen menetelmän pätevyyttä ja soveltumista tapaukseen.

¹²² Vrt. Jokela 2015 s. 189, joka tarkoittaa todistusaineistolla todistuskeinoja ja -tosiseikkoja.

¹²³ Viimeinen esimerkkitapaus on kieltämättä harvinainen, sillä myötäpuolet ovat yleensä yhtä

Oikeustosisaikan käsite esiteltiin lyhyesti jo yllä. Tähdennän vielä, että oikeustosisikkaan vetoamiseksi ei kelpaa epämääräinen viittaus eikä maininta. Vetoamisessa asianosainen esittää historiallisesta tapahtumainkulusta jotakin ja vaatii, että tämä esitys otetaan tuomion perustaksi.¹²⁴ Vetoamisten laajentamiseen liittyy kolme kysymystä: Jos A, B ja C vetoavat oikeustosisikkaan α , tuleeko se ilman eri toimia kanneperusteeksi myötäpuolten jutuissa? Ellei tule, syntyykö tuomioistuimelle kyselyvelvollisuus? Jos tulee ja jos myötäpuoli D nimenomaan ei halua α :ta oman juttunsa kanneperusteeksi, kuinka tuomioistuimen tulee toimia?¹²⁵

3.2.2 Väittämistaakka joukkoprosessissa

Käsittelen ensin vetoamista koskevat kysymykset, koska ne ovat yksinkertaisempia. Niihin sovelletaan OK 24:3.2:n säännöstä väittämistaakasta: asiassa, jossa sovinto on sallittu, tuomiota ei saa perustaa seikkaan, johon asianosainen ei ole vaatimuksensa tai vastustamisensa tueksi vedonnut. Riidattoman käsityksen mukaan seikka tarkoittaa tässä oikeustosisikkaa. Vakiintunut lähtökohhta on, että väittämistaakka on subjektiivinen eli edellyttää kunkin asianosaisen omatoimisuutta.¹²⁶ Esimerkiksi ennakkopäätöksestä KKO 2006:54 ilmenee, että kannetta ei voi hyväksyä sellaisen seikan nojalla, johon olivat vedonneet vain vastaajat, ei kantaja.¹²⁷ Tulkinta vetoamisten laajentumisesta merkitsee siis analogiatulkintaa, jossa asianosaisen toimeen rinnastetaan hänen myötäpuolensa toimi. Kysymyksestä ei ole korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiä.¹²⁸

Tutkimalla väittämistaakan taustasyitä käy ilmi, mitä perusteita on analogian puolesta ja mitä vastaan. Ensinnäkin väittämistaakka on vastapuolelle reilun menettelyn (kontradiktorisuuden) tae, kuten *Virolainen* lausuu:¹²⁹

mieltä siitä, mikä todistelu on hyödyllistä.

¹²⁴ Ks. esim. Lappalainen – Hupli 2021 s. 508.

¹²⁵ Viimeinen kysymys lienee riidaton, mutta esitetään kuitenkin symmetrian vuoksi.

¹²⁶ Ks. esim. Jokela 2015 s. 520; Lappalainen – Hupli 2021 s. 509.

¹²⁷ Ks. etenkin perustelu kohta 4. Tapaus on kiperä siltä osin, mikä katsotaan väittämistaakan kohteeksi, ks. esim. Saranpää 2010 s. 69–72.

¹²⁸ Kysymykseen kylläkin liittyy iäkäs ennakkopäätös KKO 1990:148. Sen ohjauskyky on heikko etenkin siksi, että ratkaisussa ei eritellä kunnolla vaatimis- ja väittämistaakkaa – joista ei vielä tuolloin ollut säännöksiä. Tapaus koski sitä edelleen vaikeaa kysymystä, saattoiko tuomioistuin soveltaa OikTL 36 §:n kohtuullistamissäännöstä. Kuusi myötäpuolta (takaajaa) oli vastustanut kannetta, mutta kaksi ei ollut saapunut kihlakunnanoikeuden käsittelyyn. Korkeimman oikeuden mukaan kihlakunnanoikeuden ei olisi pitänyt antaa lausuntoa poissaolleiden takausvastuun kohtuullistamisesta. Korkeimman oikeuden perustelut viittaavat lähinnä vaatimistaakan laiminlyöntiin. Nykyisin vastaava poissaolo johtaisi yksipuoliseen tuomioon suoraan OK 12:10:n nojalla.

¹²⁹ *Virolainen* LM 2000 s. 1160. Myös Tapanila 2021 s. 269–270 korostaa tätä väittämistaakan tarkoituksiperä.

Väittämistaakka merkitsee vetoamisvelvollisen asianosaisen kannalta taakkaa, hänen vastapuolensa kannalta taas suojaa. Viimeksi mainittu voi nimittäin prosessiin valmistautuessaan ja sen aikana luottaa siihen, ettei tuomiota voida perustaa muihin kuin toisen osapuolen nimenomaan vetoamiin seikkoihin, joihin hän voi siten oikeudenkäynnissä keskittyä. Väittämistaakka suojaa asianosaisia yllättäviltä ratkaisuilta ja on omiaan edistämään asianosaisen kuulemisperiaatteen toteutumista.

Analogiatulkinta ei vaarantaisi vastapuolen oikeusturvaa, koska joku vetoamisvelvollisista on jo nimenomaan vedonnut oikeustosisseikkoihin. Vastapuoli joutuisi joka tapauksessa keskittymään ja reagoimaan kyseisiin seikkoihin samassa yhteisessä pääkäsitteilyssä. Väittämistaakka myös edistää nopeutta, halpuutta ja tuomioistuinekonomiaa, koska se rajaa prosessin kohdetta tehokkaasti.¹³⁰ Tämäkään näkökohta ei juuri puolla eikä vastusta analogiatulkintaa. Väitteiden laajentuminen kaikkiin juttuihin ei juuri tuottaisi tuomioistuimelle lisävaivaa, sillä se joutuisi joka tapauksessa tutkimaan väitteitä. Analogiatulkinta lieventäisi väittämistaakan varmuushaittoja vähentämällä vääriä ratkaisuja, jotka johduttavat huolimattomasta asianajosta.¹³¹ Voidaan puhua tahattomista oikeudenmenetyksistä.

Väittämistaakan tärkeimpiin taustasyihin kuuluu autonomia eli määräämisperiaate, joka on reilun menettelyn kulmakiviä. Asianosainen voi eri syistä tietoisesti laiminlyödä sellaisen vetoamisen, joka saattaisi olla hänelle eduksi. Seikka voi olla hänelle arkaluonteinen, hän ehkä haluaa rajoittaa omaa kuluriskiään, tai seikasta riitely voi muutoin tuntua hänestä epätarkoituksenmukaiselta.¹³² Joukkokanteiden yhteydessä etenkin kuluriskin kontrollointi lienee tärkeä syy: OK 21:9:n nojalla asianosainen näet joutuu korvaamaan vastaajan kuluja yhteisvastuullisesti muiden myötäpuolten kanssa, sikäli kuin hän on osallistunut kulujen aiheuttamiseen.¹³³ Asianosainen on itsenäinen prosessitoimija silloinkin, kun hänellä on myötäpuolia tavallisessa prosessinyhteydessä. Ruotsissa ja Norjassa tästä on säädetty nimenomaisesti.¹³⁴

Vastakkaisia näkökohtia siis ovat autonomia ja tahattomien oikeudenmenettysten ehkäisy. Kuitenkin tahattomat oikeudenmenetykset ovat joukkokanteiden yhteydessä vähäinen uhka. Tämä johtuu jo asianajon ympäristöstä: kun yhteinen asianajaja laatii yhden joukkokantajen kannetta, hän voi välttää huolimattomuusvirheitä käyttämällä vertailukohtana jo laatimiaan kanteita.¹³⁵

¹³⁰ Ks. Vaitoja 2014 s. 30–31.

¹³¹ Tästä haitasta ks. Virolainen LM 2000 s. 1160–1161; Vuorenpää OT 2007 s. 6.

¹³² Ks. Vaitoja 2014 s. 30.

¹³³ Käsitteilyn lainkohtaa tarkemmin luvussa V.2.2.

¹³⁴ RB 14:8.1 ja TVL § 15-5(1).

¹³⁵ Yhteisen asianajajan eri päämiehet voivat toki halutessaan vedota eri seikkoihin. Myös suullisessa valmistelussa ja pääkäsitteilyssä yhteinen asianajaja voi vedota päämiehen A puolesta seikkoihin 1, 2, 3 ja 4 sekä B:n puolesta seikkoihin 1, 2 ja 4. Tämä saattaa tuntua oudolta ja kei-

Tahattomia oikeudenmenetyksiä torjuu myös materiaallinen prosessinjohto.¹³⁶ Jos kantaja B ei vetoa seikkaan, johon hänen myötäpuolensa ovat vedonneet, tuomarin on syytä kysyä, haluaako myös B vedota siihen.

Punninta viittaa siihen, että joukkoprosessissa ei tarvitse rajoittaa autonomiaa analogisella tulkinnalla. Yksilöllistä väittämistaakkaa täydentää tuomarin kyselyvelvollisuus.¹³⁷ Myös Suomen ja Ruotsin oikeustieteen vallitseva kanta on, että vetoamiset eivät laajene kumulaation vuoksi.¹³⁸ Kannasta poikkeamiseen ei ole riittävän vahvoja syitä. Yksilöllisen väittämistaakan sukulaisilmiö on, että kukin kantaja voi sitovasti *tunnustaa* itselleen haitallisen oikeustosi-seikan; tunnustus tietystikin sitoo vain hänen omassa jutussaan. Tunnustaminen voi koskea jopa laajaa kompleksista oikeustositseikkaa.¹³⁹ Tunnustamisella tai muilla disponoinneilla asianosaiset eivät kuitenkaan voi määrätä siitä, kuinka tuomioistuimen on arvioitava varsinaista oikeuskysymystä.¹⁴⁰

3.2.3 Todistusaineiston laajentuminen

Toistan ensimmäisen kysymyksen: Jos kantajat A, B ja C nimeävät todistajan X, tuleeko X:n esittämä todistusaineisto ilman muita toimia lailliseksi oikeudenkäyntiaineistoksi myötäpuolten jutussa? Ongelman harkinnassa tulee huomioida useita säännöksiä: OK 17:1 antaa säädöstuen *vapaalle todistusteorialle*. Saman luvun 2 §:ssä säädetään asianosaisen todistustaakasta ja velvollisuudesta esittää näyttöä. OK 24:2.1:ssä säädetään laillisesta oikeudenkäyntiaineistosta *välittömyysperiaatteen* mukaisesti:¹⁴¹ tuomioissa saadaan ottaa huomioon vain se oikeudenkäyntiaineisto, joka on esitetty pääkäsittelyssä.

Mikään säännös ei anna suoraa vastausta mainittuun kysymykseen. OK 17:1.2:n ensimmäisessä virkkeessä, toisen ja kolmannen sanan välissä, on jäänyt kertomatta, missä esitetyt todisteet tuomioistuin huomioi. Onko kyse joukkoprosessissa esitetystä aineistosta vai kussakin jutussa nimettyjen todisteiden

notekoiselta etenkin, jos järjestely vaikuttaa lopputulokseen. Mutta lainkäyttö on keinotekoista toimintaa, jossa tuomari tutkii jutun asianosaisten määräämää prosessin kohdetta eikä todellisuutta. Ks. Lehrberg 2003 s. 151.

¹³⁶ Samoin Lehrberg 2003 s. 149–150.

¹³⁷ Termi kyselyvelvollisuus on jokseenkin harvinainen, mutta osuva. Vaitoja 2014 s. 363–371 on perustellut vakuuttavasti, kuinka tuomarin kyselyoikeus ja velvollisuus ulottuvat yhtä pitkälle.

¹³⁸ Ks. Lappalainen – Hupli 2021 s. 568; Vuorenpää OT 2007 s. 7; OMTR 2006:4 s. 7. Vrt. Koulu 2017a s. 220. Ruotsista ks. Ekelöf – Edelstam – Pauli 2015 s. 218–219; Lehrberg 2003 s. 148–153; vrt. Lindblom 2002 s. 72–76, joka tarkastelee ympäristöoikeudellisia kielto- ja vahingonkorvauskanteita.

¹³⁹ Tunnustamisesta ks. esim. Leppänen 1998 s. 189–192.

¹⁴⁰ Lappalainen 2001 s. 150. Ks. myös Koulu 2009 s. 49–50. Voidaan toki hahmottaa niinkin, että tunnustaessaan kompleksisen oikeustositseikan asianosainen disponoi jossain määrin myös oikeuskysymyksestä.

¹⁴¹ Ks. Jokela 2015 s. 517.

sisällöstä? (Lakitekstin muotoilu on toki järkevä, sillä yleissäännöstä ei pidä monimutkaistaa kaikkien erityistilanteiden huomioimiseksi.) Todistusaineiston laajentuminen voi vaikuttaa OK 17:2.1:n sanamuodon venyttämislä: myö-
täpuolen esittämä näyttö rinnastetaan asianosaisen esittämään. OK 24 luvun
2 pykälän tarkoitus on ilmaista, että pääkäsitteilyn ulkopuolella esitetyt sei-
kat eivät pääsääntöisesti ole laillista oikeudenkäyntiaineistoa. Säännöksestä ei
voida suoraan päätellä, että kaikki pääkäsitteilyssä lausuttu kuuluisi lailliseen
oikeudenkäyntiaineistoon.

Kysymystä ei ole nimenomaisesti käsitelty esitöissä tai ennakkopäätöksissä.
Täytyykin perehtyä niihin yleisiin oppeihin ja asiasyihin, joita väljien säännös-
ten taustalla on. Yleisten menettelyperiaatteiden lisäksi tarpeellisia ovat todis-
tusoikeuden yleiset opit (periaatteet ja teoriat), jotka ovat tarkemmin jäsenel-
tyjä. Vapaa todistusteoria on tuomio-oikeellisuutta edistävä ideaalimalli, joka
koostuu kahdesta osasta: vapaasta todistelusta ja vapaasta todistusharkinnasta.
Jokela luonnehtii ensimmäistä tekijää näin:¹⁴²

Vapaalla todistelulla tarkoitetaan ensinnäkin asianosaisen oikeutta esittää ha-
luamansa näyttö asian tutkivalle tuomioistuimelle (OK 17:1.1; L:ssa 2015).
Vapaa todistelu oikeuttaa myös tuomioistuimen käyttämään todisteena kaik-
kea sitä, mikä oikeudenkäynnissä on ilmennyt.

Vapaa todistusharkinta taas merkitsee, että tuomari päättää todisteiden näyttö-
arvosta ja näytön riittävydestä oman harkintansa pohjalta, ilman muodollis-
ten sääntöjen siteitä. Harkinnan tulee toki olla tasapuolista ja perusteellista.¹⁴³

Vapaa todistusteoria ohjaa tulkitsemaan laveasti myös laillisen oikeudenkäyn-
tiaineiston käsitettä. On kuitenkin suuri määrä oikeusnormeja, jotka rajoittavat
todisteiden esittämistä ja hyödyntämistä. Oikeudelliset todistelunrajoitteet ovat
jyrkimmillään todistamis- ja hyödyntämiskieltoja ja lievimmillään tukitodiste-
luvaatimuksia.¹⁴⁴ Todistamis- ja hyödyntämiskieltoja säädetään OK 17 luvun
10–21 ja 24–25 §:ssä.¹⁴⁵ Niihin ei sisälly erityissäännöstä, joka rajaisi kunkin
jutun oikeudenkäyntiaineistoa subjektiivisen kumulaation yhteydessä. Kuten
Riekkinen on todennut, laissa ei myöskään ”ole harkinnanvaraista yleissäännöstä

¹⁴² Jokela 2015 s. 191. (Kursivointi ja viittaus poistettu.) Ks. myös HE 46/2014 s. 45.

¹⁴³ Riekkinen 2019 s. 74–75; Rautio – Frände 2020 s. 27–33. Legaalisesta ja vapaasta todistus-
teoriasta oikeushistoriallisesti ks. esim. Lindell 1987 s. 72–95 ja Suomen osalta Saranpää 2010 s.
124–127.

¹⁴⁴ Ks. Jämsä 2020 s. 2–4, 459–463. Hän keskittyy rikosprosessiin, mutta hänen käsitejärjestel-
mänsä sopii *mutatis mutandis* myös siviiliprosessin tarkasteluun. Ks. myös Riekkinen 2019 s. 75,
409–411.

¹⁴⁵ Tässä yhteydessä merkittävin lienee OK 17:25.3, joka on eräänlainen hyödyntämiskieltojen
yleissäännös ja koskee lainvastaisesti hankittuja todisteita. Lainvalmistelussa lakivaliokunta ko-
rostri vapaata todistusteoriaa ja hyödyntämiskieltojen poikkeusluonnetta, ks. LaVM 19/2014 s.
6–7.

hyödyntämiskiellosta, joka koskisi laillisesti hankittua aineistoa”.¹⁴⁶ Kun vaapaata todistusteoriaa pidetään tärkeänä lähtökohtana ja poikkeuksista on vastikään säädetty laissa, *oikeustieteen ei pidä kevyin perustein konstruoida uusia todistelunrajoitteita*.¹⁴⁷ Jos katsotaan, että tuomioistuin ei huomioi samaa todistelua kaikissa kumuloiduissa jutuissa ilman erillisiä vetoamisia, kyseessä olisi asiallisesti hyödyntämisrajoitus. Yleiset opit siis puhuvat vahvasti todistusaineiston laajentumisen puolesta.

Vielä pitää pohtia, onko erityisiä asiasyitä laajentumissäännön puolesta tai sitä vastaan. Ellei sääntöä olisi, täytyisi myötäpuolen erikseen vedota muun muassa niihin todistustositseikkoihin, joita toisen nimeämä todistaja esitti. Vetoaminen edellyttäisi omatoimisuutta tai tuomarin kyselytoimintaa. Ensimmäinen vaihtoehto johtaisi tahattomiin oikeudenmenetyksiin, jälkimmäinen ”toivottoman raskasliikkeiseen” prosessiin.¹⁴⁸ Haitat halpuudelle, nopeudelle ja tuomioistuinekonomialle olisivat suuremmat kuin oikeustositseikoista kyseltäessä, sillä todistustositseikkoja on enemmän. Laajentuminen ei haittaa osallistumista eikä muutenkaan vastapuolen oikeusturvaa. Toisaalta *Lehrbergin* mukaan todistusaineiston laajentuminen loukkaa asianosaisen autonomiaa, koska myötäpuolten tekemisillä on asianosaisenkin jutussa määräämisen kaltaisia vaikutuksia.¹⁴⁹ Kuitenkin argumentti vaikuttaa melko kaukaa haetulta: todistusaineiston laajentuminen ei estä asianosaista kontrolloimasta prosessin kohdetta ja kulatoriskiään. Ongelmia voi syntyä lähinnä harvinaisissa tapauksissa, joissa yksi myötäpuoli pitää todistetta hyödyllisenä ja toinen haitallisena.

Kaiken kaikkiaan todistusaineiston laajentumisen sääntö on perusteltu. Tämä on myös Suomen ja Ruotsin oikeustieteen vallitseva kanta.¹⁵⁰ Norjan siviiliprosessilain mukaan myötäpuolet ovat itsenäisiä mutta todistelu otetaan huomioon kaikissa jutuissa.¹⁵¹ Laajentumisen rajan asettaa OK 24:2.1 siten, että pääkäsittelyn ulottuvuus määrää laillisen oikeudenkäyntiaineiston.¹⁵² Jos juttu erotetaan muista kesken pääkäsittelyn, jo esitetty aineisto lähtökohtaisesti pysyy erotetun jutun laillisena oikeudenkäyntiaineistona. Mitä erottamisen jälkeen

¹⁴⁶ Riekkinen 2019 s. 409.

¹⁴⁷ Lain ulkopuoliset rajoitteet voisivat perustua lähinnä EIT:n ratkaisuihin.

¹⁴⁸ Ilmausta käyttää Lappalainen 1995 s. 400. Suomalaisessa siviiliprosessissa ei yleensäkään edellytetä, että asianosainen vetoaisi todistustositseikkoihin. Ks. jo Virolainen 1988 s. 171; Jokela 2015 s. 520.

¹⁴⁹ Lehrberg 2003 s. 156–166, etenkin s. 158.

¹⁵⁰ Ks. Lappalainen – Hupli 2021 s. 568; Koulou 2017a s. 219–220. Ruotsista ks. Ekelöf – Edelstam – Pauli 2015 s. 219; vrt. Lehrberg 2003 s. 165–166.

¹⁵¹ TVL § 15-5 (1). Säännöksestä ks. Robberstad 2021 s. 236.

¹⁵² Monimutkaisen joukkoprosessin pääkäsittely toki kestää useita istuntopäiviä. Joinakin istuntopäivinä esitetään luultavasti todistelua sellaisista teemoista, jotka koskevat vain joitakin kanteita. Nekin päivät kuuluvat yhteiseen pääkäsittelyyn, ellei tuomioistuin erikseen päättää joidenkin juttujen erottamisesta.

esitetään muissa jutuissa, ei tule erotetun jutun lailliseksi aineistoksi; sama pätee toisinpäin.¹⁵³

Jäljelle jää yksi kysymys: Jos asianosainen D nimenomaan ei halua (myötäpuolen nimeämää) todistelua oman juttunsa oikeudenkäyntiaineistoon, kuinka tuomioistuin toimii? Vapaan todistusteorian mukainen lähtökohta on, että todistelu tulee tällöinkin huomioida myös D:n jutussa. Tilanne on kuitenkin hieman erilainen kuin edellisen kysymyksen kohdalla, sillä aineiston yksilöllinen rajaus tapahtuisi asianosaisen omasta aloitteesta, ilman tuomioistuimelle koituvaa räsitätusta. Tällaiset rajaukset myös olisivat niin harvinaisia, että ne vaikuttaisivat häviävän vähän prosessin kestoon ja kalleuteen. Jos rajauksesta seuraa asianosaiselle oikeudenmenetyks, taustalla on hänen oma tarkoituksellinen valintansa. Asiastyistä rajauksen puolesta puhuu autonomia ja rajausta vastaan se, että tuomari joutuisi vaivalloiseen asemaan arvioidessaan samassa oikeudenkäynnissä samaa todistusteemaa eri aineistojen pohjalta.¹⁵⁴

Tässä lienee hyödyllistä erottaa kokemussäännöt todistustositseikoista. Kokemussäännöt ovat yleisiä lainalaisuuksia, joita sovelletaan tapauksesta saatuu informaatioon; ne muistuttavat oikeusnormeja, vaikka niitä käytetäänkin ratkaisutoiminnan eri vaiheissa.¹⁵⁵ Sekä kokemussäännöt että oikeusnormit ikään kuin sijaitsevat yksittäisten oikeusprosessien yläpuolella. Olisi jo lainkäytön uskottavuuden kannalta ongelmallista, jos tuomioistuin käsittelee jutut yhdessä mutta ei saisi hyödyntää samoja asiantuntijoiden kertomia kokemussääntöjä. Analogia oikeusnormeihin on valaiseva: asianosaiset eivät voi myöskään suoraan määrätä, että riidanalaisiin oikeustositseikkoihin ei saa soveltaa tiettyä normia.¹⁵⁶ Kokemussäännöt selvästikin laajentuvat riippumatta yksittäisen asianosaisen tahdosta.

Sen sijaan kysymys todistustositseikoista (ja aputositseikoista) on melko harkinnanvarainen. Nähdäkseni on perustelluinta seurata systemaattista lähtökohdtaa eli katsoa, että tuomioistuin saa hyödyntää yhteisessä pääkäsitteilyssä esitettyä todistelua asianosaisen vastustuksesta huolimatta. Jos asianosainen pitää jotakin todistelua epämieluisana, hän voi ehkäistä sen vaikutusta esittämällä omaa todistelua taikka rajaamalla riitansa kohdetta oikeustositseikkojen tasolla. Kieltämättä oikeustila on avoin.

Erityiskysymyksenä täytynee vielä mainita preklusio. Kyseessä on oikeudenkäyntiaineiston rajoitus, menettelyllinen sanktio, jolla turvataan keskitetty pääkäsitteily.¹⁵⁷ Valmistelun ja pääkäsitteilyn välisestä preklusiosta säädetään OK 6:9:ssä seuraavasti:

¹⁵³ Koulu 2017a s. 220; Lappalainen 1995 s. 446–447.

¹⁵⁴ Myös Lehrberg 2003 s. 165 pitää näitä argumentteja tärkeimpinä.

¹⁵⁵ Ks. Lappalainen – Rautio 2021 s. 594.

¹⁵⁶ Ks. edellä jakso IV.3.2.2 *in fine*.

¹⁵⁷ Ks. Leppänen 1998 s. 317–319; Jokela 2015 s. 38–39.

Asianosainen ei saa asiassa, jossa sovinto on sallittu, pääkäsittelyssä vedota sellaiseen seikkaan, johon hän ei ole vedonnut valmistelussa, ellei asianosainen saata todennäköiseksi, että hänen menettelynsä johtuu pätevistä syistä.

Asianosainen ei saa asiassa, jossa sovinto on sallittu, pääkäsittelyssä vedota sellaiseen todisteeseen, johon hän ei ole vedonnut valmistelussa, ellei voida olettaa, että hänen menettelynsä johtuu pätevistä syistä. Uusi todiste voidaan kuitenkin ottaa vastaan, jos asianosaiset siihen suostuvat.

Jälkimmäisessä momentissa todisteella siis tarkoitetaan todistuskeinoa, kuten todistajaa.¹⁵⁸ Lisäksi tuomioistuin voi asettaa OK 5:22:n nojalla valmistelun siinäisen preklusiomääräajan, jonka jälkeen asianosainen saa vedota uusiin seikkoihin tai todisteisiin vain, jos hän saattaa pätevän syyn todennäköiseksi.¹⁵⁹ Kanteiden kumulaatio voi tapahtua OK 18:6:n nojalla valmistelun loppuvaiheessa tai jopa vasta pääkäsittelyssä. Niinpä joukkoprosessissa on mahdollista, että jotkut joukkokantajat ovat valmistelussa laiminlyöneet vedota johonkin seikkaan tai todisteeseen, johon he haluavat kuitenkin vedota pääkäsittelyssä.¹⁶⁰

Ottaen huomioon sen, mitä yllä todettiin todistusaineiston laajentumisesta, preklusion ei tule estää huomioimasta samoja todisteita kaikissa joukkoprosessin jutuissa. Toisin sanoen OK 6:9.2:ää on syytä tulkita laajentavasti siten, että asianosaisten A, B ja C vetoamiset ja pätevät syyt vaikuttavat myös heidän myötäpuoltensa jutuissa. Mitä tulee oikeustosisekkojen preklusioon (OK 6:9.1), asetelma on nyt erilainen kuin äskeisessä jaksossa 3.2.2. Keskeinen tausta-argumentti autonomia ei tietenkään puhu laajentumista vastaan silloin, kun kantaja pääkäsittelyssä nimenomaan haluaa kyseisen seikan tulevan huomioiduksi. Pelkästään OK 6:9.1:n preklusiosäännöksen ei tule estää tuomioistuinta huomioimasta samoja seikkoja kaikissa joukkoprosessin jutuissa.¹⁶¹ Samoin on tulkittava OK 5:22:ää seikkojen ja todisteiden preklusiosta. Oikeuskirjallisuudessa myös *Leppänen* on kannattanut yhtenäistä preklusiota lausuen: ”Sekä kumulaation tarkoitus että käytännön hankaluudet puhuvat sitä vastaan, että preklusio olisi jokaisen kanteen kohdalla erilainen; toisaalta pääkäsittelyn keskitys ei paina voimakkaasti toiseen suuntaan.”¹⁶² Pääkäsitte-

¹⁵⁸ Leppänen 1998 s. 326.

¹⁵⁹ Sanamuotonsa mukaan OK 5:22 koskee myös uusia vaatimuksia, mutta vallitsevan kannan mukaan vaatimusten preklusiota arvioidaan OK 14:2:n eikä 5:22:n mukaan, ks. Leppänen 1998 s. 310–311. Joukkoprosessissa vaatimuksia ja niiden muutoksia arvioidaan yksilöllisesti ilman mitään laajentumissääntöä.

¹⁶⁰ Näin voi käydä esimerkiksi sen vuoksi, että asianajo on hajaantunut useille toimistoille.

¹⁶¹ Laajentumisen puolesta siis puhuvat tahattomien oikeudenmenetysten ehkäisy ja yleensäkin varmuusperiaate (tuomio-oikeellisuus). Vastaajan oikeusturva ja nopeusperiaate eivät tässä tapauksessa edellytä preklusiota, kuten alempana ilmenee.

¹⁶² Leppänen 1998 s. 350.

lyhän ei juuri viivästy, koska vastaaja on jo valmistautunut kyseisiä seikkoja ja todisteita varten prosessin muiden juttujen vuoksi.¹⁶³

Jakson sisältö voidaan tiivistää näin: Yhteisessä pääkäsittelyssä todistusaineisto laajenee ilman eri toimia, mutta oikeustosisekoisiin vetoamiset eivät. Voidaan väittää, että on tiettyssä mielessä epäjohdonmukaista kohdella oikeustosisekoja ja todistusosisekoja eri tavoilla. Mutta tämä vain paljastaa sen, että siviiliprosessioikeus on muotoutunut erisuuntaisten tavoitteiden kompromissina: esimerkiksi autonomian ja tarkoituksenmukaisuuden tasapainopiste on täytynyt asettaa johonkin.

3.3 SISÄISET PILOTTIKANTEET

3.3.1 Säädöspohja

Sisäisiä pilottikanteita voidaan käyttää kahdella tavalla, kuten luvussa IV.3.1 todettiin. Niiden avulla saadaan pilottituomioita tai pilottivälituomioita. Ero ei ole merkittävä, kun arvioidaan pilottijuttujen valintaa ja vaikutuksia. Seuraava esitys siis koskee lähtökohtaisesti kumpaakin lajia. Termien käytöstä mainittakoon, että pilottikanne tarkoittaa tässä jaksossa juuri sisäistä pilottikannetta; jos kyseessä ei ole tuomioistuimen valikoima kanne, kutsun sitä ulkoiseksi pilottikanteeksi.¹⁶⁴ Sama koskee termejä pilottijuttu ja pilottituomio.

Kun tuomioistuin on valinnut pilottijutun, se käsittelee sen ripeästi. Pilottijuttu voidaan esimerkiksi määrätä kiireelliseksi OK 19:1:n nojalla, jos asianosainen sitä vaatii.¹⁶⁵ Tällöin se käsitellään käräjäoikeudessa ennen muita asioita. Joka tapauksessa pilottikanteen ripeä käsittely edellyttää, että tuomioistuin ei samanaikaisesti käsittele muita joukkokanteita.¹⁶⁶ Muita juttuja kutsutaankin jatkossa *jälkijutuiksi* juuri siksi, että tuomioistuin päättää käsitellä ne vasta

¹⁶³ Voidaan kuvitella erikoistapaus, jossa koko kantajien ”pääjoukko” olisi laiminlyöntinsä vuoksi tietämätön jostakin avainseikasta tai -todisteesta. Kun joku vaateenhaltija saa sen selville ja nostaa kanteen Z, kantajat haluavat, että Z kumuloidaan samaan pääkäsittelyyn aiemmin nostettujen kanteiden kanssa. Jos kumulaatio sallittaisiin, yhtenäinen preklusio johtaisi arveluttavaan tulokseen etenkin vastaajan kannalta. Uhkakuva on yksinkertaisinta torjua siten, että kanne Z ei kumuloida muiden kanteiden kanssa.

¹⁶⁴ Ulkoisen ja sisäisen pilottikanteen esittelee nasevasti Koulu 2017a s. 40–41.

¹⁶⁵ OK 19 luvun valmistelussa ei sinänsä pidetty silmällä joukkoprosesseja ja pilottijuttuja. Tausalla oli yleinen tarve ehkäistä kohtuuttoman pitkiä oikeudenkäyntejä ja ihmisoikeusvalituksia. Ks. HE 233/2008 vp s. 14–16. OK 19:1:n kriteereistä ”asian laatu” ja ”muut perusteet” voidaan ymmärtää niin, että pilottijutun kiireelliseksi määrittäminen on mahdollista ja usein aiheellistakin. Ks. myös Koulu 2017b s. 46.

¹⁶⁶ Kowollik 2018 s. 79 esittää oikeusvertailevana havaintona, että pilotti- eli mallimenettelyn yhteydessä on tyypillistä jättää muut jutut lepäämään: ”Läuft ein Musterverfahrensprozess, ist es üblich, alle anhängigen Verfahren mit dem gleichen Streitgegenstand auszusetzen.”

sisäisen pilottijutun jälkeen.¹⁶⁷ Ensi silmäyksellä voi tuntua asianhallinnan periaatteiden vastaiselta, että kanteiden ”pääjoukko” pysäytetään harvojen pilottikanteiden käsittelemiseksi. Ristiriita on kuitenkin näennäinen, koska pilottituomiot tuottavat jälkijuttujen asianosaisille hyödyllistä informaatiota. Tämä edistää sovintoja, jolloin menettely voi olla asianosaisille verrattain halpa ja nopea.¹⁶⁸ Tuomioistuimen on syytä käsitellä jälkijuttuja vasta, kun niitä edustavat pilottituomiot ovat lainvoimaisia.¹⁶⁹ Myös lainvoimaa vailla oleva pilottituomio on epäilemättä merkittävä sovintoneuvottelujen kannalta.

Kanteiden eritahtisen käsittelyyn on kaksi lakiperustaa. Tuomioistuin voi jättää kanteen lepäämään OK 14:4:n nojalla, joka kuuluu seuraavasti: Jos asian ratkaisemisen kannalta on tärkeätä, että toisessa oikeudenkäynnissä tai muussa menettelyssä käsiteltävänä oleva kysymys ratkaistaan ensin, tai jos asian käsittelylle on muu pitkäaikainen este, tuomioistuin voi määrätä, että asian käsittelyä jatketaan vasta esteen poistuttua.¹⁷⁰ Tässä yhteydessä huomio kiinnittyy kahteen määreeseen: Keskeytyksen täytyy olla tärkeää asian (lepäävän jutun) ratkaisemisen kannalta. Lisäksi kysymyksen täytyy olla käsiteltävänä eri oikeudenkäynnissä kuin sen kanteen, joka jätetään lepäämään. Jos kanteet on jo kumuloitu samaan oikeudenkäyntiin, tuomioistuimen tulee siis ensin päättää kumulaation purkamisesta ja sitten jättää jälkijutut lepäämään. Jos kanteet A ja B täytyy OK 18:2:n mukaan käsitellä samassa oikeudenkäynnissä, tuomioistuin ei voi purkaa kumulaatiota eikä siis jättää A:ta lepäämään – vaikka tuomioistuin haluaisi käsitellä B:n sisäisenä pilottikanteena.

Tällöin lakiperustaksi voidaan ottaa OK 5:23 ja 5:30. Ensimmäinen laink kohta sallii asian erillisen osan erillisen valmistelun. Jälkimmäisen mukaan sellaisen kysymyksen käsittelyä varten, joka saadaan ratkaista erikseen, voidaan määrätä pääkäsittely, vaikka asian valmistelu ei ole muilta osin vielä päättynyt. Säännösten kieliasu on monitulkintainen, mutta esitöiden mukaan niillä sekä säännöksillä osa- ja välituomiosta voidaan lieventää pakollisen kumulaation haittoja.¹⁷¹ OK 5 luku siis mahdollistaa sen, että samaan oikeudenkäyntiin kumuloidut kanteet käsitellään eri tahdissa.¹⁷²

Voiko tuomioistuin päättää vapaasti, kumman lakiperustan mukaan se keskeyttää kanteiden pääjoukon käsittelyn? Tuomioistuin kenties pitää OK 5 lukua

¹⁶⁷ Termi on peräisin ennakkopäätöksen KKO 2005:90 esittelijän mietinnöstä.

¹⁶⁸ Kun sovintoneuvottelut enemmän tai vähemmän perustuvat pilottituomioihin, sovinnot myös todennäköisesti ovat melko oikeudenmukaisia sisällöllisesti.

¹⁶⁹ Esimerkiksi puukartellioikeudenkäynnissä odotettiin pilottituomioiden lainvoimaa, ks. Pråhl – Puhakka DL 2014 s. 685. Jos esimerkiksi neljästä pilottituomiosta vain yksi on lainvoimaa vaila, tuomioistuin voi alkaa käsitellä niitä jälkijuttuja, joita se pitää tuosta tuomiosta riippumattomina.

¹⁷⁰ Lepäämään jättämisestä ks. OMTR 2006:4 s. 9; Koulu 2017b s. 277–278.

¹⁷¹ HE 15/1990 s. 120.

¹⁷² Näin myös Lappalainen – Hupli 2021 s. 567.

kätevämpänä perustana ja mielellään soveltaisi sitä myös niihin kanteisiin, joiden kumulaatio olisi mahdollista purkaa. OK 14:4 näet rajoittaa tuomioistuimen harkintavaltaa enemmän.

Oikeuskäytännössä perustana käytetään vakiintuneesti OK 14:4:ää.¹⁷³ Poikkeava tulkintasuositus edellyttäisi erityisiä syitä, ja sellaisia on vaikea keksiä. Oikeastaan myös reiluus (ymmärrettävyys) puoltaa käytäntöä: käsittelyn keskeyttäminen on asianosaisen näkökulmasta varsin järeä toimenpide, jolle tulisi olla mahdollisimman selväsanainen oikeusperusta. OK 14:4:stä sentään jotenkin ilmenee seuraus asianosaisen jutun kannalta.

Vielä herää kysymys, onko OK 14:4 epätarkoituksenmukainen oikeusperusta ensimmäisen lauseensa kriteerin vuoksi. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että kriteeri ei ole liian rajoittava. Vaikka lainsäätäjät luultavasti tarkoitti, että normi koskisi massavahinkoja suppeampia asetelmia,¹⁷⁴ normi alkoi oikeuskäytännössä ”elää omaa elämäänsä”: sen soveltamisala on venynyt.¹⁷⁵ Voidaankin ajatella, että lepäävän jutun ratkaisemisen kannalta on tärkeää saada pilottituomio. Pilottituomio nimittäin edistää myös lepäävän riidan oikeellista ja tarkoituksenmukaista ratkaisua sovinnon tai tuomion kautta. Reiluusongelmiin voidaan tarvittaessa puuttua väliintulolla, mitä käsitellään tarkemmin alla jaksossa IV.3.3.3.

Pilottikanteiden valinnan yhteydessä tuomioistuin siis purkaa harkinnanvaraisen kumulaation, jos se on aiemmin luonut sellaisen. Kanteiden pääjoukko jätetään lepäämään OK 14:4:n nojalla. Mutta jos pääjoukkoon kuuluu kanteita, joita OK 18:2:n vuoksi ei saa erottaa pilottikanteista, eritahtinen käsittely perustetaan OK 5:23 ja 5:30:iin. Oikeuskäytännössä jälkijuttujen käsittely on toisinaan keskeytetty ilman käsittelyratkaisua, jolloin päätös on ilmennyt asianosaisille vain tosiasiallisesta toiminnasta – tai oikeammin sen puutteesta.¹⁷⁶ Tämä ei ole reilua, etenkin osallistumisen ja ymmärrettävyyden näkökulmasta. Tuomioistuimen tulee antaa kullekin asianosaiselle käsittelyratkaisu, vaikka menettely sinänsä tuottaa kustannuksia.¹⁷⁷ Asianosaisia tulee kuulla lepäämään jättämisestä; kuuleminen voi tapahtua samalla kuin kuuleminen pilottijuttujen valinnasta.

¹⁷³ OMTR 2006:4 s. 9; Koulu 2017b s. 29 av. 29 ja s. 294.

¹⁷⁴ HE 15/1990 vp s. 104–105 mainitsee esimerkkinä muun ohessa samaan vahingontekoon perustuvat vahingonkorvaus- ja rikosasiat. Kyseinen säännös oli laissa 1052/1991 OK 16:5:ssä ja siirrettiin nykyiselle paikalleen laissa 690/1997.

¹⁷⁵ Näin OMTR 2006:4 s. 9.

¹⁷⁶ Koulu 2017b s. 294–295.

¹⁷⁷ Samoin Koulu 2017b s. 277. P. Määttä 2013 s. 131 toteaa yleisesti, että jo perusoikeusyyt ”puoltavat prosessitoimien perustelemista sekä niiden kirjallista muotoa”. (Kursivointi poistettu.)

3.3.2 Kanteiden valinta

Tuomioistuimien kohtaa kaksi keskeistä kysymystä: Montako sisäistä pilottikannetta tulee valita? Millä tavoin ne tulee valita? Institutionaaliset oikeuslähteet eivät tarjoa tässä apua. Kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa on lähinnä mainittu, että sisäisen pilottikanteen tulisi olla edustava.¹⁷⁸ Vaikuttaa tarpeelliselta etsiä tarkempia kriteerejä ulkomaisista oikeusjärjestelmistä. Erilaisia pilottikantanejärjestelyjä on sinänsä lukuisissa maissa, mutta tärkeimmät niistä eroavat huomattavasti suomalaisesta mallista. Siksi myös pilottikanteiden valinnassa painottuvat eri tekijät.

Saksassa kollektiivisia kuluttajariitoja varten on säädetty erityinen mallivahvistusmenettely (*Musterfeststellungsverfahren*), jossa kuluttajajärjestö ajaa vahvistuskannetta. Tuomio saa oikeusvoiman niihin kuluttajiin nähden, jotka ovat määrääjässä ilmoittautuneet rekisteriin.¹⁷⁹ Suomalaista järjestelyä muistuttaa enemmän toinen saksalainen mallikannemenettely, KapMUG, joka koskee pelkästään sijoittajansuojariitoja. Siinä tuomioistuin valitsee yhden malli- eli pilottikanteen jo nostettujen kanteiden joukosta. Mallituomiolla on oikeusvoimavaikutus muissa jutuissa (KapMuG 22 §). Lain mukaan valinnassa huomioidaan kantajan kyky toimia vaateenhaltijoiden yhteiseksi eduksi, kantajien yhteisymmärrys ja yksilöllisen korvausvaatimuksen suuruus.¹⁸⁰ Suomessa voidaan valita useita pilottikanteita, ja pilottituomio ei saa oikeusvoimavaikutusta. KapMuG-menettely ei tarjoa Suomen kannalta osuvia argumentteja.

Tärkeimmät *common law* -oikeusjärjestelmät Yhdysvallat ja Englanti poikkeavat Suomesta niin paljon, että sikäläisillä linjauksilla ei voi olla suurta painoarvoa Suomen prosessilain tulkinnassa. Katsaus voi silti inspiroida näkemään mahdollisuuksia ja asia-argumentteja. Englantilaisten GLO-joukkokanteiden hallintaan käytetään usein pilottijuttuja (*test cases*).¹⁸¹ Samoin kuin KapMuG-menettelyssä, myös GLO-menettelyssä yhteistä riitakysymystä koskeva pilottituomio sitoo oikeusvoimaisesti muissa jutuissa.¹⁸² Yhdysvaltalaisessa MDL-menettelyssä (*multidistrict litigation*) eri liittovaltion alioikeuksissa nostetut kanteet siirretään samaan tuomioistuimeen valmistelua varten,

¹⁷⁸ Ks. esim. Koulu 2017b s. 173.

¹⁷⁹ Ks. ZPO 606–613 §:t; Hirsch, ZKM 2019 s. 68–69.

¹⁸⁰ KapMuG 9.2 §. Kriteerit ovat ymmärrettäviä sopeutumia järjestelmässä, jossa valitaan vain yksi pilottikantaja ja jossa asianajajan palkkaus riippuu lähinnä intressin suuruudesta. (Jos kantajalla ei ole paljon pelissä eikä hänen asianajajallaan paljon tienattavaa, se heikentää heidän intonaan saada mahdollisimman hyvä mallituomio.) Ks. Stadler 2018 s. 84. KapMuG-menettelystä ks. myös Kowollik 2018 s. 81–84.

¹⁸¹ Kyseistä termiä käytetään laissa, ks. CPR 19.13 ja 19.15. Kirjallisuudessa käytetään toisinaan erittelyä, jossa *test case* merkitsee ulkoista ja *lead case* sisäistä pilottikannetta. Ks. Hodges 2001 s. xlii.

¹⁸² CPR 19.12, jonka mukaan tuomioistuin voi määrätä toisinkin. Ks. myös Zuckerman 2013 s. 680–681.

kuten edellä jaksossa II.5.5 kerrottiin. Tämä tuomioistuin voi myös valita pilot-tijuttuja ja järjestää niiden pääkäsitteilyjä *juryn* edessä (*bellwether trial*). Tuomioistuin voi joustavasti päättää valintatavasta. Nykyään pilottituomioilla ei tyypillisesti ole oikeusvoimaa, mutta niiden informaatioarvoa pidetään merkittävänä.¹⁸³ Monilla Yhdysvalloissa käytetyillä asia-argumenteilla on vihjearvoa Suomen oikeuden kannalta.

Tarkastellaan ensin, mitä etuja ja haittoja seuraa yhden pilottikanteen käytöstä. Prosessin pilottivaihe on tietenkin kevyt eli tuomioistuinekonominen ja nopea. Jos ja kun kantajajoukko tukee pilottikantajaa, yhden pilotin käyttö tulee myös joukolle halvaksi. Mutta haitat ovat merkittäviä:¹⁸⁴ Koska yksi pilottijuttu ei ehkä ole kovin edustava eli ei muistuta paljon eräitä jälkijuttuja, pilottituomion todistusvaikutus jää näissä jutuissa heikoksi.¹⁸⁵ Liian kevyt pilottivaihe kostautuu, kun jälkivaiheesta tulee sen vuoksi hidas ja kallis. Toiseksi yhden pilottikanteen käyttöön liittyy verrattain suuri riski, että inhimilliset sattumukset johtavat kanteen peruuttamiseen ja koko pilottivaiheen epäonnistumiseen.¹⁸⁶ Yksittäinen kantaja voi kyllästyä, olla taivuteltavissa, sairastua vakavasti tai kuolla; on paljon epäto-dennäköisempää, että kaikille useista pilottikantajista käy niin.¹⁸⁷

Näin ollen on järkevä lähtökohta, että pilottikanteita valitaan useampi kuin yksi. Lähtökohdasta voidaan poiketa, kun kanteet ovat ainakin perusteeltaan identtisiä. Edellisen kappaleen argumentteja voidaan käyttää yleensäkin sen arviointiin, paljonko pilottikannetta tarvitaan. Lisäksi sopiva määrä riippuu siitä, paljonko joukkokanteita on vireillä ja kuinka erilaisia ne ovat. Erilaisuuden arvioinnissa on syytä lähteä kantajien väittämistä oikeustosisekoista sekä vastaajan riitautuksista ja vastaväitteistä. Pilottikanteita tarvitaan sitä enemmän, mitä yksilöllisemmin esimerkiksi vahingon syy-yhteys ja vahinkojen määrä ratkaistaan.¹⁸⁸ Ympäristövahinkojutuissa syy-yhteys on tyypillisesti yksilöllisempi kuin vaikkapa sijoittajansuojajutuissa tai vakuutusriidoissa. Jos esimerkiksi 70

¹⁸³ ALI Principles 2010 1.02 §, Reporters' Notes b(2); Savage, NYULR 2014 s. 452–455; Lahav, Rev. Litig. 2018 s. 185–186.

¹⁸⁴ Kantajapuoli ehkä suosii useampaa pilottikannetta myös siitä strategisesta syystä, että se voi tällöin saattaa muutoksenhakunsa kahteen eri instanssiin: Yhden pilottijutun kantaja voi tehdä ennakkopäätösvalituksen korkeimpaan oikeuteen (OK 30a:1), ja samalla toinen kantaja voi valittaa pilottituomiostaan normaalisti hovioikeuteen. Jos pilottituomioita olisi vain yksi, ennakkopäätösvalitus olisi herkästi liian uskalias yritys. Muutoksenhausta ennakkopäätösvalituksen yhteydessä ks. Kekäläinen 2018 s. 54–55, etenkin av. 312.

¹⁸⁵ Kehnoja pilottikanteita erittelee Koulou 2017b s. 291.

¹⁸⁶ Ks. Hodges 2001 s. 70–71.

¹⁸⁷ Esimerkiksi saksalaisen *Telekom*-oikeudenkäynnin mallikantaja kuoli käsittelyn jatkuttua yli kymmenen vuoden ajan. Ks. Stadler 2018 s. 86. Kuolemantapauksessa tapahtuu tietenkin asianosaisseuraanto, mutta alkuperäisen kantajan oikeudenomistajat eivät kenties välitä tapauksesta yhtä paljoa. Pilottikantajan ollessa yritys inhimillisillä sattumuksilla on pienempi merkitys, mutta yritystään voi kohdata esimerkiksi konkurssi.

¹⁸⁸ Kriteereistä laajemmin ks. Brown – Holian – Ghosh, Akron L Rev 2014 s. 671; Lahav, Rev. Litig. 2018 s. 197. He pitävät silmällä lähinnä henkilövahinkojuttuja.

sijoittajansuojakannetta voidaan kätevästi jakaa neljään ryhmään riitaisten oikeustositseikkojen mukaan, on luontevaa käyttää neljää pilottikannetta. Eräissä norjalaisessa joukkoprosessissa, joka koski kiinteistöjen arvon alentumista lentomelun vuoksi, 223 kanteen joukosta valittiin peräti 26 pilottikannetta.¹⁸⁹ Epidemiovakuutuksia koskevassa kotimaisessa joukkoprosessissa 91 kanteen joukosta valittiin viisi pilottikannetta.¹⁹⁰

Toinen kysymys on, millä tavoin tuomioistuin valitsee pilottikanteet. Asianosaisia tulee kuulla jo reiluuden (osallistumisen ja ymmärrettävyyden) vuoksi, koska kyseessä on tärkeä asianhallintapäätös. Samalla voidaan varmistaa, ettei kukaan päädy vastoin tahtoaan pilottikantajaksi. Olisi epätarkoituksenmukaista valita vastentahtoinen pilottikantaja, joka herkästi peruuttaa kanteensa.¹⁹¹

Kun juttujen määrä on kyllin pieni, tuomioistuin voi itse perehtyä niihin ja valita kanteet, jotka se kokee edustaviksi. Laajemmissa joukkoprosesseissa valinta on monimutkaisempaa. Olisi tuomioistuinekonomian ja nopeuden kannalta houkuttelevaa, että tuomioistuin delegoisi valintavaltaa asianosaisille. Kantajapuoli esimerkiksi ehdottaisi pilottijuttua, jonka vastaaja voisi hylätä; seuraavaksi tulisi vastaajan ehdotusvuoro.¹⁹² Tällöin tuomioistuimen rooliksi jää hyväksyä asianosaisten valinnat. Yhdysvaltalaiset havainnot viittaavat kuitenkin siihen, että valintavallan delegointi asianosaisille ei useinkaan tuota edustavaa pilottituomioiden joukkoa. Sen sijaan asianosaiset ehdottavat omalta kannaltaan vahvoja juttuja, minkä jälkeen noin puolet tuomioista on hyvin edullisia kantajapuolelle, puolet vastaajalle.¹⁹³ Tällöin pilottituomiot eivät edes yhdessä anna hyödyllistä tietoa kanteiden pääjoukosta eivätkä paljonkaan edistä sovintoneuvotteluja. Oletetaan, että 200:sta joukkokanteesta vain 20 on perusteettomia. Asianosaisten valintavalta voi helposti johtaa siihen, että kanteita on perusteeton kaikissa vastaajan ehdottamissa jutuissa, esimerkiksi kolmessa pilottijutussa kuudesta. Tällöin sovintoneuvotteluja käydään vinoutuneen informaation pohjalta.¹⁹⁴

¹⁸⁹ Pilottijuttuja käsiteltiin korkeimmassa oikeudessa asti: NHR 2006-05-02 (Rt 2006 s. 486, Gardermoen). Tapauksesta ks. myös Robberstad 2021 s. 386–387.

¹⁹⁰ Ks. Helsingin KäO välituomiot 21/53409, 21/53411, 21/53412, 21/53413 ja 21/53414 (kaikki annettu 11.11.2021). Tapauksessa sekä kantajapuoli että vastaaja suosivat pilottimenettelyä, ks. Suomen Kuvalehti 13/2021 s. 12.

¹⁹¹ Ks. Koulu 2017a s. 53–54.

¹⁹² Tämä on Yhdysvalloissa yleisin tapa valita pilottijutut, ks. Lahav, Rev. Litig. 2018 s. 191. Edut johtuvat siitä, että asianosaisten asianajajat ovat jo syventyneet juttujen sisältöön, mutta tuomarit eivät. Ei voida väittää tämän kompensoituvan täysin sillä, että tuomarit hyötyisivät syventymisestä myöhemmin. Sovintojen vuoksi osa riidoista ei tule heidän ratkaistavakseen.

¹⁹³ Voidaan tietenkin kysyä, miksei esimerkiksi vastaaja hylkää kantajapuolen vinoutunutta ehdotusta. Syy on siinä, että tämän jälkeen kantajapuoli hylkää vastaajan vinoutuneet ehdotukset. Jos asianosaiset eivät saa valintoja aikaan, tuomioistuin ottaa heiltä päätösvallan pois.

¹⁹⁴ Ongelma todetaan liittovaltion vetoomustuomioistuimen huomattavassa tuomiossa *In re Chevron U.S.A., Inc.*, 109 F.3d (5th Cir. 1997). Ks. tarkemmin Lahav, Rev. Litig. 2018 s. 192–194; Brown – Holian – Ghosh, Akron L Rev 2014 s. 676–677.

Asianosaisten valintavalta voi vaikeuttaa myös jälkijuttujen tuomioistuinkäsittelyä. Oletetaan, että noin joka neljännessä jutussa esiintyy riitainen oikeustoiseikka α . Sekä kantajapuoli että vastaaja pitävät hyvin epävarmana sitä, pystyvätkö he näyttämään uskottavasti α :n (tai sen vastatapuoksen). Kumpikaan ei uskalla ehdottaa pilottijutuksi sellaista, jossa α esiintyy. Pääjoukon tuomioistuinkäsittely muodostuu yllättävän hitaaksi ja kalliiksi, kun noin joka neljännessä jälkijutussa mikään pilottituomio ei olekaan edustava.

Tuomioistuimen on syytä torjua nämä lieveilmiöt. Mutta kuinka se voi valita edustavia pilottijuttuja ilman hidasta syventymistä asiakirjamassaan? Paras keino saada joukosta edustava otos on satunnaisotanta.¹⁹⁵ Tämä voidaan toteuttaa esimerkiksi arvonnalla, jossa jokaisella kriteerit täyttävällä jutulla on sama todennäköisyys tulla valituksi. Yksittäisessä oikeudenkäynnissä satunnaisotantakin voi tuottaa vinoutuneen otoksen, mutta ongelmaa voidaan huomattavasti lieventää valitsemalla suurempi otos eli enemmän pilottikanteita. Pilottijuttujen satunnaisotantaa on Yhdysvalloissa kannatettu niin oikeuskäytännössä kuin oikeustieteessäkin.¹⁹⁶ Täytyy myöntää, että sattumaa hyödyntävä tuomioistuin ei ehkä ulospäin näytä hyvältä ja luotettavalta. Jos tuomioistuin aikoo valinnassa käyttää satunnaisotantaa, sen tulee selkeästi kertoa asianosaisille, että menetelmä on tuohon tarkoitukseen sopiva – ja että itse tuomioita ei arvota.

Tehdään pieni yhteenveto pilottikanteiden valinnasta. Mikäli kanteet voidaan luontevasti jakaa muutamaaan ryhmään riitaisten seikkojen perusteella, niin tulee tehdä. Tämän jälkeen tuomioistuin tekee valinnat kustakin ryhmästä eikä koko kannejoukosta. Reiluosodotukset huomioidaan niin, että kantajapuolta ja vastaajaa pyydetään ilmoittamaan jutut, jotka eivät sovellu pilottijutuiksi esimerkiksi erityispiirteiden tai kantajan vastustuksen vuoksi. Nämä karsitaan pois pilot-tiehdokkaiden poolista.¹⁹⁷ Tuomioistuimen on syytä valita poolista pilottikanteet lähtökohtaisesti satunnaisotannalla, jotta pilottituomiot voivat toimia tarkoituk-senmukaisella tavalla. Ryhmittely ei ehkä onnistu esimerkiksi ympäristövahinko-prosessissa. Tällöin pilottijutut voidaan valita koko kannejoukosta äsken seloste-tulla tavalla eli alkukarsinnan ja satunnaisotannan avulla. Pilottituomiot tarjoavat tässäkin tapauksessa käteviä kiintopisteitä sovintoneuvotteluihin.

¹⁹⁵ Ks. esim. Brown – Holian – Ghosh, Akron L Rev 2014 s. 681.

¹⁹⁶ Ks. *In re Chevron U.S.A., Inc.*, 109 F.3d (5th Cir. 1997); Manual for Complex Litigation 2004 s. 360; ALI Principles 2010 1.02 §, Reporters' notes b (2); Lahav, Rev. Litig. 2018 s. 195–196; Brown – Holian – Ghosh, Akron L Rev 2014 s. 681–682. Vrt. Fallon – Grabill – Wynne, Tulane L Rev 2008 s. 2361–2365.

¹⁹⁷ Karsinta johtaisi pattitilanteeseen tai samoihin lieveilmiöihin kuin asianosaisten valintavalta, jos kumpikin puoli karsisi pois esimerkiksi 95 % kaikista jutuista. Siksi tuomioistuin voi joutua asettamaan rajan: kumpikaan puoli ei saisi karsia pois enempää kuin vaikkapa 50 %.

3.3.3 Pilottituomioiden vaikutukset

Seuraavaksi tarkastellaan, millä tavoin ja kuinka vahvasti sisäinen pilottituomio vaikuttaa jälkijutussa. Tarkoituksenmukaisuusyyt puoltavat vahvaa todistusvaikutusta, joka olisi kuitenkin epäilyttävä reiluuden (osallistumisen ja puolueettomuuden) kannalta; tehokas menettelytapa voi provosoida jopa sellaisia esteellisyysväitteitä, joita on vaikea torjua suoralta kädeltä. Kyseessä on koko hallintamenetelmän mahdollinen akilleenkantapäähän.

Kuten edellä on mainittu, pilottituomio ei saa jälkijutussa sitovaa vaikutusta eli positiivista oikeusvoimaa. Sääntö johdetaan näistä kahdesta premissistä: jälkijutussa ainakin kantaja on eri henkilö kuin pilottijutussa, ja lähtökohtaisesti tuomion oikeusvoima ei ulotu sivulliseen.¹⁹⁸ Tässä yhteydessä ei ole käsillä välttämätöntä prosessinyhteyttä tai mitään muuta poikkeustilannetta.

Sen sijaan pilottituomiolla on todistus- ja prejudikaattivaikutus. Pilottituomion näyttöratkaisu on jälkijutussa vain todistustositseikan asemassa. Vahva todistusvaikutus edellyttää *Koulun* sanoin, että ”todennettava seikka on ollut aidosti esillä” täystutkintaisessa ja kontradiktorisessa prosessissa.¹⁹⁹ Todistusvaikutuksen käsite ei ole muodostunut kovin täsmälliseksi, joten on vaikea ennakoida, kuinka tuomioistuimien ja asianosaiset sen hahmottavat.²⁰⁰ Pilottituomio ohjaa myös lainsoveltamista prejudikaattivaikutuksen kautta. Tuomioistuimen tulee harkinnassaan huomioida aiempi tulkintalinjansa ja perustella siitä poikkeaminen huolellisesti.²⁰¹ Poikkeaminen voi perustua lähinnä tapauksen erityispiirteisiin tai oikeustilan muutokseen. Prejudikaattivaikutus saa oikeuden siitä, että lainkäytön tulee olla ennakoitavaa ja kohdella samanlaisia tapauksia samalla tavalla; lisäksi tuomioistuinlain 8:2 antaa säädöstukea ajatukselle, että laintulkinnan yhtenäisyys on arvokasta.²⁰² Prejudikaattivaikutus ei hevin aiheuta reiluusongelmia eikä siksi saa enempää huomiota. Esimerkiksi tuomarin ennalta tunnettu kanta tulkinnanvaraiseen oikeuskysymykseen ei merkitse esteellisyyttä.²⁰³

Sen sijaan todistusvaikutukseen liittyy pulmia. Kuten *Turunen* toteaa, vahva todistusvaikutus sivullista kohtaan uhkaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin

¹⁹⁸ Lappalainen – Hupli 2021 s. 772–773; Jokela 2015 s. 607–610.

¹⁹⁹ Koulu 2016 s. 125. Käsittelen tarkemmin jaksossa IV.4.3, mistä tekijöistä aiemman ratkaisun todistusvoima riippuu. Kyseinen analyysi soveltuu arvioitaessa sisäisen pilottituomion ja jälkijutun suhdetta.

²⁰⁰ Ks. *Turunen DL* 2017 s. 568. Myös lainvalmistelussa on esitetty erilaisia käsityksiä siitä, kuinka massavahinkojen käsittely (lähinnä ulkoisten) pilottikanteiden avulla on toiminut. Yhtenä ongelmana on mainittu erimielisyys pilottituomion todistusvaikutuksesta. Ks. *OMTR* 2005:3 s. 38, 42.

²⁰¹ Ks. *Koulu* 2017b s. 290–293. Koulu tosin käyttää termejä yhtenäistämisaikutus ja mallivaikutus.

²⁰² Ks. *Koulu* 2017b s. 277–278.

²⁰³ Ks. *Liljenfeldt DL* 2001 s. 814 ja laajemmin *Kyllönen* 2012 s. 197–199.

ydintekijöitä: oikeutta osallistua oman asiansa käsittelyyn ja tulla kuulluksi.²⁰⁴ On nopeaa, halpaa ja tuomioistuinekonomista käsitellä yhteinen näyttökysymys kerran pilottijutun yhteydessä ja antaa ratkaisulle hyvin vahva todistusvaikutus. Mutta jälkijutun kantajalle tämä tarkoittaisi, että hänelle *tärkeä näyttökysymys olisi ratkaistu käsittelyssä, jossa hän ei saanut toimia*. Menettely antaisi jälkijutun kantajalle aiheen väittää tuomaria esteelliseksi ennakoasenteen perusteella (OK 13:7.2), jos tuomari osallistui pilottijutun käsittelyyn.²⁰⁵ Vaikka kukaan jälkijutun tuomari ei olisi käsitellyt pilottijuttua, vahva todistusvaikutus olisi miltei yhtä ongelmallinen reilouden (osallistumisen) kannalta. Tällöin kantaja ei voisi tehdä esteellisyysväitettä mutta voisi yleisemmin väittää oikeudenkäyntiä epäoikeudenmukaiseksi. Tarkastellaan ensin kysymystä esteellisyydestä.

Ensiksi voidaan epäillä, onko ongelma todellinen kollektiivisen lainkäytön kontekstissa. Kenties useimmat suhtautuvat myönteisesti vahvaan todistusvaikutukseen ja juttujen keskittämiseen samoille tuomareille. He voivat pitää edullista prosessia tärkeämpänä kuin menettelyllisiä oikeuksiaan. Tätä ei kuitenkaan voida ottaa selviönä, eikä ongelmaa voida sivuuttaa noin vain.

Ennakoasenne-esteellisyyden sisältö on täsmentynyt EIT:n ja korkeimman oikeuden ratkaisujen ansiosta. Ennakkotapaus KKO 2005:90 antaa kiinnostavan kuvan esteellisyysongelmista toisiinsa liittyvissä (rikos)jutuissa. Päätös eriävine mielipiteineen pikemminkin jätti oikeustilan epäselväksi kuin selvensi sitä.

Tapauksessa käräjätuomari oli vuonna 2001 käsitellyt pilottijuttua, jossa vastaajia oli syytetty törkeästä petoksesta, tarkemmin sanoen pesäpallon sopupeleistä. Sittemmin vuonna 2003 hän oli käsitellyt jälkijuttuja eli toisten vastaajien juttuja, jotka perustuivat samaan tapahtumainkulkuun. Hän oli ilmaissut, että pilottijutun lainvoimaisessa tuomioissa oli käräjäoikeutta *sitovasti* todettu kyseiset ottelut sopupeleiksi. Korkeimman oikeuden enemmistön mukaan tämä ei tehnyt hänestä ennakoasennejääviä, koska pilottijutussa ei ollut ratkaistu jälkijutun vastaajien syyllisyyttä ja kyse oli ollut eri asioista. Aineiston tunteminen ennestään ja epäselvä – kenties väärä – käsitys pilottituomion merkityksestä eivät vielä luoneet yleislausekejääviä. Enemmistön tulkintaan vaikutti se, että käräjätuomari ei tiettävästi ollut aikonut torjua uutta todistelua. Vähemmistöstä oikeusneuvos *Välimäki* piti käräjätuomaria esteellisenä yleislausekkeen ja oikeusneuvos *Tulokas* jo ennakoasenteen perusteella. Kirjallisuudessa enemmistön kantaa on kritisoitu etenkin siksi, että siinä ei riittävästi painotettu objektiivista puolueettomuutta eli ulospäin syntyvää kuvaa.²⁰⁶

²⁰⁴ Turunen DL 2017 s. 568.

²⁰⁵ Ennakoasenne-esteellisyyden funktio näet on, että ratkaisu perustuu aineistoon, johon asianosaiset ovat voineet vaikuttaa. Ks. Tapanila 2007 s. 225–226.

²⁰⁶ Ks. Ervo LM 2006 s. 278–279, 285–286; Tapanila DL 2005 s. 1363–1365; Turunen KKO 2005:90. Ervo ja Tapanila pitävät parhaana tulkintana sitä, että käräjätuomari olisi katsottu ennakoasennejääviksi.

Ei ole selvää, mitä johtopäätöksiä ennakkopäätöksestä KKO 2005:90 tulee tehdä siviiliprosessin kannalta. Kyse oli rikosprosessista, jossa esteellisyys syntyy herkemmin kuin siviiliprosessissa.²⁰⁷ Näin ollen ja enemmistön kantaan tukeutuen voidaan tulkita, että samat tuomarit voivat käsitellä pilottijutun ja jälkijuttuja, kunhan ovat valmiita huomioimaan uuden todistelun ja juttujen yksilölliset piirteet.

Toinen vaihtoehto sen sijaan korostaa reiluutta, etenkin osallistumisoikeutta. Se perustuu lähinnä tulkintoihin EIT:n perustelulausumista. EIT ei ole arvioinut nimenomaisesti sitä, tekeekö samojen faktakysymysten esiintyminen tuomarista jäävin myöhemmässä eri asianosaisia koskevassa siviiliprosessissa. EIT:n oikeuskäytännössä jääviys on toki todettu silloin, kun tuomari oli käsitellyt eri syytettyjen toisiinsa liittyviä rikossyytteitä ja ensimmäisessä tuomiossa lausunut myös jälkijuttujen syytettyjen syyllisyydestä.²⁰⁸ EIT on arvioinut myös toisiinsa liittyviä siviiliprosesseja, joissa yksityinen asianosainen oli ollut sama. Merkittävin lienee tapaus *Morel*²⁰⁹: Tuomari oli toiminut yritysryppään insolvenssimenettelyä hallinnoivana tuomarina ja myöhemmin kuulunut tuomarikollegioon, joka oli päättänyt saman yritysryppään likvidaatiosta. EIT ei katsonut häntä esteelliseksi, koska hän oli toiminut erilaisissa menettelyissä, joissa oli käsitelty eri tosiseikastoja. Kohdan 47 mukaan ratkaisevaa onkin, käsitteleeke tuomari kahteen kertaan analogisia tosiasiakysymyksiä.²¹⁰

EIT-käytännön valossa OK 13:7.2:n ilmaukselle ”sama asia” voidaankin antaa erityinen merkitys. Vaikka eri asianosaispiiri lähtökohtaisesti tekeekin jälkijutusta eri asian kuin pilottijutusta, ennakoosennejäävin yhteydessä saman asian käsite täytynee ymmärtää laajemmin.²¹¹ EIT-käytännön ja kirjallisuuden perusteella voidaan tehdä toinenkin käsitteellinen tarkennus: ennen ratkaisun harkintaa tuomarille kertyneet ennakkotiedot eivät vielä luo ennakoosennetta. Tuomari voi eri tavoin saada etukäteen tietoa oikeudenkäyntiaineistosta ja tällöin hän väistämättä luo mielessään käsityksiä, mutta OK 13:7.2:n mukainen ennakoosenne edellyttää ”jotakin muuta ja enempää”.²¹²

Kirjallisuudessa on muotoiltu EIT-käytännön pohjalta seuraava ohjenuora:²¹³

²⁰⁷ Ks. Tapanila 2007 s. 228. Oikeusneuvos Tulokas vetosi tapauksessa KKO 2005:90 juuri rikosoikeuden ja rikosoikeudenkäynnin periaatteisiin.

²⁰⁸ *Ferrantelli ja Santangelo v. Italia* 7.8.1996 kohdat 26 ja 59.

²⁰⁹ *Morel v. Ranska* 6.6.2000.

²¹⁰ Samoin Tapanila 2007 s. 238–239. *Morel*-ratkaisun perusteluihin nojataan myös ratkaisussa *Indra v. Slovakia* 1.2.2005. Sama tuomari oli käsitellyt 1980-luvulla kantelijan irtisanomisasiaa ja 1990-luvulla asiaa, jossa edellä mainittu kantelija oli hakenut hyvitystä kommunistihallinnon aiheuttamasta oikeudenloukkauksesta. EIT katsoi tuomarin esteelliseksi, koska kanteet olivat perustuneet samaan tosiseikastoon – joskin aivan erilaisiin juridisiin luonnehdintoihin!

²¹¹ Ks. Ervo LM 2006 s. 280–281.

²¹² Liljenfeldt DL 2001 s. 810. Ks. myös *Morel v. Ranska* 6.6.2000 kohta 45 ja Ervo LM 2006 s. 282–283.

²¹³ Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2018 s. 596.

Ennakoasenne-esteellisyyden osalta jonkinlaisena nyrkkisääntönä voidaan pitää, että tuomarilla on puolueettomuuden kannalta ongelmallinen ennakoasenne, jos hän on ottanut aikaisemmassa oikeudenkäynnissä kantaa johonkin myöhemmän oikeudenkäynnin kannalta olennaiseen kysymykseen ja tehnyt arvionsa pohjalta ratkaisun.

Tässä valossa on epäilyttävää tulkita ennakkotapauksen KKO 2005:90 enemmistön tavoin, että reilun takeeksi riittää valmius vastaanottaa uutta todistelua. Nyrkkisäännöstä poikkeamista voisi sinänsä perustella joukkoprosessin erityispiirteillä ja periaatteiden erilaisella painoarvolla, mutta ajatus on riskialtis. Sitä paitsi korkein oikeus on myöhempien ennakkopäätösten KKO 2011:58 ja KKO 2015:35 perusteluissa kehittyneet käsityksiään todistusvaikutuksesta, joihin ei esteellisyydestä. *Turunen* onkin kiteyttänyt 2000-luvun kehityskulun: ”Korkein oikeus on enenevässä määrin painottanut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin merkitystä ja oikeutta osallistua oman asian käsittelyyn.”²¹⁴

Toisaalta syntyisi merkittäviä ongelmia, jos pilottijutun tuomarit katsottaisiin jälkijutuissa esteellisiksi. Halpuus, nopeus ja tuomioistuinekonomia kärjisivät, kun tuomarien pitäisi puhtaalta pöydältä perehtyä oikeus- ja tosiasiakysymyksiin. Joukkoprosessissa voidaan tarvita erityisiä talous- tai lääketieteellisiä kokemussääntöjä, joihin tutustuminen veisi uusien tuomarien aikaa. Myös varmuusperiaate puoltaa samojen tuomarien käyttämistä.²¹⁵ Nyrkkisäännön puhtasoppinen soveltaminen merkitsisi myös, että jälkijutun X käsitellyt tuomari ei saisi käsitellä jälkijuttua Y, joka sisältää saman näyttökysymyksen. Laajassa joukkoprosessissa tuomioistuimesta uhkaisivat loppua esteettömät tuomarit.

Välittävä ratkaisu on antaa samojen tuomarien käsitellä pilotti- ja jälkijutut sekä kompensoida reiluusongelmia muutoin. Yksi keino on sallia halukkaille kantajille väliintulo pilottijutun käsittelyyn. OK 18:8:n mukaan väliintulija saa osallistua oikeudenkäyntiin jommankumman asianosaisen puolella, kunhan asia koskee hänen oikeuttaan eli hänellä on väliintulointressi. Tuomion todistusvaikutus henkilön oman jutun kannalta luo hänelle väliintulointressin.²¹⁶ Väliintulija voi esittää näyttöä mutta ei disponoida kanteesta.²¹⁷ Väliintulon mahdollisuus turvaa sen, että OK 13:7.2:n funktio toteutuu eli *henkilön vaateen kannalta tärkeää näyttökysymystä ei ratkaista käsittelyssä, johon hän ei saa*

²¹⁴ Turunen DL 2017 s. 571. Tapausta KKO 2011:58 käsitellään laajemmin jaksossa IV.4.2 alla. Tapauksessa KKO 2015:35 oli kyse ulosottovalituksesta annetun tuomion vaikutuksesta uuden ulosottovalituksen käsittelyyn. Tapaus oli koskenut samoja asianosaisia ja samansisältöisiä väitteitä, joskin eri varoja.

²¹⁵ Jaksossa IV.2.2 perusteltiin tarkemmin joukkokanteiden keskittämistä pienelle määrälle tuomareita. Ks. myös P. Määttä 2013 s. 385. Jo J. Halila 1950 s. 294–296 suositteli tuomioistuinten aiemman aivotyön hyödyntämistä.

²¹⁶ Ks. Lappalainen – Hupli 2021 s. 488–489. Turunen DL 2017 s. 572.

²¹⁷ Ks. Lappalainen – Hupli 2021 s. 491.

*halutessaan osallistua.*²¹⁸ Väliintulon mahdollisuus sinänsä vesittää prosessin nopeutta ja muita tehokkuusetuja. Haitta kuitenkin jäänee vähäiseksi, koska väliintuloja esiintyy harvoin.²¹⁹

OK 18:8:n mukaan väliintulija on joku, joka ei ole asianosaisena oikeudenkäynnissä. Tämä koskee selvästikin niitä kantajia, joiden jutut erotettiin pilotitijutusta OK 14:4:n nojalla ja jätettiin lepäämään. Mutta kuinka on kohdeltava niitä kantajia, joiden jutut jätettiin valmisteluun OK 5 luvun säännösten nojalla? Näitä juttujahan ei ole missään vaiheessa erotettu eri oikeudenkäyntiin. Heillä tulisi olla sama mahdollisuus päästä väliintulijoiksi kuin ensin mainituilla kantajilla. OK 18:8 on kirjoitettu tuolla tavoin siksi, että oikeudenkäynnin asianosainen saa miltei aina osallistua käsittelyyn. Jos hän ei pääse osallistumaan, hänelle tulee analogisen tulkinnan kautta sallia samanlainen väliintulo-oikeus kuin oikeudenkäynnin ulkopuoliselle.

Samoin kuin arvioidaan esteellisyttä, voidaan arvioida alaluvun toista ongelmaa: Onko reilua, että eri tuomari antaa pilottituomiolle vahvan todistusvaikutuksen? On sinänsä mahdollista kannattaa pilottituomion vahvaa todistusvaikutusta ja katsoa, ettei sitä tarvitse kompensoida. Tulkinta on kuitenkin epäilyttävä nykyisten reiluuskäsitysten valossa. Toiseksi on mahdollista lähteä siitä, että pilottituomion todistusvaikutus on heikko toisten kantajien jälkijutuissa. Kanta on laajassa joukkoprosessissa epätarkoituksenmukainen; voidaan jopa epäillä, että tuomarit tosiasiaassa antaisivat pilottituomiolle vahvan vaikutuksen, vaikka lausuisivat julki muuta. Kolmanneksi voidaan kannattaa vahvaa todistusvaikutusta ja turvata reiluus päästämällä halukkaat kantajat pilottijutun väliintulijoiksi.²²⁰

Kolmas tulkinta vaikuttaakin parhaiten perustellulta. Pilottijutun käsittely on täystutkintaista ja kontradiktorista ja tuottaa huolellisesti perustellun tuomion. Kun pilottituomiassa on otettu kantaa jälkijutussa esiintyvään faktaväitteeseen, todistustaakka on sillä, joka väittää pilottituomiota vastaan. Lähtökohtaisesti hänen on vaikea horjuttaa pilottituomion kantaa. Hänelle tulee kuitenkin antaa mahdollisuus siihen, eli uutta todistelua ei pääsääntöisesti pitäisi evätä.

²¹⁸ Ks. Tapanila 2007 s. 238–239. Väliintulon myötä oikeudenkäyntiasetelma muistuttaakin sitä, että tuomari jäsentää kahden asianosaisen oikeudenkäyntiä välituomiolla. Sehän ei tee häntä esteelliseksi antamaan myöhemmin tuomiota. Tuomio sinänsä perustuu siihen, mitä sama tuomari on välituomiassa todennut. Tämä ei kuitenkaan ole ongelmallista osallistumisoikeuden kannalta, koska asianosaiset ovat saaneet sanoa sanottavansa ennen välituomion antamista.

²¹⁹ Ks. Koulu 2017b s. 200–201. Hän toki pitää silmällä ulkoisia pilottikanteita.

²²⁰ Mainittakoon ohimennen, että saksalaisessa KapMuG-menettelyssä oikeus väliintuloon on niillä lepäävien juttujen kantajilla, jotka itse hakivat pilottikantajiksi. Ks. KapMuG 9 ja 14 §:t; Stadler 2018 s. 84; Kowollik 2018 s. 83–84.

3.4 VÄLITUOMIO

3.4.1 Perusasiat ja käyttöala

Hallintamenetelmänä välituomio muistuttaa pilottijuttua. Molemmilla keinoilla *tuomioistuimien edistää koko joukkoprosessin ratkaisemista käsittelemällä pienen osan kokonaisuudesta.*²²¹ Välituomion tai pilottituomion jälkeen asianosaiset osaavat tehdä itse johtopäätöksiä ja sopia riitojaan. Toki välituomioiden jälkeen sovintoja syntyy lähinnä jutuissa, joissa välituomio on kantajalle myönteinen. Jos näet välituomiosta todetaan kanne perusteettomaksi, vastaajalle tuskin kelpaa sovinto, ellei se asiallisesti vastaa kanteen peruuttamista.²²²

Kuten jaksossa IV.1.1 todettiin, joukkoprosessissa hyödyllisiä ovat kanteen sisäiset välituomiot (OK 24:6.2). Sellaisella ratkaistaan kannevaatimuksen sisäinen ennakkokysymys, esimerkiksi korvausvelvollisuuden olemassaolo tai saatavan vanhentuminen.²²³ Tällaiseen tuomioon saa hakea muutosta erikseen ainoastaan, jos asian käsittely muilta osin välituomion antamisen johdosta on tarpeetonta. Toisin sanoen erillinen muutoksenhaku koskee vain välituomiota, jossa kanne todetaan perusteettomaksi. Tässä yhteydessä herää kysymys: Voiko tuomioistuimien hylätä kanteen jo välituomiolla – vai pitääkö sen todeta kanteen perusteettomuus, odottaa välituomion lainvoimaa ja antaa sitten varsinainen hylkäävä tuomio? Jälkimmäisen kannan tueksi voidaan esittää systemiperusteita, mutta Suomessa on omaksuttu tarkoituksenmukaisempi kanta, jonka mukaan kanne voidaan oikeusvoimaisesti hylätä jo sisäisellä välituomiolla.²²⁴

Täytyy täsmentää, mikä on OK 24:6.2:n mukaisen välituomion kohde. Sana- ja lausemuodon mukaan kanteen sisäisellä välituomiolla saa ratkaista samaa vaatimusta koskevan kysymyksen, jonka selvittämisestä vaatimuksen ratkaiseminen muilta osin riippuu. Ilmaus on kielellisesti väljä, mutta lainkohdan soveltamisala on tarkemmin ottaen melko suppea. Ensinnäkin välituomio koskee nimensä mukaisesti pääasiaa eikä prosessinedellytystä; prosessiväitteen johdosta tuomioistuimien voi antaa OK 16:2:n mukaisen erillisen *päätöksen*.²²⁵ Toiseksi välituomio

²²¹ Lindell 2015 s. 124 luonnehtiikin välituomiota nasevasti: ”Genom en mellandom kan vidare hela målet avgöras genom att en del av det – en grund eller en invändning – avgörs.” (Hän ei sinänsä tarkastele kollektiivista lainkäyttöä.)

²²² Perusidea tunnetaan useissa länsimaissa, ks. esim. Yhdysvalloista Rowley – Moore, Richmond L Rev 2010 s. 9: ”Therefore, bifurcation is appropriate if a single issue could be dispositive of the entire case or is likely to lead the parties to negotiate a settlement, or if resolution of the issue might make it unnecessary to try the other issues in the litigation.”

²²³ HE 154/1990 vp s. 33.

²²⁴ Ks. Lappalainen – Hupli 2021 s. 737; Lappalainen 2001 s. 379. Esimerkiksi tapauksessa KKO 2020:4 käräjäoikeus hylkäsi kanteen välituomiolla. Hovioikeus kumosi tuomion, kun taas korkein oikeus kumosi hovioikeuden tuomion ja jätti asian käräjäoikeuden välituomion lopputuloksen varaan. Ruotsissa on vakiintunut päinvastainen kanta, ks. Lindell 2021 s. 406.

²²⁵ Ennakkopäätöksessä KKO 2015:79 korkein oikeus totesi, että maa-oikeus oli menetellyt vir-

koskee oikeussuhteen olemassaoloa tai olemattomuutta, siis sekä tosiseikastoa että sen oikeudellista merkitystä. Esimerkiksi pelkkä abstrakti oikeuskysymys ei sovellu välituomion kohteeksi.²²⁶ Myös pelkän näyttökysymyksen ratkaisu välituomiolla olisi arveluttavaa päätöksentekoa, koska oikeustositseikkojen näyttäminen ja juridinen arvostelu liittyvät yhteen.²²⁷ Kolmanneksi korkein oikeus näyttäisi sallivan välituomion vain sellaisissa ennakkoluonteisissa kysymyksissä, joiden ratkaiseminen voi johtaa kanteen hylkäämiseen eli käsittelyn välittömään päättymiseen.²²⁸ Linjaus on varsin ymmärrettävä, koska jos välituomio ei pääta oikeudenkäyntiä, käsittelyn pilkkominen tuottanee päällekkäistä todistelua.²²⁹

Ennakkopäätös KKO 2007:74 koski työsuhderiitaa. Käräjäoikeus oli antanut välituomion siitä, soveltuiko riitaan Suomen vai Belgian laki. Korkein oikeus toteaa perustelukohdassa 5: ”Välituomiota koskevassa sääntelyssä on lähtökohtana ollut mahdollistaa asian sellaisen osan ratkaiseminen erikseen, jonka johdosta *asian muun osan käsittely voi osoittautua tarpeettomaksi.*” Koska riidan käsittely olisi jatkunut lainvalinnan tuloksesta riippumatta, tämä kriteeri ei täyttynyt; korkein oikeus palautti asian käräjäoikeuteen.²³⁰

Kun joukkoprosessissa on kyse vahingonkorvauksista, kanteen sisäinen välituomio koskee tyypillisesti vastaajan korvausvelvollisuutta. Toisin sanoen ratkaistaan, onko käsillä vastuuperustetta eli tahallisuutta, tuottamusta tai ankaran vastuun tilannetta. Välituomion jälkeiseen käsittelyyn kuuluvat kysymykset korvausmääristä, siis kunkin vahingon suuruudesta ja vahingonkärsijän myötävaikutuksesta.²³¹ Joukkoprosessissa eräät syy-yhteyskysymykset voivat olla yleisiä eli toistua kaikissa jutuissa, kun taas toiset syy-yhteyskysymykset kytkeytyvät jutun yksilöllisiin olosuhteisiin. Esimerkiksi sijoittajien vahingonkorvauskanteille yleinen syy-yhteyskysymys on se, kuinka vastaajan väitetty tiedonantovirhe vaikutti osakkeen hintakehitykseen. Yksilöllinen syy-yhteyskysymys voi olla esimerkiksi se, tekikö joku kantaja itselleen epäedullisen kaupan, vaikka tiesi tiedonantovirheestä.²³² Joukkoprosessissa yleiset syy-

heellisesti ratkaistessaan välituomiolla kysymyksen asiallisesta toimivallasta.

²²⁶ Lappalainen – Hupli 2021 s. 736–737. He täsmentävät, että näyttökysymysten pohtiminen ei kuitenkaan aina ole välituomion välttämätön edellytys. Oletetaan vastaajan väittäneen ensisijaisesti, että kantajan esittämä tapahtumainkulkua ei edes näytettyä johtaisi vaadittuun oikeusseuraamukseen. Väitteen johdosta voidaan antaa välituomio.

²²⁷ Ks. myös Lindell 2015 s. 124. Välimiesmenettelyssä voidaan sopia, että välituomio annetaan vaikkapa yksittäisestä näyttökysymyksestä.

²²⁸ Ks. Välimäki 2021 s. 515–516; Tapanila 2021 s. 657–659.

²²⁹ Välituomion prosessiekonomiasta ks. jaksot V.3.4.3 alla.

²³⁰ Myöskään myöhemmässä ennakkotapauksessa KKO 2016:38 ei sallittu välituomiota lainvalintakysymyksestä.

²³¹ Ks. esim. Biard 2014 s. 98. Saksassa kanneperusteesta voidaan antaa ZPO 304 §:n mukainen *Grundurteil*. Käsittelyn jakautumisesta tällöin ks. Rosenberg – Schwab – Gottwald 2018 s. 327.

²³² Ks. Norros – Kaisanlahti 2021 s. 230–232, 263, 326–328, 350.

yhteyskysymykset sopivat välituomion kohteeksi – vastuuperusteen lisäksi tai sijasta.²³³

3.4.2 Asianosaisten tahdon merkitys

OK 24:6.2:n ensimmäisen virkkeen mukaan tuomioistuin voi antaa kanteen sisäisen välituomion vain asianosaisen pyynnöstä. Toisen virkkeen mukaan välituomion saa tällöin vain erityisestä syystä antaa vastoin toisen asianosaisen tahtoa.²³⁴ Yksittäisessä kahden asianosaisen jutussa mahdollisia tilanteita on neljä: molemmat kannattavat välituomiota, vastaaja kannattaa kantajan vastustaessa, molemmat vastustavat, tai kantaja kannattaa vastaajan vastustaessa. Seuraavaksi tarkastelen tilanteita yksi kerrallaan olettaen, että juttu käsitellään osana laajempaa joukkoprosessia. Tämä kohtalonyhteys vaikuttaa eräiden tilanteiden arviointiin. Oletetaan edelleen, että kyse ei ole muutamista sisäisistä pilottikanteista.

Kun jutun molemmat asianosaiset kannattavat välituomion antamista, tuomioistuimella on siihen mahdollisuus muttei velvollisuutta. Kyseessä on asianhallintapäätös, jossa tuomioistuin harkitsee ja valitsee tarkoituksenmukaisimman menettelytavan.²³⁵ (Seuraavassa jaksossa esitellään tarkemmin, missä olosuhteissa välituomion antaminen tekee prosessista edullisemman.)

Toisessa tilanteessa vain vastaaja kannattaa välituomiota, jolloin täytyy tulkitä OK 24:6.2:n toista virkettä. Yhden vastaajan joukkoprosessissa välituomio voidaan antaa kaikissa jutuissa, jos erityinen syy on käsillä. Oikeuslähteistä ei käy kovin selväksi, mikä on kriteerin ”erityinen syy” tarkoitus ja sisältö. Nähtävästi sillä alun perin haluttiin torjua esimerkiksi välituomion käyttöä viivyttelyyn.²³⁶ Lainsäätäjän valitsema tekniikka vaikuttaa merkittävästi, sillä välituomiota harkitsevan tuomioistuimen tulee joka tapauksessa arvioida vaihtoehtojen halpuutta ja nopeutta. Pitänee kuitenkin lähteä siitä, että lainsäätäjä ei lausu asioita turhaan ja että virkkeellä on jotakin merkitystä. Ymmärrän lainkohdan niin, että *asianosaisten ollessa erimielisiä tuomioistuimen tulee*

²³³ Ks. Yhdysvalloista Sherman, Rev. Litig. 2006 s. 702–703.

²³⁴ Ruotsissa välituomiota koskeva RB 17:5 (1990:443) ei anna merkitystä asianosaisten tahdolle. Ks. myös Ekelöf – Edelstam – Pauli 2011 s. 241 av. 76. Aiemmin RB 17:5.2:ssä (1971:218) taas säädettiin asianosaisten tahdosta samalla tavalla kuin OK 24:6.2: ssä, ks. myös Ekelöf 1987 s. 180. Suomen tuomio-oppien uudistuksessa otettiin mallia Ruotsin laista ja muun muassa omaksuttiin sääntelyratkaisu, josta siellä oltiin juuri luopumassa, ks. HE 154/1990 vp s. 7–8, 33.

²³⁵ Säännöksen esitöistä ks. HE 154/1990 vp s. 32.

²³⁶ HE 154/1990 vp s. 33; Lappalainen – Hupli 2021 s. 737. Voidaan näet kuvitella, että kantaja on selvästi oikeassa, mutta vastaajan pyytämä välituomio hidastaa menettelyä eikä kantaja saa kyllin ajoissa ulosottooperustetta maksukyvyttöntä vastaajaa kohtaan. Lappalainen 2001 s. 378–379 katsoo, että erityinen syy on käsillä esimerkiksi silloin, kun kanneperuste näyttää ilmeisen heikolta.

vakuuttua välituomion edullisuudesta voimakkaammin (kuin asianosaisten ollessa yksimielisiä). Nähtävästi samalla kannalla on Vaasan hovioikeus, jonka mukaan ”merkittäviä prosessitaloudellisia hyötyjä” voidaan pitää erityisenä syynä antaa välituomio vastoin toisen asianosaisten tahtoa.²³⁷ Voidaan puhua ankarammasta ja kevyemmästä tarkoituksenmukaisuusharkinnasta.²³⁸

Kolmannessa tilanteessa jutun molemmat asianosaiset A ja X vastustavat OK 24:6.2:n mukaista välituomiota. Lainkohdassa kirjoitetaan asianosaisesta ja vaatimuksen ratkaisemisesta. Vaatimus viittaa selvästikin kannevaatimukseen ja vastaukseen, jotka perusteineen määrittävät prosessin kohteen.²³⁹ Tavallisessa prosessinyhteydessä kullakin myötäpuolella on oma prosessin kohteensa eli juttunsa, joka saa oman ratkaisunsa. Niinpä sanamuoto ja systematiikka puoltavat suppeaa laintulkintaa, jonka mukaan lainkohdassa asianosainen tarkoittaa vain kunkin jutun kantajaa ja vastaajaa. Kummankin eli A:n ja X:n vastustaessa välituomiota tuomioistuin ei voisi antaa sitä. Mutta jos joukkoprosessissa käsitellään myös juttuja, joiden kantajat (B, C...) pyytävät välituomiota, laajentava laintulkinta eli välituomion antaminen saattaisi olla tarpeen myös A:n ja X:n jutussa. Tarkastellaan kysymystä hieman lähemmin periaate- ja seurausargumenttien valossa.

Periaatteista reiluus (autonomia ja osallistumisoikeus) puhuu suppean laintulkinnan puolesta. Toisaalta välituomion antamista voi pitää sellaisena järjestelykysymyksenä, joka ei juuri loukkaa autonomiaa. Laajentavaa tulkintaa puoltavat muutamat reaaliargumentit: Jos A:n ja X:n jutussa ei annettaisi välituomiota, joukkokanteiden käsittely uhkaisi muodostua eritahtiseksi.²⁴⁰ Tämän välttämiseksi tuomioistuimen tulisi erottaa ja jättää lepäämään ne jutut, joiden kantajat eivät halua välituomiota. (Mikäli OK 18:2 estää joidenkin kanteiden erottamisen, niiden käsittely tulisi ”jäädättää” OK 5 luvun soveltamisella.²⁴¹) Harkittaessa lepäämään jättämisiä täytyy muistaa *nopeusperiaate, jota arvioidaan lähtökohtaisesti kokonaisuuden kannalta*. Jos välituomiota kannattaa esimerkiksi 25 % kantajista, kun taas vastaaja ja 75 % kantajista ovat sitä vastaan,

²³⁷ VaaHO Päätös Nro 169 16.4.2021, s. 4. Perusteettoman edun palautusta koskevassa riidassa käräjäoikeus hylkäsi kanteen välituomiolla, jonka mukaan kantaja oli laiminlyönyt reklamaatiovelvollisuutensa. Kantaja oli vastustanut välituomion antamista. Hovioikeus kumosi käsittelyratkaisun ja välituomion sekä palautti asian käräjäoikeuteen. Käräjäoikeuden menettelytapa ei tuottanut kyllin merkittäviä prosessiekonomisia hyötyjä, koska jo reklamaatioyksityyksen ratkaiseminen edellytti asianosaisten liikesuhteen laajaa tarkastelua. Sinänsä reklamaation laiminlyöntikin voi sopia välituomion kohteeksi, ks. Luukkonen Yli-Rahnasto 2021 s. 459–460.

²³⁸ Esitöistä ei tosin ilmene, miksi lainkohdassa annetaan arvoa asianosaisten pyynnölle: onko taustalla autonomian kunnioitus vai käsitys siitä, että asianosaiset itse tietävät parhaiten tarkoituksenmukaisen menettelytavan? Säännöksen taustasta ks. alaviite 234 yllä.

²³⁹ Ks. Lappalainen – Hupli 2021 s. 499.

²⁴⁰ Tilanne olisi ilmeisen hämmäntävä tuomioistuimelle ja asianosaisille, etenkin yhteiselle asiamiehelle. Eritahtinen käsittely olisi omiaan vaarantamaan niin varmuus- kuin halpuustavoitteita-kin.

²⁴¹ Ks. jakso IV.3.3.1 edellä.

olisi kovin arveluttavaa keskeyttää enemmistön käsittely eli sallia välituomio edes 25 %:ssa jutuista. Mutta jos kantajien mielipidejakauma on päinvastainen, ei olisi järin ongelmallista antaa välituomio useimmissa jutuissa ja jättää loput jutut lepäämään.

Äskeinen tarkastelu liittyy itse asiassa neljänteen tilanteeseen, jossa kantaja kannattaa välituomion antamista ja vastaaja vastustaa. OK 24:6.2:n toisen virkkeen mukaan välituomion antaminen on mahdollista erityisestä syystä eli ankaramman tarkoituksenmukaisuusharkinnan jälkeen. Tätä on kuitenkin täydennettävä edellisen kappaleen havainnolla: jos kantaja on mielipiteinen vähemmistössä koko joukkoprosessissa, välituomiota ei pitäisi antaa edes hänen jutussaan. Tässä ilmenee juttujen kohtalonyhteys eli tarve hallinnoida koko joukko-oikeudenkäyntiä tehokkaasti.

Kolmas ja neljäs tilanne ovat kieltämättä tulkinnanvaraisia. Nähdäkseni kolmannessa tilanteessa on parasta pitää kiinni OK 24:6.2:n suppeasta tulkinnasta, eli välituomiota ei anneta vastoin jutun asianosaisten pyyntöä. Neljännessä tilanteessa taas välituomiota ei pitäisi antaa, jos se haittaisi joukkoprosessin kokonaisuutta. Oheinen taulukko havainnollistaa asetelmia.

Taulukko 2. Välituomion antamisen edellytyksistä

	kantaja kannattaa	kantaja vastustaa	
vastaaja kannattaa	1) välituomio mahdollinen • kevyempi harkinta	2) mahdollinen • ankarampi harkinta	
vastaaja vastustaa	4) mahdollinen, paitsi jos kantaja vähemmistössä ja välituomio häiritsisi joukkoprosessia • ankarampi harkinta	3a) (useimmat vastustavat) ei välituomiota tässä eikä muissa jutuissa	3b) (useimmat kannattavat) ei välituomiota tässä, vaan juttu lepäämään

Olisi kiinnostavaa tietää, kuinka asianosaiset tosiasiallisesti suhtautuvat välituomion antamiseen. Riippuuko suhtautuminen yksilöllisistä seikoista, vai onko kantajapuolen ja vastaajan asenteissa jokin säännönmukainen ero? Jos tällainen ero on ikään kuin oikeudenkäynnin strategisessa rakenteessa, tulkintoja joudutaan ehkä tarkistamaan. Tällöin välituomio ei näytäkään neutraalilta tarkoituksenmukaisuusvalinnalta vaan potentiaalisesti epäreilulta käytännöltä.

Suhtautumisesta ei ole vankkaa empiiristä tutkimustietoa. Yhdysvalloissa kuitenkin vallitsee käsitys, että vastaaja toivoo oikeudenkäynnin pilkontaa perusteen ja määrän käsittelyyn (*bifurcation*), kantaja taas toivoo yhtenäistä oikeudenkäyntiä.²⁴² Osittain käsitys liittyy *jury*n psykologiseen taivutteluun, mutta sille

²⁴² Ks. Gensler, Wash. L Rev 2000 s. 712, 741, 765. Yhdysvalloissa vanha ja tunnettu empiirinen tutkimus päätyi siihen, että pilkotussa oikeudenkäynnissä kanne hylätään todennäköisemmin

on myös rationaalinen ja Suomen kannalta kiinnostava selitys. *Laajojen sovinto-neuvottelujen kannalta välituomio erottaa jyvät akanoista* eli aiheettomat kanteet aiheellisista. Ilman välituomiota on perin vaikea arvioida jokaisen kanteen meriittejä, joten vastaaja herkästi tarjoaa kaikille melko samanlaista sovintoa. Välituomion jälkeen vastaaja tekee sovintotarjouksen vain aiheellisia kanteita ajaville, joten prosessin pilkonta on hänelle edullisempi vaihtoehto.²⁴³

Mahdollisesti myös Suomessa laajan joukkoprosessin vastaaja suhtautuu välituomioon myönteisemmin kuin kantajapuoli. Tämä ei kuitenkaan vielä merkitse, että välituomioiden käyttö olisi epäreilua kantajille. Pikemminkin voisi väittää, että yhtenäisen²⁴⁴ oikeudenkäynti tuottanee erälle kantajille sovinto-neuvotteluihin epäreiluja etuja. Väitteet ovat tosin sen verran spekulatiivisia, että on turvallisinta tehdä seuraava johtopäätös: välituomio ei syrji kumpaakaan puolta, vaan päätös välituomion antamisesta perustuu tarkoituksenmukaisuuteen. Tämä on Suomessa ja Ruotsissa vallitseva näkemys.²⁴⁵

3.4.3 Välituomion tarkoituksenmukaisuuden jäsenys

Tarkastellaan lähemmin, missä olosuhteissa välituomio on tarkoituksenmukainen menetelmä. Välituomion käsitteeseen liittyy paradoksi, jonka jo *Ekelöf* havaitsi.²⁴⁶ Onnistunut välituomio ei jää väliratkaisuksi vaan merkitsee käsitteilyn päättymistä hylkäävän välituomion tai sovinnon kautta.

Joukkoprosessissa sama idea voidaan muotoilla niin, että onnistunut välituomio merkitsee useimpien joukkokanteiden käsittelyn loppua (sovintojen kautta). Tästä saadaan harkintaan kaksi muuttujaa: Välituomio on sitä tarkoituksenmukaisempi, mitä useammat *kanteet ovat perusteettomia* ja mitä *sovinnollisemmin asianosaiset toimivat* hyväksyvän välituomion jälkeen. Säästö on sitä merkittävämpi, mitä suurempi osa yhtenäisestä oikeudenkäynnistä *olisi kulunut määrän käsittelyyn* (ja mitä nopeampaa määrästä sopiminen on määrästä riitelyyn nähden). Välituomio ei kuitenkaan päättää kaikkien kanteiden käsittelyä. Jäljelle jäävissä jutuissa oikeudenkäynnin pilkonta tuottaa tarpeettomia kustannuksia eli kaksinkertaista todistelua, jos samaa todistusaineistoa

kuin yhtenäisessä oikeudenkäynnissä. Ks. Zeisel – Callahan, Harv. L Rev 1963 s. 1612. Yhtenäisessä oikeudenkäynnissä näet kantajien kertomukset vahingoistaan voivat herättää sympatiaa ja vaikuttaa psykologisesti myös korvausvelvollisuuden arviointiin. Tutkimus koski vain juryn ratkaisemia henkilövahinkojuttuja, ja siitä on vaikea tehdä laajempia johtopäätöksiä, ks. Gensler, Wash. L Rev 2000 s. 742–747. Lahav, Rev. Litig. 2018 käy läpi uudempia empiirisiä tutkimuksia ja toteaa kokonaiskuvan epäselväksi.

²⁴³ Cooter – Ulen 2014 s. 427–428.

²⁴⁴ Yhtenäinen oikeudenkäynti tarkoittaa tässä yhteydessä prosessia, jossa ei käytetä välituomiota; pilkotussa oikeudenkäynnissä käytetään välituomiota.

²⁴⁵ Ks. HE 154/1990 vp s. 32; Ekelöf – Edelstam – Pauli 2011 s. 232.

²⁴⁶ Ekelöf 1987 s. 179.

tarvitaan sekä perusteen että määrän käsittelyssä.²⁴⁷ Yhtenäinen oikeudenkäynti tuottaakin sitä enemmän synergiaetua (*economies of scope*), mitä enemmän *perustetta ja määrää koskee sama oikeudenkäyntiaineisto*.²⁴⁸

Kun tuomioistuimien harkitsee välituomion käyttöä, sen kannattaa jäsentää harkintaansa näiden muuttujien avulla. Harkinta voi tapahtua yksin sanallisella ja käsitteellisellä tasolla, mutta siinä voidaan hyödyntää myös numeroarvioita. Selvää on, että tuomarin on vaikea luotettavasti arvioida eräitä muuttujia etenkin prosessin alkuvaiheessa. Joitakin nyrkkisääntöjä voidaan silti muotoilla: Mikäli oikeudenkäyntiaineiston päällekkäisyys voidaan välttää, pilkottu oikeudenkäynti näyttää tarkoituksenmukaisemmalta vaihtoehdolta kuin yhtenäinen. Mikäli kanneperusta vaikuttaa spekulatiiviselta ja kaukaa haetulta, prosessin pilkkominen välituomiolla lienee tarkoituksenmukaista.

3.5 KOKOAVIA HUOMIOITA KUMULAATIOSTA JA HALLINTAMENETELMISTÄ

Nyt kun on käsitelty päätöksenteon raameja ja eri hallintamenetelmiä, voidaan paremmin ajatella kanteiden kumulointia. Oletetaan, että samassa tuomioistuimessa on vireillä kimppu kanteita, joita yhdistävät samat tai samankaltaiset seikat. Tuomioistuimen sisällä nämä joukkokanteet on keskitetty muutamille saman osaston tuomareille. He ovat pitäneet järjestelyistunnon, jossa asianosaiset ovat lausuneet näkemyksensä harkinnanvaraisesta kumulaatiosta ja sopivista hallintamenetelmistä.

Tuomioistuimen täytyy kumuloida eräät kanteet OK 18:2:n nojalla. Pakollinen kumulaatio ei ole murrettavissa, mikä aiheuttaa joitakin erikoisuuksia kannejoukon hallinnassa. Säännöstä onkin syytä tulkita melko suppeasti, jotta tuomioistuimien voi myöhemmin käsitellä kannejoukkoa mahdollisimman joustavasti ja tarkoituksenmukaisesti. On varsin ennakoitavaa soveltaa säännöstä vain kanteisiin, jotka on nostettu samana päivänä ja jotka perustuvat lähes täysin samoihin oikeustositseikkoihin. (Tulkintasuositus soveltuu laajamittaisiin joukkoprosesseihin, mutta ei välttämättä kahden kanteen kumulointiin.)

Merkittävämpi kysymys onkin OK 18:6:n soveltaminen. Joukkokanne voidaan käsitellä yhdessä kaikkien muiden kanteiden kanssa, yhdessä tietyn

²⁴⁷ Ks. Ekelöf – Edelstam – Pauli 2011 s. 234–235.; Sherman, Rev. Litig. 2006 s. 714.

²⁴⁸ Ks. Cooter – Ulen 2014 s. 427. Ks. myös Rosenberg – Schwab – Gottwald 2018 s. 325; Rowley – Moore, Richmond L Rev 2010 s. 9–10. Kun arvioidaan päällekkäisyyttä, tulee muistaa todisteiden lisäksi kokemussäännöt ja aputositseikat. On varsin mahdollista, että esimerkiksi sijoittajansuojariidassa sama taloustieteellinen asiantuntijatodistelu on merkittävää syy-yhteyden (korvausvelvollisuuden) ja vahingon määrän arvioinnissa.

osajoukon kanssa tai erikseen. Harkinta on helppoa niiden kanteiden kohdalla, joiden kumuloinnista asianosaiset ovat yhtä mieltä. Jos vastaaja ja kanteiden (A, B, ...I, J) kantajat puoltavat kyseisten kanteiden kumulointia, yhdistäminen on erittäin vahva nyrkkisääntö. Samoin tulee arvioida yksimielistä vastustusta.²⁴⁹ Yksimielisyys ensinnäkin kertoo paljon kumuloinnin tarkoituksenmukaisuudesta, ja reiluusyyt (autonomia ja osallistuminen) antavat asianosaisten tahdolle myös itseisarvoa.²⁵⁰ Onkin vaikea kuvitella, milloin tuomioistuimen tulisi poiketa lähtökohdasta.

Kiperämpiä ovat tilanteet, joissa asianosaiset ovat erimielisiä. Vastaaja esimerkiksi vastustaa kanteen K kumulointia kanteiden (A, B, ...I, J) kanssa, mutta kantajat ovat toista mieltä. Toisessa esimerkissä yhteistyön ulkopuolinen kantaja vastustaa kanteensa X kumulointia muiden joukkoon, vaikka vastaaja puoltaisi sitä. On vaikea nähdä, että kummankaan puolen näkemys olisi lähtökohtaisesti toista luotettavampi.²⁵¹ Tuomioistuimen tulee arvioida, voiko se muodostaa *suurempaa tai pienempää kannejoukkoa, jonka yhteiskäsittely tietyllä hallintamenetelmällä olisi tarkoituksenmukaisempaa kuin erilliskäsittely.*²⁵²

Edellisten jaksojen pohjalta voidaan hahmotella joitakin ohjenuoria. Hallintamenetelmistä pilottikanteet lähtökohtaisesti tehostavat käsittelyä eniten, joten niiden hyödyntämistä kannattaa harkita ensin. Tämä hallintamenetelmä merkitsee yleensä myös kanteiden ryhmittelyä, sillä on riskialtista valita vain yksi pilottikanne. Toisaalta pilottikanteiden käyttöön liittyy ongelmia silloin, kun lukuisat kantajat ovat yhteisen asianajon ja muun yhteistyön ulkopuolella. Jos lukuisat kantajat eivät kuulu yhteistyön piiriin, on arveluttavaa jättää heidän kanteitaan pitkäksi aikaa lepäämään.²⁵³ Periaatepunninta varmaankin sallii sen, että muutamien ”villien” kantajien odotukset nopeasta prosessista uhraataan keskimääräisen hyödyn vuoksi; mutta mitä enemmän näitä ”villejä” on, sitä hankalampi tilanne syntyy. Sitä paitsi jotkut heistä saattaisivat ryhtyä väliintulijoiksi, mikä vesittäisi pilottikanteiden hyötyjä.

Kuten luvussa IV.3.3.2 ilmeni, pilottikanteet voivat olla hyödyllisiä varsinkin erilaisissa joukkoprosesseissa – siis niissä, joiden kanteet voidaan kätevästi jakaa muutamaaan ryhmään riitaisten oikeustositseikkojen mukaan, ja vaikeasti jäseneltävissä prosesseissa, joiden asianosaiset kaipaavat lähinnä kiintopisteitä sovintoneuvotteluihin. Käsittely pilottijuttuna voi koskea joko kaikkia vaiheita tai pelkästään vastuuperustetta.

²⁴⁹ Ks. samoin Koulu 2017b s. 234.

²⁵⁰ Vrt. Sjöström 1948 s. 92–95, joka antaa asianosaisten näkemykselle suhteellisen vähän painoa. Hänen esityksessään korostuu tuomarin käsitys tarkoituksenmukaisuudesta.

²⁵¹ Vrt. Koulu 2017b s. 232–235, joka pitää kantajien näkemystä painavampana.

²⁵² Jos tuomioistuin on täysin epätietoinen siitä, olisivatko yhteiskäsittelyn hyödyt haittoja suuremmat, sen pitänee suosia erilliskäsittelyä. Eri juttujen erilliskäsittely näet on oikeudenkäymiskaaren systemaattinen lähtökohta.

²⁵³ Samankaltaisesta tilanteesta ks. Koulu 2017a s. 215.

Jos pilottikanteita ei käytetä, tulee harkita pehmeämpiä hallintamenetelmiä. Kanteita voidaan kumuloida yhteistä pääkäsittelyä varten, ja käsittelyä voidaan mahdollisesti tehostaa välituomiolla. Välituomion käyttö edellyttää, että se arvioidaan tarkoituksenmukaiseksi edellisen jakson kriteerien perusteella. Yhteinen pääkäsittely ilman välituomiota on lievin hallintamenetelmä, ja sitä tarvitaan vähemmän kollektiivisissa joukkoprosesseissa. Se sietää erillistä asianajoa ja jossain määrin eri kanneperusteita. Todistusaineiston laajentumisen vuoksi se voi silti olla erilliskäsittelyä tarkoituksenmukaisempi menettelytapa. Mutta jos oikeustositseikoissa tai juridisessa hahmotuksessa on merkittäviä eroja, yhteiskäsittely muodostuisi liian sekavaksi.

Luvun pohjalta voidaan kiteyttää kiinnostava johtopäätös. Kun päätetään kumuloinnista ja hallintamenetelmästä, kantajan kuulumisen yhteistyön piiriin vaikuttaa vähintään yhtä tärkeältä kuin se, kuinka samanlaiseen tosiseikastoon kanteet perustuvat. Jos kantajat valitsevat erilaiset strategiat eivätkä tee yhteistyötä, tuomari ei voi virtaviivaistaa käsittelyä kovin paljoa. Tällöin kumulaatiosta ei olisi riittävästi hyötyä. *Koulu* kiteyttää saman havainnon seuraavasti:²⁵⁴

Toisaalta joukkokantajien on oltava asianajamisessaan pääpiirteissään samoilla linjoilla. Asioiden yhdistämisellä ei voiteta paljoakaan, jos asianosaiset ajavat kanteitaan omalla tavalla ja omaan tahtiinsa. Myöskään erilliskanteita ei hevin kannata yhdistää järjestäytyneisiin joukkokanteisiin.

Johtopäätös on helppo ymmärtää, koska myös joukkoprosessi on siviiliprosessia, jossa autonomia ja muut reiluussyyt tulee ottaa vakavasti. Tuomari ei voi omatoimisesti keskittää käsittelyä kovin voimakkaasti. Asianhallinta on melko pragmaattista toimintaa, mutta ei pelkkää yhteiskunnallista insinööritaitoa (*social engineering*).

²⁵⁴ Ks. myös *Koulu* 2017b s. 235.

4 Erityiskysymys: joukkokanteet seurannaisprosessissa

4.1 PERUSASIOITA SEURANNAISPROSESSISTA

Tässä jaksossa oletetaan, että joukkokanteet käsitellään seurannaisprosessissa. Jaksojen IV.1–IV.3 analyysi on enimmäkseen pätevää ja relevanttia tässäkin tapauksessa. Tosin seurannaisprosessissa lienee tarpeetonta antaa välituomiota vastuuperusteen olemassaolosta, koska ensiprosessin ratkaisu täyttää useimmiten saman tehtävän. *Seurannaisprosessin keskeinen erityiskysymys on, kuinka ensiprosessissa annettu ratkaisu vaikuttaa.*

Aluksi täytyy selvittää, mistä on kyse ja mihin jaksossa keskitytään. EU:n kielenkäytössä seurannaisprosessi (*follow-on action*) on pantu vireille sen jälkeen, kun tuomioistuin tai muu viranomainen on eri menettelyssä todennut lainvastaisuuden (joka liittyy kanteessa väitettyyn vahinkoon).²⁵⁵ Sisällöllisemmin voi sanoa, että korvausvaatimukset ovat viranomaisratkaisun inspiroimia ja että kantajat toivovat ratkaisun auttavan heitä seurannaisprosessissa. Euroopassa kilpailuvahinkoprosessien taustalla on tyypillisesti kilpailunrikkomusta koskeva päätös;²⁵⁶ myös syyksilukeva tuomio arvopaperimarkkina- tai ympäristörikosasiassa voi inspiroida joukkokanteita. Kaikissa tapauksissa ensimmäinen oikeudenkäynti on käyty eri prosessilajissa kuin seurannaisprosessi. Asetelma on siten erilainen kuin pilottijutun ja jälkijuttujen välinen asetelma, jota esiteltiin edellä jaksossa IV.3.3.²⁵⁷

Kielenkäytöstä täytynee tehdä tarkempia huomautuksia. Kotimaisessa kilpailuoikeudessa käsitteestä *follow-on action* käytetään tyypillisesti termiä seurannaiskanne.²⁵⁸ Tämä voi kuitenkin aiheuttaa sekaannuksia, koska prosessioikeudessa on perinteisesti käytetty samaa termiä toisenlaisista ilmiöistä. Ensinnäkin riitajutun asianosainen voi häviön varalta esittää sivullista vastaan erillisen vaatimuksen eli seurannaiskanteen. Tällainen on esimerkiksi vastaajaksi haastetun takaajan regressikanne päävelallista vastaan. Toiseksi sivullinen

²⁵⁵ Ks. Komission suositus 2013/396/EU artikla 3(1), kohta e. Tässä esityksessä en täysin sitoudu komission määritelmään: mielestäni on syytä puhua seurannaisprosessista, vaikka kanteita pantaisiin vireille ennen kuin päätös tuli lopulliseksi.

²⁵⁶ Ks. esim. Kalliokoski DL 2020 s. 627.

²⁵⁷ Toki kummassakin asetelmassa voidaan arvioida esimerkiksi todistusvaikutusta samantapaisen normien perusteella.

²⁵⁸ Ks. Havu 2013 s. 123–124; Kalliokoski 2015 s. 44–45. Komission suosituksen 2013/396/EU suomenkielisessä versiossa taas puhutaan jatkokanteista.

voi nostaa riitajutun asianosaista kanteen siltä varalta, että juttu päättyy tiettyyn tulokseen. Kummassakin tapauksessa ideana on, että seurannaiskanne käsitellään OK 18:5:n nojalla samassa oikeudenkäynnissä kuin ensimmäinen kanne.²⁵⁹ Välttääkseni sekaannuksia ja myös kanne-termin ylilaveaa käyttöä suosin ilmausta seurannaisprosessi.²⁶⁰

Seurannaisprosessin käsite voidaan ymmärtää myös laajemmassa merkityksessä. Vaikka massavahinkoa koskeva rikos- tai hallintoprosessi päättyy *vapauttavaan* ratkaisuun, eräät perustelut saattavat olla eduksi massavahingon uhreille myöhemmässä vahingonkorvausprosessissa.²⁶¹ Suomessa tällainen skenaario on eri syistä epätodennäköinen, mutta sinänsä mahdollinen.²⁶² Jos vahingonkorvauskanteita pannaan vireille vapauttavan rikostuomion jälkeen ja tosiasiaa tuomion inspiroimana, on varsin luontevaa puhua seurannaisprosessista. Kyseessä on kuitenkin kuriositeetti, jota ei tarvitse tarkastella syvemmin. Käsitellen siis aihetta pitäen silmällä ennen kaikkea rikkomuksen toteavia ratkaisuja.

Toinen linjanveto koskee sitä, millaisiin ensiprosesseihin tarkastelu keskittyy. Rikosoikeudenkäynti on kovin erilainen kuin ne menettelyt, joissa voidaan todeta kilpailuoikeuden rikkominen. Kilpailunrikkomus voidaan todeta ensinnäkin Kilpailu- ja kuluttajaviraston (KKV) kilpailulain 9 §:n mukaisessa päätöksessä;²⁶³ toteamus saa lainvoiman, ellei päätökseen haeta muutosta markkinaoikeudelta. Jos KKV hakee seuraamusmaksun määräämistä, markkinaoikeus ratkaisee ensiasteena kysymykset kilpailunrikkomisesta ja seuraamusmaksusta. Markkinaoikeuden yllä mainituista päätöksistä voidaan hakea muutosta valittamalla korkeimpaan hallinto-oikeuteen siten kuin kilpailulain 44 §:ssä säädetään.²⁶⁴

Kysymys kilpailunrikkomuspäätöksen vaikutuksesta siviiliprosessiin on nykyisin ratkaistu erityissäännöksellä. Voimassa olevan KilpVL 3.1 §:n mukaan tuomioistuimen on oma-aloitteisesti otettava vahingonkorvaustuomiionsa

²⁵⁹ Ks. Lappalainen – Hupli 2021 s. 573–574. Ks. myös Jokela 2015 s. 323–324.

²⁶⁰ Termien käytöstä ks. myös jakso IV.1.2.2 edellä. Vrt. Koulu 2017b s. 39, joka noteeraa sekaannusvaaran ja päättyy kuitenkin käyttämään termiä seurannaiskanne merkityksessä *follow-on action*.

²⁶¹ Tuomioistuin saattaa esimerkiksi havaita, että syytetty on toiminut objektiivisen rikostunnusmerkistön täyttävällä tavalla muttei niin suurella syyllisyydellä kuin rangaistussäännös edellyttää. Esimerkiksi RL 51:5:n mukainen tiedottamisrikos rangaistava tahallisena tai törkeän huolimattomana, kun taas AML 16:1:n mukaiseen vahingonkorvausvastuuseen riittää tavallinen huolimattomuus.

²⁶² Erillisiä vahingonkorvauskanteita ei tietenkään tutkita, jos korvausvaatimukset on käsitelty jo rikosprosessin yhteydessä (ROL 3:1).

²⁶³ Tällaisella päätöksellä KKV joko määrää lopettamaan kilpailunrajoituksen tai velvoittaa elinkeinonharjoittajaa käyttämään jatkossa syrjimättömiä ehtoja tiettyssä liikesuhteessa. Kyse on siis verrattain lievista tapauksista, joissa KKV ei pidä sanktiota eli seuraamusmaksua tarkoituksen mukaisena.

²⁶⁴ Ks. HE 83/2016 vp s. 44–45. Ks. myös I. Lindfors DL 2017 s. 788–790.

perustaksi Kilpailu- ja kuluttajaviraston, markkinaoikeuden tai korkeimman hallinto-oikeuden lainvoimaisessa päätöksessä todettu kilpailuoikeuden rikkominen. Tämä merkitsee positiivista oikeusvoimavaikutusta yli prosessilajien rajan.²⁶⁵ Ennen lain voimaantuloa Suomessa esiintyi eri tulkintoja rikkomuspäätöksen vaikutuksesta.²⁶⁶

KilpVL 3.1 §:n mukaisen vaikutuksen objektiivinen ulottuvuus riippuu siitä, mitä rikkomuspäätöksessä lausutaan kilpailunrikkomuksen sisällöstä, ajallisesta kestosta ja alueellisesta laajuudesta.²⁶⁷ Subjekttiivinen ulottuvuus on siinä mielessä rajoitettu, että jos siviiliprosessin vastaajaa ei ole nimetty rikkomuspäätöksen kohteeksi, rikkomuspäätöksen oikeusvoima ei koske häntä. Toisin sanoen yritys, joka ei ole voinut osallistua ensiprosessiin, ei joudu siinä annettun rikkomuspäätöksen sitomaksi.²⁶⁸ Toinen kysymys on, missä mielessä KilpVL 3.1 § sitoo vahingonkärsijää eli siviiliprosessin kantajaa; hänhän ei ole ollut kilpailunrikkomusprosessin asianosainen. Hän voi sinänsä vaatia kilpailuoikeudellista vahingonkorvausta silloinkin, kun rikkomusprosessissa on päädytty siihen, että kilpailunrikkomusta ei ole tapahtunut.²⁶⁹ Sen sijaan vaikuttaa epäselvältä, sitooko rikkomuspäätös esimerkiksi silloin, jos kantaja väittää siviiliprosessissa kilpailunrikkomuksen kestäneen kauemmin kuin päätöksessä on todettu.²⁷⁰

Jo pintapuolinen katsaus paljasti, että kilpailunrikkomuspäätöksen vaikutukseen liittyy kiperiä kysymyksiä. KilpVL 3 §:ää koskevaa oikeuskäytäntöä ei vielä ole, koska lakia sovelletaan vasta sellaisiin vahingonkorvausasioihin, jotka ovat tulleet vireille 26.12.2016:n jälkeen (KilpVL 13 §). Aiheen syvempi tarkastelu ei siis olisi kovin vankalla pohjalla. Siksi keskityn tarkastelemaan seurannaisprosesseja, joiden taustalla on syyksilukeva rikostuomio.

²⁶⁵ Ks. HE 83/2016 s. 44. Ks. myös Aine 2016 s. 551–554; I. Lindfors DL 2017 s. 787. Taustalla on direktiivin 2014/104/EU artikla 9.

²⁶⁶ Ks. Kalliokoski DL 2020 s. 627.

²⁶⁷ Ks. HE 83/2016 s. 45; Direktiivi 2014/104/EU, johdantokappale 34. Ks. myös I. Lindfors DL 2017 s. 797–798. Kuten Lindfors arvioi, tässä yhteydessä oikeusvoima voinee ulottua myös päätöksen perusteluihin eikä vain päätöslauselmaan; perinteisestä oikeusvoimaopista täytynee siis tältä osin joustaa.

²⁶⁸ Ks. KHO 20.4.2017 taltio 1786. Ks. laajemmin I. Lindfors DL 2017 s. 793–796. Sääntelyllä on kiinnostavia heijastusvaikutuksia muun muassa siihen, kuinka kilpailunrikkomusprosessissa tulee huomioida yritys, joka vapautetaan seuraamusmaksusta *leniencyn* perusteella.

²⁶⁹ Ks. HE 83/2016 s. 45. Näkemys ei ole ristiriidassa lain sanamuodon kanssa, koska siinä puhutaan vain rikkomuksen toteamisesta.

²⁷⁰ Sanamuodon valossa ennakoitavin tulkinta lienee, että rikkomuspäätös sitoo tällöin kantajaa-kin. Tämä tulkinta olisi myös prosessiekonominen. Toisaalta sitovuus olisi kovin ongelmallinen ajatus oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja perinteisen oikeusvoimadoktriinin kannalta. Ks. HE 83/2016 vp s. 72. Kirjallisuudessa I. Lindfors DL 2017 s. 794 katsoo rikkomuspäätöksen sitovan *inter omnes*, kun taas Kalliokoski 2015 s. 45 vaikuttaa olevan päinvastaisella kannalla.

4.2 RIKOSTUOMION TODISTUSVAIKUTUS

On vaikea luetella tyhjentävästi, missä tilanteissa rikostuomiolla voi olla merkitystä todisteena myöhemmässä siviiliprosessissa. Yleisellä tasolla ilmiötä voidaan jäsentää muutaman käsitteen avulla: tapahtumainkulku, syytteen teonkuvaus, rikosasian näyttöratkaisu ja vahingonkorvausnormi. Syytteen teonkuvaus kertoo jostakin historiallisesta tapahtumainkulusta tiiviillä ja valikoidulla tavalla, keskittyen rikossäännösten kannalta välittömästi relevantteihin faktaväitteisiin (oikeustositteisiin). Näyttöratkaisu sisältää rikosjutun tuomioistuimen kannanotot näihin faktaväitteisiin. Usein käy niin, että myös vahingonkorvausnormi kytkee samoihin faktaväitteisiin oikeusseuraamuksia. Näyttöratkaisussa on voitu katsoa toteen näytetyiksi useimmat tai jopa kaikki oikeustositteikat, joita vahingonkorvausvastuu normin mukaan edellyttää.²⁷¹

Yllä mainituissa olosuhteissa vahingonkorvausasia käsitellään useimmiten yhdessä rikosasian kanssa ja ratkaistaan samalla tuomiolla.²⁷² Tällöin kukin näyttökysymys ratkaistaan samalla tavoin sekä rikos- että vahingonkorvausasian osalta.²⁷³ On kuitenkin tilanteita, joissa asiat käsitellään erikseen vaikka sama tapahtumainkulku on sekä rikos- että vahingonkorvausoikeudellisesti relevantti. Silloinkin kun korvausvaatimus johtuu syytteessä kuvatusta teosta, tuomioistuin voi erottaa korvausasian käsiteltäväksi erikseen riita-asian järjestyksessä, jottei rikosasian käsittely hidastuisi liikaa (ROL 3:3).²⁷⁴ Toiseksi tuomioistuin voi torjua yhteiskäsittelyn, jos vireillä oleva vahingonkorvausasia liittyy rikosasiaan liian etäisesti. Tämä tarkoittaa, että syytteen teonkuvaus eroaa liiaksi siitä oikeustositteikastosta, jolla korvausvaatimusta perustellaan.²⁷⁵ Kolmanneksi on mahdollista, että vahingonkärtsijä syystä tai toisesta aktivoituu vasta sen jälkeen, kun rikosasia on jo käsitelty ainakin käräjäoikeudessa.²⁷⁶

²⁷¹ Ks. esim. Lappalainen 1986 s. 79–82. Käsitteellisestä kehityksestä ks. Hepola 2005 s. 258–269.

²⁷² ROL 3 luvun mukaista adheesiomenettelyä on esitelty edellä jaksossa II.3.1.

²⁷³ Ks. Lappalainen 2001 s. 346.

²⁷⁴ Erottaminen on mahdollista, vaikka asioita olisi jo käsitelty yhdessä. Säännöksestä ks. Jokela 2018 s. 315.

²⁷⁵ Jos tosiseikat eroavat merkittävästi, yhteiskäsittelyllä ei saavuteta adheesioon tavoitteita eli nopeutta, halpuutta ja tuomioistuinekonomiaa. Ks. Jokela 2018 s. 309–312; Helenius 2021 s. 580–582. Rikosasian yhteydessä voidaan käsitellä jopa korvausvaatimus, joka kohdistuu muuhun henkilöön kuin syytettyyn, esimerkiksi tämän työnantajaan.

²⁷⁶ Korkeimman oikeuden mukaan ”oikeudenkäyntijärjestelmämme ei edellytä, että vahingonkorvausvaatimus olisi aina esitettävä ja tutkittava samaan tapahtumien kulkuaan perustuvan rikosasian yhteydessä”. Näin lausuttiin ennakkopäätöksessä KKO 2005:140. Tapauksen tausta on sinänsä omalaatuinen: Siviiliprosessin kantaja (vakuutusyhtiö) oli esiintynyt aiemman rikosprosessin asianomistajana. Käräjäoikeus oli hylännyt syytteen muttei ollut lausunut mitään korvausvaatimuksesta. Näin ollen ei ollut mitään kyseistä yhtiötä koskevaa tuomiolauselmaa, jonka oikeusvoima olisi estänyt yhtiön nostaman siviilikanteen tutkimisen.

Kun rikosasia on ratkaistu erillisellä tuomiolla ennen vahingonkorvausasiaa, herää kysymys rikostuomion vaikutuksesta. Korkein oikeus on lausunut edellä käsitellyn ennakkopäätöksen KKO 2005:90 perusteluissa yleisluonteisesti: ”Vakiintuneen käytännön mukaan aikaisemmassa oikeudenkäynnissä lainvoimaisesti ratkaistulla ennakkokysymyksellä on uudessa oikeudenkäynnissä, jossa sama kysymys on ratkaistavana, vain niin sanottu todistusvaikutus, mutta ei sitovaa vaikutusta.” Kyse oli eri vastaajien erikseen käsitellyistä rikosjutuista, jotka liittyivät samaan tapahtumainkulkuun. Tässä yhteydessä vielä tärkeämpi on ennakkopäätös KKO 2011:58, jossa nojattiin samaan perustelulausumaan. Kyseessä oli vahingonkorvausasia, joka oli käräjäoikeudessa erotettu rikosasiasta ROL 3:3:n nojalla; vahingonkorvausasian vastaajat oli lainvoimaisesti tuomittu veropetoksesta. Tapauksessa KKO 2011:58 todistusvaikutus oli toki hyvin vahva.

Myös nykyisessä oikeuskirjallisuudessa ollaan lähes yksimielisiä siitä, että syyksilukeva tai vapauttava rikostuomio ei saa siviiliprosessissa oikeusvoimavaikutusta.²⁷⁷ *Jokela* tosin pitää edelleen oikeusvoimavaikutusta mahdollisena, mutta ymmärtääkseni näkemysero on enemmän kielenkäytöllinen kuin sisällöllinen. Hänen mukaansa erittäin vahvaa ja muun todistelun estävää vaikutusta tulisi kutsua oikeusvoimavaikutukseksi, vaikka siitä voitaisiinkin siviiliprosessissa ”poiketa silloin, kun aikaisemman rikostuomion asianmukaisuutta ja luotettavuutta on aihetta epäillä”.²⁷⁸ Yleensä oikeustieteessä ymmärretään oikeusvoiman käsite niin, että siitä poikkeamiseksi täytyy ensin kumota aiempi tuomio ylimääräisen muutoksenhaun keinoin.²⁷⁹

Voidaan mainita erinäisiä asiasyitä sille, että edes syyksilukeva rikostuomio ei saa sitovaa vaikutusta. Yleisellä tasolla positiivista oikeusvoimaa voi luonnehtia normiksi, jolla on formaali tunnusmerkistöosa ja jäykkä seuraamusosa: kysymyksen uudelleentutkinta on joko kiellettyä tai sallittua. Pienet, jopa sattumanvaraiset, erot tapausten olosuhteissa voivat johtaa jyrkkiin eroihin lopputuloksissa.²⁸⁰ Sen sijaan todistusvaikutus antaa tuomioistuimelle mahdollisuuden joustavaan harkintaan. Pääsääntöisesti molemmat normit johtavat samanlaisiin lopputuloksiin; yleisen tason eroksi jää lähinnä se, että oikeusvoimavaikutus edistäisi ennakoitavuutta ja prosessiekonomiaa, kun taas todistusvaikutus korostaa tuomioistuimen harkintavaltaa räätälöidä tapauskohtaisesti osuvin

²⁷⁷ Ks. esim. Lappalainen – Hupli 2021 s. 791–792; Mantila 2020 s. 299; Hepola 2005 s. 284; Helenius – Linna 2021 s. 581. Tässä yhteydessä ei ole tarkoituksenmukaista perehtyä 1900-luvun vilkkaaseen keskusteluun, josta ks. Lappalainen 1986 s. 453–458 viitteineen. Ruotsissa on vakiintunut sama käsitys, ks. Ekelöf – Bylund – Edelstam 2006 s. 259–260.

²⁷⁸ Jokela 2018 s. 794.

²⁷⁹ Ks. Lappalainen 2001 s. 401.

²⁸⁰ Lappalainen 1986 s. 455–458 esittelee niitä vaikeuksia, joita liittyy muun muassa lainvoimaisuuskriteeriin, asian objektiiviseen samuuteen ja asianosaisten samuuteen.

näyttöratkaisu.²⁸¹ Eritellympi vertailu olisi tässä yhteydessä tarpeetonta. Koska oikeuskäytäntö on selvästi päätyneet todistusvaikutuksen kannalle, on syytä keskittyä tähän.

Käsitteellisesti todistusvaikutus on helpointa ymmärtää *näyttöratkaisun todistusvoiman vaikutuksena seurannaisprosessissa*. Tarkemmin sanoen myöhempi tuomioistuin kokee, että aiempi näyttöratkaisu pitää paikkansa hyvin todennäköisesti ja että ratkaisu on relevantti tietyn seurannaisprosessissa todisteltavan teeman kannalta. Paikkansapitävyys ja relevanssi muodostavat yhdessä todistusvoiman eli näyttöarvon. Tämän jälkeen aiemman ratkaisun todistusvoima suhteutetaan vasta- ja tukitodisteluun, jota samasta teemasta on kenties esitetty seurannaisprosessissa.²⁸² Aiemman tuomion suuri todistusvoima ei vielä takaa vahvaa todistusvaikutusta myöhemmän ratkaisun sisältöön, koska vaikutus riippuu myös muusta todistelusta. Toki suuri todistusvoima erittäin todennäköisesti saa aikaan vahvan todistusvaikutuksen.²⁸³

Seurannaisprosessissa aiemman näyttöratkaisun todistusvoima muovaa myös menettelyä eli todistelutilannetta. Todistustaakka siirtyy sille, joka haluaa kyseenalaistaa aiemman näyttöratkaisun. Tuomioistuimen täytyy perustella näyttöratkaisunsa tavallista huolellisemmin, jos se aikoo poiketa ensiprosessin ratkaisusta.²⁸⁴ Todistusvaikutusta on syytä arvioida eritellysti eli todistusteema kerrallaan.²⁸⁵ Vastatodistelua saatetaan näet esittää vain jonkin teeman yhteydessä, ja näyttöratkaisun relevanssi voi vaihdella teemoittain. Seurannaisprosessissa itse teema voi olla laaja kompleksinen oikeustosisieikka taikka hyvinkin eritelty oikeus-, todistus- tai apotosiseikka; tämä riippuu pitkälti siitä, kuinka asianosaiset riitauttavat toistensa esittämiä seikkoja.²⁸⁶

Menettelyllisesti tuomion todistusvaikutuksen äärimmäinen muoto on, että tuomioistuin voi seurannaisprosessissa torjua muun todistelun, jota asianosainen haluaa esittää teemasta. Tällöin soveltuu OK 17:8, säännös erinäisistä tilanteista, joissa tuomioistuimen on evättävä näyttö. Kyseeseen tulee lähinnä säännöksen kohta 3: tarjottu näyttö voidaan korvata olennaisesti halvemmalla todisteella, eli tässä ensiprosessin tuomiolla.²⁸⁷ Epääminen on normaalia vaikeampaa, jos todistelua tarjoaa sellainen asianosainen, joka ei ole osallistunut

²⁸¹ Argumenteista ks. Koulu 2016 s. 121–122; Jokela 2018 s. 791–792.

²⁸² Näistä todistusharkinnan vaiheista ks. J. Rudanko 2020 s. 306–308.

²⁸³ On toki mahdollista jäsentää asiat käsitteellisesti toisinkin. Joku voi kutsua todistusvaikutusta ominaisuudeksi, joka riippuu paikkansapitävyydestä ja relevanssista, ei muusta todistelusta; tällöin pitäisi puhua todistusvaikutuksen vaikutuksesta, mikä olisi väkinäistä. Vrt. ehkä myös Mantila 2020 s. 340, joka nähtävästi huomioi jo näyttöarvon määrittämisessä sen, kuinka koherentti aiempi tuomio on suhteessa myöhempään todisteluun.

²⁸⁴ Ks. Koulu 2016 s. 122.

²⁸⁵ Mantila 2020 s. 277–278.

²⁸⁶ Todistusteemojen esittämistä ja täsmentämistä käsittelee laajasti Leppänen 1998 s. 181–206. Todistusteemoista ks. myös J. Rudanko 2020 s. 86–96, 119–122.

²⁸⁷ Lainkohdan sisällöstä ks. HE 46/2014 vp s. 55–57.

ensiprosessiin.²⁸⁸ Uuteen todisteluun tulee suhtautua sitä sallivammin, mitä heikompi todistusvoima ensiprosessin tuomiolla on.

Kysymystä on pohdittu yllä esitellyssä ennakkopäätöksessä KKO 2011:58 (Ään.). Rikostuomioissa oli katsottu, että tietyt varat oli siirretty eräästä osakeyhtiöstä tosiasiallisesti vastaajien A:n ja B:n henkilökohtaiseen omistukseen. Toimintaa luonnehdittiin yhtiöoikeudellisesti peiteltyksi osingonjaoksi, ja kun vastaajat eivät olleet ilmoittaneet siirroista verottajalle, toiminta täytti veropetoksen tunnusmerkistön. Seurannaisprosessissa käsiteltiin valtion korvausvaatimus A:ta ja B:tä kohtaan. Nämä vastustivat vaatimusta tarjoten sekä vahingonkorvauksen sovittelua puoltavia argumentteja että uutta todistelua vastuuperusteesta, muun muassa varojen siirtymisestä. Käräjäoikeus ja hovioikeus torjuivat uuden todistelun näyttökysymyksistä, jotka oli käsitelty rikosprosessissa. Hovioikeus liitti käsittelyratkaisuunsa varauksen ”ellei myöhemmin oikeudenkäynnissä ilmenisi joltain osin siihen erityistä perustetta”.

Korkeimman oikeuden enemmistö katsoi, että alemmat oikeudet eivät olleet menetelleet virheellisesti evätessään todistelun. Enemmistön mukaan A ja B olivat voineet jo rikosprosessissa esittää näistä kysymyksistä tarpeelliseksi katsomansa näytön, ja rikosprosessi oli ollut muutoinkin asianmukainen. Vähemmistö (oikeusneuvokset Kantor ja Tulokas) piti todistelun epäämistä virheellisenä lausuen muun muassa, että ”pelkästään rikostuomion perusteluista voi jälkikäteen olla vaikeata arvioida, ovatko kaikki vahingonkorvausvastuuseen vaikuttavat keskeiset tekijät tulleet riittävällä tavalla huomioiduksi”. Molemmat näkökulmat ovat ansiokkaita; nähdäkseni enemmistön kanta on tapauksen olosuhteissa perustelluin, mutta ennakkopäätösnormia ei tulisi ymmärtää laveasti.²⁸⁹

Tuomion sisältö on todisteena erikoislaatuinen.²⁹⁰ Herää kysymys, sopiiko todistusvaikutus jonkin vakiintuneemman käsitteen alakäsitteeksi. Päätöksenteon kannalta kyseessä on ilmiö, joka jossain määrin muistuttaa alkuperäistodennäköisyyttä ja jossain määrin presumptiota. Todistusvaikutusta ei kuitenkaan kannata hahmottaa alkuperäistodennäköisyyden käsitteellä, koska pohjoismaisessa todistusoikeudessa tätä termiä käytetään alustavasta käsityksestä, joka tuomarilla on ennen kuin prosessissa on esitetty mitään todistelua.²⁹¹ Presumptio taas tarkoittaa todistusoikeudessa tyypillisesti todistelunhelvetusta, normia, jonka mukaan tietyissä olosuhteissa faktaväite F oletetaan näytetyksi, vaikka

²⁸⁸ Kyse on reilun menettelyn laatuvaatimuksista. Korkein oikeuskin on todennut, että ”kunkin vastaajan tulee voida puolustautua omassa asiassaan riippumatta siitä, miten ja millä näytöllä jokin ennakkokysymys on toista henkilöä koskeneessa asiassa ratkaistu”. (KKO 2011:58, kohta 8.)

²⁸⁹ Ks. samoin Jokela 2018 s. 793–794. Vrt. Turunen DL 2017 s. 569–571.

²⁹⁰ Ks. esim. Mantila 2020 s. 339–340. Verrattuna useimpiin muihin todistuskeinoin tuomio on kovin etäällä raa’asta historiallisesta tapahtumainkulusta; tuomion näyttöratkaisu itsessään on koonnos ja johtopäätös ensiprosessin todistelusta.

²⁹¹ J. Rudanko 2020 s. 393–395.

sen tueksi ei ole esitetty normaalin näyttökynnyksen ylittävää näyttöä; olettama voidaan kumota vastaanäytöllä. Presumptio voi olla erityissäännöksellä asetettu (legaalinen) tai käytännössä muodostunut (faktinen).²⁹² Todistusvaikutus voitaisiin luokitella faktisen presumption alalajiksi, mutta kyseinen käsite on jokseenkin epämääräinen eikä kenties sovi vapaaseen todistusteoriaan.²⁹³

Todistusvaikutusta on siis vaikea lokeroida käsitteellisesti tavalla, joka kehittäisi ymmärrystämme. Sen sijaan voimme jäsentää sen toimintatapaa, kuten yllä on tehty, sekä luetteloida tekijöitä, joista näyttöratkaisun todistusvoima riippuu, kuten seuraavaksi tehdään.

4.3 RATKAISUN TODISTUSVOIMAN TAUSTATEKIJÖITÄ

Kuten edellä todettiin, tuomioistuimien määrittää aiemman näyttöratkaisun todistusvoiman arvioimalla sen paikkansapitävyyttä (luotettavuutta) ja relevanssia. Relevanssi liittyy kiinteästi kunkin jutun aineellisiin oikeusnormeihin, joten siitä on vaikeata lausua yleisellä tasolla.²⁹⁴ Siksi tässä jaksossa keskitytään ensiprosessin ja siinä annetun näyttöratkaisun ominaispiirteisiin.

Kiteytän oikeuskäytännön ja -kirjallisuuden pohjalta *harkintaohjeita* sen suhteen, minkä ominaispiirteiden tulisi vahvistaa tahi heikentää aiemman näyttöratkaisun todistusvoimaa. Todistusoikeuden käsitejärjestelmässä näitä harkintaohjeita pitänee luonnehtia epätavallisiksi *kokemussäännöiksi*, sillä ne auttavat määrittämään todistustositseikkojen todistusvoimaa.²⁹⁵ Epätavallisia ne ovat sikäli, että ne sisältävät lukuisia juridisia käsitteitä ja koskevat ensiprosessin tuomarien toimintaa – toki toimintaa asiakysymyksessä, ei oikeuskysymyksessä.²⁹⁶ Näitä kokemussääntöjä ei pidä mieltää niin jäykiksi, että ne uhkaisivat

²⁹² Presumptioista ks. J. Rudanko 2020 s. 452–454; Lindell 1987 s. 302–313; Lappalainen 2001 s. 143–145. (Lisäksi tunnetaan kumoamattoman presumption käsite, mutta se ei liene Suomessa relevantti.)

²⁹³ Näin Lappalainen 2001 s. 144. Tavallaan faktisen presumption käyttö sulautuu normaaliin vapaaseen todistusharkintaan, jolloin erillinen käsite on tarpeeton.

²⁹⁴ Todisteen relevanssista yleisesti ks. J. Rudanko 2020 s. 331–337.

²⁹⁵ Kokemussäännön käsitteestä ks. esim. Lindell 1987 s. 214–227; Saranpää 2010 s. 109–111. Kun jälkiprosessin asianosainen ottaa kantaa ensiprosessin näyttöratkaisun todistusvoimaan esimerkiksi lausumalla, että tuomioistuintutkinta oli summaarista, tämä faktavaite on vastaavasti *aputositseikan* asemassa.

²⁹⁶ Vaihtoehtoisesti voidaan hahmottaa, että tällaiset harkintaohjeet ovat jossakin määrin normatiivisia ja oikeudellistuvat yhä enemmän, kun niitä käsitellään ennakkopäätöksissä. Tämä vaihtoehtoinen hahmotustapa voisi perustua ainakin Lindellin normatiiviseen todistusharkintaan. Sen mukaan ”bevisvärdering hör till rättskipning”, eikä näyttökysymyksessä tule lähteä eksaktien tieteiden todennäköisyyskäsitteistä. Ks. Lindell 2021 s. 610–625. Tässä yhteydessä ei ole tarkoituksenmukaista puntaroida Lindellin teoriaa laajemmin.

vapaata todistusharkintaa.²⁹⁷ Yritän muotoilla kunkin harkintakriteerin ensinnäkin yleisesti, jotta niitä voisi hyödyntää kaikkien kolmen prosessilajin välisissä suhteissa. Varsinaisesti keskityn syyksilukevan rikostuomion todistusvaikutukseen siviiliprosessissa.

Keskeinen harkintakriteeri on ensiprosessin *näyttökynnys*. Jos faktaväite F katsotaan toteen näytetyksi, ratkaisu saa tietysti sitä suuremman todistusvoiman, mitä korkeamman kynnyksen takana F:n näyttäminen on ollut.²⁹⁸ Jos taas F:ää ei katsota toteen näytetyksi, väitteen vastatapaus eli $\neg F$ saa sitä pienemmän todistusvoiman, mitä korkeampi on ollut F:n näyttökynnys. Kyse on paitsi ensiprosessin näyttökynnyksestä sinänsä, myös sen korkeudesta suhteessa seurannaisprosessin näyttökynnykseen. Esimerkiksi syyksilukeva rikostuomio, tarkemmin sanoen näyttöratkaisu syytteen teonkuvauksen mukaisesta toiminnasta, on lähtökohtaisesti erittäin luotettava siviiliprosessissa, koska rikosprosessin näyttökynnys on paljon korkeampi.²⁹⁹ Sen sijaan näytön vuoksi vapauttava rikostuomio ei yhtä luotettavasti todista, että henkilö ei olisi toiminut teonkuvauksen mukaisella tavalla.³⁰⁰

Toinen kriteeri keskittyy siihen, millaisen informaation pohjalta ensiprosessin näyttöratkaisu on tehty. Mitä *intensiivisempi ja kattavampi tuomioistuintutkinta* ensiprosessissa on tehty, sitä suurempi on ratkaisun todistusvoima.³⁰¹ Ratkaisun luotettavuudesta ei ole kunnollisia takeita, jos ratkaisu perustuu tuomararin harkinnan sijasta pelkästään asianosaisen muodolliseen määräämistoiimeen, esimerkiksi tunnustukseen.³⁰² Myös menettelyn summaarinen luonne heikentää luotettavuutta ja sen myötä todistusvoimaa.³⁰³

Tutkinnan kattavuus liittyy läheisesti siihen, kuinka robusti ensiprosessin näyttöratkaisu on eli kuinka vaikea sitä on horjuttaa mahdollisella myöhemmällä lisänäytöllä.³⁰⁴ Yksittäisen ratkaisun robustius on vaikeasti arvioitavissa,

²⁹⁷ Tuoreista vapaan todistusharkinnan puolustuspuheenvuoroista ks. J. Rudanko LM 2021 s. 879–886 ja Tapanila 2021 s. 380.

²⁹⁸ Ks. esim. Mantila 2020 s. 313–315.

²⁹⁹ Ks. KKO 2011:58, kohta 8. Ks. myös Jokela 2018 s. 791–792. Rikosprosessissa syyksilukeva tuomio tunnetusti edellyttää, ettei syyllisyydestä jää varteenotettavaa epäilystä (OK 17:3.2), kun taas siviiliasian normaalinäyttökynnys on uskottava näyttö (OK 17:2.2). Näistä säännöksistä ks. esim. J. Rudanko 2020 s. 202–212.

³⁰⁰ Ks. esim. Frände 1999 s. 424. Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, että näyttöratkaisut olisivat herkästi erilaisia: kysehän on vain yhdestä harkintakriteeristä.

³⁰¹ Ks. Koulu 2016 s. 123. Ks. myös Mantila 2020 s. 305, 325.

³⁰² Tunnustuksen merkitys vaihtelee prosessilajeittain niin, että dispositiivisessa siviiliasiansa tunnustus sitoo tuomioistuinta (OK 17:5). Tällöin tuomion faktapremissin taustalla ei ole lainkaan todistusharkintaa. Tunnustuksesta ks. esim. Leppänen 1998 s. 189–193. Ennakkopäätöksessä KKO 2020:54 korkein oikeus ei antanut lainkaan todistusvaikutusta aiemman siviiliprosessin ratkaisulle, joka perustui tunnustukseen. (Perustelukohdissa 15 ja 16 tosin puhutaan seikan myöntämisestä.) Linjaus johtunee sekä tuomioistuintutkinnan puutteesta että rikosprosessin korkeasta näyttökynnyksestä.

³⁰³ Ks. Jokela 2018 s. 791–792 viitaten rangaistusmääräys- ja rikesakkomenettelyihin.

³⁰⁴ Ks. J. Rudanko 2020 s. 358–361.

mutta tietyt menettelynormit selvästikin vaikuttavat siihen. Kun tuomioistuimien noudattaa virallisperiaatetta ja kun menettelyyn osallistuu muitakin viranomaisia, tutkinta muodostuu kattavaksi ja näyttöratkaisu robustiksi. Täysimittaisessa rikosprosessissa tutkinta on lähtökohtaisesti hyvinkin kattavaa ja intensiivistä, mikä puoltaa korkeaa todistusvoimaa. Nähdäkseni todistusvoima ei välttämättä heikkene, jos ratkaisu kyseisessä menettelyssä perustuu osin syytetyn tunnustukseen.³⁰⁵ Sen sijaan ROL 5 b luvun mukainen tunnustamisoikeudenkäynti on rakennettu niin kevyeksi ja tunnustuksiin kannustavaksi menettelyksi, että tuomioesityksen mukaiselle tuomiolle täytyy syntyä jokseenkin heikompi todistusvoima.³⁰⁶ Myös ROL 5 a luvun mukaisen kirjallisen menettelyn täytyy johtaa siihen, että ratkaisun todistusvoima on heikompi kuin täysimittaisessa rikosprosessissa annetun ratkaisun.

Kolmas kriteeri on *ensiprosessin menettelyllinen laatu*. Mitä paremmin ensiprosessissa on kunnioitettu kontradiktorista periaatetta ja muita keskeisiä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin laatuvaatimuksia, sitä suurempi on ratkaisun todistusvoima.³⁰⁷ Muista laatuvaatimuksista on mainittava ainakin puolueettomuus, julkisuus, suullisuus ja itsekriminointisuoja.³⁰⁸ Tässä ei ole riittävää arvioida, onko ensiprosessi täyttänyt oman prosessilajinsa laatuvaatimukset, vaan mittatikuksi tulee ottaa lähinnä seurannaisprosessin laatuvaatimukset. Täysimittaisessa rikosprosessissa laatuvaatimukset ovat vähintäänkin yhtä kattavat kuin muissa menettelyissä.³⁰⁹ Siksi tällainen rikosprosessi on lähtökohtaisesti niin reilu, että näyttöratkaisu voi saada hyvin suuren todistusvoiman siviiliprosessissa.

Neljänneksi todistusvoima riippuu siitä, *kuinka perusteellisesti ja koherentisti ensiprosessin näyttöratkaisu on perusteltu*. Koulu on ilmaissut asian seuraavasti:³¹⁰

Toinen vaihtelua aikaansaava tekijä ovat tuomion perustelut siltä osin kuin niissä selostetaan ja analysoidaan oikeudenkäynnissä esitettyä todistelua. Mitä analyyttisemmät ja yksityiskohtaisemmat perustelut ovat, sitä uskottavampi on näytön arvioinnin lopputulos. Ja kääntäen: ylimalkaiset

³⁰⁵ Tunnustuksen merkityksestä rikosasioissa ks. Lappalainen – Rautio 2021 s. 607. Totuudenvastaisista tunnustuksista ks. Fredman 2018 s. 417–422.

³⁰⁶ Toki ROL 5 b luvun 4 §:n mukaan tällainen tuomio edellyttää, että tuomioistuimelle ei jää varteenotettavaa epäilyä tunnustuksen vapaaehtoisuudesta ja oikeellisuudesta. Kyse ei kuitenkaan ole normaalista tutkinnasta, ks. Fredman 2018 s. 412–417, etenkin av. 1420.

³⁰⁷ Ks. KKO 2011:58, perustelukohdat 13 ja 15, joissa arvioidaan ensiprosessin asianmukaisuutta. Ks. myös Koulu 2016 s. 125; Mantila 2020 s. 326.

³⁰⁸ Ks. PL 21 § ja tarkemmin HE 309/1993 vp s. 73–74. Oikeuskirjallisuudesta ks. esim. Mantila 2020 s. 104–122, joka arvioi todistusvaikutusta hallintoprosessin ja rikosprosessin välillä.

³⁰⁹ EIS 6 artiklan teksti takaa tietyt oikeudet vain rikosprosessin yhteydessä, mutta käytännössä nämä oikeudet on jossain määrin ulotettu myös siviili- ja hallintoprosessiin, ks. esim. Hirvelä – Heikkilä 2017 s. 515–516. Ks. myös Tapanila 2007 s. 228.

³¹⁰ Koulu 2016 s. 124.

näennäisperustelut (”tuomioistuimien katsoo asiassa selvitetyn”) jättävät todistusvaikutuksen marginaaliseksi.

Hyvissä perusteluissa tuomioistuimien muun muassa ilmoittaa, kuinka se on verannut erisuuntaisten todisteiden uskottavuutta ja mitä kokemussääntöjä se on soveltanut; perustelukohtien välillä ei saisi olla ristiriitoja eikä yllättävän pitkiä ajatuksellisia hyppäyksiä.³¹¹ Täytyy kuitenkin huomata, että perustelujen seikkaperäisyys ei kasvata näyttöratkaisun luotettavuutta lineaarisessa suhteessa.³¹² Nähdäkseni suuri todistusvoima ei edellytä, että tuomioistuimien käyttäisi rikosprosessissa tiettyä todistusharkintametodia tai tiettyä perustelutekniikkaa.³¹³ Kyse on yksinkertaisemmista ja käytännöllisemmistä laatuvaatimuksista. Rikostuomioiden perustelujen laatu vaihtelee tapauksittain siinä määrin, että on vaikea lausua yleisellä tasolla, kuinka tämä kriteeri määrittää todistusvoimaa.

En ole esittänyt neljää kriteeriä tärkeysjärjestyksessä. Luettelo ei liioin ole mitenkään tyhjentävä, vaan todistusvaikutusta voitaisiin jäsentää myös hienojakoisemmin. Hyväksyttävistä pienempiä kriteerejä ovat nähdäkseni ainakin ratkaisun lainvoima sekä kokemussääntöjä koskeva asiantuntemus. Oikeusyhteisössä odotetaan yleisesti, että jos ratkaisu on kestänyt (varsinaisen) muutoksenhaun, se on vankempi kuin muutoksenhaun kohteena oleva ratkaisu. Tälle odotukselle saatetaan antaa merkitystä myös todistusvoiman määrittämisessä. Lisäksi todistusvoima on sitä suurempi, mitä paremmin ensiproessin tuomioistuimien kykenee soveltamaan relevantteja kokemussääntöjä. Yleisesti voidaan odottaa, että korkeampien tuomioistuinten edellytykset soveltaa kokemussääntöjä ovat paremmat kuin alempien;³¹⁴ merkittävää on myös, kuinka tuttuja tai outoja relevantit kokemussäännöt ovat tuomareille.³¹⁵

Soveltamalla yllä mainittuja kriteerejä on helppo todeta, että syyksilukevan rikostuomion näyttöratkaisu saa siviiliprosessissa lähtökohtaisesti suuren todistusvoiman. Tällöin tarvitaan vahvaa vastanäyttöä ennen kuin on syytä poiketa kyseisestä ratkaisusta. Toki todistusvoima voi jäädä yllättävän heikoksi esimerkiksi, jos rikosprosessissa on esiintynyt menettelyvirheitä tai jos tuomion perusteluissa on heikkoja kohtia.

³¹¹ Hyvistä näytön arvioinnin perusteluista ks. esim. Virolainen – Martikainen 2010 s. 315–321 ja Huovila 2003 s. 413–414. Esimerkiksi ennakkopäätöksessä KKO 2020:40 korkein oikeus päätyi siihen, ettei käräjäoikeus ollut perustellut näyttöratkaisuaan kyllin perusteellisesti.

³¹² Toisin sanoen silloin, kun perustelut ovat jo asianmukaisen seikkaperäiset, niiden paisuttamisella erinomaisen seikkaperäisiksi voidaan saavuttaa suhteellisen vähän. Sen sijaan paisuttaminen hidastaisi menettelyä.

³¹³ Todistusharkinnan metodeista ja niiden merkityksestä lyhyesti ks. Jokela 2015 s. 323–331.

³¹⁴ Tämä johtuu muun muassa siitä, että yleisissä tuomioistuimissa ratkaisun harkintaan on enemmän aikaa ja kollegiaalinen päätöksenteko on yleisempää kuin alioikeustasolla.

³¹⁵ Mantila 2020 s. 340 muotoilee todistusvoiman määrittämisessä kysymyksen ”Kuuluuko ratkaistu asia tuomioistuimen erityisasiantuntemuksen alaan”.

Muutamattain mainituista kriteereistä soveltuvat *mutatis mutandis* myös ratkaisun prejudikaattivaikutuksen hahmotukseen. Käsitteellisesti todistusvaikutus ja prejudikaattivaikutus on syytä pitää erillään; asiakysymyksessä ensiprosessin ratkaisu toimii todisteena, kun taas oikeuskysymyksessä se toimii oikeuslähteenä.³¹⁶ Prejudikaattivaikutusta koskeva kysymys kuuluu, millainen on ensiprosessissa annetun juridisen arvostelman eli laintulkinnan³¹⁷ painoarvo.³¹⁸ Epäilemättä painoarvo riippuu olennaisesti siitä, kuinka vakuuttavasti se on perusteltu.³¹⁹ Merkittävää on myös, kuinka korkea-arvoinen tuomioistuin on antanut ratkaisun.³²⁰

Tulkintaratkaisut, jotka sisältyvät korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiin, saavat tunnetusti erittäin suuren painoarvon. Kunkin käräjä- ja hovioikeuden sisällä pyritään yhtenäiseen laintulkintaan.³²¹ Hovioikeusratkaisu voi saada maanlaajuista ja merkittävää painoarvoa, jos oikeuskysymyksestä ei ole korkeimman oikeuden ratkaisuja.³²²

Laintulkinnan painoarvo riippuu sinänsä myös siitä, onko oikeustila muuttunut.³²³ Seurannaisprosessin yhteydessä tämä näkökohta on kuitenkin varsin epäolennainen jo siksi, että lainsäätäjät tapaa välttää taannehtivaa lainsäädäntöä.³²⁴ Painoarvo ymmärretään tässä tulkintaratkaisun abstraktina ominaisuutena; vaikutus konkreettisesti seurannaisprosessissa riippuu tietysti siitäkin, kuinka relevantti aiempi tulkintaratkaisu on uudemmassa jutussa.³²⁵

Todistusvaikutusta ja siihen liittyviä käsitteitä voidaan havainnollistaa kaaviolla. Oheisista kaavioista ensimmäinen kuvaa mekanismia, jonka kautta seurannaisprosessin näyttöratkaisu muotoutuu enemmän tai vähemmän ensiprosessin näyttöratkaisun kaltaiseksi. (Kaavio on yksinkertaistettu eikä kuvaa sitä, kuinka ensiprosessin näyttöratkaisu muovaa seurannaisprosessin menettelyä.)

³¹⁶ Ks. Mantila 2020 s. 248.

³¹⁷ Käytän tässä yhteydessä termiä vapaamielisesti; tarkkaan ottaen pitäisi puhua oikeusnormien tulkinnasta.

³¹⁸ Launiala 2020 luku 7 puhuu painoarvosta samassa mielessä, joskin soveltaen sitä vain korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiin.

³¹⁹ Ks. Mantila 2020 s. 470–474. Launiala 2020, kohdat 7.1 ja 7.2.4. Laadukkaiden normiperustelujen ominaisuuksista ks. Virolainen – Martikainen 2010 s. 474–479.

³²⁰ Ks. esim. Launiala 2020, luku 7.

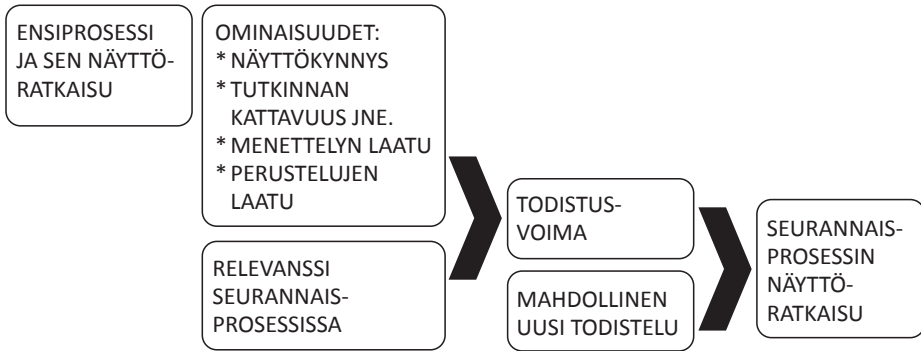
³²¹ Ks. Koulu 2017b s. 275–276.

³²² Hyvä esimerkki on Helsingin hovioikeuden ratkaisu 23.2.2018 Nro 108226, jonka mukaan syytettyä ei voitu tuomita rangaistukseen siviilipalveluksesta kieltäytymisestä.

³²³ Ks. esim. Launiala 2020 luku 6.7.

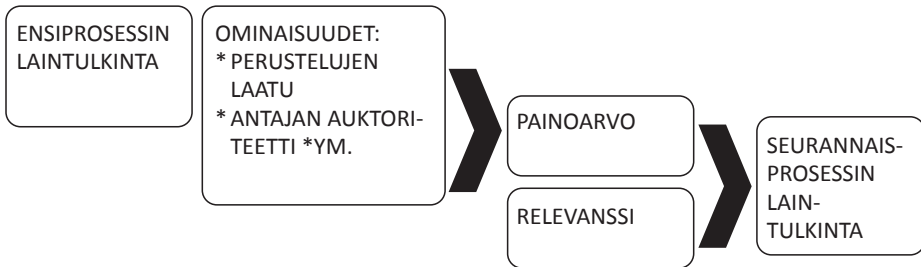
³²⁴ Seurannaisprosessissa näet tyypillisesti arvioidaan tapahtumia, jotka ovat sattuneet jo ennen ensiprosessia. Tilanne on erilainen kuin esimerkiksi sovellettaessa korkeimman oikeuden ennakkopäätösnormia tapahtumaan, joka sattui kymmenen vuotta ennakkopäätöksen antamisen jälkeen.

³²⁵ Ennakkopäätösnormien soveltamistavoista ks. Launiala 2020 kohta 7.4.

Kaavio 4. Todistusvaikutuksen rakenne

Myös prejudikaattivaikutusta voidaan havainnollistaa samankaltaisella toisella kaaviolla.

Kaavio 5. Prejudikaattivaikutuksen rakenne.

Kaaviot on esitetty tavallaan ulkopuolisen tarkkailijan näkökulmasta, eikä niitä ole tarkoitettu heuristisiksi malleiksi siitä, kuinka tuomarin tulisi menetellyllisesti lähestyä seurannaisprosessin näyttö- ja oikeuskysymyksiä. Näitä kysymyksiä on hyödyllistä lähestyä niin kutsutun vuorovaikutussubsumption avulla: prosessin edetessä tuomarin käsitys relevanteista oikeusnormeista täsmentyy, mikä auttaa täsmentämään myös käsitystä relevanteista näyttökysymyksistä, ja niin edelleen.³²⁶ Seurannaisprosessi vain alkaa niin, että tuomarille esitettävä materiaali on ensiproessin ansiosta jäsenyteenpää kuin riita-asioissa tyypillisesti.

³²⁶ Ks. Laukkanen 1995 s. 155–171. Ks. myös Klami 1983 s. 223–232.

V
KULUKORVAUSSÄÄNNÖKSET
JOUKKOKANTEIDEN
KÄSITTELYSSÄ

1 Tulkinnan lähtökohdat

1.1 TARKASTELUN RAJAT

Joukkokanteet tuovat tullessaan uudenlaisia tulkintatilanteita. Ei ole selvää, miten tuomioistuimen tulee tällöin soveltaa OK 21 luvun kulukorvaussäännöksiä. Tuomioistuin harkitsee oikeudenkäyntikulujen korvaamista seuraavissa tilanteissa: kun oikeudenkäynti päättyy tuomioon, kun kanne jätetään tutkimatta, kun käsittely jää sillensä kanteen peruuttamisen vuoksi tai kun asianosaiset pääasian sovittuaan jättävät kulukysymyksen tuomioistuimen ratkaistavaksi.¹ Jatkossa keskitytään lähinnä ensimmäiseen skenaarioon, jossa käsillä on pääasiantarkaisu (tuomio). Lopuksi käsitellään lyhyesti kahta jälkimmäistä skenaariota, joissa tuomioistuin joutuu antamaan kuluratkaisun vaikka käsillä ei ole pääasiantarkaisua.

Rajaan tarkastelun ulkopuolelle muutoksenhakukulut (OK 21:16), jotta esitys pysyy tiiviinä. Tutkimuskohdetta eli käräjäoikeuskulujen korvaamista käsittelee ensin käräjäoikeus ja mahdollisesti myöhemmin ylempi tuomioistuin. Tämä voi näet päättää käräjäoikeuskulujen korvaamisesta toisin – eli siten kuin käräjäoikeuden olisi pitänyt päättää, jos se olisi tuominut pääasian samoin kuin ylempi tuomioistuin.²

OK 21 luvun kaikki pykälät eivät ole joukkokanteiden kannalta kiinnostavia. Eräitä sovelletaan ani harvoin, ja eräiden tulkintaan joukkokanteet eivät juuri tuo uutta ulottuvuutta.³ Toisaalta monet kiinnostavat säännökset saavat sisältönsä keskinäisessä vuorovaikutuksessa: esimerkiksi 1 §:n soveltamisalaa rajaavat monet poikkeussäännökset, ja korvauksen laajuutta määrittävät muun ohessa 5, 8 ja 8 b §:t. Näin ollen tarkastelu on syytä jäsentää temaattisesti siten, että kukin joukkokanteiden herättämä ongelma käsitellään yhdellä kertaa.⁴ Kunkin teeman kytkennät eri lainkohtiin ilmaistaan mahdollisimman selkeästi.

¹ Ks. Lappalainen – Hupli 2021 s. 817–819. OK 21:7.1:n mukaan kanteen tutkimatta jättäminen katsotaan kantajan tappioksi.

² HE 191/1993 vp s. 21. Ks. myös Lappalainen – Hupli 2021 s. 836.

³ Esimerkki lähes kuolleesta kirjaimesta on OK 21:6 asiamiehen tai avustajan korvausvastuusta. Luvun 8 a § oikeudellisesta epäselvyydestä taas lienee lainkohta, jonka soveltamiseen kollektiivinen luonne ei vaikuta.

⁴ Ruotsissa Bellander jäsentää kulukysymyksiä koskevan väitöskirjansa laajojen teemojen varaan ja pitää RB 18 luvun perinteistä systematisointia liian yksinkertaistavana, ks. Bellander 2017 s. 397–402.

Tarkasteltavat teemat ovat seuraavat:

a) *Kokonaisuus ja juttukohtaisuus.* Joukkokanteita käsittelevän tuomioistuinten tulee tehdä oikeudenmukainen kuluratkaisu kunkin kanteen kohdalla ja myös koko kannekimpun tasolla. Kaksitasoiselle harkinnalle tarvitaan hyväksyttävä ja työekonomisesti realistinen kehikko. Kysymys liittyy kiinteästi OK 21 luvun 1 ja 9 §:iin.

b) *Prosessiväitteen käsittelystä johtuvat kulut.* Kollektiivinen lainkäyttö tarjoaa hedelmällisen maaperän mutkikkaille prosessiväitteille – sekä ansiokkaille että strategisille.⁵ On kuviteltavissa, että prosessiväitekuluja käsitellään oikeudenkäynnin lopputuloksen mukaan (1 §), erilliseen vaatimukseen liittyvinä (3 §) tai sanktiosäännöksen alaan kuuluvina (5 §).

c) *Joukon organisoinnin kustannukset.* Yhteiselle asianajajalle ja aktiivisimmille kantajille koituu kustannuksia joukkovoiman rakentamisesta. Ovatko nämä kustannukset kuitenkin 1 ja 8 §:ien mukaan korvattavia kuluja?

d) *Sisäisen pilottikanteen kustannukset.* Sekä kantaja että vastaaja panostavat voimakkaasti saadakseen edullisen pilottituomion. Kuinka laaja asianajo on tällöin tarpeellista ja kohtuullista 1 §:n valossa?

e) *Tulospalkkio.* Pienten yksilöintressien jutussa joukkokantaja voi hyvinkin tehdä asianajajan kanssa tulospalkkiosopimuksen. Jos hän voittaa, kuinka suuri on 1 §:n mukainen täysi mutta kohtuullinen korvaus?

f) *Kantajan suojaamisen tarve.* 8 b § perustuu heikomman suojaamiseen, ja 3 §:n tulkinnassa on toisinaan korostettu heikon kantajan oikeudensaantimahdollisuuksia. Onko tällaisille tulkinnoille tai 8 b §:n soveltamiselle tarvetta, jos kantaja kuuluu tiiviin yhteistyön piiriin?

g) *Kulut pääasiassa tehdyn sovinnon jälkeen.* Jos joukkoprosessissa tehdään sovintoja, tuomioistuin voi joutua antamaan kuluratkaisuja näissäkin jutuissa. Kuinka kuluratkaisu tulee tehdä pääasiasratkaisun puuttuessa?

Lakitekstin kielellinen tulkinta ei anna selvää vastausta mainittuihin ongelmiin. Niiden hahmottamiseksi tarvitaan systeemisiä argumentteja, kuten asiayhteyden tarkastelua, ennakkopäätösten erittelyä, käsiteanalyysia ja analogista tulkintaa. Tulee siis ainakin selvittää, millaisia ovat OK 21 luvun peruskäsitteiden vakiintuneet käyttötavat ja keskinäiset suhteet – eri lainkohdissa ja muissa oikeuslähteissä. Useiden teemojen kohdalla relevantteja peruskäsitteitä ovat ainakin oikeudenkäyntikulut ja asia; niitä kannattaakin tarkastella ennen teemoihin perehtymistä.

⁵ Ks. Koulu 2017b s. 151–156.

1.2 PERUSKÄSITTEET

1.2.1 Oikeudenkäyntikulut

Suomessa puhutaan toisinaan oikeudenkäyntikuluista, toisinaan korvattavista oikeudenkäyntikuluista. Edellisellä tarkoitetaan yleisesti niitä kustannuksia, joita oikeudenkäynti aiheuttaa asianosaisille.⁶ Kaikki ne eivät kuitenkaan voi tulla korvattaviksi. Ensinnäkin OK 21:8.1:ssä määritellään korvattavat oikeudenkäyntikulut seuraavasti:

Korvattavia oikeudenkäyntikuluja ovat oikeudenkäynnin valmistelusta ja asian tuomioistuimessa ajamisesta sekä asiamiehen tai avustajan palkkiosta aiheutuneet kustannukset. Korvausta suoritetaan myös oikeudenkäynnin asianosaiselle aiheuttamasta työstä ja oikeudenkäyntiin välittömästi liittyvää menetyksestä.

Toiseksi 8 §:ssä mainitut kulut eivät ehkä ole täysin tarpeellisia ja kohtuullisia eivätkä siltä osin sisälly kulukorvaukseen. Siksi kutsun *korvauskelpoisiksi* sellaisia oikeudenkäyntikuluja, jotka täyttävät 8 §:n tunnusmerkit ja joiden korvaaminen riippuu lisäksi 1 §:n kriteereistä.⁷ Näistä kriteereistä mainittakoon, että toimenpiteiden tarpeellisuus ja oikeudenkäyntikulujen kohtuullisuus liittyvät kiinteästi yhteen.⁸ Koska aikaveloitus on käytännössä hallitseva palkkio-peruste, tuomioistuin vakiintuneesti arvioi ensin *ajankäytön kohtuullisuutta* ja sitten *tuntihinnan kohtuullisuutta*.⁹ On luontevaa kutsua *kohtuullisiksi kuluiksi* sellaisia, jotka läpäisevät molemmat testit. Hyödynnän jatkossa näitä kursivoituja termejä, sillä ne jäsentävät tyypillistä harkintatilannetta paremmin kuin lakitekstin ilmaukset. Kuluja ja oikeudenkäyntikuluja käytän synonyymeinä.

Valtaosa oikeudenkäyntikuluista koostuu asianajopalkkioista.¹⁰ Asianajopalkkio on hyvä esimerkki erästä, joka on kokonaisuudessaan korvauskelpoinen mutta ei ehkä täysin sisälly kulukorvaukseen. Kulukorvaus on erityinen instituutio, joka voidaan määrittää eri tavoin kuin päämiehen siviilioikeudellinen maksuvelvollisuus asianajajalle. Tätä havainnollistaa oheinen *Jokelan* kaavio.¹¹

⁶ HE 191/1993 s. 3; Jokela 2019 s. 4–5. Ruotsalaisessa oikeuskirjallisuudessa termiä *rättegångskostnader* käytetään vain korvauskelpoisista kuluista, ks. Ekelöf – Bylund – Edlestam 2006 s. 276.

⁷ Samoin Jokela 2019 s. 83–84.

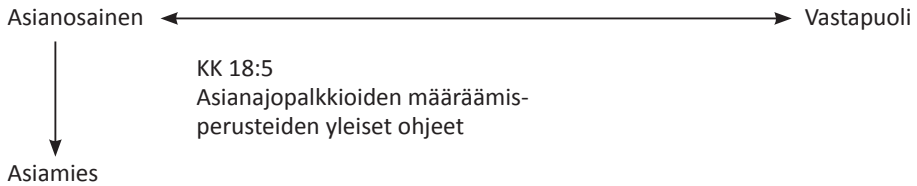
⁸ HE 107/1998 vp s. 16. Ks. myös Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2011 s. 36.

⁹ Ks. esim. Lehtinen 2014 s. 211–212.

¹⁰ Viitanen 2011 s. 60 arvioi osuudeksi yli 90 %.

¹¹ Jokela 2019 s. 89.

OK 21 luku ym. kulusäädökset

Kaavio 6. Oikeudenkäyntikuluihin liittyvät oikeussuhteet

OK 21:1 :n kriteerit ja asianajajien palkkioperusteet ovat toki melko samantyyppiset. Molempien mukaan palkkion kohtuullisuus riippuu lähinnä asian laadusta ja asian vaatimasta työmäärästä sekä mahdollisesti asian vaikeudesta ja riidanalaisesta intressistä.¹² Eroja esiintyy esimerkiksi silloin, kun päämies vaatii asianajajaa tekemään varmuuden vuoksi sellaisia toimenpiteitä, joita tämä ei muutoin tekisi. Niistä johtuvat kulut ovat kohtuullisia päämiehen ja asianajajan suhteessa, mutta eivät suhteessa vastapuoleen.¹³ Yleensäkin voidaan sanoa, että 1 §:n mukaan kohtuullisia ovat vain asianajovelvollisuuteen eli *normaaliin huolelliseen asianajoon* sisältyvät kulut. Käsite on väistämättä epätäsmällinen, mutta tuomioistuimen voi olla hyödyllistä kysyä, onko jokin kuluerä enemmän normaaliasianajoa kuin poikkeuksellista luksusiasianajoa.¹⁴

Kuluoikeus on myös sikäli erityinen vaade, että siitä päätetään samassa oikeudenkäynnissä kuin pääasiasta; kuluvaade ei voi olla erillisen prosessin kohteena.¹⁵ OK 21:14.1:n nojalla kulukorvauksen tuomitseminen edellyttää, että asianosainen on vaatinut sitä ennen käsittelyn päättymistä kyseisessä oikeusasteessa. Tuomioistuin ei myöskään saa tuomita vaadittua enempää eikä pääsääntöisesti saa leikata kuluvaatimusta, jonka vastapuoli on myöntänyt oikeaksi. Kuluvaade kuuluukin Suomessa kiinteästi autonomian eli määräämisperiaatteen alaan.¹⁶

¹² HE 107/1998 vp s. 16; Palkkio-ohjeen kohta 1.1. Ks. myös Ylönen 2018 s. 547 ja Jokela 2019 s. 89–90.

¹³ Palkkio-ohjeen kohta 1.4, Ylönen 2018 s. 551–552.

¹⁴ Ks. Saarensola 2017 s. 137–143 ja Tapanila 2021 s. 524–529. Asianajovelvollisuudesta ks. myös Lehtinen 2014 s. 224–225.

¹⁵ Lappalainen — Hupli 2021, s. 833–834.

¹⁶ Ks. Jokela 2019 s. 177–181. Tuomioistuin saa kuitenkin myöntämisestä huolimatta leikata kuluvaatimusta 8 b ja 8 c §:ien nojalla. Ruotsissa ja Norjassa tuomioistuin saa leikata kuluvaatimusta, vaikka vastapuoli olisi myöntänyt sen, ks. RB 18:14.2, TVL 20-5 (5). Robberstad 2021 s. 415 perustelee tätä poikkeusta määräämisperiaatteesta sillä, että paljoksuminen saattaa olla päämiehen muttei asianajajan intressissä.

1.2.2 Asia

Yllä jaksossa IV.1.2.2 todettiin, että termiä asia käytetään oikeudenkäymiskaaressa sekä oikeudenkäynnistä että prosessin kohteesta. Termin kumpikin käytötapa esiintyy jopa OK 21 luvun sisällä. Kolmessa ensimmäisessä pykälässä ”asia” viittaa oikeudenkäyntiin.¹⁷ Sama pätee esimerkiksi 9 §:n 2 momenttiin. Sen sijaan 8 b §:ssä ”asian merkitys” viittaa lähinnä prosessin kohteeseen eli siihen, onko riita koskenut yksityishenkilölle merkittäviä taloudellisia ja muita intressejä.¹⁸ Samoin on syytä ymmärtää 8 a § oikeudellisesti epäselvästä asiasta ja 16 § asian palauttamisesta.

Kumulaatio on tunnetusti asianhallintapäätös, jonka tuomioistuin tekee taroituksenmukaisuuden pohjalta. Tämän vuoksi kirjallisuudessa on tehty ymmärrettävä johtopäätös: pelkkä yhteiskäsittely ei lähtökohtaisesti perustele sitä, että kanteeseen liittyviä kuluja arvioidaan eri tavalla kuin silloin, jos kanne käsiteltäisiin erillisessä oikeudenkäynnissä.¹⁹ Toki kumulaatiossa syntyy useimmiten mittakaavaetuja, jotka tulee huomioida myös kuluratkaisussa.

Joukkokanteiden yhteydessä käsiteanalyysi palvelee etenkin 1 ja 9 §:ien ymmärtämistä. Ymmärrettävistä syistä 1 § on kirjoitettu ytimekkäästi; siinä ei erikseen huomioida sellaisia oikeudenkäyntejä, joissa asianosaisia on useampia kuin kaksi. Yhden myötäpuolen vaatimukset saatetaan hylätä kokonaan ja toisen vaatimukset enimmäkseen. Tällöin edelliseen sovelletaan 1 §:ää ja jälkimmäiseen 3 §:ää. Joukkoprosessissa 1 § voidaankin lukea näin: Myötäpuoli, joka häviää oikeudenkäynnin omalta osaltaan, on velvollinen korvaamaan vastapuolensa kohtuulliset kulut.²⁰ Asianosainen (kollektiivin vastapuoli), joka häviää oikeudenkäynnin suhteessa tiettyyn vastapuoleensa, on velvollinen korvaamaan tämän kohtuulliset kulut. Relatiivilause voidaan toki muotoilla vielä eritellymmin: ... jonka vaatimukset tiettyä vastapuolta kohtaan hylätään kokonaan.

OK 21: 9 § myötäpuolten kuluvastuusta kuuluu seuraavasti:

Milloin useampi kuin yksi asianosainen on vastuussa samoista oikeudenkäyntikuluista, he vastaavat niiden korvaamisesta yhteisvastuullisesti.

¹⁷ Kielenkäyttöä ei analysoida esitöissä, mutta olisi merkillistä ymmärtää toisin 3 §:n ilmaus ”samassa asiassa on esitetty useita vaatimuksia” tai 2 §:n ilmaus asiasta, ”jossa sovinto on sallittu”. Myös 1 §:n ilmaus asian häviämisestä viittaa luontevimmin oikeudenkäynnin häviämiseen. Ks. Jokela 1995 s. 93–94, 146; Lappalainen 1995 s. 49, 86–87.

¹⁸ Ks. Saarensola 2017 s. 201–205.

¹⁹ Jokela 2019 s. 123 toteaa: ”Sen sijaan kumulaation tarkoituksena ei ole sysätä oikeudenkäyntikulujen kustannusvastuuta asianosaiselta toiselle eri asioiden osalta.” Hän tarkoittaa tässä asioilla kanteita. Ks. myös Hupli JJ 2007 s. 138 av. 22.

²⁰ Velvollisuuden toteamisen jälkeen määritellään 9 §:n avulla tarkemmin, keiden kanssa myötäpuoli on vastuussa.

Kustannukset, jotka liittyvät ainoastaan jotakin asianosaista koskevaan asiaan, taikka jotka asianosainen on aiheuttanut 5 §:ssä tarkoitetulla tavalla, hänen on korvattava yksin.

2 momentin ensimmäinen sivulause koskee siis kuluja, jotka johtuvat vain yhden asianosaisen toiminnasta oikeudenkäynnissä. Vakiintuneen käsityksen mukaan 2 momentti ei tee poikkeusta 1 momentin säännöstä vaan selventää soveltamisalaa, joka sillä muutoinkin olisi.²¹ Selvennykset ovat tarpeellisia, koska 1 momentissa ei kerrota, millä edellytyksillä asianosaiset ovat vastuussa samoista oikeudenkäyntikuluista. Kun lainkohtaa luetaan yhdessä 1 ja 3 §:ien kanssa, havaitaan, ettei se sovellu sellaiseen myötäpuoleen, jonka vaatimukset on hyväksytty kokonaan tai osittain.²² Muista tapauksista eli myötäpuolten täydestä häviöstä kirjallisuudessa on todettu: ”Luonnollinen lähtökohta on, että korvaukseen oikeutetulle syntynyt kuluvaade kohdentuu kaikkiin vastapuolella oleviin asianosaisiin (prosessinyhteys korvausvelvollisten puolella).”²³ Kuitenkin jää hämäräksi, miksi tämä on luonnollinen lähtökohta ja missä tilanteissa se oikeastaan soveltuu. Jo 9 §:n tulkintaan tarvitaan laajempaa argumenttien arsenaalia.

1.3 KULUSÄÄNTELYN PÄÄMÄÄRÄT

1.3.1 Johdatus aiheeseen

OK 21 luvun tulkintaan tarvitaan usein teleologisia argumentteja. Niiden muotoilussa hyödynnetään proto-normeja eli arvo- ja tavoiteperiaatteita. Johdantojaksossa I.4.1.4 esitettiin, että siviiliprosessin periaatteilla ei voida kunnolla tarttua kulukysymyksiin, koska nämä eivät ole menettelykysymyksiä. Proto-normeiksi tarvitaan kulusääntelyn päämääriä, jotka ovat eräänlaisia *kiteytyksiä yleisemmistä arvo- ja tavoiteperiaatteista*. Viimeaikaisessa tutkimuksessa on todettu, että kulusääntelyä ei voida selittää yhdellä muilla tärkeämmällä päämäärällä.²⁴ Päämäärät voidaan muotoilla esitöiden ja muiden institutionaalisten oikeuslähteiden pohjalta. Seuraavaksi esitellään kulusääntelyn päämäärät ja arvioidaan niiden painoarvoa joukkokanteiden kontekstissa.

²¹ Jokela 2019 s. 169.

²² Ks. Jokela 2019 s. 168; Lappalainen 2001 s. 89.

²³ Lappalainen – Hupli 2021 s. 819.

²⁴ Ks. Saarensola 2017 s. 67, 70–72, joka kirjoittaa yksittäisellä arvolla selittämisestä, ja Bellander 2017 s. 403, jonka mukaan olisi hyödytöntä etsiä kulukysymysten yhtä ylintä päämäärää tai funktiota. Vrt. Jokela 2015 s. 391 ja Ervo 1999 s. 62–64, joiden mukaan nykyinen sääntely perustuu *prosessuaaliseen oikeussuojanäkemykseen*. Tämän näkemyksen sisältö jää sen verran laveaksi ja moniulotteiseksi, että se lienee varsin lähellä näkemystä useista päämääristä tai arvoista.

1.3.2 Voittajan täydellinen oikeusturva

Varsin vakiintuneesti sanotaan, että kulusääntelyn peruseriaate on täysi korvaus.²⁵ *Saarensolan* mukaan täyden korvauksen periaate on ”kollektiivisia päämääriä edistävä tavoiteperiaate, jolla tavoitellaan yleistä oikeudenmukaisuutta”.²⁶ Nähdäkseni täyden korvauksen periaate kuitenkin *koostuu useammasta päämäärästä*, joiden taustat ovat erilaiset.

OK 21 luvun esitöissä kulukorvausta perustellaan korjaavalla ja ohjaavalla vaikutuksella. Korjaava vaikutus tarkoittaa sitä, että ”asianosainen, joka päästäkseen oikeuksiinsa on joutunut nostamaan kanteen, saa korvauksen oikeudenkäyntikuluistaan ja toisaalta sitä, että asianosainen, jota vastaan kanne on perusteettomasti nostettu, saa korvauksen kuluistaan”.²⁷ Myöhemmin lakivaliokunta viittasi korjaavaan muttei ohjaavaan vaikutukseen ja muotoili kannanottonsa ytimekkäästi: ”Oikeusjärjestyksen on ensi sijassa suojattava riita-asiaassa oikeassa olevaa tahoja. Ei ole oikein, että saadakseen oikeutta asianosaisen on pääsääntöisesti maksettava siitä oikeudenkäyntikuluja.”²⁸ Esityölausumien perusteella *Saranpää* on katsonut, että täyden korvauksen periaate ei ole pelkästään tavoiteperiaate.²⁹

Myös *Jokela* on kuvannut oikeudenkäyntikulujen korvaamisen perustaa seuraavasti:³⁰

Niiden korvaamisella on yksityiselle asianosaiselle sama merkitys kuin koko prosessin tarkoituksena olevalla oikeussuojan saamisella. Jutun voittaneen asianosaisen oikeusturva ei toteudu täydellisesti, ellei hän saa korvausta oikeudenkäynnistä aiheutuneista tarpeellisista kuluistaan.

Jos ajatus halutaan vielä kytkeä perusoikeuksiin ja arvoihin, perusteluketjussa päädytään omaisuuden suojaan. Ellei voittaja saisi varallisuus oikeudellisessa riidassa täyttä korvausta kuluistaan, se merkitsisi hänelle samaa kuin hänen varallisuus oikeutensa arvon aleneminen. Oikeus kulukorvaukseen on osa oikeuksiin pääsyä (*access to justice* laajassa merkityksessä). Ajatus nauttii vankkaa kansainvälistä kannatusta, vaikka sitä ei useinkaan ilmaista nimenomaisesti.³¹

²⁵ Ks. esim. LaVM 26/1998 s. 1.

²⁶ Saarensola 2017 s. 80.

²⁷ HE 191/1993 vp s. 3.

²⁸ LaVM 26/1998 vp s. 3.

²⁹ Ks. *Saranpää* LM 2017 s. 726. Nähdäkseni Saarensolan ja *Saranpään* näkemys ero selkiytyy, kun täyden korvauksen periaate pilkootaan.

³⁰ *Jokela* 2015 s. 389. Viittaus poistettu.

³¹ Maxeiner, *AJCL* 2010 s. 215 lausuu, kuinka ”that indemnity is part of the claim of right is recognized in almost every modern legal system”.

Näin ollen kulukorvauksen yksi tärkeä päämäärä on, että voittaja saatetaan samaan varallisuusasemaan, johon hän olisi päässyt ilman riitaa.³² Hänen tulee saada esimerkiksi korkoa kuluilleen. Täysimääräinen korvaus ei kata tarpeettomia kuluja, joiden määrittelyn tämä päämäärä kuitenkin jättää varsin avoimeksi.³³ Voittajan oikeussuoja ohjaa etenkin 1 ja 3 §:ien soveltamista, sillä myös jälkimmäisen nojalla voidaan määrätä täysi korvaus.

Myös joukkoprosessin kuluratkaisussa voittajan täydellinen oikeussuoja on tärkeää sekä kantajien että vastaajan kannalta. Jos esimerkiksi kantajat eivät saa osavoiton yhteydessä kulukorvausta, prosessi voi tosiasiaassa olla heille Pyrrhoksen voitto eli enemmän vahingoksi kuin hyödyksi.³⁴

1.3.3 Vastaajan käyttäytymisen ohjaus

Täyden korvauksen pääsäännön taustalla on toki myös yhteisöllisiä tavoitteita. Esitöissäkin nostetaan esiin *käyttäytymistä ohjaava* vaikutus, jolla ”tarkoitetaan toisaalta sitä, että henkilö, joka on velvollinen vaadittaessa suoritukseen, täyttää velvoitteensa vapaaehtoisesti, ja toisaalta sitä, ettei nosteta perusteettomia kanteita”.³⁵ Käsitellen tässä vastaajan käyttäytymisen ohjausta, sillä perusteeton kanne on pulmallinen käsite, joka ansaitsee erillisen osion. Ruotsalaisessa oikeustieteessä puhutaan vielä täsmällisemmin velallisen käyttäytymisen ohjaamisesta.³⁶

Relevantteja yhteisöllisiä tavoitteita ovat ainakin tuomioistuinekonomia ja yleinen lainkuuliaisuus. Argumentti etenee suunnilleen seuraavasti: Kun velallinen tietää täydestä kuluvastuusta, hän ei uskalla kokeilla onneaan vastustamalla päteviä vaatimuksia. Useimmat selvät velvoitteet täytetään ilman, että niillä rasitetaan tuomioistuimia. Silloinkin kun asia viedään tuomioistuimeen, täysi kuluvastuu ehkäisee prosessin pitkittämistä aiheettomilla vastaväitteillä. (Päämäärä siis ilmenee paitsi 1 ja 3 §:stä myös 5 §:stä.) Pitkällä aikavälillä käyttäytymismalli tulee yleiseksi tavaksi ja vahvistaa lainsäädännön noudattamista.³⁷

Kulukorvaus ohjaa vastaajan käyttäytymistä toivotusti lähinnä tietyllä ydinalueella. *Lappalainen* toteaa osuvasti:³⁸

Hävinneen kuluvastuun voidaan katsoa toteuttavan edellä mainittuja päämääriä nimenomaan silloin, kun asianosaisten välistä oikeussuhdetta ja kenties jo nostetun jutun kohtaloa *pystytään suhteellisen helposti arvioimaan*. Jos sen

³² Ks. esim. Saarensola 2017 s. 71.

³³ Ks. LaVM 26/1998 s. 4; Saarensola 2017 s. 83.

³⁴ Ks. ympäristövahinkojuttujen kantajien kannalta Kokko 2017 s. 227–231. Erityisesti vastaajan näkökulmasta ks. Kowolik 2018 s. 242.

³⁵ HE 191/1993 vp s. 3.

³⁶ Ks. Ekelöf – Bylund – Edelstam 2006 s. 280–281.

³⁷ Ks. esim. Lappalainen 2001 s. 69; Saarensola 2017 s. 79.

³⁸ Lappalainen 2001 s. 69. (Kursivointi JM.)

sijaan on tulkinnanvaraista, kummalla on oikeus puolellaan, on erityisesti kulu-
vastuun preventiivisen funktion toimivuutta arvioitava pitkälti toisin.

Oikeustaloustieteessä vallitsee agnostinen asenne sen suhteen, onko täyden korvauksen pääsäännöllä toivottuja ohjausvaikutuksia verrattuna kulujen kuit-
taussääntöön.³⁹ Lisäksi tuoreessa kotimaisessa kirjallisuudessa on arvioitu, että
viime vuosikymmenten yhteiskunnalliset muutokset ovat heikentäneet täyden
korvauksen ohjaavaa ja korjaavaa vaikutusta. Ensinnäkin laajoja riita-asioita
käsitellään yhä vähemmän tuomioistuimissa, toiseksi niiden menettely on yhä
harvemmin täystutkintainen, ja kolmanneksi tuomioistuimen ratkaisu perustuu
yhä harvemmin aineelliseen oikeuteen.⁴⁰

Tietystä rapautumisesta huolimatta vastaajan käyttäytymisen ohjaus on edel-
leen jokseenkin olennainen päämäärä. Sillä on painoarvoa niissä joukkoproses-
seissa, joissa vastaaja on varsin selvästi väärässä.

1.3.4 Kanneoikeuden väärinkäytön ehkäisy

Ohjaava vaikutus koskee myös vaateenhaltijaa eli potentiaalista kantajaa. Ku-
lusäännöllä yritetäänkin ehkäistä perusteettomia kanteita pelottamalla sitä har-
kitseviä. Käsitteen merkitys on syystäkin kyseenalaistettu.⁴¹ Tietyissä mielessä
voidaan sanoa, että hylätessään kanteen kokonaan tuomioistuin toteaa aina, että
kanne on ollut perusteeton eli aiheeton. Kuitenkin käsitteeseen liittyy moitteen
sävy: perusteeton kanne ei pelkästään jää vaille menestystä, vaan kantajan oli-
si kuulunut jättää se nostamatta. *Saarensolan* mukaan vaatimus ei yleensä ole
perusteltu, jos sillä ”ei olisi perusteluiden valossa edes kohtuullisia menestys-
mahdollisuuksia tai jos se olisi esitetty oikeuden väärinkäyttötarkoituksessa”.⁴²
Hieman toisessa yhteydessä hän kytkee perustellun syyn subjektiiviseen va-
kuuttuneisuuteen ja varteenotettavaan todisteluun.⁴³

Täytyykin kiinnittää huomiota siihen, mitä kantaja tietää harkitessaan kan-
teen nostamista. Oletettavasti hän käyttää pätevää asiamiestä tai avustajaa, jo-
ka kyllä huomaa, jos päämiehellä ei ole kohtuullisia menestysmahdollisuuksia.
Mikäli kantaja tällöin nostaa kanteen, päätös tyypillisesti perustuu hylättäviin
tarkoituseriin.⁴⁴ Kyseessä voi olla esimerkiksi kiristysluonteinen kanne, joka
on yksi oikeuden väärinkäytön muoto.⁴⁵

³⁹ Kokoavasti ks. Katz – Sanchirico 2010 s. 17–19; Eisenberg – Miller, Cornell LR 2013 s. 338–339.

⁴⁰ Ks. Saarensola 2017 s. 127–132. Voidaan jopa sanoa, että aika on pitkälti ajanut ekelöfiläisen
ajattelun ohi, mitä tulee kuluvastuun päämääriin.

⁴¹ Ks. esim. Ervo LM 2000 s. 1095–1096.

⁴² Saarensola 2017 s. 227.

⁴³ Saarensola 2017 s. 178–181.

⁴⁴ Poikkeuksena voidaan mainita kanteet, joilla nostetaan esiin yhteiskunnallisia epäkohtia.

⁴⁵ Ks. jaksot II.1.3 ja IV.1.3 yllä.

Kulmalan mukaan kulusääntely on yksi keino, jolla yritetään ehkäistä oikeuden väärinkäytöksi katsottavia kanteita. Tämä päämäärä näkyy 1 §:n pääsäännön taustalla ja myös 4 §:ssä. Jälkimmäisen lainkohdan mukaan oikeudenkäynnin voittaja joutuu pääsääntöisesti korvaamaan häviäjän kulut, jos hän on aiheuttanut tarpeettoman oikeudenkäynnin esimerkiksi nostamalla kanteen, vaikka vastapuoli oli ollut valmis tekemään vaaditun suorituksen vapaaehtoisesti. Ilman 4 §:n säännöstä kantaja voisi esimerkiksi kiusantekotarkoituksessa aiheuttaa vastaajalle kustannuksia ja muuta haittaa.⁴⁶

Selvytyden vuoksi totean, että kantajan perusteettomat vaatimukset ja vastaajan perusteettomat vastustukset ovat lähtökohtaisesti yhtä hylättäviä. Kummatkin voidaan tunnistaa siitä, että niillä ei ole edes kohtuullisia menestysmahdollisuuksia, minkä asianosainen itsekin tietää. Tällöin vaatimuksella tai vastustuksella ei tyypillisesti ole hyväksyttäviä tarkoituksiperiä. Kanneoikeuden väärinkäyttö on harvinainen ilmiö, mutta sen ehkäiseminen on *prima facie* painava päämäärä joukkoprosessissa.⁴⁷

1.3.5 Lainkäytön saatavuus

Kulusääntely on epäonnistunut, jos kuluvastuun pelko heikentää lainkäytön saatavuutta liiaksi. Sinänsä kulukorvaussäännöksillä ja niiden tulkinnalla voi vaikuttaa kuluriskiin vain rajallisesti,⁴⁸ mutta päämäärän tärkeyden vuoksi näitä rajallisia mahdollisuuksia tulee hyödyntää. EIS 6 artiklan mukaan jokaisella on oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, ja EIT on oikeuskäytännössään tehnyt selväksi, että tämä turvaa myös oikeudenkäyntiin pääsyn. Pääsyn tulee olla tosiasiallista ja tehokasta, minkä vuoksi esimerkiksi oikeudenkäyntimaksujen tulee olla oikeasuhtaisia.⁴⁹ PL 21 § yksilön oikeusturvasta takaa oikeudenkäyntiin pääsyn; yleisesti tunnustetaan, että oikeusturva voi toteutua vain, jos oikeudenkäynti on riittävän varmaa, nopeaa ja halpaa.⁵⁰ OK 21 luvun esitöissä huomioitiin nämä normit ja todettiin: ”Oikeudenkäyntikulusäännökset eivät saa muodostaa estettä näiden oikeuksien toteutumislle.”⁵¹

Lainkäytön saatavuuden päämäärä vaikuttaa kuluvastuuta rajoittavasti. Tämän päämäärän mukaan häviäjää ei pidä tuomita korvaamaan kaikkia vastaapuolen kuluja, jos hänellä on ollut hyviä syitä vaatimuksensa tai vastustuksensa

⁴⁶ Ks. *Kulmala DL 2018 s. 901–906*. Ks. myös *Koulu 2016 s. 133–135*; *Tapanila 2021 s. 534–535*.

⁴⁷ Ks. samansuuntaisesti *Kowollik 2018 s. 240–242*.

⁴⁸ Ks. esim. *Saarensola 2017 s. 64*; *Jokela 2015 s. 391*.

⁴⁹ *Stankov v. Bulgaria 12.7.2007*; *Kreuz v. Puola 19.6.2001*. Ks. myös *Saarensola 2017 s. 220–224*; *OMSO 2021:16 s. 30–32*.

⁵⁰ Ks. esim. *KM 2003:3 s. 88*.

⁵¹ *HE 107/1998 vp s. 8*.

tueksi. *Männistö* on katsonut, että useimmat täysimittaiset riita-asiat ovat epäselviä ja että lainkäytön saatavuuden vuoksi tuomioistuinten tulisi soveltaa nykyistä useammin OK 21 luvun poikkeussäännöksiä (8 a ja 8 b §:iä).⁵² Lainkäytön saatavuus vaikuttaa myös 3 §:n tulkintaan kulukorvausta rajoittavasti: osittaisen voiton tilanteissa se puoltaa kuittausta ja hillittyä osakorvausta.⁵³

Päämääränä lainkäytön saatavuus on väärinkäytön kiellon kääntöpuoli: toinen rohkaisee nostamaan perusteltuja kanteita, toinen ehkäisee perusteettomia kanteita. Molempia ja vielä vastaajan käyttäytymisen ohjausta yhdistää *kannustinjattelu* eli pyrkimys edistää tai torjua tietynlaisia oikeusjuttuja. Tulkinta suuntautuu lähinnä tulevaisuuteen, määräämättömään konfliktien parveen. Sen sijaan voittajan täydellinen oikeussuoja käskää tuomioistuinta reparaatioon eli korjaavaan oikeudenmukaisuuteen yksittäistapauksessa.

Lainkäytön saatavuus on myös joukkokanteiden yhteydessä sinänsä relevantti päämäärä. Joukkoprosessissa usein käsitellään pieniä ja epäselviä vaateita, joiden ajamista kuluriski tyypillisesti ehkäisee. Toisaalta itse joukkoprosessin rakenne madaltaa prosessikynnystä, etenkin jos kantajat jakavat keskenään kulunsa ja vastuun vastapuolen kuluista. Jos kantajien yhteisrintama on kyllin tiivis, he vievät juttujaan eteenpäin, olipa odotettavissa hieman suurempi tai pienempi kuluvastuu. Joukkoprosessissa kuluvastuun laajuudella ei siis ole normaalin kokoisia kannustavia tai pelottavia vaikutuksia.⁵⁴ Toisaalta kollektiivinen oikeussuoja ei ole suinkaan tullut valmiiksi tai tyydyttäväksi sen myötä, että joukkokanteita voidaan nostaa ja toisinaan nostetaankin. Useimmat intressinhaltijat tyytyvät pieniin ja vähän suurempiinkin massavahinkoihin.⁵⁵ Lainkäytön saatavuus nousee joukkoprosessin kuluratkaisussa tärkeäksi hieman harvemmin kuin yksilöllisessä lainkäytössä, mutta tätäkään päämäärää ei sovi unohtaa.

1.3.6 Yleinen ja yksilöllinen kohtuullisuus

Viimein kulusääntelyllä pyritään siihen, että kuluratkaisu on kohtuullinen – suhteessa riidan laajuuteen, riidanalaiseen intressiin ja asianosaisten asemaan. Tämä ilmenee jo lain 1 ja 8 b §:ien sanamuodosta sekä erityisesti esitöistä, joissa mainitaankin ”täyden mutta kohtuullisen korvauksen periaate”.⁵⁶ Selvennys

⁵² Männistö LM 2005 s. 97.

⁵³ Ks. esim. KKO 2002:71.

⁵⁴ Ks. laajemmin Koulu 2017b s. 147–150.

⁵⁵ Vaikka puukartellikanteiden määrä oli Suomen mittakaavassa suuri, näitä kanteita nosti vain pieni osa kaikista vaateenhaltijoista. Ks. Lahtinen 2018 s. 38.

⁵⁶ HE 107/1998 vp s. 13. Sama s. 16 avaa tarpeellisuuden ja kohtuullisuuden arviointikriteerejä, kun taas sama s. 20–21 esittää 8 b §:n soveltamiskriteerejä. Esityksen johdosta ks. LaVM 26/1998 vp s. 3–5.

”tarpeellisista toimenpiteistä johtuvat kohtuulliset oikeudenkäyntikulut” lisättiin 1 §:ään samalla, kun lakiin otettiin 8 a ja 8 b §:t (lainmuutos 368/1999). Korkein oikeus sovelsi jo vanhaakin lakia niin, että täyden korvauksen tulee olla kohtuullinen, joten KKO 1997:195 on edelleen tärkein ennakkopäätös arvioitaessa kulujen kohtuullisuutta.⁵⁷

On hyödyllistä erottaa toisistaan yleinen ja yksilöllinen kohtuullisuus, kuten Saarensola tekee. Yleinen kohtuullisuus merkitsee oikeasuhtaisuutta ja suhteellisuutta.⁵⁸ Koska se on usein relevantti päämäärä, perustelen sen painoarvoa hieman tarkemmin. Ensinnäkin kohtuuttomien korvausten salliminen kannustaisi hyvin raskaaseen käräjöintiin, joka rasittaisi oikeuslaitosta. Toinen ja syvempi perustelu on, että kohtuuttomat kuluratkaisut tekisivät oikeudenkäynnistä yleisön silmissä yhä arvaamattomamman ja pelottavamman vaihtoehdon. Tämä koskee niin luonnollisia henkilöitä kuin oikeushenkilöitäkin. Ennakoitavuus on hyvän lainkäytön osatekijä, jonka ansiosta henkilöt voivat rationaalisesti suunnitella elämäänsä.⁵⁹ Yleinen kohtuullisuus on välttämätöntä, mutta se ei aina riitä aineellisen oikeusvarmuuden saavuttamiseen. Siksi tarvitaan myös yksilöllistä kohtuullisuutta, joka huomioi herkästi tapauksen osapuolten erot ja pyrkii tasoittamaan niitä.⁶⁰

Kohtuullisuuden päämäärä täsmentää ja rajoittaa kulukorvauksen suuruutta. Sinänsä voittajakin voi kutsua kohtuuttomaksi ratkaisua, jolla hänen kuluratkaisuaan leikataan; ilmaisisin kuitenkin asian tarkemmin niin, voittajan oikeussuoja jätetään punninnan jälkeen epätäydelliseksi. Yleinen kohtuullisuus ohjaa erityisesti 1 ja 3 §:ien, yksilöllinen taas 8 b §:n soveltamista. Kuluratkaisun yleinen kohtuullisuus riippuu riidan ominaisuuksista, kuten laadusta, laajuudesta ja intressin suuruudesta.⁶¹ Yleinen kohtuullisuus ohjaa korvaamaan vain normaalin asianajon, koska se on ennakoitavaa.⁶² (Toisaalta yleisen kohtuullisuuden ei pidä saada niin suurta painoarvoa, että innovatiivinen asianajo ei voisi tulla korvattavaksi.) Kuluratkaisun yksilöllinen kohtuullisuus taas riippuu asianosaisten asemasta, joka voi olla epätasavertainen esimerkiksi erilaisen rooliaseman (työntekijä), taloudellisen riskinottokyvyn tai tietotaidon vuoksi.⁶³

⁵⁷ Se otetaan arvioinnin pohjaksi mm. Helsingin hovioikeuspiirin lauluhankkeessa 2011, s. 36, 39.

⁵⁸ Ks. Saarensola 2017 s. 99–101.

⁵⁹ Ks. esim. Peczenik 1995 s. 89–92.

⁶⁰ Ks. Saarensola 2017 s. 100.

⁶¹ Ks. Saarensola 2017 s. 103–104, 110–111.

⁶² Tämä tarjoaa oikeutuksen normaali- ja luksusasianajon erottelulle, jonka esitin edellä kohdassa V.1.2.2.

⁶³ Ks. Saarensola 2017 s. 112–115, 186–188.

1.3.7 Täydentäviä huomioita

On jossain määrin harkinnanvaraista, mitä kaikkia ilmiöitä kutsutaan kulusääntelyn päämääriksi. Kulusäännösten tulkinnassa voidaan toki hyödyntää pienempiäkin päämääriä, joita yllä ei ole tarkasteltu. Olen jo ohimennen maininnut huolimattoman prosessaamisen, jota yritetään ehkäistä OK 21:4–6:llä.⁶⁴ Se ei kuulune samalle tasolle kuin yllä mainitut päämäärät, sillä jo yleinen kohtuullisuus perustuu samanlaisiin tavoitteisiin ja vaikuttaa samansuuntaisesti. Samoin aineellisen oikeuden kehittäminen on pienempi päämäärä, joka voidaan nähdä 8 a §:n taustalla: yhdessä lainkäytön saatavuuden kanssa se ohjaa rajoittamaan kuluvastuuta asioissa, joista oikeusjärjestelmä tarvitsee ennakopäätöksiä.⁶⁵ Myös kuluratkaisun yhteydessä tuomioistuimen on syytä valita tuomioistuinekonominen työtapo.⁶⁶ Mutta tällöin on kyse päätöksentekotavasta eikä kuluratkaisun sisällöstä.

Hankala ja merkittävä kysymys kuuluu, pyritäänkö kulusääntelyllä ohjaamaan asianosaisia pragmaattisiin kompromisseihin. Onko tämäkin luokiteltava kulusääntelyn päämääräksi? Pragmaattisella kompromissilla tarkoitan sovintoa, joka ratkaisee epäselvän riidan ja syntyy molemminpuolisen tinkimisen päätteeksi. Se säästää asianosaisten ja yhteiskunnan kustannuksia. Suomalaiset tuomioistuimet edistävät jatkuvasti tällaisia sovintoja riita-asian oikeudenkäyneissä.⁶⁷ Yksi sovinnon edistämisen keino on, että tuomari muistuttaa sovinnon halpuudesta oikeudenkäyntiin nähden. Pragmaattinen kompromissi kuuluu prosessin johdon päämääriin, mutta jos se on myös kulusääntelyn päämäärä, linjauksella voi olla huomattavia seurauksia etenkin OK 21:3:n tulkinnassa.⁶⁸ Se ohjaa tuomioistuinta ennakoitavaan ja varsin kaavamaiseen laintulkintaan, jossa kuittaus on vahva pääsääntö ja täysi korvaus harvinaisuus.⁶⁹

Päämäärän on saatava institutionaalista tukea oikeuslähteistä ja oltava hyväksyttävä. Tukea tarjoavat lähinnä esityölausumat, jotka liittyvät OK 21:8 §:ään.⁷⁰ Niiden mukaan riidan sopiminen on ensisijainen tavoite ja on tärkeää,

⁶⁴ Ks. HE 191/1993 s. 13–14. Ks. myös Jokela 2019 s. 153.

⁶⁵ Oikeuden kehittämisestä ks. esim. Saarensola 2017 s. 15.

⁶⁶ Ks. Jokela 2016 s. 187–188.

⁶⁷ Ks. esim. Ervasti LM 2009 s. 1070, 1080–1081.

⁶⁸ Osittaiseen voittoon päättyvät ne oikeudenkäynnit, joissa kumpikin asianosainen on ollut josakin määrin oikeassa. Näin ollen asianosaiset olisivat voineet myös neuvotella pragmaattisen kompromissin.

⁶⁹ OK 21:3:n suhteesta sovintojen edistämiseen ks. Jokela 2019 s. 131. Jos pragmaattiset kompromissit otetaan päämääräksi, voidaan lähteä jopa vaatimusten ja lopputuloksen euromääräisestä vertailusta. Tällainen kuluratkaisu olisi ennakoitava ja ohjaisi asianosaisia hillitsemään vaatimuksiaan, mikä edistäisi sovintoja.

⁷⁰ OK 21:8 §:ssä (laissa 1013/1993) mainittiin erikseen, että korvauskelpoiseen oikeudenkäynnin valmisteluun luetaan myös tietynlainen sovintoneuvottelu. Virke poistettiin tarpeettomana lainmuutoksella 368/1999. Ks. HE 107/1998 vp s. 18. Ks. myös Jokela 2019 s. 87.

että kulusäännökset edistävät tavoitteen toteutumista.⁷¹ Tämä ei kuitenkaan yksinään oikeuta kovin kauaskantoisiin johtopäätöksiin. Lisäksi on kyseenalaista, kuinka oikeudenmukaista olisi ohjata asianosaisia pragmaattisiin kompromisseihin OK 21:3:n tulkinnalla.⁷² Kannattaa muistaa, että pykälän 2 momentin muotoilussa ja valmistelussa korostettiin pikemminkin oikeussuojaa kuin kompromissausta.⁷³ Näistä syistä en pidä pragmaattisia kompromisseja ainaakaan merkittävänä kulusääntelyn päämääränä.

⁷¹ HE 191/1993 vp s. 16; HE 107/1998 vp s. 18–19.

⁷² Ervo 1999 s. 65 on pitänyt epäoikeudenmukaisena sitä, että oikeudenkäyntikuluja tasataan pelkästään kulujen suuren kokonaismäärän vuoksi. Kannustus pragmaattisiin kompromisseihin on sitä heikompi näkökohta, mitä enemmän korostetaan arvoperiaatteita ja voittajan täydellistä oikeussuojaa.

⁷³ Ks. LaVM 22/1993 vp s. 3.

2 Kokonaisuus ja juttukohtaisuus

2.1 VOITTANUT MYÖTÄPUOLI

2.1.1 Lähtökohtana erillinen kuluoikeus

Myötäpuolen voittaessa kulukysymys on monella tavoin toisenlainen kuin myötäpuolen hävitessä. Vain jälkimmäisestä tapauksesta on erityissäännöksiä, ja lähinnä edellisessä tapauksessa kiinnitetään huomiota joukon asianajon rakenteeseen. Siksi jakso 2.1 omistetaan sille, kuinka myötäpuolen voittaessa päästään oikeudenmukaiseen kuluratkaisuun kokonaisuuden ja kunkin jutun tasolla; jaksossa 2.2 käsitellään samaa teemaa päinvastaisessa tapauksessa.

Oletetaan seuraavaa: Tuomioistuin on päättänyt, että myötäpuolella on oikeus täyteen korvaukseen OK 21 luvun 1 tai 3 §:n nojalla.⁷⁴ Vastapuoli ei ole myöntänyt kuluvaatimusta.⁷⁵ Myötäpuolten itsenäisiä kanteita on käsitelty yhdessä OK 18 luvun nojalla, ja useimmat myötäpuolista ovat hyödyntäneet yhteistä asianajoa.

Edellä luvussa V.1.2.2 on käsitteiden systematisoinnin pohjalta esitetty, mitä OK 21:1 merkitsee joukkokanteiden yhteydessä. Voitokkaan myötäpuolen kuluoikeus voidaan ilmaista häviäjän velvollisuutena: asianosainen (kollektiivin vastapuoli), jonka vaatimukset tiettyä vastapuolta kohtaan hylätään kokonaan, on velvollinen korvaamaan tämän kohtuulliset kulut. Selvyyden vuoksi täytyy mainita, että vastapuoli yksilöidään lähtökohtaisesti kanteen perusteella. Yksittäinen vastapuoli voi siis koostua useasta henkilöstä, jotka yhdessä ajavat yhtä lukuisista joukkokanteista.⁷⁶

Kuten edellä on todettu, kumulaatiosta sinänsä ei pitäisi päätellä, kuinka arvioidaan johonkin kumuloituun kanteeseen liittyviä kuluja. OK 21 luvussa ei ole erikseen säännelty myötäpuolten kuluoikeutta. Lain ja systematiikan

⁷⁴ Jos hänellä on OK 21:3:n mukaan oikeus osakorvaukseen, tuomioistuin voi laskea osakorvauksen määrittämällä täyden korvauksen tämän luvun perusteiden mukaisesti ja kertomalla määrän kohtuulliseksi katsomallaan murto-osalla.

⁷⁵ Tuomioistuimen tulee tutkia kuluvaatimuksen tarpeellisuus ja kohtuullisuus, jos vastapuoli ei lausu siitä mitään tai esittää siitä kovin epämääräisen lausuman. Ks. KKO 1997:26 ja Tapanila 2021 s. 555–557.

⁷⁶ Toisenlaisessa erikoistapauksessa objektiivinen ja subjektiivinen kumulaatio esiintyvät päällekkäin: ensin esimerkiksi kumuloidaan kaksi A:n kannetta Z:aa kohtaan, minkä jälkeen A:n ja Z:n välinen riita käsitellään yhdessä 20 muun jutun kanssa, joissa jutuissa kantajatahot (B, C...T, U) esittävät samankaltaisia vaatimuksia Z:aa kohtaan. Tällöin yksilöinti voidaan tehdä näppärammin asianosaisasetelman mukaan.

perusteella siis vaikuttaa siltä, että kunkin kuluoikeus on erillinen. Oikeuskirjallisuudessa onkin esitetty:⁷⁷

Jos kyseessä sen sijaan on ns. tavallinen subjektiivinen kumulaatio voittopuolella (esim. useita henkilöitä vastaan ajettu korvauskanne on hylätty), täytynee lähtökohdaksi asettaa kullekin syntyneet omat kulut ja kunkin oikeus erilliseen kulukorvaukseen. Käytännössä saatetaan kyllä päätyä tarkoituksenmukaisuusyistä yhteisen kulukorvauksen tuomitsemiseen, etenkin jos korvaukseen oikeutetut ovat käyttäneet yhteistä asianajajaa.

Onko perusteltua tuomita yhteinen kulukorvaus, jos se on tuomioistuimelle tarkoituksenmukaista ja voitokkaat myötäpuolet käyttivät yhteistä asianajajaa? Selvästikin se on perusteltua silloin, kun voitokkaat myötäpuolet kaikki suostuvat. Muita tapauksia voidaan lähestyä seuraavasti: Erillisyyden oikeutus on siinä, että se turvaa kunkin voittajan yksilöllistä oikeussuojaa pinnalliselta kokonaisarvioinnilta. Erillisuus pakottaa tuomarin kiinnittämään edes hieman huomiota siihen, onko kulukorvaus oikeudenmukainen yksittäisen voittajan kohdalla. Erillistä kulukorvausta onkin pidettävä pääsääntönä, kunhan sen määrääminen on tuomioistuinekonomisesti realistista.⁷⁸

Eri asia on, että korvausmäärän toteamisessa voidaan ja on syytä käyttää yleistäviä laskelmia. Seuraavaksi hahmottelen, kuinka tämä voisi tapahtua oikeudenmukaisesti ja realistisesti. Myötäpuolen kuluista osa johtuu sellaisista yhteisen asianajajan toimista, jotka ovat koskeneet yhteisiä kysymyksiä ja koituneet lukuisten myötäpuolten hyödyksi.⁷⁹ Näiden *yhteisten kulujen* lisäksi kullekin myötäpuolelle on koitunut ainakin hieman *yksilöllisiä kuluja*, jotka liittyvät pelkästään hänen kanteeseensa. Yksilöllisten kulujen kohtuullisuuden tuomioistuin arvioi vakiintuneiden kriteerien mukaan. Ongelma onkin siinä, kuinka se kohdistaa kullekin kanteelle kohtuullisen määrän yhteisiä kuluja.

2.1.2 Yhteisten kulujen määrä

OK 21:1:ää soveltaessaan tuomioistuin arvioi, ”mitä huolellisen asian hoitamisen ja oikeuksien valvomisen on katsottava jutussa vaativan”.⁸⁰ Jo yleinen kohtuullisuus vaatii, että kuluratkaisu ei tuota voittopuolelle eli ”kollektiiville”⁸¹

⁷⁷ Lappalainen – Hupli 2021 s. 820. Asiallisesti samalla kannalla on Koulu 2017b s. 134, joka tosin kirjoittaa oikeudenkäyntikohtaisesta kuluvastuusta. Sanavalinta on arveluttava siksi, että OK 18 luvussa oikeudenkäynnillä tarkoitetaan kokonaisuutta.

⁷⁸ Lisäksi voidaan antaa merkitystä sille, kuinka suuria yksittäiset kuluvaatimukset ovat.

⁷⁹ Ks. Koulu 2017b s. 134.

⁸⁰ Lappalainen – Hupli 2021 s. 810–811.

⁸¹ Kollektiivista puhuminen on arveluttavaa sen perusteella, mitä johdannossa sanottiin. Tässä kollektiiviva käytetään teknisenä terminä paremman puutteessa.

ylikompensointi kokonaisuuden tasolla.⁸² Toisaalta voittajan täydellinen oikeussuoja ja lainkäytön saatavuus vaativat, että korvausta ei arvioida alakanttiin eli liian varovaisesti. Muut päämäärät eivät ole tyypillisesti relevantteja tässä yhteydessä.⁸³

Yhteisten kulujen määrittäminen lähtee siitä, paljonko asianajaja kollektiivisesti tarvitsi. Asianajopalkkioihin näet menee käytännössä selvästi eniten kuluja. Tästä yhteydessä kollektiiviin luetaan kaikki ne myötäpuolet, joilla on sama asianajajatoimisto kuin jollakulla voittajalla. Kun oikeudenkäynnissä käsitellään yksi kanne, kohtuullinen asianajopalkkio määritellään vakiintuneesti ”vastaavanlaatuisten ja -laajuisten juttujen” yleisen tason perusteella, kuten ennakkopäätöksessä KKO 1997:195 todettiin.⁸⁴ On perusteltua soveltaa oikeusohjetta analogisesti siten, että *joukko-oikeudenkäyntiä verrataan vastaavanlaatuisten ja -laajuisten oikeudenkäyntien yleiseen kustannustasoon*. Korkeimman oikeuden mukaan laatu merkitsee lähinnä oikeudellista vaikeusastetta ja laajuus työläisyyttä, josta kertovat istuntojen ja todistajien määrät.⁸⁵ Lausumaa voidaan täydentää niin, että myös asiantuntijalausuntojen ja kirjallisten todisteiden määrä indikoi laajuutta. Korkein oikeus ei ole antanut intressin suuruudelle suoranaista merkitystä, vaikka oikeuskirjallisuudessa on kannatettu sellaista.⁸⁶ Jatkossa kutsun laadun ja laajuuden yhdistelmää *vaativuudeksi* (asianajon kannalta).

Tuomari käyttää vertailussa alan hiljaista tietoa, koska empiiristä tutkimustietoa ei ole tarjolla. Vertailu käy vaikeaksi, jos hänellä tai hänen kollegoillaan ei ole juuri kokemusta yhtä vaativista oikeudenkäynneistä. Tätä voidaan havainnollistaa interpolaation ja ekstrapolaation käsitteillä: Ilmiön A tuntematon arvo Y arvioidaan sen tunnetun arvon X sekä aiemmin havainnoitujen ilmiöiden pohjalta. Jos $X(A)$ on aiemmin havaittujen $X:n$ arvojen välillä (interpolaatio), $Y:n$ arviointi on varmemmalla pohjalla kuin silloin, jos $X(A)$ ylittää aiemman maksimin tai alittaa minimin (ekstrapolaatio).⁸⁷ Oheinen kaavio havainnollistaa asiaa.⁸⁸

⁸² Ks. Koulu 2017b s. 134.

⁸³ On toki mahdollista, että häviö on vastustellut melko selvässä asiassa ja paisuttanut oikeudenkäyntiä perusteettomilla vastaväitteillä. Tällöin myös käyttäytymisen ohjaus puoltaa kulukorvauksen arviointia yläkanttiin.

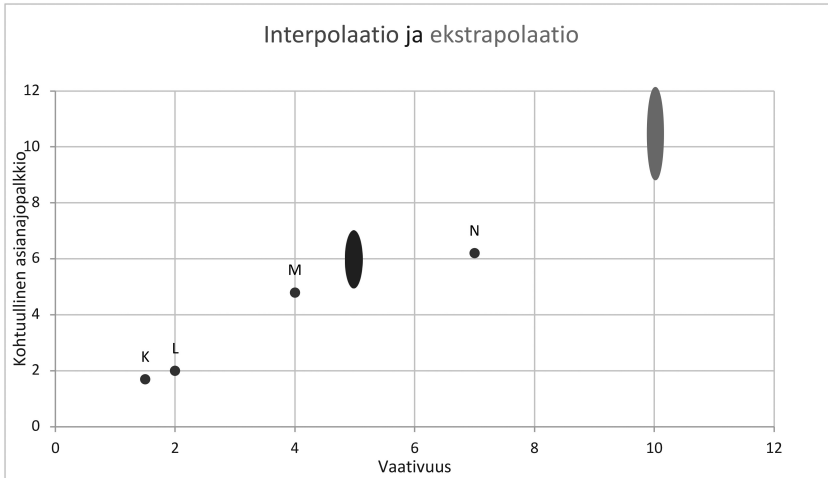
⁸⁴ Muita valaisevia ennakkopäätöksiä ovat KKO 1997:26 ja KKO 2003:65.

⁸⁵ Ks. myös Jokela 2019 s. 92, jonka mukaan käsittelykertojen lukumäärä ei sinänsä ole ratkaiseva peruste, koska nykyisin pyritään yhteen käsittelytilaisuuteen. Laajoissa joukkoprosesseissa pääkäsittely täytyy kuitenkin jakaa useisiin istuntoihin.

⁸⁶ Ks. Lappalainen 2001 s. 74.

⁸⁷ Interpolaatiosta ja ekstrapolaatiosta ks. esim. <https://en.wikipedia.org/wiki/Extrapolation>.

⁸⁸ X-akselin arvo kuvaa oikeudenkäynnin vaativuutta, ja Y-akselin arvo kuvaa kohtuullista asianajopalkkiota. Pisteet K, L, M ja N kuvaavat koettuja oikeudenkäyntejä. Kun tuomari arvioi uuden oikeudenkäynnin olevan vaativuuden puolesta lähempänä M kuin tapausta N, hän voi interpolaation avulla lähteä siitä, että kohtuulliset kulut ovat vasemman ellipsin alueella. Mutta jos uusi oikeudenkäynti on selvästi vaativampi kuin suurin koettu tapaus N, kohtuullisten kulujen arviointi on epävarmempaa. Toki tällöinkin saadaan johdatusta siitä, mikä yleensä on kohtuullisten kulujen *suhde* vaativuuteen, ja voidaan suorittaa ekstrapolaatio (oikeanpuoleinen ellipsi).

Kaavio 7. Kohtuullisen palkkion interpolaatio ja ekstrapolaatio

Silloinkin kun joukko-oikeudenkäynti on vaativampi kuin tuomarin tuntemat prosessit, kulujen kohtuullisuuden arviointiin tarvitaan hyväksyttävä vertailukeino. Voidaan lähteä siitä, että kohtuullisten kulujen suhde vaativuuteen on samanlainen havaintojoukon rajojen sisä- ja ulkopuolella (lineaarinen ekstrapolaatio). Jos käsillä oleva vahingonkorvausprosessi on tunnettuja vaativampi – ja noin viisi kertaa niin vaativa kuin tavallinen vahingonkorvausprosessi –, kulut ovat noin viisinkertaiset verrattuna normaaliin. Tämä lähtökohta voidaan oikeuttaa näin: Erittäin laajassa jutussa voittajan täydellinen oikeussuoja on yhtä tärkeä kuin normaalijutussa. Toisaalta myös yleinen kohtuullisuus on jokseenkin yhtä tärkeää kaikenlaisissa vähäistä suuremmissa jutuissa.

En esitä, että tuomarin täytyisi hyödyntää yhtälöitä tai kaavioita kulukysymyksissä. Yritän vain havainnollistaa niitä intuitiivisia ajatusmalleja, joita juristeillakin joka tapauksessa on. Erottelu opastaa tuomaria harkitsemaan tietoisesti, tarjoavatko hänen kokemuksensa mielekkäitä vertailukohtia käsillä olevalle oikeudenkäynnille vai onko se vaativuudeltaan hänelle ennennäkemätön.

2.1.3 Yhteisten kulujen kohdistaminen

Tuomioistuin on tavalla tai toisella määrittänyt, paljonko yhteisiä kuluja voittajat tarvitsivat. Kulujen kohdistaminen tapahtuu kahdessa vaiheessa, jos voittajat käyttivät eri asianajajatoimistoja. Ensin yhteiset kulut jaetaan laskennallisesti toimistojen kesken. Tuomioistuin voi kaavamaisesti lähteä siitä, että yhden toimiston ilmoitus ajankäytöstä ei ole ylimitoitetumpi kuin muiden.

Yhteisten kulujen jakaminen perustuu paitsi kohtuulliseen ajankäyttöön myös kohtuulliseen tuntihintaan. Tyypillisesti tuntiveloitus on kohtuullinen, jos se vastaa riita-asioiden yleistä tasoa.⁸⁹ Jos työn laatu on epätavallisen heikkoa, tavallinenkin tuntihinta on liian korkea. Tavanomaista korkeampi veloitus voi olla kohtuullinen, jos se näkyy työn laadussa tai tehokkuudessa.⁹⁰ On toki rutiinioikeudenkäyntejä, joiden asianmukaiseen hoitamiseen ei tarvita kallista huippuasianajajaa. Tällöin palkkiovaatimusta tulee leikata työn korkeasta laadusta huolimatta, koska huippuasianajaja on ollut suhteettoman hieno instrumentti kyseiseen juttuun.⁹¹ Joukkoprosessit eivät kuitenkaan lähtökohtaisesti ole mitään rutiiniasioita.⁹² Voidaan lähteä siitä, että kohtuullinen tuntihinta samassa oikeudenkäynnissä on eri toimistoilla jokseenkin sama.

Lopuksi toimistokohtaiset kohtuulliset kulut kohdistetaan kullekin jutulle. On syytä huomata, että yhteisiä kuluja jaetaan *laskennallisesti* myös niille myötäpuolille, jotka eivät voittaneet eivätkä saa kulukorvausta. Jos yhteiset kulut kohdistettaisiin vain menestyneille jutuille, niiden kantajien kulukorvaus olisi suurempi kuin heille koituneet kulut.⁹³ Täytyy myös huomata, että kohdistettaviin yhteisiin kuluihin kuuluu asianajopalkkioiden lisäksi yhteisiä todisteluskannuksia ja asiantuntijapalkkioita.

Asianmukaisessa kululaskussa eritellään kunkin kanteen yksilölliset kulut ja osuus yhteisistä kuluista. Tuomioistuin voi lähteä siitä, että saman toimiston hoitamille kanteille kohdistetaan yhteisiä kuluja siinä suhteessa kuin laskuista ilmenee.⁹⁴ *Koulu* näkee mahdollisena uhkakuvana sen, että myötäpuolet kululaskujen avulla ”siirtävät kustannuksiaan hävityistä oikeudenkäynneistä voitettuihin oikeudenkäynteihin”.⁹⁵ Kyseessä on käyttäytymistä koskeva faktaväite, jonka vahvistamiseksi tai kumoamiseksi ei ole vankkaa empiiristä tietoa. Jos kuitenkin oletetaan myötäpuoli itsekkääksi ja rationaaliseksi, väite vaikuttaa epäilyttävältä: Kun pääkäsittelyn lopussa esitetään kululaskuja, ei vielä ole hävitty tai voitettu mitään, vaan on ainoastaan vahvempia ja heikompia kanteita. Henkilö ajaa kannetta vielä siinä vaiheessa vain, jos pitää sitä kannattavana eli voittoa kyllin todennäköisenä. Tällöin hän odottaa myös kulukorvausta eikä noin vain suostu vaatimaan todellisia kulujaan vähempää.⁹⁶ Koska uhkakuva ei

⁸⁹ Yleiseen hintatasoon viittaa mm. HE 107/1998 vp s. 13. Se on toki käsitettävä vaihteluvälinä, ks. H. Halila DL 1999 s. 918.

⁹⁰ Ks. Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2012 s. 41.

⁹¹ Ks. Saarensola 2017 s. 146–147.

⁹² Erikoistuneesta asianajosta joukkokanteissa ks. *Koulu* 2017b s. 127. Tässä voidaan huomioida ainakin aineellisoikeudellinen puoli, prosessioikeudelliset erikoisuudet ja organisoitintarpeet.

⁹³ Imiö esiintyy vain silloin, kun asianajajatoimisto on ottanut ajaakseen niin erilaisia joukkokanteita, että lopputulokset vaihtelevat.

⁹⁴ Ellei laskussa eritellä yksilöllisiä ja yhteisiä kuluja, tuomioistuin voi tyypillisesti jakaa yhteiset kulut tasan kanteiden kesken.

⁹⁵ *Koulu* 2017b s. 134.

⁹⁶ Toimiva kolluusio edellyttäisi melko monimutkaista hyvitysmekanismia eikä ehkä pysyisi

vaikuta vakavalta, yhteiset kulut voidaan pääsääntöisesti jakaa laskujen osoittamassa suhteessa.

2.1.4 Kuluratkaisun tarkkuus

Kuluratkaisun tarkkuus on kompromissi oikeudenmukaisuuden ja tuomioistuinekonomian välillä.⁹⁷ Tuomioistuin voisi käyttää vaikka kuinka paljon aikaa kuluratkaisun lopputuloksen ja perustelujen hiontaan, mutta jossakin vaiheessa huolellisuus ei olisi enää mielekästä.

Toisinaan kritisoidaan sitä, että tuomioistuin leikkaa kuluvaatimusta, jota tukee eritelty lasku.⁹⁸ Ratkaisu voi tuntua perusteettomalta etenkin, jos tuomioistuin ei nimenomaan kerro, mitä toimenpiteitä se pitää tarpeettomina tai ylimitoitettuina. Kuitenkin oikeuskäytännön valossa tuomioistuin voi arvioida kuluvaatimusta varsin yleisten kriteerien mukaan ja pitäen silmällä vertailukelpoisten oikeudenkäyntien tavallista tasoa.⁹⁹ Nähtävästi tuomioistuimella ei ole niin ankaraa perustelutaakkaa, että se voisi leikata kuluvaatimusta vain siltä osin kuin se osoittaa laskusta kohtuuttomia kulueria.¹⁰⁰ Kanta on perusteltu, sillä tässä kysymyksessä tuomioistuinekonomia on relevantti ja painava näkökohta.

Tuomioistuimen kuluratkaisu voi siis olla riittävästi perusteltu, vaikka siinä ei ryhdytä toimenpidekohtaiseen mikromanagerointiin. OK 21 lukua koskevan oikeuskäytännön lisäksi voidaan viitata valvontalautakunnan käytäntöön, jossa arvioidaan palkkion kohtuullisuutta suhteessa päämieheen. Korkein oikeus on ennakkopäätöksessään KKO 2019:11 pitänyt voimassa valvontalautakunnan määräämän sanktion ja lausunut hyväksyvästi: ”Palkkion katsominen kohtuuttomaksi ei valvontalautakunnan käytännössä ole myöskään edellyttänyt palkkion toimenpidekohtaista tarkastelua. Kuten hovioikeuskin on todennut, tämä ei laajoissa toimeksiannoissa usein ole tarkoituksenmukaistakaan.”

Kuinka asianajaja sitten voi vakuuttaa tuomioistuimen kuluvaatimuksen kohtuullisuudesta? Ensinnäkin voitaisiin siirtyä yhä yksityiskohtaisempaan menettelyyn, jossa asianajajat kävisivät läpi, kuinka kukin tunti tuli tarpeeseen. Jossain määrin näin on tapahtunutkin.¹⁰¹ Kannattaa huomata, että myöskään

koossa.

⁹⁷ Ks. esim. Bellander 2017 s. 404.

⁹⁸ Ks. Kilpiä 2016 s. 187–188.

⁹⁹ Ks. KKO 1997:195, KKO 1997:26 ja KKO 2003:65.

¹⁰⁰ Esitöissä perusteluvollisuudesta on lausuttu melko väljästi, ks. HE 191/1993 s. 20. Oikeuskirjallisuudesta ks. Jokela 2019 s. 184 ja Tapanila 2021 s. 559.

¹⁰¹ Laskut ovat muuttuneet eritellymmiksi samaan aikaan, kun kuluvaatimukset ovat kasvaneet. Ks. Ervasti 2009 s. 25. Toisaalta laskuja koskeva keskustelu on edelleen vähäistä, ks. Kilpiä 2016 s. 205–207.

korkein oikeus ei ratkaisussaan KKO 1997:195 tyytynyt siihen, että palkkio oli huomattavan korkea verrattuna vastaavanlaisten prosessien yleiseen tasoon. Perustelujen jatkon mukaan asiakirjoista tai muusta selvityksestä ei ilmennyt, ”että kaikki ilmoitetut toimenpiteet olisivat kohtuuden mukaan olleet aiheellisia yhtiön oikeuden valvomiseksi”. Tuomioistuin siis luo yleisellä vertailulla presumption, joka voidaan kumota selvityksellä.¹⁰²

Yksityiskohtaisempaan menettelyyn kuitenkin liittyy merkittäviä ongelmia. Yksityiskohtaisuus kuormittaa asianosaisia ja tuomioistuinta,¹⁰³ mikä lisäksi kumoava selvitys jää tyypillisesti muutoksenhakuvaiheeseen – jos sellaista tulee. Tämä johtuu siitä, että asianosaiset saavat käytännössä vasta tuomiosta tietää, millainen presumptio käräjäoikeudella on ollut. Yksityiskohmainen menettely ei olekaan ainoa tie. Toisessa vaihtoehdossa pääkäsitelystä keskustellaan kohtuullisista kuluista siitä näkökulmasta, miten laaja ja vaikea kyseinen prosessi on ollut. Asianajaja voi esimerkiksi kertoa, että työläys ei kunnolla näy haastehakemuksesta, koska hän käytti aikaa ja taitoa jäsentäessään päämiesten epämääräisiä kertomuksia.¹⁰⁴ Keskustelun aikana ei ehkä vielä tiedetä kulujen tarkkaa määrää, mutta tämä ei liene kohtalokas haitta.¹⁰⁵ Jos kuluista keskustellaan ja tuomioistuin voi hyödyntää interpolaatiota, sillä on hyvät mahdollisuudet tehdä oikeudenmukainen kuluratkaisu ilman toimenpidetarkastelua. Mutta suurimmissa oikeudenkäynneissä yleinen vertailu on epätarkempaa ekstrapolaatiota. Toisin sanoen oikeudenmukaisuus vaatisi toimenpidetarkastelua eniten silloin, kun se on kuormittavinta ja jopa epärealistista. Dilemmaan ei liene hyvää yleistä ratkaisua.

2.2 HÄVINNYT MYÖTÄPUOLI

2.2.1 Kulujen määrä

Tässä tapauksessa tuomioistuin on harkinnut, että lukuisilla myötäpuolilla on velvollisuus maksaa vastapuolelle täysi korvaus OK 21 luvun 1 tai 3 §:n nojalla.¹⁰⁶ Muut oletukset ovat samat kuin edellä. Kokonaisuuden tasolla voittajan kohtuullisten kulujen määrä arvioidaan samoin kuin edellisessä jaksossa. Tuomioistuin tarkastelee vastaavanlaisten oikeudenkäyntien yleistä kulutasoa; ellei

¹⁰² Ks. Tapanila 2021 s. 529.

¹⁰³ Aihetta pohdiskelee myös Koulu 2020 s. 112.

¹⁰⁴ Heuman 2017 s. 556 katsoo, etteivät tuomarit ehkä ymmärrä, kuinka raa’asta materiaalista asianajajat ovat kirjelmänsä jalostaneet.

¹⁰⁵ Ks. myös Bellander 2017 s. 407–409.

¹⁰⁶ Jos joku myötäpuoli on velvollinen maksamaan osakorvauksen, häntä ei tuomita 9 §:n mukaiseen solidaariseen kuluvastuuseen. Ks. LTK 3/1992 s. 15 ja Jokela 2019 s. 168. Tällöin osakorvaus voidaan määrittää kannekohtaisesti hyödyntäen luvun V.2.1 kehikkoa.

tästä ole tietoa, tuomioistuimien voi olettaa kohtuullisten kulujen kasvavan samassa suhteessa kuin jutun vaativuuden. Toimenpidekohtainen tarkastelu on tuskin tarkoituksenmukaista.

Perustelutaakka kuuluu sille, jonka mukaan arvioinnin tulisi olla tässä tapauksessa erilaista. Päämäärien ja joukkokannestrategian valossa voidaan ehkä väittää seuraavaa: Lainkäytön saatavuus puoltaa yläkanttiin arvioimista vain myötäpuolten voittaessa, ei vahvan vastaajan voittaessa. Vastaja harjoittaa silloin tällöin strategista viivyttelyä, joka johtaa myös ylimitoitettuun kuluvaatimukseen. Tuomioistuimen on vaikea erottaa viivyttelyä perusteellisesta asianajosta.¹⁰⁷ Näistä syistä kohtuullisten kulujen määrittäminen saattaisi olla hieman purevampaa kollektiivien hävitessä. Kanta tosin ei saa tukea institutionaalisista oikeuslähteistä eikä vaikuta kovin perustellulta.

2.2.2 OK 21 luvun 9 §:n tausta

Myötäpuolten hävitessä tuomioistuimen ei yleensä tarvitse määrittää kulukorvausta kannekohtaisesti. Tämä johtuu siitä, että OK 21:9 määrää vastuun samoista kuluista solidaarisesti eikä erillisesti. Voittaja voi vaatia koko kulukorvausta keneltä tahansa solidaariseseen vastuuseen tuomituilta, minkä jälkeen maksajalla on takautumisoikeus muita kohtaan.

Kun OK 21:9 säädettiin, sille ei lainvalmistelussa esitetty asiaperusteluja.¹⁰⁸ Pykälän taustalla on Ruotsin RB 18:9, ja kotimaisessa kirjallisuudessa solidaarisesta vastuusta onkin selitetty kahdella Ruotsista omaksutulla perusteella. Ensimmäinen voittajalla on parempi mahdollisuus saada täysi korvaus silloinkin, kun joku häviäjistä on maksukyvytön. Toisin sanoen voittajan täydellinen oikeussuoja puoltaa solidaarisuutta. Toiseksi kunkin korvausvelvollisen rasitus ei ”yleensä tule sen suuremmaksi – päinvastoin on usein pienempi – kuin useissa erillisissä heitä vastaan nostetuissa oikeudenkäynneissä”.¹⁰⁹ Jälkimmäinen argumentti ei toki kerro, miksi kumulaatiotilanteessa solidaarinen kuluvastuu olisi erillistä parempi ratkaisu. Ensimmäinen argumentti merkitsee solidaarisuuden varsinaista perustelua ja jälkimmäinen sen tarkistamista, että solidaarisuus on myös häviäjän kannalta kohtuullista. Täydennykseksi voi sanoa, että kohdalaisen suuresta kantajajoukosta useimmat ovat lähes varmasti maksukykyisiä.¹¹⁰ Yksittäinen myötäpuoli siis joutuu erittäin todennäköisesti maksamaan maltillisen summan, mutta toki todennäköisyysmatematiikan kyky rauhoittaa

¹⁰⁷ Ks. Koulu 2017b s. 151–156, etenkin av. 243.

¹⁰⁸ Ks. HE 191/1993 vp s. 9, 16.

¹⁰⁹ Jokela 2019 s. 168. Ks. Ruotsista Ekelöf – Bylund – Edelstam 2006 s. 312.

¹¹⁰ Samoin Koulu 2017b s. 146 (yhteiskanteista).

ihmismieliä on rajallinen. Vaateenhaltija painottaa mielessään pahimpia mahdollisia skenaarioita.¹¹¹

OK 21:9:n johdosta herää ensinnäkin kysymys, edellyttävätkö sen soveltaminen voittajan vaatimusta yhteisvastuusta. Tästä ei ole nimenomaisesti lausuttu lakitekstissä, esitöissä tai ennakkopäätöksissä. Kirjallisuudessa *Jokela* on päätenyt teleologisen tulkinnan avulla siihen, että asianosaisten tarvitsee vain asettaa kulukorvauksen määrälliset rajat, joiden sisällä tuomioistuin soveltaa OK 21 luvun säännöksiä viran puolesta.¹¹² Kanta vaikuttaa perustellulta. Toki tuomioistuimen tulee informoivalla prosessinjohtolla varmistaa, ettei kuluratkaisu tule asianosaiselle yllätyksenä. Luvun sisäisestä rakenteesta mainittakoon, että yhteisvastuun määräämisen käänteisilmio eli korvausvelvollisten keskinäinen vastuunjakko edellyttää vaatimusta (OK 21:11). Koska lainsäätäjät on katsonut, että 11 §:n vaatimistaakka täytyy erikseen kirjata lakiin, vastaavan kirjauksen puuttuminen 9 §:stä viittaa siihen, ettei taakkaa ole. Käytännössä huolellinen asianosainen vaatii ensisijaisesti solidaarista kulukorvausta ja toissijaisesti erillisiä korvauksia.¹¹³ Kysymys ei olekaan järin merkittävä, sillä institutionaalinen riitakonkari (*repeat player*) osaa muotoilla kuluvaatimuksensa niin, ettei kärsi yllätyksiä.

2.2.3 Luvun 9 ja 11 §:ien soveltaminen

Kuten edellä on ilmennyt, pelkkä kumulaatio ei ole riittävä peruste arvioida kulukorvausvelvollisuutta uudella tavalla. Ketään ei pidä määrätä yhteisvastuuseen, jos hän on ajanut kannettaan itsenäisesti ja aivan eri tavalla kuin toinen henkilö, jonka kanne on vain päätetty käsitellä yhdessä.¹¹⁴ Tällaiset tapaukset ovat toki harvinaisia, koska tuomioistuimen kumulointipäätös lienee tällöin epätarkoituksenmukainen. Korkein oikeus on tarkastellut 9 §:n soveltamisalaa ennakkopäätöksessään KKO 2012:20.

Riidan taustalla oli ulosottoasia, jossa kiinteistö oli päätetty ulosmitata velallisen velasta, vaikka se oli ollut yhtiön eikä velallisen nimissä. Yhtiö nosi kaikki ulosottovelkoja vastaan kanteen, jota vastustivat konkurssipesä, Verohallinto ja kaupunki. Yhtiö voitti täytäntöönpanoriidan ja oli oikeutettu noin 17 000 euron täyteen kulukorvaukseen. Ainakin konkurssipesä oli riidattomasti vastuussa koko summasta; erimielisyys koskikin sitä, olivatko myös Verohallinto ja kaupunki yhteisvastuullisesti ”täysimääräisessä

¹¹¹ Ks. Sunstein 2009 s. 131–132 ja 148–152. On helppo ymmärtää, että yhteisvastuu kannustaa nostamaan pienen intressin joukkokanteita vähemmän kuin ositeltu kuluvastuu (jossa voittaja voi periä kultakin häviäjältä vain tuomioistuimen määräämän summan). Ks. Koulu 2017b s. 134 av. 221.

¹¹² *Jokela* 2019 s. 178.

¹¹³ Ks. esim. kuluvaatimuksia Etelä-Karjalan käräjäoikeuden tuomiossa 15/3091 11.8.2015. Asia ratkaistiin myöhemmin ennakkopäätöksellä KKO 2018:65.

¹¹⁴ Ks. myös *Hupli JJ* 2007 s. 138 av. 22.

oikeudenkäyntikuluvastuussa yhtiön kuluista eli johtuvatko yhtiöt [sic] kulut näiden määrien ylittävältä osalta myös Verohallinnon ja kaupungin toimenpiteistä oikeudenkäynnissä”.

Korkein oikeus äänesti kysymyksestä. Enemmistö korosti sitä, että Verohallinto ja kaupunki eivät olleet osallistuneet oikeudenkäyntiin yhtä aktiivisesti kuin konkurssipesä. Enemmistö katsoi kulujen aiheutuneen vain osaksi Verohallinnon ja kaupungin toimenpiteistä ja tuomitsi ne yhteisvastuuseen vain 10 000 euron osalta. Vähemmistö ei antanut vastaavaa merkitystä aktiivisuuden eroille, vaan katsoi konkurssipesän, Verohallinnon ja kaupungin olevan yhteisvastuussa koko 17 000 euron kulukorvauksesta.

Ennakkopäätös antaa niukasti apua laintulkintaan joukkoprosessissa. Perustelut eivät muodosta kokonaisuutta, jossa vankoista ja avoimesti ilmaistuista premisseistä tehtäisiin johtopäätöksiä. Sitä paitsi täytäntöönpanoriitoja leimaavat toisenlaiset erityispiirteet kuin laajoja joukkoprosesseja: jälkimmäisissä esimerkiksi tuomioistuinekonomia puhuu vahvasti sitä vastaan, että tuomioistuimien alkaisi setviä kunkin asianosaisen aktiivisuutta.

Kun myötäpuolet ovat olennaisesti samalla kannalla, on syytä tuomita heidät yhteisvastuuseen niistä vastapuolen kuluista, joita kannan vastustaminen on vaatinut. On vaikea nähdä, miksi tuomioistuimen pitäisi 9 §:ää soveltaessaan selvittää, kuka on ollut aloitteellisin. Kannan samanlaisuus on helpointa todeta silloin, kun myötäpuolilla on yhteinen asianajaja. Vaikka myötäpuolet käyttävät eri asianajajia, yhteisvastuu on perusteltua, kunhan väitteissä ja argumenteissa ei ole sisällöllistä eroa, joka olisi pakottanut vastapuolen eriyttämään omaa asianajoaan. Yhteisvastuuta ei tule ulottaa sinne, missä 9 §:n 2 momentti soveltuu tai missä asianajo on muutoin olennaisesti erilaista. Lausumat yhteisvastuun lähtökohtaisuudesta voidaan ymmärtää sen valossa, että subjektiivisessa kumulaatiossa yhteisvastuun edellytykset täytyvät käytännössä helposti.¹¹⁵

Yhteisvastuullinen korvausvelvollinen voi vaatia, että tuomioistuin määrää korvausvelvollisten yhteisestä vastuunjaosta (OK 21:11). Tällöin voidaan huomioida esimerkiksi erot aktiivisuudessa ja intresseissä, joskin lähtökohtaisesti vastuu jaetaan pääluvun mukaan.¹¹⁶ *Koulu* katsoo, että lainkäytön saatavuuden vuoksi tuomioistuimen ei pidä säilyttää vastuuta kollektiivin puuhenkilöille. Myötäpuolet voivat sopia keskenään kuluvastuun jaosta, olipa vastuu sitten potentiaalinen tai aktuaalinen.¹¹⁷

¹¹⁵ Myös Ruotsissa katsotaan vakiintuneesti, että myötäpuolten yhteisvastuu kuluista edellyttää olennaisesti samaa kantaa ja yhdessä aiheuttamista. Ks. Lindell 2021 s. 680, viitaten ennakkopäätökseen NJA II 1943 s. 236.

¹¹⁶ Ks. HE 191/1993 vp s. 18; Lappalainen – Hupli 2021 s. 820. Vaatimus voi olla myös erillisen prosessin kohteena.

¹¹⁷ Ks. *Koulu* 2017b s. 145.

3 Prosessiväitekulut

3.1 ASETELMA

Oletetaan, että vastaaja on vaatinut ensisijaisesti kanteiden tutkimatta jättämisestä ja toissijaisesti hylkäämistä. Tuomioistuin päättää tutkia kanteet mutta hylkää ne kokonaan.¹¹⁸ Prosessinedellytyksen käsittely on aiheuttanut asianosaisille huomattavia kustannuksia, joita kutsun prosessiväitekuluiksi. Kyse on voinut olla esimerkiksi välityslausekkeen tulkinnasta taikka siitä, kuuluuko vaatimus käsitellä yleisessä tuomioistuimessa vai hallintotuomioistuimessa.¹¹⁹ Koska prosessinedellytys oletettavasti vaikuttaa kaikissa joukkoprosessin jutuissa, kirjoitan tässä jaksossa yleensä ikään kuin oikeudenkäynnissä olisi yksi kantaja ja yksi vastaaja.

Kysymystä prosessiväitekuluista ei ole käsitelty lain esitöissä.¹²⁰ Ensi silmäyksellä vaikuttaa siltä, että prosessiväitekuluihin voidaan soveltaa useita lainkohtia. Harkittavaksi tulee ainakin 1 §: Jos asianosainen on hävinnyt oikeudenkäynnin omalta osaltaan, hän on velvollinen korvaamaan vastapuolen kohtuulliset kulut. Toisaalta 3.1 §:n pääsääntö kuuluu, että jos samassa asiassa on esitetty useita vaatimuksia, joista osa ratkaistaan toisen ja osa toisen hyväksi, kumpikin saa pitää oikeudenkäyntikulunsa vahinkonaan. Voidaan ajatella, että asiassa on ratkaistu kantajan hyväksi vaatimus tutkimatta jättämisestä ja vastaajan hyväksi pääasiavaatimus. Lisäksi 5 §:n sanktiosäännöksen mukaan voittajakin voi joutua korvaamaan kuluja, jotka hän on tahallisesti tai huolimattomuudesta aiheuttanut häviäjälle – esimerkiksi esittämällä prosessiväitteen, jonka hän on tiennyt aiheettomaksi tai joka hänen olisi pitänyt tietää aiheettomaksi. Voidaan myös väittää, että prosessikysymyksen oikeudellinen epäselvyys mahdollistaisi kohtuullistamisen 8 a §:n nojalla. Aluksi täytyy selvittää, soveltuuko tilanteeseen pääsääntöisesti 1 vai 3 §. Tulee siis tutkia, mitä OK 21 luvussa tarkoitetaan vaatimuksella.

¹¹⁸ Sinänsä prosessiväitteiden johdosta saattaa syntyä muunkinlaisia kulukysymyksiä, mutta niitä en nyt käsittele. Ks. esim. Heuman 2017 s. 539–540 ja Koulu 2016 s. 283–284.

¹¹⁹ Prosessinedellytyksistä yleisesti ks. Jokela 2012 s. 506–508 ja 511–515.

¹²⁰ 3 §:n esitöistä ks. HE 191/1993 s. 12.

3.2 ARGUMENTTEJA 3 §:N SOVELTAMISEN PUOLESTA JA SITÄ VASTAAN

OK 21:3.1:n sanamuoto jättää avoimeksi, millaisia vaatimuksia siinä tarkoitetaan. Hyödynnän aluksi oikeudenkäymiskaaren käsitteellistä verkostoa. Vakiintuneen käsityksen mukaan lainkohta koskee vaatimusten objektiivista kumulatiota.¹²¹ Kumulaatio on käsillä vain, jos vaatimukset ovat niin itsenäisiä, että ne voitaisiin käsitellä eri oikeudenkäynneissä. Kyse ei siis ole kumulaatiosta, jos yhden vaatimuksen vireilläolo (tai kyseisen vaatimuksen johdosta annetun tuomion oikeusvoima) estäisi toisen vaatimuksen tutkimisen eri oikeudenkäynnissä.¹²² Vaatimus tutkimatta jättämisestä ei ole itsenäinen, vaan se voidaan esittää ainoastaan vastapuolen pääasiavaatimuksen yhteydessä. Systemaattisen tulkinnan pohjalta kotimainen oikeuskirjallisuus on sillä kannalla, että 3 §:ää ei pääsääntöisesti tule soveltaa samankaltaisiin tilanteisiin, nimittäin vaihtoehtoisiin kannevaatimuksiin tai kiistämisperusteisiin. Näissä tilanteissa kantaja tyypillisesti haluaa jotenkin yhden suorituksen ja vastaaja haluaa jotenkin torjua kanteen; tällöin itsenäisyyden edellytys ei lähtökohtaisesti täyty.¹²³

Myös korkein oikeus on lyhyesti todennut ennakkopäätöksen KKO 2007:61 perusteluissa, että OK ”21 luvun 3 §:ssä tarkoitettussa osavoittotilanteessa on kysymys kannevaatimusten menestymisestä, ei ’voitosta’ tuomioistuimen päätösvaltaan kuuluvissa menettelykysymyksissä”. Tapauksen otsikko on havainnollinen:

Liikenteen vaarantamista koskeva asia oli käsitelty ensin yleisessä tuomioistuimessa ja, Korkeimman oikeuden katsottua asian kuuluvan merioikeuden toimivaltaan, uudelleen merioikeudessa. Kysymys valtion velvollisuudesta korvata vastaajalle asian ensikäsitteystä aiheutuneet oikeudenkäyntikulut sekä vastaajan velvollisuudesta korvata asianomistajien vastaavat oikeudenkäyntikulut. (Ään.)

Vastaajan ja asianomistajien suhteeseen siis sovellettiin ROL 9:8.2:ää, jonka mukaan kulukorvauksesta on soveltuvin osin voimassa, mitä OK 21 luvussa säädetään. Lausuma 3 §:n merkityksestä perustuu suoraviivaiseen systemaattiseen tulkintaan, ja korkein oikeus oli siltä osin yksimielinen. Myös markkinaoikeus on päätöksessään MAO 583/17 tulkinnut OK 21 lukua niin, että kuluihin sovelletaan 1 eikä 3 §:ää, kun kantajapuoli on menestynyt prosessikysymyksessä mutta hävinnyt kokonaan pääasiassa.¹²⁴

¹²¹ Ks. esim. Jokela 2019 s. 122; Lappalainen 2001 s. 76.

¹²² Ks. esim. Lappalainen 1995 s. 421.

¹²³ Ks. Jokela 2019 s. 125–126. Ks. myös Halijoki DL 2000 s. 220.

¹²⁴ Kyseessä oli MAOL 1:6:n mukainen markkinaoikeudellinen asia, jossa kantajapuoli (monet työttömyyskassat) oli vaatinut, että erään työttömyyskassan tietynlainen markkinointi kielletään

Poikkeaminen korkeimman oikeuden kannasta edellyttäisi vahvoja asiaperusteita.¹²⁵ Voidaan väittää, että vaatimus tutkimatta jättämisestä muistuttaa usein läheisesti vahvistuskannetta, joka käsitellään erillisessä oikeudenkäynnissä. Prosessiväite voi koskea esimerkiksi välityslauseketta, jonka pätevydestä tai tulkinnasta olisi voitu nostaa erillinen kanne jo ennen riitaa.¹²⁶ On kuitenkin epäselvää, mitä johtopäätöksiä pitäisi tehdä tällaisesta erikoistapauksesta. Muodollisesta näkökulmasta voidaan esittää, että mainitunlainen vahvistuskanne ja pääasiakanne eivät ole erillisiä, koska edellisen vireilläolo estää jälkimmäisen käsittelyn.¹²⁷ Sisällöllisestä näkökulmasta voidaan huomauttaa, että kukaan ei nosta mainitunlaista vahvistuskannetta uteliaisuudesta, vaan strategisista syistä, jotka liittyvät jo syntyneeseen pääasiakonfliktiin. Kyse on niin harvinaisesta ja keinotekoisesta kannetyypistä, ettei se tarjoa ankkuria, johon kannattaisi kiinnittää analogisia tulkintoja.

Korkeimman oikeuden kantaa laajempaa tulkintaa voidaan perustella teleologisesti, tarkemmin sanoen vastaajan käyttäytymisen ohjauksella. Jos pääasian lopputulos määrää myös prosessiväitekulujen kohtalon, vastaajalla on kannustin pitkittää prosessia heikoillakin prosessiväitteillä. Tätä näkemystä kannattavat *Jokela* ja eräät ruotsalaiset oikeustieteilijät.¹²⁸ On kuitenkin eräänlaista jälkiviisautta todeta kanteen hylkäämisen jälkeen, että vastaajan olisi pitänyt panostaa aineelliseen eikä prosessuaaliseen perusteeseen. Normaaliin huolelliseen asianajoon kuuluu, että prosessiväite esitetään, kun se vaikuttaa päämiehen edun mukaiselta. Voittajan täydellinen oikeussuoja puhuu sen puolesta, että normaali huolellinen asianajo sisältyy kokonaan kulukorvaukseen. Yleinen kohtuullisuus ei vaadi 3 §:n laajaa tulkintaa, sillä siihen päästään muiden kulukorvaussäännösten avulla, kuten seuraavaksi esitetään. Nähdäkseni ei ole tarpeeksi painavia syitä katsoa, että prosessiväitekuluihin sovelletaan OK 21:3:ää.

SopMenL 6 §:n nojalla. Tällöin sovelletaan MAOL 5:16.1:n nojalla OK 21 luvun kulusäännöksiä. Vastaaja oli ensisijaisesti vaatinut, että hakemus jätetään tutkimatta, koska sen mukaan työtömyyskassa ei ollut SopMenL:n mukainen elinkeinonharjoittaja. Markkinaoikeuden ratkaisu on lainvoimainen.

¹²⁵ Vrt. *Jokela* 2019 s. 126–128, joka ymmärtää OK 21:3.1:n niin, että myös prosessuaalinen vaatimus tutkimatta jättämisestä sopii vaikeuksitta vaatimuksen käsitteen alle.

¹²⁶ Ks. *Heuman* 2017 s. 549. Ruotsissakin osavoittoja koskeva lainkohta (RB 18:4) mainitsee useat vaatimukset (*flera yrkanden*).

¹²⁷ Ja jos tuomioistuin vahvistaa, että pääasia ei kuulu yleiselle tuomioistuimelle, vahvistustuomion oikeusvoima estää pääasiakanteen tutkimisen.

¹²⁸ Ks. *Jokela* 2019 s. 127–129. Ruotsista ks. esim. *Heuman* 2017 s. 549; *Ekelöf – Bylund – Edelstam* 2006 s. 310–311. Kuitenkin Ruotsin korkein oikeus on katsonut systemaattisen tulkinnan perusteella, että prosessiväitekulut tuomitaan pääasian lopputuloksen mukaisesti. Ks. *NJA* 2016 s. 87 ja ratkaisua kritisoi *Bellander* 2017 s. 339–342. Monet kirjallisuudessa esitetyt argumentit ovat sinänsä varteenotettavia, joskin on kyseenalaista väittää, että korjaava funktio (voittajan täydellinen oikeussuoja) puoltaisi 3 §:n soveltamista. Miksi tämän funktion (päämäärän) tulisi koitua sen eduksi, joka on pääasiassa väärässä?

3.3 OIKEUDENMUKAINEN RATKAISU MUIDEN LAINKOHTIEN NOJALLA

Ensin on todettava, että prosessikysymyksen epäselvyys ei oikeuta kohtuullistamaan kuluja 8 a §:n nojalla. Jos kantaja on hävinnyt aineellisella perusteella eikä aineellinen kysymys ole oikeudellisesti epäselvä, hänellä ei ole ollut 8 a §:n tarkoittamaa perusteltua syytä oikeudenkäyntiin. Laajempaa argumentointia ei tarvita.¹²⁹

Ennen kuin tuomioistuin syventyy 1 §:n tulkintaan, sen on syytä arvioida, täyttääkö jokin kuluera 5 §:n tunnusmerkistön. Velvollisuuksien vastainen oikeudenkäynnin pitkittäminen näet vaikuttaa kahdella tavalla: Voittaja korvaa 5 §:n nojalla häviäjän kuluista ne, jotka hän pitkittämisellä aiheutti häviäjälle. Lisäksi 1 §:ää sovelletaan niin, että voittaja ei saa korvausta niistä kuluista, jotka pitkittämisellä aiheutti itselleen. Tämä selvästi aiheellinen tulkinta vahvistettiin ennakkopäätöksessä KKO 2004:13. Jo sanamuodon perusteella 5 § soveltuu, jos voittaja on pitkittänyt käsittelyä esittämällä aiheettoman (prosessi)väitteen. *Koulun* mukaan tuomioistuimen tulee välttää jälkiviisautta ja muistaa, kuinka oikeuskehitys kaipaa tulkinnallista uhkarohkeuttakin. Väite ei ole oikeudellisesti aiheeton, kun ”vaadittu oikeusseuraamus on oikeudellisten mahdollisuuksien rajoissa” – taustalla siis ei ole karkeaa väärinymmärrystä.¹³⁰ Onkin varsin vaikea kuvitella, millaisia aiheettomia prosessiväitteitä asianajaja esittäisi.¹³¹ OK 21:5:n soveltamisala on siis erittäin suppea myös tässä yhteydessä.

Sen sijaan OK 21:1 on keskeinen väline, kun torjutaan kohtuutonta ratkaisua prosessiväitekuluista. Kyseessä on kuluera, jota ei esiinny useimmissa laajoisakaan oikeudenkäynneissä. Näin ollen on perusteltua arvioida sen kohtuullisuutta irrallaan vertailusta, jota esiteltiin luvussa V.2. Jos myös prosessiväitekulut sisällytettäisiin vertailuun, kuluvaatimusta leikattaisiin liian kaavamaisesti. Erillinen arviointi on myös realistista: koska prosessikysymys käsitellään ensin, tuomioistuin voi turvata erottelun niin, että se pyytää prosessiväitettä koskevat kululaskut kyseisen käsittelyvaiheen päättyessä.

Kohtuullisten kulujen määrityksessä on syytä keskittyä siihen, kuinka vaikea kysymys prosessinedellytyksestä on ollut. Kuten olen edellä korostanut, tuomioistuimen tulee lähteä sen arvioimisesta, ovatko asianajatoimet olleet toimintahetken näkökulmasta tarpeellisia.¹³² Ratkaisevaa ei ole pelkästään se,

¹²⁹ Tämä on ilmeistä vasta, kun 3 §:n soveltaminen on suljettu pois. Jos kuluihin sovelletaan 3 §:ää ja prosessikysymys on niellyt enemmän kuluja kuin pääasia, käy hämäräksi, kuka ylipäänsä katsotaan voittajaksi.

¹³⁰ Koulu 2016 s. 134.

¹³¹ Myös Koulu 2017b s. 125 käsittelee OK 21:5:ää kollektiivisen lainkäytön kontekstissa ja keksii vain vaivoin esimerkkejä sen soveltamisesta. Lainkohta ei sovellukaan viivyttämisen tyyppisiin muotoihin.

¹³² Ks. HE 107/1998 vp s. 16.

että kanne on lopulta hylätty aineellisella perusteella; oikeudenkäynnin aikana vastaajan prosessuaalinen peruste on voinut vaikuttaa jopa vahvemmalta kuin aineellinen.

4 Joukon organisoinnin kustannukset

4.1 KYSYMYKSENASETTELU

Kysymys on siitä, kuinka OK 21 luvun 1 ja 8 §:iä sovelletaan voitokkaiden myötäpuolten tiettyihin kustannuksiin. Joukkoprosessissa asianajotoimisto laskuttaa sellaisista toimenpiteistä, joita yksilöllisessä lainkäytössä ei esiinny. Niin ikään aktiiviselle joukkokantajalle eli puuhahenkilölle aiheutuu epätavallisia asianosaiskuluja. Jatkossa kutsun molempia organisointikustannuksiksi.¹³³ Joukkovoiman ja asianajon organisoimiseksi kanteista tiedotetaan julkisuudessa sekä pidetään laajoja kokouksia ja etäkokouksia. Asianajaja pitää yhteyttä myötäpuolten muihin asianajajiin parantaakseen päämiestensä menestysmahdollisuuksia.¹³⁴ Asianajotoimiston laskutuksessa organisointikustannukset ovat yhteisiä kuluja, jotka eivät liity vain yksittäiseen kanteeseen.

Organisointikustannusten piiriin siis kuuluu kovin erilaisia kulueriä. Asianajajaliiton palkkio-ohjeen luokituksessa toiset ovat palkkiota tehdystä työstä, toiset palkkioon sisältyviä yleiskuluja ja toiset suoranaisia kuluja, jotka yksilöidään laskussa erikseen.¹³⁵ (Myöhemmin tässä jaksossa käytän sekaannusten välttämiseksi pitkiä ilmauksia oikeudenkäyntikulut, yleiskulut ja suoranaiset kulut.) Nämä kuluerät ovat OK 21:8:n perusteella korvauskelpoisia. Mitä siis tulee asianajajan laskuttamiin organisointikustannuksiin, kysymys on ennen kaikkea 1 §:n tulkinnasta. Mitä taas tulee asianosaiskuluihin, on selvitettävä, mitä 8 §:ssä tarkoittaa oikeudenkäynnin asianosaiselle aiheuttama työ.

4.2 ASIANAJAJAN LASKUTTAMAT KUSTANNUKSET

Tarkastellaan ensin niitä organisointikustannuksia, jotka kuuluvat asianajotoiminnan yleiskuluihin. Yleiskuluja ei laskuteta itsenäisenä eränä, vaan palkkiotaso määritellään sellaiseksi, että palkkiot kattavat myös yleiskulut. Palkkio-ohjeen kohdan 3.1 mukaan yleiskuluja ovat toimistohenkilökunnan palkat sosiaalikuluneen, tavanomaiset vakuutusmaksut mukaan lukien eläkevakuutusmaksut sekä toimiston ylläpitokulut, kuten vuokra. Oikeusapujuttuihin so-

¹³³ Koulu 2017b s. 129 käyttää pitkälti samasta käsitteestä termiä järjestäytymiskustannukset.

¹³⁴ Ks. Koulu 2017b s. 129–130. En kuitenkaan luokittele organisointikustannukseksi palkkiota, joka päämieheltä laskutetaan siitä, että hän on yhteydessä omaan asianajajaansa.

¹³⁵ Palkkio-ohje, kohdat 1 ja 3.

veltuva PalkkioA 11 § sisältää samankaltaisen luettelon. Yleiskulut ovat käytännössä merkittäviä, sillä niihin menee noin puolet toimiston liikevaihdosta.¹³⁶ Oikeuskirjallisuudessa *Halila* on pohtinut yleiskuluja ja niiden vaikutusta palkkiotasoon päätyen siihen, että palkkiotason erot ovat kohtuullisia vain siltä osin kuin ne näkyvät palvelun laadussa.¹³⁷ Onkin perusteltua leikata kuluvaatimusta, jos korkea palkkiolasku nähtävästi johtuu vähemmän asianajon laadusta kuin tehottomasti järjestetystä toimistosta.

Organisointikustannuksia jää yleiskulujen piiriin esimerkiksi silloin, kun kokouksia pidetään asianajotoimiston tiloissa. Samoin käy silloin, kun toimisto tiedottaa kanteista esimerkiksi verkkosivuillaan tai muualla mediassa. Sinänsä viimeainittu kuluerä voitaisiin laskuttaa suoranaisena kuluna, mutta sellainen on tuskin tarkoituksenmukaista. Yleiskulut ovat palkkiosta johtuvina kustannuksina korvauskelpoisia; ne jäävät nimenomaisen kohtuullisuusharkinnan ulottumattomiin, koska tuomioistuimella ei ole niistä eriteltyjä tietoja. Kuitenkin häviöjä välttyy korvaamasta kohtuuttomia yleiskuluja, kunhan tuomioistuin määrittää yhteiset oikeudenkäyntikulut oikeudenkäynnin laadun ja laajuuden mukaan.¹³⁸ Yleiskulujakin siis koskee epäsuora kohtuullisuuskontrolli.

Asianajaja käyttää aikaansa mainittuihin kokouksiin ja etäkokouksiin sekä yhteydenpitoon toisten asianajajien kanssa. Tästä työstä hänellä on oikeus palkkioon, eli kyseessä on 8 §:n mukaan palkkiosta johtuva korvauskelpoinen kustannus. On kuitenkin hyvä kysymys, kuinka 1 §:ää tulisi nyt soveltaa.

Lähtökohtaisesti asianajajan organisointiin käyttämä aika ei liene tarpeellista, sillä hän olisi voinut hoitaa päämiehen toimeksiannon asianmukaisesti myös ilman joukkovoiman hyödyntämistä. *Koulu* on kuitenkin arvioinut, että ainakin yhteydenpito toisiin asianajajiin oikeuttaa kulukorvaukseen, sillä se edistää päämiehen asian ajamista.¹³⁹ Asianajon edistyminen ei kuitenkaan vielä riitä siihen, että toimenpide katsotaan OK 21:1:n valossa tarpeelliseksi. Oletetaan esimerkiksi, että asianajaja on koonnut jonkin laintulkinnan tueksi tavanomaisen laajan argumenttijoukon ja myöhemmin päättää paisuttua sen poikkeuksellisen laajaksi. Paisutuksen voi arvioida hieman edistävän päämiehen voitonmahdollisuuksia, mutta kuluharkinnassa se ei välttämättä eikä luultavasti ole tarpeellista. Niin ikään joukkovoiman järjestäminen muistuttaa lähinnä luksusasianajoa, joka ei sisälly asianajovelvollisuuden piiriin. Joukkovoiman hyödyt päämiehelle ovat eräänlaisia helpotuksia: hänen kokemansa kulluriski pienenee, hänen neuvotteluasemansa vahvistuu ja hän saa vertaistukea.

¹³⁶ Asianajajatutkimus 2012 s. 9.

¹³⁷ H. Halila DL 1999 s. 925–926, 933–937 ja 942. Eräät hänen käsittelemänsä kysymykset ovat siirtyneet oikeushistoriaan siksi, että OK 15:2 (2011/78) on merkittävästi rajoittanut sivutoimista oikeudellista konsultointia.

¹³⁸ Ks. tästä jakso V.2.1 edellä.

¹³⁹ *Koulu* 2017b s. 130.

Mutta on laajentavaa laintulkintaa sanoa, että näitä hyötyjä tarvitaan kanteen asianmukaiseen ajamiseen. (Eri asia on, että *de lege ferenda* voisi olla aiheellista säätää joukkoprosessin organisointikustannukset korvauskelpoiksi.¹⁴⁰)

De lege lata tulee kysyä, puoltavatko kulusääntelyn päämäärät laajentavaa tulkintaa joissakin olosuhteissa. Kun kyse on hyvin pienistä vaateista, kuluriski voi olla erityisen raskas suhteessa intressiin. Silloin saatetaan poikkeuksellisesti sanoa, että joukkovoiman kokoaminen ei ole ainoastaan helpottavaa luksusta, vaan käytännöllisesti katsoen välttämätöntä. Toisinaan voittajan täydellinen oikeusuoja ja lainkäytön saatavuus edellyttävät, että asianajajan organisointityö korvataan tällöin 1 §:n nojalla.

Joukkoprosessin organisoinnista syntyy suoranaisia kuluja, jos asianajaja matkustaa kokoukseen tai jos toimisto tiedottaa kanteista esimerkiksi lehti-ilmoituksella. Kulueraät näet liittyvät selvästi tiettyihin toimeksiantoihin ja voidaan tarkoituksenmukaisesti kohdistaa niihin. Merkillistä kyllä, 8 §:ssä ei mainita suoranaisia kuluja, vaikka palkkio mainitaan. Nähtävästi lainsäätäjä on hahmottanut asian niin, että tyypilliset suoranaiset kulut (matka- ja majoituskustannukset) ovat korvauskelpoisia valmistelun ja asian tuomioistuimessa ajamisen kustannuksina.¹⁴¹ Joka tapauksessa suoranaiset kulut korvataan vain, jos ne ovat tarpeellisia ja kohtuullisia. Lähtökohtaisesti on vaikea nähdä, että joukkoprosessin organisoinnista koituvat suoranaiset kulut olisivat tarpeellisia OK 21:1:n merkityksessä. Tämä perustuu samaan argumentaatioon, joka esitettiin yllä asianajajan organisointityön tarpeellisuudesta.

4.3 ORGANISOINTIKUSTANNUKSET ASIANOSAISKULUINA

Asianosainen saattaa vaatia organisointikustannusten korvaamista asianosaiskuluina, kun hän on itse vuokrannut kokoustiloihin, tiedottanut kanteista tai huolehtinut joukon yhteydenpidosta. OK 21:8:n mukaan korvausta suoritetaan oikeudenkäynnin asianosaiselle aiheuttamasta työstä ja oikeudenkäyntiin välittömästi liittyvästä menetyksestä. Sanamuoto on epätasallinen ja mahdollistaa laajankin tulkinnan. Muut oikeuslähteet kuitenkin rajoittavat soveltamisalaa huomattavasti. Esitöiden mukaan asianosaiskulujen korvaaminen on poikkeuksellista, eikä korvausta määrätä ”oikeudenkäyntiin osallistumisesta tai siihen valmistautumisesta aiheutuvasta tavanomaisesta vaivannäöstä”.¹⁴² Väite ei ole

¹⁴⁰ Tällaista sääntelyä on kannattanut ainakin Woolf 1996 17.59.

¹⁴¹ Ks. HE 191/1993 vp s. 16, joka tosin ei paljon selvennä asiaa.

¹⁴² HE 107/1998 vp s. 19.

ristiriidassa esitöiden muun sisällön kanssa, ja siihen on nojattu myöhemmässä kirjallisuudessa.¹⁴³ Hallituksen esityksessä tarkennetaan edelleen:¹⁴⁴

Asianosaiselle itselleen työstä määrättävä korvaus tulee rajoittaa lähinnä tilanteisiin, joissa asianosainen itse on ammattitaitonsa tai erityisosaamisensa perusteella tehnyt sellaisia oikeudenkäynnin kannalta välttämättömiä paljon aikaa vaatineita toimenpiteitä, jotka jonkun muun suorittamina olisivat myös asiamiehen tai avustajan laskuttamia kulueriä.

OK 21 luvun 8 §:n 1 momentin viimeinen virke tuleeikin hahmottaa niin, että siinä on kyse asiantuntijatyön *tekijäneutraalista* kohtelusta. Jos asianosaisella sattuu olemaan esimerkiksi tilintarkastuksen asiantuntemusta, hänen työstään kuuluu tuomita kulukorvaus siinä missä asianajajan tai ulkopuolisen asiantuntijan vastaavasta työstä. Tekijäneutraaliuden ajatus ilmenee siinäkin, että asianosaisen työksi katsotaan myös oikeushenkilön palveluksessa tehty työ.¹⁴⁵ Esitöiden mukaista rajoittavaa tulkintaa voidaan sinänsä kritisoida voittajan täydellisen oikeussuojan nimissä: tämä päämäärä puoltaa kaikenlaisen vaivannäön ja epämukavuuden korvaamista. Ajatus on kuitenkin suorasanaisesti torjuttu esitöissä ja laatuhankeissa.¹⁴⁶ Vastustus vaikuttaa oikeutetulta yleisen kohtuullisuuden ja tuomioistuinekonomian nimissä, sillä on tuskin oikeasuhtaista panna tuomioistuimet setvimään kaikenlaisten epämukavuuksien arvoa.

Asianosaisen organisointityö ei pääsääntöisesti ole 8 §:n mukaan korvauskelpoista työtä, koska se ei vastaa asianajajan työtä.¹⁴⁷ Tavallisen kansalaisen tiedotuksilla ei ole samanlaista arvovaltaa kuin asianajotoimiston tekemillä. Kun asianajaja pitää yhteyttä joukkokantajiin ja toisiin asianajajiin, aikataulujen sopimiseen sekoittuu asiantuntevia neuvoja ja kysymyksiä. Asianosaisen organisointityö voi olla poikkeuksellisesti korvauskelpoista, jos hän sattuu olemaan aiheeseen perehtynyt juristi¹⁴⁸ – mutta silloinkaan toimenpiteet eivät välttämättä ole tarpeellisia, kuten äskeisessä alaluvussa ilmeni. Lopuksi mainittakoon, että oikeudenkäyntiin välittömästi liittyvä menetys syntyy lähinnä silloin, kun asianosaisen *täytyy* henkilökohtaisesti osallistua oikeudenkäyntiin.¹⁴⁹ Ko-

¹⁴³ Ks. Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2011 s. 42; Lappalainen – Hupli 2021 s. 810.

¹⁴⁴ HE 107/1998 vp s. 19.

¹⁴⁵ Ks. Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2011 s. 42.

¹⁴⁶ Ks. HE 191/1993 vp s. 16; Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2011 s. 42, jonka mukaan lähtökohtaisesti ”jokainen on omassa asiassaan velvollinen tekemään työtä ja näkemään vaivaa korvauksetta”.

¹⁴⁷ Vrt. Koulu 2017b s. 130, joka suhtautuu korvaukseen melko sallivasti. Esityksessä ei hyödynnetä esitöitä. Ns. liittymismaksujen korvauskelpoisuus riippuu kaikesta siitä, miltä osin maksut käytetään normaaliasianajoon ja miltä osin johonkin muuhun. Summittainen arvio lienee mahdollinen.

¹⁴⁸ Ks. myös Saarensola 2017 s. 139–140.

¹⁴⁹ Ks. HE 107/1998 vp s. 19. Dispositiivisen riita-asian pääkäsittelyssä ei tyypillisesti ole tarpeellista, että asianosainen on henkilökohtaisesti läsnä, ks. Tapanila 2021 s. 351–352.

koustitilojen vuokraaminen ja senkaltaiset organisointikustannukset vaikuttavat korvauskelvottomilta jo sen vuoksi, että ne liittyvät oikeudenkäyntiin melko etäisesti.

5 Sisäisen pilottijutun kustannukset

5.1 VOITTANUT PILOTTIKANTAJA

Oletetaan, että kantaja voittaa sisäisen pilottijutun, johon hän ja vastaaja ovat panostaneet voimakkaasti.¹⁵⁰ Missä määrin pilottikantajan kulut tulee korvata? Aiheesta ei ole kotimaista sääntelyä, ennakkopäätöksiä tai esityölausumia.

Ensinnäkin voidaan epäillä jopa sitä, onko pilottikantajalle lainkaan koitunut oikeudenkäyntikuluja siltä osin kuin taustajoukko on sopinut maksavansa kustannuksia pilottikantajan puolesta. Tässä yhteydessä voidaan puhua nimellisestä ja tosiasiallisesta maksajasta. Kotimaisissa oikeuslähteissä ei ole yleensäkään tehty selväksi, vaikuttaako kuluratkaisuun se, millaista taloudellista tukea voittaja on saanut. OK 21 luvun sanamuodon valossa ennakoitavin lähtökohta on, että voittajalle kuuluu korvaus kuluista, joita asianajaja on laskuttanut häntä – *riippumatta siitä, mitä rahoituslähteitä tai -lupauksia voittajalla on. Koulu* esittääkin seuraavaa:¹⁵¹

Prosessilaki ei muutoinkaan välitä siitä, mistä asianosainen saa ne varat, joilla hän maksaa OK 21:8:n mukaiset kustannukset – varat voivat tulla säästöistä, lainanotosta tai ulkopuoliselta. Ratkaisevaa on, kuka de facto maksaa kustannukset, toisin sanoen voittaneen kantajan on itse maksettava esimerkiksi asianajajansa lasku. [...] Tulkinta poistaa myös ongelman siitä, mikä merkitys taustaryhmän juridisesti sitovilla lupauksilla tai muunlaisilla ”lupauksilla” kulujen maksamisesta on. Ne eivät vaikuta OK 21 luvun soveltamiseen.

Kysymystä voidaan lähestyä myös analogioiden kautta, sillä Suomessa tunnetaan ennestään järjestelyjä, joissa oikeudenkäyntikulujen tosiasiallisia maksajia ovat muut kuin asianosaiset. Tunnetuin lienee julkinen oikeusapu, jossa oikeudenkäynnin voittaja ei tosin ole edes nimellinen maksaja: OAL 22 §:n nojalla tuomioistuin määrää häviäjän korvaamaan kulut suoraan valtiolle. Yksityishenkilön oikeusturvavakuutus sen sijaan jää oikeudenkäynnissä näkymättömiin, sillä tuomioistuin määrää kulukorvauksen voittajalle piittaamatta vakuutuksesta.¹⁵² Tämän jälkeen voittaja siirtää saatavansa vakuutusyhtiölle, sopimus-

¹⁵⁰ Selvää on, että pilottikantajan kuluista hyvin suuri enemmistö on yhteisiä. Englannissa GLO-menettelystä on jopa erikseen säädetty, että joukkokanteiden yhteisiksi kuluiksi katsotaan kaikki, mitä kanteen ajamiseksi käytettiin sen ollessa sisäinen pilottikanne (CPR 46.6).

¹⁵¹ Koulu 2017b s. 142. (Viittaus poistettu.) Ks. myös sama 2017a s. 282.

¹⁵² Aiheesta ks. Kilpiä 2016 s. 197–198.

ehtojen määräämässä laajuudessa.¹⁵³ Myös ammattiliitot tarjoavat jäsenilleen oikeusapua ja ryhmäoikeusturvavakuutuksia, joiden sisältö vaihtelee merkittävästi.¹⁵⁴ Tällöinkin kulukysymys ratkaistaan välittämättä liiton tuesta, joka on jäsenen ja liiton välinen asia. Myöskään ulkopuolinen kaupallinen rahoitus (*third-party funding*) ei ole suomalaisissa oikeudenkäynneissä ennenkuulumatonta.¹⁵⁵ Helsingin käräjäoikeus ja Helsingin hovioikeus ovat hiljattain tulkinneet, ettei kulukorvauksen tuomitseminen edellytä selvitystä, jonka mukaan asianosainen (nimellinen maksaja) myös tosiasiallisesti maksaa kulunsa.¹⁵⁶

Vaikka pilottikantajan taustajoukko ei ole vakiintunut organisaatio, sen tuki muistuttaa asiallisesti liiton tukea ja jossain määrin myös oikeusturvavakuutusta. Tämäkin tukee tulkintaa, jonka mukaan pilottikantajalle tuomitaan kulukorvaus riippumatta siitä, että hän on tosiasiassa saanut rahoitusta taustajoukolta.

Kysymys pitääkin muotoilla uudelleen: Milloin pilottikantajan kulut korvataan OK 21:1:n mukaan kohtuullisina? Oikeuskirjallisuudessa on todettu itenäisistä pilottioikeudenkäynneistä, että niiden ”luonteeseen kuuluu eräänlainen ylipanostus”.¹⁵⁷ Toisin sanoen panostus on ylimitoitettua suhteessa tasoon, joka riita-asioissa yleisesti vallitsee. Tarpeellisuutta ja kohtuullisuutta arvioidaan vakiintuneesti lähinnä jutun työläyden ja vaikeusasteen mukaan. Esitöissä tosin viitataan myös riidanalaisen etuuden arvoon ja muuhun merkitykseen, mutta tässäkin ei ole kyse tuomion todistus- tai prejudikaattivaikutuksesta.¹⁵⁸ Lähtökohta onkin se, että tuomion merkitys jutun ulkopuolella ei vaikuta OK 21:1:n tulkintaan. Toisin sanoen *kohtuullisia ovat lähtökohtaisesti vain ne kulut, joita normaali huolellinen asianajo vaatisi siinä tapauksessa, että kanne ei olisi pilottikanne*.¹⁵⁹

Kuitenkin lähtökohta vaikuttaa liiankin jäykältä ja yksityiskohdille sokealta. Ei välttämättä ole oikeudenmukaista soveltaa erikoislaatuiseen juttuun sellaisia kohtuullisuuden mittapuita, jotka on muotoiltu tavallisia juttuja varten. On syytä harkita, puoltavatko päämäärät joissakin tilanteissa perusteellisenkin asianajon korvaamista. Sisäisissä pilottikanteissa on tyypillistä, että voittajan täydellinen oikeussuoja puoltaa voimakkaankin asianajon korvaamista ja yleinen

¹⁵³ Ks. Lappalainen – Hupli 2021 s. 858.

¹⁵⁴ Ks. Kuluttajaliiton selvitys 2016 s. 4–8.

¹⁵⁵ Ulkopuolisesta kaupallisesta rahoituksesta yleisesti ks. Hodges – Vogenauer – Tulbacka 2009 s. 30–31 ja Ruotsin oikeuden kannalta ks. Bellander 2017 s. 267–270.

¹⁵⁶ Helsingin käräjäoikeuden tuomio 19/26280 29.5.2019; Helsingin hovioikeuden tuomio Nro 1734 15.12.2020. Hovioikeuden tuomio on lainvoimainen. Riidassa oli kyse kahden lentomat-kustajan oikeudesta asetuksen 261/2004/EY mukaiseen vakiokorvaukseen. Kantajien rahoittajana toimi noihin riitoihin erikoistunut ClaimAir-yhtiö, mutta rahoitussopimuksesta ei esitetty tarkempaa selvitystä. Käräjäoikeus käytti kuluratkaisussaan analogiana juuri ammattiliittojen tukea.

¹⁵⁷ Koulu 2017a s. 139.

¹⁵⁸ HE 107/1998 vp s. 16.

¹⁵⁹ Ks. samoin Koulu 2017a s. 139–140. Kohta tosin koskee itsenäisiä eikä sisäisiä pilottikanteita.

kohtuullisuus puhuu sitä vastaan. Voidaan tosin väittää, että myös lainkäytön saatavuus edellyttää avokätistä kulukorvausta sisäisissä pilottikanteissa. Väitteen vetovoima on skenaariossa, jossa vähävarainen pilottikantaja joutuu valitsemaan laihan sovinnon, puutteellisen panostuksen ja hillittömän riskinoton välillä. Kuitenkin tämä argumentti on heikko, sikäli kuin taustajoukko tukee pilottikantajaa. Poikkeuksellisesti voi esiintyä sisäisiä pilottikanteita, joiden perinpohjaista ajamista on oikeudenmukaista kannustaa myös kuluratkaisulla. Laaja argumentointi voi esimerkiksi auttaa aineellisen oikeuden kehittämistä.

Voidaan muotoilla kaksi täydentävää tulkintaohjetta. Ensinnäkin tuomioistuimien saattaa lähteä erittelemään, mitkä kulut on käytetty kyseisen jutun voittamiseksi ja millä kuluilla on haettu taustajoukon kannalta mahdollisimman hyvää pilottituomiota. Jälkimmäisillä kustannuksilla siis on pyritty vaikuttamaan etenkin tuomion perusteluihin, eikä niiden korvaaminen liene kohtuullista.¹⁶⁰ Usein tällainen erottelu ei kuitenkaan onnistu. Pilottikanteen menestymisen näet voi johtua väistämättä siitä, että tärkeä yhteinen kysymys on ratkaistu taustajoukon eduksi. Otetaan esimerkiksi arvopaperimarkkinaoikeudellinen pilottikanne, jonka kantaja voittaa vain, jos vastaajan esite todetaan harhaanjohtavaksi. Toisaalta on mahdollista, että pilottikanteen tueksi esitetään useita vaihtoehtoisia perusteita, joista hyväksytään vasta toinen tai kolmas – useimpien kantajien pettymykseksi. Tällöin voitokas pilottikantaja on varmastikin kuluttanut enemmän kuin hänen juttunsa voittaminen olisi kohtuudella vaatinut. (Tosin tällaisessa tilanteessa herää kysymys, onko tuomioistuimien valinnut pilottikanteet tarkoituksenmukaisesti.¹⁶¹)

Kenties hyödyllisempää on eritellä, *kumman osapuolen aloitteesta pilottikanteen asianajo on paisunut*. Kuvitellaan, että pilottikanteen erottamisen jälkeen vastaaja on esittänyt uusia väitteitä, joiden torjumiseksi kantajan asianajajan on täytynyt reagoida ja käyttää runsaasti aikaa. Tällöin laajan korvauksen puolesta puhuu toinenkin päämäärä, nimittäin vastaajan käyttäytymisen ohjaus. Luultavasti vastaajan uudet väitteet eivät ole kovinkaan olennaisia, sillä muutenhan ne olisi esitetty jo ennen erottamista. Pikemminkin ne on esitetty kantajapuolen kuormittamiseksi ja oikeudenkäynnin viivyttämiseksi. Kun tuomioistuimien tällöin määrää korvauksen avokätisesti, vastaaja saa sanktion strategisesta viivyttelystä, vaikka mitään yksittäistä toimenpidettä ei voida havaita esimerkiksi OK 21:5:n mukaiseksi. Sen sijaan korvauksen tulee olla suppeampi, jos pilottikantaja on paisuttanut asianajoa oma-aloitteisesti.¹⁶²

¹⁶⁰ Näin myös Koulu 2017a s. 139.

¹⁶¹ Pilottikanteiden valinnasta ks. luku IV.3.3.2 yllä.

¹⁶² Sinänsä yksi vaara liittyy siihen, että tuomioistuimien ottaa vertailukohdaksi erottamishetkeen mennessä esitetyt väitteet: vertailu kannustaa paisuttamaan asianajoa jo sitä ennen. Esitetystä tulkitsohjeesta lienee silti enemmän hyötyä kuin haittaa.

5.2 HÄVINNYT PILOTTIKANTAJA

5.2.1 Käsittely joukko-oikeudenkäynnissä

Jos tuomioistuin päätyy hylkäämään pilottikanteen, se voi tyypillisesti hyödyn- tää äsken mainittuja ohjenuoria. Se voi siis suhtautua kriittisesti ylimääräisiin kustannuksiin, jotka vastaaja oma-aloitteisesti aiheutti vain kanteen pilottiluon- teen vuoksi. Pilottikanteen hylkääminen saattaa myös avata erityisen ongel- makentän, jos pilottikantajan maksukyky paljastuu heikoksi tai vaikuttaa heikolta. Vastaaja oletettavasti vaatii, että taustajoukko määrätään yhteisvastuu- seen pilottijutun kuluista, mutta onko tämä missään vaiheessa mahdollista? Tä- mä alaluku on verrattain spekulatiivinen, sillä taustajoukon sisäisistä suhteista ei ole riittävästi tietoa. Joukkokantajat voivat ennakoida ja ehkäistä väärinkäy- töksiä keskinäisillä sopimuksilla, joihin tässä ei ole tilaa perehtyä.

Kun hahmotellaan alustavasti vastaajan vaihtoehtoja, havaitaan kolme mah- dollista vaatimisvaihetta. Vastaaja voi ensinnäkin esittää jo pilottijutun pääkä- sittelyn päätteeksi, että myös nimetyt joukkokantajat (A, B...I, J) tulee määrä- tä OK 21:9:n mukaiseen solidaariseen kuluvastuuseen. Perusteeksi hän lausuu, että mainitut joukkokantajat ovat toimineet aktiivisesti pilottikantajan taustal- la.¹⁶³ Toiseksi hän voi jälkijuttujen käsittelyn lopussa vaatia, että joukkokantajat (A, B...I, J) häviön tullen määrätään solidaariseen vastuuseen *myös* vastaajan pilottijutun kustannuksista. Hän perustelee vaatimustaan joukkokantajien aktiivisella taustatoiminnalla ja sillä, että pilottikantaja on jo paljastunut maksu- kyvyttömäksi taustajoukon lopetettua pilottikantajan tukemisen. Kolmanneksi vastaaja saattaa oikeudenkäynnin päätyttyä nostaa henkilöitä (A, B...I, J) koh- taan vahingonkorvauskanteen, jossa vaatii puhtaan varallisuusvahingon kor- vaamista, koska henkilöt ovat tahallisella ja keinotekoisella menettelyllä kiertä- neet oikeudenkäymiskaaren kulukorvaussäännöksiä.¹⁶⁴

Ensimmäinen vaihtoehto on melko selvästi hylättävä. 9 §:n mukaiseen yh- teisvastuuseen tuomitaan vain se, joka omalta osaltaan häviää oikeudenkäyn- nin, kuten edellä on ilmennyt. Kun tuomioistuin hylkää pilottikanteen, jälkijut- tujen kantajat eivät vielä ole häviäjiä. Toteamus ei ole pelkästään muodollinen: jälkijuttujen kantajilla näet saattaa olla sellaisia kanneperusteita, joihin pilot- tikanteessa ei ole vedottu. Taustajoukon kuluvastuun ratkaiseminen olisi en- nenaikaista myös siksi, että pilottituomion jälkeen on otollinen aika neuvotella sovintoja, jotka voivat koskea myös kuluja. Näin ollen varhainen vaatimus yh- teisestä kuluvastuusta on perusteeton.

¹⁶³ Tässä sivuutetaan väitteeseen liittyvät näyttövaikeudet.

¹⁶⁴ Vahl 5:1:n edellytyksistä voi tulla kyseeseen lähinnä erittäin painava syy. Tässä keskitytään mahdollisuuden tutkia vaatimus ei vaatimuksen aineelliseen oikeutukseen.

Seuraavaksi tarkastellaan, kuinka tuomioistuimen tulee suhtautua vastaavaan vaatimukseen silloin, kun se esitetään jälkijuttujen yhteydessä. Oletetaan, että joukkokantajien (A, B...I, J) kanteet hylätään kokonaan. Heidät tuomitaan yhteisvastuuseen näiden kanteiden vastaajalle tuottamista kuluista, koska he ovat olleet samalla kannalla. Tappiollisen pilottituomion jälkeen joukkokantajat (A, B...I, J) eivät olekaan enää tukeneet pilottikantajaa, minkä vuoksi vastaaja ei ole voinut periä tältä korvausta pilottijuttukuluistaan. Koska tällaisia tilanteita ei ole ennakoitu lainvalmistelussa, kohtaamme muutamia hankaluuksia. OK 21:14 edellyttää, että kulukorvausta ”koskeva vaatimus on tehtävä ennen käsittelyn päättymistä”. Tämä aiheuttaa sen ongelman, tarkoitetaanko pilottikanteen vai jälkijuttujen käsittelyn päättymistä. Kun ensimmäinen vaihtoehto on suljettu pois yllä, täytynee valita jälkimmäinen vaihtoehto.¹⁶⁵ Jälkijuttujen yhteydessä voidaan siis tutkia kysymys siitä, pitääkö niiden kantajat tuomita yhteisvastuuseen myös pilottijutun kuluista.

Tarkastellaan seuraavaksi, onko yhteisvastuulle sisällöllistä estettä. Instituutionaalista oikeuslähteistä ei suoraan ilmene, voiko vastuu samoista kuluista syntyä taustavaikuttamisella. Kiinnostavimmassa ennakkopäätöksessä KKO 2012:20 korkein oikeus kytki yhteisvastuun syntymisen siihen, *johtuvatko* voittajan kulut eräiden myötäpuolten *toimenpiteistä oikeudenkäynnissä*.¹⁶⁶ Tätä korkein oikeus arvioi käymällä läpi myötäpuolten prosessitoimia, kuten vastustamisia ja todistelun esittämistä. Jos ymmärrämme toimenpiteiden käsitteen formaalisti ja mahdollisimman ennakoitavasti, taustavaikuttajat eivät tee pilottijutussa toimenpiteitä. Mutta jos korostamme sitä, kuinka pilottikanteen ajamisesta tosiasiaa on päätetty, johtopäätös on toinen. Tällaiset pohdinnat vaikuttavat kuitenkin melko hedelmättömiltä.

Pikemminkin on kysyttävä, *puoltavatko kulusääntelyn päämäärät ja muut sisällölliset argumentit yhteisvastuuta*. Yhteisvastuu edistää voittajan täydellistä oikeussuojaa epäilemättä ja konkreettisesti, sillä pilottikantaja on esimerkiksi jo havaittu maksukyvyttömäksi.¹⁶⁷ Lisäksi yhteisvastuu on pilottikantajan ja taustajoukon suhteessa lojaliteettivelvollisuuden mukaista – karkeasti sanoen reilua riskinjakoa. Herää kysymys, onko hyväksyttävää huomioida 9 §:n soveltamisessa joukon keskinäisiä suhteita. Myöntävää vastausta voidaan perustella kolmella tavalla. Ensinnäkin tuomioistuin vaikuttaa väkisinikin myötäpuolten suhteisiin soveltaessaan 9 §:ää tai päättäessään olla soveltamatta sitä. Tällaisten sivuvaikutusten huomiointi on osa hyvää päätöksentekoa. Toiseksi

¹⁶⁵ Jossakin vaiheessahan kuluvaatimus on voitava käsitellä, ja erilliskanne oikeudenkäyntikuluista olisi sekä OK 21:14:n kannalta ongelmallisempi että epätarkoituksenmukaisempi (hitaampi) vaihtoehto.

¹⁶⁶ Perustelukohta 12.

¹⁶⁷ Myötäpuolten yhteisvastuuhan on omaksuttu juuri sen vuoksi, että voittaja saisi varmemmin täyden korvauksen. Ks. Jokela 2019 s. 168.

on todennäköistä, että pilottikantaja ei muutoin saisi oikeussuojaa suhteessa taustajoukkoon.¹⁶⁸ Kolmanneksi ulkomaisissa oikeusjärjestelmissä on pidetty oikeudenmukaisena, että tuomioistuin tasaa kuluriskiä pilottikantajan ja muiden vaateenhaltijoiden välillä.¹⁶⁹

Toisaalta yhteisvastuuta voidaan vastustaa lainkäytön saatavuuden nimissä. Prosessikynnys on jokaiselle vaateenhaltijalle sitä korkeampi, mitä laajemmaksi yhteisvastuu voi pahimmillaan muodostua. Vaikka on totta, että yhteisvastuusta huolimatta yksittäinen myötäpuoli joutuu odotusarvoisesti maksamaan maltillisen summan, vaateenhaltija painottaa mielessään pahimpia mahdollisia skenaarioita.¹⁷⁰ Puoltavat argumentit ovat kuitenkin sen verran vahvoja, että pilottikannekulujen yhteisvastuuta ei pidä täysin sulkea pois, kunhan sen haitta-vaikutuksia oikeuden saatavuudelle voidaan *tasapainottaa*.

Tasapainottavia tulkintaohjeita on ainakin kolme: a) Tuomioistuin voi arvioida varsin ankarasti, ovatko pilottijutun vastaajan kulut 1 §:n valossa kohtuullisia. b) Vaikka ne olisivat kohtuullisia, ne voidaan kuitata pääasian oikeudellisen epäselvyyden vuoksi kokonaan tai osittain (8 a §).¹⁷¹ c) Selvästikin yhteisvastuun voi luoda vain tietoinen ja aktiivinen vaikuttaminen pilottikanteen takana. Toisin tulee kohdella sellaista joukkokantajaa, joka on vain esimerkiksi maksanut kollektiivin jäsenmaksua tietämättä, mihin kaikkeen sitä on käytetty.

Toisinaan on vastaajalle, pilottikantajalle ja erälle taustavaikuttajille oikeudenmukaista, että viimeksi mainitut joutuvat poikkeuksellisesti yhteisvastuuseen myös pilottijutun kuluista hävittyään omat juttunsa. Käytännössä voi toki olla vaikea saada uskottavaa näyttöä taustavaikuttamisesta.

5.2.2 Kysymys erilliskanteesta

Vastaajan kolmas vaihtoehto on nostaa erillinen vahingonkorvauskanne taustavaikuttajia vastaan. Tällöin esteeksi muodostunee OK 21:14, jonka 1 momentin mukaan oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskeva vaatimus on tehtävä ennen käsittelyn päättymistä ja 2 momentin mukaan ratkaisu oikeudenkäyntikulusta on annettava samalla, kun tuomioistuin ratkaisee asian. Vakiintuneen tulkinnan mukaan 2 momentti merkitsee, että oikeudenkäyntikuluja ei käsi-

¹⁶⁸ Pilottikantajan voimavarat näet ovat esimerkkitapauksessa niin heikot, että hän tuskin ryhtyisi itse uuteen oikeusprosessiin taustavaikuttajia vastaan.

¹⁶⁹ Englannissa on säädetty, että GLO-oikeudenkäynnissä pilottikanteen kulut ovat yhteisiä (*common costs*) eli jaetaan kaikkien myötäpuolten kesken, lähtökohtaisesti pääluvun mukaan. Vastuu yhteisistä kuluista on siis ositeltua eikä solidaarista, CPR 46.6. Ks. myös Gibbons, CJC 2008 s. 234–235. Ruotsista ks. GRGL 38–40 §.

¹⁷⁰ Tappion karttamisesta ks. Sunstein 2009 s. 131–132 ja 148–152.

¹⁷¹ Myös Koulu arvioi, että 8 a § tulee helposti sovellettavaksi (itsenäisissä) pilottikanteissa. Ks. Koulu 2017a s. 277 ja sama 2017b s. 141. Yleisesti 8 a §:stä ks. Halijoki DL 2000 s. 224–225.

tellä erillisessä oikeudenkäynnissä.¹⁷² Kanne siis jätetään tutkimatta, jos tuomioistuin katsoo, että kuluvastuun kiertämiseen perustuva vahingonkorvausvaatimus on oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskeva vaatimus. Tällainen tulkinta on ennakoitava ja myös tarkoituksenmukainen.¹⁷³

Kannattaa huomata, että jos joukko-oikeudenkäynnin missään vaiheessa ei voitaisi määrätä taustavaikuttajia yhteisvastuuseen pilottikuluista, erilliskanteen tutkiminen olisi perusteltua vastaajan oikeusturvan kannalta. Ruotsissa onkin sallittu kiinnostava samastaminen, kun osakeyhtiörakenteella on kierretty oikeudenkäyntikuluvastuuta. RB 18 luvun 14 §:n kaksi ensimmäistä virkettä vastaavat OK 21:14:n 1 momenttia, ja kolmas virke määrää suorasanaisesti: ” Om han inte har framställt sitt yrkande inom den angivna tiden, får han inte därefter föra talan om kostnad som har uppkommit vid samma rätt.” Kulukorvausta koskeva erilliskanne on siis Ruotsissa kielletty selväsanaistemmin kuin Suomessa. Ennakkopäätöksen NJA 2014 s. 877 mukaan tämä ei kuitenkaan esintynyt erilliskanteen tutkimista ja hyväksymistä eräässä erikoisessa tapauksessa:

Tapauksessa Deloitte oli antanut palveluksia yhtiölle, joka oli sittemmin mennyt konkurssiin. Konkurssipesä oli nostanut vahingonkorvauskanteen Deloitte vastaan. Kaksi yhtiön osakkeenomistajaa perusti uuden osakeyhtiön P, joka hankki riidan kohteen pesältä ja jatkoi kanteen ajamista. Kanne hylättiin, ja osakeyhtiö P tuomittiin korvaamaan vastaajan (Deloitteen) miljoonien kruunujen oikeudenkäyntikulut.

P ei kyennyt maksamaan kulukorvauksia ja hakeutui myöskin konkurssiin, joka ei tuottanut jako-osuutta Deloitteille. P paljastui ns. prosessiyhtiöksi (*processbolag*), joka ei ollut tehnyt mitään muuta kuin toiminut mainitussa oikeudenkäynnissä. Perustajat olivat ohjanneet siihen varoja vain sen omia kuluja varten. Deloitte nosti perustajia vastaan kanteen ja vaati, että heidät tuomitaan henkilökohtaiseen korvausvastuuseen vastuunläpimurron eli samastamisen perusteella.

Kuten Suomessakin, Ruotsissa osakeyhtiö voidaan samastaa osakkeenomistajaan poikkeuksellisissa tilanteissa, joita ei ole erikseen säädetty laissa.¹⁷⁴ Perustelukohdissa 10–11 HD katsoi vastaajan tahoksi, jonka oikeussuhde kantajaan ei ole vapaaehtoinen ja jonka oikeusturva edellyttää toimivia kulukorvaussääntöjä. Kohdissa 12–14 HD totesi, että prosessiyhtiöllä selvästi kierrettiin näitä sääntöjä ja vääristettiin tasapainoa, johon niillä pyritään. Perustajat tuomittiin henkilökohtaiseen korvausvastuuseen.

HD ei edes maininnut RB 18:14:ää perusteluissaan, jotka ovat yleensäkin prosessioikeudellisesti niukat.¹⁷⁵ Erilliskanteen tutkiminen ja hyväksyminen oli toki asiallisesti perusteltua, koska erilliskanne oli Deloitteen ainoa oikeus-suojakeino perustajia kohtaan. Nämähän eivät olleet asianosaisia P:n ja Deloitteen oikeudenkäynnissä.

¹⁷² Ks. HE 191/1993 vp s. 20; Lappalainen – Hupli 2021 s. 833.

¹⁷³ Viitataan etenkin nopeuteen, ks. alaviite 165 yllä.

¹⁷⁴ Ks. Mähönen – Villa 2015 s. 298–303.

¹⁷⁵ Ennakkopäätöksen herättämistä kysymyksistä ks. Bellander 2017 s. 344–347.

Suomessakin on syytä tutkia kulukorvaukseen perustuva erilliskanne, jos siinä haastetaan vastaajaksi henkilö, jota ei ole aiemmassa prosessissa voitu tuomita kuluvastuuseen. Osakeyhtiömuodon väärinkäyttö on esimerkki tällaisesta tilanteesta. Toinen esimerkki on, että pilottikanteen taustalla on toiminut joukkokantajien K ja L lisäksi henkilö M, joka ei ole lainkaan asianosaisena joukko-oikeudenkäynnissä.¹⁷⁶ Näissä tapauksissa OK 21:14 tulee ymmärtää perusoikeusmyönteisesti niin, ettei se estä erilliskanteen tutkimista.

Tämän alaluvun huomiot ovat alustavia ja epävarmoja, koska aihetta ei ole käsitelty institutionaalisissa oikeuslähteissä. *De lege ferenda* voisi olla oikeudenmukaista taakanjakoa, että pilottijutun kuluja kantaisivat jo lain nojalla kaikki joukkokantajat, sillä pilottituomio tuottaa heille kaikille hyödyllistä informaatiota. Samalla tulisi arvioida uudelleen muitakin säännöksiä, lähinnä 9 §:n sisältöä ja kirjoitustapaa.

¹⁷⁶ M saattaa olla vaateenhaltija, joka odottaa pilottituomiota ennen kanteen nostamista. Hän voi myös tunnesyistä toimia joukon puolesta tai vastaajaa vastaan.

6 Asianajajan tulospalkkio¹⁷⁷

Tulospalkkioihin liittyviä peruskäsitteitä ja asianajajaetiikkaa on käsitelty edellä jaksossa III.4. Tulospalkkio viittaa yläkäsitteeseen eli kaikenlaisiin palkkioihin, joiden saanti tai määrä riippuu toimeksiannon lopputuloksesta. Käsitteen tärkeimmät alalajit ovat voitto-osuuspalkkio (*pactum di quota litis*), *conditional fee* sekä lisä- eli bonuspalkkio.

Tässä jaksossa tarkastellaan tilanteita, joissa yhteinen asianajaja on sopinut monen joukkokantajan kanssa tulospalkkiosta. Jos vastaaja voittaa joukkokantajat ja on oikeutettu kulukorvaukseen, tuomioistuimen ei tietenkään tarvitse arvioida tulospalkkiota kuluratkaisussaan. Jatkossa oletetaan, että joukkokantaja voittaa ja on oikeutettu OK 21:1:n mukaiseen korvaukseen. Missä määrin vastaajan tulee korvata asianajokulut? Voitto-osuuspalkkiosta sopinut joukkokantaja on esittänyt kuluvaatimuksen, joka on yhtä suuri kuin sovittu voitto-osuus. Vaatimuksen esittämisen hetkellä on ollut mahdollista, että hänelle ei koidu lainkaan asianajokuluja. Kuitenkin tuomioistuin tietää, että hänelle koituu kuluja, kun se on harkinnut pääasian hänen edukseen ja alkaa ajatella hänen kulukorvaustaan.¹⁷⁸ Jos joukkokantaja on tehnyt bonussopimuksen tai *conditional fee* -sopimuksen, sama pätee bonukseen korotusosuuteen ja bonukseen.¹⁷⁹ Palkkion perusosahan on maltillisen suuruinen ja oletettavasti korvataan kokonaan. Tulkintaongelma siis koskee voitto-osuuspalkkioita ja korotusosuuksia. *Kummassakin tapauksessa kyse on siitä, jääkö tulospalkkion riskilisiä¹⁸⁰ joukkokantajan maksettavaksi vai saako tämä siltäkin osin korvauksen vastapuolelta.*

Täsmennän vielä, että riskilisen korvaus voi olla satunnaista tai varsinaista. Satunnaisessa korvauksessa on kyse esimerkiksi siitä, että pienehkö peruspalkkio ja maltillinen korotusosuus sattuvat sisältymään normaalitasoiseen kulukorvaukseen. Varsinaisessa riskilisen korvauksessa tuomioistuin hyväksyy kuluvaatimuksen, vaikka se on riskilisen vuoksi normaalia korkeampi. Jatkossa tarkoitan riskilisen korvauksella varsinaista korvausta.

¹⁷⁷ Luku perustuu OTJP-artikkeliini, Markus OTJP 2019 s. 126–128, 142–145, 156–157.

¹⁷⁸ Jos voitto-osuuspalkkiosta sopinut häviää pääasian, hänelle ei pidä tuomita kulukorvausta edes silloin, kun voittaja on syyllistynyt OK 21:5 :n mukaiseen menettelyyn. Ks. Bellander 2017 s. 241. Mahdollisuus on toki melko teoreettinen.

¹⁷⁹ Jatkossa tarkoitan korotusosuudella myös bonusta.

¹⁸⁰ Riskipreemion eli riskilisen saa verrattain korkeiden tuottojen muodossa se, joka tekee verrattain riskialttiita taloudellisia valintoja. Käsitteestä ks. esim. Turtiainen 2004 s. 39. Tulospalkkioita käytettäessä asianajaja saa riskilisen, joka voi olla eksplisiittinen (korotusosuus) tai implisiittinen (voitto-osuuspalkkauksessa).

Ensinnäkin on huomattava, että oikeus kulukorvaukseen ei sinänsä riipu voittajan käyttämästä palkkioperusteesta. OK 21 luvun 1 tai 8 §:n sanamuoto ei aseta tällaista edellytystä; muutoinkin näyttää siltä, että tietyn palkkioperusteen käyttö ei oikeuta kohtelemaan voittajaa muita paremmin tai huonommin.¹⁸¹ Onkin vaikea keksiä asia-argumenttia, jonka mukaan voittajan kuluoikeus olisi erilainen pelkästään harvinaisen palkkioperusteen vuoksi. Toisin sanoen kulukorvausta pitäisi arvioida *palkkioperusteneutraalisti*. Toki aikaveloituksen valitseva asema on johtanut siihen, että asianajajan on syytä yksilöidä tuomioistuimelle ajankäyttönsä, vaikka hän veloittaisikin päämiestä jollakin muulla perusteella, esimerkiksi tulosperusteella.

Kuten edellä on useasti todettu, 1 §:n mukaiset kohtuulliset kulut määritetään ennen kaikkea jutun laajuuden ja laadun mukaan.¹⁸² Olisi rohkeaa tulkintaa korvata riskilisiä, koska se on määräytynyt päämiehen ja asianajajan välisen erityisen riskinjaon mukaan.¹⁸³ *Jokela* toteaaakin, että tulospalkkio koskee ”luonteensa (sopimuksen) mukaisesti vain sopijapuolten eli asianajajan ja hänen päämiehensä välistä suhdetta eikä vaikuta suoraan päämiehen vastapuolen korvausvelvollisuuteen kuluista”. Toki *Jokela* huomioi satunnaisen korvauksen lisäämällä, että ”sopimuksenkin mukainen palkkio voidaan määrätä vastapuolen korvattavaksi siltä osin kuin se tasoltaan ja kohtuullisuudeltaan vastaa” yleisten kriteerien mukaista palkkiota.¹⁸⁴ Myös *Koulun* mukaan tulospalkkioiden korvaamista koskee normaali tarpeellisuus- ja kohtuullisuustesti.¹⁸⁵ Argumentin on muotoillut kenties osuvimmin *Rowe*: Eri kantajilla on erilaisia rahoitus- ja riskinjakokeinoja jutuissa, jotka ovat vastaajan kannalta samanlaisia. Näin ollen “treating the defendant differently simply because the plaintiff chooses a different financing arrangement with his lawyer seems unjust”.¹⁸⁶

Varsinainen riskilisen korvaaminen on laajentavaa laintulkintaa. Seuraavaksi täytyykin selvittää, puoltavatko kulusääntelyn päämäärät toisinaan laajentavaa tulkintaa joukkoprosesseissa. Myös *Rowe* lisää, että riskilisen kattavia kulukorvauksia on toisinaan tuomittu, koska on haluttu edistää oikeuden saataavuutta ja kannustaa tietynlaisia kanteita.¹⁸⁷ *Turunen* on tutkinut *conditional fee*

¹⁸¹ Tämä käy ilmi esimerkiksi Viitanen tutkimuksesta, ks. Viitanen 2011 s. 324–369. Esitöissä käytetään esimerkkinä aikaveloitusta, mutta ei millään tavoin esitetä sitä ainoana vaihtoehtona. Ks. HE 107/1998 vp s. 16.

¹⁸² Ks. etenkin luku V.2.1.2.

¹⁸³ Ruotsissa *Bellander* 2017 s. 240 esittää samankaltaisen argumentin ja tekee johtopäätöksen: ”En svarande skall då inte betala mer av kändens rättegångskostnader än som varit fallet om ett riskavtal inte funnits.”

¹⁸⁴ *Jokela* 2019 s. 89–90. Ks. samoin Viitanen 2011 s. 362.

¹⁸⁵ *Koulu* 2020 s. 236–237 ja 274–275.

¹⁸⁶ *Rowe*, *Duke LJ* 1982 s. 675.

¹⁸⁷ *Rowe*, *Duke LJ* 1982 s. 675–676. “If we want to encourage private attorney general suits, risky plaintiffs’ test litigation, or claims for nonmonetary relief, forbidding the shifting of compensation for risk could deter the bringing of such cases.”

-sopimuksia Suomen oikeuden kannalta. Hänen mukaansa tulospalkkio edistää lainkäytön saatavuutta niin paljon, että korotusosuus tulee usein korvata. Turunen perustelee kantaansa myös kulukorvaussäännösten korjaavalla ja ohjaavalla vaikutuksella. Tämän tulkinnan mukaan myös korotusosuus tulee korvata, jos tulospalkkiosopimus on ollut tarpeellinen, peruspalkkio noudattaa yleistä palkkiotasoa ja korotusosuus perustuu oikeaan riskiarvioon.¹⁸⁸

Mainitut argumentit ovat varteenotettavia, mutta niin ovat myös vasta-argumentit. Tulkinta merkitsee, että jutun häviävä vastapuoli pääsääntöisesti maksaa oman asianajajansa palkkion, voittajan asianajajan peruspalkkion sekä korotusosuuden. Turunen myöntääkin ongelmaksi sen, että vastapuolen kuluvastuu voi olla jopa kolminkertainen suhteessa vastapuolen oman asianajajan palkkioon (jos korotusosuus on 100 %). Hänen mukaansa palkkioperusteesta tulee ripeästi ilmoittaa vastapuolelle, joka voi suojautua kuluriskiltä käyttämällä itse ehdollista palkkiota ja etsimällä markkinoilta kuluvastuuvakuutuksen.¹⁸⁹ Suomessa ei kuitenkaan ole tarjolla kuluvastuuvakuutusta, jonka voisi ottaa riidan syntymisen jälkeen. Vastapuolen olisi myös perin vaikea löytää asianajajaa, joka sitoutuisi ehdolliseen palkkioon. Tämä johtuu paitsi yleisestä haluttomuudesta myös mainitun tilanteen menestysnäköistä. Jos esimerkiksi kantaja on sopinut tulospalkkiosta, tämä on vastaajan asianajajalle merkki siitä, että kantajan asianajaja pitää voittoa hyvinkin todennäköisenä.

Jos tuomioistuimet alkavat korvata riskilisiä, syntyy lieveilmiöitä. Vaateenhaltijat voivat uhata vastapuolta selvästi nykyistä suuremmalla kuluvastuulla, jolta suojautumiseen markkinat kehittävät keinoja hitaasti, jos lainkaan. Vastapuoli altistuisi jopa oikeudelliselle kiristämislle ja kanneoikeuden väärinkäytölle. Vain jos vastapuoli voi luottaa normaaliin kuluriskiin, hän voi suhtautua oikeudenkäyntiin ja sovintoneuvotteluihin rationaalisesti, jutun meriittien mukaan.¹⁹⁰ Päämääristä riskilisen korvaamista puoltavat lähinnä voittajan täydellinen oikeussuoja ja oikeuden saatavuus, kun taas yleinen kohtuullisuus ja kanneoikeuden väärinkäytön ehkäisy puhuvat sitä vastaan.¹⁹¹

Tässä yhteydessä voidaan lyhyesti tarkastella myös eräitä ulkomaisia oikeusjärjestelmiä. Niissä on saatu kokemuksia tulospalkkioiden ja kulukorvausten rinnakkaiselosta sekä säännelty niiden suhdetta. Ruotsissa on sallittu, että

¹⁸⁸ Turunen, DL 2000 s. 617–618.

¹⁸⁹ *Ibid.*

¹⁹⁰ Korkean kuluriskin käyttämisestä painostuskeinona ks. Kowolik 2018 s. 242. Hän suosittaa peräti tulospalkkioiden täyskieltoa kollektiivisessa lainkäytössä, ks. sama s. 250–252. En näe tarvetta mennä yhtä pitkälle.

¹⁹¹ Toisin kuin Turunen, en näe, että vastaajan käyttäytymisen ohjaus yleisesti ottaen tukisi riskilisen korvausta. Tämä päämäärä on relevantti lähinnä selvissä tapauksissa, joissa vastaaja tietää olevansa väärässä. Ks. Rowe, Duke LJ 1982 s. 676. Vaikuttaa siltä, että riskilisen korvaaminen olisi *prima facie* perustellumpaa yksilöllisessä kuin kollektiivisessa lainkäytössä. Yksilöllisessä lainkäytössä lainkäytön saatavuus on kipeämpi ongelma ja väärinkäyttöuhka pienempi.

ryhmäkanteen kantaja ja asianajaja sopivat tulospalkkiosta. GRGL 38–40 §:ien mukaan tuomioistuin voi määrätä, että jopa ryhmäläiset ottavat osaa tulospalkkion kustannuksiin. GRGL 41 § taas tekee selväksi, ettei riskilisää huomioida kantajan ja vastapuolen välisessä kuluratkaisussa. Vaikka Yhdysvalloissa kuitaussääntö on pääsääntö, kulukorvauksia on vuosikymmenten ajan tuomittu monenlaisten poikkeussäännösten nojalla.¹⁹² Tällöin liittovaltion tuomioistuimet yleensä määräävät kulukorvauksen lähinnä kohtuullisen ajankäytön perusteella, olipa päämiehen ja asianajajan sopima palkkioperuste mikä hyvänsä.¹⁹³

Englannissa tulospalkkioiden sääntely on muuttunut 2000-luvun aikana. Kun korotusosuus oli lain mukaan korvauskelpoinen kuluerä, seurasi runsaasti liitännäisriitelyä pelkistä kuluista: häviäjän vakuutusyhtiö vetosi usein siihen, että voittajan *conditional fee* -sopimus ei ollutkaan täysin lainmukainen ja tehokas.¹⁹⁴ *Conditional fee* toki vähensi vaateenhaltijoiden riskejä, mutta se myös edesauttoi huomattavaa kokonaiskulujen kasvua, jonka kustansivat vakuutusyhtiöiden asiakkaat.¹⁹⁵ Vuonna 2013 tuli voimaan lainmuutos, jonka mukaan korotusosuus ei ole enää korvauskelpoinen.¹⁹⁶ Samassa yhteydessä sallittiin tarkoin säännelty voitto-osuuspalkkio (*damages-based agreement, DBA*). Ensimmäisessä oikeusasteessa se saa olla enintään 25 % päämiehelle lopulta maksetusta määrästä, johon ei lasketa kulukorvausta. Tuomioistuin arvioi kulukorvauksen määrän normaalien kriteerien mukaan välittämättä voittajan voitto-osuussopimuksesta.¹⁹⁷ Voidaan todeta ainakin, että on vaikea ja monimutkainen urakka saada tulospalkkiot, vakuutukset ja kulukorvaukset toimimaan toivotulla tavalla yhteen.¹⁹⁸

Suomen oikeuden kannalta luvun johtopäätös on seuraava: *kohtuullisen kulukorvauksen tulee vastata samankaltaisten juttujen normaalitasoa*. Kyse ei ole siitä, että tuomioistuin pitäisi tulospalkkion käyttöä tarpeettomana tai moitittavana. Riskilisen korvaus vain olisi kohtuutonta etenkin nykyisiin riskinjako-keinoihin nähden.

¹⁹² Ks. The Maryland Access to Justice Commission, U. Balt. L. F. 2011 s. 41–43.

¹⁹³ Ks. The Maryland Access to Justice Commission, U. Balt. L. F. 2011 s. 54–56.

¹⁹⁴ Ks. Ayling, JPIL 2013 s. 127; Zuckerman, CQ 2009 s. 436–437. Ongelman ytimenä Zuckerman toki pitää aikaveloituksen ja kulukorvaussäännön yhdistelmää.

¹⁹⁵ Ks. Zuckerman, CQ 2009 s. 435–436.

¹⁹⁶ CLSA s. 58A(6). Ks. myös Ayling, JPIL s. 128.

¹⁹⁷ Kuitenkaan voittaja ei voi saada suurempaa korvausta kuin sen määrän, mitä hän maksaa asianajajalleen, ks. CPR 44.18; DBAR 2013 r.4. Ks. myös Ayling, JPIL 2013 s. 129.

¹⁹⁸ Aika näyttää, oliko kyse enemmänkin uudistuksen lastentaudeista kuin syvemmistä ongelmista. Ks. myös Bellander 2017 s. 251–252.

7 Kantajan suojan tarve

7.1 ALUSTAVIA HUOMIOITA OSAVOITOISTA

On tarpeen tarkastella osittaisen voiton tilanteita (OK 21:3), koska niitä esiin-tyy käytännössä usein. Herää epäily, voidaanko joukkoprosessien osittaisia voittoja varten muotoilla mitään käyttökelpoisen pelkistettyjä tulkintaohjeita. Skeptikko katsoisi, että osittaisen voiton tilanteet ovat hyvin vaihtelevia ongel-makimppuja, joita ei voi jäsentää muutamalla maksimilla.

Joukkoprosessien erityispiirteenä on tietynlainen kollektiivisuus. Se on ma-daltanut jokaisen kantajan prosessikynnystä ja tehnyt hänestä vahvemman suh-teessa vastaajaan. Yksilöllisessä lainkäytössä 3 §:ää on tulkittu kantajaa suo-jaavalla tavalla, koska lainkäytön saatavuus ja yksilöllinen kohtuullisuus ovat puoltaneet melko epätavallisiakin tulkintoja. Esiin nousee kaksi kysymystä: Kuinka vahvasti kantajan suojaamisen tulee ohjata kuluratkaisua yksilöllisessä lainkäytössä? Minkä verran heikompi tämän näkökannan tulee olla joukkopros-essissa? Vastaukset auttavat myös 8 b §:n tulkinnessa.¹⁹⁹

Ennen kuin syvennyttään näihin kysymyksiin, on välttämätöntä luoda yleissil-mäys OK 21:3:ään. Tämä varsin monimutkainen lainkohta kuuluu näin:

Jos samassa asiassa on esitetty useita vaatimuksia, joista osa ratkaistaan toi-sen ja osa toisen hyväksi, he saavat pitää oikeudenkäyntikulunsa vahinko-naan, jollei ole syytä velvoittaa asianosaista korvaamaan niitä osaksi vas-tapuolelle. Jos sillä, minkä asianosainen on hävinnyt, on vain vähäinen merkitys asiassa, hänen tulee saada täysi korvaus kuluistaan.

Mitä 1 momentissa säädetään, on vastaavasti sovellettava, milloin asianosai-sen vaatimus hyväksytään ainoastaan osaksi. Tällöin voidaan asianosaiselle kuitenkin tuomita täysi korvaus kuluistaan myös siinä tapauksessa, että hä-nen vaatimuksensa hyväksymättä jäänyt osa koskee ainoastaan harkinnanva-raista seikkaa, jolla ei ole sanottavaa vaikutusta asianosaisten oikeudenkäyn-tikulujen määrään.

1 momentti koskee useiden vaatimusten objektiivista kumulaatiota ja 2 mo-mentti varsinaista osavoittoa, jossa ainoa vaatimus hyväksytään osittain. Jouk-kokantajalle kumpikin tilanne voi tulla vastaan.²⁰⁰ Kummassakin tapauksessa

¹⁹⁹ 8 b §:n taustalla on juuri yksilöllinen kohtuullisuus. Ks. Saarenola 2017 s. 112–113.

²⁰⁰ 2 momentin mukainen määrällinen osavoitto seuraa herkästi silloin, kun vahingon määrä on vaikea todeta.

pääsääntönä on kulujaan kuittaaminen, mutta tuomioistuimien voi varsinkin joustavasti tuomita osakorvauksen tai jopa täyden korvauksen.²⁰¹ Oikeuskirjallisuudessa kuittaus on toisinaan mielletty poikkeukseksi OK 21 luvun pääsäännöstä,²⁰² mutta tällainen hahmotus on arveluttava. *Lappalainen* esittääkin osuvasti:²⁰³

Kulujaan kuittaaminen osavoittotilanteissa merkitsee itse asiassa kuluvaastuun pääsäännön mukaista menettelyä. Kummankin osapuolen voittaessa kummallekin syntyy kuluvaade. Laki vain toteuttaa vastakkaiset kuluvaateet niin, että kumpikin kärsii kulunsa riippumatta niiden tarkasta kohdentumisesta eri vaatimuksiin tai vaatimuksen hyväksytyyn *contra hylättyyn* osaan. Mutta OK 21:3 sallii, jos siihen on erityisiä syitä, mentävän myös ”tarkkaan” kuittauksen ja tuomittavan osakorvaus sille, jonka kuluvaade on suurempi.

Toisin sanoen OK 21 luvun perusidea toimii myös 3 §:n tarkoittamissa tilanteissa, joskin lähtökohtaisesti suurpiirteisellä tavalla. Suurpiirteisyys on ymmärrettävä valinta, sillä jos laki vaatisi tarkempia kuluratkaisuja osittaisen voiton tilanteissa, luultavasti saataisiin rahtunen lisää oikeudenmukaisuutta ja kasvatettaisiin huomattavasti tuomarien työtaakkaa kuluratkaisuissa.²⁰⁴

Tarkastelen ensin täyden korvauksen tuomitsemista, erityisesti vähäisen merkityksen kriteeriä. Asianosaisen voittamalla osalla on pääsääntöisesti vähäinen merkitys silloin, kun se merkitsee vain pientä osaa riidanalaisesta intressistä ja liittyy kysymykseen, joka jäi oikeudenkäynnissä perifeeriseen rooliin.²⁰⁵ Milloin asianosainen on yksityishenkilö, tarkastellaan myös sitä, onko hänen voittamansa euromäärä yksityishenkilölle merkittävä.²⁰⁶ Joukkoprosesseissa vastuuperuste on tyypillisesti vaikea ja asianajollisesti keskeinen kysymys. Jotta joukkokantaja voi voittaa edes määrällisesti pienen osan, tuomioistuimen on täytynyt ratkaista kysymys vastuuperusteesta jossakin määrin hänen edukseen.

Harkitessaan täyttä korvausta tuomioistuimien voi huomioida vielä vastapuolen mahdollisen sovintotarjouksen. Olisiko asianosainen voinut saada sovinnolla vähintään saman verran kuin tuomiolla? Korkein oikeus totesi ennakkopäätöksessään KKO 2008:52, että kantajapuolen voittama osa oli ollut määrällisesti vähäinen ja liittynyt kysymykseen, joka oli aiheuttanut vain pienen osan kuluista. Lisäksi KKO totesi: ”Maksukykyisen osapuolen tekemä sovintotarjous, joka kattaa määrältään vastapuolena olevan velkojan todellisen saatavan, merkitsee sitä, että velkojalla on mahdollisuus periä saatavansa jatkamatta oikeudenkäyntiä.” Koska kantajapuoli oli katsonut parhaaksi hylätä sovintotarjouksen, sen

²⁰¹ Ks. Jokela 2019 s. 123–125. Hän luonnehtii lainsoveltajan harkintavaltaa laajaksi.

²⁰² Ks. Koulou KKO 2002:96.

²⁰³ Lappalainen 2001 s. 78.

²⁰⁴ Ks. HE 191/1993 vp s. 12, jossa kuittaussääntöä perustellaan juuri niillä prosessiekonomisilla rasiuksilla, joita tarkempaan kohdistamiseen liittyy.

²⁰⁵ *Ibid.* Ks. myös Jokela 2015 s. 414–415.

²⁰⁶ Ks. KKO 2002:71.

kuului kantaa vastuu virhearviostaan.²⁰⁷ Kyseisessä tapauksessa KKO:n linjaus oli osuva. Kannattaa kuitenkin huomata, että sovintotarjouksen hylkääminen oli vain täydentävä kolmas perustelu. Ratkaisusta ei voida noin vain lukea, että sovintotarjouksen hylkääminen johtaisi täyteen korvaukseen epäselvämmässä tapauksessa, jossa kantaja voittaisi vaikkapa 25 % vaatimastaan määrästä. Jos sovintotarjouksille halutaan antaa suuri merkitys kulukysymyksissä, siitä olisi syytä säätää laissa.²⁰⁸ Erikoistapauksista mainittakoon, että sovintotarjouksen hylkäämisen ei pidä koitua sisäisen pilottikantajan vahingoksi. Pilottikantajan on tarkoituskin riidellä tuomioon asti, jotta saadaan koko joukkoprosessia hyödyttävää informaatiota.

Täysi korvaus voidaan tuomita myös, kun yhden vaatimuksen jutussa voitto jää osittaiseksi vain sellaisen harkinnanvaraisen seikan vuoksi, jolla ei ole sanottavaa vaikutusta kulujen määrään. Poikkeussäännöksellä pyritään lähinnä siihen, että vahingonkärsijä saa täyden korvauksen, vaikka vahingon määrä katsotaan vaadittua pienemmäksi.²⁰⁹ Korkein oikeus ei ole soveltanut tätä lainkohtaa, mutta alemmissa oikeuksissa se ei ole jäänyt kuolleeksi kirjaimeksi.²¹⁰ Joukkoprosessissa soveltamistilanteita tuskin juuri esiintyy, koska jo julkisuusyistä vastaaja mieluummin sopii asian kuin kärsii selvän osatappion.

7.2 OPASTEINA PAINOPISTE, VOITTOSUHDE JA LAINKÄYTÖN SAATAVUUS

Kuittauksen ja osakorvauksen rajanveto on tärkeä ja kiperä kysymys. Yleisesti ottaen rajanvetoa tarvitaan silloin, kun oikeudenkäynti on ollut varsin tasaväkinen. Niinpä vastaajan käyttäytymisen ohjaus ja kanneoikeuden väärinkäytön ehkäisy eivät ole järin relevantteja päämääriä.

Oikeuskirjallisuudessa harkintaa jäsennetään useimmiten kahden ohjeuoran avulla. Ne ovat oikeuskäytäntöön perustuvia pelkistyksiä, jotka tulivat ilmi jo edellä ratkaisun KKO 2008:52 yhteydessä. Ensinnäkin on merkittävää, mihin kysymykseen oikeudenkäynnissä on eniten keskitytty. Tämä kysymys on aiheuttanut eniten kuluja ja muodostanut *oikeudenkäynnin asianajollisen painopisteen*.²¹¹ Painopistemalli sisältää ongelmia, joiden vuoksi sen ei tule olla

²⁰⁷ KKO:n perustelut ovat herättäneet melkoisesti huomiota oikeuskirjallisuudessa. Ks. esim. Saarensola 2017 s. 177; Kulmala DL 2018 s. 902–903. Perustelut antavatkin osviittaa myös OK 21 luvun 4 ja 8 b §:ien tulkintaan.

²⁰⁸ Näin myös Koulu KKO 2002:96.

²⁰⁹ Ks. LaVM 22/1993 s. 3. Ks. myös Jokela 2019 s. 131.

²¹⁰ Ks. Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke s. 80–81.

²¹¹ Ks. Jokela 2019 s. 124–125. Ilmaus painopisteperiaate on omaksuttu ruotsalaisesta kirjallisuudesta (*tyngdpunktsprincipen*). Ks. Ekelöf – Bylund – Edelstam 2006 s. 307–308. Käytän mieluummin ilmausta painopistemalli.

ainoa ohjenuora. Asianosainen saattaa esimerkiksi voittaa eniten kuluja aiheutaneen vaatimuksen mutta hävitä kaksi muuta vaatimusta ja saada vain 20 % vaatimastaan määrästä. Tällöin häntä on varsin vaikea mieltää voittajaksi, sanoipa painopistemalli mitä tahansa.

Toinen ohjenuora kuuluukin, että kuluratkaisun tulee vastata *pääasian euro-määräistä voittosuhdetta*. Tämä ohjenuora ehkäisee sitä, että asianosaiset esittävät toisilleen aiheettoman suuria vaatimuksia.²¹² Kantajan ja vastaajan vaatimusten²¹³ puoliväliä voidaan kutsua kuittauspisteeksi. Jos tuomioistuin päätyy pääasiantarkaisussaan siihen kohtaan, voittosuhdemalli ohjaa kuittaamaan kulut. Poikkeama kuittauspisteestä oikeuttaa osakorvaukseen. Jos tuomioistuin päätyy kuittauspisteen ja kantajan vaatimuksen puoliväliin – eli kantaja voittaa 75-prosenttisesti –, kantajalle kuuluu 50 %:n kulukorvaus. Jos taas päädytään kuittauspisteen ja vastaajan vaatimuksen puoliväliin, vastaajalle 75-prosenttisenä voittajana kuuluu 50 %:n kulukorvaus.²¹⁴ Puhdas voittosuhdemalli on liian jäykkä ja erityispiirteille sokea. Osapuolten asema tai riidan tausta voi olla sellainen, että oikeudenmukaisuus vaatii kantajalle avokätisempää kuluratkaisua.²¹⁵ Malli on myös systemaattisesti ongelmallinen, koska se tekee osavoittotilanteiden pääsäännöstä eli kuittauksesta harvinaisen poikkeuksen.

Oikeuskäytännössä korkein oikeus on hyödyntänyt rinnakkain molempia ohjenuoria. Kenties selvimmin tämä ilmenee ennakkopäätöksen KKO 1996:57 perusteluista:

Kantajapuolella kaksi takaajaa olivat esittäneet vaatimuksia pankkia kohtaan: Ensisijaisesti he olivat pyrkineet vapautumaan takausvastuusta vanhentumisen perusteella. Toissijaisesti he olivat vaatineet 300 000 markan yhteisvastuullisen takauksen muuttamista pääluvun mukaiseksi ja kummallekin 60 000 markan suuruiseksi. Toissijainen vaatimus oli menestynyt. Korkein oikeus totesi, että kantajat olivat määrällisesti voittaneet pääosan. ”Pankin voittama osa ei kuitenkaan ole vähäinen. Lisäksi on otettava huomioon se, että suurimman osan käräjäoikeuskuluista voidaan arvioida aiheutuneen pankin voittaman osan oikeuskäsittelystä.” Näin ollen korkein oikeus päätyi kulujen kuittaukseen. Vaatimukset eivät toki olleet suoritusvaatimuksia, mutta silti voidaan karkeasti sanoa, että määrällisesti vastaaja oli voittanut noin 40-prosenttisesti ja hävinnyt 60-prosenttisesti.²¹⁶

²¹² Tätä tarkoituspäätöstä korostaa Tapanila 2021 s. 532–533.

²¹³ Vastaajan vaatimus on yksinkertaisesti nolla euroa silloin, kun hän vaatii kanteen hylkäämistä. Hän voi toki myös myöntää osan kantajan vaatimasta määrästä tai vaatia vastakanteessa, että kantaja on hänelle maksuvelvollinen pääasiassa.

²¹⁴ Voittosuhdemalli on saanut kannatusta Ruotsissa, jossa RB 18:4 on hyvin samankaltainen kuin OK 21:3. Oikeuskäytännössä läpimurto tapahtui ratkaisussa NJA 1973 s. 623, jossa riita koski elatusavun määrää. Voittosuhdemalli soveltuukin parhaiten yhden vaatimuksen osavoittoihin, ks. Ekelöf – Bylund – Edelstam 2006 s. 309. Ks. myös Bellander 2017 s. 322–327.

²¹⁵ Esimerkiksi käy kantaja, joka vaatii valtiolta vahingonkorvausta perus- tai ihmisoikeusloukkauksen perusteella. Ks. NJA 2010 s. 363 ja Bellander 2017 s. 333–335.

²¹⁶ Tähän päädytään katsomalla kanteen ja vastauksen alkuperäisiä vaatimuksia; valmisteluis-

Tapauksessa painopistemalli ja voittosuhdemalli siis osoittivat eri suuntiin: ensimmäinen puolsi korvausta vastaajalle, jälkimmäinen kantajille. Kumpikaan ei myöskään ohjannut vahvasti, joten ei ollut syytä poiketa lähtökohdasta eli kuittauksesta. Myös ratkaisut KKO 2002:72 ja KKO 2007:96 voidaan melko mielekkäästi selittää kahden mallin tasapainotuksella. Edellinen koski monimutkaista sopimusriitaa: Kantaja oli voittanut kysymyksen vastuuperusteesta, joka kysymys oli ollut oikeudenkäynnissä keskeinen. Toisaalta hän oli voittanut vain pienen osuuden vaatimastaan määrästä.²¹⁷ Kun painopistemalli ja voittosuhdemalli ohjasivat vahvasti eri suuntiin, korkein oikeus päätyi kuittauksen.²¹⁸ Tapauksessa KKO 2007:96 kantaja oli vaatinut rahdinkuljettajalta vahingonkorvausta kolmella perusteella. Niistä oli menestynyt vain kolmas, joka ei ollut ollut asianajollisesti keskeinen. Ensisijaisten perusteiden hylkääminen oli merkinnyt myös sitä, että kantajalle oli tuomittu vain pieni osa vaaditusta euromäärästä. Koska painopiste ja voittosuhte ohjasivat selvästi samaan suuntaan, vastaaja sai merkittävän osakorvauksen. On tosin varottava yksinkertaistuksia ja muistettava, että pienet erot olosuhteissa voivat aiheuttaa merkittäviä eroja kullatratkaisuissa.²¹⁹

Oikeuskäytännön monimutkaisuus tulee ilmi, kun tarkastellaan muita tapauksia. Työoikeudelliset riidat vaikuttavat erityistapauksilta, joiden kullatratkaisuja ei voida selittää vain äskeisillä malleilla. Tätä havainnollistaa ennakkopäätös KKO 2002:71. Kun työntekijän työsopimus oli purettu, hän oli vaatinut a) perusteettomasta työsopimuksen päättämisestä yli 260 000 markkaa sekä b) irtisanomisajan palkkaa noin 18 000 markkaa. Ensimmäinen vaatimus oli hylätty, mutta jälkimmäinen oli hyväksytty 10 000 euron osalta. Yhtiöllä oli nimittäin ollut oikeus irtisanoa työsopimus, mutta ei purkaa sitä. Ensinnäkin korkein oikeus sulki pois täyden korvauksen muun ohessa siksi, että myös kantajan voittama määrä oli yksityishenkilölle merkittävä. Sen sijaan perusteluista on vaikea lukea, kuinka tapahtui harkinta kuittauksen ja osakorvauksen välillä. Voittosuhdemalli ohjasi vahvasti tuomitsemaan osakorvauksen vastaajalle. Painopistemalli ei juuri ohjannut suuntaan eikä toiseen, sillä oikeudenkäynnin kaksi keskeistä kysymystä oli ratkaistu erisuuntaisesti. Korkein oikeus päätyi kuittauksen ”erityisesti asian laatu huomioon ottaen”. Kuten *Koulu* arvioi, kuittaus on yllättävä ratkaisu ja selitettävissä vain kantajan yksilöintressillä ja

tunnossa vaatimuksia oli jossain määrin muutettu.

²¹⁷ Kantajan vaatimusten yhteismäärä oli noin 390 000 markkaa. Vastaajan vaatimusten määrä oli noin 41 000 markkaa. Kantajan vaatimukset hyväksyttiin 35 000 markan osalta, vastaajan vaatimukset noin 13 000 markan osalta.

²¹⁸ Perusteluista äänestettiin 3–2. Merkittävin ero lienee siinä, että vähemmistö puolsi jonkinlaisia voittosuhdemallia.

²¹⁹ ”Oikeudenkäyntikuluja koskevat ratkaisut ovat usein varsin kasuistisia, eikä niiden perusteella ole helppo esittää yleisiä tulkintaperiaatteita.” H. Lindfors KKO 2007:96.

lainkäytön saatavuudella.²²⁰ Myös hovioikeuksissa on tulkittu OK 21:3:ää varsin työntekijää suojaavalla tavalla.²²¹

Lainkäytön saatavuus on korostunut myös toisenlaisen jutun kuluratkaisussa. Tapauksen KKO 2002:70 kantaja oli vaatinut noin 16 600 markan vahingonkorvausta koiran pureman johdosta.²²² Vaatimus oli hyväksytty perusteeltaan, mutta korvausta oli tuomittu vain noin 4100 markkaa; määrä olisi ollut kaksinkertainen, ellei sitä olisi soviteltu myötävaikutuksen vuoksi. Korkein oikeus pohti ensin sitä, oliko syytä tuomita kantajalle täysi kulukorvaus OK 21:3.2:n viimeisen virkkeen perusteella. Korkein oikeus vastasi kielteisesti, jolloin vaihtoehtoisiksi jäivät kuittaus ja osakorvaus. Ratkaisuksi tuli yhden kolmasosan kulukorvaus, paljolti oikeudenkäynnin painopisteen eli vastuuperusteen vuoksi.

Ennakkopäätösparin KKO 2002:70 ja KKO 2002:71 pohjalta voidaan hahmotella seuraavaa. Lainkäytön saatavuus nousee relevantiksi opasteeksi, kun kuluttaja-palkansaaja vaatii korvausta, jonka määrää on vaikea ennakoida. Tällöin painopiste pysyy tärkeänä opasteena, mutta voittosuhteen merkitys heikkenee. OK 21:3:n tulkinnan ei näet pidä muodostua pelotteeksi, joka estää kantajaa esittämästä suurta täysimääräistä pääasiavaatimusta. Tällainen kantajan suojaaminen tai suosiminen lienee aiheellista ainakin yksilöllisessä lainkäytössä.²²³

7.3 JOUKKOKANTEET KORVIKKEENA JA TÄYDENNYKSENÄ

Jäljelle jää toinen kysymys: Minkä verran heikompi kantajan suojaamisen tarve on kollektiivisessa lainkäytössä? Kunnolla koordinoitu joukkoprosessi kutistaa merkittävästi kunkin kantajan omia kuluja sekä kulukorvausta, joka häviötapauksessa jää hänen maksettavakseen. Voidaan väittää, että joukkokanteet ovat riittävän hyvä korvike; kantajamyönteisiä tulkintoja ei tarvita. Tällöin OK 21:3:ää tulkitaan ilman, että lainkäytön saatavuutta pidetään relevanttina opasteena.

Tulkinnan tueksi voidaan viitata ennakkopäätökseen KKO 2018:65, joka koski muun ohessa OK 21:8 b:n soveltamista. Lukuisat joukkokantajat olivat

²²⁰ Koulu KKO 2002:71. Tapauksessa oli muitakin mielenkiintoisia piirteitä, joiden analysointiin ei tässä ole tilaa. Vastajan sovintotarjoukselle ei annettu merkitystä, koska siitä ei ollut esitetty tarkempaa selvitystä. Lisäksi kuluriski saattoi jopa vaikuttaa enemmän työnantajaan kuin työntekijään, koska yhtiöllä ei ollut oikeusturvavakuutusta ja koska työntekijä sai liiton oikeusapua. Rooliasema ei välttämättä kerro paljon tosiasiallisesta vahvuudesta.

²²¹ Ks. esim. HHO 26.11.2018 tuomio nro 1522.

²²² Haastehakemuksessa kantaja oli vaatinut lisäksi 10 000 markkaa pysyvän toiminnallisen vian johdosta. Hän ei esittänyt vaatimusta enää istunnossa.

²²³ Toisaalta korkeimman oikeuden – ja lainsäätäjän – linjauksia voidaan arvostella, jos halutaan enemmän sovintoja. Voittosuhteen korostaminen hillitsisi vaatimuksia, mikä helpottaisi sopimista. Ks. Jokela 2019 s. 131.

vaatineet kuntayhtymältä korvausta perusteettomista irtisanomisista liikkeen luovutuksen yhteydessä. Heistä A oli aiheettomasti kohdistanut vaatimuksen myös yhtiöön X. A:n kuluvastuuta yhtiötä kohtaan ei pitänyt kohtuullistaa, koska oikeudenkäyntiin johtaneet syyt tukivat sitä vain heikosti. Korkein oikeus totesi vielä:

X Oy:n oikeudenkäyntikulut ovat lisäksi jakautuneet useiden samanlaisia asioita ajaneiden kantajien kesken, minkä johdosta A:han kohdistetut kuluvaatimukset ovat määrältään olennaisesti alhaisemmat kuin asian laatuun ja laajuuteen nähden olisi tavanomaista.

Perustelu viittaa siihen, että 8 b §:n soveltamiskynnys on kollektiivisessa lainkäytössä vielä korkeampi kuin yksilöllisessä.²²⁴ Linjaus on asiallisesti mielekäs, sillä kyseessä on suppeasti tulkittava poikkeussäännös, jota sovelletaan vain, milloin täysi kuluvastuu olisi kokonaisuudessaan ilmeisen kohtuutonta. Pykälässä mainituista kriteereistä kollektiivisuus muuttaa lähinnä asianosaisen asemaa.²²⁵ Joukkokanteet siis vaikuttavat melko hyvältä korvikkeelta 8 b §:lle. Väite täytyy esittää varauksellisesti siksi, että kollektiivisuus toimi ennakkopäätöksessä KKO 2018:65 vain melko pienenä lisäperusteluna.

Korkein oikeus on OK 21 luvun 3 §:n tulkinnessa suojannut kantajaa samoista syistä, jotka vaikuttavat 8 b:n taustalla. Tästä ei kuitenkaan pidä päätellä, että 3 §:n kantajaa suosiva tulkinta ei olisi mahdollista joukkoprosessissa. Perustelen tätä 8 b §:n poikkeusluonteella ja edellä jaksossa V.1.3.5 esitetyillä syillä. On liian jyrkkää väittää, että joukkokantajat eivät voisi tarvita kantajaa suojaavia tulkintoja. Usein joukon tukea ja 3 §:n kantajamyönteistä tulkintaa tarvitaan rinnakkain, täydentämään toisiaan. Kun korkein oikeus on käyttänyt tällaista tulkintaa työoikeus- ja henkilövahinkoridoissa, sitä voidaan luontevasti käyttää myös esimerkiksi kollektiivisissa kuluttajaridoissa. Lainkäytön saatavuuden nimissä tulisi mahdollisuuksien mukaan välttää etenkin kuluratkaisuja, joissa kantajat saavat pienen osavoiton ja joutuvat silti suorittamaan vastaajalle kulukorvausta.

Harkinnassa on syytä myös huomioida, kuinka hyvin koordinoituja joukkokanteet ovat. Vaikka tuomioistuin hyödyntää yhteiskäsittelyä, mittakaavaedut jäävät keskinkertaisiksi, jos yhteistä asianajoa ei ole tai jos se ei toimi tehokkaasti. Suomalaisissa joukkokanteissa on nähty tiivistä yhteistä asianajoa sekä hyvinkin yksilöllistä asianajoa.²²⁶ Jos kollektiivin vaikutus ei olekaan merkittävä, kantajaa suojaavia tulkintoja selvästikin tarvitaan.

²²⁴ Soveltamiskynnys on korkealla myös yksilöllisessä lainkäytössä. Ks. HE 107/1998 vp s. 20; Saarensola 2017 s. 277–278. Koulu 2017b s. 311–312 taas suhtautuu melko toiveikkaasti siihen, että 8 b § soveltuisi jopa kollektiivisessa lainkäytössä.

²²⁵ Esitöiden mukaan asianosaisen asemalla tarkoitetaan paitsi muodollista rooliaa myös edellytyksiä käydä oikeutta. HE 107/1998 vp s. 21.

²²⁶ Ks. Lahtinen 2018 s. 40–46, joka vertailee puukartelli- ja asfalttikartellikanteita.

8 Kuluratkaisu pääasiassa tehdyn sovinnon jälkeen

Kuten edellä on todettu,²²⁷ sovintoon sitoutuminen on joukkoprosessissa kunkin kantajan oma päätös. Kun jutussa on päästy sovintoon, oikeudenkäyntikulujen kohtalo voi ratketa kolmella tavalla. Sovintosopimuksessa voidaan ensin näkin määrätä paitsi pääasiasta myös kulujen jakautumisesta.²²⁸ Toiseksi, jos jutun asianosaiset sopivat vain pääasian eivätkä esitä tuomioistuimelle kuluvaatimuksia, asianosaiset kantavat kulunsa itse. Kolmanneksi asianosaiset voivat sopia pääasian ja jättää kulukysymyksen tuomioistuimen ratkaistavaksi.²²⁹ Teoriassa mikään ei estä sitä, että saman joukkoprosessin eri jutuissa päädytään eri vaihtoehtoihin. Toki vastaajan tarpeet ja kantajien yhteistoiminta todennäköisesti johtavat melko yhdenmukaisiin lopputuloksiin.

Sinänsä on luultavaa, että joukko-oikeudenkäynnissä pääasian sopineet asianosaiset eivät jatka riitelyä pelkästä kulukysymyksestä. Ensinnäkään se ei ole kovin yleistä edes yksilöllisessä lainkäytössä,²³⁰ ja lisäksi voidaan viitata kantajan ja vastaajan asemaan joukkoprosessissa: Kantajan kulut eivät jääne viime kädessä kantajan kontolle, sillä mittakaavaetujen ansiosta ne ehkä tulevat korvatuiksi oikeusturvavakuutuksesta. Näin ollen kulukorvauksen saaminen ei ole hänelle erityisen tärkeää. Vastaaja haluaa todennäköisesti koko oikeudenkäynnin pois julkisuudesta eikä halua huonoa mainetta riitelemällä pelkistä kuluista. Esimerkiksi puukartellioikeudenkäynnin vastaajat nähtävästi ajattelivat niin.²³¹ Tässä tutkimuksessa käsitelläänkin vain suppeasti kuluratkaisua sovinnon jälkeen.²³²

Kulukysymyksen kannalta sovinnon sukulaissilmio on kanteen peruuttaminen. Tässäkin tapauksessa tuomioistuimelta puuttuu pääasiaratkaisu, jota kuluratkaisu voisi seurata. Silti tuomioistuin joutuu antamaan kuluratkaisun

²²⁷ Ks. etenkin jaksot III.3.1.3 ja IV.1.1.

²²⁸ Ks. esim. KKO 2018:68, kohta 16. Kyseisen ennakkopäätöksen mukaan asianosaiset voivat pääsääntöisesti sopia kulujen jakautumisesta silloinkin, kun toinen heistä saa oikeusapua. Tätä perusteltiin yhdenvertaisuudella ja sovintojen edistämisellä. Sovintoa ei kuitenkaan pidä vahvistaa, jos sillä on kollusiivinen tarkoitus.

²²⁹ Eri tilanteista ja myös muiden Pohjoismaiden oikeustilasta ks. Jokela 2019 s. 166.

²³⁰ Tuoretta empiiristä tietoa ei ole, vanhemmasta ks. Ervasti 2004 s. 284–285, 291, 296. Vrt. kuitenkin Helsingin hovioikeuspiiriin laatuhanke 2011 s. 190.

²³¹ MTV 12.1.2018: ”Oikeuskulut nujersivat metsänomistajat puukartellijupakassa – luopuivat miljoonien korvausvaatimuksista.” Sovinnon mukaan satojen metsänomistajien joukko ei valita hovioikeuteen eivätkä vastaajat vaadi kärjäkulujensa korvaamista.

²³² Aiheesta hieman laajemmin ks. Markus DL 2020 s. 168–179.

asianosaisen niin vaatiessa. Ilmiöt ovat siinäkin mielessä läheisiä, että kanteen peruuttamisen taustalla on usein sovinto. Aiheesta on säädetty OK 21:7.2:ssä niin, että kanteen peruuttajan on korvattava vastapuolensa kulut, jollei ole erityistä syytä määrätä korvausvelvollisuudesta toisin. Tulkintakäytännöstä voidaan mainita ennakkopäätökset KKO 2021:43, KKO 2019:63 ja KKO 2019:59. Tässä aihetta ei käsitellä enemmälti.

Keskeinen ennakkopäätös on KKO 1996:131. Sen mukaan sovintotilanteita varten ei voida asettaa yhtä yleispätevää kulusääntöä, mutta eräänlainen harkintakehikko voidaan muotoilla. Kehikko koostuu kriteereistä, joita käytetään ikään kuin pääasiallisen korvikkeena. Jos tuomioistuimelle on jo esitetty tarpeeksi oikeudenkäyntiaineistoa, kulukysymys tulisi ensisijaisesti ratkaista ajatellun eli hypoteettisen pääasiallisen ratkaisu perusteella. Mikäli hypoteettisen ratkaisun muotoiluun ei ole kyllin luotettavaa pohjaa, tuomioistuin voi vertailla sovintoa alkuperäisiin vaatimuksiin. Usein sovinto on kuitenkin sellainen, jota ei voi pitää pääasiallisen korvikkeena eikä siis hyvänä pohjana kuluratkaisulle. Sovintohan voi muotoutua pikemmin maine- tai tunnesyiden pohjalta kuin ”kaupankäyntinä oikeuden varjossa”²³³ eli vaatimusten juridisen oikeutuksen mukaan. Viime kädessä kuluratkaisu onkin ”voitava perustaa melko vapaaseen, soveltuvien osien oikeudenkäymiskaaren 21 luvun säännöksiä noudattelemaan kohtuusharkintaan”.²³⁴

Mikäli sovinto tapahtuu käräjäoikeusvaiheessa, tuomari ei tyypillisesti voi muotoilla hypoteettista pääasiallisen ratkaisua kyllin luotettavasti. Toissijainen kriteeri on sovelias silloin, kun riidan kohde on jo jäsentynyt kunnolla ja sovinto on nähtävästi syntynyt kaupankäyntinä oikeuden varjossa. Joukkoprosessissa sovinnon taustalla voi herkästi olla muitakin syitä, esimerkiksi vastaajan maineenhallinta. Tällöin tarvitaan kohtuusharkintaa, joka on yleensäkin tavallinen ratkaisuperuste käräjäoikeuskäytännössä.²³⁵ Kohtuusharkinnan tulisi mahdollisuuksien mukaan tukeutua OK 21 luvun säännöksiin, ja koska sovintotilanne muistuttaa usein osittaisen voiton tilanteita, käyttökelpoisin säännös lienee OK 21:3.²³⁶ Näin ollen lähtökohtana on pidettävä kulujen kuittaamista, mutta jutun asianajollinen painopiste ja määrällinen voittosuhde voivat myös ohjata tuomitsemiaan kulukorvausta.²³⁷

²³³ Ilmauksesta ks. Mnookin – Kornhauser, Yale LJ 1979 s. 968–970.

²³⁴ KKO 1996:131. Harkintakehikkoa on sittemmin hyödynnetty muun ohessa ennakkopäätöksissä KKO 1997:77, KKO 2001:68 ja KKO 2002:96, ja siihen viitataan hyväksyvästi tuoreessa ratkaisussa KKO 2018:68. Oikeuskirjallisuuden eri näkemyksistä ks. esim. Markus DL 2020 s. 170 alaviitteineen.

²³⁵ Ks. Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2011 s. 193.

²³⁶ Näin tehdäänkin oikeuskäytännössä, ks. Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2011 s. 190.

²³⁷ Esimerkiksi ennakkopäätöksessä KKO 1997:77 sovinnon jälkeen kantajapuolella oli oikeus osittaiseen korvaukseen; perusteluissa vedottiin lähinnä asianajolliseen painopisteeseen.

Aihetta on syytä arvioida myös kulusääntelyn päämäärien perusteella. Voittajan täydellinen oikeussuoja on tässä yhteydessä jokseenkin ontuva käsite, koska sovinnon jälkeen ei ole varsinaista voittajaa.²³⁸ Useissa sovintotilanteissa tämä päämäärä onkin irrelevantti, mutta jos sovinto pitkälti vastaa toisen asianosaisen alkuperäisiä vaatimuksia, tätä toista asianosaista voidaan pitää kulukysymyksen kannalta voittajana. Näin tehtiinkin ennakkopäätöksessä KKO 1996:131, jossa kantaja sai peräti täyden korvauksen. Myös OK 21:7.2:n soveltamiskäytännössä puhutaan tosiasiallisesta voittajasta, vaikka myöskään kannan peruuttamisen jälkeen ei ole pääasialliskaisua eikä varsinaista voittajaa.²³⁹ Vastajan käyttäytymisen ohjaus ja kanneoikeuden väärinkäytön ehkäisy eivät liene merkittäviä perusteita tässä kysymyksessä. Lainkäytön saatavuus opastaa siihen, että kantajien ei pitäisi joutua suorittamaan kulukorvausta, kunhan he ovat menestyneet edes jossakin määrin.²⁴⁰ Myös yleinen kohtuullisuus ohjaa rajoittamaan kuluvastuuta.

Koska sovintotilanteet vaihtelevat suuresti, kuluratkaisua varten on vaikea antaa kattavia tulkintasuosituksia. Mitä tulee kohtuusharkintaan joukko-oikeudenkäynnin yhteydessä, pidän kulujen kuittaamista varsin vahvana nyrkkisääntönä. Tulkintasuositus perustuu sovinnon lähtökohtaiseen kompromissiluonteeseen, OK 21:3:n pääsääntöön ja yllä mainittuihin päämääriin. Toisin on arvioitava tilannetta, jossa asianosainen on esittänyt perättömiä vaatimuksia ja sittemmin myöntynyt sovintoon sellaisin ehdoin, että vastapuolta on pidettävä tosiasiallisena voittajana.

²³⁸ Ks. esim. Lappalainen 2001 s. 87.

²³⁹ Ks. esim. KKO 2019:63, kohdat 8 ja 10.

²⁴⁰ Ks. jaksot V.1.3.5 ja V.7.3 edellä.

VI
JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA
TULEVAISUUDENNÄKYMÄ

1 Tutkimuksen yhteenveto

Tässä jaksossa esitetään lyhyesti päälukujen II–V keskeiset tutkimustulokset. Tutkimuksessa on pidetty silmällä lähinnä massavahinkoja, jotka aiheutuvat kuluttajansuojan, sijoittajansuojan, kilpailuoikeuden tai ympäristöoikeuden loukkauksista.¹

Pääluvussa II ilmeni, että Suomessa yritetään ennaltaehkäistä ja hyvittää massavahinkoja lukuisilla keinoilla. Vaikka eri viranomaiset ansiokkaasti valvovat riskialttiita toimintoja, massavahinkoja ei voida tyystin torjua ennalta. Niiden hyvittäminen edellyttää, että korvausvaatimusten käsittelyyn on kyllin käyttökelpoinen menettely. Luvussa arvioitiin suomalaista oikeussuojajärjestelmää massavahingon väitetyn uhrin eli vaateenhaltijan näkökulmasta. Näkökulma on perusteltu, koska juuri vaateenhaltija valitsee, missä menettelyssä asia tulee vireille – jos missään. Arviointi perustui AtJ-tutkimuksessa vakiintuneisiin kriteereihin eli oikeuden laatuun ja saatavuuteen: kuinka nopeasti ja edullisesti syntyy oikeita tuloksia reilulla tavalla?

Pääluvussa II todettiin yksittäisistä oikeussuojamekanismeista seuraavaa: Sikäli kuin massavahinko aiheutuu rikollisella teolla, vaateenhaltija voi saada laadukasta ja vaivatonta oikeussuojaa syyttäjän ajaessa korvausvaatimuksia rikosprosessissa. Mutta voi käydä niinkin, että tuomioistuin erottaa korvausvaatimukset eri menettelyyn tai että syyttäjä ei aja korvausvaatimuksia. Pelkkä sovittelu ei lähtökohtaisesti tuota vaateenhaltijalle pääsyä oikeuksiin, koska massavahinkojen kontekstissa vastapuolen kannattaa tyypillisesti olla tinkimätön niin kauan kuin sitä ei uhkaa epäedullinen tuomio. Kuluttajariitalautakunnan ongelmiksi havaittiin, että menettely on hidasta ja että suosituksia ei voi panna täytäntöön pakolla. Korvauksen määrääminen hallintomenettelyssä (*regulatory redress*) on sinänsä mallikas oikeussuojakeino, mutta Suomessa se käy päinsä harvoin – lähinnä eräiden ympäristövahinkojen yhteydessä. Tavanomainen eli yksilöllinen siviiliprosessi ei ole omiaan vaateenhaltijalle, jonka vaade on pieni ja vaikeasti näytettävissä. Kuluriski muodostuisi raskaaksi, sillä kulut reagoivat jäykästi riitaintressiin nähden.

Näin ollen pääluvussa II esitettiin, että oikeussuojan tosiasiallisia katveita esiintyy etenkin kilpailuvahinkojen ja sijoittajansuojan yhteydessä. Eräitä puutteita voidaan havaita myös kuluttaja- ja ympäristöoikeuden oikeussuojajärjestelmässä. On siis aihetta tarkastella kollektiivisen lainkäytön keinoja.

¹ Johdantojaksossa I.3.6 perusteltiin, miksi tutkimuksessa ei samalla tavoin huomioida joukko- prosesseja, jotka aiheutuvat työoikeuden tai perusoikeuksien loukkauksista.

Madaltuisiko siviiliprosessiin liittyvä kuluriski ilman, että esimerkiksi menettelyn reiluus heikentyisi liiaksi? Näistä keinoista päätin käsitellä etenkin joukkokanteita eli itsenäisiä toisiinsa liittyviä kanteita; kantajat pyrkivät kanteiden yhteiskäsittelyyn ja yhteiseen asianajoon. Tämä keino on näet Suomessa ryhmäkanteita yleiskäyttöisempi sekä pilotti- ja yhteiskanteita mukautuvampi.

Koska oikeustila on prosessi- ja asianajajaoikeudellisesti varsin epäselvä, ryhdyin tutkimaan sitä oikeusdogmaattisesti. Pääluvuissa III–V tarkoituksena oli tulkita voimassa olevaa oikeutta. Ensimmäinen kynnyskysymys on, kuinka asianajajan tulee toimia lukuisten kantajien yhteisenä asiamiehenä.² Hyvän asianajajataavan sisältö siis määrää sen, millä tavoin laajamittainen yhteinen asianajo voidaan järjestää. Ymmärrän hyvän asianajajataavan kaksikasvoisena normijärjestelmänä, joka on sekä ammattieettinen että oikeudellinen. Sen sisältöä voidaan selvittää oikeusdogmaattisin menetelmin ottaen huomioon normiston erityispiirteet, ennen kaikkea asianajajakunnan perusarvot.

Pääluvussa III lähdettiin siitä, että yhteinen asianajaja kohtelee kutakin vaateenhaltijaa päämiehenä. Asianajajan lojaalisuus- ja muut velvollisuudet kohdistuvat kuhunkin päämieheen itsenäisesti. Massavahinkotilanteissa asianajaja saa lähtökohtaisesti edustaa lukuisia vaateenhaltijoita, koska näiden välillä ei tyypillisesti ole eturistiriitoja, joista seuraisi esteellisyys. Yhteinen asianajaja voi kuitenkin kohdata erinäisiä vaikeuksia, jos hän yrittää edustaa hyvin erilaisessa asemassa olevia vaateenhaltijoita. Palkkiokysymyksissä erilaiset tulospalkkiot ovat hyvän asianajajataavan mukaisia silloin, kun muut palkkioperusteet olisivat päämiehille epätarkoituksenmukaisempia ja johtaisivat rationaaliseen apatiaan.

Toimeksiannon aikana yhteinen asianajaja ei tietenkään ehdi kommunikoida päämiehen kanssa kovin tiiviisti, mutta päämies ei silti jää objektin tai statistin rooliin, sillä hänellä säilyy valta hyväksyä tärkeät ratkaisut. Esimerkiksi sovintoon sitoutuminen on kunkin päämiehen oma päätös. Jos asianajaja ja päämies ovat erimielisiä siitä, mikä on päämiehen edun mukainen ratkaisu, asianajaja voi viimesijaisena keinona luopua toimeksiannosta. Luopumisen jälkeen saattaa yhteinen asianajaja jatkaa muiden päämiesten asianajajana, ellei tämä menettely loukkaa hänen velvollisuuksiaan entistä päämiestä kohtaan.

Pääluvussa III käsiteltiin hieman myös päämiesjoukon sisäisiä kysymyksiä. Vastaaja voi esimerkiksi sitoa sovintotarjouksensa siihen, että kaikki päämiehet hyväksyvät tarjouksen, jolloin syntyy eräänlainen kohtalonyhteys. Päämiesten joukkoa luonnehdittiin lukuisten henkilöiden vapaaehtoiseksi, epäviralliseksi ja väliaikaiseksi yhteenliittymäksi, joka tavoittelee projektista (oikeusjutusta) lähinnä yksilöllisiä taloudellisia etuja. Päämiesten välillä ei välttämättä ole kommunikaatiota tai yhteisöllisyyden tunnetta, mutta kohtalonyhteystilanteissa sellaisista on heille hyötyä.

² Tutkimuksessa ei nimenomaisesti tarkasteltu luvan saaneita oikeudenkäyntiavustajia, mutta heitä koskevat pitkälti samansisällöiset normit kuin asianajajia. Ks. jakso III.1.1.

Pääluvussa IV pohdittiin, kuinka tuomioistuimen tulee käsitellä sille saatavaa joukkokanteiden kimppeä. Ensinnäkin todettiin, että joukkoprosessissa keskeisten menettelyperiaatteiden lähtökohtainen painotus jossain määrin muuttuu: halpuus ja nopeus korostuvat, mutta myös tuomio-oikeellisuudesta sekä reilun menettelyn kulmakivistä (autonomia, kontradiktorisuus) täytyy pitää kiinni. Toiseksi suositeltiin, että asioiden jaossa poiketaan normaalista vuoroperiaatteesta ja keskitetään joukkokanteet pienehkölle määrälle saman osaston tuomareita. Kysymys siitä, minkä kokoinen kannekimppu kannattaa käsitellä yhdessä, riippuu paitsi kanneperusteiden samanlaisuudesta myös kantajien yhteistoiminnasta.

Joukkokanteiden hallintamenetelmistä analysoin yhteistä pääkäsittelyä, sisäisiä pilottikanteita ja välituomiota. Yhteisessä pääkäsittelyssä asianosaisen väittämistaakka pysyy yksilöllisenä mutta todistusaineisto laajentuu niin, että se huomioidaan kaikissa jutuissa. Välituomion ja sisäisen pilottituomion idea on siinä, että käsittelemällä vain pienen osan kokonaisuudesta tuomioistuin edistää suuresti koko kannekimppun ratkeamista: väli- ja pilottituomiot näet auttavat asianosaisia sopimaan juttuja. Välituomiolla käsittely pilkotaan tyypillisesti vastuuperusteen ja määrän erilliseen käsittelyyn. Sen tarkoituksenmukaisuus riippuu muun ohessa siitä, paljonko kanteita hylätään perusteettomina ja välttääänkö jäljelle jäävissä jutuissa saman aineiston kaksinkertaiselta käsitteilyltä. Sisäinen pilottituomio voi saada vahvan todistusvaikutuksen muiden eli jälkijuttujen käsittelyssä; sama tuomari voi lähtökohtaisesti käsitellä niin pilotti- kuin jälkijututkin ilman suuria reiluusongelmia.³

Pääluvussa IV käsiteltiin myös erityistä asetelmaa, jossa joukkokanteiden taustalla on samaa massavahinkoa koskeva rikostuomio. Tutkimuksessa päädyttiin aiemman doktriinin mukaisesti siihen, että rikostuomion näyttöratkaisu saa lähtökohtaisesti suuren todistusvoiman ja siten vahvan todistusvaikutuksen kanteiden käsittelyssä. Toki todistusvoima saattaa jäädä heikoksi esimerkiksi, jos rikosprosessissa on esiintynyt menettelyvirheitä tai jos rikostuomion perusteluissa on heikkoja kohtia.

Pääluvussa V analysoitiin, kuinka OK 21 luvun kulukorvaussäännöksiä tulee soveltaa joukkokanteiden yhteydessä. Sitä varten tunnistettiin kulusääntelyn päämääriä, joita ovat muun ohessa voittajan täydellinen oikeussuoja, yleinen kohtuullisuus ja lainkäytön saatavuus. Joukkoprosessissa määritetään kannekohtaisesti, minkä säännösten perusteella kukin kuluratkaisu tehdään.⁴ Joukkokantajien voittaessa kullekin tuomitaan lähtökohtaisesti erillinen kulukorvaus; toki määrän toteamisessa kannattaa käyttää yleistäviä laskelmia.

³ Menettely ei sinänsä ole ongelmaton; jälkijutun kantajalle syntyviä haittoja kuitenkin lieventää se, että hän voi halutessaan osallistua väliintulijana pilottijutun käsittelyyn. Ks. jakso IV.3.3.3.

⁴ Tällöin siis katsotaan, onko käsillä esimerkiksi OK 21 luvun 1 §:n mukainen täysi voitto vai 3 §:n mukainen osavoitto.

Joukkokantajien hävitessä solidaarinen korvausvastuu ulottuu kaikkiin, jotka ovat olleet olennaisesti samalla kannalla.

Pääluvussa V pohdittiin monia erityiskysymyksiä ja päädyttiin muun muassa seuraaviin tuloksiin: OK 21 luvun 3 pykälää ei tule soveltaa, jos kantaja menestyy prosessinedellytyskysymyksessä mutta häviää kokonaan pääasiassa. Organisoitukustannukset eivät pääsääntöisesti ole OK 21:1:n valossa tarpeellisia, mutta laajentava tulkinta on mahdollinen lähinnä pienten vaateiden yhteydessä. Jos pääasia sovitaan ja kulukysymys jätetään tuomioistuimen ratkaistavaksi, kulujen kuittaus on melko selvä nyrkkisääntö.

2 Joukkokanteet oikeussuojakeinona – arviointia

Tässä vastataan lyhyesti ja keskustelua alustavasti tutkimuskysymykseen 5: *Millaiset mahdollisuudet joukkokanteilla on kohentaa oikeuksiin pääsyä mas-savahinkotilanteissa (nykyisen lainsäädännön vallitessa)?* Tässä oletetaan, että vaateenhaltijat ajavat samankaltaisia kanteita, käyttävät yhteistä asianajajaa ja pyrkivät yhteiskäsittelyyn. Arviointikriteerit ovat samat kuin järjestelmäluvussa, nimittäin laatu ja saatavuus – tarkemmin sanoen oikeellisuus ja menettelyn reiluus sekä nopeus ja halpuus. Käsitellään ensin sitä, vaarantaako joukkoprosessi laatutekijöitä.

Kun joukkoprosessi johtaa yhteiskäsittelyyn, se vaikuttaa oikeudenkäyntiaineistoon ja siten tuomioistuimen mahdollisuuksiin ratkaista kukin riita oikein. Kussakin jutussa voidaan mitä todennäköisimmin huomioida enemmän henkilö-, asiakirja- ja asiantuntijatodistelua kuin silloin, jos se käsiteltäisiin erikseen. Myöskään yksittäisen asianosaisen huolimattomuus todistuskeinojen nimeämisessä ei aiheuta preklusiota eli ei estä huomioimasta samoja todisteita kaikissa jutuissa. Huolimattomuus oikeustosisekkoihin vetoamisessa taas lienee hyvin harvinaista, kun asianajaja voi hyödyntää kirjelmässään muiden juttujen malleja.⁵ Oikeudellinen argumentaatio on vähintään yhtä laajaa ja todennäköisesti laajempaa kuin yksilöllisessä käsittelyssä. Yleisesti ottaen *prosessin kohde tulee joukkoprosessissa käsitellyksi normaalia perusteellisemmin*, minkä vuoksi tuomioistuimella on tavallista paremmat mahdollisuudet ratkaista oikeus- ja näyttökysymyksetkin oikein. Toisaalta on mahdollista, että laaja oikeudenkäyntiaineisto sekoittaa tuomarien harkintaa tai että jotkin tärkeät yksilölliset kysymykset jäävät liian vähälle huomiolle.⁶

Joukkoprosessi vaikuttaa olennaisesti joihinkin reilun menettelyn osatekijöihin ja joihinkin ei. Määräämisperiaate eli autonomia säilyy hyvin pitkälti ennallaan: Vaateenhaltija päättää, tuleeko hänen asiansa vireille, kuinka asia on rajattu oikeustosisekkojen tasolla ja kuinka suuri hänen vaatimuksensa on. (Toki vaateenhaltijat voivat yhteistyössä yhdenmukaistaa kanteitaan.) Prosessin aikana kukin kantaja saa itse disponoida kanteesta eli päättää esimerkiksi sovinnosta, kanteen peruuttamisesta ja muutoksenhausta. Subjektivisessa

⁵ Ks. jakso IV.3.2 yllä.

⁶ Jokela 2012 s. 313 huomauttaakin, että kumulaation myötä oikeudenkäyntiaineisto voi muodostua vaikeasti hallittavaksi. Sinänsä lieveilmiöitä voidaan ehkäistä rajaamalla kumulaatio osuvasti ja käyttämällä tarkoituksenmukaisia hallintamenetelmiä.

kumulaatioissa on sinänsä pakkoyhteenliittymän piirteitä, sillä kantaja saattaa joutua vastoin tahtoaan yhteiskäsittelyyn, jolloin hänenkin jutussaan käytetään toisten esittämiä todisteita ja oikeudellisia argumentteja.⁷

Yksi reiluuden kulmakivi on kontradiktorisuus eli asianosaisen mahdollisuus osallistua näyttö-, oikeus- ja menettelykysymysten käsittelyyn.⁸ Joukkokanteiden käsittelyssä kontradiktorisuus voi toteutua tyydyttävästi, vaikka tuomioistuin ja yksittäinen asianosainen eivät toki kommunikoi niin tiiviisti kuin yksilöllisessä siviiliprosessissa. Mikäli prosessissa käytetään sisäisiä pilottikanteita, tämä sinänsä rajoittaa muiden kantajien osallistumisoikeutta, mutta edellä olen pitänyt rajoitusta tarkoituksenmukaisena ja hyväksyttävänä.⁹ Joukkoluonteisuus ei juuri vaikuta tuomioistuimen puolueettomuuteen tai prosessin ymmärrettävyyteen.¹⁰ Kantaja saa edelleen valita asianajajansa, ja yhteisen asianajajan tulee olla lojaali ja esteetön siinä missä asianajajien yleensäkin.¹¹ Asianajajan ja päämiehen suhde on toki yhteisessä asianajossa käytännössä laimeampi kuin yksilöllisessä.

Väliarvio voidaan kiteyttää näin: Joukkokanteet eivät luultavasti vaaranna oikeellisuutta, vaan voivat pikemminkin kohentaa sitä. Joukkoprosessissa tingitään menettelyn reiluudesta kiistattomasti mutta melko lievästi. Käsitellään seuraavaksi, missä määrin joukkokanteet voivat tarjota halvempaa ja nopeampaa oikeussuojaa.

Joukkoprosessi on omiaan etenemään hitaasti.¹² Asiaa ajetaan perusteellisesti jo pelkästään siksi, että yhteenlaskettu intressi on suuri ja riitakysymykset ovat usein kompleksisia. Tuomarien täytyy perehtyä lukuisten asianosaisten lausumiin; mitä enemmän kanteet eroavat toisistaan, sitä raskassoutuisempi menettely on. Lisäksi vastaaja voi pitää viivyttelyä edullisena strategiana, sillä kantajat tyypillisesti sietävät pitkittymistä heikommin. Etenkin prosessi- ja vanhentumisväitteet ovat sikäli käteviä, että onnistuessaan ne torjuvat kanteen ja epäonnistuessaankin vähintään hidastavat pääasian ratkaisemista.¹³ Viivyttely ei toki ole mikään luonnonlaki, vaan toisinaan vastaajakin pyrkii nopeaan käsittelyyn esimerkiksi pilottijuttujen avulla.¹⁴ Prosessi voi hidastua odottamattoman

⁷ Lehrberg 2003 s. 158 puhuu määräämisen kaltaisista vaikutuksista. Uhkakuva on varsin kaukaa haettu.

⁸ Tutkimuksessa prosessuaalista tasa-arvoa on käsitelty kontradiktorisuuden käsitteen alla.

⁹ Ks. jakso IV.3.3.

¹⁰ Edellä jaksossa IV.3.3.3 on käsitelty myös mahdollista tuomarin esteellisyyttä, mutta ongelma liittyy läheisemmin osallistumisoikeuteen.

¹¹ Asianajajan merkityksestä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta ks. esim. ennakkopäätös KKO 2020:21 eriävine mielipiteineen.

¹² Ks. esim. Koulou 2017b s. 20 av. 21. Ulkomaisista tapauksista pahamaineinen esimerkki on saksalainen Telekom-oikeudenkäynti, josta ks. Tilp – Roth 2014 s. 131–142.

¹³ Ks. Kalliokoski DL 2020 s. 629; Koulou 2017a s. 99–101.

¹⁴ Yksi esimerkki on epidemiovakuutuksia koskeva oikeudenkäynti, josta ks. Suomen Kuvalehti 13/2021 s. 12.

paljon, jos esimerkiksi sisäisen pilottituomion tai rikostuomion todistusvaikutuksesta aletaan riidellä. Koska tässä tutkimuksessa ei ole edes käsitelty muutoksenhakua, jutun palauttamista tai kysymyksiä kansainvälisestä toimivallasta, tutkimus antaa vajavaisen kuvan joukkoprosessin mahdollisista hidasteista.¹⁵

Kollektiivisen lainkäytön keskeinen lupaus on tarjota vaateenhaltijalle normaalia halvempi prosessi. Joukkokanteiden yhteinen asianajo ja yhteiskäsittely säästävät merkittävästi kunkin kantajan omia asianosaiskustannuksia.¹⁶ Mikäli kantajaa kohtaa kulukorvausvelvollisuus, se tyypillisesti jakautuu lukuisten joukkokantajien kesken siten, että kunkin maksettavaksi jää paljon pienempi summa kuin tavanomaisen siviiliprosessin häviäjälle. Mutta joukkokantajan on kovin vaikea ennakoita, paljonko oikeudenkäynti tuottaa voittoa tai tappiota esimerkiksi todennäköisessä skenaariossa, melko huonossa skenaariossa tai kauhuskenaariossa.¹⁷ Kuluratkaisua on erityisen hankala ennustaa silloin, kun pääasiassa voidaan odottaa osittaista voittoa. Myös joukkoprosessissa näkyvät OK 21 luvun peruslinjaukset, kuten vahva pääsääntö häviäjän kuluvastuusta sekä taulukkorvausten puute (8 c ja 8 d §:iä lukuun ottamatta).¹⁸

Pääluvussa II esitettyä taulukkoa (*Taulukko 1*) voidaan täydentää niin, että siihen lisätään myös joukkoprosessi. Tällöin muodostuu oheinen taulukko.

Massavahinkotilanteessa joukkoprosessi on toki vaateenhaltijalle houkuttelevampi vaihtoehto kuin yksilöllinen siviiliprosessi – ainakin mikäli hän arvostaa edullisuutta. Mutta jos vertailukohdaksi otetaan korvaus hallintomenettelyn tai rikosprosessin kautta, joukkokanteet vaikuttavat varsin keskinkertaiselta oikeussuojakeinolta. Tämä liittyy kiinteästi siihen, että Suomessa joukkoprosessi ei eroa kovin paljon yksilöllisestä siviiliprosessista. Joukkoprosessin täytyy toimia lainsäädännöllisissä kehyksissä, jotka on laadittu kahden tai muutaman asianosaisen menettelyjä varten – sääntelyä ei ole suunniteltu toimimaan massavahinkotilanteissa. *Nykyisen lainsäädännön puitteissa joukkokanteet edistävät oikeuksiin pääsyä vain keskinkertaisesti*. Myös ulkomaisessa oikeuskirjallisuudessa todetaan usein, että kumulatiiviset kannemallit ovat massavahinkojen yhteydessä epäkäytännöllisiä verrattuna edustuksellisiin.¹⁹

¹⁵ Esimerkiksi puukartellioikeudenkäynnissä vanhentumiskysymys eteni korkeimpaan oikeuteen, joka palautti jutun takaisin käräjäoikeuteen (KKO 2016:11). Saksassa Weimann 2018 s. 127 toteaa, että massariitojen vastaajat käyttävät mielellään kaikki mahdolliset valitustiet tuottaakseen kantajille rasisusta.

¹⁶ Ks. esim. Silver 1999 s. 201–202 ja Pohjoismaista Nagelhus JV 2008 s. 193.

¹⁷ Ks. samoin Koulu 2017b s. 148–149.

¹⁸ Koulu 2020 s. 113 toteaa: ”Jos ajatellaan oikeudenkäyntikynnystä ja oikeuksiin pääsemistä, Suomen oikeus on päätenyt pahimpaan mahdolliseen yhdistelmään. Vahvaan hävinnyt maksaa -sääntöön yhtyy ensinnäkin taksattomuus eli keskeisten lakimieskustannusten tapauskohtainen määrättyminen ja toiseksi heikko kustannusten hillintä [...]”

¹⁹ Keskieurooppalaisesta kirjallisuudesta ks. esim. Kowollik 2018 s. 100–101; Pohjoismaista Nagelhus JV 2008 s. 190–193; oikeustaloustieteestä ks. Silver 1999 s. 206–208. Toisaalta Hodges 2001 s. 11 ja Blennerhassett 2016 s. 215–225 keuhvat eräiden englantilaisten joukkoproses-

Taulukko 3. Oikeussuojamekanismit pähkinänkuoressa, täydennetty versio

	Rikos- prosessi	Hallinto- menettely	Sovittelu	Lauta- kunta- menettely	Siviili- prosessi (yksilölli- nen)	Siviili- prosessi (joukko- kanteet)
Nopeus	melko hidas	melko nopea	nopea	melko hidas	melko hidas	hidas
Halpuus	melko edullinen	edullinen	edullinen	edullinen	kallis	kohtalainen
Tulosten oikeellisuus	yleensä korkea	yleensä korkea	ei takeita (eri tausta- ideologia)	korkea	yleensä korkea	yleensä korkea
Menettelyn reiluus	korkea	melko korkea	ei takeita (eri tausta- ideologia)	melko korkea	korkea	melko korkea
Laaja- alaisuus	melko laaja	kapea	laaja	melko suppea	laaja	laaja
Muuta	+ pakko- täytätöön- pano - epä- varmuus käsittely- tavasta	virallis- periaate	+ menettelyn kontrolli - edellyttää vastapuolen suostumusta	- ei pakko- täytätöön- panoa	+ pakko- täytätöön- pano - epä- varmuus kuluista	+ pakko- täytätöön- pano - epävarmuus kuluista ja käsittely- tavasta

Tässä vaiheessa käynee selväksi, miksi tutkimuksessa on pidetty eri tiedonintressit varsin selvästi erillään. Kun pääluvuissa III–V pysyttiin vallitsevan lainopin sitoumuksissa, saatiin suhteellisen vakaa pohja toimivuusarviota eli tutkimuskysymystä 5 varten. Mikäli noissa osissa olisi haettu esimerkiksi vaihtoehtoisella lainopilla vaateenhaltijoille mahdollisimman edullisia laintulkintoja, joukkokanteiden arviointi oikeussuojakeinona uhkaisi vinoutua. Tässä kohtaa on myös muistettava, että tutkimuksessa vastataan kysymykseen 5 vain suppeasti ja alustavasti; tarkempi arvio edellyttäisi ainakin lisää empiiristä tietoa ja eritellympää tarkastelua.

sien käsittelyä, mutta englantilaistuomarien luovaa manageriasennetta lienee vaikea omaksua *civil law* -maihiin, ks. Biard 2014 s. 111–112, 281.

3 Kehittämismuutoksia *de lege ferenda*

3.1 TARKASTELUN RAAMIT

Tässä jaksossa vastataan suppeasti ja keskustelua pohjustavasti tutkimuskysymykseen 6: *Millä menettelyuudistuksilla voitaisiin kohentaa oikeuksiin pääsyä massavahinkotilanteissa de lege ferenda?* Tavoite on asetettu ja perusteltu edellä johdannossa.²⁰ Tässä jaksossa siis sitoudutaan edelleen oikeusuoja-ajatteluun ja legalistiseen diskurssiin.²¹ Pääluvussa II olen konkretisoinut tavoitetta esittämällä kriteerejä, joista tavoitteen toteutuminen riippuu. Tavoite voidaan kuvata tarkemmin näin: Massavahingon jälkeen vaateenhaltijan tulee olla nykyistä helpompi saada oikeusuojaa tuomioistuimilta, kuitenkin niin, että uudistukset eivät loukkaa vastapuolen oikeutettuja intressejä.²² Tässä keskitytään tuomioistuinmenettelyihin siksi, että riidan tullen ne toimivat oikeusuojan viimekätisinä takeina. Lähtökohtatilanne eli vallitseva oikeustila on esitelty aiemmin tässä tutkimuksessa; osin karkeammin, osin hienojakoisemmin.²³

Jakso keskittyy keinovalikoimoihin, joita kartoitan, esittelen ja arvioin. Olennaista on arvioida tavoiterationaalisuutta eli sitä, missä määrin keinot voivat edesauttaa tavoitteen saavuttamista. Lisäksi täytyy arvioida, kuinka hyvin uudistus voisi nivelyä ympäröivään lainsäädäntöön eli välttää oikeudenalan liiallista epäkoherenssia. En aio saattaa *de lege ferenda* -tarkastelua niin pitkälle, että valitsisin parhaan keinon. Valinta edellyttäisi laajahkoja perusteluja, kattavaa empiiristä tietopohjaa ja finaalisia arvovalintoja, eikä niin ollen sopisi tämän tutkimuksen raameihin.²⁴ Keinojen esittely ei myöskään mene niin yksityiskohtaiselle tasolle, että siinä muotoiltaisiin mahdollisia lakipykäläiä.²⁵

Jotta esitys pysyisi tiiviinä, en tarkastele mahdollisia vahingonkorvausnormien uudistuksia, jotka auttaisivat vaateenhaltijaa massavahinkotilanteissa. Sama näkökohta puoltaa sitä, että myös mahdolliset todistusoikeudelliset

²⁰ Ks. jaksot I.4.2.1 ja I.4.2.2.

²¹ Kirjan viimeisessä jaksossa kyseenalaistetaan niitäkin ja otetaan laajempi näkökulma.

²² Linna 1987 s. 36 esittää samankaltaisen esimerkin siitä, kuinka kaksi tavoitetta rajaavat toisiansa. Vaateenhaltijan ja vastapuolen intresseistä ks. myös jakso II.1.3.

²³ *De lege ferenda* -tutkimuksen vaiheista ks. Linna 1987 s. 32–34.

²⁴ Keinojen testaamisesta ja valitsemisesta ks. Linna 1987 s. 28, 35–37. Sääntelyn koherenssista ks. myös Melander 2008 s. 78–79.

²⁵ Pykäläien muotoilu lienee mielekäästä lähinnä sellaisessa *de lege ferenda* -tutkimuksessa, jossa keino on jo valittu. Viimeaikaisissa prosessioikeudellisissa väittöskirjoissa näin ovat tehneet ainakin Saarensola 2017 s. 289–291 ja Huhtamäki 2019 s. 296–300.

helpotukset rajataan tarkastelun ulkopuolelle.²⁶ Sitä paitsi massavahinkoja koskevaan erityislainsäädäntöön on jo omaksuttu aineellis- ja todistus oikeudellisia säännöksiä, jotka helpottavat vaateenhaltijan asemaa.²⁷ Keskityn tarkastelmaan kolmea vaihtoehtoista keinoa eli menettelyuudistusta. Ensimmäisessä vaihtoehdossa joukkoprosessista tehdään muutamilla erityissäännöksillä jäsenytyneempi eli ennakoitavampi ja joutuisampi. Toisessa ryhmäkannelakia uudistetaan laaja-alaisemmaksi ja vaikuttavammaksi. Kolmannessa asiallista toimivaltaa muutetaan niin, että eräät massavahinkoasiat siirtyvät pois yleisistä tuomioistuimista muihin, jotka ovat omiaan käsittelemään juttuja tarkoituksen mukaisemmin. Kaikki nämä keinot ovat sikäli yleisiä, että niiden käyttöala ei rajoitu yksittäisen oikeudenalan massavahinkoihin.²⁸

Yleisesti ottaen kaikki kolme keinoa monimutkaistaisivat ja eriyttäisivät lainsäädäntöä.²⁹ Joukkoprosessi ja ryhmäkanteen merkitsevät siviiliprosessin muotojen sisäistä hajaantumista, kun taas kolmannessa vaihtoehdossa erilaiset korvausvaatimukset päätyisivät eri lainkäyttölinjoille. Sen, että sääntely monimutkaistuisi, ei kuitenkaan pidä estää uudistuksia, joiden tekemiseen on riittävä yhteiskunnallinen tarve. Koska vahinkojen kirjo on huomattavan laaja, vaateenhaltijoilla pitääkin olla käytettävissään erilaisia oikeussuojamekanismeja. Toinen kysymys on, missä määrin lainsäätäjän kannattaa eriyttää juuri tuomioon johtavia menettelyjä.³⁰

3.2 JÄSENTYNEEMPI JOUKKO-OIKEUDENKÄYNTI

Kuten edellä on esitetty, oikeuksiin pääsyn kannalta suomalainen joukkoprosessi on hidas ja vaikeasti ennakoitava. Kuinka ongelmia voitaisiin lievittää niin, että samalla säilytetään menettelyn perusidea eli lukuisten vaateenhaltijoiden asianosaisasema? Menettelyä voidaan jäsentää säätämällä laissa sisäisten pilottikanteiden käytöstä ja nopeuttaa vähentämällä muutoksenhakuinstansseja.³¹ Näitä uudistuksia ei ole välttämätöntä tehdä samalla kertaa, mutta jos niistä

²⁶ Vahingonkorvaus- tai todistusoikeudellisten normien käsittely paisuttaisi jaksoa huomattavasti, koska aiemmin tässä tutkimuksessa ei ole käsitelty alojen yleisiä oppeja.

²⁷ Mainittakoon esimerkiksi KilpVL 2 ja 7 §:t sekä YVL 3 §.

²⁸ Laajemman oikeuspoliittisen keskustelun täytyy toki olla myös alakohtaista, jotta voidaan huomioida sektorilainsäädännön tavoitteet sekä kunkin alan mahdolliset hallinnolliset ja rikosoikeudelliset sanktiot. Ks. Burbank – Farhang – Kritzer, Lewis & Clark L Rev 2013 s. 640. Tässä lyhyessä pohjustuksessa lienee ymmärrettävää, että alakohtaisiin tarpeisiin ei syvennytä.

²⁹ Ryhmäkanteesta on toki jo nykyisin erityissääntelyä, mutta ainakaan vielä se ei ole ollut tuomioistuimissa elävää oikeutta, *law in action*. Ks. jakso II.5.1.2.

³⁰ Oikeudenkäymiskaari ei tunne pienten vaateiden yksinkertaistettua menettelyä, jollainen on varsin suosittu muissa Pohjoismaissa. Esimerkiksi norjalaisesta menettelystä ks. TVL luku 10 ja Robberstad s. 219–228. Idean omaksumisesta Suomeen ks. OMSO 2021:16 s. 98–103.

³¹ Joukkoprosessia voitaisiin kehittää myös uudistamalla kulusääntelyä ennakoitavammaksi.

vain toinen toteutetaan, reformi jää helposti puolitiehen. Molemmat uudistukset voidaan toteuttaa hieman eri tavoin.

Sisäiset pilottikanteet sopivat monenlaisiin joukkoprosesseihin ja tehostavat menettelyä varsin voimakkaasti.³² Niitä käytetäänkin laajojen kannekimppujen hallintaan muun muassa Saksassa, Yhdysvalloissa ja Englannissa.³³ Suomessa voitaisiin säätää, että käsitellessään suurta määrää kanteita, jotka perustuvat samoihin tai samankaltaisiin seikkoihin, tuomioistuin käsittelee ensin tarkoituksenmukaisen määrän pilottikanteita, ellei ole erityistä syytä hallinnoida kanteita toisella menetelmällä. Sisäisten pilottikanteiden käyttö siis olisi presumtiivinen asianhallintamenetelmä. Tarkoituksenmukainen pilottikanteiden määrä riippuu lähinnä siitä, paljonko joukkokanteita on ja kuinka erilaisia ne ovat. Yhden pilotin käyttö on suotavaa vain, jos kanteet ovat identtisiä ainakin perusteeltaan. Sitä, millä kriteereillä ja millaisessa menettelyssä sisäiset pilottikanteet valitaan, ei liene järkevää säännellä laissa.³⁴ Pilottikanteiden valinnasta ei pitäisi sallia erillistä muutoksenhakua, koska se hidastaisi käsittelyä. Jahka pilottikanteet on valittu, tuomioistuin jättää muut joukkokanteet lepäämään ja käsittelee niitä vasta, kun pilottijutut on ratkaistu lainvoimaisesti.³⁵ Myös pilottijutun käsittelyssä voidaan tarvittaessa hyödyntää välituomiota.

Yllä kuvattu sääntely merkitsisi lähinnä hyvien käytäntöjen kodifointia. Jos joukkoprosessista halutaan merkittävästi joutuisampi ja ennakoitavampi, radikaalimpi vaihtoehto olisi säätää, että sisäinen pilottituomio saisi positiivisen oikeusvoimavaikutuksen muiden joukkokanteiden käsittelyssä. Oikeusvoima koskisi sitä, kuinka pilottituomioissa ratkaistaan tarkoin määritelty kysymys, joka on olennainen lukuisille joukkokanteille. Sääntelyssä voitaisiin ottaa oppia Englannin GLO-menettelystä ja Saksan mallivahvistuskanteista (*Musterfeststellungsklage*). Tällöinkin voitaisiin valita yksi tai useampi pilottikanne, mutta useiden käsittelyssä täytyisi tietenkin omistaa erityistä huomiota sille, ettei tuomioissa esiinny ristiriitaisia lausumia.³⁶ Lepäämään jätetyn kantajan oikeusturvaa tulisi suojata ainakin siten, että kantaja voi halutessaan irtautua kollektiivisesta asianhallinnasta ja oikeusvoiman piiristä (ennen pilottituomion antamista).³⁷ Selkeyden vuoksi tuomioistuimen tulee ylläpitää rekisteriä siitä,

Tässä suhteessa selvä edistysaskel olisi, jos kaikkien riita-asioiden kulukorvaukset määrättäisiin taulukon perusteella, ks. OMSO 2021:16 s. 107–109.

³² Ks. jakso IV.3.5 edellä.

³³ Ks. jaksot II.5.2 ja II.5.5 edellä sekä yleisesti Biard 2014 s. 93–96.

³⁴ Valinnasta tarkemmin ks. jakso IV.3.3.2.

³⁵ Todennäköisesti monia riitoja sovitaan sen jälkeen, kun pilottijuttuja on ratkaistu alioikeudessa tai ylemmässä tuomioistuimessa.

³⁶ Saksalaisissa menettelyissä mallivahvistuskanteita valitaan nimenomaan yksi, ks. KapMuG 10 § ja ZPO 607 §, kun taas GLO-menettelyssä pilottikanteita voi olla useampia, ks. CPR 19.13. Jos käytetään useampia oikeusvoimaisia pilottituomioita, ensimmäisellä voidaan ratkaista kaikkien yleisin kysymys ja sitten muilla erityisempiä kysymyksiä.

³⁷ Vaikka pilottituomio ei sitoisi hänen jutussaan, sillä olisi toki todistus- ja prejudikaattivaikutus.

mitä kanteita hallinnoidaan kollektiivisesti.³⁸ Pilottimenettelyyn voidaan myös säätää väliintulomahdollisuuksia lepävien juttujen kantajille.³⁹

Uudistuksiin liittyisi erinäisiä ongelmia etenkin menettelyn reiluuden kannalta. Jos käsittelyä virtaviivaistetaan voimakkaasti pilottikanteilla, rajoitetaan muiden juttujen kantajien osallistumisoikeuksia. Mahdollisuus irtautua yhteiskäsittelystä vaikuttaa melko heikolta oikeusturvatakeelta. Oikeusvoiman laajennus lisäisi systeemin epäkoherenssia, olisi kovin arveluttavaa muiden juttujen kantajien näkökulmasta sekä saattaisi tehdä pilottikanteen käsittelystä äärimmäisen yksityiskohtaista.

Muutoksenhausta on huomattava ensinnäkin, että asianhallintapäätökset ovat jo nykyisin niin kutsuttuja käsittelyratkaisuja, joihin asianosainen ei saa hakea erikseen muutosta (OK 25:1.3).⁴⁰ Jos siis halutaan nopeuttaa joukkokanteiden muutoksenhakuvaiheita, täytyy kiinnittää huomio pääasian käsittelyyn. *Tarkoituksenmukainen keino olisi rajoittaa sitä, kuinka moni instanssi tutkii kanteita.* Eurooppalaisessa keskustelussa *Kowollik* toteaa, että monimutkainen kollektiivinen riita-asia tulisi käsitellä vain kahdessa oikeusasteessa.⁴¹ Suomessa rajoitus merkitsisi hovioikeusvaiheen ohittamista, koska oikeudenkäyntien painopisteen kuuluu olla käräjäoikeudessa ja koska korkeimmalla oikeudella täytyy olla mahdollisuus huolehtia lainkäytön yhtenäisyydestä.⁴² Uudistuksella poikettaisiin oikeusastejärjestyksen periaatteesta. Periaate nojaa pitkälti varmuustavoitteeseen ja merkitsee muun ohessa sitä, että mikään kolmesta instanssista ei tutki asiaa, jota alempi instanssi ei ole tutkinut.⁴³

Pohditaan hieman lähemmin, kuinka hovioikeuden ohittaminen voitaisiin toteuttaa joukkokanteiden yhteydessä. Jo nykyisin oikeudenkäymiskaari mahdollistaa ohittamisen ennakkopäätösvalituksella, jonka korkein oikeus tutkii vain, jos se myöntää valituslupan ennakkopäätösperusteella; ellei valituslupaa tule, käräjäoikeuden tuomio saa lainvoiman (OK 30 a:2). Koska sääntely rajoittaa näin jyrkästi muutoksenhakuoikeutta (PL 21.2), muutoksenhakija voi tehdä ennakkopäätösvalituksen vain vastapuolen suostumuksella (OK 30 a:1.2).⁴⁴

³⁸ Esimerkiksi GLO-kanteiden hallinnointi nojaa rekisteriin, ks. CPR 19.11–19.14.

³⁹ Tällöin tulee varoa, ettei menettely käy liian hitaaksi. Tästä ongelmasta Saksassa ks. Tilp – Roth 2014 s. 135–137, 141–142.

⁴⁰ Ks. Koulu 2017a s. 221–222.

⁴¹ *Kowollik* 2018 s. 253. Huomattakoon, että hän pitää menettelyllistä oikeusturvaa korkeassa arvossa.

⁴² Ks. esim. HE 9/2005 vp s. 4 ja LaVM 4/2010 vp.

⁴³ Periaatteesta oikeuspolitiikassa ks. esim. KM 2002:8 s. 48–50 ja yleisemmin Reinikainen 1956 s. 8–14. Nykyisin periaatetta ei toki ymmärretä siten, että asianosaisella olisi subjektiivinen oikeus saada asiansa käsitellyksi kaikissa kolmessa instanssissa.

⁴⁴ Lainvalmistelussa asianosaisten määräysvaltaa korostivat PeVL 4/2010 vp ja LaVM 4/2010 vp. Joukkoprosessissa (tavallisessa prosessinyhteydessä) vaikuttaa mahdolliselta, että jotkut kantajat saattavat valituksella omat juttunsa hovioikeuteen samalla, kun toiset yrittävät ennakkopäätösvalitusta. Aiheesta ks. HE 105/2009 vp s. 72–73 ja Kekäläinen 2018 s. 54–55, etenkin av. 312.

Asianosaisten erisuuntaiset intressit ja korkeimman oikeuden ankara lupaharkinta johtavat yhdessä siihen, että ennakkopäätösvalituksia käsitellään harvoin.⁴⁵ Sääntelyä voitaisiin uudistaa vaikuttavammaksi Norjan mallin mukaan niin, että vastapuolen suostumus ei olisi välttämätön.⁴⁶ Tällöin vastapuolen oikeusturvaa pitäisi varjella muutoin – esimerkiksi siten, että normaali valitustie hovioikeuteen pysyy auki, mikäli korkein oikeus ei myönnä valituslupaa.⁴⁷ Tämä ratkaisu kuitenkin vesittäisi alkuperäisen ajatuksen eli hovioikeusvaiheen ohittamisen. Yleensäkin OK 30 a luvun pohjalta on hankala kehittää ennakoitavaa ja tarkoituksenmukaista järjestelyä.⁴⁸

Yksinkertaisempi sääntelyratkaisu olisi antaa joukkoprosessin asianosaiselle (suoraan lain nojalla) subjektiivinen oikeus saada valitus tutkittua korkeimmasa oikeudessa. Toisin sanoen kyseessä olisi ohivalitus ilman ennakkopäätösperustetta. Joukkoprosessi ja sen asianosaissiiri tulisi määritellä ennakoitavasti, mikä kävisi helpoiten edellä mainitun kärjαιοikeuden rekisterin avulla. Korkein oikeus tutkii nykyisinkin niin oikeus- kuin näyttökysymyksiä ja toimii tietyissä tilanteissa toisena oikeusasteena.⁴⁹ Vaikka uudistus olisi asianosaisten näkökulmasta sekä tarkoituksenmukainen että tyydyttävän reilu, siihen liittyisi hankaluuksia. Viime vuosikymmeninä korkeinta oikeutta on johdonmukaisesti muovattu ennakkopäätöstuomioistuimeksi, joka saa valikoida, mitä juttuja tutkii.⁵⁰ Uudistus sopisi vaivalloisesti korkeimman oikeuden nykyrooliin ja saataisi tuottaa sen työtaakkaan äkillisiä lisäyksiä.

Lainsäätäjän on sinänsä mahdollista kehittää nykyistä jäsentyneempi ja joutuisampi joukkoprosessi. Mutta jos lainsäätäjä haluaa edistää oikeuksiin pääsyä massavahinkotilanteissa, *eikö kannata kehittää ryhmäkannetta kumulatiivisten mallien sijasta?*⁵¹ Ryhmäkanteen yhteydessä ei tarvitsisi järjestää lukuisten vaateenhaltijoiden osallistumista, kun kantaja on velvollinen ajamaan ryhmän parasta ja kun tuomioistuin viime kädessä valvoo, että menettely on ryhmäläisille reilu.

⁴⁵ Ks. Kekäläinen 2018 s. 34–41 ja 55–58.

⁴⁶ Suomessa idean on esittänyt Koulu 2017a s. 291–292.

⁴⁷ Tähän on päädytty Norjassa, ks. TVL § 30-2(6).

⁴⁸ Niin kauan kuin sääntely perustuu valituslupaharkintaan ja ennakkopäätösperusteeseen, riidan tulee koskea varsin raffinoitua oikeuskysymystä, jotta valituslupa tulisi.

⁴⁹ Korkein oikeus ei siis ole kassaatiotyyppinen tuomioistuin, joka tutkii pelkkiä oikeuskysymyksiä. Erilaisista muutoksenhakuinstanssien rooleista ks. Leppänen – Välimaa 1997 s. 9–10. Korkeimman oikeuden toiminnasta toisena oikeusasteena säädetään OK 31:12–21 a §:ssä.

⁵⁰ Ks. esim. HE 9/2005 vp s. 4, 9–13.

⁵¹ Ks. alaviite 19 edellä. Suhtaudun siis melko nuivasti siihen ajatukseen, että pienissä oikeuskulttuureissa tulevaisuus kuuluisi kumulatiivisille eikä edustuksellisille malleille. Ks. Koulu 2017a s. 266–267 ja Koulu 2017b s. 89.

3.3 VAIKUTTAVAMPI RYHMÄKANNE

3.3.1 Edustajakannedirektiivin edellyttämät muutokset

Suomessa on käyty varsin rikasta oikeuspoliittista keskustelua siitä, millainen ryhmäkannesäätely olisi tavoiterationaalista ja sopisi tšekäläiseen oikeusjärjestelmään.⁵² Aluksi kannattaa kuitenkin esitellä tuore EU-direktiivi ja arvioida, millaiset raamit se asettaa kotimaiselle lainvalmistelulle.

Edustajakannedirektiivi hyväksyttiin 25.11.2020, ja jäsenvaltioiden tulee implementoida se 25.12.2022 mennessä. Direktiivin mukainen edustajakanne on yksi ryhmäkanteen alalaji. Asiallinen soveltamisala rajoittuu kanteisiin, jotka perustuvat tiettyihin EU:n kuluttajansuojasäännöksiin tahi niitä implementoivaan lainsäädäntöön;⁵³ direktiivi ei sen sijaan koske kilpailuoikeudellisia kanteita.⁵⁴ Direktiivin avainkäsite on oikeutettu yksikkö (*qualified entity*), siis kuluttajajärjestö tai viranomainen, jonka jokin jäsenvaltio on nimennyt kelpoiseksi ajamaan edustajakanteita.⁵⁵ Oikeutetut yksiköt jaetaan kahteen kastiin jo nimeämisen yhteydessä. Ne yksiköt, jotka täyttävät artiklan 4(3) ankarat vaatimukset, saavat ajaa edustajakanteita kaikissa jäsenvaltioissa.⁵⁶ Kotimaassaan edustajakanteita saavat ajaa myös muut oikeutetut yksiköt, kunhan kyseinen valtio on nimennyt ne.⁵⁷

Edustajakannedirektiivi jättää jäsenvaltioille liikkumavaraa, mitä tulee ryhmän muodostamistapaan ja kanteiden rahoitukseen. Kun kanteessa vaaditaan aktiivista suoritusta,⁵⁸ kuten vahingonkorvausta tai hinnanalennusta, jäsenvaltio itse päättää lainsäädännössään, tarvitseeko kunkin kuluttajan nimenomaisesti liittyä ryhmään (*opt-in*).⁵⁹ Kun kanteella ajetaan kieltovaatimusta, kaikki

⁵² Ks. esim. OMTR 2005:3, etenkin s. 21–26 ja 50–56.

⁵³ Soveltamisalasta ks. 2020/1828/EU art. 2(1), johdantokappale 13 ja tarkemmin direktiivin liite 1.

⁵⁴ Tässä on huomattava, että kilpailuvahinkodirektiivillä 2014/104/EU taas ei yhtenäistetty kollektiivista lainkäyttöä. Aiheesta ks. Nagy, *Revista* 2020 s. 128–129.

⁵⁵ Artikla 3, kohta 4).

⁵⁶ Direktiivin kielellä edustajakanne on ”rajat ylittävä” aina, kun oikeutettu yksikkö nostaa kanteen eri jäsenvaltiossa kuin siinä, jossa se on nimetty. Ks. artikla 3, kohta 7). Muut edustajakanteet ovat ”kotimaisia”. Jutun muut kansainväliset liittymät eivät ole tässä merkityksellisiä.

⁵⁷ Toki artiklan 4(4) mukaan jäsenvaltioiden kriteerien tulee tällöinkin olla ”johdonmukaisia tässä direktiivissä asetettujen tavoitteiden kanssa, jotta tällaiset edustajakanteet toimivat tehokkaasti ja vaikuttavasti”. Artiklassa 1 mainitaan tavoitteiksi muun muassa kuluttajansuojan korkea taso, asianmukaiset takeet perusteettomien oikeudenkäyntien välttämiseksi sekä kuluttajien oikeussuojan saatavuus. Ks. myös artikla 4(6) tapauskohtaisesta nimeämisestä.

⁵⁸ Artiklan 9(1) suomalainen versio viittaa yläkäsitteeseen termillä ”hyvitys”, mikä on kotimaisen doktriinin kannalta hieman erikoista. Englanninkielisessä versiossa käytetään termiä *redress* ja saksankielisessä *Abhilfe*.

⁵⁹ Artikla 9(2). Muotoilu on koukeroinen, mutta ilmaus ”nimenomaisesti tai hiljaisesti” mahdollistaa kansallisen säätelyn, jossa määritelmän täyttävä kuluttaja oletuksena kuuluu ryhmään (*opt-out*). Tarkoitus ilmenee direktiivin johdantokappaleista 43 ja 44. Nimenomainen liittyminen

relevantit kuluttajat kuuluvat automaattisesti ryhmään.⁶⁰ Ulkopuolisesta rahoituksesta annetaan direktiivin 10 artiklassa melko monimutkaisia sääntöjä, jotta aktiivisia suorituskanteita ei rahoitettaisi tavoilla, jotka luovat eturistiriitoja esimerkiksi rahoittajan ja kuluttajien välille. Direktiivin 20 artiklan mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, etteivät oikeudenkäyntikulut tosiasiallisesti estä oikeutettujen yksiköiden toimintaa; tämä voidaan järjestää esimerkiksi oikeusavulla tai muulla julkisella rahoituksella. Rahoitussäännökset ovat tulkinnanvaraisia, mutta taustalta ilmenee EU:n tahto suosia eettisesti ideaaleja rahoituslähteitä ja torjua kaupallisempi rahoitus.⁶¹

Edustajakannedirektiivi tuo merkittäviä muutoksia lähinnä niille muutamille jäsenmaille, joiden lainsäädäntö ei ennestään tunne ryhmäkanteita.⁶² Muille jäsenvaltioille huomattavaa on, että direktiivi ei estä säätämästä tai pitämästä voimassa muita kollektiivisia menettelyjä. *Yhden mekanismin täytyy vain olla direktiivin mukainen.*⁶³ Esimerkiksi Ruotsi, Tanska ja Espanja saavat halutessaan säilyttää yksityisen ryhmäkanteen, kunhan eri mekanismit pysyvät lainsäädännössä selvästi erillään.⁶⁴ Edustajakanteesta ja sallivammasta ryhmäkanteesta voidaan säätää esimerkiksi eri laeissa tai saman lain eri luvuissa.

Suomen ryhmäkannelakiin täytyy tehdä muutamia maltillisia uudistuksia edustajakannedirektiivin vuoksi. Kuluttajajärjestön kanneoikeus tulee mahdollistaa, ja edustajakanteen asiallinen soveltamisala on jokseenkin laajempi kuin nykyisen ryhmäkanteen.⁶⁵ Detaljeista mainitsen, että direktiivin vuoksi pitää ehkä uudistaa myös sovinnon tuomioistuinkontrollia.⁶⁶ Tässä kappaleessa on siis pidetty silmällä niiden ryhmäkanteiden sääntelyä, joilla vaaditaan ”hyvitystä” eikä kieltoa. Oikeusministeriön työryhmä on helmikuussa 2022 antanut mietinnön, jonka mukaan kieltotoimenpiteitä koskevasta edustajakanteista säädettäisiin erillisessä laissa ja hyvitystä koskevasta kanteesta edelleen ryhmäkannelaisissa. Aikataulusyistä direktiivi tullaan todennäköisesti implementoimaan niin, että lainsäädäntöä ei muuteta laajemmin kuin on välttämätöntä.⁶⁷ Edustajakannedirektiivin edellyttämät muutokset eivät luultavasti tee suomalaista ryhmäkannetta

(*opt-in*) on kuitenkin välttämätöntä niille kuluttajille, jotka asuvat vakituisesti muualla kuin siinä jäsenvaltiossa, jossa edustajakanne on vireillä, ks. artikla 9(3).

⁶⁰ Artikla 8(3). Kyseessä on siis pakkoyhteisö, josta kuluttaja ei voi irtautua edes halutessaan, ks. Nagy, *Revista* 2020 s. 133–134. Järjestely on toki ymmärrettävä, koska kiellon on tarkoituksenmukaista vaikuttaa elinkeinonharjoittajan kaikissa oikeussuhteissa.

⁶¹ Ks. Nagy, *Revista* 2020 s. 135. EU:n aiemmasta suhtautumisesta ks. Komission suositus 2013/396/EU artikkelit 14–16 ja sen kritiikistä Koulu 2017a s. 74, 93.

⁶² Kunkin jäsenvaltion tilanteesta ks. Nagy 2019 s. 73–76.

⁶³ Direktiivi 2020/1828/EU, artikla 1(2).

⁶⁴ Ks. Nagy 2019 s. 97–98 sekä jakso II.5.1.1 edellä.

⁶⁵ Esimerkiksi yleiseen tietosuojasetukseen (2016/679/EU) perustuvat vaatimukset kuuluvat edustajakannedirektiivin alaan, ks. 2020/1828/EU liite 1 kohta 56).

⁶⁶ Direktiivi 2020/1828/EU, artikla 11(2). OK 20:3:n sääntely vaikuttaa kovin ylimalkaiselta, kun ajatellaan ryhmäkanteiden erityispiirteitä. Vrt. OMML 2022:8 s. 61.

⁶⁷ Ks. OMML 2022:8 s. 11, 81–83.

paljonkaan vaikuttavammaksi.⁶⁸ Suomessa ei näet ole suuria ja vakavaraisia kuluttajajärjestöjä, joille olisi luontevaa kantaa laajan oikeudenkäynnin riskit.⁶⁹

Tämän tutkimuksen kannalta merkittävintä on, että edustajakannedirektiivi on osittaisharmonisoiva,⁷⁰ ei täysharmonisoiva. Kotimaiselle lainsäätäjälle jää mahdollisuus kehittää kollektiivista lainkäyttöä myöhemmin. Seuraavaksi jätetään edustajakannedirektiivi ja tarkastellaan eräitä myöhemmän ryhmäkannesäätelyn mahdollisuuksia.

3.3.2 Erityiskysymyksinä soveltamisala ja kanneoikeus

Kotimaisessa oikeuspoliittisessa keskustelussa on toisinaan esitetty, että ryhmäkannelain soveltamisalaa laajennettaisiin ja että kanneoikeus suotaisiin myös järjestöille ja yksityisille vaatehaltijoille.⁷¹ Näihin sääntelyratkaisuihin on päädytty Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa. Sinänsä soveltamisala ja kanneoikeus ovat varsin itsenäisiä kysymyksiä. Toisin sanoen lainsäätäjä voi esimerkiksi mahdollistaa ryhmäkanteet ympäristövahinkoasioissa ja antaa kanneoikeuden vain ympäristöviranomaisille; lainsäätäjä voi myös pitää ryhmäkannelain soveltamisalan suppeana ja mahdollistaa tietyn alan yksityiset ryhmäkanteet. Se, että molemmista kysymyksistä usein keskustellaan yhdessä, perustunee lähinnä tarkoituksenmukaisuussyihin: reformi jää herkästi puolitiehen, jos nykyistä sääntelyä ei uudisteta kummankin kysymyksen osalta. Käsitellen ensiksi soveltamisalaa, sitten kanneoikeutta sekä lopuksi eräitä yleisiä vasta-argumentteja ja sääntelytarpeita.

Ryhmäkanteen soveltamisalaa voidaan laajentaa pistemäisesti taikka yleisesti. Pistemäisessä laajennuksessa viitataan yksittäisiin aineellisiin säädöksiin, asiaryhmiin tai yksittäisten viranomaisten toimivaltuuksiin. Useissa Keski- ja Etelä-Euroopan maissaryhmäkanteonkin otettu käyttöön ensin kuluttajaasioissa ja myöhemmin monissa muissa asiaryhmissä.⁷² Suomessa pistemäinen laajennus olisi luontevaa toteuttaa viittaamalla aineellisiin erityislakeihin, kuten lakiin kilpailuoikeudellisista vahingonkorvauksista, lakiin ympäristövahinkojen korvaamisesta sekä arvopaperimarkkinalakiin. Toinen vaihtoehto olisi säätää

⁶⁸ Kuluttaja-asiamiehen ja Kuluttajaliiton erivävässä mielipiteessä todetaan, että ”työryhmän ehdottamalla säännöksillä kuluttajien oikeusturva ja oikeuden saatavuus eivät lisäänty” (OMML 2022:8 s. 189). Vrt. OMML 2022:8 s. 76–80. Tuoreesta oikeuskirjallisuudesta ks. myös Koulu 2022 s. 192–195.

⁶⁹ Ks. jakso II.5.3 edellä ja myös Koulu 2020 s. 223.

⁷⁰ Tätä melko harvinaista luonnehdintaa käyttää OMML 2022:8 s. 17. Kaiketi tarkoitus on ilmaista, että direktiivi on enimmäkseen minimiharmonisoiva, mutta se sisältää yksittäisiä säännöksiä, jotka jättävät hyvin niukasti kansallista harkinnanvara.

⁷¹ Ks. esim. Jokela 2012 s. 262–263. Erityisesti soveltamisalasta ks. OMTR 2005:3 s. 51–55.

⁷² Ks. tarkemmin Nagy 2019 s. 85–87.

soveltamisala yleiseksi, jolloin kaikentyypisiä massavaatimuksia saisi ajaa ryhmäkanteella riippumatta siitä, mihin aineellisiin oikeusnormeihin vaateet perustuvat; tällöin ryhmäkanne voisi koskea esimerkiksi työoikeudellisia saatavia tai perusoikeusloukkauksia. Joka tapauksessa ryhmäkanteen erityiset prosessinedellytykset takaisivat sen, ettei liian erilaisia vaatimuksia ajettaisi yhdessä köntässä. Yleinen soveltamisala lisäisi prosessilainsäädännön koherenssia.⁷³

Suomen olosuhteissa ryhmäkanteesta voisi tehdä vaikuttavamman siten, että kanneoikeus annettaisiin myös vaateenhaltijoille.⁷⁴ Nämä voivat olla luonnollisia tai oikeushenkilöitä. Kynnyskysymykseksi jäisi, kuinka kantaja rahoittaa oikeudenkäynnin ilman kohtuutonta riskinottoa. Sinänsä mikään ei estä sitä, että ainakin osa ryhmäläisistä organisoituisi kerätäkseen kantajalle varoja.⁷⁵ Asianajotoimisto voi lykätä laskutusta ja sopia jonkinlaisesta tulospalkkiosta hyvän asianajajataivan rajoissa.⁷⁶ Kantaja kykenee eliminoimaan noin puolet kuluriskistään tulospalkkiosopimuksella, jonka mukaan häviötapauksessa hänen asianajajansa ei saa mitään; vastapainoksi asianajaja tarvitsee voittotapauksessa korkean palkkion, johon sisältyy riskilistä⁷⁷. Jotta yhtälö olisi kantajalle ja asianajajalle houkutteleva, yksi mahdollisuus olisi säännellä Ruotsin mallin mukaan, että riskilisestä koituvat kantajan kustannukset voidaan pulveroida ryhmäläisten maksettavaksi tuomioistuimen päätöksellä.⁷⁸

Sanottuihin ryhmäkannelain uudistuksiin liittyy ainakin kaksi mahdollista huolenaihetta. Toisinaan väitetään, että ryhmäkanteiden yleistyminen altistaisi lainkuuliaisiakin yrityksiä oikeudelliselle kiristykselle ja johtaisi perusteetomien korvausten maksamiseen.⁷⁹ Uhkakuva vaikuttaa Suomen olosuhteissa etäiseltä, kuten edellä jaksossa II.1.3 on perusteltu.⁸⁰ Itse asiassa vastaajakin voi pitää ryhmäkannetta sikäli hyvänä menettelytapana, että vaateet käsitellään yhdellä kertaa ja verrattain nopeasti.⁸¹ Toinen ja oikeastaan päinvastainen huoli

⁷³ Yleisestä soveltamisalasta ks. OMTR 2005:3 s. 53–54.

⁷⁴ Yksityistä ryhmäkannetta voidaan toki perustella paitsi seurausargumenteilla myös koherenssilla ja periaatteellisilla syillä. Saksalaisessa keskustelussa Weimann 2018 s. 24–27 pitää johdonmukaisena, että kollektiivikanteita voivat yrittää nostaa samat henkilöt, jotka saavat disponoida itse vaateista.

⁷⁵ Ruotsissa näin on tapahtunutkin, ks. esim. Viitanen JFT 2009 s. 603.

⁷⁶ Tulospalkkioista hyvän asianajajataivan kannalta ks. jakso III.4 edellä. Praktiikkarahoituksen muodoista ks. esim. Koulu 2020 s. 220–227.

⁷⁷ Riskilistä näkyy selvimmin *conditional fee* -järjestelyssä: voittotapauksessa kantaja saa sovittun aikaperusteisen palkkion (peruspalkkio) lisättynä korotusosuudella, joka voi olla vaikkapa 50 % peruspalkkiosta. Myös voitto-osuuspalkkio eli provisiopalkkio sovitaan sellaiseksi, että se sisältää riskilisen. Ks. jakso III.4.1.

⁷⁸ GRGL 38–40 §. Edellä jaksossa V.6 on perusteltu, että tulospalkkion riskilistä ei ole sellainen kohtuullinen kulu, jonka vastaaja joutuisi korvaamaan.

⁷⁹ Suomesta ks. esim. OMTR 2005:3 s. 57–58 (eriävä mielipide).

⁸⁰ Ks. etenkin Ruotsin kokemuksista Ds 2008:74 s. 15, 59, 255–264 sekä norjalaisesta lainvalmistelusta Ot.Prp. 51 2004–2005 s. 332–333. Mainevaikutuksista on vaikea todeta mitään kovin täsmällistä niin kauan kuin uhkakuva esitetään ylimalkaisesti.

⁸¹ Tästä ks. Weimann 2018 s. 80; Koulu 2017b s. 49–50. Vastaajalle voi olla epämu kavampaa

on, että kantaja ja vastaaja tekevät kollusiivisen sovinnon, joka jää ryhmäläisille suhteettoman laihaksi.⁸²

Huolenaiheisiin voidaan vastata säätämällä ryhmäkannelakiin kaksi uutta oikeusturvataetta. Ensinnäkin olisi syytä lisätä yksi ryhmäkanteen prosessin edellytys: kantajan on kyettävä valvomaan ryhmän etua laadukkaasti. Hänellä täytyy olla käytössään prosessiin nähden riittävät taloudelliset ja asianajotaidolliset resurssit,⁸³ eikä hänen etunsa saa olla ristiriidassa minkään alaryhmän edun kanssa. Edellytys on kansainvälisesti hyvin yleinen, ja se tunnetaan nimellä *adequate representation*.⁸⁴ Toiseksi kantajan ja vastaajan sovinnon tulee sitoa ryhmäläisiä vain, jos tuomioistuimien hyväksyy sen ehdot kohtuullisiksi eli lähinnä riittäviksi ja syrjimättömiksi.⁸⁵ Sovinnon tuomioistuimien kontrolli ehkäisee paitsi kollusiivisia myös kiristysluonteisia sovintoja. Ikävä kyllä kontrolli voi herkästi jäädä pintapuoliseksi,⁸⁶ koska tuomarin on työlästä arvioida vaateiden ansioita, koska hylkäävä päätös merkitsisi riitojen jatkumista (tuomioistuimen rasitukseksi) ja koska kyseessä olisi suomalaistuomareille uudenlainen harkintatilanne.⁸⁷

Oikeuksiin pääsy massavahinkotilanteissa nähtävästi kohentuisi, jos ryhmäkanteen soveltamisala muutettaisiin yleiseksi ja kanneoikeus laajemmaksi. Toki varsinainen keinovalinta edellyttäisi myös arvovalintoja ja vaikutusarvioita, jotka kuuluvat muille foorumeille. Ryhmäkanteisiin liitettyjä uhkia voidaan lieventää etenkin prosessinedellytyksillä ja sovinnon tuomioistuimien kontrollilla. Rajoitteiden ja kannustimien hienosäätö jääköön myöhempään keskusteluun.

3.4 ERÄÄT MASSAVAHINKOASIA TAI POIS YLEISISTÄ TUOMIOISTUIMISTA

Tämäkin *de lege ferenda* -tarkastelu on toistaiseksi koskenut siviiliprosessin sisäisiä keinoja. Kyseessä on lähinnä tradition seuraus. Edellä on kuitenkin arvioitu varsin myönteisesti järjestelyjä, joissa vaateenhaltijoiden korvausvaatimukset käsitellään rikosasian tai hallintoasian liitännäisinä; nämä oikeus-

kohdata lukuisia peräkkäisiä oikeudenkäyntejä.

⁸² Ilmiö tunnetaan nimellä *sweetheart settlement*. Ks. Yhdysvalloista Hay – Rosenberg, Notre Dame L Rev 2003 s. 1390–1392 ja Euroopasta Falla 2014 s. 211–212.

⁸³ Esimerkiksi vain kahden juristin toimisto voi tuskin ajaa ryhmäkannetta laadukkaasti.

⁸⁴ Ks. esim. Ruotsista GRGL 8 § 5 kohta; Norjasta TVL § 35-9(3); Yhdysvalloista FRCP r. 23(a) (4). Ryhmäkannelakia säädettäessä kaiketi ajateltiin, että viranomaiskantajan eli kuluttaja-asiamiehen laatu on selviö, jota tuomioistuimen ei tarvitse erikseen kontrolloida.

⁸⁵ Ks. esim. GRGL 26 §; FRCP r. 23(e). Eurooppalaisessa oikeuspoliittisessa keskustelussa tuomioistuimien kontrollia korostaa Falla 2014 s. 451–453, ks. myös komission suositus 2013/396/EU kohta 28.

⁸⁶ Aiheesta ks. Silver 1999 s. 206, 210–211.

⁸⁷ Tilanne eroaisi merkittävästi OK 20:3:n tyypillisistä soveltamistilanteista.

suojakeinot vain ovat melko kapea-alaisia.⁸⁸ Voisiko näistä keinoista ottaa yleisemmin mallia? Inspiroivaa on sekin, että lainsäätäjät keskitti vuonna 2013 immateriaalioikeudelliset riita-, hakemus- ja valitusasiat markkinaoikeuteen (MAOL 1:4). Lainvalmistelussa pidettiin epäkohtana näiden asioiden hajaantumisesta hallintotuomioistuimiin ja yleisiin tuomioistuimiin, sillä kyseisiä asioita esiintyy suhteellisen vähän, niissä on usein suuri intressi ja niiden käsittely edellyttää erityisasiantuntemusta.⁸⁹ Samat argumentit pätevät myös moniin massavahinkoihin. Lisäksi on muistettava, että siviiliprosessi tapaa olla yksityiselle asianosaiselle kalliimpaa ja taloudellisesti riskialttiimpaa kuin vaikkapa hallintoprosessi.⁹⁰ *Tulokas* onkin todennut: ”Oikeudenkäynnin laatuksiteereitä ovat nopeus, halpuus ja oikeusvarmuus. Näistä mikään ei toteutunut puukauppa-kartellin vahingonkorvausasioissa. Kokonaisuudessaan prosessit osoittavat, etteivät yleiset tuomioistuimet ole oikea paikka kartellikorvausasioille.”⁹¹

Keinona siis olisi muuttaa tuomioistuinten asiallista toimivaltaa. Massavahinkoon perustuvat korvausvaateet käsiteltäisiin liitännäisasioina samassa tuomioistuimessa, joka käsittelee asiaa liittyvän yleisemmän vaatimuksen, vaikkapa hallinnollisen sanktion. Esimerkiksi eräät kilpailu- ja kuluttajaoikeudelliset korvausvaatimukset kuuluisivat markkinaoikeuden toimivaltaan, ympäristövahinkoasiat Vaasan hallinto-oikeudelle ja arvopaperimarkkinaoikeudelliset vaateet Helsingin hallinto-oikeudelle (tai jopa markkinaoikeudelle). Toimivallan laajennus olisi varmaankin tarkoituksenmukaista kytkeä juuri siihen, että tuomioistuimessa on vireillä samaan perusteeseen liittyvä muu kuin korvausasia.⁹² Uudistuksen yhteydessä täytyisi antaa uusia menettelysäännöksiä esimerkiksi siitä, millainen asianosaisasema vaateenhaltijoilla on, mikä merkitys heidän prosessitoimillaan on, kuinka korvausvaateiden kohtalo kytkeytyy hallinnollisen sanktion kohtaloon ja kuinka yhteiskäsittelystä päätetään.⁹³

Esittelen ensin potentiaalisia yleisen tason ongelmia. Jos markkinaoikeuden toimivaltaa laajennetaan, lainkäyttöjärjestelmä uhkaa pirstoutua niin, että toimivaltarajoja on vaikeampi hahmottaa.⁹⁴ Olisi hämmäntävä tilanne, jos joitakin

⁸⁸ Ks. jaksot II.3.1 ja II.3.2.

⁸⁹ HE 124/2012 vp s. 19–20. Samankaltaisia argumentteja käytettiin myös, kun tietyt sote-uudistukseen liittyvät riitaisuudet päätettiin poikkeuksellisesti keskittää markkinaoikeuteen, ks. LaVL 10/2021 vp s. 28–29.

⁹⁰ Ks. esim. Koulu 2012 s. 196–199.

⁹¹ *Tulokas* DL 2019 s. 222.

⁹² Tällaisesta liitännäistoimivallasta ks. Koulu 2012 s. 204–211. Yksi lainsäädännöllinen esimerkki on MAOL 1:5. Jos massavahingon johdosta ei olisi vireillä mitään hallinnollisia vaatimuksia, toimivalta voisi joko kuulua yhdelle lainkäyttölinjalle taikka olla rinnakkainen, jolloin vaateenhaltija saisi valita linjan. Tästä ks. Koulu 2012 s. 153–156.

⁹³ Mietinnössä OMM 2022:8 s. 83 huomioitiin se sääntelyvaihtoehto, että markkinaoikeus saisi käsitellä sekä kieltovaatimuksen että hyvitysvaatimuksen. Tämän uudistuksen valmistelua pidettiin aikataulusyistä liian vaikeana.

⁹⁴ Perustuslakivaliokunta suhtautuu varsin nuivasti erityistuomioistuimiin, jollainen markkinaoikeuskin on. Lausunnon PeVL 33/2012 vp mukaan ”erityistuomioistuimen toimialan tulee siten

vahingonkorvausvaateita käsiteltäisiin yleisissä tuomioistuimissa ja joitakin erityistuomioistuimissa. On myös mahdollista, että asianosaiset mieltävät yleiset tuomioistuimet muita tutummiksi ja oikeudenmukaisemmiksi.⁹⁵ Jopa tuomioistuimen riippumattomuus saattaa *Hämäläisen* mukaan vaarantua, jos pieni erityistuomioistuin vaikuttaa alalla, jolla toimii vahvoja intressitahoja.⁹⁶ Kysymys substanssiasiantuntemuksesta lienee mutkikkaampi kuin yllä todettiin: vaikka erityis- ja hallintotuomioistuimet ovat verrattain hyvin perehtyneet aiheellisiin primäärinormeihin⁹⁷, ne eivät ole välttämättä ole niin perehtyneitä vahingonkorvausoikeuteen. Asiallisen toimivallan järjestely ei tuottaisi toivotunlaisia tehokkuusetuja silloin, kun korvausvaatimukset ovat rikosperusteisia, koska rikossyyte täytyisi joka tapauksessa käsitellä ensin yleisessä tuomioistuimessa.⁹⁸ Seuraavaksi täytyy pohtia hieman eritellymmän, kuinka kunkin alan massavahingot sopisivat markkina- tai hallinto-oikeuteen.

Markkinaoikeus määrää kilpailulain 12 §:n mukaisen seuraamusmaksun eräistä kielletyistä kilpailunrajoituksista, kuten kartelleista. Markkinaoikeudessa asia käsitellään niin kutsuttuna kilpailu- ja valvonta-asiana eli pitkälti hallintoprosessuaalisten säännösten mukaisesti.⁹⁹ Myös kilpailuoikeudelliset vahingonkorvausasiat voitaisiin siirtää markkinaoikeuden toimivaltaan EU-lainsäädännön estämättä.¹⁰⁰ Muutos olisi tarkoituksenmukainen etenkin nopeuden kannalta: rikkomuksen toteaminen, seuraamusmaksun määrääminen ja korvausten määrääminen näet tapahtuisivat samassa instanssissa ja menettelyssä. Markkinaoikeus voi jo nykyisinkin käsitellä yhdessä tietynlaisia kielto- ja riita-asioita, esimerkiksi SopMenL:iin perustuvat kielto- ja vahingonkorvausvaatimukset.¹⁰¹ Korvausvaatimukset tietysti lisäisivät markkinaoikeuden työ määrää, mihin voitaisiin reagoida ainakin lisäresursseilla tai kehittämällä

olla täsmällisesti rajattu ja kapea suhteessa yleisten tuomioistuinten ja hallintotuomioistuinten toimialaan”. Ks. myös Lappalainen – Vuorenpää 2021 s. 247–248.

⁹⁵ Tästä tosin ei ole vankkaa empiiristä tietoa. Oikeustieteessä Koulu 2012 s. 286–287 on arvioinut, että menettelyn taso olisi siviiliprosessissa tyypillisesti korkeampi kuin hallintolainkäytössä; vahvimpina syinä mainitaan kontradiktorisuus, asianosaisten määräysvalta ja sovinnon edistäminen.

⁹⁶ Hämäläinen LM 2000 s. 1288–1289.

⁹⁷ Tarkoitan esimerkiksi kilpailu-, kuluttaja- ja ympäristöoikeutta. Kyse on vaativista ja muuttuvaisista erityisaloista, joiden sääntely perustuu pitkälti EU-oikeuteen.

⁹⁸ Tämä siis koskee lähinnä massavahinkoja, jotka johtuvat ympäristö- tai arvopaperimarkkina-rikoksesta.

⁹⁹ MAOL 1:2 ja 2:1. Markkinaoikeudessa on neljä asiakategoriaa: kilpailu- ja valvonta-asiat, hankinta-asiat, teollis- ja tekijänoikeudelliset asiat sekä markkinaoikeudelliset asiat.

¹⁰⁰ Kilpailuvahinkodirektiivi 2014/104/EU ei määrää, millaisessa tuomioistuimessa vahingonkorvausvaatimukset tulee käsitellä. Direktiivin 2 artiklan 9 kohdassa kansallinen tuomioistuin määrittellään viittaamalla SEUT 267 artiklaan (tuomioistuinista, jotka voivat pyytää ennakkoratkaisua EU-tuomioistuimelta). Markkinaoikeus kiistatta on tällainen tuomioistuin. Englannissa kilpailuoikeudellisia asioita ja kilpailuvahinkoasioita käsittelee erityistuomioistuin Competition Appeals Tribunal, ks. Competition Act luku IV.

¹⁰¹ MAOL 6:3 ja 1:5. Ks. myös Ekblom-Wörlund – Myöhänen DL 2013 s. 365–366.

sopivia hallintamenetelmiä.¹⁰² Lopuksi on huomattava, että osa tähänastisten kilpailuvahinkoprosessien ongelmista saattaa ratketa tai lieventyä kilpailu-oikeudellisista vahingonkorvauksista annetun lain myötä.¹⁰³ Siirtymäsäännösten vuoksi kotimaista oikeuskäytäntöä ei vielä ole.¹⁰⁴ Kenties noin 15 vuoden päästä voidaan paremmin arvioida, käsitelläänkö kilpailuvahinkoasioita laadukkaasti yleisissä tuomioistuimissa vai pitäisikö toimivaltasääntelyä uudistaa.

Markkinaoikeus käsittelee monenlaisia kuluttajaoikeudellisia asioita, esimerkiksi kuluttaja-asiamiehen kieltovaatimuksia (MAOL 6 §). Useimmat kuluttajaoikeudelliset asiat se käsittelee niin kutsuttuina markkinaoikeudellisina asioina eli menettelyssä, joka muistuttaa lähinnä dispositiivisen riita-asian oikeudenkäyntiä.¹⁰⁵ Jos kuluttaja-asiamies kuitenkin vaatii määräämään seuraamusmaksun esimerkiksi harhaanjohtavasta markkinoinnista,¹⁰⁶ vaatimus käsitellään kilpailu- ja valvonta-asiana (MAOL 2.2 §) eli hallintoprosessuaalisesti.¹⁰⁷ Omnibus-direktiivin myötä kuluttajansuojalakiin on tulossa säännös, jonka mukaan kuluttajalla on oikeus vaatia hinnanalennusta tai vahingonkorvausta esimerkiksi elinkeinonharjoittajan harhaanjohtavan markkinoinnin perusteella.¹⁰⁸ Kuluttajien pääsy oikeuksiin voisi helpottua, jos markkinaoikeus saisi käsitellä samalla kertaa seuraamusmaksuasian ja kuluttajien vaatimukset. (Täällä uudistusta ei siis ole vireillä.)¹⁰⁹ Asiallisen toimivallan laajennusta voi puoltaa vetoamalla asiantuntemukseen ja prosessiekonomiaan.¹¹⁰ Toimivallan laajennus voisi sinänsä koskea monenlaisia kuluttajien vaatimuksia; tässä harhaanjohtava markkinointi esitettiin vain esimerkkinä. Vaatimukset olisi

¹⁰² Korvauskysymyksistä voitaisiin esimerkiksi aluksi antaa vain muutama pilottituomio; kun lisäksi on annettu ratkaisu vastuuperusteesta, osapuolilla on hyvät edellytykset sopia loput korvausasiat. Tulokas DL 2019 s. 224 taas esittää, että ”markkinaoikeuden johdolla järjestettäisiin erityinen korvaustoimitus”. Ympäristöoikeudellisista toimitusmenettelyistä ks. jakso II.3.2.2 edellä.

¹⁰³ Merkittäviä ja vaateenhaltijalle edullisia uutuuksia ovat ainakin kartellin vahinko-olettama (KilpVL 2.3 §) sekä rikkomuspäätöksen sitova vaikutus (3.1 §).

¹⁰⁴ KilpVL 13 §:n mukaan asiat, jotka olivat vireillä voimaantulohetkellä (26.12.2016), käsitellään aiempien säännösten mukaan; lisäksi uusi laki soveltuu kokonaisuudessaan vain, jos kilpailuoikeuden rikkominen on tapahtunut voimaantulon jälkeen.

¹⁰⁵ Markkinaoikeudellisen asian menettelystä säädetään MAOL 5 luvussa. Menettelyn luonteesta ks. PeVL 12/2019 vp s. 7–10 sekä täsmällisemmin Ekblom-Wörlund – Myöhänen DL 2013 s. 356–358. Vaatimis- ja väittämistaakka ovat voimassa, mutta MAOL 5:12:n mukaan selvitystä (näyttöä) markkinaoikeus voi hankkia itsekin.

¹⁰⁶ Seuraamusmaksusta säädetään kuluttajansuojaviranomaisten eräistä toimivaltuuksista annetun lain (566/2020) 13.1 §:n 1 kohdassa.

¹⁰⁷ Perustuslakivaliokunta näet edellytti, että rangaistusluonteinen hallinnollinen seuraamus käsitellään hallintoprosessuaalisessa järjestyksessä. Ks. PeVL 12/2019 vp s. 7–11.

¹⁰⁸ Direktiivi 2019/2161/EU 3 art. 5) kohta. Direktiivin kansallisesta täytäntöönpanosta ks. OMML 2021:22 s. 58, 85–86.

¹⁰⁹ EU tai kansallinen lainsäätäjät ei ole järjestänyt kuluttajaoikeuden yleispreveniivisiä sanktioita ja yksilöllisiä oikeussuojakeinoja yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. Aiheesta ks. Päläs – Peltonen 2021 s. 15–17.

¹¹⁰ Toki tarkemmista menettelysäännöistä riippuu, kuinka tarkoituksenmukaista ja reilua yhteiskäsitteily viime kädessä olisi.

suositeltavaa käsitellä juuri seuraamusmaksuasian kylkiäisinä, sillä kieltoasian yhteydessä ne herkästi hidastaisivat menettelyä liiaksi.¹¹¹

Eräiden ympäristövahinkoasioiden oikeuspaikaksi voi sinänsä ajatella Vaasan hallinto-oikeutta. Sillä on ympäristöoikeuden erityisasiantuntemusta, ja se käsittelee jo nykyisin YSL 13 luvun mukaisia korvausasioita ympäristölupa-valituksen liitännäisasioina (YSL 128 §). Vaikuttaa kuitenkin kyseenalaiselta, voiko enemmällä toimivallan muutoksilla parantaa oikeuksiin pääsyä nykytilaan verrattuna. Korvausvaatimukset, jotka johtuvat ympäristöoikeudellisista massavahingoista, käsitellään tyypillisesti joko rikosprosessin yhteydessä taikka erilaisissa pakkotoimitus- tai hallintomenettelyissä; keinot ovat jo nykyään vaateenhaltijalle varsin vaivattomia.¹¹² Ulkopuolelle jäävät lähinnä eräät pienemmän mittakaavan immissiovahingot, jotka liittyvät hallintopäätöksiin etäisesti, jos lainkaan.¹¹³ Sellaisten korvausasioiden siirtäminen hallinto-oikeuden toimivaltaan olisi systemaattisesti eriskummallista.

Arvopaperimarkkinalain sanktiojärjestelmässä keskeisiä ovat hallinnolliset sanktiot. Niistä ankarin on seuraamusmaksu, joka voidaan määrätä muun muassa totuudenvastaisten tai harhaanjohtavien tietojen antamisesta (AML 15:2).¹¹⁴ Saman rikkomuksen johdosta sijoittajille voi syntyä korvausvaateita. Seuraamusmaksun määrää Finanssivalvonta, ei tuomioistuin.¹¹⁵ Päätöksestä voi valittaa Helsingin hallinto-oikeuteen ja viime kädessä korkeimpaan hallinto-oikeuteen (FivaL 73 §).¹¹⁶ Finanssivalvonta toimii lähinnä valvovana viranomaisena sekä antaa yleisiä määräyksiä ja ohjeita, myöntää lupia ja kokoaa informaatiota.¹¹⁷ Finanssivalvonnan toimivaltuuksiin voitaisiin sinänsä lisätä, että se saisi seuraamusmaksuasian yhteydessä määrätä myös korvauksia sijoittajille, mutta tällainen tehtävä olisi sille uudenlainen ja vieras. Korvausten määrääminen sopisi luontevammin tuomioistuimelle eli esimerkiksi Helsingin hallinto-oikeudelle, mutta seuraamusmaksuasia ei lainkaan etenisi sen käsiteltäväksi ilman valitusta. Kolmas vaihtoehto olisi siirtää seuraamusmaksun määrääminen ja

¹¹¹ Kieltoasiat ovat usein kiireellisiä, ks. Ekblom-Wörlund – Myöhänen DL 2013 s. 365.

¹¹² Ks. jaksot II.3.2 yllä.

¹¹³ Esimerkkinä voi mainita tärinästä johtuvat vahingot, ks. KKO 2001:61.

¹¹⁴ Perustuslakivaliokunnan mukaan AML:n mukaiset seuraamus- ja rikemaksut ovat rangaistusluonteisia seuraamuksia, jotka rinnastuvat rikosoikeudellisiin seuraamuksiin, ks. PeVL 17/2012 vp.

¹¹⁵ AML 15:3:ssa viitataan FivaL 4 lukuun, ja FivaL 41.1 §:n seuraamusmaksun määrää Finanssivalvonta. Ennen lainmuutosta 1071/2017 yli miljoonan euron seuraamusmaksun sai määrätä vain markkinaoikeus, ja ennen Finanssivalvonnasta annettua lakia (878/2008) kaikenlaisista seuraamusmaksuista päätti markkinaoikeus, ks. Rahoitustarkastuksesta annetun lain 26.6 § (299/2005).

¹¹⁶ Seuraamusmaksuja määrätään harvoin, esimerkiksi vuosina 2019–2020 yhteensä seitsemässä tapauksessa, ks. Finanssivalvonnan toimintakertomus 2020 s. 17. Helsingin hallinto-oikeudessa oli vuoden 2020 lopussa vireillä viisi rahoitusmarkkinoiden valvonta-asiaa, ks. Helsingin hallinto-oikeuden toimintakertomus 2020 s. 40.

¹¹⁷ FivaL 3–3 e §:t.

siihen liittyvät korvausasiat markkinaoikeuden toimivaltaan. Aiemmassa lainvalmistelussa onkin lausuttu, että markkinaoikeus olisi asiantunteva taho käsittelemään AML:iin perustuvia seuraamusmaksuasioita.¹¹⁸ Keskustelussa täytyy vielä muistaa, että vakavimmat arvopaperimarkkinaoikeuden loukkaukset ovat rikoksia ja että rikosasian yhteydessä voidaan käsitellä myös rikoksesta johtuvia korvausvaateita.¹¹⁹

Edellä on esitelty joitakin mahdollisuuksia muokata asiallista toimivaltaa niin, että korvausvaatimukset käsiteltäisiin helposti saavutettavassa ja asiantuntevassa instanssissa. Olisi monimutkaista säädellä aihetta onnistuneesti; tämä koskee paitsi toimivallan tarkempia rajanvetoja myös tarvittavia uusia menettelysäännöksiä.

¹¹⁸ HE 32/2012 vp s. 71.

¹¹⁹ Ks. ROL 3 luku. Ennakkopäätöksen KKO 2000:82 perusteella sijoittajilla tosin ei ole asianomistajan statusta. Sijoittajan asema arvopaperimarkkinaoikeudellisessa rikosasiassa on epävarma, sillä korvausvaatimukset voidaan ROL 3:3:n mukaan erottaa käsiteltäväksi siviiliprosessissa. Ks. tarkemmin jakso II.3.1 edellä.

4 Jälkihuomautus

4.1 OIKEUTTA VAI SOPUA

Tutkimus on tullut valmiiksi ja voisi sinänsä päättyä tähän. Aion kuitenkin vielä lyhyesti pohtia, mitä rajoitteita tutkimuksen lähestymistapa aiheuttaa ja miltä tutkimuskohde vaikuttaa hieman erilaisista näkövinkkeleistä. Loppupohdintojen tyyli on luonnosteleva ja melko retorinen.

Tutkimuksen oikeuspoliittinen viitekehys on ollut *access to justice* eli tosiasiallinen pääsy oikeuksiin. Olen arvioinut menettelyjä sen mukaan, ovatko ne vaateenhaltijalle saavutettavia ja laadukkaita ja toteutuuko myös vastapuolen oikeussuoja. Lähestymistapa on yksilöllinen ja nojautuu juridisiin käsitteisiin, kuten aineellisiin oikeuksiin. Mutta oikeuspoliittisessa keskustelussa voidaan vallan mainiosti ajatella, että uudistusten on perustuttava laajempiin yhteiskunnallisiin hyötyihin ja haittoihin. Tällöin kysymys voidaan asettaa esimerkiksi niin, onko hyödyllistä luoda kannustimia riitajuttujen määrän lisäämiseksi. Toisin sanoen luovun hetkeksi oletuksesta ”vaateenhaltijan on päästävä aineellisiin oikeuksiinsa” ja pohdin, onko olemassa muita hyviä syytä edistää kollektiivista lainkäyttöä.¹²⁰ (Tarkempi hyötyjen ja haittojen punninta ei mahdu tähän yhteyteen.¹²¹)

Aluksi täytyy mainita, mitä yhteiskunnallisia haittoja voi seurata, jos kollektiivinen lainkäyttö Suomessa yleistyy. Ensinnäkin kansantaloudellisesta näkökulmasta on selvää, että oikeudenkäynteihin kuluu julkisia ja yksityisiä varoja. Usein esitetään, että juuri kollektiiviset oikeudenkäynnit ovat suhteettoman kalliita ja mutkikkaita ja heikentävät kansantalouden kilpailukykyä.¹²² Toinen argumentti liittyy sosiaaliseen ja psykologiseen hyvinvointiin. Yleistyessään kollektiivinen lainkäyttö todennäköisesti toisi suomalaiseseen yhteiskuntaan hieman lisää riitelevää legalismia (*adversarial legalism*). Riitelevä legalismi mielletään

¹²⁰ Oikeuspolitiikassa *access to justice* on usein lähinnä retorinen slogan ja keulakuva, jonka takana tehdään päätöksiä laajempien näkökohtien perusteella, ks. esim. Hodges, CJQ 2009 s. 66.

¹²¹ Tältä osin tyydyn viittaamaan eräisiin tuoreisiin tutkimuksiin: Hodges – Voet 2018 s. 283–312 suosivat tuomioistuinten ulkopuolisia mekanismeja, kun taas Nagy 2019 s. 8–20, 52–62, 114–116 kannattaa ryhmäkanteita. Yhdysvaltain johtavien tutkijoiden pohdinnoista ks. Burch, Cardozo L Rev 2008 s. 2517–2524, 2550–2556 sekä Coffee 2015 s. 219–235.

¹²² Ks. esim. Hodges, CJQ 2009 s. 65–66 ja Suomesta OMTR 2005:3 s. 57–59. Suhteettomuuden mittarina voidaan käyttää esimerkiksi Posnerin kalkyyliä, jonka mukaan prosessioikeuden taloudellinen tavoite on minimoida virhekustannusten ja prosessin kustannusten summa, ks. Posner 2007 s. 593.

Yhdysvaltain oikeusjärjestelmän tunnuspiirteeksi;¹²³ se syventää vastakkainasetteluja, korostaa vastapuolen voittamista, ruokkii jyrkkiä vaatimuksia, ohjaa valikoimaan faktoja ja hahmottaa monimutkaiset ongelmat rahariitoina.¹²⁴ Voidaan aiheellisesti väittää, ettei sellaista ilmapiiriä kannata edistää. Suomalaisessa oikeuskulttuurissa sovittelu ja sovintodiskurssi ovat nousseet yhä tärkeämmiksi 1990-luvulta lähtien.¹²⁵ Tähän nähden voi vaikuttaa erikoiselta, että joku haluaisi edistää monimutkaisia kollektiivisia oikeudenkäyntejä. Eikö laiha sopu ole yhteiskunnalle parempi kuin lihava riita?

4.2 KESTÄVÄT JA TEHOKKAAT MARKKINAT

Äskeiset argumentit ovat sinänsä varteenotettavia. Sovintodiskurssin kannalta kollektiivinen lainkäyttö voi vaikuttaa siltä, että pikkujutuista riidellään suhteettoman raskaasti. Noin karkea sovintodiskurssi ei kuitenkaan huomioi riittävästi juttujen massaluonnetta ja markkinakontekstia.¹²⁶ Monet riitoja ja sopua koskevat käsitykset ovat lähtöisin paljon nykyistä yksinkertaisemmasta yhteiskunnasta ja pitävät silmällä kahden tasavertaisen ihmisen välisiä riitoja. Nagy kirjoittaa osuvasti:¹²⁷

The classical litigation system proceeds from the sample situation where Gaius sues Julius because of two casks of acetified wine. Both of them are Roman citizens, are equal both in terms of money and capacity, have unlimited free time and happily visit the praetor to present their case. The reality of the 21st century is, however, not this.

Tässä tutkimuksessa olen pitänyt silmällä massavahinkoja, joita aiheuttavat yritykset, markkinoilla toimivat oikeushenkilöt. Markkinakonteksti on välttämätön tausta, kun keskustellaan siitä, kuinka massavahingon kärsijän ja aiheuttajan oikeusasemat tulisi järjestää.¹²⁸ Toisin sanoen vahingonkorvaus- ja prosessioikeus valjastetaan mukaan markkinoiden sääntelyyn.¹²⁹

¹²³ Johdatuksena ks. Ervasti – Nylund 2014 s. 31–33. (Käsitteen suomennos lienee Ervastian.)

¹²⁴ Ks. Menkel-Meadow, William & Mary L Rev 1996 s. 6–7, 24–31.

¹²⁵ Ks. esim. Salminen – Ervasti LM 2015 s. 591–612.

¹²⁶ En suinkaan halua leimata sovintodiskurssin oppineimpia edustajia: esimerkiksi Menkel-Meadow, William & Mary L Rev 1996 s. 32 huomioi massavahingot erityistilanteena, jossa riitaisaa menettelyä poikkeuksellisesti tarvitaan.

¹²⁷ Nagy, MJECL 2015 s. 552.

¹²⁸ Ks. esim. kilpailuoikeudellisesta vahingonkorvauksesta Aine 2016 s. 329–332.

¹²⁹ Tämä on eräs versio ohjausfunktiotajattelusta, joka on vakiintunut Pohjoismaissa. Ks. Lindblom 2000 s. 54–56 ja jakso I.4.2.2 edellä.

Markkinoiden sääntelyllä pyritään pitkälti siihen, että markkinat toimivat tehokkaasti¹³⁰ ja kestävästi¹³¹. Keskeisiä markkinahäiriöitä ovat ulkoiskustannukset, kilpailun vääristyminen ja merkittävät informaatio-ongelmat. Etenkin ulkoiskustannukset haittaavat sekä kestävää kehitystä että tehokasta allokaatiota.¹³² Esimerkiksi Dieselgate -päästöhuijauksessa tuotettiin sallittua enemmän päästöjä ja myös erehdyttiin kuluttajia. Markkinahäiriöiden kieltämiseksi ja torjumiseksi on olemassa kosolti aineellista ja menettelyllistä lainsäädäntöä. Usein aineelliset oikeusnormit on laadittu niin, että markkinahäiriön aiheuttamiseen kytketään vahingonkorvausvastuu, jolloin häiriö hahmotetaan juridisesti massavahingoksi.

Ensisijaisesti massavahinkoja ehkäistään *ex ante* -sääntelyllä, esimerkiksi ympäristölupajärjestelmällä. Lisäksi tarvitaan jälkikäteistä sanktiomekanismia, jotta lainsäädännön rikkominen ei kannata eikä ainakaan tuota kilpailuetua huoleellisempiin yrityksiin nähden. Sanktiomekanismi merkitsee yrityksille ulkoiskustannusten sisäistämistä (*cost internalization*) ja vaikuttaa ennaltaehkäisevästi.¹³³ Euroopassa sanktiomekanismi perustuu lähinnä viranomaisten ajamiin sanktioihin, eli hallinnollisiin seuraamusmaksuihin ja rikosoikeudellisiin rangaistuksiin.

Mutta myös lainsäädännön yksityinen valvonta (*private enforcement of law*) on tarpeellinen täydennys. Kun massavahingon johdosta ajetaan vahingonkorvausvaatimuksia, ennaltaehkäisevä sanktiomekanismi vahvistuu ja lisäksi vahingonkärsijät saavat hyvitystä. Massavahinkoihin perustuvia korvausvaatimuksia kuitenkin esitetään kovin vähän, mikäli niitä täytyy ajaa perinteisessä yksilöllisessä siviiliprosessissa. Ryhmäkanteella ja muilla kollektiivisen lainkäytön keinoilla on mahdollista lisätä lainsäädännön yksityistä valvontaa ja siten ehkäistä ja hyvittää massavahinkoja.¹³⁴ Viime kädessä vahinkojen preventio ja hyvityskin ymmärretään keinoina, joilla oikeusyhteisö ylläpitää toivotunlaista yhteiskuntajärjestystä, kuitenkin niin, ettei toimintavapaus rajoitu

¹³⁰ Tehokkuus viittaa lähinnä tehokkaaseen allokaatioon, jossa tuotantoresurssit on jaettu kansantalouden kokonaishyötyä maksimoivalla tavalla. Tehokkaalle allokaatiolle on monia teknisiä määritelmiä, joista merkittävin lienee Kaldor – Hicks -tehokkuus, ks. Posner 2007 s. 11–14 ja Cooter – Ulen 2014 s. 13–14, 42–43.

¹³¹ Kestävyys merkitsee kestävää kehitystä (*sustainable development*), josta yleisesti ks. Tieteen termipankki: Oikeustiede: kestävä kehitys; Linna LM 2018 s. 651–654. ”Kestävän kehityksen periaate” saa institutionaalista tukea EU:n perusoikeuskirjan 37 artiklasta ja SEUT 11 artiklasta. Kestävän kehityksen tärkeimpiä ulottuvuuksia ovat ekologinen, taloudellinen ja sosiaalinen kestävyys. Ideana on tyydyttää perustarpeet nyt ja tulevaisuudessa, mikä tapahtuu säilyttämällä tärkeät luonnon ja yhteiskuntien resurssit. Resurssi voi olla tärkeä suuren itseisarvonsa (esimerkiksi puhdas vesi) tai suuren välinearvonsa vuoksi (esimerkiksi markkinatalouden mekanismit). Tietynlaisia kestävyysongelmia pohti jo Klami 1983 s. 492–498.

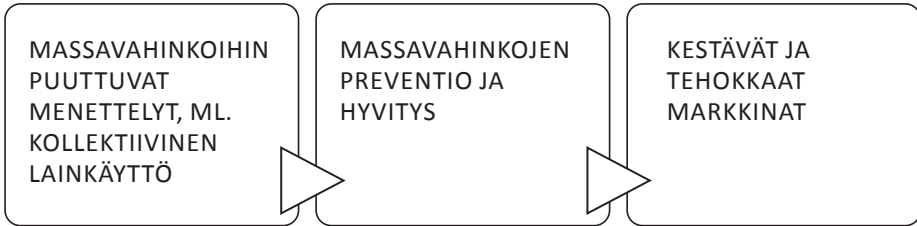
¹³² Allokaation kannalta ks. Cooter – Ulen 2014 s. 38–40 ja ympäristön kannalta Nordhaus 2015 s. 17–19.

¹³³ Ks. Scott, Stanford L Rev 1975 s. 938; Lindblom 1989 s. 437–439; OMML 2022:8 s. 78–79.

¹³⁴ Ks. esim. Nagy 2019 s. 8–15; Lindblom 1989 s. 445–446, 456–459.

liaksi.¹³⁵ Tämän tutkimuksen kontekstissa kyse on toivotunlaisesta markkinoiden sääntelystä.

Kollektiivisen lainkäytön yhteiskunnallisia tavoitteita voi kuvata kaaviolla:

Kaavio 8. Laajempi tavoitteenasettelu

Vaateenhaltijan näkökulmasta kollektiivinen lainkäyttö madaltaa prosessikynnystä ja siten helpottaa oikeuksiin pääsyä. Laajemmasta näkökulmasta kollektiivinen lainkäyttö on eräs pieni väline siinä työkalupakissa, jolla oikeusyhteisö voi muokata markkinoita tehokkaampaan ja kestävämpään suuntaan.

¹³⁵ Ks. Aine 2016 s. 132–134; Ståhlberg – Karhu 2020 s. 7–9.

Access to justice in mass harm situations

A study in procedural law on collective redress measures with special regard to consolidation of actions

The dissertation explores Finnish procedural law applicable to damage claims resulting from mass harm situations. Mass harm may arise from violations of, for instance, consumer law, competition law, securities law or environmental law. Frequently, individual claims are small, difficult to prove and financially risky to pursue. This hampers access to justice and means that private enforcement of law remains underdeveloped.

The dissertation comprises six chapters. Chapter I serves as an introduction, presenting the key concepts and methodology. The dissertation mainly discusses legal dogmatics, yet it also uses previous empirical studies, as well as law and economics literature, to assess how legal norms function in society.

Chapter II, in which collective redress is understood widely, provides a general view on redress measures applicable in mass harm situations. In criminal procedure, a public prosecutor may pursue claims for damages alongside a criminal charge. However, that rarely happens in mass harm situations. Regulatory redress by ombudsmen is also limited. The Consumer Dispute Board is popular yet slow, and its recommendations are sometimes ignored.

When it comes to collective redress via civil procedure, class actions have been possible in Finland since 2007, although in a restricted form. Consequently, no class actions have been brought. Legal rules allow the assignment of mass claims to one professional claimant, yet there are few organizations and enterprises ready to assume such a role. Legislation and praxis are also rather tolerant towards joinder of parties and consolidation (joinder) of separate actions. Consolidation, coupled with claimants' aggregate representation, has enabled notable mass lawsuits. The dissertation focuses on these techniques that, in general, are vaguely regulated.

Chapter III examines a law firm's aggregate representation of numerous claimants. The topic is primarily regulated by the Code of Conduct issued by the Finnish Bar Association. The rules regulating conflicts of interest generally allow such aggregate representation. Each claimant is seen as an individual client who decides whether to settle or not. Contingent fees and other result-based fees are rare, yet allowed if justified.

Chapter IV discusses judicial case management regarding consolidation of actions. Aggregate trial and pre-trial proceedings create economies of scale, as evidence is presented only once. All the claimants retain the autonomy to dispose of their case. More ambitious managerial mechanisms include lead cases – also called bellwether cases – and segmenting the trial (by first deciding the

question of liability). These mechanisms encourage mass settlements. The section also deals with situations in which a relevant question has been addressed in an earlier criminal procedure. Although the findings made in criminal procedure are not binding in civil procedure, they generally are of high evidentiary value.

Legal costs are of paramount importance in collective redress, and chapter V analyses how costs rules are applied after consolidation. In Finland, a strong general rule in legislation and praxis is the English rule, that is, “the loser pays”. Reasonable costs are evaluated *in casu*, as there are no fixed tariffs. Where consolidation has created economies of scale, the fact should be considered when evaluating reasonable costs. A winning co-party has an individual right to indemnity, whereas losing co-parties face joint and multiple liability because of a specific provision. Consequently, together with the absence of tariffs, the risks of litigation are unpredictable. Chapter V also discusses various specific scenarios and the objectives of Finnish costs rules.

Chapter VI contains conclusions and *de lege ferenda* discussion. In terms of access to justice, consolidation is considered a rather unattractive measure in Finland. The proceedings tend to be slow, and the costs are unpredictable. The section explores several *de lege ferenda* possibilities to enhance collective redress. For instance, the new Directive on Representative Actions (2020/1828/EU) is discussed, but because of its limited scope and unambitious content, it is unlikely to significantly change the state of collective redress in Finland.

Lähteet

KIRJALLISUUS

- Aarnio, Aulis, *The Rational as Reasonable: A Treatise on Legal Justification*. Reidel Publishing 1987.
- Aarnio, Aulis, *Laintulkinnan teoria*. WSOY 1989.
- Aarnio, Aulis, *Tulkinnan taito – ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta*. WSOY 2006.
- Aarnio, Aulis, *Hyvän asianajajataavan eettinen perustelu – kunniakoodista kultaiseen sääntöön*. *Defensor Legis* 5/2010, s. 541–547.
- Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo, *Suomen jäämistöoikeus II: Testamenttioikeus*. 5., uudistettu painos. Talentum 2015.
- Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo, *Suomen jäämistöoikeus I: Perintöoikeus*. 6., uudistettu painos. Alma Talent 2016.
- Ahtinen, Jukka, *Rikosasian vastaajaa avustavan asianajajan lojaalisuusvelvollisuus*. Lapin yliopisto 2017.
- Aine, Antti, *Kilpailunrajoitusvahinko*. Talentum 2016.
- Alexy, Robert, *A Theory of Constitutional Rights*. Oxford University Press 2002.
- American Law Institute, *Principles of the Law of Aggregate Litigation*. 2010. (ALI Principles 2010)
- Autio, Anna-Liisa, *Lainkäyttö yritysten riidanratkaisussa*. Lakimiesliiton Kustannus 2014.
- Ayling, Judith, *Costs war II: CFAs, DBAs and enforceability*. *Journal of Personal Injury Law* 2/2013, s. 127–130.
- Barker, George – Freyens, Benoit Pierre, *The Economics of the EC Recommendation on Collective Redress*. Teoksessa Crespo, Marta Otero – Fairgrieve, Duncan – Lein, Eva – Smith, Vincent (eds), *Collective Redress in Europe: Why and How?* British Institute of International and Comparative Law 2015, s. 3–30.
- Bayles, Michael, *Procedural Justice*. Kluwer 1990.
- Bellander, Henrik, *Rättegångskostnader*. Iustus Förlag 2017.
- Bernt, Camilla, *Norway*. *The Annals of the American Academy of Political and Social Sciences* vol. 622 (2009), s. 220–230.
- Biard, Alexandre, *Judges and Mass Litigation: A (Behavioural) Law & Economics Perspective*. Erasmus University Rotterdam 2014. Saatavilla osoitteessa https://ediss.sub.uni-hamburg.de/bitstream/ediss/5980/1/BIARD_Manuscript_2014.pdf
- Black's Law Dictionary*. 11th edition, 2019.
- Blennerhassett, Joanne, *A Comparative Examination of Multi-Party Actions*. Hart Publishing 2016.
- Bradt, Andrew D., *Multidistrict Litigation and Adversarial Legalism*. *Georgia Law Review* 53 (2019), s. 1375–1392.
- Brown, Lionel Neville, *Is there a General Principle of Abuse in the European Community Law?* Teoksessa Curtin, Deirdre – Heukels, Ton (eds): *Institutional Dynamics of European Integration*, Martinus Nijhoff Publishers 1994, s. 511–525.
- Brown, Loren H. – Holian, Matthew A. – Ghosh, Arindam, *Bellwether Trial Selection in Multi-District Litigation: Empirical Evidence in Favor of Random Selection*. *Akron Law Review* 47 (2014), s. 663–691.

- Burbank, Stephen P. – Farhang, Sean – Kritzer, Herbert M., *Private Enforcement*. Lewis & Clark Law Review 17 (2013), s. 637–722.
- Burch, Elizabeth Chamblee, *CAFA's Impact on Litigation as a Public Good*. Cardozo Law Review 29 (2008), s. 2517–2556.
- Burch, Elizabeth Chamblee, *Procedural Justice in Nonclass Aggregation*. Wake Forest Law Review 44 (2009), s. 1–57.
- Burch, Elizabeth Chamblee, *Litigating Groups*. Alabama Law Review 61 (2009), s. 1–59.
- Burch, Elizabeth Chamblee, *Judging Multidistrict Litigation*. New York University Law Review 90 (2015), s. 71–142.
- Cappelletti, Mauro, *The Judicial Process in Comparative Perspective*. Clarendon Press 1989.
- Catala, Pierre – Weir, John Anthony, *Delicts and Torts: A Study in Parallel – Part II*. Tulane Law Review 38 (1963–1964), s. 221–278.
- Christl, Gerhard, *Massenklagen via Internet – ein Ersatz für Muster- und Sammelklagen?* Neue Justiz 2017, s. 309–313.
- Coffee, John C., Jr., *Entrepreneurial Litigation*. Harvard University Press 2015.
- Cooter, Robert – Ulen, Thomas, *Law and Economics*. International Edition. 6th edition. Harlow, Essex: Pearson 2014.
- Croley, Steven P., *Regulation and Public Interests: The Possibility of Good Regulatory Government*. Princeton University Press 2007.
- De Mot, Jef – Faure, Michael – Visscher, Louis, *TPF and its alternatives: An Economic Appraisal*. Teoksessa van Boom, Willem H. (ed.): *Litigation, Costs, Funding and Behaviour*. Routledge 2016, s. 31–54.
- Devaux, Caroline, *Towards a legal theory of capture*. European Law Journal 24 (2018) s. 458–473.
- Dumaine, Brian, *Bezonomics. How Amazon is Changing Our Lives and What the World's Best Companies Are Learning from It*. Scribner 2021.
- Dworkin, Roland, *Taking Rights Seriously*. Duckworth 1977.
- Ebervall, Lena, *Försvarens roll: ideologier och gällande rätt*. Norstedts Juridik 2002.
- Eisenberg, Theodore – Miller, Geoffrey P., *Attorney Fees and Expenses in Class Action Settlements: 1993–2008*. Journal of Empirical Legal Studies 7 (2010), s. 248–281.
- Eisenberg, Theodore – Miller, Geoffrey P., *The English versus the American Rule on Attorney Fees*. Cornell Law Review 98 (2013), s. 327–381.
- Eklom-Wörlund, Anne – Myöhänen, Sami, *Prosessista markkinaoikeudellisissa asioissa*. Defensor Legis 3/2013, s. 354–370.
- Ekelöf, Per Olof, *Rättegång: 5. häftet*. 6. upplagan. P. A. Norstedt 1987.
- Ekelöf, Per Olof – Edelstam, Henrik, *Rättegång: 1. häftet*. 8. upplagan. Norstedts Juridik 2002.
- Ekelöf, Per Olof – Bylund, Torleif – Edelstam, Henrik, *Rättegång: 3. häftet*. 7. upplagan, Norstedts Juridik 2006.
- Ekelöf, Per Olof – Edelstam, Henrik – Pauli, Mikael, *Rättegång: 5. häftet*. 8. upplagan. Norstedts Juridik 2011.
- Ekelöf, Per Olof – Edelstam, Henrik – Pauli, Mikael, *Rättegång: 2. häftet*. 9. upplagan. Norstedts Juridik 2015.
- Erichson, Howard M., *Beyond the Class Action: Lawyer Loyalty and Client Autonomy in Non-class Collective Representation*. University of Chicago Legal Forum 2003, s. 519–579.
- Erichson, Howard M., *A Typology of Aggregate Settlements*. Notre Dame Law Review 80 (2005), s. 1769–1820.
- Ervasti, Kaijus, *Riitojen ratkaisu Suomessa Access to Justice -näkökulmasta*. Defensor Legis 4/1999, s. 640–660.

- Ervasti, Kaijus, Lainkäytön funktiot. *Lakimies* 1/2002, s. 47–72.
- Ervasti, Kaijus, Käräjäoikeuksien sovintomenettely. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisu 207. 2004.
- Ervasti, Kaijus, Käräjäoikeuksien riita-asiat. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 93. 2009.
- Ervasti, Kaijus, Kohti sovintoratkaisuja ja pragmaattisia kompromisseja. *Lakimies* 7–8/2009, s. 1071–1093.
- Ervasti, Kaijus, Oikeuden saamisen monet kasvot. *Oikeus* 3/2011, s. 347–360.
- Ervasti, Kaijus – Aaltonen, Mikko, Osapuolten kokemuksia siviilioikeudenkäynneistä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 118. 2013.
- Ervasti, Kaijus – Nylund, Anna, Konfliktinratkaisu ja sovittelu. Edita 2014.
- Ervo, Laura, Oikeudenkäyntikulut ja oikeudenmukaisuus. Teoksessa Thure, Veli-Matti (toim.): *Oikeus ja oikeudenmukaisuus*, Joensuun yliopisto 1999, s. 62–70.
- Ervo, Laura, Perustuslaki ja oikeuden saatavuus. *Lakimies* 7–8/2000, s. 1085–1105.
- Ervo, Laura, Oikeudenmukainen oikeudenkäynti. *Talentum* 2005.
- Ervo, Laura, KKO 2005:90. Tuomari. Esteellisyys. Oikeudenmukainen oikeudenkäynti. *Lakimies* 2/2006, s. 270–286.
- Ervo, Laura, Oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuusvaatimus: käsikirja lainkäyttäjille. *WSOYPro* 2008.
- Ervo, Laura, Oikeudenmukaisuusvaatimus toimitusmenettelyssä. *Defensor Legis* 4/2011, s. 494–509.
- Ervo, Laura, Välimiesmenettely vaihtoehtoisena riidanratkaisumenettelynä Suomessa ja Ruotsissa. *Defensor Legis* 4/2017, s. 661–679.
- Esko, Timo, Asianajajaetiikka, laki ja tuomioistuimet. *Defensor Legis* 2/2017, s. 164–172.
- Falla, Élodie, The Role of the Court in Collective Redress Litigation: Comparative Report. *Éditions Larcier* 2014.
- Fallon, Eldon E. – Grabill, Jeremy T. – Wynne, Robert Pitard, Bellwether Trials in Multidistrict Litigation. *Tulane Law Review* 82 (2008), s. 2323–2367.
- Faure, Michael – Fernhout, Fokke – Philipsen, Nils, No cure, no pay and contingency fees. Teoksessa Tuil, Mark – Visscher, Louis (eds): *New Trends in Financing Civil Litigation in Europe*, Edward Elgar 2010, s. 33–56.
- Felstiner, William L. F. – Abel, Richard I. – Sarat, Austin, The Emergence and Transformation of Disputes: Naming, Blaming, Claiming... *Law & Society Review* 15 (1980), s. 631–654.
- Fiss, Owen M., Against Settlement. *Yale Law Journal* 93 (1984), s. 1073–1092.
- Fredman, Markku, Puolustajan rooli. *Alma Talent* 2018.
- Frände, Dan, Finsk straffprocessrätt 1. Helsingfors universitet 1999.
- Gajda-Roszczyńska, Katarzyna, Abuse of procedural rights in Polish and European civil procedural law and the notion of public and private interest. *Access to Justice in Eastern Europe* 2019, s. 53–85.
- Galanter, Marc, Why the “Haves” Come out Ahead: Speculations on the Limits of Legal Change. *Law & Society Review* 9 (1974), s. 95–160.
- Genn, Hazel, *Judging Civil Justice*. Cambridge University Press 2010.
- Gensler, Stephen S., Bifurcation Unbound. *Washington Law Review* 75 (2000), s. 705–784.
- Gibbons, Susan, Group litigation, class actions and Lord Woolf’s three objectives – a critical analysis. *Civil Justice Quarterly* 27 (2008), s. 208–243.
- Gluck, Abbe R. – Burch, Elizabeth Chamblee, MDL Revolution. *New York University Law Review* 96 (2021), s. 1–75.
- Guthrie, Chris, Prospect Theory, Risk Preference, and the Law. *Northwestern University Law Review* 97 (2002–2003), s. 1115–1164.

- Hakamies, Kaarlo, Taloudellisen hyödyn menettämisestä arvopaperimarkkinarikoksissa. *Oikeustiede – Jurisprudentia* 2008, s. 1–115.
- Halijoki, Juha, Oikeudenkäyntikulut ja niiden jakautuminen. *Defensor Legis* 2000, s. 205–229.
- Halila, Heikki, Oikeudellisia neuvontapalveluita tarjoavien palkkioperusteista. *Defensor Legis* 1999, s. 909–942.
- Halila, Jouko, Tunnustamisesta. Siviiliprosessuaalinen tutkimus. *Suomalainen Lakimiesyhdistys* 1950.
- Hammarškiöld, Peder – Törsten, Sigrid, Collective Actions – Sweden. Teoksessa Hodges, Christopher – Voet, Stefaan (eds): *Delivering Collective Redress: New Technologies*. Hart Publishing 2018, s. 138–143.
- Havansi, Erkki, Oikeudenkäynti ja pakkotäytäntö: prosessioikeuden oikeusdogmaattiset perusteet. 3., uudistettu painos, Helsingin yliopisto 2007.
- Havu, Katri, Oikeus kilpailuoikeudelliseen vahingonkorvaukseen EU:n ja Suomen oikeudessa. *Suomalainen Lakimiesyhdistys* 2013.
- Havu, Katri, Kilpailunrajoituksilla aiheutetuista vahingoista ja kehittyvästä sääntelystä. Kirjarvostelu teoksesta Aine, Antti: *Kilpailunrajoitusvahinko*. *Lakimies* 3–4/2016, s. 631–639.
- Hay, Bruce – Rosenberg, David, Sweetheart and Blackmail Settlements in Class Actions: Reality and Remedy. *Notre Dame Law Review* 75 (2000), s. 1377–1408.
- Heinonen, Mikko – Saarela, Erika, Joukkovelkakirjanhaltijoiden edustajan asema Suomen oikeuden mukaan. *Liikejuridiikka* 1/2015, s. 28–82.
- Helenius, Dan, Osuudet teoksessa Vuorenpää, Mikko ym., *Prosessioikeus*. Alma Talent 2021. (Helenius 2021)
- Helenius, Dan – Linna, Tuula, Siviili- ja rikosprosessioikeus. Alma Talent 2021.
- Helin, Markku, Perusoikeuksilla argumentoinnista. Teoksessa *Juhlajulkaisu Jarmo Tuomisto 1952 – 9/6 – 2012*, Turun yliopisto 2012, s. 11–30.
- Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke: Oikeudenkäyntikulut. Helsingin hovioikeuden julkaisuja 2011.
- Hemmo, Mika, Sopimus ja delikti: tutkimus vahingonkorvausoikeuden vastuunmuodoista. *Lakimiesliiton Kustannus* 1998.
- Hemmo, Mika, *Vahingonkorvausoikeus*. WSOY 2005.
- Hemmo, Mika – Hoppu, Kari, *Sopimusoikeus*. Päivittyvä verkkoteos, Alma Talent.
- Hepola, Matti, *Oikeusvoimaopin transformaatio*. Edita 2005.
- Heuman, Lars, Skäligt ombudsarvode i tvistemål där klienten inte beviljats rättshjälp. Teoksessa Heuman, Lars, *Civilprocessuella uppsatser*, Jure Förlag 2017.
- Hirsch, Günter, Verbrauchergerechte Sammelklagen? *Zeitschrift für Konfliktmanagement* 2019, s. 67–69.
- Hirvelä, Päivi – Heikkilä, Satu, *Ihmisoikeudet – käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön*. Edita 2017.
- Hodges, Christopher, *Multi-Party Actions*. Oxford University Press 2001.
- Hodges, Christopher, From class actions to collective redress: a revolution in approach to compensation. *Civil Justice Quarterly* 28 (2009), s. 41–66.
- Hodges, Christopher, Collective Redress: A Breakthrough or a Damp Sqibb? *Journal of Consumer Policy* 37 (2014), s. 67–89.
- Hodges, Christopher, Collective Redress: The Need for New Technologies. *Journal of Consumer Policy* 42 (2019), s. 59–90.
- Hodges, Christopher – Vogenauer, Stefan – Tulibacka, Margareta, Costs and Funding of Civil Litigation: A Comparative Study. University of Oxford, Legal Research Paper Series, Paper No 55/2009. Saatavilla osoitteessa https://www.researchgate.net/publication/228183928_Costs_and_Funding_of_Civil_Litigation_A_Comparative_Study.

- Hodges, Christopher – Voet, Stefaan, *Delivering Collective Redress: New Technologies*. Hart Publishing 2018.
- Hohfeld, Wesley Newcomb, *Some Fundamental Legal Conceptions as Applied in Legal Reasoning*. *Yale Law Journal* 23 (1913–1914), s. 16–59.
- Hollo, Erkki J., *Ympäristöohjauksen rationalisoinnista*. *Ympäristöjuridiikka* 2/2014, s. 3–5.
- Hollo, Erkki J. – Utter, Robert – Vihervuori, Pekka, *Ympäristövahinkolaki. 2., uudistettu painos*. Alma Talent, 2018.
- Hoppu, Esko – Hoppu, Kari – Hoppu, Katja, *Kauppa- ja varallisuus oikeuden pääpiirteet. 17., uudistettu painos*. Alma Talent 2020.
- Hoppu, Katja, *Asianajajan salassapitovelvollisuus koskien kolmansien tahojen salaisuuksia*. *Defensor Legis* 4/2021, s. 743–757.
- Huemer, Maximilian, *The Volkswagen Federal Court of Justice Ruling of 25 May 2020 – a Landmark Judgment for Consumers in the VW Diesel Scandal*. *JFT* 3/2020, s. 375–387.
- Huhtamäki, Heikki A., *Rahavarojen turvaamistoimet Suomessa ja Euroopan unionissa*. Alma Talent 2019.
- Huovila, Mika, *Periaatteet ja perustelut: tutkimus käräjäoikeuden tuomion faktaperusteluista prosessuaalisten periaatteiden valossa arvioituna*. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2003.
- Huovila, Mika, *Prosessioikeuden yleiset opit ja prosessilait*. *Oikeus* 4/2007, s. 395–400.
- Hupli, Tuomas, *Täytäntöönpanointressi yrityssaneerauksessa*. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2004.
- Hupli, Tuomas, *Konkurssitakaisinsaanti oikeudenkäyntinä*. WSOYpro 2006.
- Hupli, Tuomas, *Kuinka erityinen prosessinyhteys? Teoksessa Oikeudenkäyntejä ja tuomioistuinta: Juhlakirja Juha Lappalainen 60 vuotta*, COMI, Edita 2007, s. 127–145.
- Husa, Jaakko, *Oikeusvertailu*. Lakimiesliiton Kustannus 2013.
- Hämäläinen, Erkki, *Tuomioistuinlaitoksen rakenteen kehittämisenäkymiä*. *Lakimies* 7–8/2000, s. 1286–1294.
- Häyrynen, Janne – Kurenmaa, Tero, *Arvopaperimarkkinarikokset*. Poliisiammattikorkeakoulu 2006.
- Hölttä, Olavi, *Asianajon taito – opas riitajuttujen hoitamiseen. 2., uudistettu painos*. Edita 2019.
- Immonen, Raimo – Nuolimaa, Risto, *Osakeyhtiöoikeuden perusteet. 3., uudistettu painos*. Alma Talent 2017.
- Jokela, Antti, *Oikeudenkäyntikulut ja maksuton oikeusapu*. Lakimiesliiton Kustannus 1995.
- Jokela, Antti, *Oikeudenkäynti II. 3., uudistettu painos*. Alma Talent 2012.
- Jokela, Antti, *Oikeudenkäynti III. 2., uudistettu painos*. Talentum 2015.
- Jokela, Antti, *Oikeudenkäynti I. 3., uudistettu painos*. Talentum 2016.
- Jokela, Antti, *Rikosprosessioikeus. 5., uudistettu painos*. Alma Talent 2018.
- Jokela, Antti, *Oikeudenkäyntikulut ja maksuton oikeusapu. 2., uudistettu painos*. Talentum 2019.
- Jolls, Christine – Sunstein, Cass R. – Thaler, Richard, *A Behavioral Approach to Law and Economics*. *Stanford Law Review* 50 (1998), s. 1471–1550.
- Jonkka, Jaakko, *Syytekyynnys. Tutkimus syytteen nostamiseen vaadittavan näytön arvioinnista*. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1991.
- Jonkka, Jaakko, *Eräitä näkökohtia perusoikeuksien toteutumisesta erityisesti rikosprosessissa*. *Lakimies* 8/1998, s. 1255–1270.
- Jämsä, Jurkka, *Oikeudelliset todistelunrajoitteet rikosasiassa*. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2020.
- Jääskinen, Niilo, *Hohfeld ja EU-oikeus*. Teoksessa *Puhuri käy – Heikki Karapuu 30.12.1944–15.6.2006*, Edita 2009, s. 245–302.
- Kahra, Hannu – Kuusela, Hannu – Kanto, Antti, *Taloudellisen riskin hallinta*. Teoksessa *Kuusela, Hannu – Ollikainen, Reijo (toim.): Riskit ja riskienhallinta*. Tampere University Press 2005, s. 72–87.

- Kaisto, Janne, Lainoppi ja oikeusteoria. Edita 2005.
- Kalliokoski, Toni, Kilpailuoikeudellisen vahingonkorvausdirektiivin vaikutuksia oikeustilaan Suomessa. Kilpailuoikeudellinen vuosikirja 2015, s. 35–60.
- Kalliokoski, Toni, Kilpailuoikeudellinen vahingonkorvaus Euroopan unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä. Defensor Legis 2/2020, s. 620–631.
- Kalven, Harry Jr. – Rosenfield, Maurice, The Contemporary Function of the Class Suit. University of Chicago Law Review 8 (1941), s. 684–721.
- Karhu, Juha, Perusoikeudet ja oikeuslähdeoppi. Lakimies 5/2003, s. 789–807.
- Karhu, Juha, Lojaliteettiperiaate sopimusoikeudessa – oikeudellista peruskartoitusta. Teoksessa Juhlajulkaisu Leena Kartio 1938 – 30/8 – 2008, Suomalainen Lakimiesyhdistys, s. 101–116.
- Katz, Avery W. – Sanchirico, Chris William, Fee Shifting in Litigation: Survey and Assessment. University of Pennsylvania Law School Institute for Law and Economics Research Paper No. 10-30 (2010).
- Kekäläinen, Maria, Ennakkopäätösvalitus – Näkökulmina toimivuus sekä ryhmä- ja pilottikanteiden tavoitteiden edistäminen. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto 2018.
- Kilian, Matthias – Kothe, Friederike, Speculative fees and their impact on access to justice: German experiences. International Journal of Legal Profession 22 (2015), s. 244–271.
- Kilpiä, Heikki, Asianajajan roolista 2000-luvun alun riitaprosessissa. Heikki Kilpiä 2016.
- Klami, Hannu Tapani, Sääntö ja käyttäytyminen. Tutkimus oikeusnormin voimassaololauseiden justifikaation epistemologisista perusteista. Oikeustiede – Jurisprudentia 1979, s. 133–191.
- Klami, Hannu Tapani, Ihmisen säännöt. Turun yliopisto 1983.
- Knuts, Märten – Norros, Olli, Rikos- ja vahingonkorvausoikeudellinen sääntely arvopaperimarkkinoiden ohjauksvälineinä. Lakimies 7–8/2011, s. 1408–1427.
- Kodek, Georg, Collective Redress in Austria. The Annals of the American Academy of Political and Social Sciences vol. 622 (2009), s. 86–94.
- Kodek, Georg, Class actions – Some Reflections from a European Standpoint. Teoksessa Crespo, Marta Otero – Fairgrieve, Duncan – Lein, Eva – Smith, Vincent (eds): Collective Redress in Europe: Why and How? British Institute of International and Comparative Law 2015, s. 117–132.
- Kokko, Kai, Ympäristöoikeuden perusteet. Edita 2017.
- Kolehmainen, Antti, Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä. Teoksessa Miettinen, Tarmo (toim.): Oikeustieteellinen oppinnäyte. Edita 2016, s. 106–134.
- Korhonen, Iina, Kiinteistötoimituksen käyttöala, tehtävät ja oikeudellinen asema. Teknillinen korkeakoulu 1999.
- Kotiranta, Kai, Sisäpiirintiedon syntyminen. Kontekstuaalinen tulkinta. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2014.
- Koulu, Riikka, Dispute Resolution and Technology: Revisiting the Justification of Conflict Management. COMI 2016.
- Koulu, Riikka, Verkkokaupan riidanratkaisu ja älysovimukset: täytäntöönpanon yksityistyminen prosessioikeuden tutkimuskohteena. Oikeus 3/2019, s. 265–290.
- Koulu, Riikka – Koulu, Risto – Koulu, Sanna, Tuomarin roolit tuomioistuimissa. Alma Talent 2019.
- Koulu, Risto, KKO 2002:71, KKO 2002:72 ja KKO 2002:96. Teoksessa KKO:n ratkaisut kommentein 2002:II, Alma Talent.
- Koulu, Risto, Vaihtoehtoisen riidanratkaisun teoriaa ja tutkimusta. Teoksessa Turunen, Santtu (toim.): Conflict Management – riidanratkaisun uusi maailma, Edita Publishing 2005, s. 19–66.
- Koulu, Risto, Kaupallisten riitojen sovittelu. COMI; Edita 2006.
- Koulu, Risto, Sopimukset oikeudenkäynnin varalta. COMI 2009. (Koulu 2009a)
- Koulu, Risto, Pehmeän sääntelyn paradoksi – toisen paratiisi on toisen painajainen. Edilex 12.3.2009. Julkaistu aiemmin teoksessa Kolehmainen, Esa (toim.): Oikeus ja kritiikki I, Helsingin yliopisto 2009, s. 117–135. (Koulu 2009b)

- Koulu, Risto, Yksityiset lautakunnat riidanratkaisijoina. Lakimiesliiton Kustannus 2011.
- Koulu, Risto, Lainkäyttöä vai hallintolainkäyttöä? Lakimiesliiton Kustannus 2012.
- Koulu, Risto, Käsitellä vai eikö käsitellä? – käsittelykiellot oikeudenkäynnin esteinä. COMI 2016.
- Koulu, Risto, Yhdessä vai erikseen? – kollektiivisen lainkäytön lupaus. COMI 2017. (Koulu 2017a)
- Koulu, Risto, Kollektiivinen lainkäyttö – lupauksesta sovelluksiin. COMI 2017. (Koulu 2017b)
- Koulu, Risto, Osuudet teoksessa Koulu, Risto – Lindfors, Heidi: Insolvenssioikeus. 4., uudistettu painos, Alma Talent 2017. (Koulu 2017c)
- Koulu, Risto, Oikeuksiin pääsyn rahoittaminen. COMI 2020.
- Koulu, Risto, Julkiset asiamiehet oikeuksiin pääsyn tukena. COMI 2022.
- Kowolik, Eva-Maria, Europäische Kollektivklage. Nomos Verlagsgesellschaft 2018.
- Kritzer, Herbert M., Seven Dogged Myths Concerning Contingency Fees. Washington University Law Quarterly 2002, s. 739–784.
- Kulmala, Samuli, Oikeuden väärinkäytön kielto ja oikeudenkäyntikulusanktionsäännökset. Defensor Legis 6/2018, s. 891–907.
- Kunnas, Matti, Jaakko Jonkan punnintamalli asianajajaoikeudessa. Defensor Legis 6/2005, s. 1292–1313.
- Kurki, Visa, Analytiikan puolesta: Hohfeldin kehikosta perusoikeuksien aikakaudella. Lakimies 3–4/2015, s. 434–458.
- Kuuliala, Matti, Sovinto tuomioistuimessa – oikotie riidan ratkaisuun? Lakimies 7–8/2012, s. 1105–1123.
- Kuusela, Hannu – Ollikainen, Reijo, Riskit ja riskienhallinta-ajattelu. Teoksessa Kuusela, Hannu – Ollikainen, Reijo (toim.): Riskit ja riskienhallinta. Tampere University Press 2005, s. 16–54.
- Kwak, James, Cultural Capture and the Financial Crisis. Teoksessa Carpenter, Daniel – Moss, David A. (eds): Preventing Regulatory Capture: Special Interest Influence and How to Limit it. Cambridge University Press 2013 s. 71–98.
- Kyllönen, Ari, Tuomarin ennakoosenne esteellisyysperusteena. Pitkos Books 2012.
- Kärki, Anssi, Piercing the Corporate Veil in Finland. A Multijurisdictional Study Aimed at Developing the Finnish Piercing Doctrine. Lapin yliopisto 2020.
- Kärki, Eero, Ryhmäkanteen arvopaperimarkkinoilla – parempaa oikeuden saatavuutta vai uusia uhkia? Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto 2011.
- Könkkölä, Mikko – Linna, Tuula, Konkurssioikeus. 2., uudistettu painos. Alma Talent 2020.
- Lahav, Alexandra D., A Primer on Bellwether Trials. Review of Litigation 37 (2018), s. 185–202.
- Lahtinen, Juhani, Kilpailuoikeudelliset vahingonkorvausjoukkokanteet Suomessa – asfaltti- ja puukartellikanteiden vertailu. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto 2018.
- Lappalainen, Juha, Vahingonkorvausvaatimuksesta rikosjutussa. Lakimiesliiton Kustannus 1986.
- Lappalainen, Juha, Siviiliprosessioikeus I. Lakimiesliiton Kustannus 1995.
- Lappalainen, Juha, Siviiliprosessioikeus II. Lakimiesliiton Kustannus 2001.
- Lappalainen, Juha – Hupli, Tuomas, Osuudet teoksessa Vuorenpää, Mikko ym., Prosessioikeus. Alma Talent 2021. (Lappalainen – Hupli 2021)
- Lappalainen, Juha – Rautio, Jaakko, Osuudet teoksessa Vuorenpää, Mikko ym., Prosessioikeus. Alma Talent 2021. (Lappalainen – Rautio 2021)
- Lappalainen, Juha – Vuorenpää, Mikko, Osuudet teoksessa Vuorenpää, Mikko ym., Prosessioikeus. Alma Talent 2021. (Lappalainen – Vuorenpää 2021)
- Lasola, Marjukka – Rissanen, Antti, Oikeusturvavakuutus ja julkinen oikeusapu. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 119. 2013.
- Laukkanen, Sakari, Tuomarin rooli. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1995.

- Laukkanen, Sakari, Asialegitimaation ja kanteenmuutoskiellon tarkastelua perimissiirtoa koskevassa asiassa. Teoksessa *Prosessioikeudellisia erityiskysymyksiä: Juhlajulkaisu Antti Jokela*, Turun yliopisto 2004, s. 169–178.
- Launiala, Mika, Korkeimman oikeuden ennakkopäätösjärjestelmä. Alma Talent 2020.
- Lehrberg, Elisabeth, Hur påverkar kumulationsinstitutet parternas dispositionsrätt? Teoksessa *Vänbok till Torleif Bylund, Iustus Förlag 2003*, s. 135–170.
- Lehtinen, Lasse Juhani, Oikeusapulain mukaisen yksityisen avustajan oikeuksista ja velvollisuuksista. Helsingin yliopisto 2014.
- Leppänen, Tatu, Riita-asian valmistelu todistusaineiston osalta. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1998.
- Leppänen, Tatu – Välimaa, Asko, Muutoksenhaun pääpiirteet. 2., uudistettu painos. Helsingin yliopisto 1997.
- Liljenfeldt, Robert, Tuomarin esteellisyydestä ja ennakkosenteesta. *Defensor Legis 5/2001*, s. 807–822.
- Lindblom, Per Henrik, Gruppitalan. Det anglo-amerikanska class actioninstitutet ur svenskt perspektiv. Norstedts 1989.
- Lindblom, Per Henrik, Progressiv process. Spridda uppsatser om domstolsprocessen och samhällsutveckling. Iustus Förlag 2000.
- Lindblom, Per Henrik, ADR – opium för rättsväsendet? *Svensk Juristtidning 2006*, s. 101–131.
- Lindblom, Per Henrik, Miljöprocess. Del 2. Iustus Förlag 2002.
- Lindell, Bengt, Sakfrågor och rättsfrågor. Iustus Förlag 1987.
- Lindell, Bengt, Civilprocessen. 2. upplagan. Iustus Förlag 2003.
- Lindell, Bengt, Helhetsbedömningar och intresseavvägningar. Iustus Förlag 2015.
- Lindell, Bengt, Alternativ till rättskipning. Iustus Förlag 2020.
- Lindell, Bengt, Civilprocessen – rättegång samt skiljeförfarande och medling. 5. upplagan. Iustus Förlag 2021.
- Lindfors, Heidi, KKO 2007:96. Teoksessa *KKO:n ratkaisut kommentein 2007:II*, Alma Talent Fokus.
- Lindfors, Iida, Kilpailunrikkomuspäätöksen sitovasta vaikutuksesta suomalaisissa vahingonkorvausoikeudenkäynneissä. *Defensor Legis 5/2018*, s. 786–803.
- Linna, Tuula, Ulosottorealisoinnista de lege ferenda. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1987.
- Linna, Tuula, Oikeuden väärinkäytön kieltä ja sen sovelluksia. *Lakimies 4/2004*, s. 622–638.
- Linna, Tuula, Saamistakavarikon käsittely käräjäoikeudessa – oikeudenmukainen oikeudenkäyntikö? *Oikeus 3/2012*, s. 336–356.
- Linna, Tuula, Kanteenmuutoskielto, preklusio ja oikeusvoima – prosessioikeuden klassikkoja. *Lakimies 3–4/2015*, s. 339–366.
- Linna, Tuula, Sustainability ja prosessit – kestävä siviiliprosessioikeutta? *Lakimies 6/2018*, s. 651–676.
- Lohi, Tapani, Kuolinpesän osakkaiden kanne-oikeudesta pesänselvittäjän hallinnon aikana. *Lakimies 5/2020*, s. 744–756.
- Luukkonen, Marja, Sijoittajan velvollisuudet. Helsingin yliopisto 2018.
- Luukkonen Yli-Rahnasto, Marja, Reklamaatiovelvollisuus. Alma Talent 2021.
- MacCormick, Neil D. – Summers, Robert S., Interpretation and justification. Teoksessa *MacCormick, Neil D. – Summers, Robert S. (eds): Interpreting Statutes: A Comparative Study*. Aldershot; Dartmouth 1991, s. 511–544.
- Makkonen, Kaarle, Oikeudellisen ratkaisutoiminnan ongelmia: rakenneanalyttinen tutkimus. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1981.
- Mantila, Anu, Hallinto- ja siviiliprosessuaalisten ratkaisujen merkitys rikosprosessissa. Lapin yliopisto 2020.

- Manual for Complex Litigation. 4th. Federal Judicial Center 2004.
- Markus, Jaakko, Prosessikynnys ja asianajajien tulospalkkiot. *Oikeustiede – Jurisprudentia* 2019, s. 103–170.
- Markus, Jaakko, Oikeudenkäyntikulut pääasialkaisuun puuttuessa – uusien ennakkopäätösten valossa. *Defensor Legis* 2020, s. 168–179.
- Maurer, Virginia G. – Thomas, Robert E. – DeBooth, Pamela A., Attorney Fee Arrangements: The U.S. and Western European Perspectives. *Northwestern Journal of International Law and Business* 19 (1999), s. 272–329.
- Maxeiner, James, Cost and Fee Allocation in Civil Procedure. *The American Journal of Comparative Law* 2010, s. 195–221.
- McKenzie, Troy A., Toward a Bankruptcy Model for Nonclass Aggregate Litigation. *New York University Law Review* 89 (2012), s. 960–1024.
- Melander, Sakari, Kriminalisointiteoria. *Suomalainen Lakimiesyhdistys* 2008.
- Mendez, Charles R., Deflating Autonomy. *South Carolina Law Review* 66 (2014), s. 401–443.
- Menkel-Meadow, Carrie, The Trouble with the Adversary System in a Postmodern, Multicultural World. *William & Mary Law Review* 38 (1996), s. 5–44.
- Mikkola, Matti, Ajatuksia argumentaatioteoriasta. *Lakimies* 5/2015, s. 689–700.
- Miller, Arthur A., Of Frankenstein Monsters and Shining Knights: Myth, Reality, and the “Class Action Problem”. *Harvard Law Review* 92 (1979), s. 664–694.
- Mnookin, Robert H. – Kornhauser, Lewis, Bargaining in the Shadow of the Law: The Case of Divorce. *Yale Law Journal* 88 (1979), s. 950–997.
- Moore, Nancy J., Ethical Issues in Mass Tort Plaintiffs’ Representation: Beyond the Aggregate Settlement Rule. *Fordham Law Review* 81 (2013), s. 3233–3276.
- Mullenix, Linda S., Dubious Doctrines: The Quasi-Class Action. *University of Cincinnati Law Review* 80 (2011), s. 389–429.
- Mäenpää, Olli, Hallinto-oikeus. 2., uudistettu painos. *Alma Talent* 2018.
- Mähönen, Jukka, Taloustiede lain tulkinnassa. *Lakimies* 1/2004, s. 49–64.
- Mähönen, Jukka – Villa, Seppo, Osakeyhtiö I. 3., uudistettu painos. *Talentum* 2015.
- Männistö, Jarkko, Oikeudenkäyntikulut kannustimena – taloustieteellinen analyysi oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden vaikutuksista. *Lakimies* 1/2005, s. 79–97.
- Määttä, Kalle, Oikeustaloustieteellinen näkökulma kotimaiseen lainvalmisteluun. *Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia* 242. 2009.
- Määttä, Kalle, Oikeustaloustieteen perusteet. *Edita Publishing* 2016.
- Määttä, Pekka, Rikosasian joutuisa käsittely. *Lakimiesliiton Kustannus* 2013.
- Määttä, Tapio, Lakien väliset suhteet oikeudellisen ratkaisun teorian haasteena: ristiriita-ajattelusta yhteensovittamismalliin. *Lakimies* 2/2013, s. 171–191.
- Nagareda, Richard A., Mass Torts in a World of Settlement. *University of Chicago Press* 2007.
- Nagareda, Richard A., Aggregate Litigation across the Atlantic and the Future of American Exceptionalism. *Vanderbilt Law Review* 62 (2009), s. 1–52.
- Nagelhus, Torbjørn Hagerup, Tvisteloven: Vilkår for fremming av gruppesøksmål. *Jussens Venner* 3/2008, s. 179–210.
- Nagy, Csongor Istvan, Comparative Collective Redress from a Law and Economics Perspective. *Columbia Journal of European Law* 19 (2013), s. 469–498.
- Nagy, Csongor Istvan, The European Collective Redress Debate after the European Commission’s Recommendation: One Step Forward, Two Steps Back. *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 22 (2015), s. 530–552.
- Nagy, Csongor Istvan, Collective Actions in Europe. *Springer* 2019.
- Nagy, Csongor Istvan, The long-awaited Directive on representative actions: Still waiting for Godot... *Revista Ítalo-Española de Derecho Procesal* 2 (2020), s. 127–138.

- Neuvonen, Riku, Tapaoikeus oikeuslähdeopissa. *Lakimies* 3/2006, s. 405–432.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna, Ei tullut ryhmäkannetta, ei tullut ohivalitusta, tuliko kumulaatio? *Oikeus* 1998, s. 3–31.
- Nieminen, Kimmo, Tasa-arvolaki työsuhteessa. *Talentum* 2005.
- Nieminen, Liisa, Ammattieettiset ohjeet juristin haasteena. *Viestintäoikeuden vuosikirja* 2017, s. 18–44.
- Nieminen, Liisa, Ristiriitainen soft law – liian paljon vai liian vähän soft law'ta? *Lakimies* 7–8/2020, s. 1081–1103.
- Niemistö, Sirpa, Asianajajan riippumattomuudesta suhteessa päämieheen. *Defensor Legis* 4/2000, s. 567–577.
- Nissinen, Matti, Ympäristörikoksista käytännössä. *Defensor Legis* 4/2003, s. 620–639.
- Nordhaus, William, *The Climate Casino: Risk, Uncertainty, and Economics for a Warming World*. Yale University Press 2015.
- Norrgård, Marcus, Civilprocessens funktioner – tolkningshjälp eller lärobokstutfyllnad. *Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland* 2–3/2001, s. 140–163.
- Norrgård, Marcus, Interimistiska förbud i immaterialrätten. *Kauppakaari* 2002.
- Norros, Olli, *Vahingonkorvaus arvopaperimarkkinoilla*. WSOYPro 2009.
- Norros, Olli, *Velvoiteoikeus. 2., uudistettu painos*. Alma Talent 2018.
- Norros, Olli – Kisanlahti, Timo, *Vahingonkorvaus arvopaperimarkkinoilla. 2., uudistettu painos*. Alma Talent 2021.
- Nuotio, Kimmo, Oikeuslähdeoppia suomalaisen tapaan. *Lakimies* 7–8/2020, s. 1236–1249.
- Nylund, Anna, *Tillgången till den andra instansen i tvistemål*. *Suomalainen Lakimiesyhdistys* 2006.
- Ogus, Anthony I., What Legal Scholars Can Learn from Law and Economics? *Chicago-Kent Law Review* 2004, s. 383–401.
- Oker-Blom, Max, Oikeustaloustieteen eli taloudellisten argumenttien merkityksestä Raimo Silta-lan oikeuslähdeopissa. *Edilex* 2009.
- Olivecrona, Karl, *Rätt och dom. 2. upplagan*. Norstedt 1966.
- Ontario Law Report Commission: Report on Class Actions. 1982. Saatavilla osoitteessa <https://collections.ola.org/mon/27010/3239-1.pdf>
- Orasmaa, Antto, Asioiden jakaminen Suomen yleisissä tuomioistuimissa ja hallintotuomioistuimissa. *Lakimies* 7–8/2016, s. 1170–1188.
- Parkinson, Alex A., Behavioral Class Action Law. *60 UCLA Law Review* 2018, s. 1090–1144.
- Paukku, Eelis – Markus, Jaakko, Sääntelykaappauksen teoria – eräs näkökulma lainvalmisteluun. *Oikeus* 3/2021, s. 340–362.
- Peczenik, Aleksander, Vad är rätt?: Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation. *Norstedts Juridik* 1995.
- Pellonpää, Matti – Gullans, Monica – Pölonen, Pasi – Tapanila, Antti, *Euroopan ihmisoikeussopimus. 6., uudistettu painos*. Alma Talent 2018.
- Peltonen, Jukka, Asianajajan ammatillinen bona fides. Teoksessa Esko, Timo ym. (toim.): *Näkökulmia asianajajaoikeuteen*, Edita 2004, s. 427–514.
- Peltonen, Jukka, Ammattietiikka ja laki asianajotoiminnan perustana. Teoksessa *Rovaniemen hoivioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhanke*en työryhmäraportteja VII, 2006, s. 29–67.
- Peltonen, Jukka, Asianajajan esteettömyysvaatimuksesta. *Defensor Legis* 5/2010, s. 548–558.
- Peltonen, Jukka, Asianajajaoikeuden alasta – mitä asianajajaoikeus on? *Defensor Legis* 2/2017, s. 173–179.
- Perätalo, Katja, Yhteisvastuu vahingonkorvausvelasta rakennusurakan kontekstissa. *Oikeustiede – Jurisprudentia* 2017, s. 229–336.
- Peyron, Claes, *Advokatetik. En praxisgenomgång. 2. upplaga*, Sveriges Advokatsamfund 2017.

- Posner, Richard A., *Economic Analysis of Law*. 7th edition. Wolters Kluwer 2007.
- Pråhl, Johan, *Collective Actions – Finland*. Teoksessa Hodges, Christopher – Voet, Stefaan (eds): *Delivering Collective Redress: New Technologies*. Hart Publishing 2018, s. 66–68.
- Pråhl, Johan – Puhakka, Pekka, Suomen ryhmäkannelaki erityisesti viimeaikaisen EU-oikeudellisen kehityksen valossa. *Defensor Legis* 4/2014, s. 680–685.
- Pursiainen, Terho, *Ammattien etiikka*. Teoksessa Esko, Timo ym. (toim.): *Näkökulmia asianajajaoikeuteen*, Edita 2004, s. 17–48.
- Päläs, Jenna – Peltonen, Anja, Muodostumassa oleva jakamistalouden alustavastuu EU:n kuluttajansuojasääntelyssä. *Edilex-sarja* 2021/13.
- Pölonen, Pasi, Toimeksiannosta luopuminen keinona ristiriidan ratkaisemiseksi syytetyn puolustajan ja asianomistajan avustajan tehtävässä. *Defensor Legis* 5/2005, s. 978–989.
- Pönkä, Ville, Osakassopimuksen tavoitteet ja voimassaolon hallinta. Edita 2008.
- Pönkä, Ville, #MeToo-liike ja yritysten oikeudellinen riskienhallinta – Miten yhdysvaltalaisen yritysten käyttämät vastuunrajoitusinstrumentit toimisivat oikeudellisinä siirännäisinä Pohjoismaissa? *Lakimies* 5/2019, s. 608–632.
- Pönkä, Ville, Osakkeenomistajan suostumus ja osakassopimuksen sitovuus – arviointia pohjoismaisten osakassopimusoppien ja erityisesti ennakkopäätöksen KKO 2020:34 valossa. *Defensor Legis* 5/2020, s. 735–752.
- Pöyhönen, Juha, *Sopimusoikeuden järjestelmä ja sopimusten sovittelu*. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1988.
- Raitio, Juha, *Euroopan unionin oikeus*. Talentum Pro 2016.
- Rautio, Jaakko – Frände, Dan, *Todistelu*. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun kommentaari. 2., uudistettu painos. Edita 2020.
- Redish, Martin H. – Karaba, Julie M., *One Size Doesn't Fit All: Multidistrict Litigation, Due Process, and the Dangers of Procedural Collectivism*. *Boston University Law Review* 95 (2015), s. 109–154.
- Reinikainen, Veikko, *Jutun palauttamisesta*. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1956.
- Richmond, Douglas D., *Turns of the Contingent Fee Key to the Courthouse Door*. *Buffalo Law Review* 65 (2017), s. 915–1019.
- Riekkinen, Juhana, *Sähköiset todisteet rikosprosessissa*. Alma Talent 2019.
- Robberstad, Anne, *Sivilprosess*. 5. utgave. Fagbokforlaget 2021.
- Rosenberg, Leo – Schwab, Karl Heinz – Gottwald, Peter, *Zivilprozessrecht*. 18., neu bearbeitete Auflage. C. H. Beck 2018.
- Rowe, Thomas D. Jr., *The Legal Theory of Attorney Fee Shifting: A Critical Overview*. *Duke Law Journal* 1982, s. 651–680.
- Rowley, John P. – Moore, Richard G., *Bifurcation of Civil Trials*. *University of Richmond Law Review* 4 (2010), s. 1–36.
- Rudanko, Jorma, *Näkökohtia todistusharkinnasta*. Helsingin yliopisto 2020.
- Rudanko, Jorma, KKO 2021:5 – Seksuaalirikos – Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö – Oikeudenkäyntimenettely – Todistelu – Näytön arviointi – Videokuuleminen – Puolustaja – Puolustajan palkkion korvaaminen valtiolle. *Lakimies* 5/2021, s. 879–886.
- Rudanko, Matti, *Vahingonkorvausprosessi arvopaperimarkkinoiden oikeussuojajärjestelmän osana*. Teoksessa *Oikeudenkäyntejä ja tuomioistuimia: Juhlakirja Juha Lappalainen 60 vuotta*, COMI, Edita 2007, s. 461–482.
- Saarensola, Satu, *Oikeudenkäyntikulut ja kohtuullisuus*. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2017.
- Salminen, Kirsikka – Ervasti, Kaijus, *Tuomioistuinsovittelun yleistymisen ja tuomioistuimen tehtävät*. *Lakimies* 5/2015, s. 591–612.
- Saranpää, Timo, *Näyttöenemmysperiaate riita-asiassa*. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2010.

- Saranpää, Timo, Vastaväittäjän lausunto teoksesta Saarensola, Satu: Oikeudenkäyntikulut ja kohtuullisuus. *Lakimies* 5/2017, s. 713–729.
- Sarasoja, Laura – Carling, Chris, Oikeudenkäyntikulut pääkäsittelyssä ratkaistuissa riita-asioissa 2019. *Edilex* 2020/36.
- Savage, Zachary B., Scaling Up: Implementing Issue Preclusion in Mass Tort Litigation Through Bellwether Trials. *New York University Law Review* 88 (2013), s. 439–475.
- Scott, Kenneth E., Two Models of the Civil Process. *Stanford Law Review* 27 (1975), s. 937–950.
- Shajnfeld, Adam, A Critical Survey of the Law, Ethics, and Economics of Attorney Contingent Fee Arrangements. *New York Law School Law Review* 54 (2009/2010), s. 773–809.
- Sherman, Edward F., From Loser Pays to Modified Offer of Judgment Rules: Reconciling Incentives to Settle with Access to Justice. *Texas Law Review* 76 (1997–1998), s. 1863–1896.
- Sherman, Edward F., Segmenting Aggregate Litigation: Initiatives and Impediments for Reshaping the Trial Process. *Review of Litigation* 25 (2006), s. 691–718.
- Sibony, Anne-Lise, A Behavioural Perspective on Collective Redress. Teoksessa Crespo, Marta Otero – Fairgrieve, Duncan – Lein, Eva – Smith, Vincent (eds): *Collective Redress in Europe: Why and How?* British Institute of International and Comparative Law 2015, s. 47–57.
- Siltala, Raimo, *A Theory of Precedent – From Analytical Positivism to a Post-Analytical Philosophy of Law*. Helsinki 1998.
- Siltala, Raimo, *Oikeustieteen tieteenteoria*. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2003.
- Siltala, Raimo, *Oikeudellinen tulkintateoria*. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2004.
- Siro, Jukka – Aaltonen, Mikko, Riita-asiat tuomioistuimissa 2000-luvulla. *Lakimies* 6/2019, s. 758–782.
- Silver, Charles, Class Actions – Representative Proceedings. Teoksessa Boudewijn Bouckaert – Gerrit De Geest (eds): *Encyclopedia of Law and Economics* [1999], s. 194–239. Saatavilla <https://reference.findlaw.com/lawandeconomics/7600-class-actions.pdf>
- Silver, Charles, We're Scared to Death: Class Certification and Blackmail. *New York University Law Review* 78 (2003), s. 1357–1430.
- Silver, Charles – Baker, Lynn A., Mass Lawsuits and the Aggregate Settlement Rule. *Wake Forest Law Review* 32 (1997), s. 733–780.
- Sjöström, Bertil, Muodollisesta prosessinjohtosta alioikeudessa tavallisissa riita- ja rikosasioissa Suomen oikeuden mukaan. Suomentanut ja muuttuneen lainsäädännön aiheuttamin huomautuksin ja lisäyksiin varustanut Paavo Alkio. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1948.
- Slapper, Gary – Kelly, David, *The English Legal System*. 14th edition. Routledge 2013.
- Smalén, Annika, Konkurssipesän pesänhoitajan itsenäinen päätösvalta lainsäädännössä ja käytännössä. *Defensor Legis* 2/2014, s. 206–236. (Smalén DL 2014a)
- Smalén, Annika, Konkurssipesän pesänhoitajan lainkäytön takeet. *Defensor Legis* 3/2014, s. 325–349. (Smalén DL 2014b)
- Stadler, Astrid, Die Vorschläge der Europäischen Kommission zum kollektiven Rechtsschutz in Europa – der Abschied von einem kohärenten europäischen Lösungsansatz? *Zeitschrift für das Privatrecht der Europäischen Union* 5/2013, s. 281–292.
- Stadler, Astrid, Mass Damages in Europe – Allocation of Jurisdiction – Cross-Border Multi-district Litigation. Teoksessa van Boom, Willem H. – Wagner, Gerhard (eds): *Mass Torts in Europe: Cases and Reflections*. De Gruyter Inc. 2014, s. 197–229.
- Stadler, Astrid, Funding of mass claims in Germany. Teoksessa van Boom, Willem H. (eds): *Litigation, Costs, Funding and Behaviour*. Routledge 2016, s. 201–221.
- Stadler, Astrid, *Collective Actions – Germany*. Teoksessa Hodges, Christopher – Voet, Stefaan (eds): *Delivering Collective Redress: New Technologies*. Hart Publishing 2018, s. 76–89.
- State of Collective Redress in the EU in the Context of the Implementation of the Commission Recommendation, Prepared by The British Institute of International and Comparative Law

- [2017]. Saatavilla https://www.biicl.org/documents/1881_StudyontheStateofCollective-Redress.pdf?showdocument=1
- Study on the conditions of claims for damages in case of infringement of EC competition rules. Comparative Report, August 2004, Ashurst. Saatavilla https://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/comparative_report_clean_en.pdf
- Ståhlberg, Pauli – Karhu, Juha, Suomen vahingonkorvausoikeus. Talentum 2020.
- Sunstein, Cass R., Worst-Case Scenarios. Harvard University Press 2009.
- Suvantola, Leila, Ympäristörिकosten rangaistustaso ja rikosprosessin kulku – tehokasta, ennaltaehkäisevää ja varoittavaa? Ympäristöjuridiikka 1/2019, s. 7–34.
- Syrjänen, Jussi, Oikeudellisen ratkaisun perusteista. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2008.
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Hyttinen, Tatu, Rikosoikeuden yleinen osa. Alma Talent 2019.
- Tapaohjeiden kommentaari. Hyvää asianajajataapaa koskevien ohjeiden kommentaari. Suomen Asianajajaliitto 31.1.2011.
- Tapanila, Antti, KKO 2005:90. Tuomari – Esteellisyys – Oikeudenmukainen oikeudenkäynti. Defensor Legis 6/2005, s. 1350–1365.
- Tapanila, Antti, Tuomarin esteellisyys. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2007.
- Tapanila, Antti, Siviiliprosessi. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2021.
- Tarkka, Olli, Asianajajan samaistumisesta päämieheensä. Teoksessa Ruokonen, Pekka – Sundblad, Hans – Ylöstalo, Matti: Juhlajulkaisu Jukka Peltonen 60 vuotta, 1999, s. 267–274.
- The Maryland Access to Justice Commission: Fee-Shifting to Promote the Public Interest in Maryland. University of Baltimore Law Forum 2011, s. 38–64.
- Thornburg, Elizabeth, Reaping what we sow: anti-litigation rhetoric, limited budgets, and declining support for civil courts. Civil Justice Quarterly 30 (2011), s. 74–92.
- Tiip, Andreas W. – Roth, Thomas A., The German Capital Market Model Proceedings Act as Illustrated by the Example of the Frankfurt Deutsche Telekom Claims. Teoksessa van Boom, Willem H. – Wagner, Gerhard (eds): Mass Torts in Europe: Cases and Reflections. De Gruyter Inc. 2014, s. 131–142.
- Timonen, Pekka, Taloustieteen ja sen tulosten käyttö oikeustutkimuksessa. Teoksessa Kannianen, Vesa – Määttä, Kalle (toim.): Näkökulmia oikeustaloustieteeseen, Gaudeamus 1996, s. 129–159.
- Timonen, Pekka, KKO 2000:82. Teoksessa KKO:n ratkaisut kommentein 2000:II, Alma Talent Fokus.
- Tirkkonen, Tauno, Oikeusvoimasta. Helsinki 1933.
- Tirkkonen, Tauno, Suomen siviiliprosessioikeus I. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1974.
- Tolani, Madeleine, Parteiherrschaft und Richtermacht. Mohr Siebeck 2019.
- Tolonen, Hannele, Lapsi, perhe ja tuomioistuin. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2015.
- Tolonen, Hannu, Säännöt, periaatteet ja tavoitteet. Oikeustiede – Jurisprudentia 1989, s. 333–384.
- Tolonen, Hannu, Oikeuslähdeoppi. WSOY Lakitieto 2003.
- Tulokas, Mikko, Puukartellikorvausjutun jälkipyykkiä. Defensor Legis 2/2019, s. 221–224.
- Tuomainen, Jouko, Pakollisen ympäristövakuutuksen tulevaisuus Suomessa Ruotsin lakkautettua omansa. Ympäristöjuridiikka 2010, s. 40–50.
- Tuomainen, Jouko – Särkkä, Ella, Äkilliset ympäristövahingot ja vahingonkärsijän asema. Oikeus 2013, s. 426–434.
- Tuomola, Kari, Arvopaperimarkkinarikosten erityiskysymyksiä. Teoksessa Nuutila, Ari-Matti – Saarnilehto, Ari (toim.): Arvopaperimarkkinat, Turun yliopisto 2001, s. 259–299.
- Turtiainen, Matti, Markkinakuri, sijoittajansuoja ja sijoitusrahastot. Edita 2004.
- Turunen, Santtu, Ehdolliset palkkiot – keino madaltaa prosessikynnystä? Defensor Legis 4/2000, s. 606–624.

- Turunen, Santtu, Täytyykö prosessioikeudellisessa väitöskirjassa hyödyntää empiiristä metodia? Teoksessa Lindfors, Heidi (toim.): *Empiirinen tutkimus oikeustieteessä, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja* 64 (2004), s. 67–76.
- Turunen, Santtu, KKO 2005:90. Teoksessa KKO:n ratkaisut kommentein 2005:II. Alma Talent Fokus.
- Turunen, Santtu, KKO 2016:44. Teoksessa KKO:n ratkaisut kommentein 2016:I. Alma Talent Fokus.
- Turunen, Santtu, Välimiehet ja moitekanteet. *Defensor Legis* 4/2017, s. 561–578.
- Tversky, Amos – Kahneman, Daniel, *Advances in Prospect Theory. Journal of Risk and Uncertainty* 1992, s. 297–323.
- Ulen, Thomas, An introduction to the law and economics of class action litigation. *European Journal of Law and Economics* 32 (2011), s. 185–203.
- Urho, Matti, Lääkevahinkovastuu: Toimiva korvausjärjestelmä. Turun yliopisto 2015.
- Vaitoja, Jari, Väittämistaakka, tuomarin kyselyvelvollisuus ja pakottavaan yksityisoikeudelliseen sääntelyyn perustuvien vaatimusten tutkiminen siviiliprosessissa. *Suomalainen Lakimiesyhdistys* 2014.
- Wagner, Gerhard, Mass Tort Resolution: Competition Between Jurisdictions and Mechanisms. Teoksessa van Boom, Willem H. – Wagner, Gerhard (eds): *Mass Torts in Europe: Cases and Reflections*. De Gruyter Inc. 2014, s. 265–297.
- Wagner, Wendy E., Administrative Law, Filter Failure, and Information Capture. *Duke Law Journal* 59 (2010), s. 1321–1432.
- van Boom, Willem H., Mass Torts: Debates and Pathways. Teoksessa van Boom, Willem H. – Wagner, Gerhard (eds): *Mass Torts in Europe: Cases and Reflections*. De Gruyter Inc. 2014, s. 1–22.
- van Boom, Willem H., Litigation costs and third-party funding. Teoksessa van Boom, Willem H. (ed.): *Litigation, Costs, Funding and Behaviour*. Routledge 2016, s. 5–30.
- Weimann, Martin, Kollektiver Rechtsschutz: Ein Memorandum der Praxis. De Gruyter 2018.
- Vihervuori, Pekka, Kiinteistötoimitus oikeusriidan ratkaisumenettelynä. *Lakimies* 5/1998, s. 806–827.
- Wihuri, Antti-Juhani, Ryhmäkanne: perusselvitys käyttömahdollisuuksista Suomen oikeusjärjestelmässä. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 3/1992.
- Viitanen, Klaus, Lautakuntamenettely kuluttajariitojen ratkaisukeinona. *Suomalainen Lakimiesyhdistys* 2003.
- Viitanen, Klaus, Nordic Group Actions: First Experiences and Future Challenges. *Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland* 3–4/2009, s. 599–613.
- Viitanen, Klaus, Asianajopalkkiot: kilpailu vai sääntely? Edita 2011.
- Viitanen, Klaus, Markkinointioikeus. Kauppakamari 2017.
- Viitanen, Klaus, Osuudet verkkoteoksessa Seppo Villa ym.: *Yritysoikeus*, Alma Talent (Viitanen 2020)
- Wiklund, Holger, *God advokatsed*. Norstedts 1973. Saatavilla <https://www.advokatsamfundet.se/for-vara-ledamoter/Advokatetik/skrifter-om-advokatetik/Boken-God-advokatsed-Holger-Wiklund/>
- Viljanen, Mika, Vahingonkorvauksen määrä. *Suomalainen Lakimiesyhdistys* 2008.
- Viljanen, Mika, Heikot sopimusoikeudet. Teoksessa Aalto-Heinilä, Maija – Kurki, Visa (toim.): *Mitä oikeudet ovat?* Gaudeamus 2019, s. 232–245.
- Virolainen, Jyrki, Materiaalinen prosessinjohto. *Lakimiesliiton Kustannus* 1988.
- Virolainen, Jyrki, Lainkäyttö. *Lakimiesliiton Kustannus* 1995.
- Virolainen, Jyrki, Väittämistaakasta vieläkin vähäsen. *Lakimies* 7–8/2000, s. 1155–1169.
- Virolainen, Jyrki – Martikainen, Petri, *Tuomion perusteleminen*. Talentum 2010.

- Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko, Osuudet teoksessa Vuorenpää, Mikko ym.: Prosessioikeus. Alma Talent 2021. (Virolainen – Vuorenpää 2021)
- Woolf, Harry, Access to Justice – Final Report. 1996. Saatavilla <https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20060213223540/http://www.dca.gov.uk/civil/final/contents.htm>
- Vrendenbarg, Charlotte, Legal costs awards and access to justice in Dutch intellectual property cases. Teoksessa van Boom, Willem H. (ed.): Litigation, Costs, Funding and Behaviour. Routledge 2016, s. 80–104.
- Vuorenpää, Mikko, Väittämistaakka. Oikeustieto 3/2007 s. 5–7.
- Vuorenpää, Mikko, Asianomistajan oikeudet rikosprosessissa. 2., uudistettu painos. Talentum 2014.
- Vuorenpää, Mikko, Valittuja kysymyksiä todistusoikeudesta. Kauppakamari 2020.
- Vägleddande regler om god advokatsed. Antagna och utfärdade, med kommentarer, av Sveriges advokatsamfund styrelse den 29 augusti 2008, att gälla från och med den 1 januari 2009. Reviderade senast juni 2020. (VRGA med kommentarer 2020)
- Vähätalo, Tuukka, Eurooppaoikeus ja kansallisen tuomion lopullisuus. Lapin yliopisto 2022.
- Välimäki, Mikko, Uusi ryhmäkannelaki – eräs lainsäädäntöpoliittinen seikkailu. Lakimies 1/2008, s. 3–19.
- Välimäki, Pertti, Pesänjakaja. Alma Talent 2021.
- Wösthoff, Meinrad, Collective Redress from a Judicial Perspective. Teoksessa Crespo, Marta Otero – Fairgrieve, Duncan – Lein, Eva – Smith, Vincent (eds): Collective Redress in Europe: Why and How? British Institute of International and Comparative Law 2015, s. 83–96.
- Yeazell, Stephen C., From Medieval Group Litigation to the Modern Class Action. Yale University Press 1987.
- Ylänkö, Olavi, Asianajajan velvollisuuksista päämiestä kohtaan asianajotoimeksiannossa. 2. painos. Suomen Lakimiesliiton Kustannus 1985.
- Ylönen, Markku, Asianajajaoikeus: laki, säännöt ja tapaohjeet. 2., uudistettu painos. Alma Talent 2018.
- Ylöstalo, Matti – Tarkka, Olli, Asianajajan käsikirja. 6. laitos. WSOY lakitieto 2001.
- Zamir, Eyal – Ritov, Ilana, Revisiting the Debate over Attorney’s Contingent Fees: A Behavioral Analysis. Journal of Legal Studies 39 (2010), s. 245–288.
- Zeisel, Hans – Callahan, Thomas, Split Trials and Time Saving: A Statistical Analysis. Harvard Law Review 76 (1963), s. 1606–1625.
- Zuckerman, Adrian, Lord Justice Jackson’s Review of Civil Litigation Costs – Preliminary Report (2009). 28 Civil Justice Quarterly (2009), s. 435–447.
- Zuckerman, Adrian, Zuckerman on Civil Procedure: Principles of Practice. 3rd edition. Sweet & Maxwell; Thomson Reuters 2013.

VIRALLISLÄHTEET

Suomi

- HE 66/1988 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen käsitteväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.
- HE 15/1990 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle riita-asiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 191/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskevien säännösten muuttamisesta.

- HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.
- HE 82/1995 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 107/1998 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi oikeudenkäymiskaaren 21 luvun, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 9 luvun 8 ja 9 §:n sekä käräjäoikeuslain 19 §:n muuttamisesta.
- HE 82/2001 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeusapulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 26/2003 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle konkurssilainsäädännön uudistamiseksi.
- HE 9/2005 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle eräiden muutoksenhakua korkeimpaan oikeuteen koskevien säännösten muuttamiseksi.
- HE 154/2006 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle ryhmäkannelaiksi ja laiksi Kuluttajavirastosta annetun lain muuttamisesta.
- HE 233/2008 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 105/2009 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle muutoksenhakua käräjäoikeudesta koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 318/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 32/2012 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle arvopaperimarkkinoita koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 124/2012 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle markkinaoikeutta ja oikeudenkäyntiä markkinaoikeudessa koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 46/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- HE 7/2016 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle tuomioistuinlaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi.
- HE 83/2016 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kilpailuoikeudellisista vahingonkorvauksista ja kilpailulain muuttamisesta.
- HE 26/2021 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kiinteistönmuodostamislain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta.
- Helsingin käräjäoikeuden työjärjestys 1.10.2021.
- KM 2002:8. Muutoksenhakutoimikunnan jatkomietintö.
- KM 2003:3. Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietintö.
- Kuluttajahallinnon toimivuus. Valtiontalouden tarkastusviraston toiminnantarkastuskertomuksia 156/2007.
- LaVL 10/2021 – HE 241/2020 vp. Lakivaliokunnan lausunto – Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali -ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi.
- LaVM 22/1993 vp – HE 191/1993 vp. Lakivaliokunnan mietintö n:o 22 hallituksen esityksestä oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskevien säännösten muuttamisesta.
- LaVM 26/1998 vp – HE 107/1998 vp. Lakivaliokunnan mietintö n:o 26 hallituksen esityksestä laeiksi oikeudenkäymiskaaren 21 luvun, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 9 luvun 8 ja 9 §:n sekä käräjäoikeuslain 19 §:n muuttamisesta.
- LaVM 30/2006 vp – HE 154/2006 vp. Lakivaliokunnan mietintö – Hallituksen esitys ryhmäkannelaiksi ja laiksi Kuluttajavirastosta annetun lain muuttamisesta.

- LaVM 4/2010 vp – HE 105/2009 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto – Hallituksen esitys muutoksenhakua käräjäoikeudesta koskevaksi lainsäädännöksi.
- LaVM 19/2014 vp – HE 46/2014 vp. Lakivaliokunnan mietintö – Hallituksen esitys eduskunnalle oikeuden käymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- LaVM 8/2016 vp – HE 7/2016 vp. Lakivaliokunnan mietintö – Hallituksen esitys eduskunnalle tuomioistuinlaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi.
- LTK 3/1992. Laintarkastuskunnan mietintö.
- OMML 2021:22. Kuluttajansuojan Omnibus-direktiivin täytäntöönpano sekä puhelin- ja kotimyyntisääntelyn tiukentaminen. Työryhmämietintö, Oikeusministeriö.
- OMML 2022:8. Edustajakannedirektiivin täytäntöönpano. Työryhmän mietintö, Oikeusministeriö.
- OMSO 2021:16. Oikeudenkäyntikulut Suomessa: Arviomuistio. Oikeusministeriö.
- OMTH 2018:11. Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2017. Oikeusministeriö.
- OMTR 2005:3. Työryhmämietintö 2005:3. Selvitys ryhmäkanteesta. Oikeusministeriö.
- OMTR 2006:4. Työryhmämietintö 2006:4. Ehdotus laiksi ryhmäkanteesta. Oikeusministeriö.
- PeVL 4/2010 vp – HE 105/2009 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto – Hallituksen esitys muutoksenhakua käräjäoikeudesta koskevaksi lainsäädännöksi.
- PeVL 17/2012 vp – HE 32/2012 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto – Hallituksen esitys eduskunnalle arpopaperimarkkinoita koskevaksi lainsäädännöksi.
- PeVL 33/2012 vp – HE 124/2012 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto – Hallituksen esitys eduskunnalle markkinaoikeutta ja oikeudenkäyntiä markkinaoikeudessa koskevaksi lainsäädännöksi.
- PeVL 12/2019 vp – HE 54/2019 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto – Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kuluttajansuojaviranomaisten eräistä toimivaltuuksista sekä laeiksi Kilpailu- ja kuluttajavirastosta annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta.
- TEM 16/2017. Kilpailulain uudistamista koskevan työryhmän mietintö. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 16/2017.
- Vaasan hovioikeuden työjärjestys. (Voimaan 1.1.2017.)
- VKS 2006:3. Valtakunnansyyttäjän yleinen ohje syyttäjille: Asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen ajaminen. 13.12.2006. Dnro 37/31/06.
- VN TEAS 2020:14. Tuomainen, Jouko – Pihalehto, Mari – Kautto, Petrus – Kokko, Kai – Linna, Tuula – Vähä, Emmi – Pyy, Outi: TOVARAMA – Toissijaisen ympäristövahinkovastuun rahoitussmallien vertailu. Valtioneuvoston tutkimus- ja selvitystoiminnan julkaisuja.
- Ympäristöministeriön luonnos hallituksen esitykseksi laiksi ympäristövahinkorahastosta (yleisperustelut). Saatavilla https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/cc446484-3031-49d4-987a-7a68cf91a875/d1272705-243c-4210-a7eb-fe7a75632538/LAUSUNTOPYYNTO_20220324122034.PDF

EU

- EU Justice Scoreboard 2019. European Commission. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/justice_scoreboard_2019_en.pdf
- Komission valkoinen kirja yhteisön kilpailuoikeuden rikkomisesta johtuvista vahingonkorvauskanteista, KOM(2008) 165 lopullinen. Bryssel, 2.4.2008.
- Komission vihreä kirja kuluttajan kollektiivisista oikeussuojakeinoista, KOM(2008) 794 lopullinen. Bryssel 27.11.2008.

- Komission suositus, annettu 11.6.2013, unionin lainsäädäntöön perustuvien oikeuksien loukkauksiin perustuvia kieltokanteita ja vahingonkorvausvaatimuksia koskeviin jäsenvaltioiden kollektiivisiin oikeussuojakeinoihin sovellettavista yhteisistä periaatteista, 2013/396/EU.
- Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitalle ja alueiden komitealle – ”Kohti kollektiivisia oikeussuojakeinoja koskevaa EU:n horisontaalista kehystä”, KOM(2013) 401 lopullinen, Strasbourg 11.6.2013.
- Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 261/2004, annettu 11.2.2004, matkustajille heidän lennolle päässynsä epäämisen sekä lentojen peruuttamisen tai pitkäaikaisen viivästyksen johdosta annettavaa korvausta ja apua koskevista yhteisistä säännöistä sekä asetuksen (ETY) N:o 295/91 kumoamisesta. EUVL L 46, 17.2.2004, s. 1–8.
- Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 1215/2012, annettu 12.12.2012, tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla. EUVL L 351, 20.12.2012, s. 1–32.
- Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2016/679, annettu 27.4.2016, luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta. EUVL L 119, 4.5.2016, s. 1–88.
- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2019/2161, annettu 27.11.2019, neuvoston direktiivin 93/13/ETY ja Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivien 98/6/EY, 2005/29/EY sekä 2011/83/EU muuttamisesta unionin kuluttajansuojasääntöjen täytäntöönpanon valvonnan parantamisen ja nykyaikaistamisen osalta. EUVL L 328, 18.12.2019, s. 7–28.
- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2020/1828, annettu 25.11.2020, kuluttajien yhteisten etujen suojaamiseksi nostettavista edustajakanteista ja direktiivin 2009/22/EY kumoamisesta. EUVL L 409, 4.12.2020, s. 1–27.

Ulkomaiset

- Ds 2008:74. Utvärdering av lagen om grupprättegång. Regeringskansliet 2008. [Ruotsi]
- Ot.Prp. nr. 51 2004–2005. Om lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven). [Norja]
- RP 2001/02:107. Regeringens proposition – Lag om grupprättegång. [Ruotsi]
- SOU 1994:151. Grupprättegång. Del A. Sammanfattning, lagtext och behovsanalys. Betänkande av Gruppaltanutredningen 1994. [Ruotsi]

Muut lähteet:

- Asianajajatutkimus 2012. Suomen Asianajajaliitto.
- Edilex 9.7.2012: Aamulehti: Ryhmäkanteita ei nosteta – Kuluttajavirasto pelkää isoja oikeudenkäyntikuluja.
- Edilex 12.10.2020: Kuluttaja-asiamiehen neuvottelut Euro24:n ja Gothian kanssa etenivät vapaaehtoisiin hyvityksiin – ryhmäkanteelle ei tällä erää tarvetta.
- Edilex 17.3.2021: Pikaluoottujen ryhmäkanteet: Kuluttaja-asiamiehen neuvottelut J.W.-Yhtiöiden ja WestStarin kanssa päättyivät yli miljoonan euron hyvitysten maksamiseen.
- Fenniatuotteen kotivakuutukset. Tuote-esitys voimassa 1.1.2021 alkaen. Saatavilla <https://cs.fennia.fi/lomakepalvelu/tiedostot/PRDLE000000004848>
- Finanssialan sopimus pohjaisen asiakasorganisaation (FINE) ohjesääntö 1.1.2021. <https://www.fine.fi/tietoa-finesta/organisaatio/ohjesaanto.html>
- Finanssivalvonnan lehdistötiedote 2.10.2020: Finanssivalvonta on päättänyt selvityksen Nokia Oyj:n tiedottamisesta. <https://www.finanssivalvonta.fi/tiedotteet-ja-julkaisut/lehdistotiedotteet/2020/finanssivalvonta-on-paattanytselvityksen-nokia-oyjn-tiedottamisesta/>

- Finanssivalvonnan toimintakertomus 2020.
- FINEn vuosikertomus 2020. <https://www.fine.fi/julkaisut/julkaisu/fine-vuosikertomus-2020.html>
- Helsingin hallinto-oikeuden toimintakertomus 2020.
- If Oikeusturvavakuutus: <https://www.if.fi/henkilöasiakkaat/vakuutukset/kotivakuutus/oikeusturvavakuutus-kuuluu-kotivakuutukseen>
- Kuluttajaliitto: Selvitys ammattiliittojen ja YTK-yhdistyksen tarjoaman oikeusavun laajuudesta ja tasosta. 2016. (Kuluttajaliiton selvitys 2016.)
- Kuluttajariitalautakunnan tiedote 11.1.2022. <https://www.kuluttajariita.fi/fi/index/tietoameista/tiedotteet/2022/koronavahensilentoriitoja.html>
- Kuluttajariitalautakunta: Suositusten noudattaminen jaostoittain 01.01.2021–31.12.2021. 11.1.2022.
- Kuluttajariitalautakunta: Suositusten noudattaminen jaostoittain 01.01.2020–31.12.2020. 14.1.2021.
- Kuluttajariitalautakunta: Suositusten noudattaminen jaostoittain 01.01.2019–31.12.2019. 23.2.2022.
- Kuluttajariitalautakunta: Suositusten noudattaminen jaostoittain 01.01.2018–31.12.2018. 29.4.2020.
- Kuluttajariitalautakunta: Keskimääräiset käsittelyajat vuosina 2021 ja 2020. 11.1.2022.
- Kuluttajariitalautakunta: Keskimääräiset käsittelyajat vuosina 2018 ja 2017 (kaikki asiat). 29.4.2020.
- Kuluttajariitalautakunta: Keskimääräiset käsittelyajat vuosina 2018 ja 2017 (päätetty jaostossa). 29.4.2020.
- Lähi-Tapiola: Kotivakuutus. Tuoteseloste voimassa 1.1.2022 alkaen. Saatavilla <https://public.egate.fi/lahitapiola/lahitapiola/fi/tiedostot/228622/>
- Länsi-Suomi 2.11.2019: Osakesäästäjät: Nokian olisi pitänyt antaa tulosvaroitus etukäteen. <https://ls24.fi/lannen-media/osakesaastajat-nokian-olisi-pitanynt-antaa-tulosvaroitus-etukäteen-pitaa-noudattaa-saantoja-joiden-mukaan-porsissa-ollaan>
- Lääkevahinkovakuutuksen ehdot 1.1.2021 alkaen. Suomen Keskinäinen Lääkevahinkovakuutus-yhtiö.
- Magna Carta of Judges (Fundamental Principles) 17.11.2010. Consultative Council of European Judges.
- MTV 12.1.2018: Oikeuskulut nujersivat metsänomistajat puukartellijupakassa – luopuivat miljoonien korvausvaatimuksista. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/oikeuskulut-nujersivat-metsänomistajat-puukartellijupakassa-luopuivat-miljoonien-korvausvaatimuksista/6729080#gs.U0UQz8SO>
- Pohjola: Kotivakuutuksen vastuu- ja oikeusturvavakuutus. Saatavilla <https://www.op.fi/henkilöasiakkaat/vakuutukset/kotivakuutus/vastuuvakuutus-ja-oikeusturvavakuutus>
- Pöysti, Tuomas: Digital Access to Justice – Digital Courts and AI-empowered Platforms. Esitelmä oikeusinformatiikan pohjoismaisessa konferenssissa Rovaniemellä 13.11.2019.
- Tieteen termipankki: Filosofia: kollektivismi. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:kollektivismi>
- Tieteen termipankki: Oikeustiede: kestävä kehitys. https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:kest%C3%A4v%C3%A4_kehitys
- Tieteen termipankki: Oikeustiede: ryhmäkanne. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:ryhm%C3%A4kanne>
- Valvontakertomus 2019. Valvontalautakunta.
- Wikipedia: Extrapolation. <https://en.wikipedia.org/wiki/Extrapolation>
- Yle 9.10.2017: Pattitilanne: Ihmiset odottavat korvauksia Talvivaaran ympäristövahingoista, maksajaa ei löydy. <https://yle.fi/uutiset/3-9862208>

Lähdeluettelon linkkien toimivuus on tarkastettu 29.3.2022.

Lyhenteet

AAL	laki asianajajista (496/1958)
AML	arvopaperimarkkinalaki (746/2012)
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch (Saksa)
BGH	Bundesgerichtshof (Saksa)
BRAO	Bundesrechtsanwaltsordnung (Saksa)
BVerfG	Bundesverfassungsgericht (Saksa)
C. consom.	Code de la Consommation (Ranska)
CFAO	Conditional Fee Agreement Order 2013 No. 689 (Englanti ja Wales)
CLSA	Courts and Legal Services Act (Englanti ja Wales)
CPR	Civil Procedure Rules (Englanti ja Wales)
DBAR 2013	The Damages-Based Agreements Regulations 2013 No. 609 (Englanti ja Wales)
DL	Defensor Legis
EIS	yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (Euroopan ihmisoikeussopimus), 4.11.1950
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EUT	Euroopan unionin tuomioistuin
EUTO	eurooppalaisten asianajajien tapaohjeet 19.6.2006
FivaL	laki Finanssivalvonnasta (878/2008)
FRCP	Federal Rules of Civil Procedure (Yhdysvallat)
GRGL	lag om grupprättegång (Ruotsi)
HAOL	laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa (808/2019)
HE	hallituksen esitys
HL	hallintolaki (434/2003)
JFT	Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland
JJ	juhlaulkaisu
KapMuG	Gesetz über Musterverfahren in kapitalmarktrechtlichen Streitigkeiten (Saksa)
KilpVL	laki kilpailuoikeudellisista vahingonkorvauksista (1077/2016)
KK	kauppakaari (3/1734)
KKO	korkein oikeus
KKVL	laki Kilpailu- ja kuluttajavirastosta (661/2012)
KM	komiteanmietintö

LYHENTEET

KML	kiinteistönmuodostamislaki (554/1995)
KonkL	konkurssilaki (120/2004)
KRLL	laki kuluttajariitalautakunnasta (8/2007)
KSL	kuluttajansuojalaki (38/1978)
LaVL	lakivaliokunnan lausunto
LaVM	lakivaliokunnan mietintö
LHL	laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983)
LM	Lakimies
LOAL	laki luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista (715/2011)
LunL	laki kiinteän omaisuuden ja erityisten oikeuksien lunastuksesta (603/1977)
MaksuL	tuomioistuinmaksulaki (1455/2015)
MAL	maa-aineslaki (555/1981)
MAOL	laki oikeudenkäynnistä markkinaoikeudessa (100/2013)
OAA	valtioneuvoston asetus oikeusavusta (388/2002)
OAL	oikeusapulaki (257/2002)
OikTL	laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista (228/1929)
OK	oikeudenkäymiskaari (4/1734)
OMML	oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja
OMSO	oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita
OMTH	oikeusministeriön toiminta ja hallinto
OMTR	oikeusministeriön työryhmämietintöjä ja raportteja
OT	Oikeustieto
OTJP	Oikeustiede – Jurisprudentia
Ot.Prp.	offentlig propositjon (Norja)
OYL	osakeyhtiölaki (624/2006)
PalkkioA	valtioneuvoston asetus oikeusavun palkkioperusteista (290/2008)
PeVL	perustuslakivaliokunnan lausunto
PK	perintökaari (40/1965)
PL	Suomen perustuslaki (731/1999)
PotVL	potilasvakuutuslaki (948/2019)
RB	rättegångsbalk (Ruotsi)
RL	rikoslaki (39/1889)
ROL	laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997)
RP	regeringens proposition (Ruotsi)
RPL	lov om rettens pleje (Tanska)
RVG	Gesetz über die Vergütung der Rechtsanwältinnen und Rechtsanwälte (Saksa)

RyhmäKL	ryhmäkannelaki (444/2007)
SAL	Suomen Asianajajaliitto
SEUT	sopimus Euroopan unionin toiminnasta
SopMenL	laki sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa (1061/1978)
SOU	Statens offentliga utredningar (Ruotsi)
SovL	laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa (394/2011)
TakSL	laki takaisinsaannista konkurssipesään (758/1991)
TekijäL	tekijänoikeuslaki (404/1961)
TO	hyvää asianajajatapaa koskevat ohjeet (tapaohjeet)
TSL	työsopimuslaki (55/2001)
TVL	lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven, Norja)
UK	ulosottokaari (705/2007)
VaaHO	Vaasan hovioikeus
VanhL	laki velan vanhentumisesta (728/2003)
VHaO	Vaasan hallinto-oikeus
VL	vesilaki (587/2011)
VML	laki välimiesmenettelystä (967/1992)
vp	valtiopäivät
VRGA	vägledande regler för god advokatsed (Ruotsi)
YJ	Ympäristöjuridiikka
YVL	laki ympäristövahinkojen korvaamisesta (737/1994)
ZPO	Zivilprozessordnung (Saksa)

Oikeustapaushakemisto

Kotimaiset tuomioistuimet

Korkein oikeus

KKO 1950 II 137	159	KKO 2009:10	114–117, 131
KKO 1982 II 112	98	KKO 2011:31	123, 125
KKO 1987:48	125	KKO 2011:38	23
KKO 1989:108	125	KKO 2011:58	176, 209, 225, 227–230
KKO 1990:148	192	KKO 2011:75	125
KKO 1992:50	96	KKO 2012:20	259–260, 277
KKO 1992:186	98	KKO 2012:59	102–103
KKO 1995:53	56	KKO 2013:11	102–103
KKO 1996:57	288	KKO 2013:23	175
KKO 1996:131	294–295	KKO 2013:72	175
KKO 1997:26	251, 253, 256	KKO 2015:30	115–117
KKO 1997:77	294	KKO 2015:35	209
KKO 1997:195	248, 253, 256–257	KKO 2015:79	211
KKO 1999:80	34	KKO 2016:11	305
KKO 2000:82	61–62, 321	KKO 2016:20	23
KKO 2001:61	72, 320	KKO 2016:38	212
KKO 2002:70	290	KKO 2016:44	115–116, 125
KKO 2002:71	247, 286, 290–291	KKO 2016:55	188
KKO 2002:72	289	KKO 2016:86	56
KKO 2002:96	294	KKO 2017:49	98
KKO 2003:65	253, 256	KKO 2018:8	18, 99
KKO 2004:11	102	KKO 2018:65	105, 259, 290–291
KKO 2004:13	264	KKO 2018:68	293–294
KKO 2004:59	101–103	KKO 2019:11	115, 256
KKO 2005:90	199, 207–208, 225	KKO 2019:63	294–295
KKO 2005:140	224	KKO 2020:4	211
KKO 2006:29	125–126	KKO 2020:9	98, 124–125
KKO 2006:54	192	KKO 2020:21	128, 134, 304
KKO 2007:61	262	KKO 2020:34	146
KKO 2007:74	212	KKO 2020:40	231
KKO 2007:96	289	KKO 2020:54	95, 97, 229
KKO 2008:10	23	KKO 2021:43	294
KKO 2008:52	286–287		

Hovioikeudet

HHO tuomio Nro 27, 11.1.2019, Dnro S 18/399	99
HHO päätös Nro 1566, 28.11.2018, Dnro H 18/885	162
HHO tuomio Nro 108226, 23.2.2018	232
HHO tuomio Nro 1734, 15.12.2020, Dnro S 19/1834	274
VaaHO päätös Nro 169, 16.4.2021, Dnrot S 20/702 ja S 20/703	213

Käräjäoikeudet

Etelä-Karjalan KäO 15/3091 11.8.2015 (L14/3369)	259
Helsingin KäO 05/6342, 20.6.2005 (R04/10852)	61
Helsingin KäO 36492, 4.6.2013 (R11/16750)	100
Helsingin KäO 28.11.2013 (L 09/10623)	190
Helsingin KäO 28.11.2013 (L 09/49467)	190
Helsingin KäO 19/26280, 29.5.2019 (S 17/31222)	274
Helsingin KäO 21/53409, 21/53411, 21/53412, 21/53413 ja 21/53414 (kaikki annettu 11.11.2021)	170, 189, 203
Pirkanmaan KäO 19/13720, 25.4.2019	159, 163

Korkein hallinto-oikeus

KHO 20.4.2017 taltio 1786	223
---------------------------	-----

Markkinaoikeus

MAO 583/17	262–263
------------	---------

Ylikansalliset ja ulkomaiset tuomioistuimet*Euroopan ihmisoikeustuomioistuin*

Lithgow ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta (8.7.1986)	180
Ferrantelli ja Santangelo v. Italia (7.8.1996)	208
Morel v. Ranska (6.6.2000)	208
Kreuz v. Puola (19.6.2001)	246
Indra v. Slovakia (1.2.2005)	208
Stankov v. Bulgaria (12.7.2007)	246

Euroopan unionin tuomioistuin ja yleinen tuomioistuin

T-111/96 ITT-Promedia v. Komissio, EU:T:1998:183	52
C-453/99 Courage v. Crehan, EU:C:2001:465	15
C-251/16 Cussens ym. v. Brosnan, EU:C:2017:881	51

Norja

HR 2006-05-02 Rt 2006.486 (Gardermoen)	203
HR-2020-475-A (DNB)	22, 94

Ruotsi

NJA II 1943 s. 236	260
NJA 1973 s. 623	288
NJA 2010 s. 363	288
NJA 2014 s. 877	279
NJA 2016 s. 87	263

Saksa

BVerfG 1 BvR 2576/04 (12.12.2006)	156
BGH XI ZB 12/12 (21.10.2016)	22
BGH VI ZR 252/19 (25.5.2020)	49
BGH XI ZB 24/16 (19.12.2020)	22

Yhdysvallat

Liittovaltion korkein oikeus	
Amchem Products Inc. v. Windsor, 521 U.S. 591 (1997)	92–93
Ortiz v. Fibreboard, 527 U.S. 815 (1999)	92–93
AT & T Mobility LLC v. Concepcion, 563 U.S. 333 (2011)	83

Liittovaltion vetoomustuomioistuimet

Hayes v. Eagle-Picher Industries, Inc., 513 S.W.2d 892 (10th Cir., 1975)	146
Rhône-Poulenc Rorer Inc., Re 51 F 3d 1293 (7th Cir., 1995)	52
In re Chevron U.S.A. Inc., 109 F.3d (5th Cir., 1997)	204–205

Asiahakemisto

Hakemisto täydentää sisällysluetteloa.

adheesio 59–62, 224
arvopaperimarkkinarikos 61, 171
arvoperiaate 27–34, 242
asianomistaja 59–62, 135, 262
asiavaltuus 14, 89–90, 98–99, 123, 144
autonomia (ks. myös määräämisperiaate) 128,
179–180, 193–198, 214, 219

Dieselgate 49

edustajakanne 16, 91, 93, 312–314
ennakkopäätösvalitus 102, 170, 203, 310–311
esteellisyys
asianajajan 129–130, 133–139, 150–153, 300
tuomarin 123, 134, 206–209

Finanssivalvonta 73, 92, 320

GLO, group litigation order 106, 202, 278,
309,

hallintamenetelmät 171–173, 187–189,
217–218

harkinnanvarainen kumulaatio (ks. myös
pakollinen kumulaatio)
170, 187, 200–201, 217–219

jura novit curia 190–191

järjestö 17, 90–91, 100, 202, 312–314

kanneoikeus (ks. myös asiavaltuus) 33, 91,
98, 125, 245–246, 283, 313–316

kanteen peruuttaminen 97, 143, 293–294, 303
kategorinen imperatiivi 148

kaupallinen rahoitus (oikeudenkäyntien) 274,
313

kieltovaatimus 17, 91–92, 312–313

kilpailuoikeudellinen vahingonkorvaus
15–16, 68, 71, 100, 312–319

kokemussääntö 190–191, 197, 209, 228, 231

kolliusio 93, 108, 255, 316

kontradiktorisuus 33, 179, 185, 192, 206,
210, 230, 301, 304
konkurssi 121–124, 203 259–260, 279
kuittaus (oikeudenkäyntikulujen) 249, 278,
285–290
kuluttaja-asiamies 48, 64, 91–95, 319
kuluttajansuoja 14–16, 22, 48, 63, 70–71, 312
könttäsummatarjous 151–153

lojaalisuus 114, 119, 126–130, 159, 300
lääkevahinko 55–57

maksukyky 12, 136, 57, 258, 276, 286
markkinaoikeus 64, 184, 222–223, 262,
317–321
myötäpuoli 17, 174, 191–192, 241, 257–259
määräämisperiaate 33, 37, 193, 240, 303

näyttökynnys 229, 233

oikeudenkäyntimaksu 101, 103, 246
oikeuden väärinkäyttö 33, 51–53, 180,
245–246

oikeusapu 76–77, 161, 273, 293
oikeustosisiikka 21, 105, 175, 188–192,
197–199, 217, 226

oikeusturvavakuutus 77, 85–86, 161,
273–274

oikeusvoima 175–177, 186, 206, 223–225,
309

osakorvaus (oikeudenkäyntikulujen) 285–290

pactum de quota litis (ks. voitto-osuuspalk-
kio)

pakollinen kumulaatio (ks. myös harkinnan-
varainen kumulaatio) 187, 200, 217

perusoikeudet 23, 28–29, 38, 128, 243

pesäpallo 207

preklusio 197–198

presumptio 227–228, 257

preventio 3, 14, 89, 325–326

- private enforcement of law* (ks. myös yksityinen valvonta) 14, 325
 prosessiekonomia 32, 177–179
 prosessinedellytys 93, 98, 261–265, 315
 prosessineste 12, 175
 psykologinen oikeustaloustiede 41–42, 92
 puukartelli 4, 95, 107, 112, 247, 293, 305
- rationaalinen apatia 3, 83–84, 162
repeat player 5, 65–67, 79, 100, 163
- samastaminen 279
 seuraamusmaksu 3, 64, 115, 222, 318–321
 sijoittajansuoja 22, 60–62, 70–73, 100, 202–203, 299
soft law 116
 sovinnon vahvistaminen 93, 171
 sovintoneuvottelu 66–67, 75, 79, 111, 123, 144–146, 150–152, 200, 204, 216
 sovittelu 66–68, 87, 152
 syy-yhteys 203, 212
- taulukointi (oikeudenkäyntikulukorvausten) 80–81, 305
- tavoiteperiaate 27–34, 242–243
 tehtävästä luopuminen 137–138, 147–150
Telekom 22, 96, 107, 203, 304
 tietosuoja 313
 tunnustus 194, 229–230
 työntekijä 18, 23, 99, 102, 289–290
 täysi korvaus (oikeudenkäyntikulujen) 83, 243–248, 258, 285–290
- utilitarismi 39, 179
- vapaa todistusharkinta 176, 195, 228–229
 vastuuperuste 189, 212, 221, 286
 virallisperiaate 63–65, 87, 230
 voitto-osuuspalkkio 14, 155–165, 281–284
 väliintulija 102, 209–210, 218, 310
 välttämätön prosessinyhteys 21, 95, 101, 174, 206
- yksityinen valvonta (oikeusjärjestyksen) 14–15, 48, 99, 325
 ympäristövahinko 48, 56–57, 63–65, 72, 203, 314, 320

Massavahinkotilanteessa suurelle määrälle henkilöitä voi syntyä vahingonkorvausvaade, joka perustuu esimerkiksi kuluttajaoikeuden loukkaukseen, kilpailuvahinkoon tai ympäristövahinkoon. Vaade on tyypillisesti henkilöä kohden pieni ja usein vaikea näyttää toteen. Tällöin vaateenhaltija ei yleensä lähde vaatimaan korvauksia, ellei siihen ole kyllin vaivatonta ja riskitöntä menettelyä, kuten lautakuntamenettelyä tai syyttäjän ajamaa rikosprosessia. Perinteinen yksilöllinen siviiliprosessi on muodostunut liian kalliiksi mekanismiksi oikeuksiin pääsyn näkökulmasta.

Toisinaan vaateenhaltijat pyrkivät siihen, että asiat käsitellään yhdessä ja samassa siviiliprosessissa kollektiivisen lainkäytön keinoin. Nämä keinot voivat olla edustuksellisia, kuten ryhmäkanne tai siirronsaajan kanne, taikka kumulatiivisia. Suomessa jälkimmäiset ovat olleet merkittävämpiä. Vaateenhaltijat ovat näet nostaneet joukkokanteita eli itsenäisiä toisiinsa liittyviä kanteita; tällöin he ovat hyödyntäneet yhteistä asianajoa ja pyrkineet kanteiden yhteiskäsittelyyn. Ilmiö herättää lainopillisia kysymyksiä, koska prosessioikeudellisessa sääntelyssä on ajateltu ennen kaikkea kahden asianosaisen välisiä oikeudenkäyntejä.

Teos on pitkälti oikeusdogmaattinen tutkimus, jossa tarkastellaan hyvän asianajajataivan sisältöä yhteisessä asianajossa, joukkokanteiden käsittelyä tuomioistuimessa sekä oikeudenkäyntikulusäännösten soveltamista tässä yhteydessä. Lisäksi tutkimuksessa on arvioivia ja oikeuspoliittisia osuuksia; mahdollisten menettelyuudistusten yhteydessä on otettu huomioon myös EU:n edustajakanne-direktiivi.

Teos on ensimmäinen kotimainen väitöskirja, jossa syvennyttään kollektiivisen lainkäytön kysymyksiin. Tutkimus tarjoaa tietoa ja tuoreita näkökulmia tuomareille, asianajajille ja muille oikeussuojajärjestelmästä kiinnostuneille.

